

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ (ΚΕΜΕ)
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1980

19790

KEIMENA ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Μέ απόφαση της Έλληνικής Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώνονται ἀπό τὸν Ὁργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ (ΚΕΜΕ)
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1980

ΣΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Τό βιβλίο αυτό σκοπό ᔾχει νά έξυπηρετήσει προσωρινά τίς διδακτικές άνάγκες τοῦ μαθήματος «Ἀρχαία Ἑλληνική Γραμματεία» Β' Λυκείου (πρόγραμμα κοινό) γιά τό σχ. ἔτος 1980-81. Η όριστικότερη ημιση τοῦ προγράμματος τοῦ μαθήματος αὐτοῦ θά συνοδεύτει ἀπό προκήρυξη συγγραφῆς νέου βιβλίου, πού θά ἀνταποχρίνεται στίς νέες διδακτικές άνάγκες. Κατά τό μεταβατικό λοιπόν στάδιο κρίθηκε σκόπιμο νά έφαρμοστει ἔνα προσωρινό πρόγραμμα πού ᔾχει ως ἔξης:

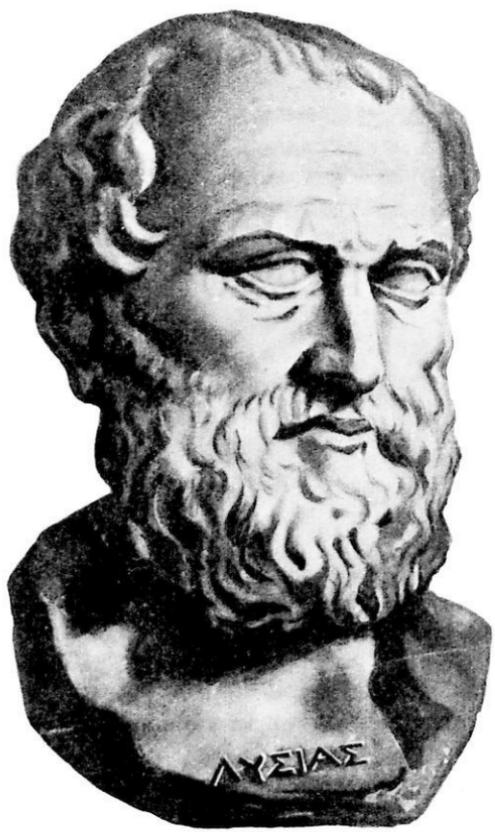
21 Σεπτεμβρίου - 15 Νοεμβρίου	16 Νοεμβρίου - 23 Δεκεμβρίου	8 Ιανουαρίου - τέλος σχολικοῦ ἔτους
Λνσία, Υπέρ τοῦ ἀδυνάτου ώρες 3	Θουκυδίδη Πλαταικά	Ὀμήρου Ιλιάδα ώρες 3 (ἀπό 1 Ἀπριλ. ώρες 2)
Ἀρχαία Ἑλληνικά Β' Λυκείου ώρες 3	ώρες 6	Σοφοκλῆ Ἀντιγόνη ώρες 3 (ἀπό 1 Ἀπριλ. ώρες 4)

Γιά τό συγχρονισμό τῆς έφαρμογῆς τοῦ προγράμματος αὐτοῦ σέ πανελλήνια κλίμακα είναι ἀπαραίτητο νά συμβουλευτεῖτε τίς σχετικές με τή διδασκαλία τοῦ μαθήματος ὁδηγίες τοῦ ΚΕΜΕ, πού θά σᾶς σταλοῦν πρίν ἀπό τήν ἔναρξη τῶν μαθημάτων.

- Τή φροντίδα γιά τή συγκρότηση τοῦ βιβλίου εἶχε ὁ Σύμβουλος Β' τοῦ ΚΕΜΕ Ήλίας Σπυρόπουλος.
- Η μετάφραση τῶν λυρικῶν μερῶν τῆς Ἀντιγόνης εἶναι τοῦ Ι. Γρυπάρη.
- Η μεταγλώττιση τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σημειώσεων τοῦ λόγου Ὑπέρ τοῦ ἀδυνάτου καὶ τῶν σημειώσεων τῆς Ἀντιγόνης ἔγινε ἀπό τόν Σύμβουλο Β' τοῦ ΚΕΜΕ Ι. Ἀρβανίτη· ἡ μεταγλώττιση τῆς εἰσαγωγῆς στή δραματική ποίηση ἔγινε ἀπό τόν Ἐπόπτη Μ.Ε. Ἐμ. Βικέτο, τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων τῆς Ἰλιάδας ἀπό τόν ΓΕΜΕ Ἰγν. Σακαλή καὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων τοῦ Θουκυδίδη ἀπό τόν ἐπίτιμο Γυμνασιάρχη Χαρ. Περδικάρη.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΚΟΣΜΑ

ΛΥΣΙΑ
ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΑΔΥΝΑΤΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

1. Βίος του Λυσία

Ο Λυσίας γεννήθηκε στήν Ἀθήνα πιθανότατα τό 459 π.Χ. Ο πατέρας του Κέφαλος ήταν ἐπιφανής καί πλούσιος Συρακόσιος, ό δοπιος μέ πρόσκληση τοῦ φίλου του πολιτικοῦ Περικλῆ ἀφησε τίς Συρακούσες καί ἤλθε στήν Ἀθήνα, ὅπου ἔζησε ως μέτοικος πολλά χρόνια, τριάντα περίπου, ως τό θάνατό του.

Σέ εἰλικία 15 ἑτῶν ὁ Λυσίας ἀναχώρησε μέ τούς δύο ἄλλους ἀδελφούς του, τόν Πολέμασχο καί τόν Εὐθύδημο, γιά τούς Θουρούνς, τήν ἀποικία τῶν Ἀθηναίων στήν Κάτω Ιταλία. Ἐκεῖ διδάχητηκε τή ορητορική τέχνη ἀπό τόν Τισία, τό γνωστό Συρακόσιο ογήτορα. Όταν ὅμως, μετά τήν ἀτυχη ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων στή Σικελία, ὑπερίσχυσε στούς Θουρούνς ἡ ἐχθρική πρός τούς Ἀθηναίους πολιτική παράταξη, τότε γύρισε ξανά στήν Ἀθήνα (412 π.Χ.).

Στήν Ἀθήνα ζούσε μέ τούς ἀδελφούς του μέχρι πού καταλύθηκε ἡ δημοκρατία (404 π.Χ.) ως πλούσιος ἵστος λήσ², ἔχοντας κτήματα, τρία σπίτια καί ἀξιόλογο ἐργοστάσιο ἀσπίδων στόν Πειραιά, ὅπου ἐργάζονταν 120 δοῦλοι. Οἱ συμφορές ὅμως ἐπληξαν καί

1. Βλ. καί τήν Εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου Ἀττικοί Ρήτορες τῆς Β' Γυμνασίου, σελ. 7-14.

2. Κάθε ἵστος λήσταν ἀπαλλαγμένος ἀπό τό μετοίκιον – τόν ἐτήσιο φόρο τῶν 12 δραχμῶν πού πλήρωναν οἱ μέτοικοι – καί ὑπεράσπιζε ὁ ἴδιος, χωρίς ἀντιπρόσωπο (προστάτην), τά συμφέροντά του στά δικαστήρια καί ἀκόμη εἶχε δικαίωμα ν' ἀγυράζει κτήματα στήν Ἀττική.

αιτόν καί τούς ἀδελφούς του γιά τά δημοκρατικά τους φρονήματα· ὁ ἀδελφός του Πολέμαρχος θανατώθηκε ἀπό τὸν Ἐρατοσθένη, ἔναν ἀπό τοὺς Τριάκοντα, καί ὁ Λυσίας διέφυγε στὰ Μέγαρα, χάνοντας μεγάλο μέρος ἀπό τὴν περιουσία του. Ἀπό τὰ Μέγαρα ὑποστήριξε μέ κάθε θυσία τίς ἐπιχειρήσεις τῶν ἔξορίστων στὸν Πειραιά μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Θρασύβουλο· ἔτοι ἀπέστειλε σ' αὐτοὺς τὰ ὑπόλοιπα χρήματά του, ἀσπίδες καί μισθοφόρους.

Γιά τίς ἐνέργειές του αὐτές ἔγινε πρόταση ἀπό τὸ Θρασύβουλο στὴν Ἐκκλησία τὸν Δῆμον, ἀμέσως μετά τὴν ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας, νά τοῦ παραχωρηθεῖ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη, ἀλλά ἡ πρόταση αὐτῇ καταπολεμήθηκε ως παράνομη ἀπό τὸν πολιτικό ἀντίπαλο τοῦ Θρασύβουλου Ἀρχίνο καί ἔτοι ὁ Λυσίας δέν ἀπόχτησε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη, παρά ἔμεινε ως τὸ θάνατο τοῦ ἰσοτελής.

Ο Λυσίας, μόλις γύρισε στὴν Ἀθήνα τὸ 403 π.Χ., παρουσιάστηκε στὸ δικαστήριο ως κατήγορος τοῦ Ἐρατοσθένη, τοῦ φονιᾶ τοῦ ἀδελφοῦ του· ὁ λόγος μάλιστα **Κατὰ Ἐρατοσθένους εἶναι ὁ μόνος πού ἐκφωνήθηκε ἀπό τὸν ἴδιο τὸ ὄργητορα στὸ δικαστήριο.** Ἀπό τότε, ἐπειδή είχε χάσει τὴν περιουσία του, ἀναγκάστηκε νά γίνει λογοτέλης μέ πληρωμή λόγους γιά ἄλλους, πού, δύναται ἀνέκανον ν' ἀγορεύοντας στὰ δικαστήρια, τοὺς ἀποστήθιζαν γιά τὴν ὑπεράσπιση τῶν ὑποθέσεών τους.

Ο Λυσίας πέθανε στὴν Ἀθήνα πιθανόν τὸ 377 π.Χ.

2. Λόγοι τοῦ Λυσία

Ο Λυσίας ἔγραψε πάρα πολλούς λόγους, πάνω ἀπό 230. Ἀκέραιοι περισσώθηκαν 34 καί ἀποσπάσματα ἀπό πιό πολλούς ἄλλους. Ἀπό τοὺς λόγους αὐτούς οἱ περισσότεροι εἶναι δικανικοί (δηλ. ἐκφωνήθηκαν στὰ δικαστήρια) καί οἱ ὑπόλοιποι σὲ μέρον λεντικοί (ἐκφωνήθηκαν στὴ Βουλή καί τὴν Ἐκκλησία τὸν Δῆμον) καί ἐπιδικτικοί (ἐκφωνήθηκαν στίς γιορτές καί τὰ πανηγύρια). Ἐνας ἀπό τοὺς χαρακτηριστικότερους δικανικούς του λόγους εἶναι ὁ **Τύπερ τοῦ ἀδυνάτου**.

3. Ό λόγος «Υπέρ τοῦ ἀδυνάτου»

Κατά τήν ἀρχαιότητα δέν ὑπῆρχαν στήν Ἀθήνα οὕτε πτωχοκομεῖα οὕτε νοσοκομεῖα οὕτε τά πολὺνάριθμα σημερινά φιλανθρωπικά ἴδρυματα. Γιά τό λόγο αὐτό οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μέ νόμο ἀποφασίσει νά χρηματικό βοήθημα σέ κάθε ἀ δύ ν α τ ο ν πολίτη. Ως τέτοιος χρακτηριζόταν ὅποιος εἶχε περιουσία μικρότερη ἀπό τρεῖς μνᾶς (= 300 ἀττικές δραχμές) καί σωματική ἀναπηρία σέ τέτοιο βαθμό, πού νά μήν είναι σέ θέση νά ἐργάζεται γιά τήν ἀπόκτηση τῶν ἀναγκαίων στή ζωή.

Τό βοήθημα αὐτό, πού ἔπαιρεν κάθε ἀδύνατος, ἦταν διαφορετικό ποσοτικά, ἀνάλογα μέ τίς ἐποχές. Τή χρονιά τής ἐκφωνήσεως τοῦ τωρινοῦ λόγου ἦταν ἔνας ὀβολός (= 1/6 τής δραχμῆς) τήν ήμέρα. Ἀλλά, γιά νά πάρει τό βοήθημα αὐτό, ἦταν ὑποχρεωμένος καθένας πού θεωροῦσε τόν ἔαυτό τον ἀδύνατον νά ὑποβάλει στήν ἀρχή τοῦ χρόνον αἴτηση γιά βοήθεια στή Βουλή τῶν Πεντακοσίων. Αὐτή ἐ δ ο κ ί μ α ζ ε τούς ἀδυνάτους, δηλ. τούς ἔξεταξε ἄν πραγματικά εἶχαν ἀνάγκη ἀπό τό βοήθημα. Ἐπειδή ὅμως γίνονταν πολλές καταχρήσεις, ἐπιτρεπόταν σέ κάθε Ἀθηναῖο πολίτη νά εἰσαγεγεί (νά καταγγείλει) ως ἀπατεώνα ἐκεῖνον πού ζητοῦσε τό βοήθημα καί νά παρουσιαστεῖ τήν ήμέρα τής δοκιμασίας στή Βουλή, γιά νά ὑποστηρίξει καί προφορικά τήν καταγγελία τοῦ ἀλλά καί ὁ ἀδύνατος εἶχε τό δικαίωμα ν' ἀντικρούσει μιά τέτοια κατηγορία. Μετά τήν ἀπολογία τοῦ ἡ Βουλή ἀποφάσιξε γιά τήν παροχή ἣ δχι τοῦ βοηθήματος. Ωστόσο ὁ ἀδύνατος, πού δοκιμάστηκε καί πήρε τό βοήθημα, δφειλε στήν ἀρχή κάθε χρονιας νά ὑποβάλλεται σέ νέα δοκιμασία μπροστά στή νέα Βουλή.

Ἐτσι καί ὁ ἀδύνατος τοῦ λόγου αὐτοῦ εἶχε πολλές φορές δοκιμαστεῖ καί χρόνια ἔπαιρεν τό νόμιμο βοήθημα ἀπό τήν πολιτεία. Κατά τήν τωρινή ὅμως δοκιμασία κάποιος τόν κατάγγειλε ὑποστηριζόντας: 1) ὅτι αὐτός παίρνει ἄδικα τό βοήθημα, γιατί είναι ἵκανός σωματικά καί εὔπορος, καί 2) ὅτι αὐτός ἔξαιτίας τής κακῆς τον διαγωγῆς είναι ἀνάξιος γιά βοήθεια. Πρός ἀπόκρονση αὐτῶν τῶν κατηγοριῶν ὁ ἀδύνατος ἐκφωνεῖ τό λόγο τοῦτο, πού γιά χάρη τον ἔγραψε ὁ Λυσίας. Ό λόγος ἐκφωνήθηκε μετά τό 403 π.Χ.

ΜΕΡΟΣ Α'
KEIMENO

Μέ πλάγια στοιχεία γράφονται λέξεις του άρχαίου κειμένου που συσχετίζονται μεταξύ τους. Π.χ.:

— Καὶ πειράσομαι τῷ λόγῳ τοῦτον μὲν ἐπιδεῖξαι ψευδόμενον, ἐμαυτὸν δὲ βεβιωκότα...

— Τοσοῦτον δὲ διενήνογχεν ἀναισχυντίᾳ τῶν ἀπάντων ἀνθρώπων, ὥστε ὑμᾶς πειρᾶται πείθειν.

— παιδες δέ μοι οὕπω εἰσίν, οἵ με θεραπεύσουσι.

Οὐ πολλοῖς δέω χάριν ἔχειν, ὡς βουλή, τῷ κατηγόρῳ, ὅτι μοι παρε- 1
σκεύασε τὸν ἀγῶνα τουτονί. Πρότερον γάρ οὐκ ἔχων πρόφασιν, ἐφ'
ἡς τοῦ βίου λόγον δοίην, νυνὶ διὰ τοῦτον εἰληφα. Καὶ πειράσομαι τῷ
ἀλγῷ τοῦτον μὲν ἐπιδεῖξαι φευδόμενον, ἐμαυτὸν δὲ βεβιωκότα μέχρι
τῆσδε τῆς ἡμέρας ἐπαίνου μᾶλλον ἀξιον ἦ φθόνου· διὰ γάρ οὐδὲν
ἄλλο μοι δοκεῖ παρασκευάσαι τόνδε μοι τὸν κίνδυνον οὗτος ἢ διὰ
φθόνον.

Καίτοι ὅστις τούτοις φθονεῖ, οὓς οἱ ἄλλοι ἐλεοῦσι, τίνος ἂν ὑμῖν ὁ 2
τοιοῦτος ἀποσχέσθαι δοκεῖ πονηρίας; Οὐ γάρ ἔνεκα χρημάτων με συ-
κοφαντεῖ οὐδὲ ὡς ἐχθρὸν ἔστι τοῦτον με τιμωρεῖται· διὰ γάρ τὴν πονηρίαν
αὐτοῦ οὕτε φίλω οὔτε ἐχθρῷ πώποτ' ἐχρησάμην αὐτῷ. Ἡδη τοίνυν, 3
ὡς βουλή, δηλός ἐστι φθονῶν, ὅτι τοιαύτῃ κεχρημένος συμφορᾷ τού-
του βελτίων εἰμὶ πολίτης. Καὶ γάρ οἴμαι δεῖν, ὡς βουλή, τὰ τοῦ σώμα-
τος δυστυχήματα τοῖς τῆς ψυχῆς ἐπιτηδεύμασιν ἴασθαι. Εἰ γάρ ἔξ 4
της συμφορᾶς καὶ τὴν διάνοιαν ἔξω καὶ τὸν ἄλλον βίον διάξω, τί⁵
τούτου διοίσω;

Περὶ μὲν οὖν τούτων τοσαῦτά μοι εἰρήσθω· ὑπέρ ὧν δέ μοι προσή-
κει λέγειν, ὡς ἂν οἶόν τε διὰ βραχυτάτων ἔρω. Φησὶ γάρ ὁ κατήγορος
οὐ δικαίως με-λαμβάνειν τὸ παρὰ τῆς πόλεως ἀργύριον· καὶ γάρ τῷ
σώματι δύνασθαι καὶ οὐκ εἶναι τῶν ἀδυνάτων, καὶ τέχνην ἐπίστασθαι
τοιαύτην, ὥστε καὶ ἔνευ τοῦ διδομένου τούτου ζῆν. Καὶ τεκμηρίους
χρήται τῆς μὲν τοῦ σώματος ῥώμης, ὅτι ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναβαίνω,
τῆς δὲ ἐν τῇ τέχνῃ εύπορίας, ὅτι δύναμαι συνεῖναι δυναμένοις ἀνθρώ-
ποις ἀναλίσκειν.

Τὴν μὲν οὖν ἐκ τῆς τέχνης εύπορίαν καὶ τὸν ἄλλον τὸν ἐμὸν βίον, 6
οίος τυγχάνει, πάντας ὑμᾶς οἴμαι γιγνώσκειν· δύμας δὲ κάγὼ διὰ
βραχέων ἔρω. Ἐμοὶ γάρ ὁ μὲν πατήρ κατέλιπεν οὐδέν, τὴν δὲ
μητέρα τελευτήσασαν πέπαυμαι τρέφων τρίτον ἔτος τουτί, παιδες δέ
μοι οὕπω εἰσίν, οἵ με θεραπεύουσι. Τέχνην δὲ κέχτημαι βραχέα δυνα-
μένην ὡφελεῖν, ἥν αὐτὸς μὲν ἡδη χαλεπῶς ἐργάζομαι, τὸν διαδεξό-
μενον δὲ αὐτὴν οὕπω δύναμαι κτήσασθαι. Πρόσοδος δέ μοι οὐκ ἔστιν
ἄλλη πλὴν ταύτης, ἥν ἀν ἀφέλησθε με, κινδυνεύσαιμ' ἀν ὑπὸ τῇ δυ-
σχερεστάτῃ γενέσθαι τύχῃ.

Μὴ τοίνυν, ἐπειδή γε ἔστιν, ὡς βουλή, σῶσαι με δικαίως, ἀπολέ- 7
σητε ἀδίκως· μηδέ, ἀ νεωτέρῳ καὶ μᾶλλον ἐρρωμένῳ ὅντι ἔδοτε,
πρεσβύτερον καὶ ἀσθενέστερον γιγνόμενον ἀφέλησθε· μηδὲ πρότερον

καὶ περὶ τοὺς οὐδὲν ἔχοντας κακὸν ἐλεημονέστατο! δοκοῦντες εἶναι
νῦνὶ διὰ τοῦτον τοὺς καὶ τοῖς ἔχθροῖς ἐλεεινούς ὅντας ἀγρίως ἀποδέ-
ξῆσθε· μηδὲ ἐμὲ τολμήσαντες ἀδικήσαι καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὄμοιώς
8 ἐμοὶ διακειμένους ἀθυμῆσαι ποιήσητε. Καὶ γάρ ἂν ἀτοπὸν εἴη, ὡς βου-
λὴ, εἰ, ὅτε μὲν ἀπλῆ μοι ἦν ἡ συμφορά, τότε μὲν φαινούμην λαμβά-
νων τὸ ἀργύριον τοῦτο, νῦν δὲ, ἐπειδὴ καὶ γῆρας καὶ νόσοι καὶ τὰ τού-
τοις ἐπόμενα κακὰ προσγίνεται· μοι, τοῦτ' ἀφαιρεθείην.

9 Δοκεῖ δέ μοι τῆς πενίας τῆς ἐμῆς τὸ μέγεθος ὁ κατήγορος ἂν ἐπι-
δειξαὶ σαφέστατα μόνος ἀνθρώπων. Εἰ γάρ ἐγὼ κατασταθεὶς χορη-
γὸς τραγῳδοῖς προκαλεσαίμην αὐτὸν εἰς ἀντίδοσιν, δεκάκις ἂν ἔλοιτο
χορηγῆσαι μᾶλλον ἢ ἀντιδοῦναι ἀπαξ. Καὶ πῶς οὐ δεινόν ἔστι νῦν μὲν
κατηγορεῖν, ὡς διὰ πολλὴν εὔποροιν ἐξ ἵσου δύναμαι συνεῖναι τοῖς
πλουσιωτάτοις, εἰ δέ, ὡς ἐγὼ λέγω, τύχοι τι γενόμενον, ὁμολογεῖν
τοιούτον εἰναι μετ' καὶ ἔτι πονηρότερον;

10 † Περὶ δὲ τῆς ἐμῆς ἴππικῆς, ἡς οὗτος ἐτόλμησε μνησθῆναι πρὸς
ὑμᾶς, οὕτε τὴν τύχην δείσας οὕτε ὑμᾶς αἰσχυνθείς, οὐ πολὺς ὁ λόγος.
Ἐγὼ γάρ ἡγοῦμαι, ὡς βουλὴ, πάντας τοὺς ἔχοντάς τι δυστύχημα
τοῦτο ζητεῖν καὶ τοῦτο φιλοσοφεῖν, ὅπως ὡς ἀλυπότατα μεταχει-
ριοῦνται τὸ συμβεβηκός πάθος. Ὡν εἰς ἐγώ, καὶ περιπεπτωκάς
τοιαύτῃ συμφορῇ ταύτην ἐμαυτῷ ῥαστώνην ἐξηῆρον εἰς τὰς ὄδους τὰς
μακροτέρας τῶν ἀναγκαίων.

11 † "Ο δὲ μέγιστον, ὡς βουλὴ, τεκμήριον, ὅτι διὰ τὴν συμφορὰν ἀλλ' οὐ
διὰ τὴν ὕβριν, ὡς οὗτός φησιν, ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναβαίνω, ῥάδιόν ἔστι
μαθεῖν· εἰ γάρ ἐκεκτήμην οὐσίαν, ἐπ' ἀστράβης ἂν ὠχούμην, ἀλλ'
οὐχ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἵππους ἀνέβαινον· νῦν δέ, ἐπειδὴ τοιούτον
οὐ δύναμαι κτήσασθαι, τοῖς ἀλλοτρίοις ἵπποις ἀναγκάζομαι χρῆσθαι
πολλάκις. Καίτοι πῶς οὐκ ἀτοπὸν ἔστιν, ὡς βουλὴ, τοῦτον αὐτόν, εἰ
μὲν ἐπ' ἀστράβης ὀχούμενον ἐώρα με, σιωπᾶν (τί γάρ ἂν καὶ ἐλε-
γεν);, ὅτι δὲ ἐπὶ τοὺς ἡτημένους ἵππους ἀναβαίνω, πειράσθαι πείθειν
ὑμᾶς, ὡς δυνατός εἰμι; Καὶ ὅτι μὲν δυοῖν βαχτηρίαιν χρωμαι τῶν ἄλ-
λων μιᾳ χρωμένων, μὴ κατηγορεῖν, ὡς καὶ τοῦτο τῶν δυναμένων
ἔστιν, ὅτι δὲ ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναβαίνω, τεκμηρίω χρῆσθαι πρός ὑμᾶς,
ὡς εἰμὶ τῶν δυναμένων; Οἵς ἐγὼ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀμφοτέροις
χρῶμαι.

13 Τοσούτον δὲ διενήνοχεν ἀναισχυντίᾳ τῶν ἀπάντων ἀνθρώπων,
ἄστε ὑμᾶς πειράται πείθειν, τοσούτους ὅντας εἰς ὄν, ὡς οὐκ εἰμὶ τῶν

ἀδυνάτων ἐγώ. Καίτοι εὶ τοῦτο πείσει τινὰς ὑμῶν, ὡς βουλή, τί με κωλύει κληροῦσθαι τῶν ἐννέα ἀρχόντων καὶ ὑμᾶς ἐμοῦ μὲν ἀφελέσθαι τὸν ὄβολὸν ὡς ὑγιαίνοντος, τούτῳ δὲ φηφίσασθαι πάντας ὡς ἀναπήρω; Οὐ γάρ δῆπου τὸν αὐτὸν ὑμεῖς μὲν ὡς δυνάμενον ἀφαιρήσεσθε τὸ διδύμενον, οἱ δὲ θεσμοθέται ὡς ἀδύνατον ὅντα κληροῦσθαι κωλύσουσιν. Ἀλλὰ γάρ οὔτε ὑμεῖς τούτῳ τὴν αὐτὴν ἔχετε γνώμην οὕθ' οὔτος ὑμῖν, εὖ ποιῶν. Ὁ μὲν γάρ ὥσπερ ἐπικλήρου τῆς συμφορᾶς οὕσης ἀμφισβήτησων ἤκει καὶ πειρᾶται πείθειν ὑμᾶς, ὡς οὐκ εἰμὶ τοιοῦτος, οἷον ὑμεῖς ὁρᾶτε πάντες· ὑμεῖς δὲ (δ τῶν εὖ φρονούντων ἔργον ἔστι) μᾶλλον πιστεύετε τοῖς ὑμετέροις αὐτῶν ὀφθαλμοῖς ἢ τοῖς τούτου λόγοις. ✓

14

Λέγει δέ, ὡς ὑβριστής εἴμι καὶ βίαιος καὶ λίαν ἀσελγῶς διακείμενος, ώσπερ, εὶ φοβερώς ὀνομάσειε, μέλλων ἀληθῆ λέγειν, ἀλλ' οὐκ, ἐὰν πάνυ πραόνως, ταῦτα ποιήσων. Ἐγὼ δ' ὑμᾶς, ὡς βουλή, σαφῶς οἶμαι δεῖν διαγιγνώσκειν, οἵς τ' ἐγγωρεῖ τῶν ἀνθρώπων ὑβρισταῖς εἰναι καὶ οἵς οὐ προσήκει. Οὐ γάρ τοὺς πενομένους καὶ λίαν ἀπόρως διακειμένους ὑβρίζειν εἰκός, ἀλλὰ τοὺς πολλῷ πλείω τῶν ἀναγκαίων κεκτημένους· οὐδὲ τοὺς ἀδυνάτους τοῖς σώμασιν ὅντας, ἀλλὰ τοὺς μάλιστα πιστεύοντας ταῖς αὐτῶν ρώμαις· οὐδὲ τοὺς ἦδη πρεβεβηκότας τῇ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἔτι νέους καὶ νέαις ταῖς διανοίαις χρωμένους. X

15

Οἱ μὲν γάρ πλούσιοι τοῖς χρήμασιν ἔξωνοῦνται τοὺς κινδύνους, οἱ δὲ πένητες ύπὸ τῆς παρούσης ἀπορίας σωφρονεῖν ἀναγκάζονται· καὶ οἱ μὲν νέοι συγγνώμης ἀξιοῦνται τυγχάνειν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις ἔξαμαρτάνουσιν ὄμοιώς ἐπιτιμῶσιν ἀμφότεροι· καὶ τοῖς μὲν ἰσχυροῖς ἐγγωρεῖ μηδὲν αὐτοῖς πάσχουσιν, οὓς ἂν βουληθῶσιν, ὑβρίζειν, τοῖς δὲ ἀσθενέσιν οὔτε ὑβρίζειν βουλομένοις περιγίγνεσθαι τῶν ἀδικουμένων. "Ωστε μοι δοκεῖ ὁ κατήγορος εἰπεῖν περὶ τῆς ἐμῆς ὑβρεῶς οὐ σπουδάζων, ἀλλὰ παιζῶν οὐδὲ ὑμᾶς πεῖσαι βουλόμενος, ὡς εἴμι τοιοῦτος, ἀλλ' ἐμὲ κωμῳδεῖν βουλόμενος, ὥσπερ τι καλὸν ποιῶν. !

16

"Ετι δὲ καὶ συλλέγεσθαι φησιν ἀνθρώπους ὡς ἐμὲ πονηροὺς καὶ πολλούς, οἱ τὰ μὲν ἔαυτῶν ἀνηλώκασι, τοῖς δὲ τὰ σφέτερα σώζειν βουλομένοις ἐπιβουλεύουσιν. "Γιμεῖς δὲ ἐνθυμήθητε πάντες, ὅτι ταῦτα λέγων οὐδὲν ἐμοῦ κατηγορεῖ μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων, ὅσοι τέχνας ἔχων. !

17

- χουσιν, ουδὲ τῶν ὡς ἐμὲ εἰσιόντων μᾶλλον ἢ τῶν ὡς τοὺς ἄλλους δη-
20 μιουργούς. Ἐκαστὸς γάρ οὐκέπει προσφοιτᾶν ὁ μὲν πρὸς μυρο-
πωλεῖον, ὁ δὲ πρὸς κουρεῖον, ὁ δὲ πρὸς σκυτοτομεῖον, ὁ δ' ὅποι ἃν
τύχῃ, καὶ πλεῖστοι μὲν ὡς τοὺς ἐγγυτάτω τῆς ἀγορᾶς κατεσκευασμέ-
νους, ἐλάχιστοι δὲ ὡς τοὺς πλεῖστον ἀπέχοντας αὐτῆς· ὥστ' εἴ τις
οὐκέπει πονηρίαν καταγνώσεται τῶν ὡς ἐμὲ εἰσιόντων, δῆλον ὅτι καὶ
τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις διατριβόντων· εἰ δὲ κάκείνων, ἀπάντων Ἀθη-
ναίων· ἀπαντεῖς γάρ εἰθισθε προσφοιτᾶν καὶ διατριβειν ἀμουγέπου.
- 21 / Ἀλλὰ γάρ οὐκ οἶδα. ὅτι δεῖ λίαν με ἀκριβῶς ἀπολογούμενον πρὸς
ἐν ἔκαστον οὐκέπει πλειόνων ἐνοχλεῖν πλειώ χρόνον. Εἰ γάρ ὑπέρ
τῶν μεγίστων εἰρηκα, τί δεῖ περὶ τῶν φαύλων ὁμοίως τούτῳ σπουδά-
ζειν; Ἐγὼ δ' οὐκέπει, ὡς βουλή, δέομαι πάντων τὴν αὐτὴν ἔχειν περὶ²²
ἔμου διάνοιαν, ἥνπερ καὶ πρότερον. Μή οὖν, οὐ μόνου μεταλαβεῖν ἔ-
δωκεν ἢ τύχη μοι τῶν ἐν τῇ πατρίδι, τούτου διὰ τουτονὶ ἀποστερήση-
τέ με· μηδέ, ἀ πάλαι κοινῇ πάντες ἔδοτέ μοι, νῦν οὔτος εἰς ὧν πείσῃ
πάλιν οὐκέπειται. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς βουλή, τῶν μεγίστων ἀρχῶν ὁ
δαίμων ἀπεστέρησεν ἡμᾶς, ἡ πόλις ημῖν ἐψηφίσατο τοῦτο τὸ ἀργύ-
ριον, ἥγουμένη κοινὰς εἶναι τὰς τύχας τοῖς ἀπασι καὶ τῶν κακῶν καὶ
τῶν ἀγαθῶν. Πῶς οὖν οὐκέπειται δειλιάτατος εἶην, εἰ τῶν μὲν καλλί-
στων καὶ μεγίστων διὰ τὴν συμφορὰν ἀπεστερημένος εἶην, ἀ δ' ἡ πό-
λις ἔδωκε προνοηθεῖσα τῶν οὔτως διαχειμένων, διὰ τὸν κατήγορον
ἀφαιρεθείην; Μηδαμῶς, ὡς βουλή, ταύτη θήσθε τὴν φῆφον.
- 24 / Διὰ τί γάρ ἃν καὶ τύχοιμι τοιούτων οὐκέπειται; Πότερον ὅτι δι' ἐμὲ τις
εἰς ἀγῶνα πώποτε καταστὰς ἀπώλεσε τὴν οὐσίαν; Ἀλλ' οὐδὲ ἃν εἰς
ἀποδείξειεν. Ἀλλ' ὅτι πολυνπράγμων εἰμὶ καὶ θρασὺς καὶ φιλαπεγχθή-
μων; Ἀλλ' οὐδὲ ἃν αὐτὸς φῆσειν, εἰ μὴ βούλοιτο καὶ τοῦτο φεύδε-
σθαι τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ἀλλ' ὅτι λίαν οὐδριστὴς καὶ βίαιος; Ἀλλ' οὐ
τοιαύταις ἀφορμαῖς τοῦ βίου πρὸς τὰ τοιαῦτα τυγχάνω χρώμενος.
Ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τῶν τριάκοντα γενόμενος ἐν δυνάμει κακῶς ἐποίησα
πολλούς τῶν πολιτῶν; Ἀλλὰ μετὰ τοῦ οὐμετέρου πλήθους ἔφυγον εἰς
Χαλκίδα, καὶ ἔξόν μοι μετ' ἔκείνων ἀδεῶς πολιτεύεσθαι, μεθ' οὐκέπειται
εἰλόμην κινδυνεύειν ἀπελθών.
- 26 / Μή τοινυν, ὡς βουλή, μηδὲν ημαρτηκώς οὐκέπειται οὐδέποτε τύχοιμι τοῖς
πολλὰ τριβικηρόσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν φῆφον θέσθε περὶ ἐμοῦ ταῖς ἄλ-
λαις βουλαῖς, ἀναμνησθέντες ὅτι οὔτε χρήματα διαχειρίσας τῆς πό-
λεως δίδωμι λόγον αὐτῶν οὔτε ἀρχὴν ἀρέξας οὐδεμίαν εὐθύνας ὑπέρχω

νῦν αὐτῆς, ἀλλὰ περὶ διβολοῦ μόνον ποιοῦμαι τοὺς λόγους. Καὶ οὕτως 27
ύμεῖς μὲν τὰ δίκαια γνώσεσθε πάντες, ἐγὼ δὲ τούτων ὑμῖν τυχῶν ἔξω
τὴν χάριν, οὗτος δὲ τοῦ λοιποῦ μαθήσεται μὴ τοῖς ἀσθενεστέροις ἐπι-
βουλεύειν, ἀλλὰ τῶν ὄμοιών αὐτῷ περιγράγνεσθαι.

*Στήν Τσοορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας ὁ Α. Λέσκυ
γράφει:*

«Κανείς δέν ἔφτασε τό Λυσία στήν τέχνη νά πλάθει τούς λόγους
μπαίνοντας κάθε φορά στό χαρακτήρα καί τή θέση τῶν προσώπων
γιά τά όποια γράφει. Ἀπό τήν ἀποψη αυτή τό ἀριστούργημά του εἰ-
ναι ὁ λόγος 24 (Ὑπέρ τοῦ ἀδυνάτου), στόν όποιο ἔνας ἀνθρωπάκος
ἀγωνίζεται μέ πονηρία καί χιονύμορ μπροστά στή Βουλή, γιά νά δια-
τηρήσει τή σύνταξή του».

*Ποιά στοιχεῖα ἀπό τό λόγο τοῦ Λυσία πήρε ύπόψη του ὁ Λέσκυ
γιά νά φτάσει στό χαρακτηρισμό αυτό;*

ΜΕΡΟΣ Β'
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

§ 1. οὐ πολλοῦ δέω = δέ χρειάζομαι πολὺ, δέ μου λείπει πολὺ, σχεδόν.
χάριν ἔχω τινί = χρωστώ χάρη σέ κάποιον, εύχαριστώ κάποιον. ὁ ἄγρών =
δικαστικός ἀγώνας, ή δίκη. πρόφασις = αἰτία, ἀφορμή. ἐφ' ἦς = στηριζό-
μενος πάνω σ' αὐτή. ἐπιδείκνυμι = ἀποδείχνω, φέρνω ἀποδείξεις. ἀξιον =
ἔτσι ὥστε νά είμαι ἀξιος. κίνδυνος = δικαστικός ἀγώνας, δίκη.

§ 2-3. καίτοι = καὶ ὅμως. ἀποσχέσθαι, ἀπρμφ. ἀφρ. β' τοῦ ἀπέχομαι
= ἀπέχω ἢν ἀποσχέσθαι = ὅτι ἀπόσχοιτο ἢν. πονηρία = κακία, κακή
πράξη. τιμωρεῖται = ζητεῖ νά ἐκδικηθεῖ. πώποτε = ποτέ ὡς τώρα. χρῶμαί
τινι φίλω = ἔχω κάποιον φίλο. χρῶμαι συμφορᾶ = πέφτω σέ συμφορά. δυ-
στύχημα = ἐλάττωμα, βλάβη. ἐπιτηδεύματα = ἀρετές. ιώμαι = θερα-
πεύω· ἐδῶ: ἔξουδετερώνω, καλύπτω, σκεπάζω. ἐξ ίσου (= ίσην) τῇ συμ-
φορᾶ = ὅμοια μέ τό σώμα που ἔχει τή συμφορά. καὶ τὸν ἄλλον βίον, δηλ.
τόν θήικό. διάξω, δηλ. ὅμοια μέ τήν κατάσταση τοῦ σώματός μου. διοίσω,
μέλλ. τοῦ διαφέρω.

§ 4-5. ὑπὲρ ὃν = περὶ ὃν. ὡς ἢν οἶόν τε, δηλ. ή. διὰ βραχυτάτων
(λόγων) = συντομότατα. τὸ ἀργύριον = τό χρηματικό βοήθημα που δινό-
των στούς ἀδυνάτους, τό ἐπίδομα. τῷ σώματι δύναμαι = σωματικά είμαι
δυνατός (ἰσχυρός). τεκμηρίοις, κτγρμ.: τεκμήρια = ἀποδείξεις. ἐν τῇ τέ-
χνῃ = ἐκ τῆς τέχνης. σύνειμι τινι = συναναστρέφομαι κάποιον.

§ 6. βίος = πόροι ζωῆς, τά μέσα ζωῆς, περιουσία, τό βιός. τυγχάνει,
δηλ. ὃν. τρίτον ἔτος τουτί = ἐδῶ καὶ τρία χρόνια· νά συνδεθεῖ μέ τό τελευ-
τήσασαν (δηλ. τή ζωή). θεραπεύω = περιποιούμαι (στά γεράματα), γερο-
κομάω. ὡφελῶ βραχέα = παρέχω μικρή ὡφέλεια, μικρά κέρδη. χαλεπῶς
ἐργάζομαι = μέ κόπο ἔχασκω. τὸν διαδεέδομενον = ἔκεινον πουύ θά μέ δια-
δεχτεῖ νά συνεχίσει (γιά λογαριασμό μου). ἔνοοει δούλῳ πουύ πουλιόταν συ-
νήθως 5-6 μνᾶς (= 500-600 ἀττικές δραχμές). κτήσασθαι = ν' ἀποκτήσω
(μέ ἀγορά), νά ἀγοράσω. γίγνομαι ὑπό τινι = καταντώ στήν ἔξουσία κά-
ποιου, πέφτω σέ κάτι.

§ 7-8. ἔστιν = ἔξεστιν. ἐρρωμένος (μτχ. παθτκ πρκμ. τοῦ ῥώνυμυ) ὡς
ἐπιθ.: δυνατός, ἀκμαίος. πρεσβ... ἀφέλησθε = ἀφέλησθε (έμε) γιγνόμενον
πρεσβύτερον καὶ ἀσθενέστερον. περὶ τοὺς = στούς. κακὸν = σωματικό
ἐλάττωμα, ἀναπηρία. ἐλεεινὸς = ἀξιος οἰκτου, ἀξιολύπητος. ἀγρίως ἀπο-
δέχομαι τινα = δείχνομαι σκληρός (ἀπάνθρωπος) σέ κάποιον. οἱ ὅμοιοις
έμοι διακείμενοι = οσοι βρίσκονται στήν ίδια μ' ἐμένα κατάσταση. ἀπλῆ ή
συμφορᾶ = μόνη ή ἀναπηρία. εἰ... φαινούμην λαμβάνων = ἢν... φανερά ἔ-
παιρων· ἀντί τής εὔκτ. φαινούμην περίμενε κανείς τήν δριστική ἔφαινόμην
(ἐπειδή πρόκειται γιά κάτι βέβαιο), ἀλλά ἔχει τεθεῖ ή εὔκτ. κατ' ἀφομοίωση
πρός τήν ἐπόμενη εὔκτ. ἀφαιρεθείην. προσγίγνομαι = προσθέτομαι, ἔρχο-
μαι, βρίσκω. εἰ ...τοῦτ' ἀφαιρεθείην = ἢν θά ἔχανα αὐτό (τό ἐπίδομα).

§ 9. καθισταμαι χορηγός τραγωδοῖς = ορίζομαι χορηγός γιά τραγωδούς (γιά άγριων τραγωδίας). ή χορηγία ήταν μιά από τις λειτουργίες, τις πρόσθετες χρηματικές ύποχρεώσεις που έπειβαλλε η άθηναϊκή πολιτεία στους πλουσιότερους πολίτες αντίδοσις (της ούσιας) = ανταλλαγή τής περιουσίας: γιά ν' αποφεύγονται άδικες κατά τήν έπιβολή λειτουργιῶν γινόταν τό έξης: ἂν κανείς νόμιζε ότι ήταν δίκιο ν' αναλάβει κάποιος πλουσιότερός του τή λειτουργία που του έπιβλήθηκε, είχε τό δικαίωμα νά προκαλέσει τόν πλουσιότερο σέ αντίδοση, δηλ. σέ ανταλλαγή τών περιουσιών τους. έκεινος τότε ύποχρεωνταν ή ν' αναλάβει τή λειτουργία ή ν' ανταλλάξει τήν περιουσία του μέ τήν περιουσία έκεινου που τόν προκαλοῦσε. δεινόν = παράλογο. πονηρός = άθιλος (οικονομικά).

§ 10. ιππική (τέχνη) = έπιδεξιότητα (ικανότητα) στήν ιππασία. μιμηγήσκομαι τινος πρός τινα = αναφέρω κάτι σέ κάποιον. ού πολὺς ό λόγος, δηλ. έσται. δυστύχημα, βλ. § 2-3. φιλοσοφῶ = σκέπτομαι. σπως = πῶς. ως άλυπότατα = μέ δυσσό τό δυνατό λιγότερους πόνους. εἰς έγω, δηλ. είμι. ταύτην = τούτο (τήν ιππασία). φάστωνη (φάστος) = ευκολία, ανακούφιση. έξευρίσκω = έξετάζοντας βρίσκω, έπινοω. εἰς τάς = γιά τίς. τών αναγκαίων (δρόμων), γνκ. διαιρτκ.

§ 11-12. θύρις = περηφάνεια (που προέρχεται από τά πλούτη). άστραβη, χυρ.: αναπαυτικό σαμάρι. ἔπειτα - σπως έδω: ήμίονος (μουλάρι) που είχε τέτοιο σαμάρι. όχοιμαι = ίππεύω, ανεβαίνω (καβάλικευώ) στ' άλογο. κτήσασθαι, βλ. § 6. ζτι = έπειδή. ή τημένοι = δανεισμένοι. δυνατός, έδω: ίκανός στό σώμα καί πλούσιος. μή κατηγορεῖν, τό άπρμφ. αύτό θπως καί τό πιό κάτω χρήσθαι έξαρτ. από τό πώς ούκ διτοπόν έστι. οἵς ...άμφοτέροις, δηλ. τό άλογο καί τά δεκανίκια.

§ 13-14. διαφέρω τινός τινι = ξεπερνώ κάποιον σέ κάτι (ύπερτερω). κληροῦσθαι με τών έννεα ἄρχοντων (γνκ. διαιρτκ.) = νά έκλεγω μέ κλήρο ένας από τους έννεα ἄρχοντες: οι ἄρχοντες, καί μάλιστα οι άνωτεροι, οφειλαν νά είναι απαλλαγμένοι από κάθε σωματική αναπτηρία. δήγου = βέβαια. οι θεσμοθέται, οι έννεα ἄρχοντες λέγονταν καταχρηστικά καί θεσμοθέτες: στους έννεα ἄρχοντες είχε ανατεθεί ή κλήρωση τών ἄρχοντων. άλλα γάρ = άλλα δέ θά γίνει αυτό· γιατί. εις ποιῶν = καί καλά κάνει (που δέν έχει τήν ίδια γνώμη μ' έσάς): εύτυχως. ώσπερ έπικλήρου τής συμφορᾶς ουσης = σάν νά ήταν ή συμφορά έπικλήρος κόρη: έπικληρος λεγόταν ή μοναχοκόρη που, οταν έμενε όρφανή, κληρονομοῦσε δηλη τήν πατρική περιουσία καί, γιά νά μήν πέσει ή περιουσία σέ ξένη οικογένεια, ύποχρεωνταν νά παντρευτεί τόν πλησιέστερο συγγενή της: ἂν παρουσιάζονταν πολλοί, που ίσχυρίζονταν ήτι ήταν κοντινοί συγγενεῖς, γινόταν δίκη. άμφισβήτησαν, δηλ. τής συμφορᾶς: άμφισβητώ τινος = διεκδικώ κάτι, ίσχυρίζομαι ήτι

κάτι μοῦ ἀνήκει.

§ 15-16. ὑβριστής = ἀλαζόνας, καυχησιάρης, θρασύς. ἀσελγῶς διακείμενος = ἀσέλγης, αὐθάδης. ὄπσερ (μέ μηχ.) = ώσάν, σάν νά. φοβερώς ὄνομάξω = χρησιμοποιώ φοβερές ὄνομασίες, λέξεις (ὅπως εἶναι οἱ λ.: ὑβριστής, βίαιος, ἀσελγής). ἀλλ' οὐ ταῦτα (= τοῦτο) ποιήσων = καὶ οὐ μέλλων ἀληθῆ λέγειν. ἐάν πάνυ πραόνως, δηλ. ὄνομάσῃ πάνυ πραόνως (= πράως) ὄνομάξω = χρησιμοποιώ πολὺ ἥπια λόγια. διαγιγνώσκω = διακρίνω, καταλαβαίνω. ἔγχωρεῖ = εἶναι δυνατό. ὑβρίζω = φέρνομαι ἀλαζονικά, μέ αὐθάδεια. οἱ ἀπόρως διακείμενοι = οἱ ἄποροι, οἱ φτωχοί. τῶν ἀναγκαίων, ὄνομαστκ. τὰ ἀναγκαῖα = τὰ ἀπαραίτητα γιά τῇ ζωή τοῦ ἀνθρώπου. οἱ πιστεύοντες ταῖς ἔκυτῶν ῥώμαις = ἔκεινοι πού ἔχουν ἐμπιστούνη (πεποιθηση) στίς δυνάμεις τους. οἱ χρώμενοι νέαις ταῖς διανοίαις = ἔκεινοι πού ἔχουν νεανικά τά φρονήματα (μυαλό).

§ 17-18. ἔξωνοῦμαι = ἔξαγοράξω. κίνδυνος = δικαστικός ἀγώνας. ἔξαμαρτάνοντας ὄμοιώς = ὅποτε πέφτουν σέ σφάλμα ὄμοια (ὅπως καὶ οἱ νέοι). ἐπιτιμῶ τινί = φέγω, κατηγορώ, καταχρίνω κάποιον. μηδέν, δηλ. κακόν. ὑβρίζω, ἐδὼ: βλάπτω, ἀδικῶ. ἔστιν = εἶναι δυνατό. ἀμύνομαι = ἀποκρούω. τοὺς ὑπάρξαντας, δηλ. τῆς ὑβρεως. ὑπάρχω τῆς ὑβρεως = κάνω ἀρχῆ τῇς ἀδικίας. περιγίγνομαι τινος = ὑπερισχύω, εἰμαι πιό δυνατός ἀπό κάποιον. σπουδάξω = μιλώ σοβαρά. παιξω = χωρατεύω, λέω ἀστεῖα. κωμῳδῶ = διακωμωδῶ, περιπατίζω. καλόν = σπουδαῖο κατόρθωμα.

§ 19-20. ὁς ἔμε = σ' ἔμενα, στό ἐργαστήρι μου. πονηρὸς (βλ. § 2 πονηρία). ἐπιβουλεύω τινί = σχεδιάζω κακό ἐναντίον κάποιου, ἐπιβουλεύομαι κάποιον. ἐνθυμοῦμαι = σκέπτομαι. οὐδὲν = διόλου. δημιουργὸς = τεχνίτης. ἔθιζομαι (εἴθισμαι) = συνθίζω, ἔχω τῇ συνήθεια. προσφοιτῶ = συγχάζω. σκυτοτομεῖον = ἐργαστήρι ὑπόδηματοποιοῦ. ὅποι ἂν τύχῃ, δηλ. προσφοιτῶν. ἔγγυτάτω = πάρα πολύ κοντά. οἱ κατεσκευασμένοι = οἱ ἀγκαταστημένοι, ἔκεινοι πού ἔχουν τό ἐργαστήρι τους. καταγιγνώσκω τινὸς πονηρίαν = θεωρῶ κάποιον κακό. ἀμουγέπου = κάπου, σέ κάποιο μέρος.

§ 21-23. ἀλλὰ γάρ = ἀλλά ἀρκετά αὐτά· ἐπειδή. οἱ τι δεῖ = ποιά ἡ ἀνάγκη, γιατί πρέπει. ἀκριβῶς = μέ λεπτομέρειες. ὑμῖν· ἀνήκει στό ἐνοχλεῖν. τῶν εἰρημένων, δηλ. ἀπό τόν κατήγορο. ὑπέρ = περί. τὰ μέγιστα = τά πιό σημαντικά, τά πιό σπουδαῖα (δηλ. ή φτώχεια καὶ ή ἀναπτηρία). σπουδάξειν περὶ τῶν φαύλων ὄμοιώς τούτω = νά δείχνει κανείς προθυμία (ζῆλο) γιά τή δικηγορή τοῦ ἀνάπτηρου στίς § 15 καὶ 19. διάνοια = γνώμη. οὖ μόνου, δηλ. τοῦ διβολοῦ. μεταλλαμβάνω τινὸς = ἀπολαβαίνω

κάτι. τῶν ἐν τῇ πατρίδι, δηλ. ἀγαθῶν. κοινῇ = μέ κοινή ἀπόφαση. ἀρχαὶ = (δημόσια) ἀξιώματα. δαίμων = τύχη. δεῖλαιος = δύστυχος. τῶν καλλίστων καὶ μεγίστων, δηλ. ἀγαθῶν (στὴν ἴδιωτική καὶ δημόσια ζωή). εἰ... ἀπεστερημένος εἴην, ἀντί ὄριστ.: εἰ... ἀπεστερημένος εἴμι (πρβλ. § 7-8 εἰ... φαινούμην λαμβάνων). προνοοῦμαι τινος = φροντίζω γιά κάποιον. ταύτη = ἔτσι. τίθεμαι τὴν φῆφον = φηφίζω, ἀποφασίζω.

§ 24-25. διὰ τί ἂν καὶ τύχοιμι τ. ὑμῶν; = γιατί ἀφαγεθεῖ σάς ἔβρισκα τέτοιους (δηλ. ἔχθρικούς) ἀπέναντί μου; καθίσταμαι εἰς ἀγῶνα = μπλέκομαι σέ δίκη. ἀπώλεσε τὴν οὐσίαν, μέ τὴν πληρωμή μεγάλου προστίμου ἢ μέ τῇ δῆμευση τῆς περιουσίας. πολυπράγμων = ἔκεινος πού ἀνακατεύεται σέ πολλά, περίεργος, ραδιούργος, πανούργος. φιλαπεχθήμων = ἔκεινος πού ἀγαπᾷ νά κάνει ἔχθρούς, φιλόνικος (καυγατζής). τοῖς ἄλλοις, γένους οὐδ. τοιαύταις ἀφ. τοῦ βίου τυγχάνω χρώμενος = τοιαύτας ἀφορμάς τοῦ βίου κέκτημαι· ἀφορμή τοῦ βίου = μέσα γιά τὴν ἔξοικονόμηση τῶν ἀναγκαίων γιά τή ζωή. πρὸς τὰ τοιαῦτα = ὥστε τὰ τοιαῦτα πράττειν = ὥστε ὑβριστής καὶ βίαιος είναι. γίγνομαι ἐν δυνάμει = ἀποκτῶ (πολιτική) δύναμη, ἐπιρροή. μετὰ τοῦ ὑμετέρου πλήθους = μ' ἐσάς τούς δημοκρατικούς. ἔξὸν = εἰ καὶ ἔξην. μετ' ἔκεινων, δηλ. τῶν Τριάκοντα. ἀδεῶς = χωρίς φόβο, μέ ἀσφάλεια (ώς φτωχός ἀνάπτηρος). ποιείτενομαι = ζῶ ώς πολίτης.

§ 26-27. μή τύχοιμι ὑμῶν ὁμοίων (= ὁμοίως δυσμενῶν) = μακάρι νά μή σάς βρῶ ὅμοια ἔχθρικούς. τοῖς πολλὰ ἡδικηκόσι = οἵων ἔτυχον ὑμῶν οἱ πολλὰ ἡδικηκότες. τὴν αὐτὴν φῆφον τίθεμαι ταῖς ἄλλαις βουλαῖς = φηφίζω (ἀποφασίζω) ἔτσι, δημοσίως οἱ βουλές προηγούμενων χρόνων. ὑπέχω εὔθυνας = δίνω λόγο, λογοδοτῶ. οὕτως, ἀν δηλ. φηφίσετε, ὅπως οἱ βουλές τῶν προηγούμενων χρόνων. γιγνώσκω = κρίνω, ἀποφασίζω. τούτων, δηλ. τῶν δικαίων. ὑμὲν, ἀνήκει στό ἔξω τὴν χάριν. τὴν χάριν = τὴν ὀφειλόμενη εύγνωμοσύνη. περιγγίνεσθαι τῶν ὁμοίων = πειράσθαι νικᾶν (σέ δικαστήριο) τοὺς ὁμοίους.

ΧΡΙΣΤΟΥ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΞΥΓΓΡΑΦΗ
(ΠΛΑΤΑ·Ι·ΚΑ)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ*

I. Ό Θουκυδίδης

1. Βίος. Ό Θουκυδίδης γεννήθηκε στό δήμο Άλιμο (χοντά στό σημερινό Άλιμο, πιό πέρα ἀπό τό Π. Φάληρο) τῆς Ἀττικῆς ἀνάμεσα στά 460-455 π.Χ. Ό πατέρας του Ὄλορος ἦταν ἀπόγονος ἄλλον Ὄλόρου, βασιλιά τῶν Θρακῶν, συγγενής τοῦ μαραθωνομάχου Μιλτιάδη καί τῶν Πεισιστρατιδῶν. Στήν καταγωγή τον αὐτή χρωστούσε τή μεγάλη τον περιουσία καί τά μεταλλεῖα τοῦ χρονού πού εἶχε στή θρακική τοποθεσία τῆς Σκαπτῆς ὕλης.

Ό Θουκυδίδης, ἐπειδή καταγόταν ἀπό πλούσια καί εὐγενή οἰκογένεια, ἔξασφάλισε φροντισμένη καί τέλεια ἀνατροφή καί μόρφωση. Διδάσκαλοί του ἦταν ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας καί ὁ φίλος Ἀντιφώντας, ὅπως καί οἱ σύγχρονοι σοφιστές Πρωτογόρας, Πρόδικος, Γοργίας καί ἄλλοι· ὅλοι αὐτοί πού συγκεντρώθηκαν στήν Ἀθήνα, κέντρο τότε τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καί πανεπιστήμιο ὅλης τῆς Ἑλλάδας, ἀσκησαν μεγάλη ἐπίδραση πάνω στό πνεῦμα τουν.

Κατά τό λοιμό πού ἔπεισε στήν Ἀθήνα τό δεύτερο χρόνο τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀπ' τόν ὅποιο πέθανε καί ὁ Περικλῆς, ἀρρώστησε καί ὁ Θουκυδίδης, ἀλλά σώθηκε· καί τό 424 ὡς στρατηγός καί ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων στάλθηκε στά παράλια τῆς Θράκης.

Ἐκεῖ πήρε διαταγή νά βοηθήσει τήν Ἀμφίπολη πού τήν ἀπειλούσε ὁ Λακεδαιμόνιος στρατηγός Βρασίδας, ἀλλά ἀργοπόρησε καί

* Βλ. καί τήν Εισαγωγή τοῦ βιβλίου Θουκυδίδη Ἰστορία τῆς Β' Γυμνασίου, σελ. 6-14.

έτσι δέν κατόρθωσε νά έμποδίσει τήν κατάληψή της άπό τους ἀντιπάλους. Γι' αντό τό λόγο καταδικάστηκε άπό τους Ἀθηναίους σέ θάνατο γιά προδοσία καί, γιά νά άποφύγει τήν τιμωρία, καταδύκασε τόν έαντό του σέ έκούσια εξοχία εἰκοσι χρόνια, διαμένοντας ὅλα αντά τά χρόνια τόν πιό πολύ καιρό στά κτήματά του στή Σκαπτή ύλη.

Σ' ὅλα αντά τά χρόνια ἀσχολήθηκε μέ τή μελέτη τῶν γεγονότων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· πολλές φορές ἐπισκεπτόταν τούς τόπους πού διαδραματίστηκαν αντά τά γεγονότα καί συγκέντρωνε μέ πολλή ἐπιμέλεια καί ἀκρίβεια τήν ύλη τῆς ίστορίας του.

Όταν καταλύθηκε ἡ ἀρχή τῶν τριάκοντα τυράννων, τό 403 π.Χ., ξαναγύρισε στήν πατρίδα του μέ γήφισμα τοῦ δήμου, ἀλλά γρήγορα ἔφυγε πάλι, ἵσως ἔξαιτις τῆς γενικῆς καταπτώσεως πού ἐπικρατούσε τότε. Τό 396 διαμένοντας στή Σκαπτή ύλη πέθανε ξαφνικά, ὅπως ὑποδηλώνει ἡ ἀπότομη διακοπή τοῦ ἔργου του. Στήν Ἀθήνα ὑπῆρχε τό μνῆμα του κοντά στά Κιμώνεια μνήματα μέ τήν ἐπιγραφή «Θουκυδίδης Ὄλόρον Ἀλμούντιος».

2. Έργο. Ο Θουκυδίδης συνέγραψε τήν ίστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀλλά δέ συμπλήρωσε τήν συγγραφή του, ἐπειδή πέθανε αἰφνίδια. Ή ίστορία του τελειώνει στά 411 π.Χ.: τή συνεχίζει δέ Ξενοφῶν στά Ἑλληνικά του.

Όλη ἡ συγγραφή διαιρέθηκε ἀπό τους Ἀλεξανδρινούς σέ ὀκτώ βιβλία. Στό πρώτο, πού χρησιμεύει καί ώς προοίμιο (κεφ. 1-23), συγκρίνοντας τόν Πελοποννησιακό πόλεμο μέ τούς προηγούμενους, προσπαθεῖ νά ἀποδείξει ὅτι ὁ Πελοποννησιακός εἶναι πιό ἀξιόλογος ἀπ' ὅλους, ἀκόμα καί ἀπό τόν Τρωικό καί Περσικό· στό ὑπόλοιπο μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου περιγράφει τά φανερά καί τά πραγματικά αἴτια τοῦ πολέμου.

Ἀπό τό δεύτερο βιβλίο ἀρχίζει ἡ εξιστόρηση τῶν γεγονότων πού, προχωρώντας μέχρι τό 206 κεφάλαιο τοῦ πέμπτου βιβλίου, καλύπτοντο τό πρώτο δεκάχρονο τμῆμα τοῦ πολέμου, τόν Ἀρχιδάμειο πόλεμο (431-421). Τό ὑπόλοιπο τοῦ πέμπτου βιβλίου μᾶς διηγεῖται τά συμβάντα κατά τήν ὑποπτη εἰρήνη τοῦ Νικία καί μέχρι τήν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τῆς Σικελίας. Στό ἔκτο καί

έβδομο περιγράφεται ή έκστρατεία στή Σικελία καί ή πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων (451-412). Τό δύοδος βιβλίο περιέχει ἔνα μέρος του Δεκελεικοῦ πολέμου μέχρι τό 411 π.Χ.

Στή συγγραφή του ξεχωρίζουν: 1) τά καθαρῶς ίστορικά μέρη· στή διήγησή τους ἀκολουθεῖ ὁ Θουκυδίδης αὐστηρή χρονολογική διαιρέση σέ «θέρη», κατά τά όποια γίνονται οἱ ἔκστρατεῖες καί οἱ μάχες, καί σέ «χειμῶνες», κατά τούς όποίους γίνονται προετομασίες καί διαπόραγματεύσεις· 2) ο ἵ δη μη γ ο ρ ί ε ζ, ἀγορεύεις δηλ. πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν, πού ἐκφωνήθηκαν σέ διάφορες συναθροίσεις· ἀπ' αὐτές μεταδόθηκαν μόνον ὅσες ἦταν ἀναγκαῖες γιά νά φωτιστοῦν τά ίστορούμενα γεγονότα. Στίς δημηγορίες ὁ συγγραφέας μέ θαυμαστή δεξιότητα ζωγραφίζει μέ συντομία τίς εἰκόνες ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ὅπως τοῦ Θεμιστοκλῆ, τοῦ Περικλῆ, τοῦ Νικία κτλ., προσαρμόζοντας ἀδμονικότατα ὄλες τίς πράξεις καί τούς στοχασμούς πρός τό χαρακτήρα τῶν προσώπων. Εἶναι τόση ἡ ἐπιτυχία τῆς προσαρμογῆς καί μέ τόση πειστικότητα ὁ ίστορικός δικαιολογεῖ τίς διαθέσεις καί τίς γνώμες τῶν ρητόρων, ὥστε ὁ ἀναγνώστης πιστεύει ὅτι τά πρόσωπα πού ἀγορεύονται ἦταν ἀδύνατο νά ὑποστηρίξουν μέ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τίς ἀπόγεις τους.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ δημηγορίες δέν εἶναι «κατά λέξιν» ἀπόδοση τῶν λόγων τῶν ὁμιλητῶν, ἀλλά διατυπώθηκαν ἀπό τόν ίστορικό ἔτοι πού νά πλησιάζουν πρός ὅσα εἰπώθηκαν ἀπό τούς ὁμιλητές.

3. Λεκτικό. Ο Θουκυδίδης συνέγραψε τήν ίστορία του στήν ἀρχαία ἀττική διάλεκτο, πού εἶχε διαμορφωθεῖ σέ ὅργανο λογοτεχνικό ἀπό τούς ποιητές Αἰσχύλο καί Σοφοκλῆ γιά τήν ποίηση καί ὅχι γιά τόν πεζό λόγο, πού τότε ἀρχίζε νά δημιουργεῖται. Πρώτος αὐτός μέ πολλή δεξιότητα καί δύναμη διέπλασε τήν ἄφθονη γλωσσική ὅλη τῆς ἀττικῆς διαλέκτου. Ἐτοι μεταχειρίζεται ὅχι μόνο πάρα πολλές ποιητικές λέξεις, π.χ. κλέος, ἀγθηδών, θάμβος, ἀκραιφνής κτλ., ἀλλά καί δημιουργεῖ ὅμοιες ποιητικές λέξεις, ὅπως ἀποδημητής, κινδυνευτής, αύτοβοεί, ξένισις, ἐπιβόλμα κτλ., ἀλλες λέξεις αὐτός κυρώς χρησιμοποιεῖ, ὅπως οἱ: ξύν, ἔτοιμος, ὁμοίος, αἰεί, τροπαῖον ἀντί τῶν σύν, ἔτοιμος, ὁμοιος, ἀεί, τρόπαιον. Έκτός ἀπό αὐτά, η

χορήση καί παραγωγή νέων ρημάτων ἀπό ονόματα, ή συγχρή χορήση τῆς γενικῆς τοῦ ἀπαρεμφάτου, γιά νά δηλωθεῖ αἰτία, ή χορήση τῶν οὐδετέρων τῶν ἐπιθέτων καί τῶν μετοχῶν μαζί μέ τό ἄρθρο, ὅπως τό δεδιός, τό θαρσοῦν, τό σωφρον, καί ἄλλα ὄμοια στή θέση τῶν οὐσιαστικῶν (ό φύσιος, τό θάρσος, ή σωφροσύνη) ἀποτελοῦν χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ ὅτι ή ἀρχαία ἀττική διάλεκτος πού χοησιμοποιεῖ ἡταν ἀκόμη ἀκατέργαστη. Γι' αὐτό καί ὁ λόγος του σέ πολλά σημεῖα είναι τραχύς, ἀνώμαλος καί δυσνόητος. Σ' αὐτό συνετέλεσε καί ή σύνταξη τοῦ Θουκυδίδη, πού κλίνει πιό πολὺ στήν ποίηση καί στέκεται ἀνάμεσα στή χαλαρότερη σύνταξη τῶν Ἱώνων καί τήν ἔντεχνη σύνταξη τῶν νεότερων ἀττικῶν συγγραφέων, τοῦ Πλάτωνα καί τοῦ Ξενοφώντα.

II. Η κατάσταση στήν Έλλάδα πρὸιν ἀπό τόν Πελοποννησιακό πόλεμο

Αμέσως μετά τό ἔνδοξο τέλος τῶν μεγάλων καί φοβερῶν ἀγώνων ἐναντίον τῶν Περσῶν, οἱ Ἕλληνες ἀρχισαν νά διχονοοῦν· τά πρῶτα ἐπικίνδυνα συμπτώματα διχόνοιας φάνηκαν ἀνάμεσα στούς Ἀθηναίους καί τούς Σπαρτιάτες.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὕστερα ἀπό τή μάχη τῶν Πλαταιῶν γύρισαν στήν πόλη τους, τήν ἔχτισαν ξανά πού ἡταν ἐρειπωμένη καί, ὅπως τούς συμβούλευσε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀρχισαν νά χτίζουν ὀλόγυρά της ἰσχυρό τεχνος. Οἱ Σπαρτιάτες ἔβλεπαν μέ ύποψία αἰτή τήν ἐνίσχυση τῶν Ἀθηναίων καί ὕστερα ἀπό παρακίνηση τῶν Κορινθίων καί Αιγινητῶν, πού μέ φόρο καί φθόνο παρακολουθοῦσαν τήν αὔξηση τῆς δυνάμεως τους στή θάλασσα, ζήτησαν νά ἀποτρέψουν τούς Ἀθηναίους ἀπ' τήν ἐκτέλεση τοῦ σχεδίου τους, μέ τήν πρόφαση ὅτι ή διχύρωση τῶν Ἀθηνῶν μποροῦσε νά σταθεῖ καταστρεπτική σέ περίπτωση νέας ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν.

Ἡ ἐπέμβαση ὅμως τῶν Σπαρτιατῶν ματαιώθηκε μέ τή διπλωματική ἴκανότητα τοῦ Θεμιστοκλῆ, αὐτοῦ τοῦ μεγαλεπήβολον πολιτικοῦ, πού κυβερνοῦσε τότε τίς τύχες τῆς πόλεως. Τοτερα ἀπό συμβούλη του οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέλαβαν ἀμέσως καί τή συμπλήρωση τῶν διχυρωμάτων τοῦ Πειραιᾶ, πού ἔμελλε νά γίνει ἀκρόπολη τῆς ναυ-

τικής τους δυνάμεως. Η Σπάρτη ἀναγκάστηκε νά δεχτεῖ τό συντελεσμένο γεγονός και νά κρύψει τήν όργη της. Καί ἐνώ ή Ἀθήνα μ' αὐτό τόν τρόπο ἔξασφάλιζε ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία ἀπέναντι τῆς σπαρτιατικῆς δυνάμεως, πού ὡς τότε εἶχε τόν πρώτο λόγο στήν Ἑλλάδα, ἀκολούθησαν κι ἄλλα γεγονότα, τά ὅποια τήν ἀνέβασαν στήν πρώτη θέση ἀνάμεσα στίς ἐλληνικές πολιτείες.

Πάνω στό πεδίο τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν ὅλοι οἱ Ἑλληνες, πού ἀγωνίστηκαν μαζί ἐναντίον τῶν βαρβάρων, ἀποφάσισαν νά ἔξακολυθήσουν τόν ἀγώνα ἐναντίον τους. Γιά τό σκοπό αὐτό σχηματίστηκε συμμαχικός στόλος ἀπό 100 πλοῖα γιά νά διώξει τούς βαρβάρους ἀπό τίς ἐλληνικές θάλασσες και νά ἐλευθερώσει τούς Ἑλληνες τῶν νησιῶν και τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τό σχέδιο ἀπέβλεπε στό νά προστεθούν στή συμμαχία μετά τήν ἀπελευθέρωσή τους τά νησιά τοῦ Αἴγαιον και οἱ ἐλληνικές πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας και νά ἐνισχύσουν τόν ἔθνικό ἀγώνα μέ πολεμικά πλοῖα, πολεμιστές και χοήματα.

Μέ τήν ἔναρξη τοῦ ἀγώνα μέ ἀρχηγό τό Σπαρτιάτη Πανσανία οἱ σύμμαχοι ἔδιωξαν τούς Πέρσες ἀπό τήν Κύπρο και ἐπειτα πῆραν τό Βυζάντιο. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Πανσανίας ἀνακλήθηκε ἐπειδή κατηγορήθηκε γιά προδοσία, οἱ σύμμαχοι ἀναγνώρισαν τούς Ἀθηναίους ὡς ἡγεμόνες. Οἱ Πελοποννήσιοι τότε ἀποσύρθηκαν ἀπό τόν ἀγώνα, ἀλλά και οἱ ἐμπορικοί πληθυσμοί τῶν νησιῶν και τῶν παραλίων ὕστερα ἀπό τίς πρώτες νίκες «ἀποκνούντες τάς συνεχεῖς στρατείας», συμφώνησαν μέ τούς Ἀθηναίους νά δίνονταν κάθε χρόνο χρήματα και τόν ἀγώνα νά ἀναλάβουν μόνο οἱ Ἀθηναῖοι. Τό χρηματικό ποσό πού ἀναλογούντες σέ κάθε ἐναντιμότητα και δικαιοσύνη, ὥστε ἀγόγγυστα οἱ σύμμαχοι δέχτηκαν τή φορολογία. Τό κοινό ταμεῖο, πού ἦταν κάτω ἀπό τήν προστασία τοῦ Ἀπόλλωνα, εἶχε ἔδρα τή Δῆλο και τό διαχειρίζονταν οἱ ταμίες πού τούς ἐκλέγανε οἱ Ἀθηναῖοι και λέγονταν «Ἐ λ λ η ν ο τ α μ ί α ι ω».

Ἀπό δῶ κι ἐπειτα ὁ ἐπιθετικός πόλεμος διεξάγεται κυρίως ἀπό τίς ἀθηναϊκές δυνάμεις και ή δόξα τῶν μεγάλων νικῶν ἀνήκει στούς Ἀθηναίους και στό στρατηγό τους Κίμωνα, τό γιό τοῦ μαραθωνομάχου Μιλτιάδη.

Στήν ἀοχῇ ὁ Κίμων μαζί μέ τόν Ἀριστείδη καὶ ἐπειτα μόνος, κατέλαβε μέ σύντομη δράση τήν Ἡιόνα κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Στρυμόνα, κατέστρεψε τό κρησφύγετο τῶν πειρατῶν Δολόπων στή Σκύρῳ καὶ καθάρισε τό Αἴγαοι ἀπ' αὐτούς, κατέστρεψε σέ ναυμαχία στίς ἐκβολές τοῦ Εύρυμέδοντα τῆς Παμφυλίας τό 465 π.Χ. τόν περισκό στόλο καὶ ἔξασφάλισε ἐντελῶς τήν ἔξουσία τῶν Ἀθηναίων στή θάλασσα.

Ομως ή διαιρκής ἐμπόλεμη κατάσταση καὶ ή αὐστηρή ἀπαίτηση τῶν Ἀθηναίων νά γίνονται σεβαστοί οἱ ὅδοι καὶ οἱ ὑποχρεώσεις τῆς συμμαχίας ἄρχισαν ὑστερα ἀπό λόγο χρόνο νά δημιουργοῦν δυσαρέσκειες καὶ προστριβές τῶν συμμάχων πρός αὐτούς, μέ ἀποτέλεσμα οι συμμαχικές πόλεις, ή μιά μετά τήν ἄλλη, νά μεταπέσονταν στήν τάξη ὑποτελῶν. Τή θαυμαστή αὔξηση τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ἐβλεπε μέ φθονερό μάτι η Σπάρτη, ἀλλά εἰδικές περιστάσεις καὶ η ἀδρανής πολιτική τήν ἐμπόδιζαν νά ἐπέμβει ἔχαιρα. Τίς ὑποπτες σχέσεις ἀνάμεσα στίς δυό πολιτείες ἐρέθισε ἀκόμη πιό πολὺ τό γεγονός ὅτι οι Σπαρτιάτες ἔδιωξαν τήν ἀθηναϊκή δύναμη πού στάλθηκε γιά νά βοηθήσει τούς Σπαρτιάτες στήν ἐκπόδηση τῆς Ιθώμης.

Μέ ἐνέργειες τοῦ Κίμωνα συμφωνήθηκε τό 449 π.Χ. πεντάχρονη ἀνακωχή μέ τούς Σπαρτιάτες, ἀλλά μετά τό θάνατό του οι Ἀθηναῖοι μέ τήν προκλητική τους στάση προκάλεσαν γοήγορη ορήξη μαζί τους. Καί ἐνώ νικήθηκαν ἀπό τούς ἐνώμενους Βοιωτούς στήν Κοοώνεια, μέ ἐνέργειες τῆς Σπάρτης ἀποστάτησαν τά Μέγαρα καὶ η Ἐνβροια καὶ στρατός τῶν Πελοποννησίων ἔφτασε στήν Ἐλευσίνα. Ἐτσι ὁ Πελοποννησιακός πόλεμος ἦταν πιά πολύ κοντά, ὅμως μέ ἐνέργειες τοῦ Περικλῆ συμφωνήθηκαν τό 445 π.Χ., μετά τήν ἄλωση τῆς Εέβροιας, σπονδές γιά τοιάντα χρόνια σύμφωνα μ' αὐτές οι Ἀθηναῖοι ἄφησαν ὄλες τίς κτήσεις τους στήν Πελοπόννησο καὶ συμφώνησαν νά ἐνταχθοῦν οι Μεγαρεῖς στή συμμαχία τῆς Σπάρτης.

Οι Τριαντάχρονες σπονδές δέν μποροῦσαν νά κρατήσουν γιά πολύ. Οι Σπαρτιάτες ἔβλεπαν μέ φθόνο καὶ ζηλοτυπία τήν αὔξηση τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως καὶ φοβόνταν γιά τήν ἀκεραιότητα τους κράτους των. Ζητοῦσαν λοιπόν κατάλληλη στιγμή νά περιωρίσουν τήν ἀθηναϊκή δύναμη. Ἐπειτα ή συμμαχία τῶν Ἀθηναίων εἶχε μετα-

βληθεῖ σέ ανθαίρετη δεσποτεία, γι' αὐτό καὶ ἀκούονταν πολλά παράπονα ἐναντίον τους. Ἐνῷ λοιπόν τέτοια ἦταν ἡ κατάσταση τῶν πραγμάτων, μικρή ἀφορμή χρειαζόταν γιά νά ἀνάψει ἡ φλόγα τοῦ πολέμου. Αὐτή τὴν ἔδωσε ἡ ἀνάμειξη τῶν Ἀθηναίων στὸν πόλεμο μεταξὺ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων ἐξαιτίας τῆς Ἐπιδάμνου καὶ ἡ πολιορκία τῆς Ποτείδαιας πού ἀποστάτησε ἀπό τὴν ἀθηναϊκή συμμαχία.

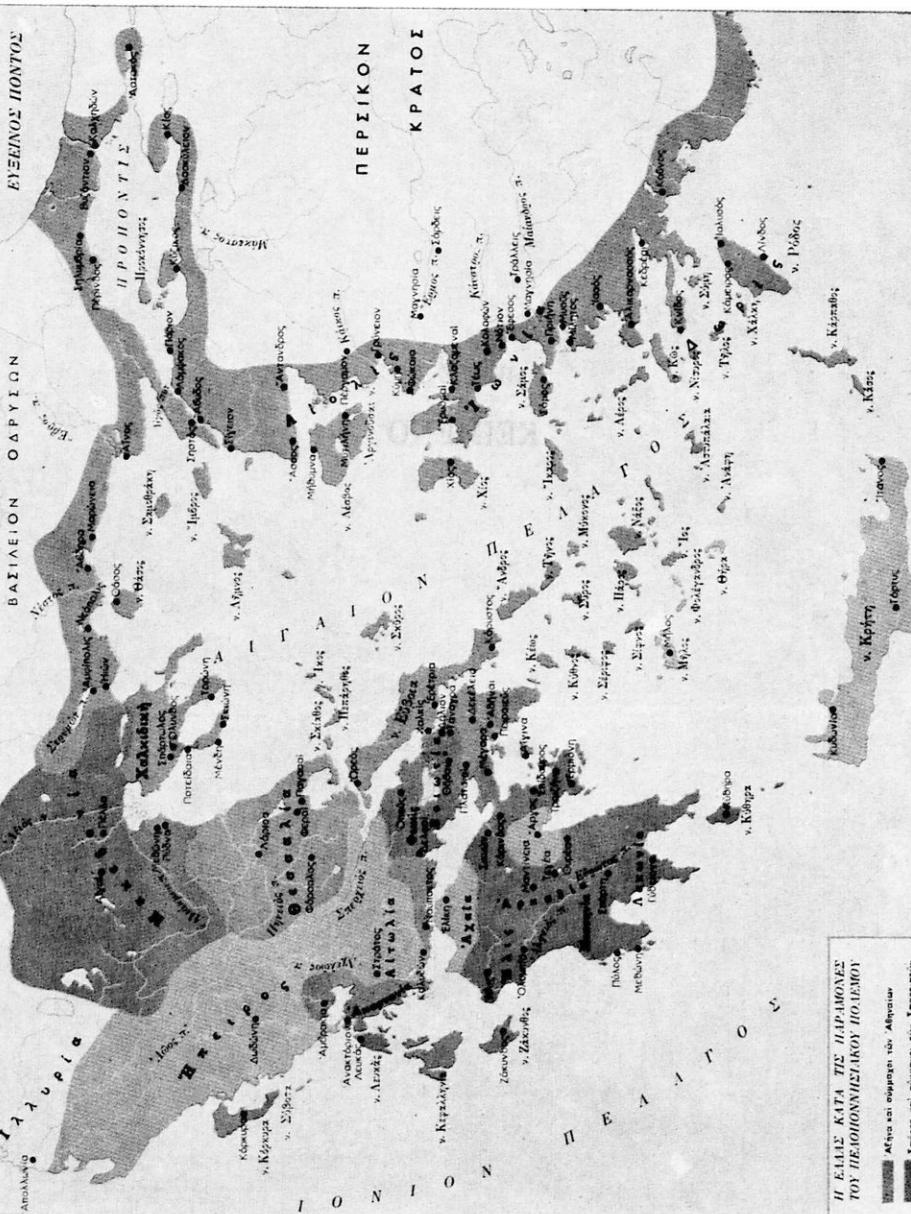
Κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες ἄσχισε ὁ μεγάλος Πελοποννησιακός πόλεμος, πού μοίρασε τὴν Ἑλλάδα σέ δυό ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα καὶ, ἀφοῦ τὴν ἐξάντλησε ύλικά καὶ ἥθικά, τὴν ὁδήγησε στήν καταστροφή καὶ τόν ὅλεθρο.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΗΟΝΤΟΣ

**Η ΕΛΛΣ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ ΗΕΙΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΗΟΛΕΜΟΥ**

Αέτροι και σύμπολοι της Αθηναίων
Ιωάννη και σύμπολοι της Ιωνίου περιοχής.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ

A

I. Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ἔνυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου καὶ ἐλπίσας μέγχαν τε ἕσεσθαι καὶ ἀξιογώτατον τῶν προγεγενημένων, τεκμαιρόμενος ὅτι ἀκμάζοντές τε ἦσαν ἐς αὐτὸν ἀμφότεροι παρασκευῇ τῇ πάσῃ καὶ τὸ ἄλλο Ἐλληνικὸν ὁρῶν ἔνυνιστάμενον πρὸς ἑκατέρους, τὸ μὲν εὐθύς, τὸ δὲ καὶ διανοούμενον. κίνησις γὰρ αὕτη δὴ μεγίστη τοῖς Ἐλλησιν ἐγένετο καὶ μέρει τινὶ τῶν βαρβάρων, ὡς δὲ εἰπεῖν καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀνθρώπων. τὰ γὰρ πρὸ αὐτῶν καὶ τὰ ἔτι παλαιτέρα σαφῶς μὲν εὔρειν διὰ χρόνου πλῆθος ἀδύνατον ἦν, ἐκ δὲ τεκμηρίων ὡν ἐπὶ μακρότατον σκοποῦντί μοι πιστεῦσαι ἔνυμβαίνει, οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι οὕτε κατὰ τοὺς πολέμους οὔτε ἐς τὰ ἄλλα.

Νά παραβληθεῖ τὸ προοίμιο αὐτό τῆς Ἰστορίας τοῦ Θουκυδίδη μέτρο προιοίμιο πού ὁ Ἡρόδοτος ἔχει προτάξει στή δική του Ἰστορία:

« Ἡροδότου Ἀλικαρνησσέος ἴστορίης ἀπόδεξις ἥδε, ὡς μήτε τὰ γενούμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἔξιτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἐλλησι, τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεᾶ γένηται, τὰ τε ἄλλα καὶ δι' ἦν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι». (Ο Ἀλικαρνασσέας Ἡρόδοτος στό βιβλίο αὐτό ἐκθέτει τις ἔρευνές

Λεξιλόγιο: εὐθύς καθισταμένου (τοῦ πολέμου) = μέ τις πρῶτες ἐχθροπραξίες. ἐλπίσας = ἐπειδή πρόβλεψε. —τεκμαιρόμενος = μέ βάση τις προβλέψεις του. —ῆσαν (τοῦ ρ. εἴμι - ἔρχομαι) ἐς αὐτὸν (τὸν πόλεμον) = προχωροῦσαν πρὸς τὸν πόλεμο. —τὸ τε ἄλλο Ἐλληνικόν... ἔνυνιστάμενον πρὸς ἑκατέρους = ὁ ύπόλοιπος ἐλληνικός κόσμος συντασσόταν μέ τῇ μιᾷ ἢ τῇν ἄλλῃ παράταξῃ. —κίνησις = ἀναταραχή, κρίση. —διὰ χρόνου πλῆθος = ἐπειδή πέρασε πολὺς καιρός, ἐπειδή χάνονται στά βάθη τοῦ χρόνου. —σκοπῶ ἐπὶ μακρότατον = ὕστερα ἀπό πολυχρόνιες ἔρευνες.

του, γιά νά μή ξεθωριάσουν μέ τό πέρασμα τοῦ καιροῦ ἀνθρώπινες ἐνέργειες, οὕτε νά πέσουν στή λησμονιά μεγάλα ἔογα καί ἀξιοθαύμαστα, πού ἄλλα τά πραγματοποίησαν οἱ Ἑλληνες, ἄλλα οἱ βάροβαροι (δηλ. λαοί πού δέ μιλοῦν τήν ἑλληνική γλώσσα)· ξεχωριστός λόγος θά γίνει, ἀνάμεσα στά ἄλλα, γιά τήν αἰτία πού τούς ἔκανε νά πολεμήσουν μεταξύ τους).

ΠΛΑΤΑ·Ι·ΚΑ

Εἰσβολή τῶν Θηβαίων στίς Πλαταιές (B, 1-6)

1. Ἀρχεται δὲ ὁ πόλεμος ἐνθένδε ἦδη Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων καὶ τῶν ἔκατέροις ἔνυμάχων, ἐν ᾧ οὔτε ἐπεμείγνυντο ἔτι ἀκηρυκτὶ παρ' ἄλλήλους καταστάντες τε ἔνυνεχῶς ἐπολέμουν· γέγραπται δὲ ἔξῆς ὡς ἔκαστα ἐγίγνετο κατὰ θέρος καὶ χειμῶνα.

2. Τέσσαρα καὶ δέκα μὲν ἔτη ἐνέμειναν αἱ τριακοντούτεις σπονδαί, αἱ ἐγένοντο μετ' Εὐβοίας ἄλωσιν· τῷ δὲ πέμπτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει, ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἀργει τότε πεντήκοντα δυοῖν δέοντα ἔτη ἱερωμένης καὶ Αἰνῆσίου ἐφόρου ἐν Σπάρτῃ καὶ Πυθοδώρου ἔτι τέσσαρας μῆνας ἀρχοντος Ἀθηναίοις, μετὰ τὴν ἐν Ποτιδαίᾳ μάχην μηνὶ ἔκτῳ καὶ δεκάτῳ, ἅμα ἦρι ἀρχομένῳ Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων — ἥγοῦντο δὲ αὐτῶν βοιωταρχοῦντες Πυθάργελός τε ὁ Φυλείδου καὶ Διέμπορος ὁ Ὄνητορίδου — ἐσῆλθον περὶ πρῶτον ὅπνον ἔνι
δηλοίς ἐς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὖσαν Ἀθηναίων ἔνυμαχίδα. ἐπηγάγοντο δὲ καὶ ἀνέψειν τὰς πύλας Πλαταιῶν ἄνδρες, Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, βουλόμενοι ιδίας ἐνέκα δυνάμεως ἄνδρας τε τῶν πολιτῶν τοὺς σφίσιν ὑπεναντίους διαφθεῖραι καὶ τὴν πόλιν Θηβαίοις προσποιήσαι· ἐπραξαν δὲ ταῦτα δι' Εύρυμάχου τοῦ Λεοντιάδου, ἀνδρὸς Θηβαίων δυνατωτάτου· προϊδόντες γάρ οἱ Θηβαῖοι ὅτι ἔσοιτο ὁ πόλεμος, ἐβούλοντο τὴν Πλάταιαν αἱεὶ σφίσι διάφορον οὖσαν ἔτι ἐν εἰρήνῃ τε καὶ τοῦ πολέμου μήπω φανεροῦ καθεστώτος προκαταλαβεῖν. ἦ καὶ ὅπον ἔλαθον ἐσελθόντες, φυλακῆς οὐ προκαθεστηκίας. θέμενοι δὲ ἐς τὴν ἀγορὰν τὰ ὅπλα τοῖς μὲν ἐπαγαγομένοις οὐκ ἐπείθοντο, ὡστε εὐθὺς ἔργου ἔχεσθαι καὶ ἵέναι ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ἐχθρῶν, γνώμην δ' ἐποιοῦντο κηρύγμασί τε χρήσασθαι ἐπιτηδείοις καὶ ἐς ἔνυμβασιν μᾶλλον καὶ φιλίαν τὴν πόλιν ἀγαγεῖν — καὶ ἀνείπεν ὁ κήρυξ, εἴ τις βούλεται κατὰ τὰ πάτρια τῶν πάντων Βοιωτῶν ἔνυμαχεῖν, τίθε-

σθαι παρ' αὐτοὺς τὰ ὅπλα — νομίζοντες σφίσι ἁρδίως τούτῳ τῷ τρόπῳ προσχωρήσειν τὴν πόλιν.

3. Οἱ δὲ Πλαταιῆς, ὡς γῆσθοντο ἐνδον τε ὄντας τοὺς Θηβαίους καὶ ἔξαπινακίως κατειλημένην τὴν πόλιν, καταδείσαντες καὶ νομίσαντες πολλῷ πλείους ἐσεληγεύεται — οὐ γάρ ἑώρων ἐν τῇ νυκτὶ — πρὸς ἔνυμβροις ἐχώρησαν καὶ τοὺς λόγους δεξάμενοι ἡσύγχρονον, ἀλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἐς οὐδένα οὐδὲν ἐνεωτέριον. πράσσοντες δέ πως ταῦτα κατενόησαν οὐ πολλοὺς τοὺς Θηβαίους ὄντας καὶ ἐνόμισαν ἐπιθέμενοι ἁρδίως κρατήσειν· τῷ γάρ πλήθει τῶν Πλαταιῶν οὐ βουλομένων ἦν τῶν Ἀθηναίων ἀφίστασθαι. ἐδόκει οὖν ἐπιχειρητέα εἶναι καὶ ξυνέλεγοντο διορύσαντες τοὺς κοινοὺς τοίχους παρ' ἀλλήλους. ὅπως μὴ διὰ τῶν ὁδῶν φανεροὶ ὥσιν ιόντες, ἀμάξας τε ἀνευ τῶν ὑποζυγίων ἐς τὰς ὁδούς καθίστασαν, ἵνα ἀντὶ τείχους ἦν, καὶ τᾶλλα ἐξήρτυν, ἢ ἔκαστον ἐφαίνετο πρὸς τὰ παρόντα ἔνυμφορον ἔσεσθαι. ἐπεὶ δὲ ὡς ἐκ τῶν δυνατῶν ἐτοίμα ἦν, φυλάξαντες ἔτι νύκτα καὶ αὐτὸ τὸ περίορθον ἐχώρουν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐπ' αὐτοὺς, ὅπως μὴ κατὰ φῶς θαρσαλεωτέροις οὖσι προσφέροιντο καὶ σφίσιν ἐκ τοῦ ίσου γίγνωνται, ἀλλ᾽ ἐν νυκτὶ φοβερώτεροι ὄντες ἥσσους ὥσι τῆς σφετέρας ἐμπειρίας τῆς κατὰ τὴν πόλιν, προσέβαλόν τε εὐθὺς καὶ ἐς χεῖρας ἥσσαν κατὰ τάχος.

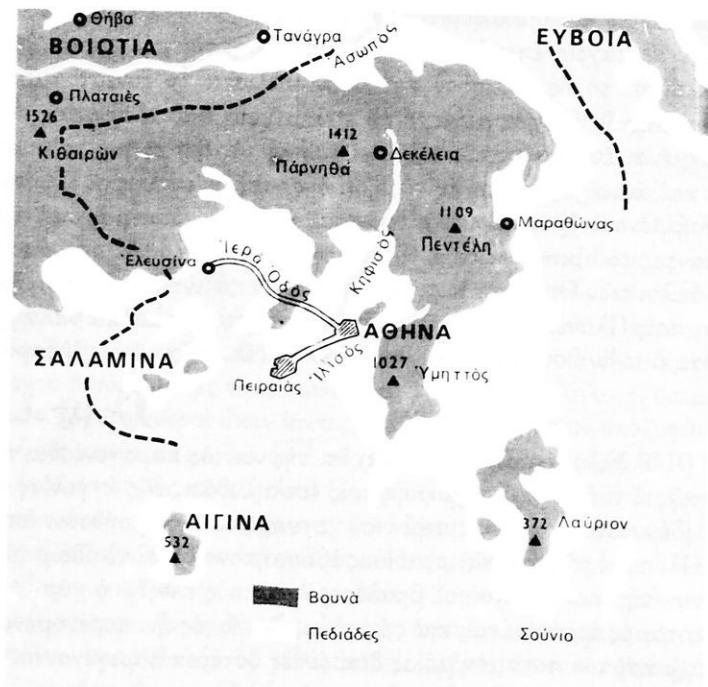
4. Οἱ δ' ὡς ἔγνωσαν ἐηπατημένοι, ἔνεστρέφοντό τε ἐν σφίσιν αὐτοῖς καὶ τὰς προσβολάς, ἢ προσπίπτοιεν, ἀπεωθοῦντο. καὶ δις μὲν ἦτοις ἀπεκρούσαντο, ἐπειτα πολλῷ θορύβῳ αὐτῶν τε προσβαλόντων καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν οἰκετῶν ἄμα ἀπὸ τῶν οἰκιῶν κραυγῇ τε καὶ δλολυγῇ χρωμένων λίθοις τε καὶ κεράμῳ βαλλόντων, καὶ ύετοῦ ἄμα διὰ νυκτὸς πολλοῦ ἐπιγενομένου, ἐφοβήθησαν καὶ τραπόμενοι ἐφευγον διὰ τῆς πόλεως, ἀπειροι μὲν ὄντες οἱ πλείους ἐν σκότῳ καὶ πηλῷ τῶν διόδων, ἢ χρὴ σωθῆναι — καὶ γάρ τελευτῶντος τοῦ μηνὸς τὰ γιγνόμενα ἦν —, ἐμπείρους δὲ ἔχοντες τοὺς διώκοντας τοῦ μὴ ἐκφεύγειν, ὥστε διεφθείροντο πολλοί. τῶν δὲ Πλαταιῶν τις τὰς πύλας, ἢ ἐσῆλθον καὶ αἴπερ ἥσσαν μόναι ἀνεψγμέναι, ἔκλησε στυρακίω ἀκοντίου ἀντὶ βαλάνου χρησάμενος ἐς τὸν μοχλόν, ὥστε μηδὲ ταύτῃ ἔξοδον ἔτι εἶναι. διωκόμενοι δὲ κατὰ τὴν πόλιν οἱ μέν τινες αὐτῶν ἐπὶ τὸ τείχος ἀναβάντες ἔρριψαν ἐς τὸ ἔξω σφάς αὐτοὺς καὶ διεφθάρησαν οἱ πλείους, οἱ δὲ κατὰ πύλας ἐρήμους, γυναικὸς διούσης πέλε-

κυν., λαθόντες καὶ διακόφαντες τὸν μοχλὸν ἐξῆλθον οὐ πολλοὶ — αἰσθησις γάρ ταχεῖα ἐπεγένετο — ἄλλοι δὲ ἄλλῃ τῆς πόλεως σποράδες ἀπώλυντο. τὸ δὲ πλεῖστον καὶ ὅσον μάλιστα ἦν ξυνεστραμμένον ἐσπίπτουσιν ἐς οἰκημα μέγα, ὃ ἦν τοῦ τείχους καὶ αἱ πλησίον θύραι ἀνεῳγμέναι ἔτυχον αὐτοῦ, οἰόμενοι πύλας τὰς θύρας τοῦ οἰκήματος εἶναι καὶ ἀντικρὺς δίοδον ἐς τὸ ἔξω. ὥρωντες δὲ αὐτοὺς οἱ Πλαταιῆς ἀπειλημμένους ἐβουλεύοντο εἴτε κατακαύσωσιν, ὥσπερ ἔχουσιν, ἐμπρήσαντες τὸ οἰκημα, εἴτε τι ἄλλο χρήσωνται. τέλος δὲ οὗτοί τε καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Θηβαίων περιήσαν κατὰ τὴν πόλιν πλανώμενοι, ξυνέβησαν τοῖς Πλαταιεῦσι παραδούναι σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὰ ὅπλα χρήσασθαι, ὃ τι ἂν βούλωνται. οἱ μὲν δὴ ἐν τῇ Πλαταίᾳ οὕτως ἐπεπράγεσσιν.

λαθόντες

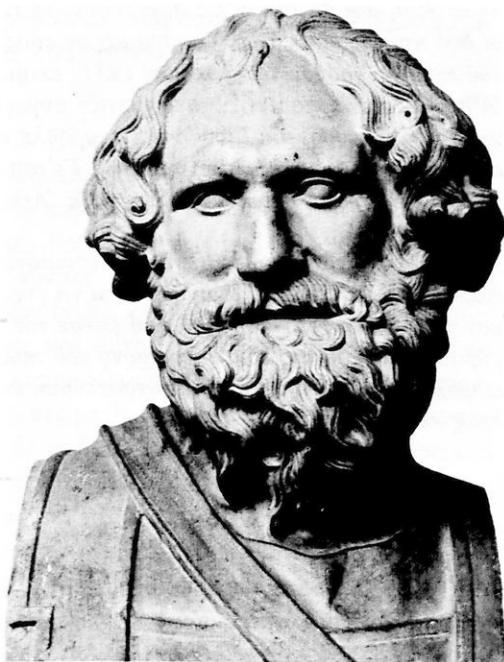
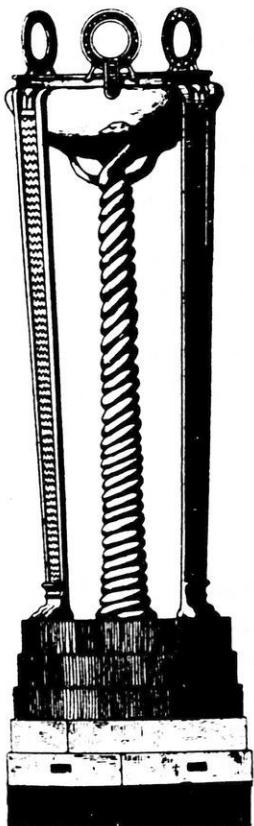
5. Οἱ δὲ ἄλλοι Θηβαῖοι, οὓς ἔδει ἔτι τῆς νυκτὸς παραγενέσθαι πανστρατιῷ, εἴ τι ἄρα μὴ προχωροίη τοῖς ἐσεληλυθόσι, τῆς ἀγγελίας ἀμακοθί ὄδὸν αὐτοῖς ρήθείσης περὶ τῶν γεγενημένων ἐπεβοήθουν. ἀπέχει δὲ ἡ Πλαταιαὶ τῶν Θηβῶν σταδίους ἑβδομήκοντα, καὶ τὸ ὅδωρ τὸ γεννόμενον τῆς νυκτὸς ἐποίησε βραδύτερον αὐτοὺς ἐλθεῖν· ὁ γάρ Ἀσωπὸς ποταμὸς ἐρρύη μέγας καὶ οὐ φαδίως διαβατὸς ἦν. πορευόμενοί τε ἐν ὑετῷ καὶ τὸν ποταμὸν μόλις διαβάντες ὑστερον παρεγένοντο, ἦδη τῶν ἀνδρῶν τῶν μὲν διεφθαρμένων, τῶν δὲ ζώντων ἔχομένων. ὡς δ' ἤσθοντο οἱ Θηβαῖοι τὸ γεγενημένον, ἐπεβούλευον τοῖς ἔξω τῆς πόλεως τῶν Πλαταιῶν — ἥσαν γάρ καὶ ἀνθρώποι κατὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ κατασκευή, οἵα ἀπροσδοκήτου τοῦ κακοῦ ἐν εἰρήνῃ γενομένου — ἐβούλοντο γάρ σφίσιν, εἴ τινα λάβοιεν, ὑπάρχειν ἀντὶ τῶν ἔνδον, ἦν ἄρα τύχωσί τινες ἔξωγρημένοι. καὶ οἱ μὲν ταῦτα διενοοῦντο· οἱ δὲ Πλαταιῆς ἔτι διαβουλευομένων αὐτῶν ὑποτοπήσαντες τοιοῦτόν τι ἐσεσθαι καὶ δείσαντες περὶ τοῖς ἔξω κήρυκα ἐξέπεμψαν παρὰ τοὺς Θηβαίους, λέγοντες ὅτι οὔτε τὰ πεποιημένα ὅσια δράσειαν ἐν σπονδαῖς σφῶν πειραθέντες καταλαβεῖν τὴν πόλιν, τά τε ἔξω ἔλεγον αὐτοῖς μὴ ἀδικεῖν· εἰ δὲ μή, καὶ αὐτοὶ ἔφασαν αὐτῶν τοὺς ἀνδρας ἀποκτενεῖν, οὓς ἔχουσι ζῶντας· ἀναχωρησάντων δὲ πάλιν ἐκ τῆς γῆς ἀποδώσειν αὐτοῖς τοὺς ἀνδρας.

6. Θηβαῖοι μὲν ταῦτα λέγουσι καὶ ἐπομόσαι φασὶν αὐτούς· Πλαταιῆς δ' οὐχ ὄμολογούσι τοὺς ἀνδρας εὐθὺς ὑποσχέσθαι ἀποδώσειν,

Χάρτης Αττικῆς καὶ Βοιωτίας.

ἀλλὰ λόγων πρώτων γενομένων, ἵν τι ξυμβαίνωσι καὶ ἐπομόσαι οὐ φασιν. ἐκ δὲ οὐν τῆς γῆς ἀνεχώρησαν οἱ Θηβαῖοι οὐδὲν ἀδικήσαντες· οἱ δὲ Πλαταιῆς, ἐπειδὴ τὰ ἐκ τῆς χώρας κατά τάχος ἐσεκομίσαντο, ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας εὐθύς. ἡσαν δὲ ὀγδοήκοντα καὶ ἔκατὸν οἱ ληφθέντες, καὶ Εὐρύμαχος εἰς αὐτῶν ἦν, πρὸς ὃν ἐπραξαν οἱ προδίδοντες. τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἔς τε τὰς Ἀθήνας ἄγγελον ἐπεμπον καὶ τοὺς νεκροὺς ύποσπόνδους ἀπέδοσαν τοῖς Θηβαίοις, τὰ τε ἐν τῇ πόλει καθίσταντο πρὸς τὰ παρόντα, ἥτις ἐδόκει αὐτοῖς. τοῖς δὲ Ἀθηναίοις ἤγγελθη εὐθύς τὰ περὶ τῶν Πλαταιῶν γεγενημένα, καὶ Βοιωτῶν τε παραχρῆμα ξυνέλαβον ὅσοι ἡσαν ἐν τῇ Αττικῇ καὶ ἔς τὴν Πλάταιαν ἐπεμψάν κήρους, κελεύοντες εἰπεῖν μηδὲν νεώτερον ποιεῖν περὶ τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἔχουσι Θηβαίων, πρὶν ἂν τι καὶ αὐτοὶ βουλεύσωσι περὶ αὐτῶν· οὐ γάρ ἤγγελθη αὐτοῖς ὅτι τεθνηκότες εἰέν· ἀμα γάρ τῇ ἐσόδῳ γιγνομένῃ τῶν Θηβαίων ὁ πρώτος ἄγγελος ἐξήιει, ὁ δὲ δεύτερος ἄρτι·

Αρχιδαμος ὁ Ζευξιδάμου, Λακεδαιμονίων βασιλεύς.

Μετὰ Έλλήνων τῶν ἐθελησάντων ξννάρασθαι τὸν κίνδυνον τῆς μάχης. Ο τρίπους τῶν Δελφῶν.

νεικημένων τε καὶ ξυνειλημμένων, καὶ τῶν ὑστερον οὐδὲν ἥδεσαν. οὔτω δὴ οὐκ εἰδότες οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέστελλον· ὁ δὲ χήρυξ ἀφικόμενος ηὗρε τοὺς ἄνδρας διεφθαρμένους. καὶ μετὰ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι στρατεύσαντες ἐς Πλάταιαν σῖτόν τε ἐσήγαγον καὶ φρουρούς ἐγκατέλιπον, τῶν τε ἀνθρώπων τοὺς ἀχρειστάτους ξὺν γυναιξὶ καὶ παισὶν ἔξεκόμισαν.

Περίληψη τῶν κεφαλαίων 7-70

Τοτερα ἀπό ὅσα ἔγιναν στίς Πλαταιές καὶ τῇ φανερή πιά λύση τῶν συνθηκῶν, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐτομάζονται γιά τόν πό-

λεμο. Καί, ἀφοῦ ἔκαμαν τίς προετοιμασίες τους καὶ βολιδοσκόπησαν καὶ οἱ δύο καὶ τίς διαθέσεις τῶν συμμάχων τους, οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸ θέρος τοῦ πρώτου χρόνου τοῦ πολέμου (431) ἔκαμαν εἰσβολή στήν Ἀττική. Οἱ Ἀθηναῖοι πάλι, πού εἶχαν στό μεταξύ συγκεντρωθεῖ στήν πόλη ἀφήνοντας τήν ὑπαίθρο, ἀκολούθωντας συμβουλή τοῦ Περικλῆ, δέν τοὺς ἀντιμετώπισαν σέ μάχῃ ἔξω ἀπό τά τείχη. Γι' αὐτό τὸ λόγο οἱ Πελοποννήσιοι, ἀφοῦ λεηλάτησαν μερικούς δῆμους τῆς Ἀττικῆς, γύρισαν στήν πατρίδα τους.

Τόν ἐρχόμενο χρόνο (430) οἱ Λακεδαιμόνιοι κάνονταν γιὰ δεύτερη φορά εἰσβολή, ἀλλά γοργὸς ἀναγκάζονται νά γνωίσουν πίσω, ἐπειδὴ φοβήθηκαν τὸν καταστρεπτικό λοιμό πού ἔπεσε τότε στήν Ἀθήνα. Από αὐτό τὸ φόρο τῆς ἀφορώστιας τὸν τοίτο χρόνο τοῦ πολέμου (429) δέν κάνονταν πιά εἰσβολή στήν Ἀττική, ἀλλά ἐκστρατεύουν ἐναντίον τῶν Πλαταιῶν, πόλεως συμμαχικῆς τῶν Ἀθηναίων.

Πλαταιέων πολιορκία (B, 71-78)

71. Τοῦ δ’ ἐπιγιγνομένου θέρους οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ἔνυμμαχοι ἔς μὲν τήν Ἀττικὴν οὐκ ἐσέβαλον, ἐστράτευσαν δὲ ἐπὶ Πλάταιαν· ἥγετο δὲ Ἀρχίδαμος ὁ Ζευξιδάμου, Λακεδαιμονίων βασιλεὺς· καὶ καθίσας τὸν στρατὸν ἔμελλε δηγώσειν τήν γῆν· οἱ δὲ Πλαταιῆς εὐθὺς πρέσβεις πέμψαντες πρὸς αὐτὸν ἔλεγον τοιάδε· «Ἀρχίδαμε καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὐ δίκαια ποιεῖτε οὐδὲ ἄξια οὔτε ὑμῶν οὔτε πατέρων, ὡν ἔστε, ἔς γῆν τήν Πλαταιῶν στρατεύοντες. Παυσανίας γάρ ὁ Κλεομβρότου, Λακεδαιμόνιος, ἐλευθερώσας τήν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μήδων μετὰ Ἑλλήνων τῶν ἐθεληγράντων ἔνυράρασθαι τὸν κίνδυνον τῆς μάχης, ἦ παρ’ ἡμῖν ἐγένετο, θύσας ἐν τῇ Πλαταιῶν ἀγορᾷ· ιερὰ Διὶ ἐλευθερίᾳ καὶ ἔυγκαλέσας πάντας τοὺς ἔνυμμάχους ἀπεδίδου Πλαταιεῦσι γῆν καὶ πόλιν τήν σφετέραν ἔχοντας αὐτονόμους οἰκεῖν, στρατεῦσαί τε μηδένα ποτὲ ἀδίκως ἐπ’ αὐτοὺς μηδὲ ἐπὶ δουλείᾳ· εἰ δὲ μή, ἀμύνειν τοὺς παρόντας ἔνυμμάχους κατὰ δύναμιν. τάδε μὲν ἡμῖν πατέρες οἱ ὑμέτεροι ἔδοσαν ἀρετῆς ἔνεκα καὶ προθυμίας τῆς ἐν ἐκείνοις τοῖς κινδύνοις γενομένης, ὑμεῖς δὲ τάναντία δρᾶτε· μετὰ γάρ Θηραίων τῶν ἡμῖν ἐχθίστων ἐπὶ δουλείᾳ τῇ ἡμετέρᾳ ἥκετε· μάρτυρας δὲ θεοὺς τοὺς τε ὄρκίους τότε γενομένους ποιούμενοι καὶ τοὺς ὑμετέρους πατρώους καὶ ἡμετέρους ἐγχωρίους, λέγομεν ὑμῖν γῆν τήν Πλα-

ταιίδα μὴ ἀδικεῖν μηδὲ παραβάνειν τοὺς ὄρκους, ἐὰν δὲ οἰκεῖν αὐτονόμους καθάπερ Παυσανίας ἔδικαίωσεν».

72. Τοσαῦτα εἰπόντων τῶν Πλαταιών Ἀρχίδαμος ὑπολαβὼν εἶπε· «Δίκαια λέγετε, ὃ ἄνδρες Πλαταιῆς, ἦν ποιῆτε ὅμοια τοῖς λόγοις. καθάπερ γὰρ Παυσανίας ὑμῖν παρέδωκεν, αὗτοί τε αὐτονομεῖσθαι καὶ τοὺς ἄλλους ἔχουνευθεροῦτε, ὅσοι μετασχόντες τῶν τότε κινδύνων ὑμῖν τε ἔχουνωμοσαν καὶ εἰσὶ νῦν ύπ' Ἀθηναίοις, παρασκευὴ δὲ τοσήδε καὶ πόλεμος γεγένηται αὐτῶν ἔνεκα καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθερώσεως· ής μάλιστα μὲν μετασχόντες καὶ αὐτοὶ ἐμμείνατε τοῖς ὄρκοις· εἰ δὲ μή, ἀπερ καὶ πρότερον ἥδη προκαλεσάμεθα, τίσυχίαν ἀγετε νεμόμενοι τὰ ὑμέτερα αὐτῶν, καὶ ἔστε μηδὲ μεθ' ἔτέρων, δέχεσθε δὲ ἀμφοτέρους φίλους, ἐπὶ πολέμῳ δὲ μηδετέρους· καὶ τάδε ἡμῖν ἀρκέσει». ὁ μὲν Ἀρχίδαμος τοσαῦτα εἶπεν· οἱ δὲ Πλαταιῶν πρέσβεις ἀκούσαντες ταῦτα ἐσῆλθον ἐς τὴν πόλιν καὶ τῷ πλήθει τὰ ἥρθέντα κοινώσαντες ἀπεκρίναντο αὐτῷ ὅτι ἀδύνατα σφίσιν εἴη ποιεῖν, ἢ προκαλεῖται, ἀνευ Ἀθηναίων — παῖδες γάρ σφών καὶ γυναῖκες παρ' ἐκείνοις εἰεν — δεδίεναι δὲ καὶ περὶ τῇ πάσῃ πόλει μηδὲ ἐκείνων ἀποχωρησάντων Ἀθηναίοις ἐλθόντες σφίσιν οὐκ ἐπιτρέπωσιν, ἢ Θηβαῖοι, ὡς ἔνορκοι ὄντες κατὰ τὸ ἀμφοτέρους δέχεσθαι, αὐθίς σφών τὴν πόλιν πειράσωσι καταλαβεῖν· ὁ δὲ θαρσύνων αὐτούς πρὸς ταῦτα ἔφη· «Τιμεῖς δὲ πόλιν μὲν καὶ οἰκίας ἡμῖν παράδοτε τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ γῆς ὄρους ἀποδείξατε καὶ δένδρα ἀριθμῷ τὰ ὑμέτερα καὶ ἄλλο, εἴ τι δυνατὸν ἐς ἀριθμὸν ἐλθεῖν· αὐτοὶ δὲ μεταχωρήσατε ὅποι βούλεσθε, ἔως ἂν ὁ πόλεμος γένη· ἐπειδὸν δὲ παρέλθῃ, ἀποδώσομεν ὑμῖν ἢ ἂν παραλάβωμεν. μέχρι δὲ τοῦδε ἔξομεν παρακαταθήκην, ἐργαζόμενοι καὶ φοράν φέροντες, ἣ ἂν ὑμῖν μέλλῃ ἵκανὴ ἔσεσθαι».

73. Οἱ δ' ἀκούσαντες ἐσῆλθον αὐθίς ἐς τὴν πόλιν καὶ βουλευσάμενοι μετὰ τοῦ πλήθους ἔλεξαν ὅτι βούλονται, ἢ προκαλεῖται, Ἀθηναίοις κοινῶσαι πρῶτον καί, ἦν πείθωσιν αὐτούς, ποιεῖν ταῦτα. μέχρι δὲ τούτου σπείσασθαι σφίσιν ἐκέλευον καὶ τὴν γῆν μὴ δηγοῦν· ὁ δὲ ἡμέρας τε ἐσπείσατο, ἐν αἷς εἰκός ἦν κομισθῆναι, καὶ τὴν γῆν οὐκ ἔτεμνεν· ἐλθόντες δὲ οἱ Πλαταιῆς πρέσβεις ὡς τοὺς Ἀθηναίους καὶ βουλευσάμενοι μετ' αὐτῶν πάλιν ἥλθον ἀπαγγέλλοντες τοῖς ἐν τῇ πόλει

τοιαύδες· «οὗτος' ἐν τῷ πρὸ τοῦ χρόνῳ, ὃς ἀνδρες Πλαταιῆς, ἀφ' οὗ ξύμμαχοι ἐγενόμεθα, Ἀθηναῖοί φασιν ἐν οὐδενὶ ὑμᾶς προέσθαι ἀδικουμένους οὔτε νῦν περιόψεσθαι, βοηθήσειν δὲ κατὰ δύναμιν· ἐπισχήπτουσίν τε ὑμῖν πρὸς τῶν ὄρκων, οὓς οἱ πατέρες ὤμοσαν, μηδὲν νεωτερίζειν περὶ τὴν ξυμμαχίαν».

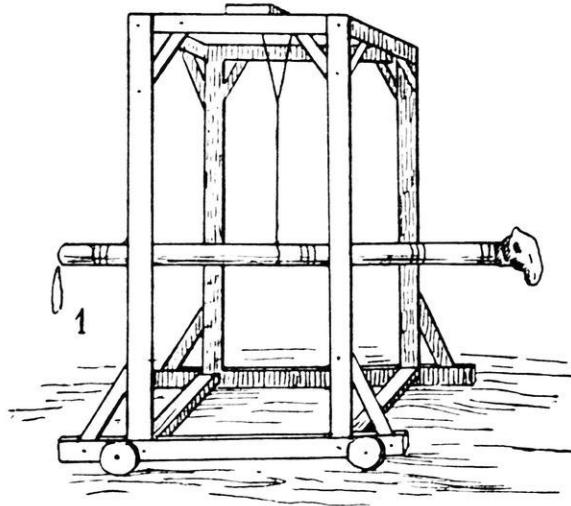
74. Τοιαύτα τῶν πρέσβεων ἀπαγγειλάντων οἱ Πλαταιῆς ἐβούλευσαντο Ἀθηναίους μὴ προδιδόναι, ἀλλ' ἀνέχεσθαι καὶ γῆν τεμνομένην, εἰ δεῖ, ὁρῶντας καὶ ἄλλο πάσχοντας, ὅ τι ὃν ξυμβαίνῃ· ἔξελθεῖν τέ μηδένα ἔτι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τείχους ἀποκρίνασθαι ὅτι ἀδύνατα σφίσι ποιεῖν ἔστιν, ἢ Λακεδαιμόνιοι προκαλοῦνται. ὡς δὲ ἀπεκρίναντο, ἐντεῦθεν δὴ πρῶτον μὲν ἐς ἐπιμαρτυρίαν καὶ θεῶν καὶ ἡρώων τῶν ἐγχωρίων Ἀρχίδαμος ὁ βασιλεὺς κατέστη λέγων ὥδε· «Θεοί οἱ δοι γῆν τὴν Πλαταιῶν ἔχετε καὶ ἡρωες ξυνίστορές ἔστε ὅτι οὔτε τὴν ἀρχὴν ἀδίκως, ἐκλιπόντων δὲ τῶνδε προτέρων τὸ ξυνάμοτον, ἐπὶ γῆν τήνδε ἥλθομεν, ἐν τῇ οἵ πατέρες ἡμῶν εὐξάμενοι ὑμῖν Μῆδων ἐκράτησαν καὶ παρέσχετε αὐτὴν εὐμενὴν ἐναγωνίσασθαι τοῖς Ἑλλησιν, οὔτε νῦν, τὴν τι ποιῶμεν, ἀδικήσομεν· προκαλεσάμενοι γάρ πολλὰ καὶ εἰκότα οὐ τυγχάνομεν· ξυγγράμμονες δὲ ἔστε τῆς μὲν ἀδικίας κολάζεσθαι τοῖς μπάρχουσι προτέροις, τῆς δὲ τιμωρίας τυγχάνειν τοῖς ἐπιφέρουσι νομίμως».

75. Τοσαύτα ἐπιθειάσας καθίστη ἐς πόλεμον τὸν στρατόν. καὶ πρῶτον μὲν περιεσταύρωσαν αὐτοὺς τοῖς δένδροσιν, ἀ ἔκοψαν, τοῦ μηδένα ἐπεξιέναι, ἔπειτα χῶμα ἔχουν πρὸς τὴν πόλιν, ἐλπίζοντες ταχίστην τὴν αἵρεσιν ἔσεσθαι αὐτῶν στρατεύματος τοσούτου ἐργαζομένου. ἔντα μὲν οὖν τέμνοντες ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος παρωκοδόμουν ἐκάτερωθεν, φορμηδὸν ἀντὶ τοίχων τιθέντες, ὅπως μὴ διαχέοιτο ἐπὶ πολὺ τὸ χῶμα. ἐφόρουν δὲ ὅλην ἐς αὐτὸν καὶ λίθους καὶ γῆν καὶ εἴ τι ὄλλο ἀνύτειν μέλλοι ἐπιβαλλόμενον. ἡμέρας δὲ ἔχουν ἐβδομήκοντα καὶ νύκτας ξυνεχῶς, διηρημένοι κατ' ἀναπαύλας, ὥστε τοὺς μὲν φέρειν, τοὺς δὲ ὕπνον τε καὶ σῖτον αἱρεῖσθαι· Λακεδαιμονίων τε οἱ ξεναγοὶ ἐκάστης πόλεως ξυνεφεστώτες ἡνάγκαζον ἐς τὸ ἔργον. οἱ δὲ Πλαταιῆς ὄρωντες τὸ χῶμα αἱρόμενον, ἔντινον τείχος ξυνθέντες καὶ ἐπιστήσαντες τῷ ἀευτῶν τείχει, ἦ προσεχοῦτο, ἐσωκοδόμουν ἐς αὐτὸν πλίνθους ἐκ τῶν ἐγγὺς οἰκιῶν καθαίρουντες. ξύνδεσμος δ' ἦν αὐτοῖς

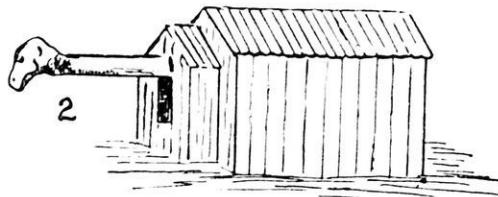
τὰ ξύλα, τοῦ μὴ ύψηλὸν γιγνόμενον ἀσθενὲς εἶναι τὸ οἰκοδόμημα, καὶ προκαλύμματα εἶχε δέρρεις καὶ διφθέρας, ὥστε τοὺς ἐργαζομένους καὶ τὰ ξύλα μήτε πυρφόροις οἰστοῖς βάλλεσθαι ἐν ἀσφαλείᾳ τε εἶναι. ἦρετο δὲ τὸ ὑψός τοῦ τείχους μέγα καὶ τὸ χῶμα οὐ σχολαίτερον ἀντανήγει αὐτῷ. καὶ οἱ Πλαταιῆς τοιόνδε τι ἐπινοοῦσι· διελόντες τοῦ τείχους, ἢ προσέπιπτε τὸ χῶμα, ἐσεφόρουν τὴν γῆν.

76. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι αἰσθόμενοι ἐν ταρσοῖς καλάμου πηλὸν ἐνεύλλοντες ἐσέβαλλον ἐς τὸ διηρημένον, ὅπως μὴ διαχεόμενον, ὥσπερ ἡ γῆ, φοροῖτο. οἱ δὲ ταύτῃ ἀποκληρόμενοι τοῦτο μὲν ἐπέσχον, ὑπόνομον δὲ ἐκ τῆς πόλεως ὄρυξαντες καὶ ξυντεκμηράμενοι υπὸ τὸ χῶμα ύφειλκον αὔθις παρὰ σφᾶς τὸν χοῦν· καὶ ἐλάνθανον ἐπὶ πολὺ τοὺς ἔξω, ὥστε ἐπιβάλλοντας ἡσσον ἀνύτειν ὑπαγομένου αὐτοῖς κάτωθεν τοῦ χώματος καὶ ιζάνοντος αἰεὶ ἐπὶ τὸ κενούμενον. δεδιότες δὲ μὴ οὐδ' οὕτω δύνωνται δλίγοι πρὸς πολλούς ἀντέχειν, προσεπεξῆρον τόδε· τὸ μὲν μέγα οἰκοδόμημα ἐπαύσαντο ἐργαζόμενοι τὸ κατὰ τὸ χῶμα, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν αὐτοῦ ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ βραχέος τείχους ἐκ τοῦ ἐντὸς μηνοειδὲς ἐς τὴν πόλιν ἐσωκοδόμουν, ὅπως, εἰ τὸ μέγα τεῖχος ἀλίσκοιτο, τοῦτ' ἀντέχοι, καὶ δέοι τοὺς ἐναντίους αὔθις πρὸς αὐτὸν χοῦν, καὶ προχωροῦντας ἔσω διπλάσιόν τε πόνον ἔχειν καὶ ἐν ἀμφιβόλῳ μᾶλλον γίγνεσθαι. ἂμα δὲ τῇ χώσει καὶ μηχανὰς προστήγον οἱ Πελοποννήσιοι τῇ πόλει, μίαν μέν, ἢ τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος κατὰ τὸ χῶμα προσαχθεῖσα ἐπὶ μέγα τε κατέσεισε καὶ τοὺς Πλαταιᾶς ἐφόβησεν, ἄλλας δὲ ὅλῃ τοῦ τείχους, ἀς βρόχους τε περιβάλλοντες ἀνέκλων οἱ Πλαταιῆς, καὶ δοκοὺς μεγάλας ἀρτήσαντες ἀλύσεσι μακραῖς σιδηραῖς ἀπὸ τῆς τομῆς ἐκατέρωθεν ἀπὸ κεραιῶν δύο ἐπικεκλιμένων καὶ ὑπερτεινουσῶν υπὲρ τοῦ τείχους ἀνελκύσαντες ἐγκαρσίας, ὁπότε προσπεσεῖσθαι πῃ μέλλοι ἢ μηχανή, ἀφίεσσι τὴν δοκὸν χαλαραῖς ταῖς ἀλύσεσι καὶ οὐ διὰ χειρὸς ἔχοντες, ἢ δὲ ῥύμῃ ἐμπίπτουσα ἀπεκαύλιζε τὸ προῦχον τῆς ἐμβολῆς.

77. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Πελοποννήσιοι, ὡς αὖ τε μηχαναὶ οὐδὲν ὠφέλουν καὶ τῷ χώματι τὸ ἀντιτείχισμα ἐγίρνετο, νομίσαντες ἀπορον εἶναι ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν ἐλεῖν τὴν πόλιν πρὸς τὴν περιτείχισιν παρεσκευάζοντο. πρότερον δὲ πυρὶ ἔδοξεν αὐτοῖς πειράσαι, εἰ δύναιντο, πνεύματος γενομένου ἐπιφλέξαι τὴν πόλιν οὖσαν οὐ μεγάλην·

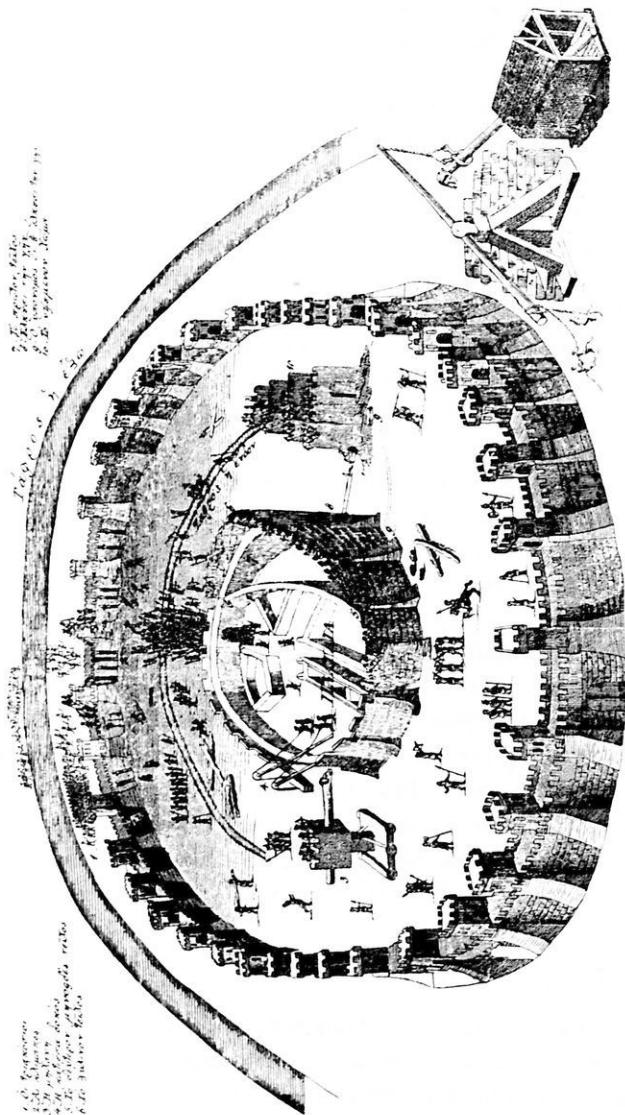
1. Κριός κρεμαστός

2. Κριός κρυμμένος μέσα σέ γελάνη (καμουφλαρισμένος)
Και τά δύο είδη τού κριού τά χρησιμοποιούσαν γιά νά γκρεμίζουν τείχη

3. Κριός φορτιτός (γιά νά παραβιάζονται: οι πύλες)

Τεχνος Πελοποννησιον

πάσαν γάρ δὴ ιδέαν ἐπενόουν, εἴ πως σφίσιν ὅνευ δαπάνης καὶ πολιορκίας προσαχθείη. φοροῦντες δὲ ὑλης φακέλους παρέβαλον ἀπὸ τοῦ χώματος ἐξ τὸ μεταξὺ πρῶτον τοῦ τείχους καὶ τῆς προσχώσεως, ταχὺ δὲ πλήρους γενομένου διὰ πολυχειρίαν ἐπιπαρένησαν καὶ τῆς ἄλλης πόλεως, ὅσον ἐδύναντο ἀπὸ τοῦ μετεώρου πλεῖστον ἐπισχεῖν, ἐμβαλόντες δὲ πῦρ ξὺν θείῳ καὶ πίσσῃ ἡψαν τὴν ὑλην. καὶ ἐγένετο φλόξ τοσαύτη, ὅσην οὐδεὶς πως ἔκεινον τὸν χρόνον χειροποίητον εἶδεν· τῇδη γάρ ἐν ὅρεσιν ὑλη τριφθεῖσα μόνη ἀνέμων πρός αὐτὴν ἀπὸ ταύτομάτου πῦρ καὶ φλόγα ἀπ' αὐτοῦ ἀνήκε. τοῦτο δὲ μέγα τε τὴν καὶ τοὺς Πλαταιάς τάλλα διαφυγόντας ἐλαχίστου ἐδέησε διαφθεῖραι· ἐντὸς γάρ πολλοῦ χωρίου τῆς πόλεως οὐκ ἦν πελάσαι, πνεῦμα τε εἰ ἐπεγένετο αὐτῇ ἐπίφορον, ὅπερ καὶ ἥλπιζον οἱ ἐναντίοι, οὐκ ἀν διέφυγον. νῦν δὲ καὶ τόδε λέγεται· ξυμβῆναι, ὅδωρ ἐξ ούρανοῦ πολὺ καὶ βροντὰς γενομένας σβέσαι τὴν φλόγα καὶ οὕτω παυθῆναι τὸν κίνδυνον.

78. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἐπειδὴ καὶ τούτου διήμαρτον, μέρος μέν τι καταλιπόντες τοῦ στρατοῦ, τὸ δὲ πλέον ἀφέντες περιετείχιζον τὴν πόλιν κύκλῳ διελόμενοι κατὰ πόλεις τὸ χωρίον· τάφρος δὲ ἐντός τε τὴν καὶ ἔξωθεν, ἐξ ἣς ἐπλινθεύσαντο. καὶ ἐπειδὴ πᾶν ἐξείργαστο περὶ ἀρχτούρου ἐπιτολάς, καταλιπόντες φυλακὰς τοῦ ἡμίσεος τείχους — τὸ δὲ ἥμισυ Βοιωτοὶ ἐφύλασσον — ἀνεχώρησαν τῷ στρατῷ καὶ διελύθησαν κατὰ πόλεις. Πλαταιῆς δὲ παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας καὶ τοὺς πρεσβυτάτους τε καὶ πλῆθος τὸ ἀχρεῖον τῶν ἀνθρώπων πρότερον ἐκκεκομισμένοι ἦσαν ἐξ τὰς Ἀθηναῖς, αὐτοὶ δὲ ἐπολιορκοῦντο ἐγκαταλειμμένοι τετραχόσιοι, Ἀθηναίων δὲ ὅγδοοίκοντα, γυναῖκες δὲ δέκα καὶ ἑκατὸν σιτοποιοί. τοσοῦτοι ἦσαν οἱ ἔνυμπαντες, ὅτε ἐς τὴν πολιορκίαν καθίσταντο, καὶ ἄλλος οὐδεὶς ἦν ἐν τῷ τείχει οὔτε δούλος οὔτ' ἐλεύθερος. τοιαύτη μὲν ἡ Πλαταιῶν πολιορκία κατεσκευάσθη.

Πλαταιέων ἔξοδος (Γ, 20-24)

20. Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος οἱ Πλαταιῆς — ἔτι γάρ ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν — ἐπειδὴ τῷ τε σίτῳ ἐπιλείποντι ἐπιέζοντο καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν οὐδεμίᾳ ἐλπὶς ἦν τιμωρίας οὐδὲ ἄλλη σωτηρία ἐφαίνετο, ἐπιβουλεύουσιν αὐτοί τε καὶ Ἀθηναίων οἱ

ξυμπολιορχούμενοι πρῶτον μὲν πάντες ἔξελθεῖν καὶ ὑπερβῆναι τὰ τείχη τῶν πολεμίων, ἢν δύνωνται βιάσασθαι, ἐσηγησαμένων τὴν πεῖραν αὐτοῖς Θεαινέτου τε τοῦ Τολμίδου, ἀνδρὸς μάντεως, καὶ Εὔπομπίδου τοῦ Δαιμάχου, δις καὶ ἐστρατήγει: ἔπειτα οἱ μὲν ἡμίσεις ἀπώκηνσάν πως τὸν κίνδυνον μέγαν ἡγησάμενοι, ἐς δὲ ἄνδρας διακοσίους καὶ εἴκοσι μάλιστα ἐνέμειναν τῇ ἔξοδῳ ἔθελονται τρόπῳ τοιῷδε. κλιμακας ἐποιήσαντο ἵσας τῷ τείχει τῶν πολεμίων· ξυνεμετρήσαντο δὲ ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν πλίνθων, ἢ ἔτυχε πρὸς σφάξ οὐκ ἔξαληλιμμένον τὸ τείχος αὐτῶν. ἡριθμοῦντο δὲ πολλοὶ ἅμα τὰς ἐπιβολὰς καὶ ἔμελλον οἱ μὲν τινες ἀμαρτήσεσθαι, οἱ δὲ πλείους τεύξεσθαι τοῦ ἀληθοῦς λογισμοῦ, ἀλλως τε καὶ πολλάκις ἀριθμοῦντες καὶ ἅμα οὐ πολὺ ἀπέχοντες, ἀλλα ράδίως καθορωμένου ἐς ὁ ἐβούλοντο τοῦ τείχους. τὴν μὲν οὖν ξυμμέτρησιν τῶν κλιμάκων οὕτως ἔλαβον ἐκ τοῦ πάχους τῆς πλίνθου εἰκάσαντες τὸ μέτρον.

21. Τὸ δὲ τείχος ἦν τῶν Πελοποννησίων τοιόνδε τῇ οἰκοδομήσει· εἶχε μὲν δύο τούς περιβόλους, πρός τε Πλαταιῶν καὶ εἴ τις ἔξωθεν ἀπ' Ἀθηνῶν ἐπίοι, διεῖχον δὲ οἱ περιβόλοι ἐκκαΐδεκα πόδας μάλιστα ἀπ' ἀλλήλων. τὸ οὖν μεταξύ τοῦτο, οἱ ἐκκαΐδεκα πόδες, τοῖς φύλαξιν οἰκήματα διακενευμηνά ωκεοδόμητο, καὶ ἦν ξυνεχῆ ὥστε ἐν φαίνεσθαι τείχος παχὺ ἐπάλξεις ἔχον ἀμφοτέρωθεν. διὰ δέκα δὲ ἐπάλξεων πύργοι ἦσαν μεγάλοι καὶ ίσοπλατεῖς τῷ τείχει, διήκοντες ἐς τε τὸ ἔσω μέτωπον αὐτοῦ καὶ οἱ αὐτοὶ καὶ τὸ ἔξω, ὥστε πάροδον μὴ εἶναι παρὰ πύργον, ἀλλὰ δὲ' αὐτῶν μέσων διῆσαν. τὰς οὖν νύκτας, ὅπότε χειμῶν εἴη νοτερός, τὰς μὲν ἐπάλξεις ἀπέλειπον, ἐκ δὲ τῶν πύργων, ὅντων δι' ὀλίγου καὶ ἀνωθεν στεγανῶν, τὴν φυλακὴν ἐποιοῦντο. τὸ μὲν οὖν τείχος, ὡς περιεφρουροῦντο οἱ Πλαταιῆς, τοιοῦτον ἦν.

22. Οἱ δέ, ἐπειδὴ παρεσκεύαστο αὐτοῖς, τηρήσαντες νύκτα χειμέριον ὕδατι καὶ ἀνέμῳ καὶ ἅμ' ἀσέληνον ἐξῆσαν. ἥγοῦντο δὲ οἵπερ καὶ τῆς πείρας αἴτιοι ἦσαν. καὶ πρῶτον μὲν τὴν τάφρον διέβησαν, ἢ περιεῖχεν αὐτούς, ἔπειτα προσέμειξαν τῷ τείχει τῶν πολεμίων λαθόντες τοὺς φύλακας, ἀνὰ τὸ σκοτεινὸν μὲν οὐ προϊδόντων αὐτῶν, φόφω δὲ τῷ ἐκ τοῦ προσιέναι αὐτοὺς ἀντιπαταγοῦντος τοῦ ἀνέμου οὐ κατακουσάντων· ἅμα δὲ καὶ διέχοντες πολὺ ἦσαν, ὅπως τὰ ὅπλα μὴ χρουόμενα πρὸς ἄλληλα αἰσθησιν παρέχοι. ἦσαν δὲ εὔσταλεῖς τε τῇ

όπλισει καὶ τὸν ἀριστερὸν μόνον πόδα ύποδεδεμένοι ἀσφαλείας ἔνεκα τῆς πρὸ τὸν πηλόν. κατὰ οὖν μεταπύργιον προσέμισγον πρὸς τὰς ἐπάλξεις, εἰδότες ὅτι ἐρῆμοί εἰσι, πρῶτον μὲν οἱ τὰς κλίμακας φέροντες καὶ προσέθεσαν ἔπειτα γυλοὶ δώδεκα ἔνν ξιφιδίων καὶ θώρακι ἀνέβαινον, ὡν ἡγείτο Ἀμμέας ὁ Κοροίβου καὶ πρῶτος ἀνέβη, μετὰ δὲ αὐτὸν οἱ ἑπόμενοι, ἵξε' ἐφ' ἔχατερον τῶν πύργων, ἀνέβαινον· ἔπειτα γυλοὶ ἄλλοι μετὰ τούτους ἔνν δορατίοις ἔχώρουν, οἵς ἔτεροι κατόπιν τὰς ἀσπίδας ἔφερον, ὅπως ἔκεινοι ῥάφον προσβάινοιεν, καὶ ἔμελλον δώσειν, ὅπότε πρὸς τοῖς πολεμίοις εἶεν. ὡς δὲ ἄνω πλείους ἐγένοντο, ζήσθοντο οἱ ἐκ τῶν πύργων φύλακες· κατέβαλε γάρ τις τῶν Πλαταιῶν ἀντιλαμβανόμενος ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων κερδαῖδα, ἢ πεσοῦσα δοῦπον ἐποίησε, καὶ αὐτίκα βοή ἦν, τὸ δὲ στρατόπεδον ἐπὶ τὸ τείχος ὥρμησεν· οὐ γάρ ήδει ὅ τι ἦν τὸ δεινὸν σκοτεινῆς νυκτὸς καὶ χειμῶνος ὄντος καὶ ἄμα οἱ ἐν τῇ πόλει Πλαταιῶν ὑπολειμμένοι ἐξελθόντες προσέβαλλον τῷ τείχει τῶν Πελοποννήσιών ἐκ τοῦπαλαιν ἢ οἱ ἄνδρες αὐτῶν ὑπερέβαινον, ὅπως ἡκιστα πρὸς αὐτοὺς τὸν νοῦν ἔχοιεν. ἐθορυβοῦντο μὲν οὖν κατὰ γώραν μένοντες, βοηθεῖν δὲ οὐδεὶς ἐτόλμα ἐκ τῆς ἔαυτῶν φυλακῆς, ἀλλ' ἐν ἀπόρῳ ἤσαν εἰκάσαι τὸ γιγνόμενον. καὶ οἱ τριακόσιοι αὐτῶν, οἵς ἐτέτακτο παραβοηθεῖν, εἴ τι δέοι, ἔχώρουν ἔξω τοῦ τείχους πρὸς τὴν βοήν. φρυκτοὶ τε ἤροντο ἐς τὰς Θήρας πολέμιοι. παρανίσχον δὲ καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως Πλαταιῆς ἀπὸ τοῦ τείχους φρυκτούς πολλοὺς πρότερον παρεσκευασμένους ἐς αὐτὸ τούτο, ὅπως ἀσαφῆ τὰ σημεῖα τῆς φρυκτωρίας τοῖς πολεμίοις ἢ καὶ μὴ βοηθοῖεν, ἀλλο τι νομίσαντες τὸ γιγνόμενον εἶναι ἢ τὸ ὅν, πρὶν σφῶν οἱ ἄνδρες οἱ ἐξιόντες διαφύγοιεν καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀντιλάβοιντο.

23. Οἱ δὲ ὑπερβαίνοντες τῶν Πλαταιῶν ἐν τούτῳ, ὡς οἱ πρῶτοι αὐτῶν ἀνεβεβήκεσαν καὶ τοῦ πύργου ἐκατέρου τοὺς φύλακας διαφεύραντες ἐκεκρατήκεσαν, τάς τε διόδους τῶν πύργων ἐνστάντες αὐτοὶ ἐφύλασσον μηδένα δι' αὐτῶν ἐπιβοηθεῖν, καὶ κλίμακας προσθέντες ἀπὸ τοῦ τείχους τοῖς πύργοις καὶ ἐπαναβιβάσαντες ἄνδρας πλείους, οἱ μὲν ἀπὸ τῶν πύργων τοὺς ἐπιβοηντας καὶ κάτωθεν καὶ ἄνωθεν εἰργον βάλλοντες, οἱ δὲ ἐν τούτῳ οἱ πλείους πολλὰς προσθέντες κλίμακας ἄμα καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀπώσαντες διὰ τοῦ μεταπυργίου ὑπερέβαινον. ὁ δὲ διακομιζόμενος αἰεὶ ἵστατο ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς τάφρου καὶ ἐντεῦθεν ἐτόξευόν τε καὶ ἤκοντιζον, εἴ τις παραβοηθῶν παρὰ τὸ

χεῖλος κωλυτής γίγνοιτο τῆς διαβάσεως. ἐπεὶ δὲ πάντες διεπεπερφάνωτο, οἱ ἀπὸ τῶν πύργων χαλεπῶς οἱ τελευταῖοι καταβαίνοντες ἔχώρουν ἐπὶ τὴν τάφρον, καὶ ἐν τούτῳ οἱ τριακόσιοι αὐτοῖς ἐπεφέροντο λαμπάδας ἔχοντες. οἱ μὲν οὖν Πλαταιῆς ἔκείνους ἑώρων μᾶλλον ἐκ τοῦ σκότους ἑστῶτες ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς τάφρου, καὶ ἐτόξευόν τε καὶ ἐσηκόντιζον ἐς τὰ γυμνά, αὐτοὶ δὲ ἐν τῷ ἀφανεῖ ὅντες ἥσσον διὰ τὰς λαμπάδας καθεωρῶντο, ὥστε φθάνουσι τῶν Πλαταιῶν καὶ οἱ ὄντες διαβάντες τὴν τάφρον, χαλεπῶς δὲ καὶ βιαίως· κρύσταλλός τε γάρ ἐπεπήγει οὐ βέβαιος ἐν αὐτῇ ὡστ' ἐπελθεῖν, ἀλλ' οἵος ἀπηλιώτου ἡ βορέου ὑδατῶδης μᾶλλον καὶ ἡ νῦν τοιούτῳ ἀνέμῳ ὑπονιφομένη πολὺ τὸ ὕδωρ ἐν αὐτῇ ἐπεποιήκει, ὃ μόλις ὑπερέχοντες ἐπεραιώθησαν. ἐγένετο δὲ καὶ ἡ διάφευξις αὐτοῖς μᾶλλον διὰ τοῦ χειμῶνος τὸ μέγεθος.

24. Ὁρμήσαντες δὲ ἀπὸ τῆς τάφρου οἱ Πλαταιῆς ἔχώρουν ἀθρόοι τὴν ἐς Θήρας φέρουσαν ὁδὸν ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸ τοῦ Ἀνδροκράτους ἡρῷον, νομίζοντες ἦκιστ' ἀν σφᾶς ταύτην αὐτοὺς ὑποτοπῆσαι τραπέσθαι τὴν ἐς τοὺς πολεμίους καὶ ἀμα ἑώρων τοὺς Πελοποννησίους τὴν πρὸς Κιθαιρῶνα καὶ Δρυὸς κεφαλὰς τὴν ἐπ' Ἀθηνῶν φέρουσαν μετὰ λαμπάδων διώκοντας. καὶ ἐπὶ μὲν ἔξη ἡ ἐπτὰ σταδίους οἱ Πλαταιῆς τὴν ἐπὶ τῶν Θηρῶν ἔχώρησαν, ἐπειθ' ὑποστρέψαντες ἦσαν τὴν πρὸς τὸ ὄρος φέρουσαν ὁδὸν ἐς Ἐρύθρας καὶ Τσιάς, καὶ λαβόμενοι τῶν ὡρῶν διαφεύγουσιν ἐς τὰς Ἀθήνας, ἄνδρες δῶδεκα καὶ διακόσιοι ἀπὸ πλειόνων. εἰσὶ γάρ τινες αὐτῶν, οἱ ἀπετράποντο ἐς τὴν πόλιν πρὶν ὑπερβαίνειν, εἰς δ' ἐπὶ τῇ ἔξω τάφρῳ τοξότης ἐλήφθη. οἱ μὲν οὖν Πελοποννήσιοι κατὰ χώραν ἐγένοντο τῆς βοηθείας παυσάμενοι· οἱ δὲ ἐκ τῆς πόλεως Πλαταιῆς τῶν μὲν γεγενημένων εἰδότες οὐδέν, τῶν δὲ ἀποτραπομένων σφίσιν ἀπαγγειλάντων ὡς οὐδεὶς περιέστι, κήρυκα ἐκπέμψαντες, ἐπεὶ ἡμέρα ἐγένετο, ἐσπένδοντο ἀναίρεσιν τοῖς νεκροῖς, μαθόντες δὲ τὸ ἀληθές ἐπαύσαντο. οἱ μὲν δὴ τῶν Πλαταιῶν ἄνδρες οὗτοις ὑπερβάντες ἐσώθησαν.

Πλαταιέων παράδοση (Γ, 52)

52. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ θέρους τούτου καὶ οἱ Πλαταιῆς οὐκέτι ἔχοντες σῖτον οὐδὲ δυνάμενοι πολιορκεῖσθαι ἔννέβησαν

τοῖς Πελοποννησίοις τοιώδε τρόπῳ. προσέβαλον αὐτῶν τῷ τείχει, οἱ δὲ οὐκ ἐδύναντο ἀμύνεσθαι. γνοὺς δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ἄρχων τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν βίᾳ μὲν οὐκ ἐβούλετο ἐλεῖν — εἰρημένον γάρ ἦν αὐτῷ ἐκ Λακεδαιμονος, ὅπως, εἰ σπονδαὶ γίγνοντό ποτε πρὸς Ἀθηναίους καὶ ἔνγυροιεν ὅσα πολέμῳ χωρία ἔχουσιν ἑκάτεροι ἀποδίδοσθαι, μὴ ἀνάδοτος εἴη ἡ Πλαταιαὶ ως αὐτῶν ἑκόντων προσγωρησάντων — προσπέμπει δὲ αὐτοῖς κήρυκα λέγοντα, εἰ βιούλονται παραδουναι τὴν πόλιν ἑκόντες τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ δικασταῖς ἔκεινοις χρήσασθαι, τούς τε ἀδίκους κολάσειν, παρὰ δίκην δὲ οὐδένα. τοσαῦτα μὲν ὁ κήρυξ εἶπεν· οἱ δὲ — ἦσαν γάρ ἡδη ἐν τῷ ἀσθενεστάτῳ — παρέδοσαν τὴν πόλιν· καὶ τοὺς Πλαταιᾶς ἔτρεφον οἱ Πελοποννήσιοι ἡμέρας τινάς, ἐν ὅσῳ οἱ ἐκ τῆς Λακεδαιμονος δικασταί, πέντε ἄνδρες, ἀφίκοντο. ἐλθόντων δὲ αὐτῶν κατηγορίᾳ μὲν οὐδεμίᾳ προὔτεθη, ἡρώτων δὲ αὐτοὺς ἐπικαλεσάμενοι τοσοῦτον μόνον, εἰ τι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ἔνυμάχους ἐν τῷ πολέμῳ τῷ καθεστώτι ἀγαθὸν εἰργασμένοι εἰσίν· οἱ δὲ ἔλεγον αἰτησάμενοι μαχρότερα εἰπεῖν καὶ προτάξαντες σφῶν αὐτῶν Ἀστύμαχόν τε τὸν Ἀσωπολάου καὶ Λάκωνα τὸν Ἀειμνήστου, πρόξενον ὅντα Λακεδαιμονίων· καὶ ἐπελθόντες ἔλεγον τοιάδε.

Περίληψη τῶν κεφ. 53-67

Ακολουθεῖ ὁ λόγος τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Πλαταιέων, οἱ ὅποι θύμισαν τίς ύπηρεσίες πού ἡ πόλη τους πρόσφερε γενικά στοὺς Ἕλληνες καὶ εἰδικότερα στοὺς Λακεδαιμόνιους, ἀνέπτυξαν τοὺς λόγους πού τοὺς ὀδήγησαν νά συμμαχήσουν μέ τούς Ἀθηναίους, κατηγόρησαν τοὺς Θηβαίους γιά τῇ στάσῃ τους στό παρελθόν καὶ ἰδιαίτερα γιά τό μηδισμό τους καὶ τέλος ἔκαναν ἔκκληση στοὺς Λακεδαιμόνιους νά δεῖξουν ἐπιείκεια καὶ νά σώσουν τήν πόλη τους.

Οἱ Θηβαῖοι, ἐπειδὴ φοβήθηκαν μῆπως μέ τά ἐπιχειρήματά τους οἱ Πλαταιεῖς μπορούσαν νά ἐπηρεάσουν τοὺς Λακεδαιμόνιους, ζήτησαν καὶ πῆρον ἀδειανά νά ἀναπτύξουν τά δικά τους ἐπιχειρήματα. Ἐτοι προσπάθησαν νά ἀνασκευάσουν μία πρός μία τίς κατηγορίες πού διατύπωσαν ἐναντίον τους οἱ Πλαταιεῖς καὶ στή συνέχεια ἀνέπτυξαν τούς λόγους, γιά τοὺς ὅποιονς φρονούσαν ὅτι δὲν ἐπρεπε νά δειχτεῖ ἐπιείκεια στοὺς Πλαταιεῖς, ἀλλά νά τιμωρηθοῦν παραδειγματικά.

Πλαταιέων καταδίκη (Γ, 68)

68. Τοιαῦτα δὲ οἱ Θηβαῖοι εἶπον. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ νομίζοντες τὸ ἐπερώτημα σφίσιν ὄρθως ἔξειν, εἴ τι ἐν τῷ πολέμῳ ὑπ’ αὐτῶν ἀγαθὸν πεπόνθασι, διότι τὸν τε ἄλλον χρόνον τὴν δῆθεν αὐτοὺς κατὰ τὰς παλαιὰς Παυσανίου μετὰ τὸν Μῆδον σπονδὰς ἡσυχάζειν καὶ ὅτε ὕστερον ἢ πρὸ τοῦ περιτειχίζεσθαι προείχοντο αὐτοῖς, κοινοὺς εἶναι κατ’ ἔκεινας, οὐκ ἐδέξαντο, ἥγούμενοι τῇ ἔκατῶν δικαίᾳ βουλήσει ἔκσπονδοι ηδη ὑπ’ αὐτῶν κακῶς πεπονθέναι, αὐθίς τὸ αὐτὸν ἔνα ἔκαστον παραγαγόντες καὶ ἐρωτῶντες, εἴ τι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ἔνυμάχους ἀγαθὸν ἐν τῷ πολέμῳ δεδραχότες εἰσίν, ὅπότε μὴ φαίνεν, ἀπάγοντες ἀπέκτεινον καὶ ἔξαίρετον ἐποιήσαντο οὐδένα. διέφθειραν δὲ Πλαταιῶν μὲν αὐτῶν οὐκ ἐλάσσους διακοσίων, Ἀθηναίων δὲ πέντε καὶ εἴκοσιν, οἱ ἔνυνεπολιορκοῦντο· γυναῖκας δὲ τὴνδραπόδισαν. τὴν δὲ πόλιν ἐνικατὸν μέν τινα Θηβαῖοι Μεγαρέων ἀνδράσι κατὰ στάσιν ἐκπεπτωκόσι καὶ ὅσοι τὰ σφέτερα φρονοῦντες Πλαταιῶν περιτῆσαν ἔδοσαν ἐνοικεῖν· ὕστερον δὲ καθελόντες αὐτὴν ἐς ἔδαφος πᾶσαν ἐκ τῶν θεμελίων ὠκοδόμησαν πρὸς τῷ Ἡραὶ καταγώγιον διακοσίων ποδῶν, πανταχῇ κύκλῳ οἰκήματα ἔχον κάτωθεν καὶ ἀνωθεν, καὶ ὁροφαῖς καὶ θυρώμασι τοῖς τῶν Πλαταιῶν ἐχρήσαντο, καὶ τοῖς ἄλλοις, ἢ ἣν ἐν τῷ τείχει ἐπιπλα, χαλκὸς καὶ σίδηρος, κλίνας κατασκευάσαντες ἀνέθεσαν τῇ Ἡρᾳ καὶ νεών ἐκατόμπεδον λίθινον ὠκοδόμησαν αὐτῇ. τὴν δὲ γῆν δημοσιώσαντες ἀπεμίσθωσαν ἐπὶ δέκα ἔτη, καὶ ἐνέμοντο Θηβαῖοι. σχεδὸν δέ τι καὶ τὸ ἔύμπαν περὶ Πλαταιῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὕτως ἀποτετραφύμενοι ἐγένοντο Θηβαίων ἔνεκα, νομίζοντες ἐς τὸν πόλεμον αὐτοὺς ἄρτι τότε καθιστάμενον ὠφελίμους εἶναι. καὶ τὰ μὲν κατὰ Πλάταιαν ἔτει τρίτῳ καὶ ἐνενήκοστῷ, ἐπειδὴ Ἀθηναίων ἔνυμάχοι ἐγένοντο, οὕτως ἐτελεύτησεν.

ΜΕΡΟΣ Β'
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Εισβολή τῶν Θηβαίων στίς Πλαταιές (B, 1-16)

1. ἐνθένδε = ἀπό αὐτή τήν πολεμική ἐνέργεια, δηλ. τήν εἰσβολή τῶν Θηβαίων στίς Πλαταιές τὸν Ἀπριλιο τοῦ 431 π.Χ. ἐκατέροις· ἀντί ἐκατέρων. ἐν ᾧ στὸ ἐνθένδε = ἀπό τήν ὅποια. οὗτε ἐπεμείγνυντο ἔτι ἀκηρυκτὶ παρ' ἄλλήλους = ἔπαυσαν πλέον νὰ ἐπιχοινωνοῦν μεταξύ τους χωρίς κήρυκες. καταστάντες τε· δηλ. εἰς τὸν πόλεμον = καί μιά καί ἀρχισαν τίς ἐχθροπραξίες. ἑξῆς = μέ τῇ σειρᾷ. κατά θέρος καί χειμῶνα· τό θέρος γιά τό Θουκυδίδην ἦταν ὀκτάμηνο διάστημα, ἀπό τὸ Μάρτιο μέχρι τὸν Ὁκτώβριο, καί ὁ χειμώνας τετράμηνο, ἀπό τὸ Νοέμβριο ὡς τὸ Φεβρουάριο. Ἡ διαιρέση αὐτή στηρίζεται στή φύση τῶν γεγονότων πού ιστορούνται· ἐπειδή τό θέρος, δηλ. ἀνοιξη, θέρος καί φινύπωρο, γίνονταν οἱ πολεμικές ἐπιχειρήσεις, ὅμως τό χειμώνα οἱ πολεμικές προετοιμασίες.

2. ἐνέμειναν = διατηρήθηκαν ἀπαραβίαστες. αἱ τριακοντούτεις σπουδαῖ· ή εἰρήνη πού συνομολογήθηκε τό 445 π.Χ. μεταξύ Ἀθηναίων καί Πελοποννησίων, πού ἔγινε μετά τήν ὑποταγή ἀπό τὸν Περικλῆ τῆς Εὔβοιας, ἡ ὅποια εἶχε ἀποστατήσει. πέμπτῳ καί δεκάτῳ ἔτει· τό 431 π.Χ. μετά τήν μάχη στήν Ποτείδαια. ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἀργείοις (= ιερείας οὐσίῃς)· ή Χρυσίδα ἦταν ίέρεια τῆς Ἡρας στό Ἀργος· οἱ Ἀργεῖοι ἀριθμοῦσαν τούς χρόνους μέ τά δύναματα τῶν ίέρειών. Ἐπειδή στά χρόνια τοῦ Θουκυδίδη δέν ὑπῆρχε χρονολογική ἀφετηρία, διάστοιχος ὥριζει τήν ἔναρξη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀναφέροντας τίς χρονολογίες τριῶν πόλεων, τίς πιο ἀξιόλογες, δηλ. τοῦ Ἀργους, τῆς Σπάρτης καί τῆς Ἀθήνας. ἀρχοντος = τότε πού χρειαζόταν τέσσερις μῆνες ἀκόμη γιά νά συμπληρώσει τήν ὑπηρεσία του ὡς ἀρχοντας (ἐπώνυμος). βοιωταρχοῦντες· τό πολίτευμα τῶν Βοιωτῶν ἦταν διλιγαρχικό· τήν ἀνώτατη ἔξουσία ἀσκοῦσαν 11 βοιωτάρχες πού ἐκλέγονταν κάθε χρόνο, ἀπ' τούς ὅποιους δυό ἐκλέγονταν ἀπό τή Θήβα. ἐπηγάγοντο. δηλ. αὐτούς = τούς προσκάλεσαν. ιδίας ἔνεκα δυνάμεως = γιά νά ἐνισχυθοῦν αὐτοί πολιτικῶς. τούς σφίσιν ὑπενωντίους = τούς πολιτικούς ἀντιπάλους τους. προσποιῶ τί τινι = παραδίνω κάτι σέ κάπιοιν. δυνατωτάτου = πού εἶχε πολὺ μεγάλη πολιτική δύναμη. διάφορος = ἐχθρική. μήπω φανεροῦ καθεστῶτος = ἐνώ ἀκόμη ὁ πόλεμος δέν εἶχεν ἀρχίσει φανερά. ή καὶ ῥάον = γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο καὶ εύκολότερα. φυλακῆς οὐ προκαθεστηκίας = ἐπειδή δέν εἶχε τοποθετηθεῖ φρουρά μπρός ἀπ' τήν πόλη. τιθεμαι τὰ ὅπλα = στρατοπεδεύων. ἔργου ἔχεσθαι = νά ἀρχίσουν τό ἔργο (δηλ. νά πιάνουν καὶ νά σκοτώνουν τούς δημοκρατικούς). γνώμην ἐποιοῦντο = ἀποφάσισαν. ἐπιτηδείοις = μέ φιλικά. ἐς ἔνυμβασιν καὶ φιλίαν ἀγαγεῖν τήν πόλιν = νά προσκαλέσουν σέ συμβιβασμό καὶ φι-

λική συνεννόηση τούς πολίτες. καὶ ἀνεῖπεν = καὶ πράγματι ὁ κήρυκας διακήρυξε. κατὰ τὰ πάτρια = σύμφωνα μέ τίς πατροπαράδοτες συνθῆκες (ὅπως αὕτες καθόριζαν, ἢ Πλάταια ἀνήκε στή βοιωτική συμμαχία).

3. ἐξαπιναίως = αἰφνιδιαστικά. πρὸς ξύμβασιν ἔχωργσαν = ἤρθαν σέ συμβιβασμό. τοὺς λόγους· τίς προτάσεις πού ἔκαμε ὁ κήρυκας. ἀλλως τε καὶ = καὶ γιά ἀλλους λόγους καὶ διότι. ἐς οὐδένα οὐδὲν ἐνεωτέριζον = κανένα δέν ἐνογλοῦσαν. πράσσοντες δέ πως ταῦτα = ἐνῶ διαπράγματεύονταν κύτα κατά τὸν ἔναν ἢ τὸν ἄλλο τρόπο. τῷ πλήθει οὐ βουλομένῳ ἢν = τὸ πλήθος οὐκ ἐβούλετο (= ὁ λαός στό σύνολό του δέν γῆθελε). ἐπιχειρητέα εἶναι = ἐπιχειρητέον εἶναι (= ὅτι πρέπει νά ἐπιχειρήσουν τὴν ἐπίθεση). ἐξαρτύω = τακτοποιῶ. ἢ = ὅπως. ὡς ἐκ τῶν δυνατῶν = ὅσο ἐπέτρεπαν οἱ περιστάσεις. φυλάξαντες ἔτι νύκτα = ἀφοῦ παραφύλαξαν. ὥστε νά εἶναι ἀκόμα νύχτα. περιορθρον = λίγο πρὶν ἀπό τὰ ἔγμερώματα. ὅπως μὴ κατὰ φῶς θαρσαλεωτέροις οὖσι (τοῖς Θηβ.). προσφέροντο (οἱ Πλατ.) καὶ σφίσιν ἐκ τοῦ ἴσου γίγνωνται = γιά νά μή τούς ἐπιτίθενται (οἱ Πλατ.) μέ τό φῶς τῆς γήμερας, ὑπότε θά ἔχουν περισσότερο θέρρος (οἱ Θηβ.). καὶ νά μή, βρίσκονται στήν ίδια (πλεονεκτική) θέση μέ αὐτούς. ἀλλά... φοβερώτεροι (οἱ Θηβ.) = ἔχοντας περισσότερο φόβο. θέσους ὡσι τῆς σφετέρας ἐμπειρίας τῆς κατὰ τὴν πόλιν = (νά) εἶναι κατώτεροι ἀπό αὐτούς, πού γνωριζαν τό ἐσωτερικό (τά κατατόπια) τῆς πόλης. κατὰ τάχος = γρήγορα.

4. ξυνεστρέφοντό τε ἐν σφίσιν αὐτοῖς = συσπειρώνονταν. ἢ προσπίπτοιεν = ἔκει πού κάθε φορά ἔκαναν ἐπίθεση (οἱ Πλατ.). ὀλοιλυγῇ γρῶμαι = βγάζω θρηνώδη φωνή. ὑετὸς = βροχή. ἐν σκότῳ καὶ πηλῷ = μέσα στό σκυτάδι καὶ τῇ λάσπῃ. ἢ = μέσα ἀπ' τίς ὅποιεις. μηνός· ἡ νύχτα τὴν χωρίς φεγγάρι, ἐπειδή τὴν τό τέλος τοῦ (σεληνιακοῦ) μήνα. τοῦ μή ἐκφεύγειν = ὥστε νά μή διαφεύγει κανένας. στυράκιον· τό κάτω μέρος τοῦ ἀκοντίου. βάλανος· σιδερένιο ραβδί πού, καθώς περνοῦσε στήν ὀπή τοῦ μογλοῦ καὶ τῆς πύλης, δέν ἔφηνε τό μογλό νά κινεῖται. ταύτη = ἀπ' κύτο τό μέρος. αἰσθησις ταχεῖα ἐπεγένετο (τοῖς Πλατ.) = γρήγορα τό κατάλαβαν οἱ Πλαταιεῖς. ἀλλῃ = σέ ἄλλο μέρος. σποράδες = σποραδικά (σκόρπια). ἀντικρυς = στό ἀπέναντι μέρος ἀπειληγμένους = ἀποκλεισμένους. ὥσπερ ἔχουσι = χωρίς ἀναβολή. περιῆσαν = ζούσαν. οὔτως ἐπεπράγεσαν = αὐτό τό τέλος (τήν τύχην) εἶχαν.

5. εἴ τι ἄρα μὴ προγωροίη = ἂν τυχόν δέν πήγαινε καλά ἢ ἐπιχειρηση. γενόμενον = πού ἔπεσε. ἐφρύη μέγας = πλημμύρισε κι ἔγινε μεγάλος. ἔχομαι ζῶν = πιάνομαι αἰχμάλωτος. κατασκευῇ = οίκιακά καὶ γεωργικά ἐρ-

γαλεῖα, σκεύη κτλ. στά γωράφια. οἶα... γενομένου = ἐπειδή τό κακό πραγματικά συνέβηκε ἀνεπάντεχα σέ καιρό εἰρήνης. ὑποτοπέω = ὑποψία-ζουμαί. δῖσις = αὐτός πού ἐνεργεῖ σύμφωνα μέ τό θεῖο νόμο. τὰ ἔξω... μή ἀδικεῖν = μή βλάπτειν τά ἔξω, δηλ. τούς ἀνθρώπους, ἀγρούς, κατασκευήν.

6. ἐπομόσαι φασὶ = λένε ὅτι ἐπιβεβαίωσαν μέ ὄρκο τούς λόγους των. οὗ φασιν = ἀρνοῦνται. ἦν τι ἔμβασίνωσι = ἀν καταλήξουν σέ κάποια συμφωνία. πρὸς ὃν ἔπραξαν οἱ προδιδόντες = μέ τόν όποιο εἶχαν διαπραγματεύθει οἱ προδότες. ὑπόσπονδος = ὁ ἔξασφαλισμένος μέ συνθήκες. καθίσταντο πρὸς τὰ παρόντα = τακτοποιούσαν σύμφωνα μέ τήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε. μηδὲν νεώτερον ποιεῖν = μηδέν νεωτερίζειν = νά μήν κάμουν κανένα κακό. ἐπιστέλλω = στέλνω παραγγελίες. τούς ἀγρειστάτους = τούς ὀλωσθιόλου ἄγρειστους (ἀμάχους, δηλ. γέροντες, ἀρρώστους, ἀναπήρους).

Πλαταιέων πολιορκία (B, 71-78)

71. τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους· τόν Ἰούνιο τοῦ τρίτου χρόνου τοῦ πολέμου, δηλ. τό 429 π.Χ. οὐκ ἐσέβαλον· ἀπό τό φόρτο τῆς ἀρρώστειας, πού ἀπό τό δεύτερο χρόνο τοῦ πολέμου θέριζε τούς Ἀθηναίους πού ἤταν μέσα στά τείχη. καθίσας τόν στρατόν = ἀφοῦ στρατοπέδευσε. ὃν ἔστε = ἀπ' τούς ὀποίους κατάγεσθε. ἔναρρασθαι τόν κίνδυνον τῆς μάχης = νά πάρουν ἐπάνω τους μαζί του τόν κίνδυνο τῆς μάχης. Μ' αὐτά τά λόγια ὑπονοεῖ τούς Θηβαίους, οἱ όποιοι ἀπό φύλικά αἰσθήματα πρός τούς Πλέσσες τότε δέ θέλησαν νά λάβουν μέρος στούς ἀγώνες ἐναντίον τους. ἀπεδίδου = ἔδινε τό προνόμιο (νά είναι κύριοι τῆς χώρας τους) ἢ ὡς τιμητικό χρέος. ἀμύνω τινὶ = βοηθῶ κάποιον. τούς ὀρκίους γενομένους = τούς ὀποίους ἐπικαλέστηκαν τότε στούς ὄρκους. ἡμέτέρους ἔγχωρίους· οἱ ντόπιοι θεοί (πού τιμῶνται στή χώρα μας), ἀφοῦ προστάτευσαν ἐκείνους πού πολέμησαν γιά τή χώρα, ἔγιναν θεοί καί τών Λακεδαιμονίων τού Παυσανία, δηλ. τών πατέρων τών σημερινών ἐπιδρομέων. δικαιόω = κρίνω δίκαιο.

72. ὑπολαβών = ἀφοῦ πήρε τό λόγο. ἔνυνευθεροῦτε (προστ.) = νά προσπαθεῖτε νά τούς ἐλευθερώσετε μαζί μέ μαζ. αύτῶν· δηλ. τών ἔνυνομοσάντων καί ὑπ' Ἀθηναίοις νῦν ὄντων. ἥς = σ' αὐτή, δηλ. στήν προσπάθεια γιά ἀπελευθέρωση. μάλιστα = πρό πάντων. εἰ δὲ μή· δηλ. βουλεσθε μετασχεῖν. προκαλοῦμαί τι = προτείνω κάτι. τὰ ὑμέτερα αύτῶν = τά κτήματά τας. μηδὲ μεθ' ἐτέρων = μέ κανενός (ἀπ' τούς δυό) τό μέρος. ἐπὶ πολέμῳ

= γιά πολεμικούς σκοπούς. ούκ ἐπιτρέπωσι· δηλ. νά κρατήσουν ουδετερότητα. ώς ἔνορκοι ὄντες = μέ τήν ίδεα, ὅτι δεσμεύονται ἀπό ἔνορκες συμφωνίες. κατά τὸ δέχεσθαι = ώς πρός τό δέχεσθαι. γῆς ὅρους ἀποδείξατε = νά δείξετε τά σύνορα τῆς χώρας σας. ἐς ἀριθμὸν ἐλθεῖν = ἀριθμητήναι. μεταχωρήσατε = νά πάτε. φοράν φέροντες = πληρώνοντας ἐνα ποσό (ἀπέναντι στά εἰσοδήματα τά όποια θά στερηθεῖτε).

73. ἐν αἷς εἰκός ἦν κομισθῆναι = μέσα σ' αὔτες (δηλ. στό διάστημα αὐτό) ἦταν δυνατό νά πᾶν στήν 'Αθήνα καί νά ἐπιστρέψουν (οἱ πρέσβεις τῶν Πλαταίων). τέμνω τὴν γῆν = καταστρέψω (λεηλατῶ) τῇ χώρᾳ (καταστρέφοντας τά χωράφια καί κόβοντας τά δέντρα). ἐν τῷ πρὸ τοῦ χρόνῳ = πρωτύτερα. φασὶ... ἐν οὐδενὶ πρόεσθαι ὑμᾶς = λένε ὅτι σέ καμιά περίσταση δέν σᾶς ἀφήκαν. περιορῶ = ἀδιαφορῶ. ἐπισκήπτω = παραγγέλλω. μηδὲν νεωτερίζειν = νά μήν κάμετε καμιά μεταβολή.

74. βουλεύομαι = ἀποφασίζω. ἐντεῦθεν δὴ = τότε... ἀνέχεσθαι· ὥρῶντας... πάσχοντας, ἐς ἐπιμαρτυρίαν καθίσταμαι = ἐπικαλοῦμαι τῇ μαρτυρίᾳ. ξυνίστορες = μάρτυρες. τήν ἀρχήν· ἐπίρ. = στήν ἀρχῇ. ἐκλιπόντων τό ξυνώμοτον = ἐπειδή παραβίασαν τήν ἔνορκη συνθήκην. παρέσχετε εύμενη ἐναγωνίσασθαι = παραχωρήσατε εύνοϊκή γιά τῇ μάχῃ τους. εἰκότα = λογικά. ξυγγρώμονές ἔστε... νομίμως = νά ἐπιτρέπετε νά τιμωροῦνται ὅσοι κάνουν πρώτοι ἀρχή τῆς ἀδικίας, ὅσοι πάλι ἐπιδιώκουν νόμιμα τήν τιμωρία, νά τήν ἐπιβάλλουν.

75. ἐπιθειάζω = ἐπικαλοῦμαι τούς θεούς ώς μάρτυρες. καθίστη ἐς πόλεμον = ἔτοιμαζε γιά πόλεμο. περισταυρόω = περιφράζω μέ πασσάλους. ἔχουν (τοῦ χόρω - χώνυμῳ) = σώριαζαν χώμα. παρῳκοδόμουν ἐκατέρωθεν = ἔχτιζαν καί στίς δύο πλευρές τοῦ χώματος πού σωριάζονταν. φορμηδὸν = σταυρωτά. ἐπὶ πολὺ = σέ μεγάλη ἔκταση. φορέω = φέρων καί σωριάζω. ἀνύτειν = νά συντελεῖ στήν ἀνύψωση. διηρημένοι κατ' ἀναπαύλασι... αἴρεισθαι = χωρισμένοι σέ βάρδιες, ὡστε ἄλλοι νά κουβαλοῦν ὑλικά, ἄλλοι νά τρώνε καί νά κοιμοῦνται ἢ... ὡστε, ὅταν τό ἔνα ἐργάζεται, τό ἄλλο νά ἔχει ἀνάπταση (νά ξεκουράζεται). ξεναγοί· Λακεδαιμόνιοι πού στέλνονταν ώς ἀρχηγοί τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, τά όποια εἶχαν καί ξεχωριστούς ἀρχηγούς. τεῖχος = προτείχισμα. ἢ προσεχοῦτο = ἐκεῖ ὅπου μαζευότων σέ σωρό τό χώμα. ξύνδεσμος = μέσο συνδέσεως. δέρρεις (ἢ δέρρις) = ἀκατέργαστα δέρματα. διφθέραι = κατεργασμένα δέρματα. οἰστός = βέλος. οὐ σχολαίτερον = μέ τήν ίδια ταχύτητα. ἀντανήγει αὐτῷ = ύψωνόταν παράλληλα πρός αὔτο. διελόντες... γῆν = ἀφοῦ γκρέμισαν μέ-

ρος του τείχους, έκει όπου άκριβώς γινόταν ή πρόσχωση (πού άκουμπούσε το πρόγωμα), μετέφεραν τό χώμα (στό έσωτερικό τής πόλης).

66. ταρσοὶ καλάμου = κοφίνια καλαμένια. ἐν ταρσοῖς... διηρημένου = καθώς γέμιζαν μέ πηλό κοφίνια τά ριχναν μέσα στό χάσμα πού σχηματίζονταν ἀπό τήν ἀφαίρεση τοῦ χώματος (ἀπό τούς Πλατ.). διαχεόμενον ὑποκ. τὸ διηρημένον = καθώς διασκορπίζεται. ή γῆ = ὁ ἄλλος σωρός τοῦ χώματος. φοροῦμαι = μεταφέρομαι. ταύτῃ (οὗτῳ) ἀποκληγόμενοι: δηλ. τοῦ ἐσφορεῖν τήν γῆν. τοῦτο... ἐπέσχον = σταμάτησαν αὐτή τους τήν προσπάθεια. ξυντεκμηράμενοι = ἀφοῦ λογάριασαν ἀκριβώς τό μέρος, πάνω ἀπό τό ὅποιο γινόταν ή ἐπιχωμάτωση. ὑφεῖλκον = τραβοῦσσαν ἀπό κάτω κρυφά. ὥστε ἐπιβάλλοντας... τοῦ χώματος = ὥστε, ἐνῶ ἔριχναν ἀπ' ἐπάνω χώμα, κατόρθωνταν λιγότερο ἀπ' ὅ, τι ἔπρεπε, ἐπειδή κρυφά τό χώμα ἀποσυρόταν ἀπό κάτω. ιζάνω = κατακαθίζω. προσεπεξηῆρον = ἐπινόησαν ἐκτός ἀπό τά ἄλλα κατά τῶν ἀντιπάλων. τὸ κατὰ τὸ χώμα = ἐκεῖνο πού ἀντιστοιχεῖ στήν ἐπίχωση, πού ἔγινε. ἀπὸ τοῦ βραχέος· δηλ. ἀπό τό σημεῖο τοῦ τείχους τό ὅποιο δέν εἶχε υψώθει. ἐκ τοῦ ἐντός = ἀπό τό μέσα μέρος. μηνοειδής = πού ἔχει σχῆμα δρεπάνου. ἐς τήν πόλιν = μέ τό κυρτό του μέρος νά βλέπει πρός τήν πόλη. δρωσ... ἀντέχοι = γιά νά χρησιμεύει ώς ἀντιτείχισμα. ἐν ἀμφιβόλῳ... γίγνεσθαι = προσβάλλεσθαι πανταχόθεν. ἐπὶ μέγα κατέσεισε = τράνταξε σέ μεγάλη ἔκταση (ή πάρα πολύ). μηχανάς: τή κυριότερη πολιορκητική μηχανή στούς ἀρχαίους ήταν ὁ «χριός». ἀνακλάω = σύρω πρός τά ἐπάνω. κεραία = τό δοκάρι τοῦ γερανοῦ πού προεξέχει. ἀπὸ τῆς τομῆς ἐκατέρωθεν = ἀπό τά δυό ἄκρα (τῶν δοκαριών). ἐπικεκλιμένων καὶ ὑπερτεινουσῶν = πού εἶχαν ἐπικλινή θέση, λυγισμένες καὶ μέ προεξογή (ὅπως οἱ κεραίες τῶν βαποριών, ἀπ' τίς ὅποιες κρέμονται οἱ βάρκες). ἀνελκύσσαντες ἐγκαρσίας = ἀφοῦ τίς ἀνέσυραν, ὥστε νά είναι πλάγιες. βύμη = μέ ὄρμή. ἀποκαυλίζω = κόβω τόν καυλό, δηλ. τό ἄκρο τής κεφαλῆς τής μηχανῆς (χριού) πού προεξέχει. ἐμβολή = τό κεφάλι τοῦ κριού.

77. τῷ χώματι τὸ ἀντιτείχισμα ἐγίγνετο = γιά ἔξουδετέρωση τοῦ προσχώματος (ἐπιχωματώσεως) προχωροῦσε τό ἀντιτείχισμα (μηνοειδές τείχος) πού κατασκευαζόταν. ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν = μέ τά διατίθέμενα φοβερά καὶ κουραστικά μέσα. πᾶσαν ἴδεαν ἐπενδύουν = σοφίζονταν κάθε μέσον. σφίσιν = ἀπ' αὐτούς. ὑλης φακέλους = δεμάτια ξύλα (φρύγανα). παρέβαλλον = ἔριχναν τό ἔνα πάνω στό ἄλλο (= παρά). ἐπιπαρανέω = κάνω σωρό συνεχῶς. ἐπιπαρένησαν... ἐπισχεῖν = ὅρχισαν νά συσσωρεύουν δεμάτια καὶ στό έσωτερικό τής πόλης καὶ σέ ὅσο μεγαλύτερη ἔκτασή της μπο-

ροῦσαν νά τά ἔκσφενδονίσουν ἀπό τό ὑψος ἐκεῖνο τῆς προσχώσεως. ήδη γάρ... δύνης = γιατί ὡς τώρα εἶναι γνωστό διτι συμβαίνει καμιά φορά τά δέντρα όντας δάσους καθώς τρίβεται τό ἕνα μέτο τό άλλο ἔξαιτίας τῶν ἀνέμων νά παίρνουν μόνα τους φωτιά καί νά βγάζουν φωτιά καί φλόγα. ἐντός πολλοῦ χωρίου τῆς πόλεως οὐκ ἦν πελάσαι = σέ μεγάλη ἔκταση τῆς πόλης (ἀπό τό μέρος τῆς πυρκαϊᾶς) δέν μποροῦσε νά πλησιάσει κανείς. ἐπίφορος = εύνοϊκός.

78. διακαρπάνω τινὸς = ἀποτυχαίνω διελόμενοι κατά πόλεις τό χωρίου = ἀφοῦ μοίρασαν ὅλη τήν ἔκταση (περιοχή) σέ τμήματα. πλινθεύομαι = κατασκευάζω πλιθιά. περὶ ἀρκτούρου ἐπιτολάς = κατά τήν ἀνατολή του ἀρκτούρου. ἀρκτούρος εἶναι τό πιό μεγάλο ἀστέρι στόν ἀστερισμό του Βοῶτη πού στήν ἀρχή τῆς ἀνοιξεως ἐμφανίζεται ἐσπερινάς, ἐνώ στίς ἀρχές του φθινοπώρου πρωινός. Ἐδώ ὑπονοεῖται ή ἀνατολή πού γίνεται τό Σεπτέμβριο. κατεσκευάσθη = ὀργανώθηκε.

Πλαταιέων ἔξοδος (Γ, 20-24)

20. χειμῶνος· δηλ. τοῦ 428 π.Χ. τῷ σίτῳ ἐπιλείποντι = ἀπό τήν ἔλλειψη τοῦ σιταριοῦ. τιμωρία = βούθεια. ἐπιβουλεύουσιν ἔξελθεῖν = ἀποφασίζουν νά κάμουν ἔξοδο. ἦν δύνωνται βιάσασθαι = ἂν μποροῦν νά τό ἐπιτύχουν μέ τή βία. πεῖρα = ἀπόπειρα, ἐπιχείρηση. ἀποκνέω τὸν κίνδυνον = ἀπό φόβο ἀποφεύγω τόν κίνδυνο. πως = κάπως. ξυνεμετρήσαντο ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν πλίνθων = βρήκαν τό συνολικό ὑψος (τῶν κλιμάκων) μέ καταμέτρηση τῶν σειρῶν τῶν πλίνθων (τούβλων). ἔξαληγιμμένον = καλά θεραπεύομένο. λογισμὸς = ὑπολογισμός. οὐ πολὺ ἀπέχοντες = γιατί καί ή ἀπόσταση (ἀπό τό τείχος) δέν ἦταν μεγάλη. ἐβούλοντο δηλ. ἀναβάνειν.

21. πρός τε Πλαταιῶν... ἐπίοι = καί πρός τό μέρος τῶν Πλαταιῶν καί ἢσας κάποιοις ἀπέξω ἀπό τό μέρος τῶν Ἀθηνῶν ἔκανε ἐπίθεση. διέχω = ἀπέχω. πόδας· ὁ πούς ἦταν ἵσος μέ 0,31 τοῦ μέτρου περίπου. μάλιστα = περίπου. διὰ δέκα ἐπάλξεων = σέ κάθε δέκα ἐπάλξεις· οἱ ἐπάλξεις ἦταν προμαχώνες πάνω στά τείχη, ἀπ' τούς ὄποιούς ἀπέκρουνταν τήν ἐπίθεση ὅσοι ἀμύνονταν. διήκω = φθάνω. παρὰ πύργον = ἀπέξω (κοντά) ἀπ' τόν πύργο. ἀλλὰ δι' αὐτῶν μέσων διῆσαν = ἀλλά ἀνάμεσά τους περνοῦσαν (κάθε φορά δηλ. πού στρατιώτης ἥθελε νά πάει ἀπό μιά ἐπαλήξη σέ ἄλλη πού βρισκόταν πέρα ἀπό τόν πύργο). νοτερὸς = βροχερός. δητῶν δι' ὀλίγου = ἐνώ βρίσκονται σέ μικρά διαστήματα ὁ ἔνας ἀπ' τόν ἄλλο. στεγανός = στεγανόνεος.

22. παρεσκεύαστο· ἀπρόσ. = εἶχε γίνει προετοιμασία. **τηρήσαντες** = περιμένοντας. **χειμέριος** = χειμωνιάτικος. **περιέχω τινά** = περιβάλλω κάποιον. **ἀνά τὸ σκοτεινὸν** = μέσα στό σκοτάδι. **φόφω δὲ τοῦ ἀνέμου** = καί ἐπειδή ὁ ἄνεμος ἔκανε πάταγο πού σκέπαζε τόν κρότο ἀπ' τό πλησίασμά τους. **διέχοντες** = ἀφήνοντας μεγάλα διαστήματα ἀνάμεσά τους. **εὔσταλεῖς τῇ ὅπλίσει** = ἐλαφρά ὅπλισμένοι. **τὸν ἀριστερὸν... ὑποδεδεμένοι**. ὅταν κανεὶς ἔχει ἀνυπόδητο τό ἔνα του πόδι, πατά πιο στέρεα σέ λασπερό ἔδαφος. **ἀσφαλείας ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν πηλὸν** = γιά νά βαδίζουν μέ ασφάλεια σέ τόπο μέ λάσπη. **μεταπύργιον** = τό διάστημα πού εἶναι ἀνάμεσα σέ δύο πύργους. **προσέθεσαν** = τοποθέτησαν. **ὅπότε εἰεν...** = ὅταν θά πλησίαζαν. **κατάβαλλω** = ρίχων κάτω. **ἀντιλαμβανόμενος ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων** = ἐνώ προσπαθούσε νά πιαστεῖ... ἐκ τοῦ μπαλιν = ἀπό τό ἀντίθετο μέρος. **ὅπως ἤκιστα τὸν νοῦν ἔχοιεν** = γιά νά μή προσέχουν καθόλου. **κατὰ χώραν** = στή θέση των. **φρυκτοὶ πολέμιοι** = σημαδια μέ φωτιές πού δείχνουν πώς φάνηκαν οι ἔχθροι. **παρανῖσχον (παρ.- ἀν-ίσχω)** φρυκτούς = παράλληλα πρός αὐτούς σήκωναν πυρακτωμένα σημάδια. **φρυκτωρία** = ἡ συνεννόηση ἀπό μακριά μέ φωτιές. **καί τοῦ ἀσφαλοῦς ἀντιλάβοιντο** = καί πατήσουν σέ σταθερό (ἀσφαλισμένο) ἔδαφος.

23. ἐν τούτῳ δηλ. τῷ χρόνῳ. τὰς διόδους τῶν πύργων = τούς δρόμους πού ἔφερναν πρός τούς πύργους. **οἱ μέν· δηλ.** ἐκεῖνοι πού ἀνέβηκαν πάνω στούς πύργους καί στούς δρόμους (πού ἔφερναν στούς πύργους). **οἱ δέ· δηλ.** οἱ ύπόλοιποι Πλαταιεῖς. **ἀπώσαντες** = ρίχνοντας κάτω (γιά νά μή δυσκολεύεται ἡ ἀνάβαση). **ὁ διακομιζόμενος αἱεὶ** = ἐκεῖνος πού κάθε φορά περνούσε τό τείχος καί τήν τάφρο. **αὐτοῖς ἐπεφέροντο** = ἔκαναν ἐπίθεση ἐναντίον τους. **ἔς τὰ γυμνά· στά πλευρά τοῦ σώματος πού δέ σκεπάζονταν ἀπό τήν ἀσπίδα, δηλ.** τά δεξιά. φθάνουσι... **διαβάντες** = πρόφθασαν καί πέρασαν. **κρύσταλλος...** ὥστε ἐπελθεῖν = πάγος ὃχι στερεός, ὥστε νά πατήσει κάποιος ἐπάνω καί νά περάσει. **ἀλλ' οἰος ἀπήλιώτου ἡ βορέου ὑδατώδης μᾶλλον** = ἀλλά τέτοιος (πάγος) πού σχηματίζεται, ὅταν φυσάει λεβάντες ἡ βοριάς υγρός μᾶλλον (ἡ βέραιος = στερεός). **νῦξ ὑπονιφορένη** = νύχτα, κατά τήν ὅποια χιονίζει σιγά σιγά (ἀλλά ἀδιάκοπα). **διάφευξις** = φυγή.

24. Ἀνδροκράτης: ἥρωας πού τιμοῦσαν στίς Πλαταιές· μνημεῖο του βρισκόταν ἔξω ἀπό τά τείχη. **νομίζοντες...** τραπέσθαι = ἐπειδή εἶχαν τή γνώμη ὅτι δέν ἦταν καθόλου δυνατό νά ύποφιασθούν (οἱ Πελοπ.). ὅτι (οἱ Πλατ.) πήραν αὐτό τό δρόμο. **τὴν ἐπ' Ἀθηνῶν φέρουσαν διώκοντας** = ἀκολουθώντας στήν καταδίωξη τό δρόμο πού ὀδηγεῖ στήν Ἀθήνα. **λαβόμε-**

νοι τῶν ὄρῶν = ἀφοῦ πῆρον τά βουνά. **ἀπετράποντο** = γύρισαν πίσω. **κα-**
τὰ χώρων ἐγένοντο = ξαναγῆθαν στίς θέσεις των. **ώς οὐδεὶς περίεστι** = ὅτι
κανένας δέ γλύτωσε. **ἐσπένδοντο ἀναίρεσιν τοῖς νεκροῖς** = ζητούσαν νά
κάμουν ἀνακωχή, γιά νά σηκώσουν καί νά θάψουν τούς νεκρούς.

Πλαταιέων παράδοση (Γ, 52)

52. εἰρημένον ἦν = εἶχε δοθεῖ διαταγή. εἰ... **ξυγχωροῖεν** = δύνανταν
ἀμοιβαία παραχώρηση. **ἀποδίδομαι** = δίνω πίσω. μή ἀνάδοτος εἴη = μή
δοθεῖ πίσω. **παρὰ δίκην** = ἀντίθετα ἀπό τὸ δίκαιο. ἐν τῷ ἀσθενεστάτῳ =
σέ ἔσχατη ἀδύναμία, ἐντελώς ἔχαντλημένοι. **ἐπικαλοῦμαι** = προσκαλῶ.
ἄγαθὸν εἰργασμένοι εἰσί· οἱ Λακεδαιμόνιοι μέ τὴν ἑρώτησιν ἔφεραν μπρός
σέ δίλημμα τούς Πλαταιεῖς, γιατί, δύν ἀπαντήσουν αὐτοί ὅτι τούς εὐεργέτη-
σαν, θά τους δοθεῖ ἀπάντηση ὅτι λέν φέματα, ἐφ' ὅσον πολεμοῦσαν ἐναντίον
τῶν Λακεδαιμονίων, δύν πάλι ποῦν ὅχι, τότε θά καταδικαστοῦν σύμφωνα μέ
τὴν ὄμολογία τους. **προτάξαντες σφῶν αὐτῶν** = ἀφοῦ ὄρισαν ως συνγρό-
ρους των.

Πλαταιέων καταδίκη (Γ, 68)

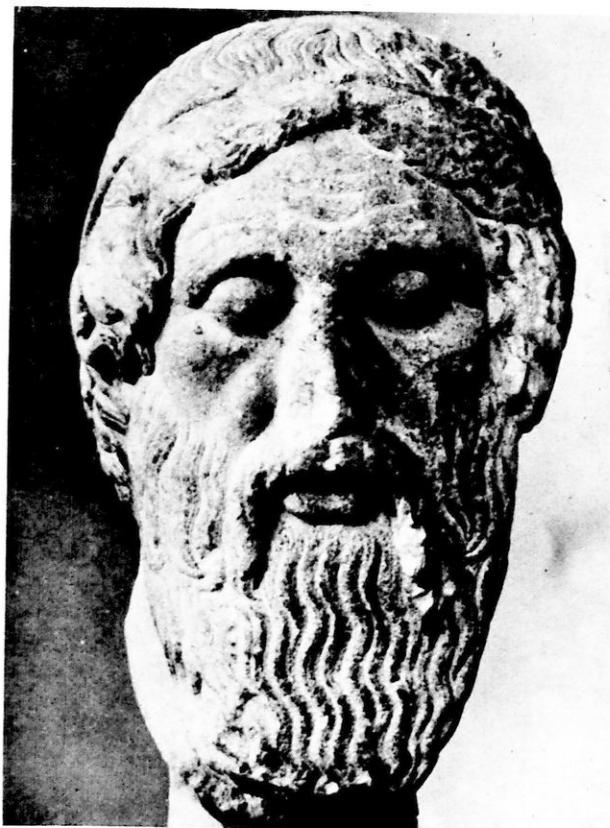
68. νομίζοντες... **ὅρθως ἔξειν** = ἔχοντας τή γνώμη (ὕστερα καί ἀπ' ὅσα
εἶπαν οἱ Πλατ.). ὅτι εἶναι ὅρθο νά ἐπιμείνουν στό ἑρώτημα. **προείχοντο** =
πρότειναν. **κοινούς**· δηλ. στούς 'Αθηναίους καί Λακεδαιμονίους, ἐπομένως
οὐδέτερους. **κατ'** **ἔκεινας**· δηλ. τίς συνθήκες τοῦ Παυσανία. **τῇ ἔκατων δι-**
κατᾳ βουλήσει = γιά τή δίκαιη ἀπαίτηση αὐτών (τῶν Λακ.). **ἔκσπονδοι** =
ἀπαλλαγμένοι ἀπό τούς δεσμούς τῆς συνθήκης. **Ἡταν ἀπαλλαγμένοι οἱ Λα-**
κεδ.., ἐπειδή οἱ Πλατ. δέ δέχτηκαν τίς προτάσεις πού ἔγιναν σ' αὐτούς ἀπό
τόν 'Αρχίδαμο γιά οὐδέτερότητα (πρβλ. B., 72: «καὶ ἔστε μηδὲ μεθ' ἐτέ-
ρων). **ἔνα ἔκαστον παραγαγόντες** = προσάγοντας μπρός στούς δικαστές έ-
ναν ἔναν χωριστά. **ὅπότε μή φαίεν** = ἂν δέν ἔδιναν καταφατική ἀπάντηση.
ἔξαίρετον ἐποιήσαντο = ἔξαίρεσαν. **κατὰ στάσιν ἐκπεπτωκόσι** = πού τή-
των ἔξοιστοι ἔξαιτίας πολιτικής στάσεως. **τὰ σφέτερα φρονοῦντες** = ὅντας
φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων. **καθελόντες** ἐς ἔδαφος = ἀφοῦ κατεδάφισαν. **ἐκ**
τῶν θεμελίων = ἀπ' τό ύλικό τῶν θεμελίων, γιατί οἱ ίδιωτικές κατοικίες τή-
των κατασκευασμένες ἀπό πλίνθους (τούβλα) ἐκτός ἀπό τά θεμέλια, ἐνώ τό
κατάλυμα ὀλόκληρο ἦταν πέτρινο. **καταγώγιον**· σπίτι γιά τούς ξένους, πού
ἐπισκέπτονταν τό ναό τής Ἡρας. **θυρώματα** = κουφώματα. **τοῖς ἄλλοις** =
μέ τά ἄλλα ύλικά. **δημοσιεύσαντες** = ἀφοῦ τήν ἔκαμψαν (τή χώρα) δημόσια.

ἀπεμίσθωσαν = ἔδωσαν μέ εἰνοίκιο. **ἀποτετραμμένοι** ἐγένοντο = φάνηκαν ἐχθρικοί. **σχεδὸν** δέ τι... **ἔνεκα** = καί σχεδόν σ' ὅλη αὐτή τήν ὑπόθεση οἱ Λακεδ. φάνηκαν τόσο ἐχθρικά στούς Πλαταιεῖς ἐξαιτίας τῶν Θηβαίων.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΡΟΗΣ ΕΛΕΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΙΛΙΑΔΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ
(ΡΑΨΩΔΙΕΣ Ζ καὶ Ω)

O M H P O Σ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

1. Τό θέμα τῆς Ἰλιάδας καὶ ὁ τρωικός μύθος

Ἡ Ἰλιάδα εἶναι τό παλαιότερο ἀπό τά δύο ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἔχει ὄλοτέλα διαφορετικό περιεχόμενο ἀπό τήν Ὀδύσσεια. Ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν ἐπών, πού διηγοῦνται γεγονότα πολεμικά καὶ ἔξυμνοῦν πράξεις ἥρωικές.

Ίδιαίτερα τό θέμα τῆς Ἰλιάδας περιλαμβάνει ἔνα ἐπεισόδιο, πού ἔγινε τό δέκατο ἔτος τῆς πολιορκίας τοῦ Ἰλίου καὶ ἔδωσε τήν ἀφορμή νά φανεῖ ἡ ἀρετή τῶν εὐγενῶν ἥρωων, πού ἐλαφάν μέρος στόν τρωικό πόλεμο. Στή διήγηση τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ, πού κρατάει πενήντα ἡμέρες, περιῳδίζεται τό ὄμηρικό ποίημα καὶ συμπτωματικά μόνο ἀναφέρει τίς ἀφορμές καὶ τά ἄλλα περιστατικά τοῦ πολέμου. Ὄλοκληρη ἡ σύνθεση τοῦ ἔπους προϋποθέτει ὅτι οἱ ἀχροατές γνωρίζουν τόν τρωικό μύθο ἀπό τήν πρώτη ἀφορμή τοῦ πολέμου ᾧ τό σημεῖο, ἀπό τό ὅποιο ἀρχίζει ἡ ἐπική διήγηση.

Σύμφωνα μέ τό μύθο αὐτόν ὁ Πάρος, γιός τοῦ βασιλιὰ τῆς Τροίας Προιάμον, παραβίασε τήν ιερότητα τῆς φιλοξενίας κι ἔκλεψε τήν Ἐλένη, τή γυνναίκα τοῦ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης Μενελάου, συναποκομίζοντας καὶ βασιλικούς θησαυρούς. Γιά νά ἐκδικηθοῦν τήν προσβολή οἱ Ἀχαιοί τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεάς καὶ τῶν νησιῶν ὁργάνωσαν ἐκστρατεία κατά τῆς Τροίας. Τή γενική ἀρχηγία είχε ὁ βασιλιάς τῶν Μυκηνῶν Ἀγαμέμνονας, ἀδελφός τοῦ Μενελάου. Στόλος μέ περισσότερα ἀπό χίλια πλοῖα συγκεντρώθηκε στό λιμάνι

1. Βλ. καὶ τήν Εἰσαγωγή τῶν βιβλίων Ὁμήρου Ὀδύσσεια τῆς Α' Γυμνασίου, σελ. 5-10 καὶ Ὁμήρου Ἰλιάδα, Β' Γυμνασίου, σελ. 7-15.

τῆς Αὐλίδας, πού εἶναι στήν ἀκτή τῆς Βοιωτίας, καί ἀπό κεῖ ξεκίνησαν κατά τῆς ἐχθρικῆς γῆς, πού τήν κατάκτησαν ἔπειτα ἀπό δεκάχρονους ἀγώνες. Ἐτοι διαμορφώθηκε καί μᾶς παραδόθηκε ἀπό τήν ἐπική ποίηση ὁ τρωικός μίθος.

Οἱ Ἑλληνες ὅμως τῶν μεταγενέστερων χρόνων ἔβλεπαν μέσα σ' αὐτόν, ὅπως διακρίνουμε ἐξάλλου σήμερα κι ἐμεῖς, ἕνα μεγάλο ιστορικό γεγονός· ὅτι γύρω στά 1200 π.Χ. ἔγινε μιά μεγάλη καί ὁργανωμένη ἐξόρμηση τῶν ἐλληνικῶν φύλων, πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ὡς τότε στήν Ἑλλάδα, τῶν Πρωτοελλήνων, ὅπως τούς λέμε σήμερα, για νά κατακτήσουν ἐδάφη τῆς Μ. Ἀσίας. Η ἐξόρμηση αὐτῆς ὀδήγησε τά ἐνωμένα κράτη τῆς Ἑλλάδας ν' ἀντιπαραταχθοῦν σ' ἕνα συνασπισμό Μικρασιατικῶν κρατῶν, πού τό ἰσχυρότερο καί πλουσιότερό τους ἦταν ἡ Τροία.

2. Η Τροία καί ὁ πολιτισμός της

Ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπό ιστορικά καί ἀρχαιολογικά τεκμήρια, ἡ ΒΔ ἀκτή τῆς Μ. Ἀσίας ἀποτελοῦσε τό ἰσχυρό κράτος τῆς Τροίας (χάρτης ἀρ. I), ἕνα ἀπό τά θαλασσινά κράτη πού εἶχαν ἀκμάσει κατά τή δεύτερη χιλιετία π.Χ. στίς ἀκτές τοῦ Αἰγαίου. Τό κράτος αὐτό εἶχε στήν ἐπιφορή τον κι ἄλλους λαούς γειτονικούς, πού τούς κυβερνοῦσαν δικοί τους βασιλιάδες. Ο λαός τῆς Τροίας δέν ἦταν φυλετικός ἀπό τούς λαούς, πού ἀποτελοῦσαν τά Αἰγαιακά κράτη τῆς Ἑλλάδας. Εἶχε πολιτισμό ἀναπτυγμένο, ὅπως περίπου καί οι Μυκῆνες καί τό Ἀργος, τά ἴδια θρησκευτικά ἔθμα, ὅμοια λατρεία. Οἱ Τρῷες εἶχαν ἀκόμη τό ἴδιο πνεῦμα ἥρωισμοῦ, πού κάνει νά ξεχωρίζουν οἱ λαοί τῆς Μεσογείου πού ἔχουν ἀκμάσει.

Ἀκλόνητες ἀπόδειξεις γιά τόν τρωικό πολιτισμό ἔχουμε τίς ἀρχαιολογικές ἀνακαλύψεις, πού ἐπέτυχε ὁ Ἐρ. Σλῆμαν σέ συνεργασία μέ τό Γουλ. Δαιοπφελδ. Οἱ ἀνασκαφές πού ἔγιναν στήν περιοχή τοῦ παλαιοῦ Ἰλίου ἀποκάλυψαν τήν πόλη τοῦ Πριάμου, πού κυρίεψαν καί πυροπόλησαν οἱ Ἀχαιοί (εἴκ. ἀρ. 2). Βρέθηκαν λείφανα τοῦ τείχους (εἴκ. ἀρ. 3), σπιτιών ἐπάνω στήν ἀκρόπολη, καθώς καί διάφορα ἀντικείμενα μυκηναϊκῆς τέχνης, πού ἐπικρατοῦσε καί στήν Τροία, ὅπως καί στά ἄλλα Αἰγαιακά κράτη. Ἐξάλλου ἡ ἐπική διήγηση τοῦ Ὁμήρου φανερώνει πόσο προχωρημένος ἦταν ὁ βίος καί

σέ ποιό ύψηλό σημείο πολιτικής και ηθικής ἀκμῆς βρισκόταν ὁ τρωικός λαός.

3. Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀχαιῶν κατά τῆς Τροίας

Ἡ ἐκστρατεία ἐνάντια στὸ ἰσχυρό καὶ ἀκμαῖο αὐτό κράτος ἦταν ἡ πρώτη πού δόγανώθηκε καὶ πραγματοποιήθηκε μέ τὴν κοινή σύμπραξη τῶν ἰσχυρότερων Ἀχαιῶν κρατῶν. Ἡ σύμπραξη αὐτή εἶναι ἡ ἀρχαιότατη ἱστορική περίπτωση συνεργασίας ὀλόκληρου του ἔθνους μέ τίς φυλετικές του ἀρετές γιὰ τὴν ἐπίτευξη κοινῶν στόχων καὶ κοινῶν ἴδαινων. Ὁ Θουκυδίδης γράφει: «πρὸ τῶν Τρωικῶν οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ἐργασαμένῃ ἡ Ἑλλάς» (A, 3).

Ἡ ἐκστρατεία αὐτή ἔγινε μέ σκοπό τὴν κατάκτηση τῶν πλούσιων ἐδαφῶν τῆς ΒΔ Μικρασιατικῆς παραλίας καὶ γιά ἀποικισμό. Ἀφησε τὴν ἀνάμνηση ἐνός μεγάλου γεγονότος σ' ὅλο τὸν ἑλληνικό κόσμο καὶ ξεχωριστά σ' ἐκείνους, ποὺ ἐγκαταστάθηκαν ἀργότερα ὡς ἄποικοι στὶς χῶρες ὅπου εἰχαν διαδραματιστεῖ τά γεγονότα αὐτά. Ἡ ἐπική ποίηση πού, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀναπτύχθηκε στὶς πλούσιες κι εὐκρατεῖς χῶρες τῆς Μικρασιατικῆς παραλίας, βρῆκε ἀνεξάντλητο ποιητικό θέμα στοὺς θρύλους καὶ τίς παραδόσεις γιὰ τὸν Τρωικό πόλεμο. Μέ ποιητική φυσικότητα παράστησε ὡς ὑπεράνθρωπα ἔργα τά γεγονότα τοῦ πολέμου καὶ ἔξιδανάκενσε τοὺς ἥρωες, ποὺ πῆραν μέρος σ' αὐτόν. Ὁ μεγάλος ποιητής τῆς Ἰωνίας ἐμπνεύστηκε ἀπό τοὺς ἥρωικούς θρύλους καὶ τίς παραδόσεις παλαιοτέρων ἐπῶν τὸ θαυμαστό ἔπος του, πού διαιωνίζει στῇ θύμηση τῆς ἀνθρωπότητας τὸν Τρωικό πόλεμο καὶ τοὺς ἥρωές του.

4. Οἱ ἥρωες

Σύμφωνα μέ τὴν ὁμηρική διήγηση οἱ ἀρχηγοί τῶν διάφορων ἑλληνικῶν χωρῶν, ὅσοι πῆραν μέρος στὴν τρωική ἐκστρατεία, ἀναγνώριζαν ὡς ἀνώτατο ἀρχηγό τὸ βασιλέα τῶν Μυκηνῶν Ἀγαμέμνονα, πού λέγεται «βασιλεύτατος πάντων» καὶ ἔξυμνεῖται σάν ἔξοχο πρότυπο πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς ἀρετῆς. Τό ἡγεμονικό μεγαλεῖο καὶ ἡ ἐπιβολή τοῦ ἥρωα αὐτοῦ φανερώνεται μέσα ἀπό ὅλη τὴ διήγηση τῆς Ἰλιάδας. Συναρχηγός καὶ σχεδόν ὁμότιμος τοῦ Ἀγαμέ-

μνονα παριστάνεται κι ο ἀδελφός του *Μενέλαος*: ἀριστεύει συχνά στίς μάχες, ὥπωσδήποτε ὅμως ή ἐπιρροή καί οἱ πρωτοβουλίες του είναι περιορισμένες μέσα στό στράτευμα.

Στούς μακρούς χρόνους τοῦ πολέμου, μέσα σέ κοινούς πολεμικούς ἄγωνες, ξεχώρισαν κι ἄλλοι ἡγεμόνες γιά τή δική του καθένας ἀρετή. Ἐτοι ὁ ποιητής παίρνει ἀφορμή νά παραστήσει διάφορονς ἥθικούς τύπους καί νά ἔξαρει κάθε ἀρετή πού ἔχει ἐνσαρκωθεὶ σ' ἓνα πρόσωπο. Πολλοί τέτοιοι τύποι διαπρέπουν μέσα στό ποίημα τῆς *Ιλιάδας*. Ἀπό αὐτούς οἱ πιό παραδειγματικοί είναι: ὁ ἡλικιωμένος *Νέστορας*, βασιλέας τῆς Πύλου, πού μέ τήν πείρα τῆς γεροντικῆς του ἡλικίας καί τή θαυμαστή πειστικότητα τῶν λόγων του ξεχώριζε στίς συνελεύσεις καί στίς δύσκολες περιστάσεις ἔδινε πάντοτε τήν καλύτερη λύση. Σέ προχωρημένη ἐπίσης ἡλικία παρουσιάζεται ὁ βασιλιάς τῆς Κορίτης *Ίδομενέας*: παίρνει μέρος στίς μάχες κι ἀναλαμβάνει μέ νεανικό ἐνθουσιασμό ὅ,τι συντελεῖ στήν ἐπιτυχία τοῦ ἀγώνα. Ὁ *Όδυσσεας*, τολμηρός πάντοτε καί πολυμήχανος, χρησμοποιει τή γονιμότητα καί τήν ὀξυδέρκεια τοῦ νοῦ του γιά τό κοινό καλό, ἐπεμβαίνει στή συγκέντωση τοῦ λαοῦ, ἀγωνίζεται στό πεδίο τῆς μάχης. Ἐξίσου εὐφυής καί πολιτικός παρουσιάζεται ὁ βασιλέας τοῦ *Ἄργους Διομήδης*, ἀλλά ὁ ἥρωας αὐτός διαπρέπει κυρίως στήν πολεμική ἀνδρεία, ὅπως κι ὁ βασιλέας τῆς Σαλαμίνας, ὁ *Αἴας* τοῦ *Τελαμώνα* κι ὁ συνώνυμός του ἥρωας, ὁ *Αἴας* τοῦ *Οιλέα* ἀπό τή *Λοκρίδα*. Μαζί μέ τούς πρώτους αὐτούς ἥρωες ἀναφέρονται συχνά καί ἔξυμνοῦνται οἱ πιστοί φίλοι τους ἢ συναρχηγοί, ὁ *Μηριόνης* μέ τόν *Ίδομενέα*, ὁ *Σθένελος* μέ τό *Διομήδη* κ.ἄ.

Τό πλέξιμο καί η διαδοχή τῶν γεγονότων καί τῶν ἐπεισοδίων ὀδηγοῦν συχνά τή διήγηση στήν περιγραφή καί τήν ἔξυμνηση τῶν ἀντιπάλων. Οἱ *Τρωες* ύπεροχα σπίζουν τήν πατρική γῆ μέ γενικό ἀρχηγό τό γιό τοῦ *Πριάμου*, τόν *Ἐκτορα*. Ὁ *Ἐκτορας* ἐνσαρκώνει τόν ιδανικότερο τύπο τοῦ ἥρωα ὑποτάσσοντας τόν ἑαντό του στό καθήκον καί στό συνναίσθημα τῆς τιμῆς. Στό πεδίο τῆς μάχης παρουσιάζονται κι ἄλλοι εὐγενεῖς *Τρωες*, ὅπως ὁ μαντικός *Ἐλενος*, ἀδελφός τοῦ *Ἐκτορα*, ὁ *Πολυδάμας*, ὁ *Σαρπηδόνας*, ὁ *Αἰνείας*. Καί ο αἴτιος τοῦ κακοῦ, ὁ *Πάρης* (*Ἀλέξανδρος*) δείχνει μερικές φορές ἥρωισμό καί φιλοτιμία.

Ο ἔξοχος ὅμως ἥρωας ὀλόκληρης τῆς *Ιλιάδας* είναι ὁ *ἵμιθεος*

Άχιλλέας, πού ήρθε άπό τή Φθία μέ τό φίλο του **Πάτροκλο**. Ήταν βέβαια άρχηγός ένός μικρού έλληνικου λαοῦ τής Θεσσαλίας, ώστόσο «διεῖπε» (φρόντιζε, ξετέλειωνε) μέ τά χέρια του τό περισσότερο μέρος τοῦ πολέμου. Όλοι οἱ Ἀχαιοὶ τιμοῦν στό πρόσωπό του τόν ἀντρειωμένο ήρωα καὶ τό μάστορα τῆς πολεμικῆς τέχνης. Στή συνέλευση τοῦ λαοῦ, τήν ἀγορά τοῦ δήμου, ξεχωρίζει μέ τή θαυμαστή ὁμορφιά του καὶ τή δύναμη τῶν λόγων του. Οἱ Ἀγαμέμνονας εἶναι ὁ ἡγεμόνας μέ τήν πολιτική ἴσχυ, ὁ «ποιμὴν λαῶν», ὁ ἀρχηγός ὅμως τῶν Ἑλλήνων ἀπό τή Φθία εἶναι τό λατρευτό εἰδωλο ἐνός ὑπερήφανου ήρωισμοῦ.

Τό πρόσωπο τοῦ Ἀχιλλέα κυριαρχεῖ στή σύνθεση τῆς Ἰλιάδας πέρα αὖ πέρα. Στήν ὥρα τῆς μάχης τόν θαυμάζοντας ὅλοι, κι ὅταν λείπει ἀπό αὐτή, ὅλοι νιώθονταν τόν πόθο του. Η αὐτοπεποίθηση καὶ ἡ εὐγενική ύπεροχάνεια τοῦ ήρωα συννιστοῦν τό ηθικό κέντρο, γύρω ἀπό τό ὄποιο πλέκεται μέ θαυμαστή ἀληθινά ποιητική ἀρμονία τό ήθος καὶ ἡ πράξη τῶν ἄλλων προσώπων.

5. Η ποιητική ἀξία τῆς Ἰλιάδας

Η πλοκή στό ἔπος τῆς Ἰλιάδας, πέρα ἀπό τήν ἐσωτερική αὐτήν ἐνότητα γύρω ἀπό τήν ήρωική μορφή του Ἀχιλλέα, πραγματοποιεῖται καὶ μέ τήν ἔξωτερην ἀλληλουχία τῶν γεγονότων. Γίνονται βέβαια συχνά στήν Ἰλιάδα μακρές παρεκβάσεις καὶ παρεμβολές σκηνῶν, πού δέν εἶναι καὶ τόσο στενά δεμένες μέ τήν ύπόθεση τοῦ ποιήματος, ώστόσο ποτέ δέ χάνεται ἡ αισθηση πώς ἡ διήγηση προχωρεῖ ἀπό τή δέση πρός τή λύση της. Οἱ ἀναγνώστης δέν παύει ν' ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτός πού ἔχει συνθέσει τό ποίημα εἶναι σοφός, χωρίς νά κάνει ἐπίδειξη σοφίας, καλλιτέχνης ὡς τήν παραμικρή λεπτομέρεια, χωρίς νά ἐπιζητεῖ μέ τήν ἐπιτήδευση νά προκαλέσει τό θαυμασμό τῶν ἄλλων. Περιγράφει τήν πραγματικότητα τῆς ζωῆς μέ ὅλη τή φυσικότητα καὶ τήν ἀφέλεια, ἐπισημαίνει μέσα σ' αὐτή καὶ σκιαγραφεῖ τούς ἴδανικους τύπους, ύποδείχνει στόν ἀνθρώπο τούς μεγάλους σκοπούς τῆς ὑπαρξής του.

Αὐτό τό κατορθώνει ὅχι μονάχα μέ τήν τέχνη τῆς διήγησης ἀλλά καὶ μέ τήν ἄφθαστη δύναμη τῆς λέξης. Καθένας ἀπό τούς ήρωες παρουσιάζεται σταθερά στή φαντασία μας μέ δρισμένα ἐπίθετα,

πού δηλώνουν τήν κυριότερη ἀρετή ή τήν ἔξαιρετική ἰδιότητά του. Οι λόγοι τους ἀπό τήν ἄλλη στίς δημόσιες συγκεντρώσεις ή στίς ἴδιωτικές συζητήσεις τους συμπληρώνουν τή μορφή καί παρουσιάζουν πιό ἔκτυπο τό χαρακτήρα καθενός. Ή ἀπεικόνιση τῶν πραγμάτων καί οἱ περιγραφές τῶν γεγονότων ἐπιτυγχάνονται μέδυνατές καί ἀπλές λέξεις, πού εἶναι τόσο ἀκριβεῖς καί παραστατικές, ὥστε ή ἐντύπωση πού ἀφήνουν μένει ἀξέχαστη.

Οἱ σκηνές καί οἱ συνομιλίες πού διαδραματίζονται στήν Ἰλιάδα παριστάνουν κάθε εὐγενική ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, πού πραγματοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος μέ τή δική του θέληση καί προσπάθεια. Ό ποιητής μέ τήν καθαρή του ἀντίληψη κατανοεῖ τήν ψυχή ὡς τά βάθη της, τήν ἐρμηνεύει θαυμάσια μέ τό μαγικό του λόγο δείχνοντας ποιοί πόθοι καί ποιά ἔργα ἔξυψωνον τόν ἄνθρωπο. Κι ὅταν ἔνας ποιητής γνωρίζει τό νόημα τῆς ζωῆς, γίνεται ὁ καλύτερος ἐρμηνευτής τῶν ἀξιῶν τῆς κι ὁ πιό πειστικός δάσκαλος γιά τήν κατάκτησή τους.

6. Η Ιλιάδα γιά τόν Ἐλληνικό κόσμο

Τά παραπάνω ἔξηγον γιατί ὑποστηρίζουμε ὅτι δέν ὑπάρχει στήν ίστορία κάποιου λαοῦ ποίημα, πού νά τόν ἔχει ἐπηρεάσει στό βαθμό πού ή Ἰλιάδα ἔχει ἐπηρεάσει τήν ίστορική καί πνευματική μοίρα τῶν Ἐλλήνων. Ἀπό τούς στίχους τῆς Ἰλιάδας ἔχει ἐκπηγάσει ή ἐλληνική ἀρετή, ὅπως ἐκδηλώθηκε στίς διάφορες ίστορικές ἐποχές, ή πολύμορφη ἐλληνική ἀρετή. Ἀπό ὅσα ἀκοναν ἡ διάβαζαν γιά τούς ἥρωες τῆς Ἰλιάδας ἐμπνέονταν οἱ Ἐλλήνες τῶν ίστορικῶν χρόνων τό πολεμικό φρόνημά τους καί σχημάτιζαν τήν πίστη ὅτι ἀξίζει νά θυσιάζεται κανένας γιά ἔνα μεγάλο σκοπό. Ή πίστη ὅτι ὑπάρχονν ἥθικές ἀξίες μ' αἰώνια σταθερότητα τροφοδοτήθηκε ἀπό ὅσα ἔγιναν ἡ εἰπώθηκαν στήν Ἰλιάδα. Ἀκόμη καί ὁ Σωκράτης, ὅταν δήλωσε ὅτι προτιμᾷ τό θάνατο ἀπό τόν ἀφιλοσόφητο βίο, θύμισε στούς δικαστές του (Ἀπολογία 16) ὅτι σέ τούτο γίνεται μητής τοῦ Ἀχιλλέα, πού προτίμησε τό θάνατο ἀπό τό ν' ἀθετήσει τό χρέος πρός τό φίλο (Ἰλιάδα Σ, 98).

Ἀκόμα, ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Ὦμηρος ἤταν ὁ κύριος καλλιτεχνικός παιδαγωγός τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων. Ή ἰσορροπημένη καλαι-

σθησία και ή θαυμαστή παρατηρητικότητα, που χαρακτηρίζουν τήν έλληνική τέχνη, ήταν διδάγματα στά όποια μυήθηκε ή έλληνική διάνοια από τήν τέχνη του Ὅμηρου. Η γλυπτική, ή ζωγραφική και ή άγγειογραφία τῶν ίστορικῶν χρόνων πολύ συχνά ἔβρισκαν θέματα στίς τέλειες περιγραφές του Ὅμηρου (εἰκόνες, ἀρ. 9-11) και τά ἐκτελοῦσαν μέ τήν ἀπαράμιλλη τεχνική, που χαρακτηρίζει τήν ομηρική ποίηση.

Ίδιαίτερα έμπνεονταν και διδάσκονταν από τά ομηρικά ποιήματα, και ιδίως από τήν Ἰλιάδα, οί μεταγενέστεροι ποιητές και πολύ οί τραγικοί. Τῆς ἐπίδρασης αὐτῆς βλέπουμε ἐντονα τά ἔχνη στίς ἀρχαῖες τραγωδίες, από τίς όποιες πολλές ἔχουν ύπόθεση από τόν τρωικό μύθο. Και οί τραγικοί ποιητές ἐξάλλου χρησμοποιίσαν τόν πλοῦτο τῶν λέξεων και τούς ποιητικούς τρόπους του Ὅμηρου, γιά νά ἐκφράσουν από τή σκηνή τίς σκέψεις και τή φιλοσοφία τους. Γιά τούτο και ὁ Αἰσχύλος ἔλεγε γιά τίς τραγωδίες του, πώς είναι ψίχουλα από τά μεγάλα δεῖπνα του Ὅμηρου και ὁ Σοφοκλῆς χαρακτηρίστηκε «φιλόμηρος», ἐπειδή στάθηκε σέ πολλά μιμητής τοῦ Ὅμηρου.

Πέφασαν από τότε τόσοι αἰώνες κι ἀφοῦ ἄλλαξε σέ τέτοιο βαθμό τό περιεχόμενο και ὁ τρόπος που ζοῦμε, τά ομηρικά ποιήματα ἔχουν πάντοτε νά προσφέρουν στίς έλληνικές γενεές τήν ἀπλή και μεγάλη σοφία τῆς ζωῆς μέ τήν ώραιότερη ἐκφραση· μᾶς δίνουν τό ἄφθαστο και τέλειο ύπόδειγμα τοῦ ποιητικοῦ ἔργου, που είναι ταυτόχρονα πολύτιμος έθνικός θησαυρός. Ὁπως μέσα στήν Ὀδύσσεια, ἔτου και στήν Ἰλιάδα ἀναγνωρίζουμε τόν πλάστη τῆς έλληνικῆς ψυχῆς, τόν ποιητή τῆς Ἐλλάδας.

ΜΕΡΟΣ Α'
KEIMENO

A

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην, τῇ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
πολλὰς δ' ἵφθιμους ψυχάς Ἄιδι προΐαψεν
ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν
οἰωνοῖσι τε πᾶσι, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή,
ἔξ οὐ δὴ τὰ πρώτα διαστήτην ἐρίσαντε
'Ατρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.

Z

1-236: Οἱ θεοί ἐγκαταλείπουν τῇ μάχῃ, στήν ὅποίᾳ ἀρίστευσε ὁ Διομήδης, ἐνῷ οἱ Τρῶες ἀρχίζουν νά λυγίζουν μπροστά στήν ὄρμή τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ Αἴαντας τὸν Τελαμώνα πρώτος σπάζει τῇ φάλαγγα τῶν Τρώων καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες σκότωναν ξεχωριστούς Τρῶες καὶ Λυκίους. Τό τ' Ἰλιο κινδύνευε νά πέσει στά χέρια τῶν ἐχθρῶν, ὅταν ὁ Ἐλενος τοῦ Πριάμου, οἰωνοσκόπος ἐξαίρετος, προτρέπει τόν ἀδελφό του Ἐκτορα νά μπει στήν πόλη καὶ νά παρακινήσει τίς Τρωαδίτισσες γερόντισσες νά κάνονν παράκληση στήν Ἀθηνᾶ. Ἐξω ἀπό τό τεῖχος συνεχίζεται ἄγριος ὁ ἀγώνας, ἐνῷ ὁ Ἐκτορας ἀφήνει τῇ μάχῃ, γιά νά μπει στήν πόλη.

Οἱ εὔγενεῖς Τρωαδίτισσες ἰκετεύουν τήν Ἀθηνᾶ

Ἐκτωρ δ' ὡς Σκαιάς τε πύλας καὶ φηγὸν ἵκανεν,
ἀμφ' ἄρα μιν Τρώων ἄλοχοι θέον τὴδὲ θύγατρες
εἰρόμεναι παῖδάς τε κασιγνήτους τε ἔτας τε
καὶ πόσιας· ὁ δ' ἐπειτα θεοῖς εὐχεσθαι ἀνώγει
πάσας ἔξείγεις· πολλῆσι δὲ κήδε' ἐφῆπτο.

237

Ἄλλ' ὅτε δὴ Πριάμοιο δόμου περικαλλέ' ἵκανε,
ξεστῆς αἰθούσησι τετυγμένον — αὐτὰρ ἐν αὐτῷ

240

πεντήκοντ' ἔνεσαν θάλαμοι ξεστοῖο λίθοιο,
πληγίοι ἀλλήλων δεδμημένοι· ἔνθα δὲ παῖδες
κοιμῶντο Πριάμοιο παρὰ μνηστῆς ἀλόχοισι·
κουράων δ' ἐτέρωθεν ἐναντίοι ἔνδοθεν αὐλῆς
δῶδεκ' ἔσαν τέγεοι θάλαμοι ξεστοῖο λίθοιο,
πληγίοι ἀλλήλων δεδμημένοι· ἔνθα δὲ γαμβροὶ
κοιμῶντο Πριάμοιο παρ' αἰδοίης ἀλόχοισιν.

245

ἔνθα οἱ ἡπιόδωρος ἐναντίη ἥλυθε μήτηρ
Λαοδίκην εἰσάγουσα, θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην·
ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἐπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνύμαξε·
«τέκνον, τίπετε λιπών πόλεμον θρασὺν εἰλήλουθας;
ἢ μάλα δὴ τείρουσι δυσώνυμοι υἱες Ἀχαιῶν
μαρνάμενοι περὶ ἄστυ· σὲ δ' ἐνθάδε θυμὸς ἀνῆκεν
ἐλθόντ' ἐξ ἀκρηγος πόλιος Διὶ χείρας ἀνασχεῖν.
ἀλλὰ μέν», ὅφρα κέ τοι μελιηδέα οἴνον ἐνείκω,
ώς σπείσῃς Διὶ πατρὶ καὶ ἄλλοις ἀθανάτοισι
πρῶτον, ἔπειτα δὲ καύτος ὄνήσεαι, αἴ κε πίγθα.
ἀνδρὶ δὲ κεχμηῷτι μένος μέγα οἴνος ἀέξει,
ώς τύνη κέχμηκας ἀμύνων σοῖσιν ἔτησι»

255

Τὴν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα μέγας κορυθαίολος Ἐκτωρ·

«μή μοι οἴνον ἀειρε μελίφρονα, πότνια μήτερ,
μή μ' ἀπογυιώσῃς, μένος δ' ἀλκῆς τε λάθωμαι·
χεροὶ δ' ἀνίπτοισιν Διὶ λείβειν αἰθοπα οἴνον
ἄξομαι· οὐδέ πη ἔστι κελαινεφέϊ Κρονίωνι
αἴματι· καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εύχετάασθαι.
ἀλλὰ σὺ μὲν πρὸς νηὸν Ἀθηναίης ἀγελείης
ἔργεο σὺν θυέσσιν, ἀολλίσσασα γεραιάς·
πέπλον δ', ὃς τίς τοι χαριέστατος ἦδε μέγιστος
ἔστιν ἐνὶ μεγάρῳ καὶ τοι πολὺ φίλτατος αὐτῇ,
τὸν θες Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἡγκάμοιο,
καὶ οἱ ὑποσχέσθαι δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῷ
ἥνις ἡκέστας ἱερευσέμεν, αἴ κ' ἐλεήσῃ
ἄστυ τε καὶ Τρώων ἀλόχους καὶ νήπια τέκνα,
αἴ κεν Τυδέος υἱὸν ἀπόσχῃ Ἰλίου ἵρης,
ἄγριον αἰγμητήν, κρατερὸν μήστωρα φόβοιο.
ἀλλὰ σὺ μὲν πρὸς νηὸν Ἀθηναίης ἀγελείης

265

270

275

ἔργευ, ἐγὼ δὲ Πάριν μετελεύσομαι, ὅφρα καλέσσω,
αἱ̄ κ' ἐθέλησ' εἰπόντος ἀκουέμεν· ὡς κέν οἱ αὐθὶ¹
γαῖα χάνοι· μέγα γάρ μιν Ὁλύμπιος ἔτρεφε πῆμα
Τρωσί τε καὶ Πριάμῳ μεγαλήτορι τοιό τε παισίν.
εὶ κεῖνόν γε ἴδοιμι κατελθόντα "Αἴδος εἴσω,
φαίνη κεν φρέν" ἀτέρπου διέζυος ἐκλελαθέσθαι».

280

"Ως ἔφαθ", ἡ δὲ μολοῦσα ποτὶ μέγαρ' ἀμφιπόλοισι
κέκλετο· ταὶ δ' ἄρ' ἀλλισσαν κατὰ ἀστυ γεραιάς.
αὐτὴ δ' ἐξ θάλαμον κατεβήσετο κηώεντα,
ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποίκιλα ἔργα γυναικῶν
Σιδονίων, τὰς αὐτὸς Ἀλέξανδρος θεοειδῆς
ἥγαγε Σιδονίθεν, ἐπιπλώς εὐρέα πόντον,
τὴν ὁδὸν ἦν Ἐλένην περ ἀνήγαγεν εὔπατέρειαν·
τῶν ἐν' ἀειραμένῃ Ἐκάβη φέρε δῶρον Ἀθήνη,
ὅς καλλιστος ἔην ποικιλμασιν ἥδε μέγιστος,
ἀστὴρ δ' ὡς ἀπέλαμψεν· ἔκειτο δὲ νείατος ἄλλων.
βῆ δ' ἵέναι, πολλαὶ δὲ μετεσσεύοντο γεραιαί.

290

Αἱ δ' ὅτε νηὸν ἵκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρη,
τῇσι θύρας ὅϊξε Θεανὼ καλλιπάρηος,
Κισσηίς, ἄλοχος Ἀντήνορος ἵπποδάμοιο·
τὴν γάρ Τρωες ἔθηκαν Ἀθηναίης ἱέρειαν.
αἱ δ' ὀλολυγῇ πᾶσαι Ἀθήνη χείρας ἀνέσχον·
ἡ δ' ἄρα πέπλον ἐλοῦσα Θεανὼ καλλιπάρηος
θῆκεν Ἀθηναίης ἐπί γούνασιν ἥϋκόμοιο,
εὐχόμενη δ' ἡράτο Διὸς κούρη μεγάλοιο·
«πότνι! Ἀθηναίη, ρυσίπτολι, δῖα θεάων,
ἄξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἥδε καὶ αὐτὸν
πρηνέα δός πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων,
ὅφρα τοι αὐτίκα νῦν δυοκαΐδεκα βοῦς ἐνὶ νηῷ
ἥνις ἡκέστας Ἱερεύσομεν, αἱ̄ κ' ἐλεήσῃς
ἀστυ τε καὶ Τρωῶν ἀλόγους καὶ νήπια τέκνα».

300

"Ως ἔφατ" εὐχομένη, ἀνένευε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη.

310

'Ο Έκτορας στό ἀνάκτορο τοῦ Πάρη

"Ως αἱ μέν ρ' εὔχοντο Διὸς κούρη μεγάλοιο,

85

”Εκτωρ δὲ πρὸς δώματ’ Ἀλεξάνδροι βεβήκει
καλά, τά ρ’ αὐτὸς ἔτευξε σὺν ἀνδράσιν, οἵ τότ’ ἄριστοι
ἥσαν ἐνὶ Τροίῃ ἐριβώλαχι τέκτονες ἄνδρες,
οἵ οἱ ἐποίησαν θάλαμον καὶ δῶμα καὶ αὐλὴν
ἔγγρύθι τε Πριάμοι καὶ Ἐκτορος, ἐν πόλει ἄκρῃ.

315

ἔνθ’ Ἐκτωρ εἰσῆλθε διφίλος, ἐν δ’ ἄρα χειρὶ³²⁰
ἔγχος ἔχ’ ἐνδεκάπηχο· πάροιθε δὲ λάμπετο δουρὸς
αἰχμῇ χαλκείη, περὶ δὲ χρύσεος θέε πόρκης.

τὸν δ’ εὑρ’ ἐν θαλάμῳ περικαλλέα τεύχε’ ἔποντα,
ἀσπίδα καὶ θώρηκα, καὶ ἀγκύλα τόξ’ ἀφόωντα.
’Αργείη δ’ Ἐλένη μετ’ ἄρα δμωῆσι γυναιξὶν
ἥστο, καὶ ἀμφιπόλοισι περικλυτὰ ἔργα κέλευε.

320

τὸν δ’ Ἐκτωρ νείκεσσεν ἰδὼν αἰσχροῖς ἐπέεσσι·
«δαιμόνι», οὐ μέν καλὰ χόλον τόνδ’ ἔνθεο θυμῷ.
λαοὶ μὲν φθινύθουσι περὶ πτόλιν αἰπύ τε τεῖχος
μαρνάμενοι· σέο δ’ εἶνεχ’ ἀυτή τε πτόλεμός τε
ἄστυ τόδ’ ἀμφιδέδηε· σύ δ’ ἀν μαχέσαιο καὶ ἄλλω,
ὅν τινά που μεθιέντα ἴδοις στυγεροῦ πολέμοιο.

325

ἄλλ’ ἄνα, μὴ τάχα ἄστυ πυρὸς δηίοιο θέρηται».

Τὸν δ’ αὗτε προσέειπεν Ἀλέξανδρος θεοειδῆς·
«Ἐκτορ, ἐπει με κατ’ αἰσαν ἐνείκεσας οὐδ’ ὑπέρ αἰσαν,
τούνεκά τοι ἐρέω· σὺ δὲ σύνθεο καί μει ἀκούσον.

335

οὐ τοι ἔγώ Τρώων τόσσον χόλῳ οὐδὲ νεμέσοι
ἡμην ἐν θαλάμῳ, ἔθελον δ’ ἄχει προτραπέσθαι.
νῦν δέ με παρειποῦς ἀλοχος μαλακοῖς ἐπέεσσιν
ὅρμησ’ ἐξ πόλεμον· δοκέει δέ μοι ὥδε καὶ αὐτῷ
λώιον ἔσεσθαι· νίκη δ’ ἐπαμείβεται ἄνδρας.
ἄλλ’ ἄγε νῦν ἐπίμεινον, ’Αργήια τεύχεα δύω·
ἢ ἵθ’, ἔγώ δὲ μέτειμι· κιγκήσεσθαι δέ σ’ δῖω».

340

“Ως φάτο, τὸν δ’ οὐ τι προσέφη κορυθαίολος Ἐκτωρ·
τὸν δ’ Ἐλένη μύθοισι προσηγόρια μειλιχίοισι·
«δᾶερ ἐμείο, κυνὸς κακομηχάνου δικρυοέσσης,
ώς μ’ ὅφελ’ ἡματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε μήτηρ,
οἰχεσθαι προφέρουσα κακῇ ἀνέμοιο θύελλα
εἰς ὅρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
ἔνθα με κῦμ’ ἀπόερσε πάρος τάδε ἔργα γενέσθαι.

345

αὐτάρ ἐπεὶ τάδε γ' ὥδε θεοὶ κακὰ τεκμήραντο,
ἀνδρὸς ἐπειτ' ὥφελον ἀμείνονος εἶναι ἄκοιτις,
ὅς οὗδη νέμεσίν τε καὶ αἰσχεα πόλλ' ἀνθρώπων.
τούτῳ δ' οὔτ' ἀρ νῦν φρένες ἔμπεδοι οὔτ' ἀρ' ὅπίσσω
ἔσσονται· τῷ καί μιν ἐπαυρήσεσθαι δῶ.

350

ἀλλ' ἄγε νῦν εἰσελθε καὶ ἔξεο τῷδ' ἐπὶ δίφρῳ,
δᾶερ, ἐπεὶ σε μάλιστα πόνος φρένας ἀμφιβέβηκεν
εἴνεκ' ἐμεῖο κυνὸς καὶ Ἀλεξάνδρου ἔνεκ' ἄτης,
οἵσιν ἐπὶ Ζεὺς θῆκε κακὸν μόρον, ως καὶ ὅπίσσω
ἀνθρώποισι πελώμεθ' ἀοἰδιμοι ἐσσομένοισι».

355

Τὴν δ' ἡμείβετ' ἐπειτα μέγας κορυθαίολος Ἐκτωρ·
«μή με κάθιται», Ἐλένη, φιλέουσά περ· οὐδέ με πείσεις·
ἡδη γάρ μοι θυμὸς ἐπέσσυται, δφρ' ἐπαμύνω
Τρώεσσος; οἱ μέγ' ἐμεῖο ποθὴν ἀπεόντος ἔχουσιν.
ἀλλὰ σύ γ' ὅρνυθι τοῦτον, ἐπειγέσθω δὲ καὶ αὐτός,
ώς κεν ἔμ' ἔντοσθεν πόλιος καταμάρφῃ ἔόντα.
καὶ γάρ ἐγὼν οἰκόνδε ἐλεύσομαι, δφρα ἰδωμαι
οἰκῆτας ἀλογόν τε φίλην καὶ νήπιον υἱόν.
οὐ γάρ οἰδ' εἰ ἔτι σφιν ὑπότροπος ἵξομαι αὐτὶς,
ἢ ηδη μ' ὑπὸ χερσὶ θεοὶ δαμάσωσιν Ἀχαιῶν».

360

Συνομιλία τοῦ Ἐκτορά μέ τῇ γυναίκᾳ του Ἀνδρομάχῃ

«Ως ἄρα φωνήσας ἀπέβη κορυθαίολος Ἐκτωρ·
αἴψα δ' ἐπειθ' ἵκανε δόμους εὖ ναιετάοντας,
οὐδ' εὔρ' Ἀνδρομάχην λευκώλενον ἐν μεγάροισιν,
ἀλλ' ἦ γε ξὺν παιδὶ καὶ ἀμφιπόλω ἐϋπέπλω
πύργῳ ἐφεστήκει γορόσα τε μυρομένη τε.
Ἐκτωρ δ' ως οὐκ ἔνδον ἀμύμονα τέτμεν ἄκοιτιν,
ἔστη ἐπ' οὐδὸν ίών, μετὰ δὲ δμωῆσιν ἔειπεν·
«εἰ δ' ἄγε μοι, δμωαί, νημερτέα μυθήσασθε·
πη ἔβη Ἀνδρομάχη λευκώλενος ἐκ μεγάροιο;
ἥ πη ἐς γαλόων ἢ εἰνατέρων ἐϋπέπλων,
ἢ ἐς Ἀθηναίης ἔξοιχεται, ἔνθα περ ἀλλαι
Τρώαι ἐϋπλόκαμοι δεινὴν θεὸν ίλάσκονται;»

370

Τὸν δ' αὐτὸν ὀτρηρὴ ταμίη πρὸς μῆθον ἔειπεν·
«εἰ δ' ἄγε μοι, δμωαί, νημερτέα μυθήσασθε·
πη ἔβη Ἀνδρομάχη λευκώλενος ἐκ μεγάροιο;
ἥ πη ἐς γαλόων ἢ εἰνατέρων ἐϋπέπλων,
ἢ ἐς Ἀθηναίης ἔξοιχεται, ἔνθα περ ἀλλαι
Τρώαι ἐϋπλόκαμοι δεινὴν θεὸν ίλάσκονται;»

375

380

«Ἐκτορ, ἐπεὶ μάλ’ ἄνωγας ἀληθέα μυθήσασθαι,
οὔτε πῃ ἐς γαλόων οὔτ’ εἰνατέρων ἐϋπέπλων
οὔτ’ ἐς Ἀθηναίης ἔξοιχεται, ἔνθα περ ἄλλαι
Τρώαι ἐϋπλόχαμοι δεινὴν θεὸν ἵλασκονται,
ἄλλ’ ἐπὶ πύργον ἔβη μέγαν Ἰλίου, οὕνεκ’ ἀκουσε
τείρεσθαι Τρώας, μέγα δὲ κράτος εἶναι Ἀχαιῶν.
ἢ μὲν δὴ πρὸς τεῖχος ἐπειγομένη ἀφικάνει,
μανιομένη ἔϊκυτια· φέρει δ’ ἄμα παῖδα τιθῆνη».

385

‘Ἡ φά γυνὴ ταμίη, ὁ δ’ ἀπέσσυτο δώματος Ἐκτωρ
τὴν αὐτὴν ὄδὸν αὐτὶς ἐύκτιμένας κατ’ ἀγυιάς.
εῦτε πύλας ἵκανε διερχόμενος μέγα ἄστυ
Σκαιάς, τῇ ἂρ’ ἔμελλε διεξίμεναι πεδίονδε,
ἔνθ’ ἀλογος πολύδωρος ἐναντίη ἦλθε θέουσα
‘Ανδρομάχη, θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἡετίωνος,
‘Ἡετίων, δς ἔναιεν ὑπὸ Πλάκω ύληέσση,
Θήβη γύποπλακή, Κιλίκεσσ’ ἄνδρεσσιν ἀνάσσων·
τοῦ περ δὴ θυγάτηρ ἔχειθ’ Ἐκτοροι χαλκοκορυστῆ.
ἢ οἱ ἐπειτ’ ἥντησ’, ἄμα δ’ ἀμφίπολος κίεν αὐτῇ,
παῖδ’ ἐπὶ κόλπῳ ἔχουσ’ ἀταλάφρονα, νήπιον αὐτως,
‘Ἐκτορίδην ἀγαπητόν, ἀλίγκιον ἀστέρι καλῷ,
τὸν δ’ Ἐκτωρ καλέεσκε Σκαμάνδριον, αὐτάρ οἱ ἄλλοι
‘Αστυάνακτ’· οἵος γάρ ἐρύετο Ἰλιον Ἐκτωρ.
ἢτοι ὁ μὲν μείδησεν ἰδὼν ἐς παῖδα σιωπῇ·

390

‘Ανδρομάχη δέ οἱ ἄγρι παρίστατο δάκρυ χέουσα,
ἐν τ’ ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἔπος τ’ ἔφατ’ ἔκ τ’ ὀνόμαζε·
«δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος, οὐδὲ ἐλεαίρεις
παῖδά τε νηπίαχον καὶ ἔμ’ ἄμμορον, τὶ τάχα χίρη
σεῦ ἔσομαι· τάχα γάρ σε κατακτανέουσιν Ἀχαιοὶ
πάντες ἐφορμηθέντες· ἐμοὶ δέ κε κέρδοιν εἴη
σεῦ ἀφαμαρτούσῃ γθόνα δύμεναι· οὐ γάρ ἔτ’ ἄλλη
ἔσται θαλπωρή, ἐπεὶ ἂν σύ γε πότμον ἐπίσπης,
ἄλλ’ ἄχε· οὐδέ μοι ἔστι πατήρ καὶ πότνια μήτηρ.
ἢ τοι γάρ πατέρ’ ἀμὸν ἀπέκτανε δῖος Ἀχιλλεύς,
ἐκ δὲ πόλιν πέρσεν Κιλίκων εὗ ναιετάουσαν,
Θήβην υψίπυλον· κατὰ δ’ ἔκτανεν Ἡετίωνα,
οὐδέ μιν ἔξενάριξε, σεβάσσατο γάρ τό γε θυμῷ,

405

410

415

Έκτωρ καὶ Ἀνδρομάχη. (Ἐρυθρόμορφο ἄγγειο Λουύβρου).

ἀλλ' ἄρα μιν κατέκησε σὺν ἔντεσι δαιδαλέοισιν,
ἡδ' ἐπὶ σῆμ' ἔχεεν περὶ δὲ πτελέας ἐφύτευσαν
νύμφαι ὀρεστιάδες, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.
οἱ δέ μοι ἐπτὰ κασίγνητοι ἔσαν ἐν μεγάροισιν,
οἱ μὲν πάντες ἵω κίον ἦματι "Αἰδος εῖσω·
πάντας γάρ κατέπεφνε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς
βουσίν ἐπ' εἰλιπόδεσσι καὶ ἀργεννῆς ὀλεσσι·
μητέρα δ', τῇ βασίλευεν ὑπὸ Πλάκω ύληέσσῃ,
τὴν ἐπεὶ ἄρ δεῦρ' ἥγαγ' ἄμ' ἄλλοισι κτεάτεσσιν,
ἄψ ο γε τὴν ἀπέλυσε λαβών ἀπερείσι' ἄποινα,
πατρὸς δ' ἐν μεγάροισι βάλ· "Ἄρτεμις ἰοχέαιρα.
Έκτορ, ἀτάρ σύ μοι ἔσσι πατήρ καὶ πότνια μήτηρ
ἡδὲ κασίρητος, σύ δέ μοι θαλερὸς παρακοίτης·
ἀλλ' ἄγε νῦν ἐλέαιρε καὶ αὐτοῦ μίμν' ἐπὶ πύργῳ,
μὴ παιδ' ὀρφανικὸν θήρις χήρην τε γυναικα·
λαὸν δὲ στῆσον παρ' ἐρινεόν, ἔνθα μάλιστα
ἄμβατός ἔστι πόλις καὶ ἐπίδρομον ἐπλετο τεῖχος.
τρὶς γάρ τῇ γ' ἐλθόντες ἐπειρήσανθ' οἱ ἄριστοι
ἄμφ' Αἴαντε δύω καὶ ἀγακλυτὸν Ἰδομενῆ
ἡδ' ἄμφ' Ἀτρεΐδας καὶ Τυδέος ἄλκιμον υἱόν·
ἢ πού τίς σφιν ἔνισπε θεοπροπίων ἐῦ εἰδῶς,

420

425

430

435

ἢ νυ καὶ αὐτῶν θυμὸς ἐποτρύνει καὶ ἀνώγει».

Τὴν δ' αὗτε προσέειπε μέγας κορυθαίολος Ἐκτωρ·
«ἢ καὶ ἐμοὶ τάδε πάντα μέλει, γύναι: ἀλλὰ μάλ' αἰνῶς
αἰδέομαι Τρώας καὶ Τρωάδας ἐλκεσιπέπλους,
αἱς κε κακὸς ὡς νόσφιν ἀλυσκάζω πολέμοιο.
οὐδέ με θυμὸς ἄνωγεν, ἐπεὶ μάθον ἔμμεναι ἐσθλὸς
αἰεὶ καὶ πρώτοις μετὰ Τρώεσσι μάχεσθαι,

ἀρνύμενος πατρός τε μέγα κλέος ἦδ' ἐμὸν αὐτοῦ.
εὖ γάρ ἐγώ τόδε οἶδα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν·
ἔσσεται ἥμαρ, ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Τλιος ἵρη
καὶ Πριάμος καὶ λαὸς ἐϋμμελίω Πριάμοιο.

ἀλλ' οὐ μοι Τρώων τόσσον μέλει ἄλγος ὀπίσσω,
οὔτ' αὐτῆς Ἐκάβης οὔτε Πριάμοιο ἄνακτος
οὔτε κασιγνήτων, οἵ τε κεν πολέες τε καὶ ἐσθλοὶ
ἐν κονίῃσι πέσοιεν ύπ' ἀνδράσι δυσμενέεσσιν.
ὅσσον σεῦ, ὅτε κεν τις Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων
δακρυόεσσαν ἔγγηται, ἐλεύθερον ἥμαρ ἀπούρας·
καὶ κεν ἐν "Ἄργει ἐοῦσα πρὸς ἄλλης ίστὸν ὑφαίνοις,
καὶ κεν ὅδωρ φορέοις Μεσσηΐδος ἢ Ὑπερείης
πόλλα' ἀεκαζομένη, κρατερὴ δ' ἐπικείσετ' ἀνάγκη·
καὶ ποτέ τις εἰπησιν ἰδὼν κατὰ δάκρυ χέουσαν·

"Ἐκτορος ἥδε γυνή, δις ἀριστεύεσκε μάχεσθαι
Τρώων ἴπποδάμων, ὅτε Τλιον ἀμφεμάχοντο."
ὡς ποτέ τις ἔρει· σοὶ δ' αὖ νέον ἔσσεται ἄλγος
χήτει τοιοῦδ' ἀνδρὸς ἀμύνειν δούλιον ἥμαρ.
ἀλλά με τεθνηῶτα χυτὴ κατὰ γαῖα καλύπτοι,
πρὸν γέ τι σῆς τε βοῆς σοῦ θ' ἐλκηθμοῖο πυθέσθαι».

"Ως εἰπὼν οὐ παιδὸς ὁρέξατο φαιδίμος Ἐκτωρ·
ἀψ δ' ὁ πάτης πρὸς κόλπον ἐϋζώνοιο τιθήνης
ἐκλίνθη ἱάχων, πατρὸς φίλου ὅφιν ἀτυχθείς,
ταρβήσας χαλκόν τε ἵδε λόφον ἴππιοχαίτην,
δεινὸν ἀπ' ἀκροτάτης κόρυθος νεύοντα νοήσας.
ἐκ δὲ γέλασσε πατήρ τε φίλος καὶ πότνια μήτηρ·
αὐτίκ' ἀπὸ κρατὸς κόρυθ' εἶλετο φαιδίμος Ἐκτωρ,
καὶ τὴν μὲν κατέθηκεν ἐπὶ χθονὶ παμφανόωσαν·
αὐτάρ ὅ γ' διν φίλον νιόν ἐπεὶ κύσε πῆλέ τε χερσίν,

εἶπε δ' ἐπευξάμενος Δι! τ' ἄλλοισίν τε θεοῖσι·

475

«Ζεῦ ἄλλοι τε θεοί, δότε δὴ καὶ τόνδε γενέσθαι
παῖδ' ἐμόν, ώς καὶ ἐγώ περ, ἀριπρεπέα Τρώεσσιν,
ῶδε βίην τ' ἀγαθόν, καὶ Ἰλίου ἴφι ἀνάσσειν·
καὶ ποτέ τις εἴποι πατρός γ' ὅδε πολλὸν ἀμείνων·
ἐκ πολέμου ἀνιόντα· φέροι δ' ἔναρα βροτόεντα
κτείνας δῆτιν ἄνδρα, χαρείη δὲ φρένα μήτηρ».

480

“Ως εἰπὼν ἀλόχοιο φῦλης ἐν χερσὶν ἔθηκε
παῖδ' ἔον· ἡ δ' ἄρα μιν κηρώδει δέξατο κόλπῳ
δακρυόν γελάσσασα· πόσις δ' ἐλέησε νοήσας,
χειρί τέ μιν κετέρεξεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε·
«δαιμονίη, μή μοί τι λίην ἀκαχίζεο θυμῷ.
οὐ γάρ τίς μ' ὑπέρ αἰσαν ἀνήρ "Αἰδι προϊάψει·
μοῖραν δ' οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
οὐ κακόν, οὐδὲ μὲν ἐσθλόν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
ἄλλ' εἰς οίκον ιοῦσα τὰ σ' αὔτης ἔργα κόμιζε,
ἰστόν τ' ἡλακάτην τε, καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
ἔργον ἐποίεσθαι· πόλεμος δ' ἀνδρεσσοι μελήσει
πᾶσι, μάλιστα δ' ἐμοί, τοὶ Ἰλίω ἐγγεγάσιν».

485

“Ως ἄρα φωνήσας κόρυθ' εἶλετο φαίδιμος Ἐκτωρ
ἴππουριν· ἄλοχος δὲ φῦλη οἰκόνδε βεβήκει
ἐντροπαλιζομένη, θαλερὸν κατὰ δάκρυ χέουσα.
αἰψα δ' ἐπειθ' ἵκανε δόμους εὖ ναιετάοντας
Ἐκτορος ἀνδροφόνοιο, κιγήσατο δ' ἔνδοθι πολλὰς
ἀμφιπόλους, τῆσιν δὲ γόνον πάσησιν ἐνώρσεν.
αἱ μὲν ἔτι ζωὸν γόνον Ἐκτορα ὡς ἐνὶ οἴκῳ·
οὐ γάρ μιν ἔτ' ἔφαντο ὑπότροπον ἐκ πολέμοιο
ἴξεσθαι, προφυγόντα μένος καὶ χειρας Ἀχαιῶν.

495

Οὐδὲ Πάρις δήθυνεν ἐν ύψηλοῖσι δόμοισιν,
ἄλλ' ὁ γ', ἐπεὶ κατέδυ κλυτὰ τεύχεα, ποικίλα χαλκῷ,
σεύκτ' ἐπειτ' ἀνὰ ἀστυ, ποσὶ κραιπνοῖσι πεποιθώς.
ώς δ' ὅτε τις στατὸς ἴππος, ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
δεσμὸν ἀπορρίξας θείη πεδίοιο κροαίνων,
εἰωθώς λούεσθαι ἐύρρειος ποταμοῖο,
κυδιόων· ύψοιο δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
ῶμοις ἀτσσονται· ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς,

505

ρίμφα ἐ γοῦνα φέρει μετά τ' ἥθεα καὶ νομὸν ἵππων·
ῶς οὐδὲς Πριάμοιο Πάρις κατὰ Περγάμου ἄκρης
τεύχεσι παμφαίνων ὡς τ' ἡλέκτωρ ἐβεβήκει
καγχαλόων, ταχέες δὲ πόδες φέρον· αἰψία δ' ἔπειτα
Ἐκτορα δίον ἔτετμεν ἀδελφεόν, εὗτ' ἄρ' ἔμελλε
στρέψεσθ' ἐκ χώρης, οὗτοι ηδὲ ὀάριζε γυναικί.
τὸν πρότερος προσέειπεν Ἀλέξανδρος θεοειδῆς·
«ἥθει', ηδὲ μάλα δὴ σε καὶ ἐσσύμενον κατερύκω
δηθύνων, οὐδὲ τὴλθον ἐναίσιμον, ὡς ἐκέλευες;»

515

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφθη καρυθαίολος Ἐκτωρ·
«δαιμόνι', οὐκ ἀν τίς τοι ἀνήρ, δις ἐναίσιμος εἴη,
ἔργον ἀτιμήσει μάχης, ἐπεὶ ἀλκιμός ἐσσι·
ἀλλὰ ἔκών μεθιεῖς τε καὶ οὐκ ἔθέλεις· τὸ δὲ ἐμὸν κῆρ
ἄχρυνται ἐν θυμῷ, οὗτος ὑπὲρ σέθεν αἰσχεῖς ἀκούω
πρὸς Τρώων, οἱ ἔχουσι πολὺν πόνον εἶνεκα σεῖο.
ἀλλ' ἕομεν· τὰ δὲ δηπισθεν ἀρεσσόμεθ', αἰτία ποθι Ζεὺς
δῶῃ ἐπουρανίοις θεοῖς αἰειγενέτησι
κρητῆρα στήσασθαι ἐλεύθερον ἐν μεγάροισιν,
ἐκ Τροίης ἐλάσαντας ἔυκνήμιδας Ἀχαιούς».

520

525

Ω

1-143: Μετά τό φόνο τοῦ Ἐκτορα, πενθώντας γιά τόν Πάτροκλο
οἱ Ἀχιλλέας περνοῦσε νύχτες ὅλο ἀγωνία καὶ περιπλανόταν κλαί-
γοντας στήν ἀκρογιαλιά. Στή μανία τον ἔδενε τό νεκρό τοῦ Ἐκτορα
πίσω ἀπό τό ἄρμα τον καὶ τόν ἔσερονε γύρω ἀπό τόν τάφο τοῦ Πα-
τροκλον. Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς θεούς τοῦ Ὄλύμπου ἔξεγείδο-
νται μέ τή σκληρότητα αὐτή καὶ γι' αὐτό ὁ Δίας προστάζει τή Θέτη
νά συμβουλέψει τό γιο της νά λυπηθεῖ τό νεκρό καὶ νά τόν δώσει
στούς δικούς του, γιά νά τόν ἐνταφιάσουν. Ταυτόχρονα ὁ μεγάλος
θεός προστάζει τήν «ποδήγνεμον» Τορη τά ἀκόλουθα:

«Βάσκ' ιθι, Ἰρι ταχεῖα· λιποῦσ' ἔδος Οὐλύμποιο
ἄγγειλον Πριάμῳ μεγαλήτορι Ἰλιον εἴσω
λύσασθαι φίλον υἱὸν ἴόντ' ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν,
δῶρα δ' Ἀχιλλῆι φερέμεν, τά κε θυμὸν ιῆνῃ,

145

οῖον, μηδέ τις ἄλλος ἄμα Τρώων ἵτω ἀνήρ.
κῆρυξ τίς οἱ ἐποιτο γεραίτερος, ὃς κ' ιθύνοι
ἡμίονους καὶ ἄμαξαν ἔυτροχον, ἡδὲ καὶ αὐτις
νεκρὸν ἄγοι προτὶ ἀστυ, τὸν ἔκτανε δῖος Ἀχιλλεύς.
μηδέ τί οἱ θάνατος μελέτω φρεσί, μηδέ τι τάρβος.

150

τοῖον γάρ οἱ πομπὸν ὀπάσσομεν ἀργεῖφόντην,
ὅς ἂξει, ἦρός κεν ἄγων Ἀχιλῆι πελάσσῃ.
αὐτὰρ ἐπὴν ἀγάγγησιν ἔσω κλισίην Ἀχιλῆος
οὔτ' αὐτὸς κτενέει ἀπό τ' ἄλλους πάντας ἐρύξει.
οὔτε γάρ ἐστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.
ἄλλα μάλ' ἐνδυκέως ἵκετε πεφιδήσεται ἀνδρός».

155

“Ως ἔφατ· ὥρτο δὲ Ἰρις ἀελλόποις ἀγγελέουσα.

ἴξεν δ' ἐς Πριάμοιο, κίχεν δ' ἐνοπήν τε γόρον τε.

160

παιδες μὲν πατέρ' ἀμφὶ καθήμενοι ἐνδοθεν αὐλῆς
δάκρυσιν εἴματ' ἔφυρον· ὁ δ' ἐν μέσσοισι γεραιός
ἐντυπάς ἐν χλαίνῃ κεκαλυμένος· ἀμφὶ δὲ πολλὴ
κόποος ἔην κεφαλῆ τε καὶ αὐχένι τοῦ γέροντος,
τὴν δὲ καλινδύμενος καταμήσατο χέρσιν ἐήσιν.

165

θυγατέρες δ' ἀνὰ δώματα' ἴδε νυοὶ ὠδύροντο,
τῶν μιμνησκόμεναι, οἵ δὴ πολέες τε καὶ ἐσθλοὶ
χερσὶν ὑπ' Ἀργείων κέατο, ψυχὰς δλέσσαντες.
στὴ δὲ παρὰ Πριάμον Διὸς ἄγγελος, ἡδὲ προσηύδα
τυθὸν φθεγξαμένη· τὸν δὲ τρόμος ἔλλαβε γυῖα·
“Θάρσει, Δαρδανίδη Πριάμε, φρεσί, μηδέ τι τάρβει.
οὐ μὲν γάρ τοι ἐγὼ κακὸν ὀσσομένη τόδ' ἵκανω,
ἄλλ' ἀγαθὰ φρονέουσα· Διὸς δέ τοι ἄγγελός εἰμι,
ὅς σευ ἀνευθεν ἔων μέγα κῆδεται ἡδ' ἐλεαίρει.

170

λύσασθαί σ' ἐκέλευσεν Ὄλυμπιος Ἐκτορα δῖον,
δῶρα δ' Ἀχιλλῆι φερέμεν, τά κε θυμὸν ἱήνη,
οἶον, μηδέ τις ἄλλος Τρώων ἵτω ἀνήρ·
κῆρυξ τίς τοι ἐποιτο γεραίτερος, ὃς κ' ιθύνοι
ἡμίονους καὶ ἄμαξαν ἔυτροχον, ἡδὲ καὶ αὐτις
νεκρὸν ἄγοι προτὶ ἀστυ, τὸν ἔκτανε δῖος Ἀχιλλεύς.
μηδέ τί τοι θάνατος μελέτω φρεσί, μηδέ τι τάρβος·
τοῖος γάρ τοι πομπὸς ἄμ' ἔφεται ἀργεῖφόντης,
ὅς σ' ἂξει, ἦρός κεν ἄγων Ἀχιλῆι πελάσσῃ.

175

αὐτάρ ἐπὴν ἀγάγγησιν ἔσω κλισίν 'Αχαιῆος,
οὕτ' αὐτὸς κτενεῖ ἀπό τ' ἄλλους πάντας ἐρύξει·
οὔτε γάρ ἐστ' ἄφρων οὕτ' ἄσκοπος οὕτ' ἀλιτήμων·
ἀλλὰ μάλ' ἐνδυκέως ἕκτεω πεφιδήσεται ἀνδρός».

185

'Η μὲν ἄρ' ὡς εἰποῦσ' ἀπέβη πόδας ὥκεα Ἰρις.
αὐτάρ ὅ γ' οὐας ἀμαξαν ἔüτροχον ἡμιονείην
ὅπλίσαι τὴνώγει, πείρινθα δὲ δῆσαι ἐπ' αὐτῆς.
αὐτὸς δ' ἐς θάλαμον κατεβήσετο κηώνεντα,
κέδρινον, ὑψόροφον, ὃς γλήνεα πολλὰ κεχάνδει·
ἐς δ' ἄλοχον Ἐκάβην ἐκαλέσσατο φώνησέν τε·
«δαιμονίη, Διόθεν μοι Ὄλύμπιος ἄγγελος ἤλθεν
λύσασθαι φίλον υἱὸν ίόντ' ἐπὶ νῆας 'Αχαιῶν,
δῶρα δ' 'Αχιλῆι φερέμεν, τά κε θυμὸν ίένη.
ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπέ, τί τοι φρεσὶν εἰδεῖται εἶναι;
αἰνῶς γάρ μ' αὐτὸν γε μένος καὶ θυμὸς ἄνωγεν
κεῖται λέναι ἐπὶ νῆας ἔσω στρατὸν εύρυν 'Αχαιῶν».

190

“Ως φάτο· κώκυσεν δὲ γυνὴ καὶ ἀμείβετο μύθῳ.
«ὦ μοι, πῇ δή τοι φρένες οἰχονθ', γῆς τὸ πάρος περ
ἔκλε' ἐπ' ἀνθρώπους ξείνους τὸδ' οἴσιν ἀνάσσεις;
πῶς ἐθέλεις ἐπὶ νῆας 'Αχαιῶν ἐλθέμεν οἴος,
ἀνδρὸς ἐς δρθαλμούς, ὃς τοι πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς
υἱέας ἔξεναριξε; σιδήρειόν νῦ τοι ἦτορ.

195

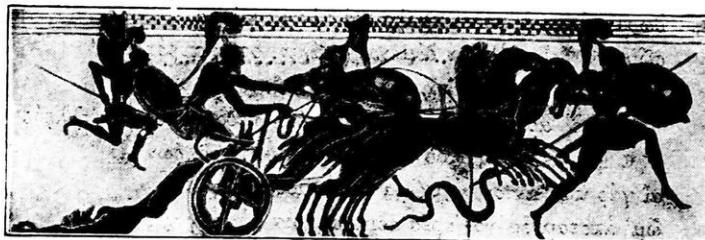
εὶ γάρ σ' αἱρήσει καὶ ἐσόφεται δρθαλμοῖσιν,
ώμηστής καὶ ἀπιστος ἀνήρ ὅδε, οὓς σ' ἐλεήσει
οὐδέ τι σ' αἰδέσεται. νῦν δὲ κλαίωμεν ὅνευθεν
ἥμενοι ἐν μεγάρῳ· τῷδ' ὡς ποθι Μοῖρα κραταιή
γεινομένω ἐπένησε λίνω, ὅτε μιν τέκον αὐτῇ,
ἀργίποδας κύνας ἀσαι, ἐών ἀπάνευθε τοκήων,
ἀνδρὶ πάρα κρατερῷ, τοῦ ἐγὼ μέσον ἥπαρ ἔχοιμι
ἐσθέμεναι προσφύσα· τότε ἄντιτα ἔργα γένοιτο
παιδὸς ἔμοι, ἐπεὶ οὓς ἐ κακιζόμενόν γε κατέκτα,
ἀλλὰ πρὸ Τρώων καὶ Τρωιάδων βαθυκόλπων
ἐσταότ', οὔτε φόβου μενμημένον οὕτ' ἀλεωρῆς».

205

Τὴν δ' αὔτε προσέειπε γέρων Πρίαμος θεοειδῆς·
«μή μ' ἐθέλοντ' ιέναι κατερύκανε, μηδέ μοι αὐτῇ
δρνις ἐνὶ μεγάροισι κακὸς πέλευ· οὐδέ με πείσεις.

210

215

Ο Αχιλλέας σέρνει τό πτώμα του Έκτορα.
(Από μελανόμορφο άττικό δίγγειο).

εὶ μὲν γάρ τίς μ ἄλλος ἐπιχθονίων ἐκέλευεν, 220

ἢ οἱ μάντιες εἰσι, θυσκόι η ἱερῆες,

ψεῦδός κεν φαίμεν καὶ νοσφιζούμεθα μᾶλλον·

νῦν δ' — αὐτὸς γάρ ἀκουσα θεοῦ καὶ ἐσέδρακον ἀντην —

εἴμι, καὶ οὐχ ἄλιον ἔπος ἔστεται. εἰ δέ μοι αἷσα

τεθνάμεναι παρὰ νησὸν Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων, 225

βούλομαι· αὐτίκα γάρ με κατακτείνειν 'Αχιλλεύς,

ἀγκάς ἐλόντ' ἐμὸν υἱόν, ἐπὴν γάρου ἐξ ἕρον εἴην».

'Η, καὶ φωριαμῶν ἐπιθήματα κάλ' ἀνέωγεν·

ἐνθεν δώδεκα μὲν περικαλλέας ἔξελε πέπλους,

δῶδεκα δ' ἀπλοῦδας χλαίνας, τόσους δὲ τάπητας,

τόσσα δὲ φάρεα καλά, τόσους δ' ἐπὶ τοῖσι χιτῶνας.

χρυσοῦ δὲ στήσας ἔφερεν δέκα πάντα τάλαντα·

ἐκ δὲ δύ' αἰθωνας τρίποδας, πίσυρας δὲ λέβητας,

ἐκ δὲ δέπας περικαλλές, ὃ οἱ Θρῆκες πόρον ἀνδρες

ἔξεσήν εἶλθόντι, μέγα κτέρας· οὐδέ νυ τοῦ περ

φείσατ' ἐνὶ μεγάροις ὁ γέρων, περὶ δ' ἥθελε θυμῷ

λύσασθαι φίλον υἱόν. ὃ δὲ Τρῶας μὲν ἀπαντας

αἰθούσης ἀπέεργεν, ἔπεισσ' αἰσχροῖσιν ἐνίσσων·

«ἔρρετε, λωβητῆρες, ἐλεγχέες· οὐ νυ καὶ ὑμῖν

οἵκοι ἔνεστι γόσις, δτι μ' ἥλθετε κηδήσοντες;

ἢ ὀνόσασθ', δτι μοι Κρονίδης Ζεὺς ἄλγε' ἔδωκεν,

παῖδ' ὀλέσαι τὸν ἄριστον; ἀτὰρ γνώσεσθε καὶ ὅμμες.

ρήγτεροι γάρ μᾶλλον Ἀχαιοίσιν δὴ ἔσεσθε,

κείνου τεθνητος, ἐναιρέμεν· αὐτὰρ ἐγώ γε,

πρὶν ἀλαπαζομένην τε πόλιν κεραΐζομένην τε

230

235

240

245

95

δέφθαλμοῖσιν ιδεῖν, βαίτην δόμον "Αἴδος εἶσω".

"Η, καὶ σκηπανίω δίεπ' ἀνέρας· οἱ δ' ἵσαν ἔξω,
σπερχομένοι γέροντος. ὁ δ' υἱάσιν οἰσιν ὄμοκλα,
νεικείων Ἐλενόν τε Πάριν τ' Ἀγάθωνά τε δῖον
Πάξιμονά τ' Ἀντίφονόν τε βοὴν ἀγαθόν τε Πολίτην
Δηγίφοβόν τε καὶ Ἰππόθοον καὶ Δῖον ἀγαυόν·
ἐννέα τοῖς ὁ γεραιὸς ὄμοκλήσας ἐκέλευε·

250

«σπεύσατέ μοι, κακὰ τέκνα, κατηφόνες· αἴθ' ἄμα πάντες
Ἐκτορος ὡφέλετ' ἀντὶ θοῆς ἐπὶ νησὶ πεφάσθαι.

255

ὦ μοι ἔγὼ πανάποτομος, ἐπεὶ τέκον υἱας ἀρίστους
Τροίην ἐν εὔρειῃ, τῶν δ' οὐ τινά φημι λελειφθαι,
Μήστορά τ' ἀντίθεον καὶ Τρωῖλον ἴππιοχάρμην,
"Ἐκτορά θ' δις θεὸς ἔσκε μετ' ἀνδράσιν, οὐδὲ ἐώχει
ἀνδρός γε θυητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο·

260

τούς μὲν ἀπώλεσ' Ἀρης, τὰ δ' ἐλέγχεα πάντα λέλειπται,
ψεῦσται· τ' ὀργησταί τε, χοροιτυπίησιν ἀριστοί,
ἀρνῶν ἥδ' ἐρίφων ἐπιδήμιοι ἀρπακτῆρες.
οὐκ ᾧν δή μοι ἄμαξαν ἐφοπλίσατε τάχιστα
ταῦτά τε πάντ' ἐπιθείτε, ἵνα πρήσσωμεν ὃδοιο;»

265

"Ως ἔφαθ· οἱ δ' ἄρα πατρὸς ὑποδείσαντες ὄμοκλήν,
ἐκ μὲν ἄμαξαν ἀειραν ἐῦτροχον ἡμιονείην,
καλὴν πρωτοπαγέα· πείρινθα δὲ δῆσαν ἐπ' αὐτῆς.
ἐκ θαλάμου δὲ φέροντες ἐῦξέστης ἐπ' ἀπήνης
νήεον Ἐκτορέης κεφαλῆς ἀπερείσι· ἀποινα·
ζεῦξαν δ' ἡμιόνους κρατερώνυχας ἐντειεργούς,
τούς δέ ποτε Πριάμῳ Μυσοὶ δόσαν ἀγλαὰ δῶρα.
ἴππους δὲ Πριάμῳ ὑπαγον ξυγόν, οὓς ὁ γεραιὸς
αὐτὸς ἔχων ἀτίταλλεν ἐυξέστη ἐπὶ φάτνῃ.

270

275

280

Μετάβαση τοῦ Πριάμου στό στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν.

Τὼ μὲν ζευγνύσθην ἐν δώμασιν ύψηλοῖσι
κῆρυξ καὶ Πρίαμος, πυκινὰ φρεσὶ μήδε' ἔχοντες·
ἀγχίμολον δέ σφ' ἥλθ' Ἐκάβη τετιηότι θυμῷ,
οἵνον ἔχουσ' ἐν χειρὶ μελίφρονα δεξιτερῆφι,
χρυσέω ἐν δέπαῃ, ὅφρα λείφαντε κιοίτην·

281

285

στῇ δ' ἵππων προπάροιθεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε·
«τῇ, σπεῖσον Διὶ πατρί, καὶ εὔχεο οἰκαδ' ἵκεσθαι
ἄψ ἐκ δυσμενέων ἀνδρῶν, ἐπεὶ ἄρ σέ γε θυμὸς
διτρύνει ἐπὶ νῆας, ἐμεῖο μὲν οὐκ ἐθελούστης.
ἄλλ' εὔχεο σύ γ' ἔπειτα κελαινεφέϊ Κρονίωνι,

290

'Ιδαίω, ὅς τε Τροίην κατὰ πᾶσαν ὁράται·
αἴτε δ' οἰωνόν, ταχὺν ἄγγελον, ὅς τέ οἱ αὐτῷ
φίλτατος οἰωνῶν, καὶ εὐ χράτος ἐστὶ μέγιστον,
δεξιόν, ὅφρα μιν αὐτὸς ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας,
τῷ πίσυνος ἐπὶ νῆας ἵης Δαναῶν ταχυπώλων.
εὶ δέ τοι οὐ δώσει ἐδὸν ἄγγελον εὑρύοπα Ζεύς,
οὐκ ἀν ἐγώ γέ σ' ἔπειτα ἐποτρύνουσα κελοίμην
νῆας ἐπ' Ἀργείων ιέναι, μάλα περ μεμαῶτα».

295

Τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Πρίαμος θεοειδῆς·
«ὦ γύναι, οὐ μέν τοι τόδ' ἔφιεμένη ἀπιθήσω·
ἐσθλὸν γάρ Διὶ χειρας ἀνασχέμεν, αἴ κ' ἐλεήσῃ».

300

'Η ρά, καὶ ἀμφίπολον ταμίην ὥτρυν' ὁ γεραιός
χεροῖν ὕδωρ ἐπιχεῦαι ἀκήρατον· ἦ δὲ παρέστη
χέρνιβον ἀμφίπολος πρόχοον θ' ἄμα χεροῖν ἔχουσα.
νιψάμενος δὲ κύπελλον ἐδέξατο ἡς ἀλόχοιο·
εὕχετ' ἔπειτα στάς μέσω ἔρκεϊ, λεῖβε δὲ οἶνον
οὐρανὸν εἰσανιδών· καὶ φωνήσας ἔπος ηὔδα·
«Ζεῦ πάτερ, »Ιδηθεν μεδέων, κύδιστε μέγιστε,
δός μ' ἐς Ἀγιλλῆος φύλον ἐλθεῖν ἦδ' ἐλεεινόν·
πέμφον δ' οἰωνόν, ταχὺν ἄγγελον, ὅς τε σοὶ αὐτῷ
φιλτατος οἰωνῶν, καὶ εὐ χράτος ἐστὶ μέγιστον,
δεξιόν, ὅφρα μιν αὐτὸς ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας,
τῷ πίσυνος ἐπὶ νῆας ἵω Δαναῶν ταχυπώλων».

305

«Ως ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔχλυε μητίετα Ζεύς.

αὐτίκα δ' αἰετὸν ἦκε, τελειότατον πετεηγῶν,
μόρφον θηρητῆρ', δὸν καὶ περκνὸν καλέουσιν.
ὅσση δ' ύψορόφοιο θύρῃ θαλάμῳο τέτυκται
ἀνέρος ἀφνειοῖο, ἐῦ κληῆσ' ἀραρυῖα,
τόσσον ἄρα τοῦ ἔκάτερθεν ἔσαν πτερά· εἰσατο δέ σφι
δεξιὸς ἀίξας ὑπέρ ἀστεος· οἱ δὲ ίδόντες
γήθησαν, καὶ πᾶσιν ἐνὶ φρεσὶ θυμὸς ίάνθη.

315

320

Σπερχόμενος δ' ὁ γέρων ξεστοῦ ἐπεβήσετο δίφρου·
ἐκ δ' ἔλασε προθύροιο καὶ αἰθούσης ἐριδούπου.
πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἔλκον τετράχυκλον ἀπήνην,
τὰς Ἰδαῖος ἔλαυνε δαῖφρων· αὐτῷ δὲ πισθεν
ἴπποι, τοὺς ὁ γέρων ἐφέπων μάστιγι κέλευε
καρπαλίμως κατὰ ἄστυ· φίλοι δ' ἄμα πάντες ἔποντο
πόλλον ὀλοφυρόμενοι, ὡς εἰ θάνατόνδε κιόντα.
οἱ δὲ ἐπειδὴ οὖν πόλιος κατέβαν, πεδίον δὲ ἀφίκοντο,
οἱ μὲν ἄρτοι προτὶ Ἰλιον ἀπονέοντο, 325
παιδες καὶ γαμβροί· τὸ δὲ οὐ λάθον εύρυοπα Ζῆν
ἔστι πεδίον προφανέντες· ίδών δὲ ἐλέησε γέροντα.
αἴψα δὲ ἄρτοι Ἐρμείαν, υἱὸν φίλον, ἀντίον ηὔδα·
«Ἐρμεία, σοὶ γάρ τε μάλιστά γε φιλατάντο ἔστιν
ἀνδρὶ ἑταῖρίσσαι, καὶ τὸ ἔκλυες, ὃ καὶ ἐθέλησθα·
βάσκω» ἦθι, καὶ Πρίαμον κοίλας ἐπὶ νηᾶς Ἀχαιῶν
ὡς ἄγαγ', ὡς μήτ' ἄρτος τις ίδη μήτ' ἄρτος τε νοήσῃ
τῶν ἄλλων Δαναῶν, πρὶν Πηλεῖωνάδ' ἵκεσθαι!».

«Ως ἔφατ· οὐδὲ ἀπίθησε διάκτορος ἀργεῖφόντης·
αὐτίκα δὲ πειθεῖται· τοῦτο δέ τοι ποσσὸν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα
ἄμβροσια χρύσεια, τὰ μιν φέρον ἡμέν τεφέρονται·
ἡδὲ ἐπί τοι ποσσὸν τοιοῦτον ὅμματα θέλγει,
εἰλετο δὲ ράβδον, τῇ τοι τούτῳ ἀνδρῶν ὅμματα θέλγει,
ῶν ἐθέλει, τοὺς δὲ αὐτές καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει·
τὴν μετά χεροῖν ἔχων πέτετο κρατήντος ἀργεῖφόντης.
αἴψα δὲ ἄρτοι Τροίην τε καὶ Ἐλλήσποντον ἵκανε·
βῆ δὲ ιέναι κούρῳ αἰσυμνητῆρι ἐοικώς,
πρώτον ύπηρνήτη, τοῦ περ χαριεστάτη τῇβη.

Οἱ δὲ ἐπειδὴ οὖν μέγα σῆμα παρέξει Ἰλοιο ἔλασσαν,
στῆσαν ἄρτον ἡμιόνους τε καὶ οἴπους, δύφρα πίοιεν,
ἐν ποταμῷ δὴ γάρ τοι καὶ ἐπὶ κνέφας ἥλυθε γαῖαν.
τὸν δὲ ἐξ ἀγχιμόλοιο ίδών ἐφράσσατο κῆρυξ
Ἐρμείαν, ποτὶ δὲ Πρίαμον φάτο φώνησέν τε·
«φράξεο, Δαρδανίδη· φραδέος νόου ἔργα τέτυκται.
ἄνδρος ὄρόω, τάχα δὲ ἄμμε διαρραΐσεσθαι δίω.
ἄλλος δὲ γέρων φεύγωμεν ἐφέππων, ἢ μιν ἐπειτα
γούνων ἀψάμενοι λιτανεύσομεν, αἴ καὶ ἐλεήσῃ!».

“Ως φάτο· σὺν δὲ γέροντι νόος χύτο· δείδιε δ’ αἰνῶς,
δρθαὶ δὲ τρίχες ἔστων ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσι·
στῇ δὲ ταφών· αὐτὸς δ’ ἐριούνιος ἐγγύθεν ἐλθών,
χεῖρα γέροντος ἐλών, ἔξείρετο καὶ προσέειπεν·
«πῆ, πάτερ, ὡδ’ ἵππους τε καὶ ἡμιόνους ιθύνεις,
νύκτα δι’ ἀμβροσίην, ὅτε θ’ εὔδουσι βροτοὶ ἄλλοι;
οὐδὲ σύ γ’ ἔδεισας μένεα πνείοντας Ἀχαιούς,
οἵ τοι δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι ἐγγὺς ἔασι; 360
τῶν εἴ τις σε ἴδοιτο θοὴν διὰ νύκτα μέλαιναν
τοσσάδ’ ὄνειάτ’ ἀγοντα, τίς ἀν δή τοι νόος εἴη;
οὔτ’ αὐτὸς νέος ἐσσί, γέρων δέ τοι οὗτος δηπτεῖ,
ἄνδρος ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνη.
ἄλλ’ ἐγὼ οὐδέν σε φέξω κακά, καὶ δέ κεν ἄλλον
σεῦ ἀπαλεξήσαιμι· φίλῳ δέ σε πατρὶ ἔσκω». 370

Τὸν δ’ ἡμείβετ’ ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδῆς·
«οὕτω πῃ τάδε γ’ ἐστί, φίλον τέκος, ως ἀγορεύεις.
ἄλλ’ ἔτι τις καὶ ἐμείο θεῶν ὑπερέσχεθε χεῖρα,
ὅς μοι τοιόνδ’ ἤκεν ὁδοιπόρον ἀντιβολῆσαι, 375
αἰσιον, οἷος δὴ σὺ δέμας καὶ εἶδος ἀγητός,
πέπνυσάι τε νόῳ, μακάρων δ’ ἔξ ἐσσι τοκήων».

Τὸν δ’ αὖτε προσέειπε διάκτορος ἀργειφόντης·
«ναὶ δὴ ταῦτα γε πάντα, γέρον, κατὰ μοῖραν ἔειπες.
ἄλλ’ ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον,
ἥτε πῃ ἐκπέμπεις κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
ἄνδρας ἐς ἀλλοδαπούς, ἵνα περ τάδε τοι σόα μίμνη,
ἥ τὸν πάντες καταλείπετε Ἰλιον ἴρην
δειδιότες· τοῖος γάρ ἀνήρ ὥριστος ὅλωλε,
σὸς πάτερ· οὐ μὲν γάρ τι μάχης ἐπεδεύτερ’ Ἀχαιῶν». 385

Τὸν δ’ ἡμείβετ’ ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδῆς·
«τίς δὲ σύ ἐσσι, φέριστε, τέων δ’ ἔξ ἐσσι τοκήων;
ὦς μοι καλὰ τὸν οἴτον ἀπότομον παιδὸς ἔνιστες».

Τὸν δ’ αὖτε προσέπειε διάκτορος ἀργειφόντης·
«πειρᾶ ἐμεῖο, γεραιέ, καὶ εἴρεαι Ἐκτορα δῖον. 390
τὸν μὲν ἐγὼ μάλα πολλὰ μάχη ἔνι κυδιανείρη
ὄφθαλμοισιν ὅπωπα, καὶ εὔτ’ ἐπὶ νηυσὶν ἐλάσσας
Ἀργείους κτείνεσκε δαῖζων δξεῖ χαλκῷ·

ήμεις δ' ἔσταότες θαυμάζομεν· οὐ γάρ Ἀχιλλεὺς
εἴσα μάρωνασθαι, κεχολωμένος Ἀτρεῖωνι.

395

τοῦ γάρ ἐγώ θεράπων, μία δ' ἥγαγε νηῆς εὔεργγής·
Μυρμιδόνων δ' ἔξ εἰμι, πατήρ δέ μοι ἔστι Πολύκτωρ·
ἀφνείὸς μὲν ὅ γ' ἔστι, γέρων δὲ δῆ, ὡς σύ περ ὁδε,
ἔξ δέ οἱ νίες ἔστιν, ἐγώ δέ οἱ ἔβδομός εἰμι·
τῶν μέτα παλλόμενος κλήρῳ λάχον ἐνθάδ' ἔπεσθαι.
νῦν δ' ἤλθον πεδίονδ' ἀπὸ νηῶν· ἡῶθεν γάρ
θήσονται περὶ ἄστυ μάχην ἐλίκεωπες Ἀχαιοί.
ἀσχαλόωσι γάρ οἵδε καθήμενοι, οὐδὲ δύνανται
ἴσχειν ἐσσυμένους πολέμου βασιλῆες Ἀχαιῶν».

400

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδῆς·
«εὶ μὲν δὴ θεράπων Πηληιάδεω Ἀχιλῆος
εἴς, ἥγε δὴ μοι πᾶσαν ἀληθείην κατάλεξον,
ἥ ἔτι πάρι νηεσσιν ἐμὸς πάϊς, ἥέ μιν ἥδη
ἥσι κυσὶν μελεῖστι ταμῶν προύθηκεν Ἀχιλλεύς».

405

Τὸν δ' αὗτε προσέπειε διάκτορος ἀργεῖφόντης·
«ὦ γέρον, οὖ πω τόν γε κύνες φάγον οὐδὲ οἰωνοί,
ἀλλ' ἔτι κεῖνος κεῖται Ἀχιλῆος παρὰ νηὶ
αὔτως ἐν κλισίσῃ· δυσωδεκάτη δέ οἱ ἡῶς
κειμένω, οὐδέ τί οἱ χρώς σήπεται, οὐδέ μιν εὐλαῖ
ἔσθουσ», αἵ δέ τε φῶτας ἀρηιφάτους κατέδουσιν.

410

ἥ μέν μιν περὶ σῆμα ἑοῦ ἑτάροιο φίλοιο
ἔλκει ἀκηδέστως, ἡῶς δέ τε δῖα φανήη.
οὐδέ μιν αἰσχύνει θησιό κεν αὐτὸς ἐπελθών,
οἷον ἐερσήεις κεῖται, περὶ δ' αἶμα νένιπται
οὐδέ ποθι μιαρός· σὺν δ' ἔλκεα πάντα μέμυκεν,
ὅσσ' ἐτύπη· πολέες γάρ ἐν αὐτῷ χαλκὸν ἔλασσαν.
ὣς τοι κήδονται μάκαρες θεοὶ υἱος ἐηος,
καὶ νέκυος περ ἔόντος, ἐπεὶ σφι φίλος περὶ κῆρι».

415

«Ως φάτο· γήιθησεν δ' ὁ γέρων καὶ ἀμείβετο μύθῳ·
«ὦ τέκος, ή δέ ἀγαθὸν καὶ ἐναῖσιμα δῶρα διδοῦναι
ἀθανάτοις, ἐπεὶ οὐ ποτ' ἐμὸς πάϊς, εἰ ποτ' ἔην γε,
λήιθετ' ἐνὶ μεγάροισι θεῶν, οἱ "Ολυμπον ἔχουσι·
τῷοι ἀπεμνήσαντο καὶ ἐν θανάτοιό περ αἰσηγή.
ἀλλ' ἥγε δὴ τόδε δέξαι: ἐμεῦ πάρα καλὸν ἀλεισον,

420

425

αυτόν τε ῥῦσαι, πέμφον δέ με σύν γε θεοῖσιν,
ὅφρα κεν ἔς κλισίην Πηληιάδεω ἀφίκωμαι.

430

Τὸν δ' αὔτε προσέειπε διάκτορος ἀργεῖφόντης·
«πειρᾶ ἐμεῖο, γεραιέ, νεωτέρου, οὐδέ με πείσεις,
ὅς με κέλεαι σέο δῶρα παρέξ Ἀχιλῆα δέχεσθαι.
τὸν μὲν ἐγώ δείδοικα καὶ αἰδέομαι περὶ κῆρι
συλεύειν, μή μοὶ τι κακὸν μετόπισθε γένηται.
σοὶ δ' ἂν ἐγώ πομπὸς καὶ κε κλυτὸν Ἀργος ἵκοιμην,
ἐνδυκέως ἐν νηὶ θοῇ ἦ πεζὸς ὄμαρτέων·
οὐκ ἂν τίς τοι πομπὸν ὄνοσσάμενος μαχέσαιτο».

435

Ἡ, καὶ ἀναῖξας ἐριούνιος ὅρμα καὶ ἵππους
καρπαλίμως μάστιγα καὶ ἡνία λάζετο χερσίν,
ἐν δ' ἔπνευσ' ἵπποισι καὶ ἡμιόνοις μένος ἤδη.
ἀλλ' ὅτε δὴ πύργους τε νεῶν καὶ τάφρον ἵκοντο,
οἱ δὲ νέον περὶ δόρπα φυλακτῆρες πονέοντο·
τοῖσι δ' ἐφ' ὑπνον ἔχεν διάκτορος ἀργεῖφόντης
πᾶσιν, ὅφαρ δ' ὕλιξε πύλας καὶ ἀπῶσεν ὁχῆας,
ἔς δ' ἄγαγε Πρίαμόν τε καὶ ἀγλαὰ δῶρ' ἐπ' ἀπήνης.
ἀλλ' ὅτε δὴ κλισίην Πηληιάδεω ἀφίκοντο

440

ὑψηλήν, τὴν Μυρμιδόνες ποίησαν ἄνακτι
δοῦρο' ἐλάτης κέρσαντες· ἀτὰρ καθύπερθεν ἔρεψαν
λαχνήνεντ' ὅριφον λειμωνόθεν ἀμήσαντες·
ἀμφὶ δέ οἱ μεγάλην αὐλὴν ποίησαν ἄνακτι
σταυροῖσιν πυκινοῖσι· θύρην δ' ἔχε μοῦνος ἐπιβλής
εἰλάτινος, τὸν τρεῖς μὲν ἐπιφρήσεσκον Ἀχαιοί,
τρεῖς δ' ἀναοίγεσκον μεγάλην κληΐδα θυράων,
τῶν ἀλλων· Ἀχιλεὺς δ' ἄρ' ἐπιφρήσεσκε καὶ οὗος.
δὴ ρά τόθ' Ἐρμείας ἐριούνιος ὥξε γέροντι,
ἔς δ' ἄγαγε κλυτὰ δῶρα ποδώκεϊ Πηλεῖωνι,
ἔξ ἵππων δ' ἀπέβαινεν ἐπὶ χθόνα, φώνησέν τε·
«ὦ γέρον, ἦ τοι ἐγώ θεὸς ἄμβροτος εἰλήλουμθα,
Ἐρμείας· σοὶ γάρ με πατήρ ἄμα πομπὸν ὅπασσεν·
ἀλλ' ἦ τοι μὲν ἐγώ πάλιν εἴσομαι, οὐδέ 'Αχιλῆος
δρθαλμούς εἰσειμι· νεμεσσητὸν δέ κεν εἴη
ἀθάνατον θεὸν ὡδε βροτούς ἀγαπαζέμεν ἄντην.
τύνη δ' εἰσελθὼν λαβὲ γούνατα Πηλεῖωνος,

450

455

460

465

101

καὶ μιν ὑπὲρ πατρὸς καὶ μητέρος ἡγεμόμοιο
λίσσεο καὶ τέκεος, ἵνα οἱ σὺν θυμὸν ὀρίνῃς».

Ἡ συγκίνηση τοῦ Ἀχιλλέα
καὶ οἱ περιποιήσεις του στό γέροντα βασιλιά.

Ὦς ἄρα φωνήσας ἀπέβη πρὸς μακρὸν Ὅλυμπον
Ἐρμείας· Πρίαμος δ' ἔξ ἵππων ἀλτὸ χαμᾶξ,

Ἴδαιον δὲ κατ' αὐθὶ λίπεν· δὲ μίμνεν ἐρύκων

470

ἵππους ἥμιμονος τε· γέρων δ' ἴθυς κίεν οἴκου,

τῇ δ' Ἀχιλλεὺς ἕπεσκε διφίλος. ἐν δέ μιν αὐτὸν
εὔρ', ἔταροι δ' ἀπάνευθε καθείσατο· τῷ δὲ δύ' οἴω,

ἥρως Αύτομέδων τε καὶ Ἀλκιμος, ὅζος Ἀρηος,

ποίτυνον περεόντε· νέον δ' ἀπέληγεν ἐδωδῆς

475

ἔσθων καὶ πίνων· ἔτι καὶ παρέκειτο τράπεζα.

τοὺς δ' ἔλαχ' εἰσελθὼν Πρίαμος μέγας· ἄγχι δ' ἄρα στὰς
χεοσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα καὶ κύσε χεῖρας
δεινὰς ἀνδροφόνους, αὐτὸν οἱ πολέας κτάνονταν οὐίας.

ώς δ' ὅτ' ἂν ἀνδρὸς ἄτη πυκινὴ λάβῃ, ὃς τ' ἐνὶ πάτρῃ
φῶτα κατακτείνας ἀλλῶν ἔξικετο δῆμον,

480

ἀνδρὸς ἐς ἀφνειοῦ, θάμβος δ' ἔχει εἰσορόωντας,
ώς Ἀχιλλεὺς θάμβησεν ἰδὼν Πρίαμον θεοειδέα·

θάμβησαν δὲ καὶ ἄλλοι, ἐς ἀλλήλους δὲ ἴδοντο.

τὸν καὶ λισσόμενος Πρίαμος πρὸς μῆθον ἔειπεν·

485

«μνῆσαι πατρὸς σοῦ, θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ,
τηλέκουν, ὡς περ ἐγών, ὀλοῷ ἐπὶ γῆραος οὐδῶ.

καὶ μέν που κεῖνον περιναιτέαιται ἀμφὶς ἔοντες
τείρουσ', οὐδέ τις ἔστιν ἀρήν καὶ λοιγὸν ἀμῦναι·

ἄλλ' ἦ τοι κεῖνός γε σέθεν ζώοντος ἀκούων
χαίρει τ' ἐν θυμῷ, ἐπὶ τ' ἔλπεται ἥματα πάντα

490

ὄψεσθαι φίλον υἱὸν ἀπὸ Τροίηθεν ιόντα.

αὐτὰρ ἐγὼ πανάποτμος, ἐπεὶ τέκον υἱας ἀρίστους
Τροίη ἐν εὐρείῃ, τῶν δ' οὐ τινά φημι λειεῖφθαι.

πεντήκοντά μοι ἥσαν, ὅτ' ἥλυθον υἱες Ἀχαιῶν.

495

ἐννεακαίδεκα μέν μοι ἤης ἐκ νηδύος ἥσαν,
τοὺς δ' ἄλλους μοι ἔτικτον ἐνὶ μεγάροισι γυναικες.

τῶν μὲν πολλῶν θούρος "Αρης ὑπὸ γούνατ' ἔλυσεν·
 ὃς δέ μοι οἰος ἔην, εἴρυτο δὲ ἀστυ καὶ αὐτούς,
 τὸν σὺ πρώην κτεῖνας ἀμυνόμενον περὶ πάτρης, 500
 "Εκτορα· τοῦ νῦν εἶνεχ' ίκάνων νῆσος Ἀχαιῶν
 λυσόμενος παρὰ σεῖο, φέρω δ' ἀπερείσι· ἀποινα.
 ἀλλ' αἰδεῖο θεούς, Ἀχιλεῦ, αὐτὸν τ' ἐλέησον,
 μνησάμενος σου πατρός· ἐγὼ δ' ἐλεεινότερός περ·
 ἔτλην δ', οἴ τοι πώ τις ἐπιχθόνιος βροτὸς ἄλλος,
 ἀνδρὸς παιδοφόνοιο ποτὶ στόμα χειρὶ δρέγεσθαι". 505

"Ως φάτο, τῷ δ' ἄρα πατρὸς ύψῳ ἵμερον ὥρσε γόοιο.
 ἀψάμενος δ' ἄρα χειρὸς ἀπώσατο ήκα γέροντα.
 τῷ δὲ μνησαμένω, δ' μὲν Ἐκτορος ἀνδροφόνοιο
 κλαῖ ἀδινά, προπάροιθε ποδῶν Ἀχιλῆος ἐλυσθείς. 510
 αὐτῷ Ἀχιλλεὺς κλαῖεν ἐὸν πατέρ', ἀλλοτε δ' αὗτε
 Πάτροκλον· τῶν δὲ στοναχῇ κατὰ δώματ' ὀρώρει.
 αὐτῷ ἐπει ἡ αἱ γόοιο τετάρπετο δῖος Ἀχιλλεύς,
 αὐτίκ' ἀπὸ θρόνου ὥρτο, γέροντα δὲ χειρὸς ἀνίστη, 515
 οἰκτίρων πολιόν τε κάρη πολιόν τε γένειον,
 καί μιν φωνήσας ἔπεια πτερόεντα προσηύδα·
 «ἄ δειν', ή δὴ πολλὰ κάκ' ἄνσησο σὸν κατὰ θυμόν.
 πῶς ἔτλης ἐπὶ νῆσος Ἀχαιῶν ἐλθέμεν οἴος,
 ἀνδρὸς ἐξ ὄφθαλμούς, ὃς τοι πολέας τε καὶ ἐσθλούς 520
 υἱέας ἔξενάριξα; σιδήρειόν νύ τοι ἦτορ·
 ἀλλ' ἄγε δὴ κατ' ἄρ' ἔζευ ἐπὶ θρόνου, ἀλγεα δ' ἔμπης
 ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀγνύμενοί περ.
 οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.
 ὥς γάρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσι,
 ζώειν ἀγνυμένοις· αὐτοὶ δέ τ' ἀχηδέες εἰσί.
 δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείσαται ἐν Διὸς οὔδει,
 δώρων, οἷα δίδωσι, κακῶν, ἔτερος δὲ ἔάων·
 ὡς μὲν κ' ἀμμίξας δώῃ Ζεὺς τερπικέραυνος,
 ἀλλοτε μέν τε κακῷ σγε κύρεται, ἀλλοτε δ' ἐσθλῷ· 525
 ὡς δέ κε τῶν λυγρῶν δώῃ, λωβητὸν ἔθηκε,
 καί ἐ κακῇ βούβρωστις ἐπὶ χθόνα δῖαν ἐλαύνει,
 φοιτᾷ δ' οὕτε θεοῖσι τετιμένος οὕτε βροτοῖσιν.
 ως μὲν καὶ Πηλῆη θεοὶ δόσαν ἀγλαὰ δῶρα

‘Ο Πρίαμος ικετεύει τόν Ἀχιλλέα.
(Από μωσαϊκό τῆς Τρανσυλβανίας).

έκ γενετῆς· πάντας γάρ ἐπ’ ἀνθρώπους ἐκέκαστο
ὅλβῳ τε πλούτῳ τε, ἀνασσε δὲ Μυρμιδόνεσσι,
καὶ οἱ θυητῷ ἔόντι θεὸν ποίησαν ἄκοιτιν.
ἀλλ’ ἐπὶ καὶ τῷ θήκε θεὸς κακόν, ὅτι οἱ οὐ τι
παῖδων ἐν μεγάροισι γονὶ γένετο χρειόντων,
ἀλλ’ ἔνα παιδία τέκεν παναώριον· οὐδέ νυ τόν γε
γηράσκοντα κομίζω, ἐπεὶ μάλα τηλόθι πάτρος
ῆμαι ἐνὶ Τροίῃ σέ τε κήδων ἡδὲ σὰ τέκνα.
καὶ σέ, γέρον, τὸ πρὸν μὲν ἀκούομεν ὅλβιον εἶναι!
ὅσσον Λέσβος ἄνω, Μάκαρος ἔδοις, ἐντὸς ἔέργει
καὶ Φρυγίη καθύπερθε καὶ Ἐλλήσποντος ἀπείρων,
τῶν σε, γέρον, πλούτῳ τε καὶ υἱάσι φασὶ κεκάσθαι.
αὐτάρ ἐπεὶ τοι πῆμα τόδ’ ἥγαγον Οὐρανίωνες,
αἰεί τοι περὶ ἀστοῦ μάχαι τ’ ἀνδροκτασίαι τε.
ἀνσχεο, μηδ’ ἀλίαστον ὀδύρεο σὸν κατὰ θυμόν·
οὐ γάρ τι πρήξεις ἀκαχήμενος υἱὸς ἔησι,
οὐδέ μιν ἀνστήσεις, πρὶν καὶ ἀκὸν ἄλλο πάθησθαι».

535

540

545

550

Ἡ λύση καὶ ὁ ἐνταφιασμός τοῦ Ἐκτορα

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδῆς·
«μή πώ μ' ἐς θρόνον ἵζε, διοτρεφές, ὅφρα κεν Ἐκτωρ
κεῖται ἐνὶ κλισίησιν ἀχηδῆς· ἀλλὰ τάχιστα
λῦσον, ἵν' ὁφθαλμοῖσιν ἴδω· σὺ δὲ δέξαι ἄποινα
πολλά, τά τοι φέρομεν· σὺ δὲ τῶνδ' ἀπόναιο, καὶ ἔλθοις
σὴν ἐς πατρίδα γαῖαν, ἐπεὶ με πρῶτον ἔασας».

555

Τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἴδων προσέφη πόδας ὥκυς Ἀχιλλεύς·
«μηκέτι νῦν μ' ἐρέθιζε, γέρον· νοέω δὲ καὶ αὐτὸς
Ἐκτορά τοι λῦσαι· Διένεν δέ μοι ἄγγελος ἥλθε
μήτηρ, ἢ μ' ἔτεκεν, θυγάτηρ ἀλίοιο γέροντος.
καὶ δέ σε γιγνώσκω, Πρίαμε, φρεσίν, οὐδέ με λήθεις,
ὅττι θεῶν τίς σ' ἤγε θοὰς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν.
οὐ γάρ κε τλαίη βροτὸς ἐλθέμεν, οὐδὲ μάλ' ἥβῶν,
ἔς στρατόν· οὐδὲ γάρ ἀν φυλάκους λάθοι, οὐδέ κ' ὄχῆα
ἥεια μετοχλίσσειε θυράων ἡμετεράων.
τῷ νῦν μή μοι μᾶλλον ἐν ἄλγεσι θυμὸν ὀρίνης,
μή σε, γέρον, οὐδ' αὐτὸν ἐνὶ κλισίησιν ἔάσω
καὶ ἱκέτην περ ἔόντα, Διός δ' ἀλίτωμαι ἐφετμάξ».

560

Ὦς ἔφατ· ἔδεισεν δ' ὁ γέρων καὶ ἐπείθετο μύθῳ.
Πηλεῖδης δ' οἴκοιο λέων ὃς ἀλτὸ θύραζε,
οὐκ οἰος, ἂμα τῷ γε δύω θεράποντες ἔποντο,
ἥρως Αὐτομέδων ἡδ' Ἀλκιμος, οὓς ῥα μάλιστα
τὶ Ἀχιλλεὺς ἐτάρων μετὰ Πάτροχλόν γε θανόντα,
οἱ τόθ' ὑπὸ ζυγόφιν λύον ὑπουρς ἡμιόνους τε·
ἔς δ' ἄγαργον κήρυκα καλήτορα τοῖο γέροντος,
κάδ' δ' ἐπὶ δίφρου εἶσαν· ἐϋσσώτρου δ' ἀπ' ἀπήνης
ἥρεον Ἐκτορέης κεφαλῆς ἀπερείσι· ἄποινα.
κάδ' δ' ἔλιπον δύο φάρε· ἐῦννητόν τε χιτῶνα,
ὅφρα νέκυν πυκάσας δοίη οἰκόνδε φέρεσθαι.
δμωάς δ' ἔκκαλέσας λοῦσαι κέλετ· ἀμφὶ τ' ἀλεῖψαι
νόσφιν δειράσας, ὡς μὴ Πρίαμος ἴδοι οὐδόν,
μη δ' μὲν ἀχνυμένῃ κραδῇ κχόλον οὐκ ἐρύσαιτο.
παιδαὶ ἴδων, Ἀχιλῆι δ' ὀρινθείη φιλον ἥτορ,
καὶ ἐκατακτείνειε, Διός δ' ἀλίτηται ἐφετμάξ.

575

580

585

105

τὸν δ' ἐπεὶ οὖν διμωκὶ λοῦσαν καὶ χρῆσαν ἐλαίω
ἀμφὶ δέ μιν φᾶρος καλὸν βάλον ἡδὲ χιτῶνα,
αὐτὸς τὸν γ' Ἀχιλλεὺς λεχέων ἐπέθηκεν δείρας,
σὺν δ' ἔταροι ηγειρόντες ἐύξέστηην ἐπ' ἀπήνην.
φῶμακέν τ' ἄρ' ἐπειτα, φῦλον δ' ὄνόμηνεν ἑταῖρον·
«μή μοι, Πάτροκλε, σκυδυκινέμεν, αἴ κε πύθηαι
εἰν Ἀιδόνις περ ἐών ὅτι: Ἐκτορα δῖον ἔλυσα
πατρὶ φῦλῳ, ἐπεὶ οὐ μοι ἀεικέα δῶκεν ἀποινα.
σοὶ δ' αὐτὸν ἐγὼ καὶ τῶνδ' ἀποδάσσομαι, ὅστ' ἐπέοικεν».

590

Ἡ φά, καὶ ἐς ακλισίην πάλιν ηἱε δῖος Ἀχιλλεὺς·
ἔξετο δ' ἐν κλισμῷ πολυδικιδάλῳ ἔνθεν ἀνέστη,
τοίχου τοῦ ἑτέρου, ποτὶ δὲ Πρίαμον φάτο μῦθον·
«υἱὸς μὲν δῆτι λέλυται, γέρον, ὃς ἐκέλευες,
κείται δ' ἐν λεχέεσσ' ἀμά δ' ἡροὶ φαινομένηφιν
ὄψεαι αὐτὸς ἄγων· νῦν δὲ μνησώμεθα δόρπου.
καὶ γάρ τ' ἡγκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
τῇ περ δώδεκα παιδες ἐνὶ μεγάροισιν ὅλοντο,
ἢ μὲν θυγατέρες, ἢξ δ' υἱες ἡβώντες.
τοὺς μὲν Ἀπόλλων πέφνεν ἀπ' ἀργυρέοιο βιοῖο
χωρόμενος Νιόβῃ, τὰς δ' Ἀρτεμις ιοχέαιρα,
οὕνεκ' ἄρα Λητοὶ ισάσκετο καλλιπαρήσων·
φῆ δοιὼ τεκέειν, ή δ' αὐτὴ γείνατο πολλούς·
τὰ δ' ἄρα καὶ δοιὼ περ ἐόντ' ἀπὸ πάντας ὅλεσσαν.
οἱ μὲν ἄρ' ἐννήμαρχοι κέατ' ἐν φόνῳ, οὐδέ τις ἦν
κατθάψαι, λαοὺς δὲ λίθους ποίησε Κρονίων·
τοὺς δ' ἄρα τῇ δεκάτῃ θάψαν θεοὶ Οὐρανίωνες.
ή δ' ἄρα σίτου μνήσατ', ἐπεὶ κάμε δάκρυ χέουσα.
νῦν δέ που ἐν πέτρησιν, ἐν οὔρεσιν δίοπόλοισιν,
ἐν Σιπύλῳ, οἵθι φασὶ θεάων ἔμμεναι εύνάζειν
νυμφάων, αἴ τ' ἀμφ' Ἀχελώιον ἐρρώσαντο,
ἔνθα, λίθος περ ἐοῦσα, θεῶν ἐν κήδεα πέσσει.
ἄλλ' ἄγε δῆτι καὶ νῷ μεδώμεθα, δῆτε γεραιέ,
σίτου. ἐπειτά κεν αὗτε φῦλον παιδα κλαίοισθα.
Ἴλιον εἰσαγαγάγων· πολυδάχρυτος δέ τοι ἔσται».

600

Ἡ, καὶ ἀναΐξας δῖον ἄργυρον ὡκὺς Ἀχιλλεὺς
σφάξῃ· ἔταροι δ' ἔδερόν τε καὶ ἀμφεπον εὖ κατὰ κόσμον,

610

615

620

μίστυλλόν τ' ἄρ' ἐπισταμένως πεῖράν τ' ὀβελοῖσιν,
ῶπτησάν τε περιφραδέως, ἔρύσαντό τε πάντα.

625

Αὐτομέδων δ' ἄρα σῖτον ἐλών ἐπένειμε τραπέζῃ
καλοῖς ἐν κανέοισιν· ὅταρ κρέα νεῖμεν Ἀχιλλεύς.
οἱ δ' ἐπ' ὀνειαθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἵαλλον.
αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἔξ ἔρον ἔντο,

ἢ τοι Δαρδανίδης Πρίαμος θαύμακُς Ἀχιλῆα,
ὅσσος ἦν οἶός τε θεοῖσι γάρ ἀντα ἐψήσει.

αὐτὰρ ὁ Δαρδανίδην Πρίαμον θαύμακεν Ἀχιλλεύς,
εἰσορόων δψιν τ' ἀγαθήν καὶ μῆθον ἀκούων.

αὐτὰρ ἐπεὶ τάρπησαν ἐς ἀλλήλους ὥροντες,
τὸν πρότερος προσέειπε γέρων Πρίαμος θεοειδῆς·

«λέξον νῦν με τάχιστα, διοτρεφές, δφρα καὶ ἡδη

630

ὕπνῳ ὑπὸ γλυκερῷ ταρπώμεθα κοιμηθέντες·

οὐ γάρ πω μύσαν ὅσσες ὑπὸ βλεφάροισιν ἐμοῖσιν,
ἔξ οὖ σῆς ὑπὸ χερσὶν ἐμός πάις ὠλεσε θυμόν·

ἀλλ' ὅτει στενάχω καὶ κῆδεα μυρία πέσσω

αὐλῆς ἐν χόρτοισι κυλινδόμενος κατὰ κόπρον·

640

νῦν δὴ καὶ σίτου πασάμην καὶ αἴθοπα οἶνον

λαυκανίης καθέγκα· πάρος γε μὲν οὔ τι πεπάσμην».

“Η δέ· Ἀχιλλεὺς δέ τάροισιν ίδε δμωῆσι κέλευσε

δέμνιν’ υπ’ αἴθούσῃ θέμεναι, καὶ ρήγεα καλὰ

πορφύρε’ ἐμβαλέειν, στορέσαι τ’ ἐφύπερθε τάπητας,

645

χλαίνας τ’ ἐνθέμεναι οὐλᾶς καθύπερθεν ἔσασθαι.

αὶ δέ τίσαν ἐκ μεγάροιο δάοις μετὰ χερσὶν ἔχουσαι,

αἴψα δέ ἄρα στόρεσαν δοιώ λέχε’ ἐγκονέουσαι.

τὸν δέ ἐπικερτομέων προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς·

«ἐκτὸς μὲν δὴ λέξο, γέρον φύλε, μή τις Ἀχαιῶν

650

ἐνθάδ’ ἐπέλθησιν βουληφόρος, οἵ τε μοι αἰεὶ

βουλὰς βουλεύουσι παρήμενοι, ή θέμις ἐστί·

τῶν εἰ τίς σε ίδοιτο θοήν διὰ νύκτα μέλαιναν,

αὐτίκ’ ἂν ἐξείποι Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν,

καὶ κεν ἀνάβλησις λύσιος νεκροῖο γένηται.

655

ἀλλ’ ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον,

ποσσῆμαρ μέμονας κτερεῖζεμεν “Ἐκτορα δῖον,

δφρα τέως αὐτός τε μένω καὶ λαὸν ἐρύκω».

107

Τὸν δ' ἡμείζετ' ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδῆς:
«εἰ μὲν δὴ μ' ἐθέλεις τελέσαι τάφον Ἐκτορὶ δίῳ,
ῶδε κέ μοι ῥέξων, Ἀχιλλεῦ, κεχαρισμένα θείης.
οἰσθα γάρ, ως κατὰ ὅστυ ἑέλμεθα, τηλόθι δ' ὅλη
ἀξέμεν ἔξ ὅρεος· μάλα δὲ Τρῶες δεδίασιν.
ἐννῆμαρ μέν κ' αὐτὸν ἐνὶ μεγάροις γοάσιμεν,
τῇ δεκάτῃ δέ κε θάπτοιμεν, δαινῦτό τε λαός·
ἐνδεκάτῃ δέ κε τύμβον ἐπ' αὐτῷ ποιήσαιμεν,
τῇ δὲ δυωδεκάτῃ πολεμίξομεν, εἴ̄ περ ἀνάγκη». 660

Τὸν δ' αὐτέ προσέειπε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς·
«ἔσται τοι καὶ ταῦτα, γέρον Πρίαμ', ως σὺ κελεύεις·
σχήσω γὰρ πόλεμον τόσσον χρόνον, ὅσσον ἀνωγαῖς». 665

Ως ἄρα φωνήσας ἐπὶ καρπῷ χεῖρα γέροντος
Ἐλλαζε δεξιτερήν, μή πως δείσει· ἐνὶ θυμῷ.
οἱ μὲν ἄρ' ἐν προδόμῳ δόμου αὐτόθι κοιμήσαντο,
κῆρυξ καὶ Πρίαμος, πυκινὰ φρεσὶ μήδε· ἔχοντες·
αὐτὰρ Ἀχιλλεύς εὖδε μυχῷ κλισίης ἐϋπήκτου·
τῷ δὲ Βρισηὶς παρελέξατο καλλιπάρηος. 670

“Αλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες ἵπποκορυσταὶ
εὔδον παννύχιοι, μαλακῷ δεδημημένοι ὕπνῳ·
ἄλλ' οὐχ Ἐρμείαν ἐριούνιον ὕπνος ἔμαρπτεν,
όρμαίνοντ' ἀνὰ θυμόν, ὅπως Πρίαμον βασιλῆα
νηῶν ἐκπέμψει λαθῶν ἱεροὺς πυλαωρούς.
στῇ δ' ἄρ' ὑπέρ κεφαλῆς καὶ μιν πρὸς μῆθον ἔειπεν·
«ὦ γέρον, οὐ νύ τι σοί γε μέλει κακόν, οἶνον ἔθ' εὔδεις
ἀνδράσιν ἐν δηρίοισιν, ἐπεὶ σ' εἴλασεν Ἀχιλλεύς.
καὶ νῦν μὲν φίλον υἱὸν ἐλύσαο, πολλὰ δ' ἔδωκας·
σειο δέ κε ζωοῦ καὶ τρὶς τόσα δοῖεν ἀποινα
παῖδες τοὶ μετόπισθε λελειμμένοι, αἵ κ' Ἀγαμέμνων
γνῶῃ σ' Ἀτρεῖδης, γνώσαι δὲ πάντες Ἀχαιοί». 680

“Ως ἔφατ· ἔδεισεν δ' ὁ γέρων, κήρυκα δ' ἀνίστη.
τοῖσιν δ' Ἐρμείας ζεῦξ· ἵππους ἡμιόνους τε,
ρίμφα δ' ἄρ' αὐτὸς ἔλαυνε κατὰ στρατόν, οὐδέ τις ἔγνω.
Αλλ' ὅτε δὴ πόρον ἔζον ἐϋρρεῖος ποταμοῖο,
Ξάνθου δινήεντος, ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεύς,
Ἐρμείας μὲν ἔπειτ' ἀπέβη πρὸς μακρὸν Ὅλυμπον, 690

ἡώς δὲ κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἰαν,
οἱ δ' εἰς ἄστυ ἔλων οἴμωγη τε στοναχῇ τε
ἴππους, ἡμίονοι δὲ νέκυν φέρον. οὐδέ τις ἄλλος
ἔργω πρόσθ' ἀνδρῶν καλλιζώνων τε γυναικῶν,
ἄλλ' ἄρα Κασσάνδρη, ἵκέλη χρυσέῃ Ἀφροδίτῃ,
Πλέργαμον εἰσαναβάσα φίλον πατέρον εἰσενόησεν
ἐσταότ' ἐν δίφρῳ, κήρυκά τε ἀστυβοώτην·
τὸν δ' ἄρ' ἐφ' ἡμίονων ἕδε κείμενον ἐν λεχέεσσι·
κώκυσέν τ' ἄρ' ἔπειτα γέγωνέ τε πᾶν κατὰ ὄστυν
«ὅφεσθε, Τρώες καὶ Τρωάδες, "Εκτορ' ίόντες,
εἴ ποτε καὶ ζώοντι μάχης ἐκ νοστήσαντι
χαίρετ", ἐπεὶ μέγα χάρμα πόλει τ' ἦν παντί τε δῆμω». 700

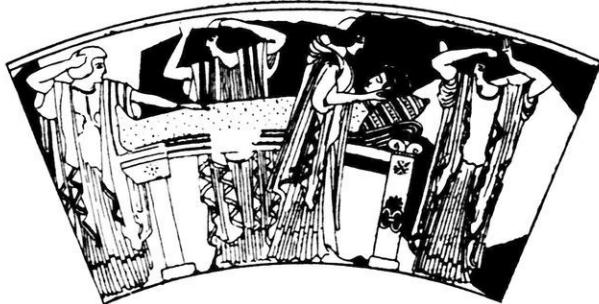
Ως ἔφατ· οὐδέ τις αὐτόθ' ἐνὶ πτόλεϊ λίπετ' ἀνὴρ
οὐδὲ γυνή· πάντας γάρ ἀσχετον ἵκετο πένθος;
ἀγγοῦ δὲ ξύμβληγντο πυλάων νεκρὸν ἄγοντι.
πρώται τόν γ' ἄλοχός τε φίλη καὶ πότνια μήτηρ
τιλλέσθην, ἐπ' ἄμαξαν ἐῦτροχον ἀΐξασαι,
ἀπτόμεναι κεφαλῆς· κλαίων δ' ἀμφίσταθ' ὅμιλος.
καὶ νύ κε δὴ πρόπαν ἥμαρ ἐς ήλιον καταδύντα
"Εκτορα δάκρυ χέοντες δόδύροντο πρὸ πυλάων,
εἴ μη ἄρ' ἐκ δίφρῳ γέρων λαοῖσι μετηύδα·
«εἴξατέ μοι οὐρέυσι διελθέμεν· αὐτὰρ ἔπειτα
ἄσεσθε κλαυθμοῖν, ἐπὴν ἀγάγωμι δόμονδε». 710

Ως ἔφατ· οἱ δὲ διέστησαν καὶ εἶξαν ἀπῆγη.
οἱ δ' ἐπεὶ εἰσάγαγον κλυτὰ δώματα, τὸν μὲν ἔπειτα
τρητοῖς ἐν λεχέεσσι θέσαν, παρὰ δ' εἰσαν ἀοιδοὺς
θρήνων ἔξαρχους, οἵ τε στονόεσσαν ἀοιδὴν
οἱ μὲν δὴ θρήνεον, ἐπὶ δὲ στενάχοντο γυναικες.
τῆσιν δ' Ἀνδρομάχη λευκώλενος ἦρχε γόοιο,
"Εκτορος ἀνδροφόνοιο κάρη μετὰ χερσὶν ἔχουσα·
«ἄνερ, ἀπ' αἰώνιος νέος ὥλεο, καὶ δέ με χήρην
λείπεις ἐν μεγάροισι· πάις δ' ἔτι νήπιος αὔτως,
οἳ τέκομεν σύ τ' ἐγώ τε δυσάμμυροι· οὐδέ μιν δῖω
ἥβην ἴξεσθαι· πρὶν γάρ πόλις ἥδε κατ' ἄκρης
πέρσεται· ἦ γάρ ὅλωλας ἐπίσκοπος, ὃς τέ μιν αὐτὴν
ρύσκευ, ἔχες δ' ἀλόχους κεδνάς καὶ νήπια τέκνα· 720

715

725

730

Θρήνος πάνω σέ πτώμα πολεμιστή.
(Από έρυθρόμορφο αττικό δίγγειο).

αῖ δή τοι τάχα νησὶν ὀχήσονται γλαφυρῆσι,
καὶ μὲν ἐγὼ μετὰ τῆσι· σὺ δ' αὖ, τέκος, η̄ ἔμοὶ αὐτῇ
ἔψεαι, ἔνθα κεν ἔργα ἀεικέα ἐργάζοιο,
ἀθλεύων πρὸ ἄνακτος ἀμειλίχου· η̄ τις Ἀχαιῶν
ἡίψει χειρὸς ἔλων ἀπὸ πύργου, λυγρὸν ὅλεθρον,
χωρόμενος, φ̄ δή που ἀδελφεὸν ἔκτανεν Ἐκτωρ
η̄ πατέρο· η̄ὲ καὶ οὐόν, ἐπει μάλα πολλοὶ Ἀχαιῶν
Ἐκτορος ἐν παλάμησιν ὀδᾶξ ἔλον ἀσπετον οῦδας.
οὐ γάρ μείλιχος ἔσκε πατὴρ τεὸς ἐν δαῑ λυγρῇ·
τῷ καὶ μιν λαοὶ μὲν ὁδύρονται κατὰ ἀστυ.

735

ἀρητὸν δὲ τοκεῦσι γόρον καὶ πένθος ἔθηκας,
Ἐκτορ· ἔμοὶ δὲ μάλιστα λελείψεται ἀλγεα λυγρά.
οὐ γάρ μοι θνήσκων λεχέων ἐκ χειρας ὅρεξας,
οὐδέ τι μοι εἰπεις πυκινὸν ἔπος, οὐ τέ κεν αἰεὶ¹
μεμνήμην νύκτας τε καὶ ἥματα δάκρυ χέουσα».

740

“Ως ἔφατο κλαίουσα· ἐπὶ δὲ στενάχοντο γυναικες.
τῆσιν δ’ αὖθ’ Ἐκάβῃ ἀδινοῦ ἔξηρχε γόροιο.

«Ἐκτορ, ἔμῷ θυμῷ πάντων πολὺ φίλατε παιδῶν,
η̄ μέν μοι ζωός περ ἐών φίλος η̄σθα θεοῖσιν.
οἱ δ’ ἄρα σεῦ κήδοντο καὶ ἐν θανάτοιο περ αἴσῃ·

745

ἄλλους μὲν γάρ παιδας ἔμους πόδας ωκὺς Ἀχιλλεὺς
πέρνασχ·, δὸν τιν’ ἔλεσκε, πέρην ἀλὸς ἀτρυγέτοιο,
ἐς Σάμον ἔς τ’ Ἰμβρον καὶ Λῆμνον ἀμιγθαλόεσσαν.
σεῦ δ’ ἐπει ἔξελετο ψυχὴν τανακήει χαλκῷ.

750

πολλὰ ἁυστάζεσκεν ἔοῦ περὶ σῆμ' ἑτάροιο,
Πατρόκλου, τὸν ἔπειφνες· ἀνέστησεν δέ μιν οὐδ' ὅς.
νῦν δέ μοι ἔρστεις καὶ πρόσφατος ἐν μεγάροισι
κεῖσαι, τῷ ἵκελος, ὃν τ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
οἰς ἀγανοῖς βελέεσσιν ἐποιχόμενος κατάπεφνεν».

755

“Ως ἔφατο κλαίουσα, γύρον δ' ἀλίαστον ὅρινεν.
τῇσι δ' ἔπειθ’ Ἐλένη τριτάτη ἔξηρχε γόοιο·
“Ἐκτορ, ἐμῷ θυμῷ δαέρων πολὺ φίλτατε πάντων,
ἢ μέν μοι πόσις ἐστίν Ἀλέξανδρος θεοειδῆς,
ὅς μ' ἄγαρε Τροίηνδ· ως πρὶν ὥφελλον ὀλέσθαι.
ἥδη γάρ νῦν μοι τόδ' ἐεικοστὸν ἔτος ἐστίν,
ἔξ οὖ κείθεν ἔβην καὶ ἐμῆς ἀπελήλυθα πάτρης·
ἀλλ' οὐ πω σεῦ ἄκουσα κακὸν ἔπος, οὐδὲ ἀσύφηλον·
ἀλλ' εἴ τίς με καὶ ἄλλος ἐνὶ μεγάροισιν ἐνίπτοι
δαέρων ἢ γαλόων ἢ εἰνατέρων ἔϋπέπλων,
ἢ ἔκυρτή – ἔκυρδός δὲ πατήρ ως ἡπιος αἰεὶ –,
ἀλλὰ σὺ τὸν γ' ἐπέεσσι παραιφάμενος κατέρυκες
σῇ τ' ἀγανοφροσύνῃ καὶ σοὶς ἀγανοῖς ἐπέεσσι.
τῷ σέ θ' ἄμα κλαίω καὶ ἔμ' ἄμμορον ἀγνυμένη κῆρ·
οὐ γάρ τίς μοι ἔτ' ἄλλος ἐνὶ Τροίῃ εύρειη
ἡπιος οὐδὲ φίλος· πάντες δέ με πεφρίκασιν».

760

“Ως ἔφατο κλαίουσ’· ἐπὶ δ' ἔστενε δῆμος ἀπείρων.
λαοῖσιν δ' ὁ γέρων Πρίαμος μετὰ μῦθον ἔειπεν·
“Ἄξετε νῦν, Τρώες, ξύλα ἄστυδε, μηδέ τι θυμῷ
δείσητ’ Ἀργείων πυκινὸν λόχον· ἢ γάρ Ἀχιλλεὺς
πέμπων μ' ὅδ' ἐπέτελε μελαινάων ἀπὸ νηῶν,
μὴ πρὶν πημανέειν, πρὶν δωδεκάτη μόλῃ ἤώς».

775

“Ως ἔφαθ’· οἱ δ' ύπ’ ἀμάξησιν βόας ἡμιόνους τε
ζεύγηνυσαν, αἴψα δ' ἔπειτα πρὸ ἄστεος ἤγερέθοντο.
ἐννημαρ μέν τοι γε ἀγίνεον ἄσπετον ὅλην·
ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτη ἐφάνη φαεσίμβροτος ἤώς,
καὶ τότ’ ἄρ’ ἔξέφερον θρασὺν Ἐκτορα δάκρυ χέοντες,
ἐν δὲ πυρῇ ύπάτῃ νεκρὸν θέσαν, ἐν δ' ἔβαλον πῦρ.

780

Ἡμος δ' ἡριγένεια φάνη ρόδοδάκτυλος ἤώς,
τῆμος ἄρ’ ἀμφὶ πυρὴν κλυτοῦ Ἐκτορος ἤγρετο λαός.
πρῶτον μὲν κατὰ πυρκαϊὴν σβέσαν αἴθοπι οἴνω

785

791

πᾶσαν, ὅπόσσον ἐπέσχε πυρὸς μένος· αὐτὰρ ἔπειτα
δοστέα λευκὰ λέγοντο κασίγνητοί θ' ἔταροί τε
μυρόμενοι, θαλερὸν δὲ κατείβετο δάκρυ παρειῶν.
καὶ τά γε χρυσείην ἐς λάρνακα θῆκαν ἐλόντες,
πορφυρέοις πέπλοισι καλύψαντες μαλακοῖσιν.
αἰψα δ' ἄρ' ἐς κοιλην κάπετον θέσαν, αὐτὰρ ὑπερθε
πυκνοῖσιν λάξεσι κατεστόρεσαν μεγάλουισι·
ρίμφα δὲ σῆμ' ἔχεαν, περὶ δὲ σκοποὶ εἴατο πάντῃ,
μὴ πρὶν ἐφορμηθεῖεν ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοί.
χεύαντες δὲ τὸ σῆμα πάλιν κίον· αὐτὰρ ἔπειτα
εὖ συναγειρόμενοι δαίνυντ' ἐρικυδέα δαῖτα
δώμασιν ἐν Πριάμοιο, διοτρεφέος βασιλῆος.
“Ως οἵ γ' ἀμφίεπον τάφον Ἐκτορος ἱπποδάμοιο.

795

800

804

Μ Ε Ρ Ο Σ Β'

I. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ

II. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- α') Σημασιολογικές
- β') Γραμματικές
- γ') Πραγματικές

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ

Α'. ΦΘΟΓΓΙΚΕΣ

α') Φωνηέντων

1. Ήωνικό η ἀντί α: ἄγορή, κλισίη, νηός, νηῆς.
2. ει ἀντί ε: ἐτελείετο, Ἐρμείας, πνείω.
3. ου ἀντί ο: οὐλόμενος, Οὐλυμπος, κούρη, κουλεός.
4. υ ἀντί οι: ἄγυρις (ἄγορά).
5. Ἀσυναίρετα φωνήεντα στή ρίζα καί τίς καταλήξεις: ἀεθλος, χρυσέω, δοκέει, φιλέουσα.
6. Συναίρεση τοῦ ε + ο σέ ευ: ἐμέο — ἐμεῦ, ῥύσκεο — ῥύσκευ.
7. Παρεμβολή τοῦ ο πρίν ἀπό τίς συνηρημένες καταλήξεις τῶν ρημάτων σέ -άω: ἀντιόωσαν, εἰσօρόωντες, ἀσχελόωσι.

β') Συμφώνων

1. Αφομοίωση μέ τό ἐπόμενο σύμφωνο τοῦ τελευταίου συμφώνου τῆς πρόθεσης κατὰ ποὺ ἐκθίζεται: καδὸς (κατὰ δέ), κάββαλε (κάτραλε).
2. Διατήρηση τοῦ δ πρίν ἀπό τό μ: ἔδμεν, ὁδμή.
3. Ἀνάπτυξη τοῦ τ μετά τό π στίς λέξεις: π(τ)όλις, π(τ)όλεμος.
4. Εὐφωνικό ν στήν ἀντωνυμία ἐγώ(ν).
5. Μετάθεση συμφώνων, ίδιως τοῦ ρ, διατάξεις τοι: κραδίη, κρατερός.

Β'. ΑΡΘΡΑ

Τά ἄρθρα σέ ἀντωνυμική χρήση ἔχουν συνήθως τούς ἑξῆς τύπους:
Ἐν. γεν.: τοῖο. Πληθ. ὀνομ. τοί, ταί.

- » γεν. τάχων
» δοτ. τοῖσι(ν), τῇσι(ν)

Γ'. ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

α') Πρώτη κλίση

1. Μερικά δρσενικά τῆς πρώτης κλίσης ἔχουν στήν ὄνομ. τοῦ ἐνικοῦ κατάληξη α: νεφεληγερέτα, ιππότα, αἰχμητά.

- Κατάληξη ἀρσ. στή γεν. τοῦ ἐνικ. -αο ἦ -εω(ω): Ἀτρεῖδας, ἔκατη-βελέτας, ικέτεω, ἔϋμμελίω.
- Καταλήξεις τῆς γεν. τοῦ πληθ. -άων καὶ -έων: αἰχμητάων, θυράων, πατάων καὶ πατέων, πολλέων, μελαινέων.
- Κατάληξη τῆς δοτ. τοῦ πληθ. -ῆσι(ν) ἦ -ῆσι ἀντί -αις: κλισήσι, αἰενέτησι, πνοιῆσι.

β') Δεύτερη κλίση

- Κατάληξη τῆς γεν. τοῦ ἐν. -οις: χωριμένοιο, φόβοιο, ἐλάφοιο.
- Κατάληξη τῆς δοτ. τοῦ πληθ. οισι(ν): οἰωνοῖσι, Δαναοῖσι, ἑτέροισι.

γ') Τρίτη κλίση

- Κατάληξη τῶν πλάγιων πτώσεων τῶν ὄνομ. σέ -εύς: -ῆος, -ῆι, -ῆα: Οδυσσῆος, Ἀχιλῆι, ιερῆα.
- Αἰτιατ. σέ -ν καὶ σέ -α τῶν βαρύτ. ὄνομ. σέ -ις καὶ -υς: ἔριν καὶ ἔ-ριδα, κόρυν καὶ κόρυθα.
- Κατάληξη τῆς δοτ. τοῦ πληθ. σέ -εσσι(ν): κύνεσσι(ν), Μυρμιδόνεσ-σι(ν), ἀριστέρεσσι(ν).
- Διατήρηση τοῦ ι τῶν φωνηγεντόλ. ὄνομ. σέ -ις: πόλιος, ὅβριος, πο-λίεσσι.

δ') Ηδιαίτερες πτωτικές καταλήξεις

- Κατάληξη γεν. καὶ δοτ. ἐνικ. καὶ πληθ. ὅλων τῶν κλίσεων -φι(ν) (-ηφι, -οφι, -εσφι): δεξιτερῆφι(ν), ξυγόφι(ν), ὅχεσφι(ν).

ε') Επίθετα

- Tό ἐπίθετο πολύς - πολύ κλίνεται καὶ στούς δύο ἀριθμούς καὶ κατά τὴν τρίτη καὶ κατά τὴ δεύτερη κλίσην:
πολύς καὶ πολλός, πολέες καὶ πολλοί
πολὺ καὶ πολλόν.
- Tό ἐπίθετο σῶς βρίσκεται καὶ μέ τὸν τύπο σόος.

ζ') Αριθμητικά

- Tύποι τοῦ ἀριθμ. δύο: δοιά, δύω, δοιοί, δοιαί.
- Aιολικός τύπος πίσυρες ἀντί τέσσαρες.
- Ἐείκοσι(ν) ἀντί εἴκοσι(ν).
- Ἀρχαῖοι τύποι τακτικοῦ: δεύτατος, τέτρατος.

Δ'. ΑΝΤΩΝΥΜΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

α') Προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν:

1. Στή γεν. τοῦ ἐνικοῦ: ἔμέο, ἔμεῦ, ἔμεῖο, μεν. ἔμέθεν
σέο, σεῦ, σεῖο, σεν, σέθεν
έο, εῦ, εἰο, εύ, ἔθεν.
2. Στήν ὄνομ. τοῦ πληθυντ. ἥμεις - ἥμμεις
ἥμεῖς - ὕμμεις.
3. Στή δοτ. τοῦ πληθυντ.: ἥμιν - ἥμιν - ἥμμι(v)
ἥμιν - ὕμιν - ὕμμι(v)
4. Στήν αἰτ. τοῦ πληθυντ. ἥμέας - ἥμμεις
ἥμέας - ὕμμεις.

β') Ἐπαναληπτικῆς:

Αἰτ. ἐνικ. τῆς ἐπαναληπτ. ἀντων. αὐτός - ἦ - ὁ καὶ στά τρία γένη: μιν
(αὐτόν, -ήν, -ό).

γ') Δεικτικῶν:

1. Οἱ τύποι δ, ἡ τὸ (οἱ αἱ καὶ τοί, ται) ὡς δεικτικές ἀντωνυμίες.
2. Ἡ ἀντωνυμία ἐκεῖνος χωρίς τό ἐ: κεῖνος.

δ') Κτητικῶν:

ἐμὸς
-σός, τεὸς
-έος, ἐή, ἐόν (δς, ἦ, ὅν).

ε') Ἀναφορικῶν:

1. Οἱ τύποι δ, ἥ, τό, μέ σημασίᾳ ἀναφορ. ἀντωνυμίας.
2. Ἡ γεν. δρσεν. τοῦ ἐνικοῦ: δου (οὐ) καὶ θηλ. ἔης (ής).
3. Τό οὐδέτερο τῆς ἀντων. δστις: δττι.

ζ') Ἀόριστων:

1. Ἡ γεν. καὶ δοτ. τῆς ἀντωνυμίας τίς: τέο, τευ - τέω, τω.
2. Τό οὐδέτερο: δτι, δττι - δτευ, δττεο - δττεω.

Ε'. ΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

α') Αὔξηση καὶ ἀναδιπλασιασμός

α') Αὔξηση: Παρωχημένοι χρόνοι χωρίς αὔξηση: διαστήτην, λίσσετο,
βάλλε, καλέσσατο, γένετο.

β') Ἀναδιπλασιασμός: Γίνεται πολύ συχνά καὶ στόν ἐνεργ. καὶ μέσο ἀό-
ριστο β' σ' ὅλες τίς ἐγκλίσεις: πεπιθεῖν, τεταρπόμενοι, κεχαροίατο.

β') Προσωπικές καταλήξεις

α') τῆς Ὀριστικῆς:

1. Κατάληξη τοῦ β' ἐν. προσ. στό μέλλοντα σέ -έαι: παρελεύσεαι, δυνήσεαι.
2. Χρήση μεικτοῦ ἀσοίστου α' καὶ β': ἔξον, ἐβήσετο.
3. Κατάληξη γ' πληθ. παθ. ἀσορ. σέ -(θ)εν: ἥγερθεν, τάφεν, ἔμιγθεν.
4. Κατάληξη γ' πληθ. παθ. παραχ. σέ -αται (-νται) καὶ ὑπερσυντ. σέ -ατο (-ντο): δεδαίαται, κατακείαται, δεδημάτο, ἐφθίατο, κέατο.
5. Χρήση ἐκτεταμένων τύπων μερικῶν ρημάτων: θαλέθω (θάλλω), φθινύθω (φθίνω).
6. Πολύ συχνή χρήση θαμιστικῶν ρημάτων μέ κατάλ. -σκω: καλέσκε, δησάσκετο, ἔσκε (εἴμι).

β') τῆς Ὑποτακτικῆς:

1. Ἐγχλιτικό φωνήν ε καὶ ο ἀντί η καὶ ω: θείομεν, ἐλάσσεαι, (ἶνα) εἰδετε.
2. Καταλήξεις -μι, -σθα, -σι καὶ στά ρήματα σέ -ω: τύγωμι, ἐθέλγασθα, φύγησι.

γ') τῆς Εὐκτικῆς:

Κατάληξη γ' πληθ. μέσου ἀσορ. α' σέ -ατο: κεχαροίατο, πυθοίατο.

δ') τοῦ Ἀπαρεμφάτου:

1. Τό ἐνεργ. ἀπαρέμφατο ἔχει καταλήξεις -εν, -εναῖ, -μεν καὶ -μεναῖ: πεισέμεν, φανήμεναι, ἐλθέμεναι.

ε') Ἰδιαίτεροι σχηματισμοί τῶν χρόνων μερικῶν ρημάτων:

1. Σχηματισμός τοῦ ἀσορ. β' τοῦ ρ. ἐσχομαι ἀπό θέμα ἐλυθ-: ἥλυθον.
2. Σχηματισμός μέσου ἀσορ. α' τοῦ ρ. λύνω χωρίς -σα: λύμην, λύτο.
3. Ὑποτακτ. ἀσορ. β' τοῦ βαίνων: βύω (βῶ).
4. Προστακτ. ἀσορ. β' τοῦ κλύνω: κλύθι (ἀπό ἀρχαῖο τύπο ἔκλυν).

γ') Ανώμαλα ρήματα

α') εἰμί:

1. Διατήρηση τοῦ θέματος ἔσ- στά πρόσωπα: ἔσσι (εῖ), ἔσσο (ἴηθι), ἔσκε (ην θαμιστ.).
2. Ἄσυναίρετοι τύποι: ἔην (ήν), ἔω (ώ), ἔωσι (ώσι), ἔών (ών).
3. Κατάληξη βαρύτονων στήν εύκτ.: ἔοις (εἵης), ἔοι (εἴη).
4. Ἀπαρέμφατο: ἔμμεν καὶ ἔμμεναι (εἴναι).

β') οἶδα:

1. β' ἐν. ἐνεστ. ὄριστ. οἶδας καὶ α' πληθ. ἴδμεν.
2. Τό ἀπαρέμφ. καὶ τό θηλ. τῆς μετγ. ἀπό τό θέμα ἴδ- : ἴδμεναι, ἴδυια.
3. Μέλλοντας εἰδήσω (ἀπό ἔχγηστο εἰδῶ) καὶ ἀπαρέμφατο εἰδησέμεν.

γ') φημί:

Σχηματισμός στή μέση φωνή: φάσι, ἔφατο, ἔφαντο, φάσθε, φάσθαι.

δ') εἴμι:

Σχηματισμός του παρατ. ἀπό θέμα -ι: ἴσαν (ἴσαν).

ε') κεῖμαι:

Ἐπικός τύπος στό γ' πληθ.: κέονται.

ΣΤ'. ΑΚΛΙΤΑ

α') Προθέσεις

α') Ἐπιρρηματική χρήση τῶν προθέσεων: μετὰ δ' ἵὸν ἔηκε, ἀπὸ πατρὶ φίλω δόμεναι, νεῶν ἄπο.

β') Παρασχηματισμοί τῶν προθέσεων:

1. Ἡ πρόθεση εἰς στόν τύπο ἔξ.
2. Ἡ πρόθεση ἐν στούς τύπους εἰν καὶ ἐνι.
3. Ἡ πρόθεση πρὸς στοὺς τύπους προτὶ καὶ ποτὶ.

β') Σύνδεσμοι

Συνηθισμένοι σύνδεσμοι στόν Ὁμηρο: τὴμὲν - τὴδὲ (καὶ - καὶ), αὐτὰρ (δέ), οὖνεκα (ότι, διότι), κε(ν) (ἄν δυνητ.), αἱ κε (εἰ, ἄν, εάν), δφρα (ἴνα), ἄρα, ἄρ, δά, νυ(ν) (συμπερασματ. καὶ βεβαιωτ.).

γ') Ἐπιφρήματα

α') Σέ χρήση ἐπιρρηματική ἀπαντᾶ ἡ αἰτιατική του οὐδετ. πολλῶν ἐπιμέτων στόν ἐνικό καὶ πληθ.: μέγα φωνήσας, ἀδινὰ στενάχων, πολλὸν ἄπο.

β') Σηνιθισμένα ἐπίστριματα: σάφα, νόσφι, ἀέκητι, ὅχα, ἀντιβίγη, διαμπερὲς κ.ἄ.

δ' Μόρια σέ σύνθεση

α') Στερητικό νη: νήπιος, νώνυμος, νηλεής.

β') Ἐπιτατικά ἄγα-, ἔρι-, ἄρι-, ξα: ἄγακλυτός, ἔριζωλος, ἄριπρεπής, ξάθεος.

II. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α') ή μῆνις -ιος = ὥρη, θυμός. -άξειδω· ἀδω = λέγω μέ ωδή, φάλλω, τραχυσύδω, μτβτ. -οὐλόμενος· ὀλόμενος, μέ ένεργ. σημ. = ὀλέθριος. Άρρ. β' τοῦ δλλυμαι· κυρίως: ὁ ἄξιος για δλεθρο, ὁ καταραμένος. -ἔθηκε· τίθημι = δίνω, προξενῶ. -ἔφθιμος = ἀκμαῖος, γενναῖος. -προϊάπτω = στέλνω -"Αιδη" δοτ. τοπ. τοῦ ἀγρηστου ὀνόμ. Αις· συνηθισμένη ὀνομ. Αίδης = ὁ ἀράτος θεός τοῦ "Άδη (στερ. α + Φιδ.) -αύτούς· τά σώματά τους, ἀντιθ. στό ψυχάς -τὰ ἐλάρια = ἡ λεία (ἔλωρ, ἔλεων). -τεύχω = κατασκευάζω, κάνω. -οἰωνὸς = ὅρνεο, -πᾶσι = στά κάθε εἶδους. -έτελείετο = ἐκπληρωνόταν· τελείω, παράλλ. τύπος τοῦ τελέω. -βουλὴ = θέληση, ἀπόφαση. -ἔξ οὖ δῆ· ἐννοεῖται καὶ πάλι τό ἄειδε = φάλλε ἀπό τότε ἀκριβώς πού... Πρβλ. καὶ Όδύσσ. α 10: τῶν ἀμόθεν. -τὰ πρῶτα = για πρώτη φορά. -διαστήτην ἐρίσαντε = ἤρθιαν σέ διάσταση, ἀφοῦ φιλονίκησαν. -δῖος = θεϊκός, ἐπιφανής, ὑπέροχος (divus).

Σημ. α'. Άπο τίς σημασίες κάθε λέξης πού ἀναγράφονται ἡ τελευταία είναι ἔκεινη πού ἀρμόζει περισσότερο στήν ἐννοια τοῦ κειμένου.

Σημ. β'. Οι σύνδεσμοι καὶ τά μόρια στόν "Ομηρο ἔχουν διάφορες σημασίες. Κάποιες παρεμβάλλονται χωρίς νά ἐπηρεάζουν τό λόγο. Στήν περίπτωση αὐτή δέν ἐρμηνεύονται στίς σημειώσεις.

β') Πατρωνυμ. ἀπό τό Πηλεύς: Πηλεϊδης, Πηλεϊάδης, γεν. Πηληιάδεω.

γ') Μῆνιν Ἀχιλλῆος: Οι στίχοι 1-7 συνοψίζουν ὅλη τήν ύπόθεση τῆς Ἰλιάδας καὶ ταυτόχρονα προεξαγγέλλουν τή φραματικότητα τῶν γεγονότων, πού προήλθαν ἀπό τή φιλονικία τῶν δύο ἡγεμόνων. -θεά: "Ο ποιητής ἐπικολεῖται ἀρριστα τή θεότητα πού προστατεύει τήν ποιητική δημιουργία, για νά τόν ἐμπνεύσει στή σύνθεση τής Ἰλιάδας. Η θεότητα αὐτή είναι η Μούσα ἡ οί Μούσες, κόρες τοῦ Δία καὶ τής Μνημοσύνης, κι αύτές θεές τοῦ Όλύμπου. (Πρβλ. καὶ Όδύσσ. α 1). Σέ ὄρισμένα σημεια τῆς Ἰλιάδας ή ἐπίκληση αὐτή ἀνανεώνεται: Ἐσπετε νῦν μοι Μούσαι, Όλύμπια δώματ' ἔχουσαι. -Πηλεϊάδης Ἀχιλλέας: Ό Ἀχιλλέας ἦταν γιός θυνητοῦ, τοῦ Πηλέα, πού βασιλευε στή Φθία τής Θεσσαλίας· ὁ λαός του ἦταν οἱ Μυρμιδόνες. Οι θεοί ἀγάπησαν καὶ προστάτεψαν τόν Πηλέα τόσο πολύ, ὡστε τοῦ ἔδωσαν ώς σύζυγο τή νηροΐδα Θέτη καὶ παρακάθισαν οἱ ἴδιοι στό τραπέζι τοῦ γάμου. Μοναδικό παιδι ἀπό τό γάμο αὐτό γεννήθηκε ὁ Ἀχιλλέας, πού ό "Ομηρος τόν ἔξυμνει ώς τόν κατεξοχήν ἥρωα τοῦ πολέμου (βλ. Εισαγ.). Ἀχαιοί: "Οπως καὶ στήν Όδύσσεια, μέ τό ὄνομα τούτο δνομάζονται οἱ

Ἐλληνες πού ἔλαβον μέρος στόν Τρωικό πόλεμο. Λέγονται καί Ἀργεῖοι, ἵσως γιατί κατά τή μυθολογία οἱ Μυκῆνες εἶχαν ώς μητρόπολή τους τό "Αργος, ἀπό τό ὅποιο ἔγιναν πιό δυνατές ἀργότερα. Ὄνομάζονται ἀκόμη Δαναοὶ ἀπό τό μυθολογικό βασιλέα τοῦ "Αργους Δαναό, πού ἦρθε ἀποικος ἀπό τήν Αἴγυπτο. —τεῦχε ἐλώρια κύνεσσι οἰωνοῖσι τε: κατά τή θρησκευτική πίστη τῶν ἀρχαίων πολύ μεγάλη δυστυχία γιά ἔνα θυητό εἶναι νά μήν τοῦ γίνει ἡ χανονισμένη ταφή ἀλλά νά καταντήσει τό σῶμα του τροφή τῶν θηρίων καί τῶν ὄρνέων. Στήν περίπτωση αυτή ἡ ψυχή δέ βρίσκει ἡσυχία στόν "Αδη. —'Ατρεΐδης: Ὁ Ἀγαμέμνονας καί ὁ Μενέλαος, πού βασιλεύουν ἀντίστοιχα στίς Μυκῆνες καί στή Σπάρτη, εἶναι παιδιά τοῦ 'Ατρέα καί τοῦτος γιώς τοῦ Πέλοπα, ἰδρυτὴ ἴσχυρότατου κράτους στή χώρα, πού ἀπό αὐτόν ὄνομάστηκε Ηελοπόννησος.

α') 237-241: —φηγός = δρύς. —ικάνω = ἔρχομαι, φτάνω. —άμφι μιν = γύρω του. —θέω = τρέχω. —ἄλογος = σύζυγος. —εἱρομαι = βωτώ. —παιδας = γιά τά παιδιά. —κασίγνητος = ἀδελφός. —ό ἔτης = συγγενής, φίλος. —ό πόσις = ο σύζυγος. —ἔπειτα = ἔπειτα, στή συνέχεια. —ἄνωγχ = προστάζω· παρχμ. μέ σημασία ἐνεστ. —ἔξειγς = κατά σειρά, ἔδινε δηλ. προτροπή σ' ὅλες νά προσεύχονται στούς θεούς. —δὲ = ώστόσο. —τό κῆρος = ή λύπη, τό πένθος. —έφηπτο = (τίς) ἔβρισκαν· ρ. ἐφάπτω.

242-253: —ό δόμος = ή κατοικία, ἀνάκτορα (δέμω). —ξεστός = λεῖος, γιαλιστός. —ξεστής αιθούσησι = μέ στοές πού σχηματίζονται μέ κίονες ἀπό πελεκημένο καί ἄρα γιαλιστερό μάρμαρο. —τετυγμένον· ρ. τεύχω = κατασκευάζω. —αὐτάρ· σάν συμπλεκτ. σύνδεσμος = καί. —δεδημημένος· ρ. δέμω = οἰκοδομῶ. —μνηστή ἄλογος = ή γυναίκα πού τή ζήτησαν σέ γάμο, ή νόμιμη σύζυγος. —κούρη = νεαρή γυναίκα, κόρη. —τέγεος = στεγασμένος (τέγω, στέγω = στεγάζω· λατ. *tēgo*). —αιδοῖος = ο ὅξιος γιά σεβασμό, σεμνός. —ἐνθι = ἐκεί, δηλ. μπαίνοντας στό πανέμορφο ἀνάκτορο του Πριάμου (στ. 242). —ήπιόδωρος μήτηρ = γλυκιά, στοργική μητέρα (ήπιος + δῶρα). —εισάγουσα = φέροντας μέσα. —εἶδος = μορφή· αιτ. τῆς ἀναφ. —ἐν φυ· ἐνέφψ = ἔσφιξε. —ἐκ τ' ὀνόμαξε = τόν προσφωνοῦσε, μέ τ' ὄνομά του· ο στ. 253 ἐπαναλαμβάνεται πολύ συχνά στόν "Ομηρο.

254-262: —τίπτε· τί ποτε; = γιατί ἀρχε; —θρασὺς = δύγριος. —ή μάλα δή = ἀσφαλώς. —τείρω = κατατρίβω, καταπονώ. —δυσάνωμος = ἔκείνος πού τ' ὄνομά του προκαλεῖ κακό, καταραμένος (δυσ + ὄνυμα, ὄνομα). —ἐνθάδε· σύναψέ το μέ τό ἐλίθόντα. —ἀνήκεν = παρόρμησε. —ἄκρη πόλις = τό φηλό μέρος τής πόλης, ή ἀκρόπολη. —χειρας ἀνέχω = ύψωνω τά χέρια, προσεύχομαι. —μελιηδὸς = γλυκός σάν τό μέλι. —ἐνείκω· ὑποτακτ. ἀρ. ρ. φέρω, ἡνεικα. —σπείσησης· ρ. σπένδω. —καύτός· ἀντίθ. μέ τό ἀθανάτοισι· δηλ. ὅχι μόνο τούς θεούς νά τιμήσεις ἀλλά καί σύ νά αισθανθεῖς ἀνακούφιση. —δνήσεαν· δνίναμαι = ἀπολαμβάνω, εύχαριστιέμαι. —ἀνδρὶ δέ· τό δέ στή σημασία του γάρ. —κεκμηῶτι· κεκμηώς ἀντί κεκμηκώς· πρκμ. τού κάμνω = κουράζομαι. —άέξει· δέξω = αὔξάνω. —τύνη· σύ.

263-278: μέγας = φηλός. —κορυθαίολος = πού ἀνεμίζεται ο λόφος (ή φούντα) τής περικεφαλαίας του· ἐπομένως εύκινητος, ὀρμητικός. —μοι = γιά χάρη μου, γιά μένα. —άείρω = στηρώνω, προσφέρω. —μελίφρων = πού

γλυκαίνει τή ψυχή. —άπογυιόω = παραλύω τά μέλη· γυνία = μέλη. —λάθ-θωμαι· λανθάνω, λήθω στούς μέσους τύπους = ξεχώω· μή λάθωμαι μένεος = μή χάσω τήν όρμή μου. Λέγεται καί ή ἀντίθετη ἔκφραση: μνήσασθαι θούριδος ἀλκῆς. —χερσὶ δέ... = ἄλλωστε μέ γέρια. —λείβω = χύνω κρασί γιά σπονδή. —αἴθοψ = λαμπρός, πού σπιθίζει (αἴθω = λάμπω). —ἄξομαι = φοβούμαι, ἀπό εύσέβεια ἀποφεύγω κάτι. —οὐδέ πῃ = μέ κανένα τρόπο. —ἔστι· ἔξεστι. —κελαινεφής = πού μαζεύει τά μελανά σύννεφα (κελαινός). ἐπιθ. τοῦ Δία. —ό λύθρος = λάσπη ἀπό αίμα καί χώμα. —πεπαλαχμένος = λερωμένος, πιτσιλισμένος (ρ. παλάσσομαι, πηλός, λατ. palus). —νηὸς = ναός. —ἀγελείη· πού παίρνει τή λεία· ἐπιθ. τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπειδή αὐτήν ἐπικαλούνταν στίς ληστρικές ἐπιδρομές. —τά θύεα = οί θυσίες, οί προσφορές. —ἀστλίζω = συγκεντρώνω. —πέπλος = γυναικείο φόρεμα. —τοι· σύναψέ το μέ τό ἔστι = εἶναι· γιά σένα, εἶναι κατά τή γνώμη σου. —χαριέστατος = πολύ ωραίος. —ήγουμος = μέ ωραία μαλλιά. —θέες καί ὑποσχέσθαι· τό ἀπαρέμφ. σάν προστ. Ἀντικμ. τοῦ ὑποσχέσθαι εἶναι τό ιερευσέμεν. —ήνις = ἐνός ἔτους, χρονιάρικος. —ήκεστας· ηκεστος = ἀδάμαστος (στερ. a + κεστός, κεντός, κεντέω), κυρίως ἀκέντητος. —αἴ κε = ἄν. —έλεω = σπλαχνίζομαι. —ἀπόσχῃ· ἀπέχω μετβ. = κρατώ μακριά, ἀπομακρύνω. —μήστωρ φόβοιο = πού ἐπινοεῖ τρόπους νά προκαλέσει φυγή, πού προκαλεῖ φόβο.

279-285: μετελεύσομαι· μετέρχομαι = πηγαίνω πρός κάποιον. —εἰπόντος (ἐμοὶ) = σ' δ. τι τοῦ πῶ. —αὐθί = ἐκεῖ, στόν τόπο πού βρίσκεται. —γάννοι γαῖά σι = ν' ἀνοίξει γι' αὐτόν τή γῆ, νά τόν καταπιεῖ τή γῆ· ρ. χάσκω. —πῆμα· κατγρμ. στό μιν. —τοιο· τοῦ... —εἴσω "Αἰδος· δόμον Ἀίδος = στόν "Αδη. —ἀτερπος· ἀντί ἀτερπής = δυσάρεστος, πικρός. —ή διξύς = τή λύπη, τή δυστυχία. —ἐκλελαθέσθαι = ὅτι λησμόνησε όλότελα.

γ') Σκαιαὶ Πύλαι: Ἡταν ἡ κύρια πύλη στό τείχος τοῦ Ἰλίου, στ' ἀριστερά τῆς πόλης (σκαιός = ἀριστερός). —φηγρός: Τό δέντρο αὐτό στήν εἰσοδο τού τείχους ἥταν γιά τούς Τρώες δέντρο ιερό, ἀφιερωμένο στό Δία. —δόμον περικαλλέα Πριάμοιο: Τά ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου ἥταν συγχρότημα ἀπό πολλά κτίρια, ὅπως γινόταν καί μέ τ' ἀνάκτορα τῆς Ἐλλάδας (Μυκηνῶν, Τίρυνθας, Κρήτης κ.ἄ.). Τό κύριο μέρος τοῦ ἀνακτόρου ἥταν πάντοτε τό μέγαρον (δῶμα) καί μπροστά σ' αὐτό τή αἴθουσα. Μέσα στήν αὐλή δώμως ὑπῆρχαν κι ὄλλα κτίρια πού χρησίμευαν ώς κατοικίες τῶν παιδιών τοῦ βασιλιά, ώς γυναικωνίτες, ἀποθήκες, λουτρῶνες κτλ. Στό ἀνάκτορο τοῦ Πριάμου πρέπει νά φανταστούμε στήν αὐλή, δεξιά κι ἀριστερά, σειρά ἀπό τέτοια κτίρια, πού ἔκαναν ἐντύπωση μέ τούς ωραίους κίονες στήν εἰσοδο καθενός

(ξεστής αιθούσησι). —χερσὶν ἀνίπτοισιν: Κατά τούς ἡρωικούς χρόνους ἦταν ἔθιμο θρησκευτικό νά πλύνουν τά χέρια πρίν κάνουν θυσία ἢ σπονδή.

286 - 341

α') 286-296: —μολοῦσα = ὁφοῦ ἥρθε· ρ. βλώσκω - ἐμολον. —κέλομαι = παρακαλῶ, διατάξω. —κατὰ ἄστυ = στήν πόλη. —Θάλαμος = ίδιαίτερο δωμάτιο ὅπου φυλάγονταν τά πολύτιμα πράγματα. —κηώεις = εὐώδιαστός. —οἱ· τῇ Ἐκάρῃ. —παμποίκιλα = ὄλοκέντητα. —ἔργα = ἐργόχειρα. —θεοειδῆς = θεόμορφος. —ἐπιπλώς = ὅταν ἐπλευσε, ταξίδεψε· ρ. ἐπιπλέω. —τὴν ὁδὸν ἦν = στό ταξίδι πού. —ἀνήγαγε = ἔφερε ἐπάνω. Ἡ ἀνά, ἐπειδή τό ταξίδι ἔγινε πρός τά βορινά. —εύπατέρεια = ἀρχοντική. Κυρίως, αὐτή πού ἔχει εὐγενή πατέρα. —ἀειραμένη· ἀειών· Z 264. —δῶρον· κατηρ. —νείατος = τελευταῖος. —βῆ λέναι = ξεκίνησε. —μετασσεύομαι = πηγαίνω γρήγορα.

297-304: —τῆσι· στήν Ἐκάρη καί τίς ἄλλες. —ἄιξε· οἴγω = ἀνοίγω. —Κισσηὶς = ἡ κόρη τοῦ Κισσέα. —ἔθηκαν· τίθημι στή σημασία τοῦ κάνω. —όλολυγῇ = μέ φωνές. —εὔχομαι = κάνω δέηση, παρακαλῶ. —ἀράομαι = προσεύχομαι.

305-311: —ρυσίπτοις = πού προστατεύει, πού σώζει τήν πόλη (ρύομαι + πτόλις). —ἄξον· ἄγνυμι = σπάζω. —δή = πλέον, πιά. —στ. 308-310 = 274-276. —ἀνανεύω = σηκώνω ἀρνητικά τό κεφάλι, ἀρνιέμαι.

312-325: —δῶμα = κατοικία, ἀνάκτορο. —τεύχω = κατασκευάζω, κτίζω. —έριβωλαξ = γῆ πού ἔχει μεγάλους βώλους ἀπό χῶμα, γόνιμη (ἐπιτατ. ἐρι + βώλαξ). —τέκτων = τεχνίτης. —ἐνθα = ἔκει. —πάροιθε· σύναψέ το μέ τό δουρόδος = ἀπό τό μπροστινό μέρος τοῦ δόρατος. —περὶ δὲ = καί γύρω στή βάση τῆς αἰχμῆς. —περὶ θέε = τήν τριγύριζε· ρ. θέω = τρέχω. —ό πόρκης = κρίκος. —τόν δέ· τόν Ἀλέξανδρο. —τά τεύχεα = τά ὅπλα. —ἔπω = ἀσχολούμαι μέ κάτι. —ἀγκύλος = ἀγκυλωτός, κυρτός. —ἀφάω = φηλαφῶ. —μετὰ = μεταξύ. —ἵστο· ήμαι. —νεικέω = κάνω ἐπίπληξη. —αἰσχρὰ ἔπη = βαριά, προσβλητικά λόγια.

326-331: —δαιμόνιος = ἀλλόκοτος. —ού καλά = ὅχι καλά, ὅχι ὄρθια. —μέν· βεβαιωτ. —ό χόλος = ὁ θυμός. —φθινύθω = μαραίνομαι, χάνομαι. —αἰπὺς = φηλός. —μάρναμαι = μάχομαι. —ἡ ἀυτὴ = κραυγή τῆς μάχης, ἡ μάχη. —άμφιδέδηε = ἄναψε γύρω· δαιώ = καίω. —μαχέσαιο ἀν = θάξ-

κανες ἐπίπληξη, θά τά βαζες. —δν τινά που· ἡ πρόταση είναι ἀναφ. ύποθ. = ἀν τυχόν κάποιον. —μεθιέντα· μεθήμι = ἀφήνω, παραμελῶ. —στυγερὸς = φρικαλέος. —ἄνα· ἐπίρρ. με ἔννοια προσταγῆς = (σύκω) ἐπάνω. —δήιος = καυστικός, καταστρεπτικός (δαιώ). —Θέρηται· θέρομαι = καίσμα.

332-341: —ἡ αἰσα = τό πρέπον, τό ὁρθό· κατ' αἰσαν = ὁρθά, δίκαια, ὅπως μου ἄξιες. —οὐδ' ὑπὲρ αἰσαν = ὅχι πέρα ἀπό τό ὁρθό, ὅχι ἄδικα. —τούνεκα = γι' αὐτό τό λόγο. —σύνθεο· σιντίθεμαι = βάζω στό νου μου, —προσέχω τό λόγο κάποιου. —οὐ τοι = ἀλήθεια ὅχι. —νέμεσις -ιος. ἀγανάκτηση. —τό ἄχος = ἡ λύπη. —προτρέπομαι = στρέφομαι πρός κάτι, παραδίνομαι. —παρειποῦσα· παρεῖπον = παρακίνησα, ἔπεισα. —ὅρμησε· δρμάω· μτβτ. = κάνω κάποιον νά κινηθεί. —μοι καὶ αὐτῷ = ὅπως καὶ σέ μένα τόν ίδιο. —λώιον· λώον· συγκρ. τοῦ ἀγαθός —ἐπαμείβομαι = πηγαίνω μέ τή σειρά. —ἐπιμένω = περιμένω. —ἀρήια = πολεμικά. —δύω = νά ντυθώ, νά φορέσω. —μέτειμι = ἔργομαι κατόπι, ἀκολουθώ. —κιγήσεσθαι· κιχάνω, κίχημι = συναντώ.

β') Ιων. τύπος τοῦ φ. ἐπιπλέω: ἐπιπλώω καὶ μετχ. ἀορ. β' ἐπιπλώς.
—Δοτική τοῦ δινόματος νέμεσις: νεμέσι ἀντί νεμέσει.

γ') ές Θάλαμον κηώνετα: Τό δωμάτιο, ὅπου φυλάγονταν τά φορέματα εὑωδίαζε, ἀπό τό ἀρώματα πού ἔβαζαν ἀνάμεσά τους, γιό νά τά προφυλάγουν ἀπό τό σκάρω ὀλλά καί γιά νά ἀποκτούν ὥραία καί μόνιμη μυρωδιά. —ἔργα γυναικῶν Σιδονίων: Τά λεπτά καί περίτεχνα κεντήματα τῶν πέπλων ἡταν προϊόντα ἀνατολίτικης χειροτεχνίας, ὅπως γινόταν καί κατά τή βυζαντινή ἐποχή καί σήμερα ἀκόμη. Ιδίως οἱ πόλεις τής Φοινίκης ἡταν κέντρα βιομηχανίας εἰδῶν πολυτελείας, ὅπως είναι πολύτιμες βαφές, ἀρώματα κ.ἄ. Ιδιαιτέρως ἀναφέρεται ἀπό τόν "Ομηρο ἡ Σιδόνα ως κέντρο τέχνης (πολυνδαίδαλοι Σιδόνες). —Θεανώ: Ἡταν κόρη τοῦ Κισσέα, τοῦ βασιλιὰ τῶν Θρακῶν καί σύζυγος τοῦ Ἀντήνορα. —τάξ· Ἀλέξανδρος ἔγγαγε: 'Ἐπιστρέφοντας ὁ Πάρης ἀπό τήν Ἐλλάδα συνέγισε τίς ληστρικές του ἐπιθέσεις σέ παράλιες πόλεις τής Φοινίκης. Τά πειρατικά αὐτά ταξίδια, ὅπως λέει καί ὁ Θουκυδίδης, ὅχι μόνο δέν ἔφερναν ντροπή ἐκείνη τήν ἐποχή ἀλλά μᾶλλον ἔδιναν δόξα σ' αὐτούς πού τά ἐπιχειροῦσαν. —δλυλυγῇ: "Ισως ὁ ποιητής ἐννοεῖ θρησκευτικά ἐπιφωνήματα, πού ἔλεγαν ὅλες οἱ γυναικες μαζί μέ ρυθμό, ὅπως γινόταν καί σ' ἀλλες ἐπίσημες στιγμές. —Θάλαμον καὶ δῶμα καὶ αὐλήν: 'Ἐπαναλαμβάνεται ἔδω ὁ συνηθισμένος τύπος τῶν διηρικῶν ἀνακτόρων μέ τή διαφορά ὅτι τό κύριο μέρος λέγεται δῶμα καὶ τή αἴθουσα αὐλή. —ἔγγος ἐνδεκάπηχος: Δέ γνωρίζομε μέ τί μέτρο ύπολογίζει τό

μῆκος τοῦ δόρατος τοῦ Ἐκτορα. "Οπως καὶ νά εἶναι θέλει νά παραστήσει
ὅτι τό δόρυ τοῦ ἥρωα ἔξαιρετικά μαχρό. —πόρκης: Κρίκος πού στε-
ρέωνε τήν αἰγάλη στό ξύλο τοῦ δόρατος καὶ ἐπιπλέον στόλιζε τό δόρυ. —χό-
λον τόνδε: 'Ο χόλος τοῦ Πάρη προερχόταν ἀπό τό γεγονός ὅτι εἶχε ἀποτύ-
χει στή μονομαχία του μέ τό Μενέλαιο καὶ γιά τοῦτο οἱ Τρῶες τόν κατηγο-
ρούσσαν.

—Ποιόν τύπο ἀνδρός παρουσιάζει ἐδῶ ὁ Πάρης; Προσδιορίστε τήν
ἀντίθεση ἀνάμεσα σ' αὐτόν καὶ τόν Ἐκτορα.

342 - 368

α') 342-358: —μειλίχιος = γλυκός, μαλακός. —ό δατήρ = κουνιάδος,
ἀνδράδελφος. —κύων = ἀναιδῆς. —κακομήχανος = κακούργος.
—όκρυστεσσα = φρικτή (χυρίως: χρυσές, τό κρύος), —ώς ὄφελε = εἰθε. 'Η
σειρά τῶν λέξ.: ὡς κακή ἀνέμοιο θύελλα ὄφελε οἴχεοθαι... —ὅτε πρῶτον =
ἀμέσως μόλις. —οἰχεοθαι προφέρουσσα = ν' ἀρπάξει μέ μιᾶς. —προφέρω =
ἀρπάζω, παρασύρω. —θύελλα ἀνέμοιο = ὄρμητικός ἀνεμος, ἀνεμοθύελλα.
—πολύφλοισιβος = πολυτάραχος. —κῦμα ἀπόρερσε = νά μέ παράσερνε τό
κύμα. ('Η πρότ. ἔχει δυνητ. σημασία. 'Έχει παραλειφθεῖ τό κεν)· ρ. ἀπαν-
ράω. —πάρος = πρίν, παρά νά... —ώδε = ἔτσι ὅπως ἔγιναν. —τεκμήρωντο
= ὄρισαν, ἀποφάσισαν ρ. τεκμαίρομαι (τέκμαρ = τέλος). —ἔπειτα = μετά
τό κακό πού ἔκανα. —τίδη = νά τίξερε, νά ἔννοούσε. 'Εξακολουθεῖ ή ἀνεχ-
πλήρωτη εὐχή τῆς Ἐλένης. —νέμεσις = ή κατάκριση. —αἰσχεα = κατηγο-
ρίες, βρισιές, —ἔμπεδοι φρένες = σταθερός, ύγιής νοῦς. —όπίσσω = στό
μέλλον. —τῷ = γιά τοῦτο. —ἐπαυρήσεσθαι = ὅτι θά ἀπολαύσει, θά πληρω-
θεῖ. —δίφρος = κάθισμα χαμηλό. —πόνος = κόπος, ἀγώνας. —σε φρένας·
σου φρένας = τήν ψυχή σου. —ἀμφιβέβηρκε = περικυκλώνει, πιέζει. —ἡ
ἄτη = ή ἀμαρτία, τό κακό. —ἐπί θήκε = ἔριξε ἐπάνω. —όπίσσω· Z 352.
—πέλομαι· εἰμί. —πελώμεθα ἀσίδημοι = νά γίνουμε θέμα γιά τραγούδι.
—έσσόμενοι = οἱ κατοπινοί, οἱ μεταγενέστεροι.

359-368: —καθίζω = βάζω κάποιον νά καθίσει. —φιλέουσά περ = ὅσο
στοργική κι ἐν εἶναι ή περιποίησή σου. —ἐπέσσουται = σπεύδει, θέλει· παρχ.
τοῦ ἐπισσεύματι μέ σημασία ἐνεστ. —μέγα· ἐπίρ. —έμειο· γεν. ἀντικ. στό
ποθήν. —ποθήν ἔχουσι = ποθοῦν, περιμένουν. —ὄρνυθι· ὄρνυμι. —ἐπείγο-
μαι = βιάζομαι, κάνω γρήγορα. —καταμάρπτω = προστάνω. —οἱ οἰκήες
= οἱ οἰκεῖοι. —ἡ ἔξομαι αὐτίς = η νά ἔρθω πάλι. —ύπότροπος = ἐπιστρέ-
φοντας. —με· σύναψε το μέ τό δαμόωσι. —ύπὸ χερσὶ = κάτω ἀπό τά χέρια.
Εἶναι η δοτ. δργαν. η κυριολεξία, ἐπειδή αὐτός πού σκοτώνεται πέφτοντας

βρίσκεται κάτω από τά χέρια ἔκεινου πού τόν σκοτώνει. —δακρύωσι· δακρύουσι.

γ') οὐ τι προσέφη: Ἰσως ἀπό ἀγανάκτηση πρός τόν ἀδελφό του ἦ ἐπειδή ἡ Ἐλένη δέν πρόλαβε νά τοῦ ἀπευθύνει τό λόγο. "Οπως καί νά 'ναι ἡ σιωπή αὐτή τοῦ Ἐκτορα είναι χαρακτηριστική. -δες ἥδη νέμεσιν: Ἡ Ἐλένη παραπονιέται ὅτι ὁ Πάρης δέν ἔρει τί προκαλεῖ τήν ἀγανάκτηση καί τήν κατηγορία τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἄγνοια αὐτή τόν κάνει μηδαμινό, ἐπειδή κατά τίς τήικές ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς μιά πράξη είναι ἡθική ἦ ἀνήθικη στό μέτρο πού ἐπιδοκιμάζεται ἡ καταχρίνεται ἀπό τούς ἀνθρώπους. —πελώμεθα δοιδιμοι: Ἡ ἀφορμή καί τά ἐπεισόδια τοῦ Τρωικοῦ πολέμου φάλλονταν σάν ἐπικά τραγούδια ὡς τούς χρόνους τοῦ Ὁμήρου καί ὁ ποιητής κάνει τόν ὑπαινιγμό ἔχοντας ὑπόψη ὅλα αὐτά.

—Νά ἀναγνωριστοῦν τά συναισθήματα πού κατέχουν τήν Ἐλένη καί τό συναίσθημα τοῦ Ἐκτορα.

369-406

α') 369-380: —δόμοι εῦ ναιετάνοντες = ὡραία κατοικία. Κυρίως σπίτι, ὅπου κατοικεῖ κανείς καλά. Τό ἐπιθ. λέγεται καί γιά πόλεις. —έύπεπλος = πού φορεῖ ὡραίο φόρεμα, καλοντυμένη. —γοάω = θρηνῶ. —μύρομαι = δακρύζω, κλαίω. —ἀμύμων = ἄφογος (ἀ-μώμος). —τέτμεν = βρήκε· ἔτετμον (πότμος). —ἔστη ἐπ' οὔδὸν ίών· ίών ἐπ' οὔδὸν ἔστη. —ό οὔδὸς = τό κατώφλι. —εἰ δ' ἄγε· παρακελευσματικό. Συμπλήρωσε εἰ δὲ βούλει, ἄγε... —νημερτής = ἀλάνθαστος, ἀληθινός (νη + ἀμάρτανω). —ἡ γαλώως = κουνιάδα, ἀνδραδέλφη. —ἡ εινάτηρ -έρος = συννυφάδα. —ές Ἀθηναίης· ἐς νηὸν Ἀθηναίης. —ιλάσκονται = ζητοῦν νά ἔξιλεώσουν. 'Ενεστ. ἀποπειρ.

381-389: —ὅτρηρὸς = εὐκίνητος, πρόθυμος. 'Επιθ. τῶν ὑπηρετῶν. —ἡ ταμίη = ἡ οἰκονόμα. —μάλ' ἄνωγκας· τό μάλα στή σημ. τοῦ ἔντονα, ρητά. —οὖνεκα = ἐπειδή. —τείρομαι = καταπονέμαι. —κράτος = ἡ νίκη, ἡ ὑπεροχή. —ἀφικάνει· ἐνεστ. μέ σημ. παρκ. —μαινομένη = ταραχμένη, ἔξω ἀπό τόν ἔχυτό της. —ἡ τιθήνη = ἡ τροφός (ἀναδιπλ. θέμα θη - θηλυς).

390-406: —ἡ ἡρα = μ' αὐτά τά λόγια. —ἀπέσσυτο = ἔψυγε βιαστικά (σεύω = θέτω σέ γρήγορη κίνηση). —έυκτιμένας = καλά χτισμένες, καλοστρωμένες. —ἡ ἀγυιά = ὁ δρόμος. —εὗτε = ὅταν, τή στιγμή πού... —τῇ = ἀκριβῶς στή θέση. —διεξίμεναι = νά περάσει ἔξω. —ἔνθα = ἔκει. —πολύδωρος = προικισμένη μέ πολλά χαρίσματα. —ὑπὸ Πλάκω = στίς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ Πλάκου. —ύληις = δασωμένος (η ςηλη). —Κιλίκεσσιν ἄνδρεσ-

σιν = στό λαό τῶν Κιλίκων. —**ἔχετο Ἐκτορι** = (σύντ. παθητ.: στή νεοελλην. εἶναι ἐνεργητ.) τήν εἶχε ὁ Ἐκτορας, ἡταν γυναίκα τοῦ Ἐκτορα. —**χαλκοκορυστής** = ὀπλισμένος μέ χαλκό (κορύσσω = ὀπλίζω). —**ἔπειτα** = τότε. —**ἀταλάφρων** = ἀθώος, ἄκακος (ἀταλά = τρυφερά + φρήν). —**αὔτως** = ἔτσι. —**ἄλιγκιος** = ὅμοιος. —**καλέεσκε** = φώναζε συνήθως. —**έρνετο·** ὁνομαὶ = σώζω. —**μείδησεν·** ρ. μειδάω, μειδιάω. —**ἄγχι οἱ** = κοντά του. —**παρίστατο** = στεκόταν πλάι του. —στ. 406· Ζ 253.

γ') σύν ἀμφιπόλω ἐυπέπλω: Δεῖγμα ἀρχοντικῆς καὶ ἀνετης ζωῆς ἀποτελεῖ καὶ ἡ περιποιημένη ἐμφάνιση τῶν ὑπηρετῶν γενικά. —**ταμή:** Εἶναι ἡ οἰκονόμα καὶ γενικά αὐτή πού κατευθύνει τίς δμωές στό ἔργο τους. Στή θέση αὐτή προτιμούσαν συνήθως τήν πιό πιστή καὶ κάπως ήλικιωμένη· γιά τούτο συχνά χαρακτηρίζεται αἰδοίη ταμή. —**ἐυκτιμένας κατ'** ἀγυιάς: Οι δρόμοι τῆς ὁμηρικῆς πόλης ἦταν στρωμένοι μέ πέτρες κι ἀσβέστη. Εἰδικά γιά τό Ἰλιο, αὐτό πιστοποιήθηκε ἀπό τίς ἀνασκαφές τοῦ Σλήμαν καὶ τοῦ Δαϊρπφελδ. —'Ανδρομάχη θυγάτηρ **'Ηετίωνος:** Ἀλησμόνητη γυναικεία μορφή, ἔτσι διπλας ζωγραφίζεται μέσα στό ὁμηρικά ἔπη· εἶναι ἡ σύζυγος τοῦ Ἐκτορα, πού ὑπενθυμίζει πιό κάτω στόν ἄντρα της τή θλιβερή ίστορία τῆς ζωῆς της. 'Αμεσως ἀπό τήν πρώτη της αὐτή ἐμφάνιση κερδίζει τή συμπάθεια του ἀναγνώστη καὶ τοῦ ἐμπνέει τό θαυμασμό. —**Κιλίκεσσιν ἀνδρεσσιν ἀνάσσασιν:** Οι Κιλικες τῶν ὁμηρικῶν χρόνων κατοικούσαν στή Μεγάλη Φρυγία χωρισμένοι στά δύο· στό ἔνα τμῆμα πρωτεύουσα ἦταν οι Θῆβες, στό ἄλλο ἡ Λυρνησσός. Στή χώρα πού ἀπό αὐτούς ὀνομάστηκε Κιλικία μετανάστευσαν σέ χρόνους μεταγενέστερους. —**οἶος γάρ ἔρνετο Ἰλιον Ἐκτωρ:** Ό 'Ἐκτορας δέν ἦταν μόνο αὐτός πού ρύθμιζε τήν ἀμυνα τοῦ Ἰλίου ἀλλά καὶ κατά τή μάχη ἔδινε λαμπρό παράδειγμα φιλοτιμίας καὶ ἡρωισμοῦ (πρβλ. καὶ τά λόγια τής 'Ελένης 355). —**μείδησεν ἰδών ἐς παῖδα σιωπῇ:** 'Αριστοτέχνης πάντοτε δέ 'Ομηρος ὅταν ζωγραφίζει τά ἀνθρώπινα πάθη, μεταχειρίζεται κι ἐδῶ πολύ ἀπλό ἀλλά καὶ πολύ ἐκφραστικό τρόπο, γιά νά παραστήσει τή στοργή καὶ ταυτόχρονα καὶ τήν ἀγωνία τοῦ Ἐκτορα γιά τήν τύχη τοῦ παιδιοῦ του.

407 - 465

α') 407-428: —**δαιμόνιε·** ἐδῶ προσφώνηση ἀγάπης: εὐλογημένε, καημένε. —**φθίσει·** μτβτ. φθίνω = ἀφανίζω. —**νηπίαχος** = μικρός (παραλλ. τύπος τοῦ νήπιος). —**ἄμμορος** = ἀτυχος, δυστυχής (στερ. α + μόρος). —**κέρδιον** = ὠφελιμότερο, καλύτερο. —**ἀφαμαρτάνω τινὸς** = χάνω, στεροῦμαι κάτι. —**δύομαι χθόνα** = κατεβαίνω στή γῆ, πεθαίνω. —**ἡ θαλπωρὴ** = ἡ παρηγοριά. —**πότμον ἐπίσπης·** πότμον ἐφέπω = ἀκολουθῶ τήν κοινή μοίρα,

πεθαίνω: ἐπίσπης· ἀόρ. ὑποτακτ.· ἐδῶ ώς τετελεσμένος μέλλ. —**ἄχει** = θλίψεις, σέ αντίθεση μέ τό θαλπωρή. —**ἄμδος** = δικός μας. —**ἐκ...πέρσεν.** πέρθω = λεηλατώ πόλη που ἔχει κυριεύθει. —**εὐ ναιετάουσαν.** Ζ 370. —**ἐξεναρίζω** = ἀφαιρώ τά ἔναρα, δηλ. τά ὅπλα σκοτωμένου πολεμιστή, σκοτώνω. —**σεβάσσατο· σεβάζομαι** = δέ μέ ἀφήνει ή συνείδησή μου. —**κατέκηε**: ἀόρ. τοῦ κατακαίω. —**ἔντεα** = ὅπλα. —**δαιδαλος** = καλοφτιασμένος. —**χέω στῆμα** = χύνω χῶμα, γιά νά σχηματιστεῖ τύμβος· γενικά = κάνω τάφο. —**νύμφαι ὄρεστιάδες** = νύμφες τῶν βουνῶν. —**αἰγίσχος** = πού κρατεῖ τὴν αἰγίδα. —**ό καστήγητος** = ο ἀδελφός. —**ἴφ· ιος - ια - ιον** = ἔνας, μία, ἔνα. —**κατέπεφνε** = σκότωσε. —**ποδάρχης** = γρήγορος στά πόδια. —**ἐπὶ βουσὶ** = ἀνάμεσα στίς ἀγελάδες, ἐνῶ φύλαχε τά βόδια. —**εἰλίποδες** = πού στρέφουν πρός τά μέσα τά πόδια. Ἐπίθ. τῶν βούδιων (βλ. καί Ὁδύσσ. α 92). —**ἀργενός** = λευκός, λαμπρός. —**βασιλευεν** = ἡταν βασιλίσσα. —**δευρο** = ἐδῶ, στό στρατόπεδο τῶν Ἀχαιών. —**ἄμα** = μαζί μέ. —**τό κτέαρ - ατος** = κτῆμα. —**ἄψ** = πίσω, στή χώρα της. —**ἀπερείσια ἄποινα** = ἀπειρα λύτρα. —**ἰσχέαιρα** = τοξεύτρια (ιός = βέλος + χέω).

429-439: —**ἀτάρ** = ὅμως, λοιπόν. —**θαλερὸς** = δυνατός, ἀκμαίος. —**μίμνω** = μένω. —**ὅρφανικός** = ὅρφανός. —**στῆσον· ἵστημι**: μετβτ. = κάνω νά σταθεῖ, τοποθετώ. —**ό ἐρινεὸς** = ή ἀγριοσυκιά (νεοελλην. ὁρνός). —**ἀμβατός** = πού μπορεῖ νά πατηθεῖ, εύπρόσβλητος. —**ἐπίδρομος** = ὅπου μπορεῖ κανείς νά πλησιάσει. —**ἔπλετο· πέλουμαι· ο ἀόρ., ἐπειδή ή ἀπόπειρα** ἔγινε ἥδη. —**τῇ γε** = σ' αύτό ἀκριβώς τό σημεῖο. —**ἐπειρήσαντο** = ἔκαναν ἀπόπειρα. —**ἄγακλυτός** = πολυδόξαστος, τρανός (ἄγα-, ἄγαμαι + κλυτός). —**ῃ που** = η ὅπως φαντάζομαι. —**ἔνισπε· ἐνέπω.** —**θεοπρόπιον** = προφητεία, χρησμός. —**ῃ νυ** = η ἵσως. —**θυμόδης ἐποτρύνει καὶ ἀνώγει** = ή ψυχή τους τους παρορμά καί τους προτρέπει.

440-465: —**ῃ καὶ** = βέβαια καί. —**μέλοι μοι** = σκέπτομαι, παίρνω ὑπόψη. —**τάδε πάντα· οσα εἶπε ή** Ανδρομάχη. —**αἰνῶς** = πολύ. —**αἰδεόμαι** = ντρέπομαι. —**έλκεσίπεπλος** = πού σέρνει τόν πέπλο. Τό ἐπίθ. ἔκφράζει τή χάρη τῶν εύγενῶν γυναικῶν τοῦ Ἰλίου. —**κακός ώς** = σάν δειλός. —**νόσφιν** = μαχριά. —**πολέμοιο· σύναψε** το μέ τό νόσφιν. —**ἀλυσκάζω** = ἀποφεύγω, ζεφεύγω. —**μάθον** = ἔμαθα, συνήθισα. —**πρώτοισι· κατηρ.** στό Τρώεσσι = μέ τους Τρώες, πού εἶναι στήν πρώτη γραμμή. —**ἀρνύμενος· ἀποπειρ.** ἐνεστ. τοῦ ἄρνυμαι = διασώζω. —**κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν** = μέ τήν καρδιά μου καί τήν ψυχή μου. Δηλ. τό προαισθάνομαι καί τό νιώθω. —**ἢ τ' ἄν ποτε** = ὅταν κάποτε θά. —**δλώληγ** = θά ἔχει καταστραφεῖ. —**Ἴλιος ἴρη** = ή ιερή, ή θεοχάρη πόλη τοῦ Ἰλίου. —**έϋμμελίης** = ο καλός ἀκοντιστής,

ό πολεμικός (εὐ + μελή = μελιός, τό ξύλο ἀπό τό ὄποιο κατασκευάζεται τό δόρυ). —ἄλγος Τρώων = ή λύπη πού θά νιώσω γιά τούς Τρώες. —οὗτ' αὐτῆς Ἐκάβης· οὗτ' ἄλγος αὐτῆς Ἐκάβης. —οἵ κεν πέσοιεν = πού ἴσως πέσουν. —ύπ' ἀνδράσι δυσμενέεσιν· πρβλ. Z 368, ύπό χερσίν Ἀχαιῶν. —σεῦ· ἐνν. ἄλγος. —ἄγηται· ἄγομαι = παίρνω μαζί μου. —ἐλεύθερον ήμαρ = τήν ἐλεύθερία σου. —ἀπούρας· ἀπανράω = ὀρπάξω, ἀφαιρῶ. —καί κεν ὑφαίνοις = καί μπορεῖ νά ὑφαίνεις. —πρὸς ἄλλης = στίς διαταγές ἄλλης. —φορέω· θαμιστ. τοῦ φέρω. —ἀεκαζομένη = χωρίς νά θέλεις (δέκων). —κρατερὴ ἀνάγκη = σκληρή ἀνάγκη. —ἐπικείσεται· ἔνν. σοι = θά σέ πιέζει. —εἴπησι· ἀρ. ὑποτακτ. ἀντί μέλλ. —ἀριστεύεσκε = ὀρίστευε πάντα, θαμιστ. τοῦ ἀριστεύω. —μάχεσθαι· αἰτιατ. τής ἀναφ. στό ἀριστεύεσκε. —νέον ἄλγος = νέα ἀφορμή γιά λύπη. —χήτεϊ = ἀπό τή στέρηση, γιατί στερήθηκες (τό χήτος). —ἄμυνειν· σύναψέ το μέ τό τοιούδε = τέτοιου, τόσο γεννακίου, πού ὡστόσο δέ σέ ἔσωσε ἀπό τή δουλεία. —δούλιον ήμαρ· ἀντίθ. μέ τό ἐλεύθερον ήμαρ. —χυτή γαῖα = χυμένο χῶμα· πρβλ. σῆμα χέειν. —ό ἐλκηθμὸς = τό σύρσιμο, τό τράβγημα. —πυθέσθαι· τό πυνθάνομαι σέ γεν. σημασία αἰσθήσ.: πρὶν πυθέσθαι βοῆς = πρὶν ἀκούσω τίς φωνές σου. —πρὶν πυθέσθαι ἐλκηθμοῖο = πρὶν σέ ἀντικρίσω νά σέ τραβοῦν.

β') Δωρ. τύπος τοῦ πρώτου προσώπου τής κτητ. ἀντων. γιά πολλούς κτήτορες: ἀμός (πρβλ. ἄμμεις = ἐμεῖς καί ἄμμε = ἐμᾶς).

—Ἐπικός τύπος τοῦ εἰς - μία - ἐν = ἵος - ἵα - ἵον. Στή γεν. καί δοτ. ὁ τόνος κατεβαίνει.

—Τύπος τοῦ παρατ. μέ συγκοπή τοῦ ρ. πέλομαι· ἔπλετο.

γ') πάντες ἐφορμηθέντες: Ή 'Ανδρομάχη γνωρίζει βέβαια τήν ἀνδρεία τοῦ συζύγου της, φοβάται ὅμως τήν περίπτωση νά τοῦ ἐπιτεθοῦν οἱ ἔχθροι πολλοί μαζί. —ἐκπέρσεν Θήβην ὑψίπουλον: Ή ἐκπόρθηση τής Θήβας ἔγινε τό δέκατο ἔτος τοῦ πολέμου, μέ τόν τρόπο πού τήν ἰστορεῖ ὁ "Ομηρος στό I 185. —ούδέ μιν ἔξενάριξε... Οἱ όμηρικοι πολεμιστές τόσο πολύ ἀγαπούσαν καί τιμούσαν τά ὅπλα τους, ὥστε τό νά γυμνωθεῖ ὁ νεκρός ἀπό αὐτά ἀποτελούσε γι' αὐτούς δυστυχία μεγαλύτερη κι ἀπό τό θάνατο. Γιά τούτο ή πράξη τοῦ 'Αχιλλέα ν' ἀφήσει ὀπλισμένο τό νεκρό 'Ηετίωνα λογχαριάζεται ἀπό τήν 'Ανδρομάχη σάν μεγαλοφυχία. —κατέκηρε: Μοναδικό τρόπο ταφής τῶν νεκρῶν ὁ "Ομηρος ἀναφέρει τήν καύση τους πάνω σέ πυρά. Σέ προγενέστερες ὅμως ἀπό τόν "Ομηρο ἐποχές, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τούς μυκηναϊκούς τάφους, τό πιό συνηθισμένο ήταν νά θάβουν τούς νεκρούς, ὅπως καί κατά τούς ἰστορικούς χρόνους. Τήν τέφρα τοῦ νεκροῦ τήν ἀπόθεταν σέ τάφο καί πάνω ἀπό αὐτό ἔχυναν χῶμα (σῆμα χέειν), ὥστε νά σηγματιστεῖ μικρό ὕψωμα σάν λοφίσκος (τύμβος). Αυτό ήταν τό μνημεῖο, τό σῆμα τοῦ νεκροῦ.

Τέτοιοι τύμβοι σώζονται πολλοί, ὅπως ὁ τύμβος τοῦ Πατρόκλου στήν Τροία, ὅπως τόν λένε, ὁ τύμβος τῶν Μαραθωνομάχων κ.ἄ.—ἀμβατός ἐστι πόλις καὶ ἐπίδρομον ἔπλετο τεῖχος: Σύμφωνα μέ τις μυθολογικές παραδόσεις, τό τεῖχος τοῦ Ἰλίου τό εἶχαν κατασκευάσει θεοί. Στήν οἰκοδόμησή του ὅμως εἶχε συνεργαστεῖ καί ὁ Αἰακός καὶ ἀκριβῶς τό μέρος ἔκεινο, πού εἶχε προέλθει ἀπό θυητὰ χέρια, δέν ἦταν τόσο ισχυρό. Οἱ ἀνασκαφές τοῦ Σλῆμαν ἀποκάλυψαν ἔνη τῆς τειχοδομίας τοῦ Ἰλίου (βλ. εἰκ. 3).—ἐλκεσίπεπλος: ὅπως καὶ τά ἐπίθετα τανίτεπλος, βαθύπεπλος, βαθύζωνος, ἐύπεπλος, τό ἐπίθετο αὐτό ἐκφράζει τή γυναικεία χάρη καὶ κομφότητα, πού ἀξίζει νά ἔξαίρεται, ὅταν ληφθεὶ ὑπόφη ἡ ἀπλότητα πού ἔχει τό ἀρχαῖο ἔνδυμα. 'Αναλογα μέ τήν καλαισθησία κάθε γυναικίας ὁ πέπλος, πού ἦταν ἔνα ἀπλό ὄρθογώνιο ὑφασμα, ἔπαιρε ίδιαιτερη πτύχωση καὶ δική του γραμμή. —μάθον ἔμμεναι ἐσθλός: Πρβλ. καί τή γνώμη τοῦ Διομήδη στό E 253, οὐ μοι γενναῖον ἀλυσοκάζοντι μάχεσθαι οὐδὲ καταπτώσσειν. —εὖ τόδε οἶδα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν: 'Ο φόβος τοῦ Ἐκτορα ὅτι τό Ἰλίο θά κυριευθεῖ δέν ἦταν ἔνα ἀδρίστο συναίσθημα μόνο ἀλλά καὶ λογική πρόβλεψη. 'Η ἐπιμονή τῶν πολιορκητῶν, τά ἀνδραγαθήματά τους στό πεδίο τῆς μάχης ἔπειθαν τό γεννοῖο γιο τοῦ Πριάμου ὅτι ἡ Τροία ἀργά ἢ γρήγορα θά ἔπεφτε στά χέρια τους. Καί γι' αὐτό ἀκριβῶς ἀποχτᾶ μεγαλύτερη αἰγλή ὁ θαυμάσιος ἥρωας, ἔπειδή ἀγωνίζεται μόνο γιά τήν τιμή καὶ τό καθῆκον. —ἐν 'Αργει: 'Ο ποιητής ἔννοει τό θεσσαλικό 'Αργος. 'Επίσης καὶ οἱ δύο πηγές πού ἀναφέρει, ἡ Μεσσηνίς καὶ ἡ Ὑπερείη, βρίσκονται στή Θεσσαλία. 'Ο Ἐκτορας φοβάται μήπως ἡ Ἀνδρομάχη, σύζυγος τοῦ πιό λαμπροῦ ἥρωα τῶν Τρώων, δοθεῖ σάν ἔξαίρετο λάφυρο στόν 'Αχιλλέα.

466 - 502

α') 466-475: —δρεξάτο· δρέγομαι = ἀπλώνω τά χέρια. —φαιδύμος = λαμπρός, θαυμάσιος (παράλ. τύπος τοῦ φαιδρός). —έῦζωνος = ζωσμένη ώραια, λυγερή περβλ. καὶ 372 σὺν ἀμφιπόλῳ εὔπεπλῳ. —ἰάχω = φωνάζω (Faz, FIFάχω, ἥχος). —ἀτύζομαι = φοβοῦμαι, τρομάζω. —ταρβήσας· ταρβέω = φοβοῦμαι (τό τάρβος = ὁ φόβος). —ό λόφος = ἡ φούντα. Πρβλ. τό λοφίον τῶν στρατιωτικῶν πτηληκίων καὶ σήμερα ἀκόμη. —ἰππιοχαίτης = ἀπό χαίτη ἵππου. —νεύω = κλίνω, γέρνω. —νοῶ = προσέχω, βλέπω. —ἐκ δὲ γέλασε· ἐγέλασε. 'Η πρόθ. σημαίνει τό αὐθόρμητο γέλιο, πού προκάλεσε ὁ τρόμος τοῦ παιδιοῦ. —παμφανώσαν = πού ἀστραποβολεῖ· παμφανώ, πιό ἔκτενής τύπος τοῦ φαίνω. —κῦσε· κυνέω = φιλῶ (προσκυνῶ). —πῆλε· πάλλω = κινῶ, σείω. 'Εδώ ἐκφράζει τήν κίνηση, πού κάνουν οἱ μεγάλοι χορεύοντας στά χέρια τους τά μικρά παιδιά.

476-481: —τόνδε παιδί^ς ἐμὸν = τοῦτο τό παιδί μου. —ώσπερ ἔγώ· ἐνν.
ἐγενόμην. —άριπρεπής = πού διαχρίνεται, ἐπιφανής. Ἐπεξ. τοῦ ως ἔγω
περ. —Τρώεσσι· δοτ. τοπ. = μεταξύ τῶν Τρώων. —βίην· Αἰτ. τῆς ἀναφ. ἡ
βίη = ἡ δύναμη (ἡ ἴσχυς). —ἀγαθὸν = ἀνδρεῖο. —ἴφι = μέ δύναμη (ἰς, ἵνδε
= δύναμη). —εἴποι· καθαρή εὔκτική, ὅπως πιό κάτω καί τό φέροι. —ὅδε γε
= αὐτός δά, αὐτός βέβαια. —ἀνιόντα = ὅταν γυρίζει. Ἡ μετχ. προσδιορίζει
τό ἀντικμ. τοῦ εἴποι: αὐτόν, πού ἐννοεῖται. —τά ἔναρα = ἡ πανοπλία τοῦ
σκοτωμένου ἀντιπάλου. Τά ὅπλα γενικά. —βροτόεις = ματωμένος (ὁ βρό-
τος = τό χυμένο αἷμα). —δήιος = ἔχθρικός.

482-492: —κηώδης· κηώεις· Z 288. —δακρυόεν γελάσασα = ἐνώ γε-
λοῦσε δακρυσμένη. —καταρρέω χειρὶ = χαϊδεύω (μέ τό χέρι). —μοι = γιά
μένα. —ἀκαχίζεο· ἀκαχίζομαι = λυποῦμαι, πικραίνομαι. —ύπερ αἰσαν =
πάνω ἀπό τή μοίρα, ἄν δέν είναι τῆς μοίρας μου. —προϊάπτω· Α 3. —μοι-
ραν... ἀνδρῶν· ἡ σειρά: φημι δὲ οὕ τινα ἀνδρῶν πεφυγμένον ἔμεναι μοι-
ραν. —ού κακόν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν = οὔτε ό δειλός, μά ἀκόμα οὔτε κι ό γεν-
ναιος. —ἐπήν· ἐπάν, ἐπειδὰν = ἀμέσως μόλις. —κομίζω = φροντίζω, κα-
ταγίνομαι. —ἐποίχομαι ἔργον = ἀσχολούμαι μέ τό ἔργο μου. —έγγε-
γάσαι· ἐγγεγόνασι.

494-502: —ἔππουρις = πού ἔχει φούντα (λόφον) ἀπό τρίχες ἀλόγου.
—ἐντροπαλιζομένη = στρέφοντας πίσω τό κεφάλι. —θαλερὸν δάκρυ = με-
γάλα, πικρά, ἄφθονα δάκρυα. —κιχήσατο· κιχάνω, κίχημι. —ἔνδοθι =
μέσα (στό ἀνάκτορό της). —ἐνώρσε· ἐνόρωνυμ. Τοὺς θρήνους τῶν ἀμφιπό-
λων προκάλεσε ἡ ἐμφάνιση τῆς δακρυσμένης Ἀνδρομάχης. —γόον =
θρήνο. —γόον = θρήνησαν. 'Αόρ. β' τοῦ γοάω. —μιν· ὑποκμ. τοῦ
ἴξεσθαι. —προφυγόντα· προφευγύω = φεύγω μπρός ἀπό..., σώζομαι ἀπό...

γ') δεινὸν νεύοντα: "Ετοι ὅπως ἔγειρε ό Ἐκτορας πρός τήν παραμάνα
(τιθήνη), γιά νά πάρει τόν Ἀστυάνακτα, ἔκανε νά κουνηθεί τρομαχτικά ἡ
χαίτη τῆς περικεφαλαίας του. —κηώδει κόλπω: Τά ἀρώματα τοῦ θαλάμου
(πρβλ. Z 288) καὶ ὅσα μεταχειρίζονται γιά τό σώμα ἔκαναν ὥστε νά εὐώ-
διάζει ό κόλπος τῆς Ἀνδρομάχης. Ἡ ἔκφραση προσδέτει μιά ἀκόμα λεπτο-
μέρεια, γιά νά συμπληρωθεί ἡ ἀρχοντική ἐμφάνιση τῆς γυναικάς τοῦ Ἐ-
κτορα. —δακρυόεν γελάσασα: "Ἐνας ἀρχαῖος σχολιαστής παρατηρεῖ ὅτι ἡ
ἔκφραση είναι τόσο δυνατή πού δέ χρειάζεται ἐρμηνεία: θαυμάζεται ἡ ἔκ-
φραση μεικτού συναισθήματος: τῆς λύπης πού είχε ἡ Ἀνδρομάχη γιά τόν
ἄνδρα τῆς καί τῆς ἀγαλλίασης πού ἔχει ώς μητέρα, ὅταν νιώθει στόν κόρφο
τῆς τό παιδί της. —ἀλλ' οίκον ίοῦσα τά σ' αὐτῆς ἔργα κόμιξε: Δέν είναι

πού κάνει έπίπληξη ό "Εκτορας στήν 'Ανδρομάχη: τῆς προτείνει ἔνα μέσο γιά νά ξεχάσει καί νά διασκεδάσει τούς φόβους καί τίς ἀνησυχίες της.

392-502: Τό τμῆμα αὐτό τῆς Ἰλιάδας θεωρεῖται ἀριστούργημα ποιητικῆς τέχνης, πού παρόμοιο του δέν ἔχει γραφεῖ ποτέ σέ καμιά ἄλλη γλώσσα. Εἶναι τόσο τέλειο καί ψυχολογικά καί τεχνικά, πού ό ἀναγνώστης αἰσθάνεται ὅτι δέν εἶναι δυνατό οὔτε νά προστεθεὶ οὔτε ν' ἀφαιρεθεὶ τίποτα ἀπό τὴν περιγραφή τῆς οἰκογενειακῆς αὐτῆς σκηνῆς.

—Νά τονίσετε τά οἰκογενειακά συναισθήματα καί γενικά τό ήθος καί τῶν δύο προσώπων.

—Νά ἐκτιμήθει ἡ τέχνη τοῦ ποιητῆ, ὅταν παρεμβάλλει στή θλιβερή συνομιλία τῶν δύο συζύγων τό ἐπεισόδιο μέ τό μικρό Ἀστυνάκτα.

—Νά παρατηρηθεὶ ἴδιαίτερα ἡ τρυφερή θλίψη, πού ἐκφράζει ἡ μετοχή ἐντροπαλιζομένη.

503 - 529

α') 503-517: οὐδὲ = ἔξαλλου δέν... —δηθύνω = ἀργῶ (διήν, δηθά). —κατέδην τεύχεα = φόρεσε τά ὄπλα του. —ποικίλα = ποικίλμενα, κοσμημένα. —σεύκατο = πήγαινε βιαστικά. —κραιπνός = γρήγορος (ἰδια ρίζα μέ τό καρπάλιμος). —πεποιθώς = ἔχοντας ἐμπιστοσύνη, πιστεύοντας. —στατός = κλεισμένος στό στάβλο. —ἀκοστήσας = ἀφοῦ ἔφαγε ἄφθονο κριθάρι (ἀκοστή = κριθάρι). —θείη· ύποτακτ. τοῦ θείω - θέω. —κροαίνων = κροτώντας τά πόδια του, τροχαλίζοντας, καλπάζοντας. —ποταμοῖο = στά νερά τοῦ ποταμοῦ. —έυρρετος· ἐνρρετής = πού κυλᾶ ὠραία, ὄρμητικός. —κυδίσων = καμαρωτός· κυδιάω = ὑπερτρανεύματι (κῦδος). —ἔχει = κρατεῖ. —ἀμφὶ ὄμοις = ἀπό τά δυό μέρη τῶν ὄμων, στούς ὄμους ἀπό τή μιά καί τήν ἄλλη. —ἀίσσονται = τινάζονται!. —ἢ ἀγλαΐη = ἢ ὄμορφιά. —ρίμφα = γρήγορα. —ἐ = αὐτόν· ἀνακόλουθο σέ σχέση μέ τό πεποιθώς. —τά ήθεα = συνηθισμένοι, γνωστοί τρόποι. —ό νομὸς = ἢ βιοσκή. —κατὰ ἀκρης = κατηφορίζοντας ἀπό τήν ἀκρόπολη. —τήλεκτωρ = ὁ λαμπρὸς ἥλιος. —καγγαλόων = γελώντας, λάμποντας (ἀπό ἀγαλλίαση). —ἔτετμεν· Z 374. —εὗτε = τή στιγμή πού... —ἢ χώρα = ἢ θέση. —ἢ· ἐ· κτητ. —όσπριζω = γλυκομιλῶ (ἢ σαρ = ἢ σύζυγος). Κυρίως μιλῶ τρυφερά σάν γυναίκα.

518-529: —ήθεε = ἀγαπητέ. —ἢ μάλα δή = μήπως ἀλήθεια —καὶ ἐσσύμενον· μετγ. τοῦ σεύομαι = βιάζομαι. Τό καί ἐναντ. —έναισιμον = τή σωστή ὠρα. —ούκ ἀν...μάχης· ἢ σειρά τῶν λέξεων: οὐ τις ἀνήρ, ὃς ἐναίσιμος εἴη, ἀτιμήσειν ἀν τοι ἔογν μάχης. —έναισιμος = σωστός, δίκαιος.

—άτιμάω = προσβάλλω, περιφρονώ. —έργον τοι μάχης = τό έργο σου στή μάχη, τό τί κάνεις στή μάχη. —άλκιμος = γενναῖος. —μεθιεῖς· μεθίμη = παραμελῶ. —τὸ δ' ἐμὸν κῆρ = διλλά ἡ δική μου καρδιά. —ἄχυνυμαι = θλί-βουμαι. —ἐν θυμῷ = μέσα μου. —ύπερ σέθεν = γιά λογαριασμό σου, γιά σένα. —πρὸς Τρώων = ἀπό τούς Τρώες. —τὰ δὲ = αὐτά τά πράγματα, δηλ. τήν τιμή σου ώς μαχητῆ. —ἀρεσσόμεθα· ἀρέσκω = ἐπανορθώνω, διορ-θώνω. —αἱ κέ ποθι...ἐν μεγάροισι· ἡ σειρά τῶν λέξεων: αἱ κε δώῃ ποθὶ Ζεὺς στήσασθαι κρητῆρα ἐλεύθερον θεοῖς ἀειγενέτησι ἐν μεγάροις. —ποθὶ = ἵσως. —στήσασθαι· ὑποκμ. ἡμᾶς. —κρητῆρα ἐλεύθερον = κρατήρα (πο-τήρι) ἐλεύθερίας, κρατήρα γιά νά ἐορτάσουμε τήν ἐλεύθερία, γιά τήν ἐορτή τής ἐλεύθερίας μας. Πρβλ. καί τό ἔκκλησ. «ποτήριον σωτηρίον». —αἰειγε-νέτης = αἰώνιος. —έλάσσαντας· χρον.

β') Γεν. τοῦ ἐπιθ. ἐνρρεῖς: ἐυρρεῖος.

γ' ἐνικ. πρόσ. β' ἀρ. ὑποτακτ. τοῦ διδωμι: δῶη.

γ') Κατὰ Περγάμου ἄκρης: Ή ἀκρόπολη τοῦ Ἰλίου λεγόταν Πέργαμος καὶ περιλάμβανε τό ἀστυ. "Οποιος ἥθελε νά βγει ἀπό τίς πύλες, βάδιζε σέ κατηφορικούς πλακοστρωμένους δρόμους. Πρβλ. καί πιό πάνω Ζ 391. —τὸ δ' ἐμὸν κῆρ ἄχυνται: Τό αἰσθημα τῆς τιμῆς είναι τόσο ἔντονο στήν ψυχή τοῦ Ἐκτορα. ώστε λυπάται βαθιά. ὅταν οἱ Τρώες ἐξευτελίζουν τόν ἀδελφό του, που ὀστόσο ξέρει πώς είναι ἔνοχος καὶ δειλός. —κρητῆρα ἐλεύθερον: Τήν ἀπαλλαγή τῆς πόλης ἀπό τήν πολιορκία τῶν Ἀχαιῶν θά τή γιόρταζαν μέ συμπόσια. Στήν περίσταση αὐτή μέσα στούς κρατῆρες θά ἐτοίμαζαν ποτό γιά τίς εὐχαριστήριες σπονδές πρός τούς θεούς, που ἔδωσαν στήν πόλη τήν ἐλεύθερία.

α') 143-158: —βάσικ' ιθι = φεύγα, πήγαινε· πρβλ. βῆται· Z 296.
 —ταχεῖα = γρήγορα, μέ δηλη σου τήν ταχύτητα. κατγρμ. —τό εἶδος = ἡ ἔδρα, ἡ κατοικία (ρίζα σεδ - ἔζομαι). —λύσματι = λυτρώνω, ἐξαγοράζω.
 —ἰσαίνω = εὐχαριστῶ, μαλακώνω. —ἄμα = μαζί. —γεραίτερος = (μᾶλλον) γέρος, τήλικια μένος. —ὅς κ' ιθύνοι· διναφ. τελ. πρότ. —προτί = πρός. —μηδὲ μελέτω οἱ = καί νά μή σκεφτεῖ καθόλου. —τό τάρβος = ὁ φόβος. —ό πομπός = ὁ συνοδός. —ὅπλάζω = δίνω (ώς συνοδό). —ἀργεῖφόντης = πού φανερώνεται ξαφνικά (ἀργός = γρήγορος + φαίνω). Ἐπιθ. τοῦ Ἐρμῆ. —ἥρος = ωσπου, δσο. —πελάζω = δόηγω κοντά, μτβτ. —ἀπὸ ἐρύξει = θά ἐμποδίσει· ρ. ἐρύκω. —ἀσκοπος = ἀπερίσκεπτος. —ἀλιτήμων = ἀμαρτωλός, ἀσεβής. —ἐνδυκέως = μ' ἐπιμέλεια, μέ σεβασμό (ἐν + ρίζα δευκ. = πού σημαίνει φροντίζειν). —πεφιδήσεται = θά λυπηθεῖ, ρ. φείδομαι.

159-170: —ἀελλόπος = γρήγορη σάν θύελλα (ἀελλα + πούς). —κίχεν· κιχάνω, κίχημι· Z 341. —ή ἐνοπή = φωνή λύπτης. —τό είμα = τό ἔνδυμα, τό φόρεμα. —φύρω = βρέχω. —ἐντυπάς = σφιχτά στό σώμα, ώστε νά διαγράφεται τό σώμα του. —κόπρος = σκόνη, ἀκαθαρσία. —τοῖος· τοιούτου, δηλ. στό κεφάλι τού γέροντα πού ἦταν στήν κατάσταση αύτή. —κυλίνδομαι = κυλιέμαι. —καταμήσατο· καταμάομαι = μαζεύω. —ή νυδός = ή νύφη. —οἱ δὴ... δλέσαντες· ή σειρά τῶν λέξεων: οἱ δὴ κέατο πολλέες τε καὶ ἐσθοὶ δλέσαντες ψυχᾶς ὑπὸ χερσίν Ἀργείων. —κέατο· ἔκειντο. —τυτθὸν = σιγά, φιθυριστά. —γυῖα = τά μέλη.

171-187: —δσσομένη· δσσομαι = ἀντικρίζω, βλέπω στό νοῦ μου, σκέπτομαι. —τότε = ἐδῶ. —ἀνευθεν = μακριά. —έών· ἐναντ. μετοχή. —ἐκέλευσεν· ὃ ἀρό. ἀναφέρεται στή στιγμή, κατά τήν ὅποια ὁ Δίας ἔδωσε διαταγή στήν Ἰριδα. —οἱ στ. 176-187 δίνουν σέ εύθυ λόγο τό περιεχόμενο τῶν στ. 147-158.

188-199: —υῖας· σύναψέ το μέ τό ἥνωγει. —ὅπλιζω = ἀρματώνω, ἐτοιμάζω. —ή πείρινς - νθος = φάθινο κιβώτιο, καλάθι. —κηώεις· Z 288. —τά γλήνεα = κοσμήματα, πολύτιμα πράγματα. —κεχάνδει· χανδάνω = περιέχω, περικλείω. —δαιμονίη· Z 486. —τί τοι φρεσὶν εἰδεται εἶναι; = τί σοῦ φαίνεται πώς εἶναι;

200-215: —κώκυσεν = ἔβγαλε φωνή θρήνου. —πῆσι οἰχονται = ποῦ πῆ-

γαν. —**ἥς· αἰς·** δοτχ. τῆς αἰτίας. —**κλέομαι = εἶμαι ξακουστός.** —**ἥδ'** (ἐπί τούτοις). —**οἶσαν ἀνάσσεις = στούς ύπηκόους σου.** —**πῶς ἔθέλεις = πῶς ἔχεις τῇ διάθεσῃ.** —**ἔξεναρχες Z 417.** —**αἱρήσει καὶ ἐσόφεται· σχ.** πρωθύστερο. —**εἰ ἐσόφεται = ἂν σέ ἀναγνωρίσει.** —**ώμηστής = ἄγριος.** —**ὅδε = αὐτός,** γιά τόν όποιο μιλοῦμε. —**γεινομένω (γρον.) = ὅταν γεννήθηκε.** —**ἐπένησε λίνω = ἔκλωσε μέ τό νήμα της· ρ. ἐπινέω.** —**ἄργιποδες = γρήγοροι στά πόδια, ταχεῖς (ἀργός = ταχύς).** —**ἄσαι = νά χορτάσει.** Ἐπεξ. τοῦ ὡς· ρ. ἄω. —**κρατερὸς = βίαιος, σκληρός.** —**ἔχοιμι· καθαρή εὔκτική = μακάρι νά είχα.** —**ἐσθέμεναι· ἔσθω, ἔσθιω.** Ὁ ἐνεστώτας, ἐξακολουθητικός, δηλώνει τό πάθος τῆς Ἐκάβης = νά τό κατατρώγω ἀδιάκοπα. —**προσφύσα = ἀφοῦ κολλήσω πάνω του.** —**ἀντιτα γένοιτο (μοι) = θά ἔπαιρνα ἐκδίκηση.** —**ἀντιτα· ἀντί ἀντίτιτα (τίνομαι).** —**ἔργα· ἐνν. τοῦ Ἀχιλλέα = γιά ὅ, τι ἔχανε.** —**κακιζόμενον = ώς ἄνανδρο.** —**ἐσταότ(α) πρό = ἐνώ στεκόταν μπροστά,** ἐνώ ύπερασπιζόταν, ώς πρόμαχο. —**ἀλεωρή = ἄμυνα, τρόπος νά σωθεῖ.**

216-227: —**ὅρνις = πουλί (οἰωνός).** —**πέλευ· πέλομαι.** —**ἡ οὖ = ἡ αὐτοί πού...** —**θυσοκός = αὐτός πού μαντεύει ἀπό θυσίες.** —**νοσφίζομαι = ἀπορρίπτω, ἀποφεύγω.** —**ἐσέδρακον· ἐσδέρκομαι = βλέπω.** —**ἀντην = μπροστά μου.** —**ἄλιος = μάταιος, ἀνεκτέλεστος.** —**ἔπος = ὁ λόγος μου.** —**ἄγκας· ἐπίρρ. = στήν ἀγκαλιά.** —**ἔξ ἔρον εἴην = νά χόρταινα (μτφρ).**

γ') ἀμφὶ δὲ πολλὴ κόπρος ἔην κεφαλή: Ἡ ἐκδήλωση αὐτή τοῦ πένθους ἦταν συνηθισμένη. Καί ὁ Ἀχιλλέας, ὅταν ἔμαθε τό θάνατο τοῦ Πατρόκλου, ἔριχνε στό στό κεφάλι του κόνιν αιθαλόεσσαν, κι ἀσχήμικε τό ώραίο πρόσωπό του. Ὁ ποιητής προσθέτοντας τή λεπτομέρεια, ὅτι ὁ γέροντας βασιλέας ἦταν σφιχτά τυλιγμένος στή χλαίνα του, κάνει δραματικότερη τήν εἰκόνα πού ἀντίκρισε τή Ἱριδα στήν αὐλή του Πριάμου. —**Δαρδανίδης: ὀνομάζεται ὁ Πρίαμος ώς ἀπόγονος του Δαρδάνου, παλαιού βασιλικᾶ τῶν Τρώων.** —**ἔς θάλαμον κηρώντα κτλ.** Πρβλ. Z 288. —**ἐσταότα πρὸ Τρώων:** Ἡ Ἐκάβη κρατά στή μνήμη της καλά τήν τελευταία φορά πού εἶχε δεῖ τό γιό της. "Οταν ὁ Ἀχιλλέας κυνήγησε τούς Τρώες καὶ τούς ἀνάγκασε νά κλειστούν στήν πόλη, μόνο ὁ Ἐκτορας ἔμεινε ἔξω ἀπό τό τεῖχος, γιά νά μονομαχήσει μέ τό φοιβερό ἀντίπαλο του. Στεκόταν στή θέση του ώς μοναδικός πρόμαχος του Ἰλίου, ἐνώ οί γονεῖς κι οί φίλοι του μάταια τόν ίκέτευαν νά μπει κι αὐτός μέσα στό τεῖχος (X 25 χέ.).

228 - 280

α') 228-246: —**ἡ φωριαμὸς = τό κιβώτιο.** —**τό ἐπίθημα = κάλυμμα.**

—άπλοισθες χλαιναι = μονές χλαινες, άντιθετα στό διπλοῖς. —τάπητες = σκεπάσματα καθισμάτων και χρεβατιών. —τό φάρος = τό έξωτερικό φόρεμα, τό ιμάτιο. —Ιστημι = ζυγίζω. —πίσυρες = τέσσερις. —έξεσήν = σέ πρεσβεία, ώς άπεσταλμένος (έξηνημι). —μέγα = σπουδαίο. —τό κτέρας = τό κτήμα. —περὶ = σφοδρά, ήπερβολικά. —άπέεργε· έναρχτ. = ἀρχισε ν' ἀποδιώχνει· ρ. ἀποέργω. —ένίσσω = ἐπιπλήττω, βρίζω. —έρρετε = φύγετε ἀπό δῶ, στήν ὅργη. —λωβητῆρες = ἐλεεινοί, ἀτιμοι. —έλεγχέες = ντροπιασμένοι. —κηδήσοντες = γιά νά μέ λυπήσετε (κήδω). —όνδοσασθαι: ονομαι = περιφρονώ, δέ λογαριάζω τίποτε. —φήγιτεροι έσσεσθαι = έναιρέμεν· προσωπ. σύνταξη· ή ἀπρός.: θήγιτερον έσσεται Ἀχαιοῖσιν έναιρέμεν ίμᾶς. —έναιρω = σκοτώνω. —ἀλαπάξω = νικώ, έξιλοιθρεύω. —κερατίζομαι = ἐρημώνομαι.

247-264: —σκηπάνιον = ραβδί, σκήπτρο. —δίεπε = χώριζε ἀπό δῶ κι ἀπό κεὶ καὶ περνούσε· ρ. διέπω. —σπέρχομαι = βιάζομαι. —όμοκλα· ομοκλάω = φωνάζω, διατάσσω. —νεικείω = ἐπιπλήττω, κατηγορώ. —βοήν ἀγαθὸς = βροντόφωνος. —ή κατηφών· λέγεται ώς βρισιά σέ δύσους ἔχουν κακή διαγωγή = αἰσχροί. —ειθ' ὡφέλετε πεφάσθαι = εἰθε νά εἴχατε σκοτωθεί σείς... (παραχμ. ἀπό ρίζα φεν-, φόνος). —πανάποτημος = κατακακότυχος. —τά έλεγχεα = ἀτιμίες, ἀτιμοι. —χοροιτιπίγη = χοροπηδήματα. —έπιδήμιοι = στή χώρα σας, εἰς βάρος τῶν συμπολιτῶν σας. —πρήσσω δόοιο = κάνω, παίρνω τό δρόμο. Ή γεν. διαιρετ.

265-280: —ύποδείσαντες = ύπάκουσαν τρομαγμένοι· ρ. ύποδειδω. —άειραν = πήγαν κι ἔφεραν. —πρωτοπαγῆς = καινούριος. —πείρινθα· Ω 190. —άπήνη = ἄμαξα τετράτροχη πού τή σέρνουν ήμίονοι. —νήσον· νηέω = σωρεύω, φορτώνω. —οἱ κρατερώνυχες = πού ἔχουν ίσχυρές ὄπλες, ρωμαλέοι. —έντεσιεργοὶ = αὐτοί πού ἐργάζονται, αὐτοί πού σέρνουν τά ἔντεα, δηλ. τό συγκρότημα τοῦ ἀμαξιοῦ. —άτιτάλλω = περιποιούμααι, ἀνατρέψω.

γ') —τάλαντον: Τό τάλαντο ἀντιπροσώπευε μιά σημαντική ποσότητα χρυσού. —Θρῆκες ἄνδρες: Οι Θράκες ήταν φυλετικά συγγενεῖς μέ τους Τρώες και σύμμαχοί τους. Τό δέπας δόθηκε στόν Πρίαμο πρίν γίνει βασιλιάς, ὅταν ὁ πατέρας του Λαομέδων τόν είχε στείλει ώς πρεσβευτή. —άπήνη· ἀντιθετα μέ τήν ἀμάξα πού τή σέρνουν ἄλογα, τήν ἀπήνη σέρνουν ήμίονοι: ἔχει τέσσερις τροχούς και μᾶλλον προορίζεται γιά φορτία. —Μυσοί: κάτοικοι τής Μυσίας, χώρας στά Β.Δ. τής Μ. Ασίας.

281 - 338

α') 281-298: —ζευγνύσθην = έδωσαν διαταγή νά τους ζέψουν τά ζώα.

Τό ρ. μέσο διάμεσο. —πυκνὰ μῆδεα = σοβαρές σκέψεις. —ἀγγίμολον· ἐπίρρ. = κοντά. —τετηώς = λυπημένος, ρ. τετήμαι. —μελίφρων = πού γλυκαίνει τήν ψυχή. —λείψαντε· λείψω = χύνω. —τῇ· δεικτ. = ὄριστε. —ἄψ = πίσω. —ἐπεὶ ἄρ(α)γε = ἀφοῦ τέλος πάντων. —μέν· βεβαιωτ. —ἔπειτα = τώρα, δηλ. ἀφοῦ ἀποφάσισες ὥπωσδήποτε νά πάς. —κελαινεψής Z 267. —Ἴδαιος = πού λατρεύεται στήν Ίδη. —κατὰ ὄραται = κοιτάζει, βλέπει κάτω. —εὖ = οὐ· προσ. ἀντων. —δεξιὸν = (νά πετάξει) δεξιά του. —πίσυνος = ἔχοντας ἐμπιστοσύνη. —εἰδὲ = ἀν δύμας. —εύρυσπα = πού βλέπει πλατιά γύρω (εύρυ + ρίζα ὅπ). —οὐκ ἀν κελοίμην = δέ θά σέ παρακινοῦσα, ἄρα: θά σου ἀπαγγέρευα. —ἐποτρύνουσα = μέ τίς συμβουλές μου. —μάλα περ μεμαῶτα = μέ δηλη σου τήν ἐπιθυμία.

299-321: —τοι ἐφιεμένη τόδε = σ' αὐτή σου τήν ἐπιθυμία. —χεῖρας ἀνασχέμεν Z 257. —ἢ· γῆμι (λέγω) = εἶπε. —ἀκήρατος = καθαρός, διαυγίς. —παρέστη = στάθηκε κοντά του. —τό χέρνιθρον = τί λεχάνη, στήν ὅποια ἔχουν νερό ἀπό τήν πρόχουν γιά τό πλύσιμο τῶν χεριών. —τό ἔρκος = ὁ φράγχης τῆς αὐλῆς καί συνεκδ. τί αὐλή. —εἰσανιδῶν = ἀφοῦ κοιτάξει πρός τά ἐπάνω. —μεδέων = πού βασιλεύεις. —φίλον τὴδ' ἐλεεινὸν = κινώντας τή συμπάθεια καί τόν οίκτο. —μητίετα = πάνσοφος. —ῆκε· ἵημι. —τελειότατον = τό πιό τέλειο, τό πιό ἀληθινό. —μόρφωνος = εἰδος ἀετοῦ μέ μαρύρο χρῶμα. Τό ίδιο καί περονός. —ὅση θύρη τέτυκται = ὅσο πλατιά ἔχει κατασκευαστεί μιά πόρτα. —ἀφνειός = πλούσιος. —εὖ κληῆσ' ἀραριΐα = τέλεια ἀρμοσμένη μέ κληΐδες (σύρτες). —εἴσατο· εἰδομαι = φαίνομαι. —ἄλιξις· δίσσω = πετώ (διάττοντες). —γηθέω = χαίρομαι. —ἰάνθη· ιαίνω. Ω 147.

322-338: —σπέρχομαι· Ω 248. —ξεστὸς = καλά πελεκημένος, γιαλιστερός· πρβλ. Z 244: ξεστοῖο λίθιοι. —ἐκ ἔλασε = κατευθύνθηκε ἔξω, βγῆκε. —ἐρίδουπος = πούς ἀντηγεῖ ἀπό κάθε κρότο, τήχηρός. —ἐφέπω = διευθύνω. —καρπαλίμη = γρήγυρα. —κατὰ ἀστυ = κατεβαίνοντας τήν πόλη. —ἄφορρος = πίσω (ἀψ + ρέω). —ἀπονέομαι = φεύγω. —προφανέντε = μόλις παρουσιάστηκαν. —ἐταιρίζω = γίνομαι σύντροφος, συνοδεύω. —βάσκ' ίθι· Ω 114. —Πηγεῖωνάδε = στή σκηνή του γιού του Πηγέα, δηλ. του Ἄχιλλέα.

γ') Κρονίωνι 'Ιδαιώ, ὃς τε Τροίην κατὰ πᾶσαν ὄραται: 'Απὸ τὴ βουνοχορφή τῆς Ίδης, τό Γάργαρον, φαίνεται ὀλόκληρη ἡ τρωική χώρα καί ἄλλη ἔκταση ἀκόμα πιο πέρα. 'Εξάλλου ἐδῶ τό ρ. ὄραται ἐκφράζει τήν προστατευτική διάθεση του Δία γιά τή χώρα του Πριάμου. —χερσὶν ὅδωρ ἐπιχεῦαι ἀκήρατον: Πρίν ἀπό κάθε ιερή πράξῃ ἐπρεπε νά πλύνουν τά χέρια τους.

—μέσω ἔρκει: στή μέση ἀκριβῶς τῆς αὐλῆς ήταν ὁ βωμός του Δία του Ερκείου, ὅπου προσφέρονταν οἱ ἐπίσημες βασιλικές θυσίες. —καὶ αἰθούσης ἑριδούπου: Ἐννοεῖται ἡ στοά πού ἀποτελοῦσε τὸ ἔξωτερικό πρόθυρο τῆς αὐλῆς. Μπαίνοντας κανεὶς ἀπό τὴν ἔξωτερηκή αὐτῆς αἰθούσα βρισκόταν στήν αὐλή (ἔρκος) κι ἀντίχριζε ἀλλή στοά, πού ήταν ἡ εἴσοδος του μεγάρου (αἴθονσα δώματος). Στά ἀνάκτορα του Πριάμου ἔβλεπε κανένας στοές (ζεστάς αἰθούσας) καὶ στά δεξιά καὶ στ' ἀριστερά τῆς αὐλῆς· Z 243.

339 - 404

α') 339-348: —ἀπίθησε· παράκουσε· οὐδὲ ἀπίθησε = μπάκουσε. —διάκτορος = πού μεταφέρει κι ἔκτελει μ' ἀκριβεια τίς διαταγές τῶν θεῶν. —ἀργεῖφόντης· Ω 153. —αὐτίκα ἔπειτα = εὐθὺς ἀμέσως. —ἀμβρόσιος = ἀθάνατος, θείκος. (ἀ + (μ) βροτός). —ήμεν - ήδε = καί - καί. —ύγρῃ· ώς ούσιαστ. (πρβλ. ἡ ξηρά· ἐνν. γῆ). —ἄμα πνοιῆς = μαζί με τίς πνοές, καθώς ἔπνεε (φυσοῦσε ὁ ἄνεμος). —τῇ· ἀναφ. δοτ. του ὄργ. —θέλγω = μαργεύω. —τοὺς δ' αὔτε = ἐνῶ ἀντίθετα ἄλλους, κι ἄλλους πάλι. —ύπνάω = κατέχομαι ἀπό ὑπνο, μέ κρατᾶ ὑπνος. —κρατὺς = κρατιός, δυνατός. —βῆ ιέναι = πορεύτηκε, προχώρησε. —αἰσυμνητήρ = πού κρίνει δίκαια, κριτής, ἀρχοντας (αἴσα + μέριμναι· καὶ αἰσυμνήτης). —κοῦρος αἰσυμνητήρ = νεαρός ἄρχοντας, ἀρχοντόπουλο. —πρῶτον ὑπηνήτη = πού μόλις φυτρώνουν τά γένια του (ὑπήνη = γένεια).

349-357: —ἔλασσαν παρέξει σῆμα Ἰλοιο = προσπέρασαν τό μνημα του Ἰλού. —δὴ γάρ = γιατί πιά. —τό κνέφας = τό σκοτάδι. —τὸν δέ· (σύναψέ το μέ τό Ἐρμείαν) = καί τούτον. δηλ. τόν Ἐρμη. —έξ ἀγχιμόλιο· Ω 283. —φράξομαι = σκέπτομαι. —φράξεο, Δαρδανίδη = ἔχε τό νοῦ σου, γιέ τοῦ Δαρδάνου. —φραδής = φρόνιμος. —τέτυκται ἔργα = ἔχουν γίνει ἔργα, ἔγινε δουλειά πού θέλει νοῦ φρόνιμο. —διαρραίομαι = καταστρέφομαι, ἀφανίζομαι. —μιν· σύναψέ το μέ τό λιτανεύσομεν.

358-371: —σὺν χύτῳ = ταράχτηκε. —δειδια· δέδια. —γναμπτός = εὐλύγιστος. —ταφών· τέθηπα = κυριεύομαι ἀπό ἔκπληξη. —αύτός = αὐθόρμητα, μόνος του. —έριονιος = εὐεργετικός (ἐπιτατ. ἐρι + ὀνίνημ = ὠφελῶ). —ἐπίθ. τοῦ Ἐρμῆ. —ἔξειρετο = τοῦ ἔχανε ἔρωτηση, τόν ρώτησε. —πάτερ· καὶ προσφώνηση γερόντων ἀπό νεότερους. —ιθύνω = διευθύνω. —ἀμβροσίη νύξ = θεϊκή νύχτα. —εῦδω = κοιμοῦμαι, ἡσυχάζω. —μένεα πνείστες = ὄρμητικοί, γενναῖοι.. —ἀνάρσιος = ἔχθρικός (στερ. α(ν) + ἄρσιος, ἀραρίσκω). —θοδός = ταχύς (θέω). Ἡ νύχτα λέγεται θοή, γιατί, καθώς μεσολαβεῖ ὁ ὑπνος, φαίνεται ὅτι περνᾶ γρήγορα. —τό ὄνειρο - ατος = πολύ-

τιμο πράγμα. —τίς δὲ νόος τοι εἴη = ποιά σκέψη θά ἔκανες (θά σου γινόταν), τί θά 'βαζες στό νοού σου; —δηποτέω = ἀκολούθω. —ἀπαμύνασθαι· (σύναφέ το μέ τό: οὕτ' αὐτὸς νέος ἐσσί) = ώστε νά ἀποχρούσεις. —χαλεπαίνω = φέρομαι ἐχθρικά, κάνω κακό. —ρέξω· ρέξω. —καὶ δὲ = καί μάλιστα. —ἀπαλεξήσαιμι· ἀπαλέξω = ὑπερασπίζω. —δέ· αἰτιολ. —ἔτσικω = παρομοιάζω (μτβτ).

372-377: —οὕτω πῃ = ἔτσι κάπως. —ὑπερέσχεθε χεῖρα = ἄπλωσε τό χέρι ἀπό πάνω μου, μέ προστάτεψε. —ῆκεν = ἔστειλε ρ. ἵημι. —δόδιοιπόρον = διαβάτη. —ἀντιβολέω = συναντώ. —αἴσιος = πού φέρνει καλό, τυχερός. —ἄγητὸς = θαυμαστός. —πέπνυμαι νόῳ = ἔχω πολύ νοῦ.

378-388: —ναὶ δὴ = ναί πραγματικά. —κατὰ μοῖραν = ὅρθα —ἀτρεκέως = χωρίς περιστροφές, εἶλικρινά. —πῃ = κάπου.. —κειμήλια = θησαυροί. —ἴνα· ἀναφ. τόπου = ὅπου. —ῷριστος· ὁ ἄριστος. —οὐ τι = καθόλου. —ἐπιδεύομαι = είμαι κατώτερος. —μάχης = ὅσον ἀφορᾶ τή μάχη. —φέριστος = ἔξαίρετος, θαυμάσιος. —τέων· τίνων. —ό οἴτος = ἡ μοίρα. —ἀποτιμος = ἄμυντος. —ἔνισπες· ἐννέπω.

389-404: —πειράομαι τινος = δοκιμάζω κάποιον. —εἴρεαι Ἐκτορα = ρωτᾶς γιά τόν Ἐκτορα. —κυδιάνειρα = πού δοξάζει τούς ἄνδρες (κύδος + ἀνήρ), δοξοδότρα. Λέγεται καί γιά τή μάχη καί γιά τήν ἀγορά. —δαΐζω = κομματιάζω. —μία = ἡ ἴδια. —εὐεργήτης = καλοκάμωτη. —ἔξειμι = βγαίνω, κατάγομαι. —πάλλω κλήρω = σείω, κουνώ κλήρους σέ μιά περικεφαλαία, ώσπου νά πεταχτεῖ ἔνας· παλλόμενος κλήρω = κατά τήν κλήρωση. —ἐλίκωφ = αὐτός πού ᔹχει εὐκίνητα καί ἐκφραστικά μάτια (ἐλικ-, ἐλίσσω + ὥψ). —ἀσχαλάω = δυσανασχετώ. —ἔσσυμαι τινος = τρέχω πρός κάτι, θέλω κάτι.

β') Ἀδρ. β' τοῦ ὑπερέχω μέ ἐπέκταση: ὑπερέσχεθε.

—Γεν. πληθ. τῆς ἐρωτημ. ἀντων. τίς: τέων.

γ') σῆμα Ἰλοιο = 'Ο Ἰλιος κατά τήν παράδοση ἦταν ὁ οἰκιστής τοῦ Ἰλίου. Προχωρώντας πρός τόν Σκάμανδρο ὁ Πρίαμος καί ὁ κήρυκας ἀφησαν ἀριστερά τό μνημα τοῦ Ἰλίου, πού ἦταν στά μισά τοῦ δρόμου ἀπό τίς Σκαίες Πύλες ὡς τό στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν. —φεύγωμεν ἔξ ἵππων: 'Ο Ἰδαίος προτείνει νά ἐγκαταλείψουν τήν ἄμαξα, πού είχε τούς θησαυρούς, καί νά σωθοῦν φεύγοντας μέ τό ὅρμα πού τό ἔσερναν ὅλογα. —Πολύκτωρ: Είναι φανταστικό ὄνομα ὅπως καί ὅλη ἡ ἱστορία πού διηγεῖται ὁ Ἐρμῆς

γιά τόν έρχομό του στήν Τροία. Ένω τώρα είναι πρώτον ύπηρητης, πρίν
ἀπό δέκα χρόνια είχε κληρωθεῖ νά πάρει μέρος στόν πόλεμο!

405 - 467

α') 405-423: —μελεῖστὶ = σέ κομμάτια (μελεῖζω). —προσθηκεν προτίθημι = βάζω μπροστά, φίγων. —αὔτως = ἔτσι, δηλ. ὅπως πρίν, ὅπως ὅταν σκοτώθηκε. —ἐν κλισίῃσι· ἀντί ἐν κλισίῃ. —δυσωδεκάτη οἱ ἡώς (ἔστι) = είναι γι' αὐτόν ή δωδεκάτη ήμέρα, πέρασαν δώδεκα μέρες πού αύτός... —ό χρώς - χροδὸς = τό δέρμα. —αἱ εὐλαὶ = σκουλήκια τοῦ κρέατος πού σαπίζει. —ἀρηίφατος = σκοτωμένος στόν πόλεμο (ἀρη + φατός). —κατέδω = κατατρώγω. —ἡ μὲν = καί ὅμως. —ἀκηδέστως = χωρίς οίκτο. —αἰσχύνω = παραμορφώνω. —θηοῖσθεν = θά θαυμάσεις βλέποντας· ρ. θηέομαι = βλέπω μέθαυμασμό. —ἐερσήεις = δροσερός (ή ἔέρση = πρωινή δροσιά). —περὶ νένιπται = ἔχει ἐντελῶς ξεπλυθεῖ. —μιαρὸς = λερωμένος. —σὺν μέμυκε = ἔχουν κλείσει· ρ. μύω = κλείνω κυρίως τά μάτια (μύωφ, μυστήριον). —ὅσσα: σύστοιχο ἀντικμ. στό ἐτύπη = ὅσες πληγές δέχτηκε. —υἱός ἑῆρος = τοῦ γιοῦ σου. —νέκυς = ὁ νεκρός. —περὶ = περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον. —φίλος κῆρι = ἐγκάρδια ἀγαπητός.

424-431: —γήθησεν· Ω 321. —ἡ φά = ἀλήθεια λοιπόν. —ἀγαθόν· ἐνν. ἐστί. —δῶρα ἐναἴσιμα = τά δῶρα πού πρέπει. —οὐ λήθετο θεῶν = δέν παρέλειπε τό καθήκον του πρός τούς θεούς, δέν ξεχνούσε τούς θεούς. —τῷ = γιά τούτο. —οἱ ἀπεμνήσαντο = τοῦ γύρισαν τήν ἀνάμνηση, τόν θυμήθηκαν κι αὐτόν. —τό ἀλεισον = τό ποτήρι. —αὔτόν τε = κι ἐμένα τόν ἴδιο. —φύω = σώζω. —πέμπω = συνοδεύω.

432-439: —νεωτέρου· ἐπειδή εἴμαι νεότερος· κατγρυ. —ὅς κέλεαι· ἀναφ. αἰτιολ. πρότ. = ἀφοῦ μέ προτρέπεις. —παρὲξ Ἀχιλλῆα = χωρίς νά τό ξέρεις δ' Ἀχιλλέας. —τὸν μὲν = ώστόσο αὐτόν. —συλεύω = ἀφαιρώ. —μετόπισθε = κατόπιν, ἔπειτα. —πομπός· κατγρυ. = ώς συνοδός σου. —Ἄργος· τό Πελασγικό· στή Θεσσαλία, τή χώρα τών Μυρμιδόνων. —ἐνδυκέως = μ' ἐπιμέλεια, μέ προσοχή. —δύμαρτέω = πηγαίνω μαζί, ἀκολουθώ. —δύνοστάμενος· ὄνομαι· Ω 241.

440-467: —ἀνατίξας = ἀφοῦ πήδησε ἐπάνω. —λάζετο = ἔπιασε (λάζομαι ἀρχ. τύπος τοῦ λαμβάνω). —ἡνὸς - ἡεῖα - ἡν = λαμπρός· μένος ἥν = ἀνδρεία. —οἱ δὲ φυλακτῆρες = ἐνώ οἱ φύλακες. —νέον = μόλις. —τό δόρπον = τό βραδινό φαγητό. —πονέομαι = ἀσχολούμαι. —ἄφαρ = ἀμέσως ἔπειτα. —ῶατε· οἰγω. —ό δχεύς = ὁ σύρτης. —ἐπ' ἀπήρης = (πού ἦταν) πάνω στήν

ἄμαξα. —ποίησαν· ώς ὑπερσυντελ. = εἶχαν κάνει. —κέρσαντες· κείω = κουρεύω, κόβω. —έρέφω = βάζω ὅροφή, στεγάζω. —λαχνήεις = μαλλιαρός, πυκνός. —λειμωνόθεν = ἀπό τά λιβάδια (λειμώνες). —ἀμάω = θερίζω, κόβω. —ό σταυρὸς = ὁ πάσσαλος, ὁ σύρτης (όχευς, κλητός). —ἐπιφρήσσεσκον = συνήθως ἔσερναν θαμ. τοῦ ἐπιφρήσσω. —ἢ τοι = ἀλήθεια. —σοι· σύναψε το μέτο σπασεν· ὀπάζω· Ω 153. —πάλιν εἰσομαι = θάξανάρθω· μέλλ. τοῦ εἴμι. —νεμεσητὸν = ἀξιοκατάκριτο. —ώδε = ὅπως ἔχω κάνει τώρα. —ἀγαπάζω = φέρνομαι φιλικά (παράλλ. τύπος τοῦ ἀγαπάω). —τύνη· Ζ 262. —ὑπέρ πατρὸς = στ' ὄνομα τοῦ πατέρα. —λίσσομαι = ἰκετεύω. —σὺν ὀρίνης = νά συγκινήσεις.

β') Τό ρ. θεάομαι σέ ιωνικ. τύπο θηέομαι. Γι' αὐτό γί εύκτ. β' προσ. θηοῖο. Τό ρ. εἴμι σέ χρόνο μέσο μέλλοντα: εἰσομαι.

γ') ὅσα ἐτύπη: "Οταν ὁ Ἀχιλλέας σκότωσε τὸν Ἐκτορα καὶ τὸν γύμνωσε ἀπό τὰ ὅπλα του, ἔτρεξαν ὅλοι οἱ Ἀχαιοί, γιά νά δοῦν ἀπό κοντά νεκρό τὸν ἥρωα πού τόσους ἀπό κύτους εἶχε σκοτώσει καὶ εἶχε ἀπειλήσει νά κάψει τά πλοῖα τους. Ο ποιητής διηγεῖται (X 364-375) ὅτι δέν ἔμεινε κανένας πού νά μήν τὸν εἶχε πληγώσει μέ τό κοντάρι του. —εἰ ποτ' ἔην γε: Ή ἔκφραση αὐτή φανερώνει τή μεγάλη λύπη τοῦ Πριάμου γιά τό χαμό τοῦ γιοῦ του. Ό εξαιρετικός, ὁ μεγαλόψυχος ὑπερασπιστής τοῦ Ἰλίου είναι πιά μόνο ἀνάμνηση γιά τὸν ἀπαρηγόρητο πατέρα. —πύργους νεῶν καὶ τάφρους: "Οσο ὁ Ἀχιλλέας δέν ἔπαιρνε μέρος στή μάχη, οἱ Ἀχαιοί, γιά νά είναι ἀσφαλισμένοι ἀπό τίς ἐφόδους τοῦ Ἐκτορα, κατασκεύασαν γύρω στό στρατόπεδο τάφρο καὶ τείχος, πού ὅμως δέν δάντεξε στίς ἐπιθέσεις τῶν Τρώων. —καὶ τέκεος: 'Ο λόγος είναι γιά τό Νεοπτόλεμο, πού ἔχωριζε καὶ στή μάχη καὶ στίς συσκέψεις, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του. Μετά τήν ἀλωση τοῦ Ἰλίου ἦταν αὐτός πού ὀδήγησε τούς Μυρμιδόνες πίσω στήν Ἑλλάδα.

468-551

α') 468-485: —μακρὸς = ψηλός. —έξ ἵππων ἀλτο χαμᾶξε· ἀπό τό ὄρμα. —αῦθι = ἔκει. —ιθὺς οἴκου = κατευθείαν στήν κατοικία. —ὕζεσκε = καθόταν συγνά. —ἀπάνευθε = γωριστά. —καθείατο = ἦταν καθισμένοι. —ὅζος = τό κλαδί. —ποίπνυον = ἦταν ἀπασχολημένοι, καταγίνονταν. —ἔτι καὶ παρέκειτο = μάλιστα ἀκόμη ἦταν κοντά του. —ἔλαθεν εἰσελθών = ἀπαρατήρητος μπῆκε. —κύσε· Ζ 474. —πυκινὴ ἄτη = μεγάλη συμφορά. —ἄλλον δῆμον = σέ ξένη χώρα. —ἀφνειὸς = πλούσιος. —εἰσορόωντας· ὑποχμ. τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ.

486-506: —έπιείκελος = ὅμοιος. —δλοδς ούδὸς γῆρατος = τὸ θλιβερό κατώφλι τῶν γηρατειῶν, τά ἔσχατα γηρατειά. —καὶ μὲν κείνον = σίγουρα ἔκεινον. —περιναιετάται· περιναιετάντες = οἱ γύρω κάτοικοι. —ἀμφὶ ἑόντες· πλεονασμός στὸ περιναιετάται. —τείρω· Ζ 255. —ἡ ἀρή = τό κακό. —λοιγὸς = ὄλεθρος. —ἐπὶ τ' ἔλπεται = κι ἀκόμα ἐλπίζει. —ῆματα πάντα = ἀπὸ μέρα σέ μέρα. —ἀπὸ ἵστατα = νά γυρίζει πίσω. —αὐτάρ· ἐναντ. —στ. 493-494 ὄπως Ω 255-356. —ἴος - ἴα - ἴον· Ζ 422. —ἡ νηδὺς = ἡ κοιλιά. —τῶν πολλῶν = πολλῶν ἀπό αὐτούς. —οῖος = μοναδικός, ἔξαιρετικός. —εἵρυτο ἄστο καὶ αὐτοὺς = ἔσωζε τήν πόλη καὶ τούς πολίτες. —πρώην = πρίν ἀπό λίγο. —ἔτλην· (τλῆναι) = ὑπόφερα. —ἀνδρὸς παιδιοφόνοιο... ὁρέγεσθαι· ἡ σειρά τῶν λέξεων: ὀρέγεσθαι στόμα ποτὶ χεῖρα ἀνδρὸς παιδοφόνοιο. —ὅρέγομαι = ἀπλώνω, φέρνω πρός.

507-517: —ύπὸ ὥρσε = σήκωσε βαθιά ἀπό τήν φυχή του. —ἱμερον γόσιο = ἐπιθυμία νά κλάψει. —πατρός· γεν. τῆς αἰτίας. —ῆκα = ἤσυχα, μαλακά. —ἀδινὰ = ἄφθονα, πολύ· ἐπίρρ. —ἔλυσθείς· ἔλυσμαι = στρέφομαι, σωράζομαι. —στοναχὴ ὁρώρει = σηκώθηκε στεναγμός, θρήνος. —πολιὸς = φαρός, λευκότριχος.

518-551: —ἄ = ἄχ! —δειλὸς = δυστυχής. —ἡ δὴ = πραγματικά λοιπόν. —ἄνσχεο· ἀνέχομαι. —ἔμπης = ώστόσο. —έάσσομεν κατακείσθαι = ἄξ ἀφήσουμε νά ἤσυχάσουν. —ἄχυμαι = θλιβομαι. —οὕ τις πρῆξις πέλεται = δέ γίνεται, δέ βγαλνει τίποτε. —ῶς ἐπεκλώσαντο = ἔτσι ὅρισαν οἱ θεοί· ἐνν. μέ τό νῆμα τῶν Μοιρῶν. —αύτοὶ δὲ = ἐνώ αὐτοί. —ἀκηδέες = χωρίς βάσανα. —δοιοὶ = δύο. —τό οὐδας = τό ἔδαφος, πάτωμα· συνεχδχ. = τό σπίτι, τό παλάτι. —έάων = ἀγαθών. —κύρουμαι τινι = συναντῶ κάτι, μοῦ τυχαίνει κάτι. —τῶν λυγρῶν = ἀπ' αὐτά τά δεινά, ἀπό τά δεινά πού περιέχονται στό δεύτερο πίθο. —λωβητὸς = στιγματισμένος. —ἔθηκεν· τίθησι· γνωμ. ἀρό. —ἡ βούβρωστις = ἡ ἀθλιότητα. —φοιτῶ = περιπλανιέμαι. —θεοῖσι = στά μάτια τῶν θεῶν. —τετιμένος· τίομαι, τίω = τιμώ. —έκ γενετῆς = ἀπό τότε πού γεννήθηκε. —έκέκαστο· κανύμαι = ὑπερβάλλω, ὑπερτερῶ. —ἄλλ' ἐπὶ καὶ τῷ...: ἡ σειρά τῶν λέξ.: ἀλλὰ θεὸς θήκε κακὸν καὶ ἐπὶ τῷ. —γονὴ παιδῶν = πολλὰ παιδιά. —κρείονας = πού θά βασιλευαν. —παναώριος = πού ήταν νά πεθάνει ὀλότελα πρόωρα, δλιγόζωας. —κομίζω = περιποιούμαι. —ῆμαι = βρίσκομαι. —κήδω = προξενὼ θλιψεις. —δσσον· δσσο ἔδαφος, δσσος λαούς. —ἄνω = πρός βορράν, βορινά. —ἔδος = ἡ ἔδρα, ἡ κατοικία. —ἐντὸς ἔργει = περικλείει. —τῶν = δσων κατοικοῦν στις χῶρες αὐτές. —πῆμα = συμφορά. —ἄνσχεο = κάνε υπομονή —ἀλίαστον = ἀδιάκοπα· ἐπίρρ. (α + λιάζομαι = παρεκκλίνω). —ἀκαχήμενος· ἀκάχημαι,

ἀκαχίζω = πικραίνομαι.

γ') τούς δ' ἔλαθεν εἰσελθών: Μόνο μέ ύπερφυσικό τρόπο μποροῦσε ό Πρίαμος νά μπει στή σκηνή του Ἀχιλλέα, ἀπαρατήρητος ἀπό τούς ἄλλους, γιατί βέβαια κά σκηνή ήταν ἔνα δωμάτιο μόνο. —γυναικες: Οι γυναικες αύτές δέν ήταν παλλακίδες, που εἶχαν αἰχμαλωτισθεῖ ἀλλά κόρες βασιλέων καί ήγεμόνων. Τούς γιούς των τούς θεωροῦσαν παιδιά του βασιλέα, ὅπως καί τούς γιούς τῆς Ἐκάβης. Στήν αὐλή του Πρίαμου ἵσχυαν τά ἔθιμα που εἶχαν οι μονάρχες τῆς Ἀνατολής. —δοιοι γάρ πίθοι: 'Ο μύθος αύτός παριστάνει τό μεγαλύτερο ἀπό τούς θεούς ἀδικο κι ἀνόντο. 'Από τήν ἄλλη θεωρεῖ τόν ἀνθρωπο ὄλότελα ἀνεύθυνο γιά τίς πράξεις του. —Μάκαρος ἔδοις: Σύμφωνα μέ τήν παράδοση ὁ Μάκαρ ήταν γιός του Ἡλίου. Αύτός εἶχε ἔξοριστει ἀπό τήν Τρωάδα, ἐπειδή εἶχε σκοτώσει τόν ἀδελφό του, καί εἶχε ἐγκατασταθεῖ στή Λέσβο.

552-620

α') 552-570: —ἀκηδής = ἀπεριποίητος, ἀταφος (στερ. α + κῆδος = φροντίδα). —ἀπόναιστο· ἀπονίναμαι = χαίρομαι, ἀπολαμβάνω κάτι. —ὑπόδρα = μέ λοξό, ἄγριο βλέμμα (ύπό + δέρκομαι). —νοέω = ἔχω κατά νοῦ. —ἄλιος = θαλασσινός (ἄλις). ἄλιος γέρων λέγεται ὁ Νηρέας. —καὶ δέ· καὶ δή = καί μάλιστα. —σὲ γιγνώσκω = (τό σέ προληπτ. ἀντικμ. τοῦ γιγνώσκω) = καταλαβαίνω ὅτι καί σύ. —ἡβῶν = νέος καί δυνατός. —φυλακούς· φύλακες. —όχηα· Ω 446. —μετοχλίσσειε· μετοχλίζω = μετακινῶ. —ἄλιτωμαι· μέσ. ἀρ. β' τοῦ ἀλιταίνω = ἀμαρτάνω.

571-595: —οἴκοιο· ἐξ οἴκου, δηλ. ἀπό τό ἐσωτερικό τῆς σκηνῆς του. —καλήτωρ = πού καλεῖ τό λαό σέ συνέλευση (ἀγορά). —διφρος· Ζ 354. —έύσωτρος ἀπήνη = πού ἔχει ὡραία σώτρα, δηλ. τίς περιφέρεις τῶν τροχῶν· συνών. τοῦ ἔύσκυλος. —ἥρεον· αἰρώ. 'Ο παρατ. δηλώνει τό πλήθος τῶν δώρων, πού ἔβγαζαν συνέχεια ἀπό τήν ἄμαξα. —φάρεα· Ω 231. —έύννητος = φτιαγμένη μέ ὡραῖο νῆμα, πολυτελής. —πυκάσσας = ἀφοῦ σκέπασε, ἀφοῦ τύλιξε (πύκα = σφιχτά). —έκκαλέσας = ἀφοῦ κάλεσε ἀπό τό θάλαμο. —μή οὐκ ἐρύσαιτο = μήπως δέ συγκρατήσει. —λεγέων = πάνω στό στρώμα. —σὺν ἥειραν = βοήθησαν (νά τόν σηκώσει καί νά τόν τοποθετήσει). —σκυδμαίνεμεν· σκυδμαίνω = εἴμαι θυμωμένος. —εἰν· "Αιδος = μέσα στό παλάτι του "Αδη ("Αιδος"). —ούκ ἀεικέα = πλούσια. Σχῆμα λιτότητας. —ἀποδάσσομαι· ἀποδατέομαι = χωρίζω μεριδιο.

596-620: —κλισμὸς = ἡ πολυθρόνα. —τοίχου τοῦ ἐτέρου· γεν. τόπου.

—καὶ γὰρ = ἐξάλλου καὶ ἡ... —τῇ περ· ἡ δοτ. κτητ. —ἀπὸ βιοῖο = μέ τῇ βολῇ τοῦ τόξου του: ὁ βιός. —χωρίενος = ὀργισμένος. —ἰσχεύαρα = τοξεύτρια. —ἰσάσκετο· σύγχρινε συχνά τὸν ἔαυτὸν τῆς (ἴσος). —φῆ δοιώ... ἐπε-
ξῆγ. τοῦ ισάσκετο. —τεκέειν· ὑποκυμ. τὴν Λητῶν. —ἡ δ' αὐτὴ = ἐνῷ αὔτῃ ἡ
ἰδια. —ἐννῆμαρ = ἐπὶ ἐννέα ἡμέρες. —κάμε = ἀπόκανε, ἐξαντλήθηκε.
—οἰσπόλος = ἐρημικός (οἶος + πέλω). —εύνη = ὁ τόπος ὅπου μένει κά-
πιοις, τὸ λημέρι. —πέσσει κήδεα = χωνεύει θλίψεις, καταπίνει τοὺς καη-
μούς της. —μέδομαι = σκέπτομαι.

γ') ὑπόδρα ιδών: τῇ στιγμῇ αὐτῇ ἐκδηλώνεται καὶ πάλι ὁ θυμώδης χα-
ρακτήρας τοῦ Ἀχιλλέα. Δέ θέλει ν' ἀκούσει περισσότερα γιά τὴν ἀπόδοση
τοῦ Ἐκτορα, πού θά τὸν ἐξόργικὸν καθώς θά τοῦ θύμιζεν τὸ φόνο τοῦ Πα-
τρόκλου. Ἄλλα καὶ γιά τοῦτο ὁ ἥρωας εἶναι ἀξιέπαινος: ἀναγνωρίζει τῇ
σφιδρότητα τοῦ πάθους του καὶ προλαβαίνει τὸ κακό. —αὐτὸς Ἀχιλλεὺς
λεγέων ἀπέθηκε: Ὁ Ἀχιλλέας ἐπανορθώνοντας τὴν ἄγρια σκληρότητα
πού ἔδειξε στὸν Ἐκτορα κάνει στὸ νεκρό τὴν τελευταία αὐτῇ τιμή. —Νιόβη:
Ἡ ποιητικὴ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἡ Νιόβη ἦταν κόρη τοῦ βασιλέα τῆς
Λυδίας Ταντάλου καὶ σύζυγος τοῦ βασιλέα τῆς Θήβας Ἀμφίονα. Ὁ μύθος
τῆς Νιόβης, ὅπως περίπου τὸν ἴστορει ἐδῶ ὁ Ὁμηρος, ἀναφερόταν κι ἀπό
μεταγενέστερους ποιητές γιά δυσλόγους: ἢ γιά νά τονίσει τὸ ἥθικό διδαχμα
ὅτι ἡ καυχησιά τιμωρεῖται ἢ γιά νά παραστήσει τῇ φοβερότερη θλίψη, πού
μπορεῖ νά ύποφέρει ἔνας θυητός. —ἐν Σίπυλῳ: Τό Σίπυλο εἶναι προέκταση
τοῦ Τμώλου, πού εἶναι δρός τῆς Λυδίας. —Ἀχελώιον: Ἀχέλης ἢ Ἀχελώος
ὄνομαζόταν ἔνας ποταμός πού πήγαζε ἀπό τό Σίπυλο καὶ χυνόταν στὸν
κόλπο τῆς Σμύρνης. —λίθος περ ἑοῦσα: Ἔνας βράχος τοῦ Σίπυλου μοιάζει
ἀπό ὄρισμένο σημεῖο σάν μορφή γυναίκας πού κλαίει. Γιά τοῦτο ἡ τοπική
παράδοση ἔλεγε ὅτι ἡ μορφή αὐτῇ ἦταν ἡ Νιόβη, πού, ἀφοῦ ἀπολιθώθηκε,
ἐξακολουθοῦσε νά θρηνεῖ γιά τό θάνατο τῶν παιδιῶν της.

621-676

α') 621-642: —ἄργυρος = λευκός (ριζα ἀργυ- arguo = φωτίζω). —ἔδε-
ρον· δέρω = γδέρνω. —ἄμφεπον· ἀμφέπω καὶ ἀμφιέπω = ἐτοιμάζω. —πε-
ριφραδέως = μέ περίσκεψη, μέ προσοχή. —ἐρύσαντο· ἐρύω = ἀποσύρω,
τραβᾶν. —δᾶσσος = πόσο μεγαλόσωμος. —οἶος = πόσο ὄμορφος. —ἄντα = ὅ-
ταν τὸν ἀντίκριζες κατά πρόσωπο. —ὅψιν ἀγαθήν = τὴν εὐγενική μορφή.
—λέξον = βάλε με νά πλαγιάσω· ρ. λέχω. —ύπὸ ὑπνῳ (σύναφε το μέ τό
τεροπάμεθα, μέ σημ. δοτ. δργ.) = μέ ὑπνο ἢ κυριολεκτ., κάτω ἀπό ὑπνο.
—επειδή ὁ ὑπνος σάν νά σκεπάζει αὐτόν πού κοιμάται. —μύσαν· Ω 420.
—κήδεια πέσσω· Ω 617. —ὁ χόρτος = ὁ περίβολος. —πασάμην· πατέομαι

= τρώγω, γεύομαι. —ή λαυκανή = ὁ λαιμός, ὁ φάρυγγας. —λαυκανίης καθένα = ἔριξα κάτω στό λαιμό μου, ήπια.

643-658: —τά δέμνια = ἐλαφριά κινητή κλίνη. —ύπ' αἰθούσῃ = κάτω ἀπό τό πρόπυλο. —τά ρήγεα = χρωματιστά κλινοσκεπάσματα. —ἔσσασθαι· ὥστε ἔσσασθαι = γιά νά σκεπαστεῖ· ἔννυμι (ρίζα ἐσ-, ἔσνυμι, ἐσθῆς). —τό δάος = ὁ πυρσός, ή δάδα. —έγκονέουσαι· ἔγκονέω = κάνω κάτι γρήγορα και πρόθυμα (ρίζα κον-, διάκονος). —έπικερτομέω = πειράζω, ἀστειεύομαι. —λέξο = πλάγιασε, προστ. μέσ. ἀορ. τοῦ λέχω. —βουληφόρος = μέλος τῆς βουλῆς τῶν γερόντων, ἐπίσημος. —βουλεύων βουλάξ = παίρνω μέρος σέ συμβούλιο. —ή θέμις ἔστι = ὅπως είναι θεσμός. —στ. 653 ὅπως Ω 366. —ἀνάβλησις = ἀναβολή, ἀργοπορία. —ποσσῆμαρ = γιά πόσες μέρες. —μέμονα = ἐπιθυμῶ. —κτερεῖξω = δίνω τίς τελευταῖς τιμές σ' ἔνα νεκρό (κτέρεα). —τέως = στό διάστημα αὐτό, σ' αὐτό τό μεταξύ. —μένω = νά μένω στή σκηνή μου, ν' ἀπέχω ἀπό τή μάχη.

659-676: —τάφον = ἐνταφιασμό, ταφή. —μοι· σύναψέ το μέ τό κεχαρισμένα. —κεχαρισμένα θείης· ἀντί χαρίζοιο = θά μου ἔκανες χάρη. —έέλμεθα· ειλομαι = συμπιέζομαι, πολιορκούμαι. —ή ψῆλη = τά ξύλα. —ἀξέμεν· ὥστε ἄξαι. —δαινυτό· εύκτ. τοῦ δαινυμαι = παίρνω μέρους σέ δεῖπνο. —μήπως δείσειε = γιά νά μήν ἔχει κανένα φόβο. —πυκινὰ φρεσί. Ω 282.

γ') δέμνια θέμεναι ύπ' αἰθούσῃ: Στό μέρος αὐτό τοῦ σπιτιοῦ ἔστρωναν συνήθως τό κρεβάτι γιά τούς ξένους. "Οταν λάβουμε ύπόφη ὅτι ή αἰθουσα είναι μιά ἀπλή στοά μέ στέγη, ὁ ξένος κοιμόταν σχεδόν στό υπαίθρο. Γι' αὐτό κι ὁ οἰκοδεσπότης διατάξει: «χλαίνας ἐνθέμεναι οὐλας καθύπερθεν ἔσσασθαι». —ἐννῆμαρ γούσιμεν αὐτόν: Τό διάστημα αὐτό τοῦ πένθους φαίνεται υπερβολικό. Μπορεί νά παρατείνων ό θρήνος θύσως κατά συνήθεια ἀνατολίτικη· πιό πιθανό είναι ὅτι ο Πρίαμος μέ τήν πρόφαση τῆς κηδείας προσπαθεῖ νά ἔξασφαλίσει ήσυχία λίγων ήμερων γιά τούς κατοίκους τοῦ Ἰλίου. —σχήσω πόλεμον: 'Ο Ἀχιλλέας, ἀφοῦ σκότωσε τόν Ἐκτορα καί ἔσωσε τούς Ἀχαιούς, ἔχει ἀπόλυτη ἔξουσία γιά τή διεξαγωγή τοῦ πολέμου. Γιά τοῦτο καί, χωρίς νά λάβει ύπόφη του τούς ἀλλούς ἀργηγούς, ύπόσχεται στόν Πρίαμο τήν ὀλιγοήμερη ἀνακωχή πού ζητᾷ.

—Ποιά συναισθήματα μᾶς προκαλεῖ ὁ ποιητής, ὅταν περιγράφει τό σιωπηλό ἀλληλοθαυμασμό τοῦ Πριάμου καί τοῦ Ἀχιλλέα;

—Σέ ποιό σημεῖο ἐκδηλώνεται περισσότερο ή συμπάθεια τοῦ Ἀχιλλέα πρός τόν Πρίαμο;

α') 677-691: —ιπποκορυστής = αύτός πού έτοιμάζει τά όρματα γιά τή μάχη, πολεμιστής (ίππος + κορύσσω = ὄπλίζω). —έριονιος: Ω 360. —εμαρπτε: μάρπτω = πιάνω, ἀδράχνω. —όρμαννοντα: ὁρμαίνω = διαλογίζομαι. Ή μτχ. αίτιοι. —έκπεμφειε = νά δόθηγήσει ἔξω. —ιερὸς = ἴσχυρός, ρωμαλέος. —πυλαωρὸς = φρουρός τῶν πυλῶν. —οἶον ἔθ' εῦδεις = ἔται πού κοιμᾶσαι ἀκόμα. —εῖασε = δέ σέ πειράξε (σέ ἀφησε). —τοὶ λελειμμένοι = ὅσοι ἔχουν μείνει. —αἱ κε γνώῃ σε = ἂν μάθει τήν παρουσία σου ἐδῶ. —ρίμφα. Z 511.

692-706: ἐνρρεῖος: Ζ 508. —δινήεις = πού κάνει δίνεις, ὀρμητικός. —κροκόπεπλος = μέ πέπλο στό χρῶμα τοῦ κρόκου, χρυσωπή (κρόκος = τό φυτό ζαφορά). —έκιδνατο = σκορπιζόταν· κιδναμαι· παράλλ. τύπος τοῦ σκεδάννυμι. —ἔλων· ἔλλω, ἔλαινω. —ἀστυβοῶτην· ὅπως στο Ω 577 καλήτορα. —κώκυσε: Ω 200. —γέγωνε = φώναξε δυνατά. —ὅψεσθε ἰόντες = ἐλάτε νά δείτε. —χαίρετε· ἔχαιρότε· παρατ.

707-717: —ἀάσχετον = ἀσυγχράτητο (στερ. α + ἄ(ν)σχετος, ἀνασχεν). —ξύμβληντο: θά νοηθεί ώς ἀντικμ. τό Πριάμω. —τίλλομαι = ἀποσπῶ τίς τρίχες τῆς κεφαλῆς μου, μαδιέμαι. —πρόπαν = ὀλόχληρο. —Εκτορα: σύναψε το μέ τό δύνδοντο. —εἴξατε = κάνετε τόπο. —ούρευσι· οὐρεὺς = ἡμίονος, μουλάρι. —ἄσεσθε· ἄω = χορταίνω.

718-745: —τρητὸς = τρυπητός (τείρω). —παρὰ εἰσαν = ἔφεραν κοντά στό νεκρό. —ἀοιδός: ἐδῶ εἰδικός γιά θρηνητικά τραγούδια. —έξάρχους θρήνων = γιά νά ἀρχίσουν τό θρήνο. —οἵ τε στονόεσσαν ἀοιδήν· τό ρήμα θά νοηθεί μέ τήν ἔννοια τοῦ ἄδειν καί ή ὅλη φράση θά ἔχηγθει: καί οἱ ὅποιοι θά ἔψαλλαν τό πολυλυστέναχτο τραγούδι. —ἐπὶ στενάχοντο = συνόδευαν μέ στεναγμούς τό τραγούδι. —τῆσι = ἀνάμεσά τους. —αἰών = τό διάστημα τῆς ζωῆς, ή ζωή. —δυσάρμμορος = δυστυχισμένος (δυσ + ἄρμμος). —πέρσεται· ὁ μέσ. μέλλ. ἀντί τοῦ παθητ. περθήσεται. —ἐπίσκοπος· κατηγρ. στό ύποκμ. τοῦ ὅλωλας = χάρηκες σύ ὁ προστάτης. —ρύσκευ· ἐρύσκουν· θαμιστ. τύπος τοῦ ρύνομαι. —ἔχεις = ὑπεράσπιζες. —κεδνὸς = σεβαστός. —ἀεικής = ἀνάρμοστος, ἔξευτελιστικός. —ἀθλεύων = πού ἐργάζεται σάν δούλοις. —πρὸ ἄνακτος = γιά χάρη κυρίου. —ῷ δήπου = πού πολύ πιθανό, πού γιά λύπη του ἵσως. —ἐν παλάμησιν· ώς ἀπλή δοτκ. ὀργ. —ἀδάξ = μέ τά δόντια. —ἀσπετος = ἀνέκφραστος, ἀπέραντος (α + σεπ-, ρίζα τοῦ εἰπεν). —οὐδας: Ω 527. —ἐν δαῖ = ἐν τῇ μάχῃ (τοπ. δοτ. ἐνός δύνομ. συγγεν. μέ τό δήιος = καταστρεπτικός). —ἀρητὸς = καταραμένος, φοβερός (ἀρή, ἀράομαι).

746-759: —άδινὸς γρόος = θρῆνος μέ πολλά δάκρυα. —πέρνασκε· θαμιστ. παρτ. τοῦ πέρνημι = πουλῶ. —άμιγθαλόεις = ὁμιγλιασμένη. —ψυχὴ = ζωὴ. —ταναχής = κοφτερός (ταναὸς + ἄκος, ἀκή). —πολλὰ = πολλές φορές. —ρυστάζεσκεν = ἔσερνε κάθε τόσο, θαμιστ. (ρύσταζω, ἔσρω). —έρστηεις· Ω 419. —άγανὸς = μαλακός, ἥπιος· ἀγανὰ βέλη = βέλη πού δίνουν ἀνώδυνο θάνατο.

760-776: —ἀλίαστον = ἀδιάκοπο (α + λιάζομαι = παρεκκλίνω, ἀπομαχρύνομαι). —δαῆρ = κουνιάδος. —ώς ὡφελὸν δλέσθαι· Ζ 345. —ἀσύφηλος = προσβλητικός. —ἐνίπτω = κατηγορῶ, κάνω ἐπίπληξη. —στ. 769 ὅπως Ζ 378. —ἐκυρὸς = πεθερός. —παραιφάμενος· παράφημι = συμβουλεύω. —ἀγανοφροσύνη = καλοσύνη, μαλακοὶ τρόποι. —ἀχνυμένη κῆρ = κατάκαρδα λυπημένη. —πεφρίκασί με = νιώθουν φρίκη γιά μένα. —δῆμος = τό πλῆθος, ὁ λαός.

777-787: —ἄξετε· ὁ μέλλ. ἀντί προσταχτ. —πυκινὸν λόγον = καμιά δολερή ἐνέδρα. —πημανέειν· πημαίνω = βλάπτω, προξενῶ κακό. —ἀγίνεον· ἀγνέω = φέρνω· παράλλ. τύπος τοῦ ἄγω. —ἀσπετον· Ω 738. —φαεσίμβροτος = πού φέρνει τό φῶς στούς θνητούς. —θρασὺς = τολμηρός, γενναῖος. —ἐν πυρῇ ὑπάτῃ = πάνω πάνω στάξιλα τῆς πυρᾶς.

788-804: —ῆμος = ὅταν. —ήριγένεια = πρωινή (ῆρι = πρωΐ + ρίζα γεν.). —ἐπίθετο τῆς Ἡώς. —φοδοδάκτυλος = πού ἔχει ρόδινα δάκτυλα, ἐπίθετο τῆς Ἡώς. —τῆμος· (τό δεικτ. τοῦ ἓμος) = τότε. —ῆγρετο· ἀγείρομαι. —ἐπέσχε (τόπου) = ἀπλώθηκε, ἔπιασε (τόπο). —λέγομαι = περιμαζεύω. —μύρομαι· Ζ 373. —κατειβόμαι = χύνομαι κάτω. —ἡ κάπετος = τάφρος, λάκκος. —ὁ λάξας = ὁ λίθος. —σῆμα χέω· Ζ 419. —εἴατο = τοποθέτησαν (ρ. ἕμαι). —πάλιν κίον = γύρισαν πίσω (στήν πόλη). —έρικυδής = μεγαλοπρεπής. —άμφιεπω = φροντίζω, ἐτοιμάζω. —τάφος· Ω 660.

β') Σχηματισμός τοῦ διορ. β' τοῦ γιγνώσκω κατά τά βαρύτονα: γνώῃ - γνώωσι.

γ') ὅτε δὴ πάρον ἔξειν: Μετά τό πέρασμα τοῦ ποταμοῦ, δὲ Πρίαμος δέν εἶχε πιά νά φοβηθεῖ τίποτα. Καί κατά τή μετάβασή του στόν Ἀχιλλέα, ἀκριβώς στό σημείο αὐτό, ὅπου ἀρχίζει ὁ κίνδυνος, παρουσιάστηκε ὁ Ἐρμῆς. —Κασσάνδρα: "Οπως ὁ Ἐλενος, εἶχε καί ἡ Κασσάνδρα προφητική δύναμη. Θαυμαζόταν καί γιά τήν ἔξοχη ὁμορφιά της καί γι' αὐτό ὁ Ἀγαμέμνονας μετά τήν ἄλωση τοῦ Ἰλίου τήν ἔφερε αἰχμάλωτη στήν Ἐλλάδα.

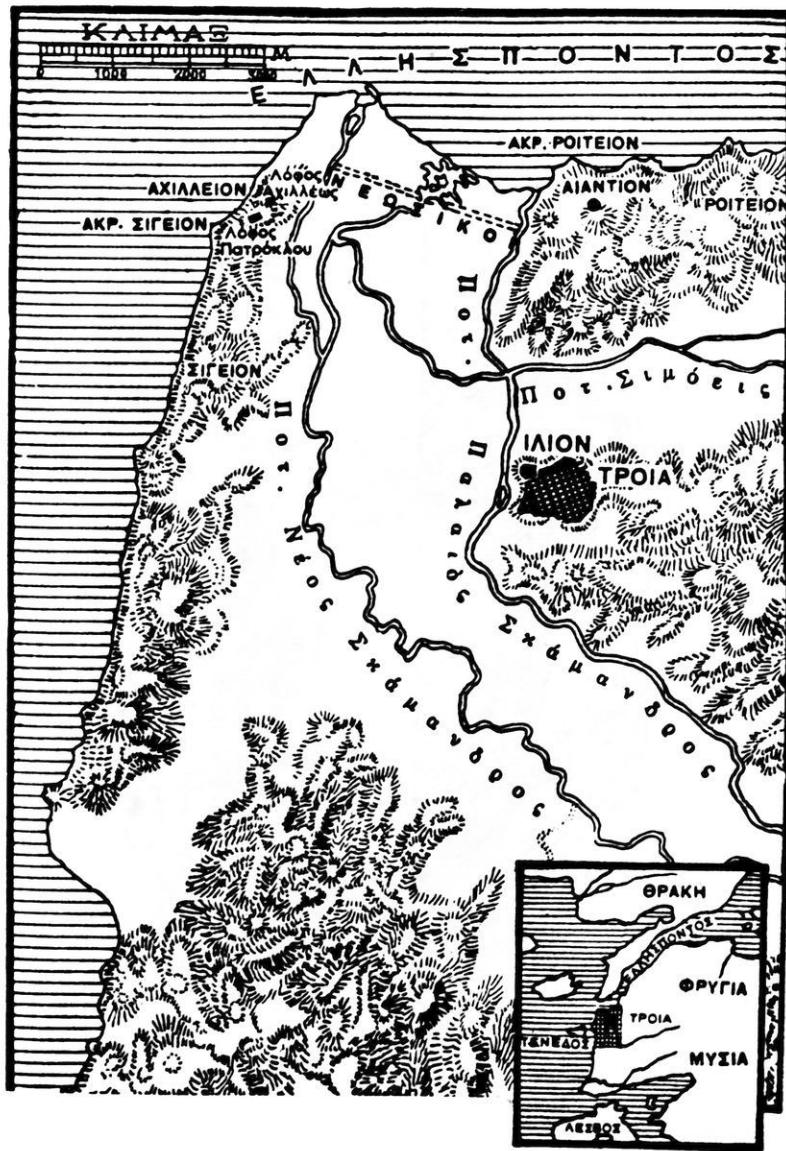
—σὺ δ' αὖ, τέκος...: Τό προαισθημα αὐτό τῆς Ἀνδρομάχης γιά τὸν μικρὸν Ἀστυάνακτα ἐπαληθεύτηκε μὲν ἀκρίβεια, ὅπως διηγοῦνται οἱ μεταγενέστεροι ποιητές. —κατεστόρεσαν πυκνοῖσιν λάεσσι: Ἐφοῦ τοποθετοῦσαν τὴν νεκρικὴν θήκην στὸ λάκκο, ἔστρωναν πάνω ἀπ' αὐτὴν μιά σειρά ἀπό πέτρες. Ἔπειτα στίς πέτρες καὶ στὴ θήκη ἔριγναν χῶμα, ὡσπου νά γεμίσει ὁ λάκκος καὶ νά σχηματιστεῖ ὁ τύμβος.

—Πῶς παρονοιάζουν τὸν Ἐκτορα οἱ θρῆνοι καθεμιᾶς ἀπό τις συγγενεῖς τούς;

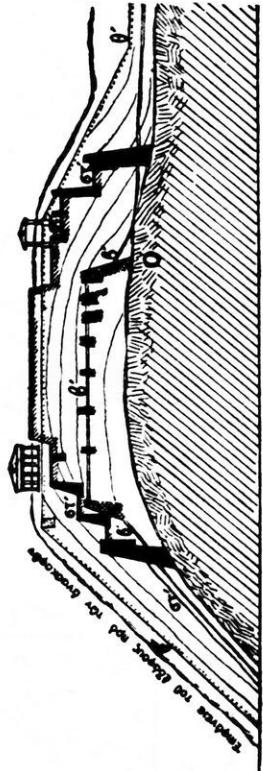
—Νά ἔξαρθεῖ ἡ μεγαλόπρεπη ἀπλότητα, μέ τὴν ὅποια τελειώνει τό επος τῆς Ἰλιάδας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικ. 1. Χάρτης τῆς ἀρχαίας Τρωάδας.

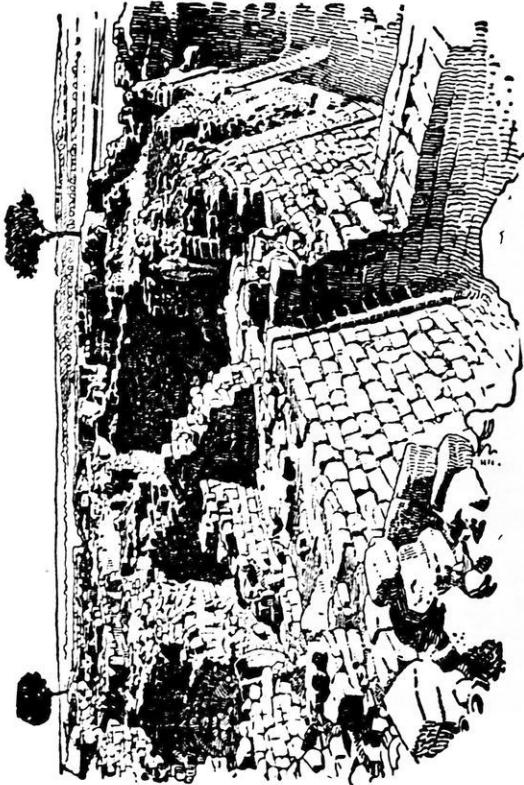

Εικ. 2. Διάστρωμα του γηλόφου της αρχαίας Τροιας.

Φαινονται τά τείχη της 2ης 2ης και 3ης πόλης και στην κορυφή ἔλανγος ρωμαϊκός ναός της Ήγε πόλης.
α. Ο φωστηρός βρέχος του λόφου στόν οποίο βρέθηκαν ίχνη διπύρακτης νεολιθικής έποχής.

β. Τά κεχλακένα τείχη της 2ης πόλης (ίμιαυρα), που γρονιολογεῖται άπο το 2.500-2.000 π.Χ.
στ. Τά τείχη της 3ης πόλης (μωρα) της ομηρικής Τροιας. Φοιογραφία τους βλ. στην εικ. 3.

Οι άλλες πόλεις ός την έπιφάνεια των έδαφους πριν από τις άνασκαστές ζημιών μακριστέρο ένθισαφέρον και
κατά τις άνασκαστές καθηριστήκαν.

Eix. 3. Τὰ τεύχη τῆς διμερεῖς Τροίας.
(Χριστηκαν γύρω στό 1500 π.Χ.)

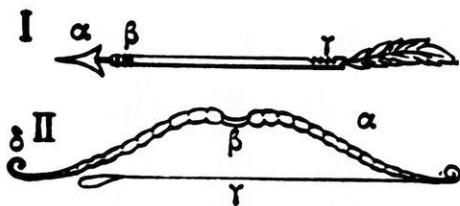
Πρός τα δεξιά ή εξωτερική έπιφάνεια τῶν τεγχών πού έχουν έξογχαθεὶ στό χάτω μέρος γιά λόγους στερεότητας.
Πρός τ' αριστερά τό εξωτερικό τῆς πόλης.
Τὰ τεύχη αὐτά ἐπί δέκα χρόνια προστάτευσαν τό ιερόν πανάγιεθρον τῆς Τροίας.

Εικ. 4. Αχαοί πολεμιστές.
(Από την αγγειο των Μυκηνών)

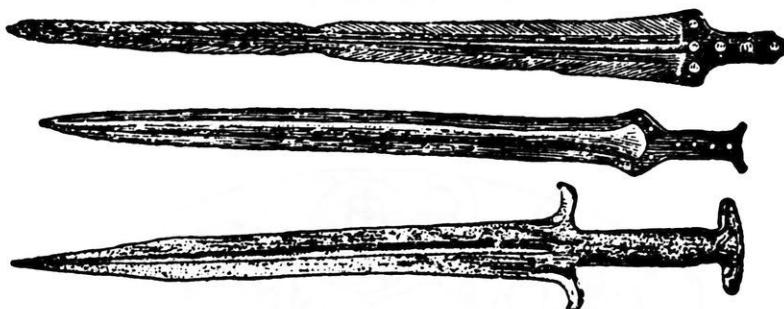
Φορούν πτηνηχα (χέριν) μέ λόφο και φάλους πού προεξέχουν σαν κέφατα. Προφυλάζονται μέ βεσσάνι θύρασα, κάτω διπό τον όποιο φαίνεται ό χτών. Κρατούν μαχή

δοπίδα και φορούν κνημίδες.

Eix. 5. Βέλος καὶ τόξο.

1. Βέλος (ἀναπαράσταση) α) αἰχμή, β) ἔύλο, γ) γλυφίδες,
2. Τόξο (ἀναπαράσταση) α) κέρατα, β) πῆχυς, γ) νευρά καὶ πτερό, δ) χορώνη.

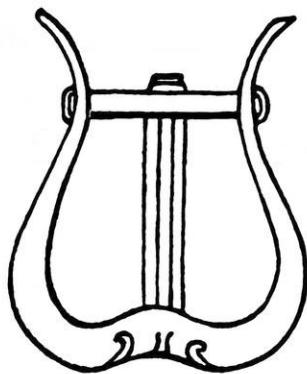

Eix. 6. Ὀρειχάλκινα ἔιφη ἀπό τις Μυκῆνες.

Eix. 7. Αἰχμές γιά δόρατα.

Οι αἰχμές ἦταν δύο εἰδῶν: ἡ εἶχαν ὅπη, μέσα στήν ὅποια ἔμπαινε τό ἔύλο η καρφώνονταν ἐπάνω στό ἔύλο.

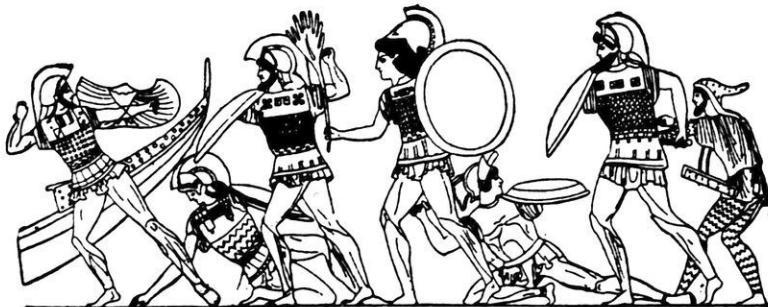

Εἰκ. 8. Φόρμιγξ (ἀναπαράσταση).

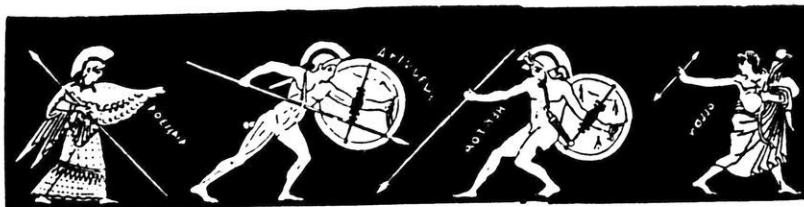
Εἰκ. 9. Μονομαχία τοῦ Διομήδη καὶ τοῦ Αἰνεία.
(ἀγγειογραφία)

Ο Διομήδης ὄρμα κατά τοῦ γονατισμένου Αἰνεία, πού ἔχει πληγωθεῖ στό ύπογάστρο. Ή Αφροδίτη ὅμως καὶ μέ τά δύο χέρια ἀρπάζει τό γιό της Αἰνεία ἀπό τοὺς βραχίονες μέ τὴν πρόθεση νά τὸν σώσει. Πίσω ἀπό τό Διομήδη στέκεται γί 'Αθηνᾶ καὶ παρακολουθεῖ μέ τὴρεμία ὅ.τι γίνεται. (Ιλιάδα Ε 309-317).

Εἰκ. 10. Μάχη στά πλοια.
(Από ἄγγειο)

Κοντά στήν πρύμη του πλοίου στέκεται ὁ Αἴας πού τὸν πιέζουν οἱ Τρώες. Ἀπό αὐτούς ἔνας χρατὰ ἀναμμένο δαυλό, γιά νά πυρπολήσει τό πλοιο. Δυό Ἀχαιοί ἔχουν ἀνατραπεῖ στά ἔδαφος, ἀπό τούς ὅποίους ὁ ἔνας ἐξακολουθεῖ ν' ἀποκρούει τούς ἐχθρούς. (Ιλ. Ο, 420).

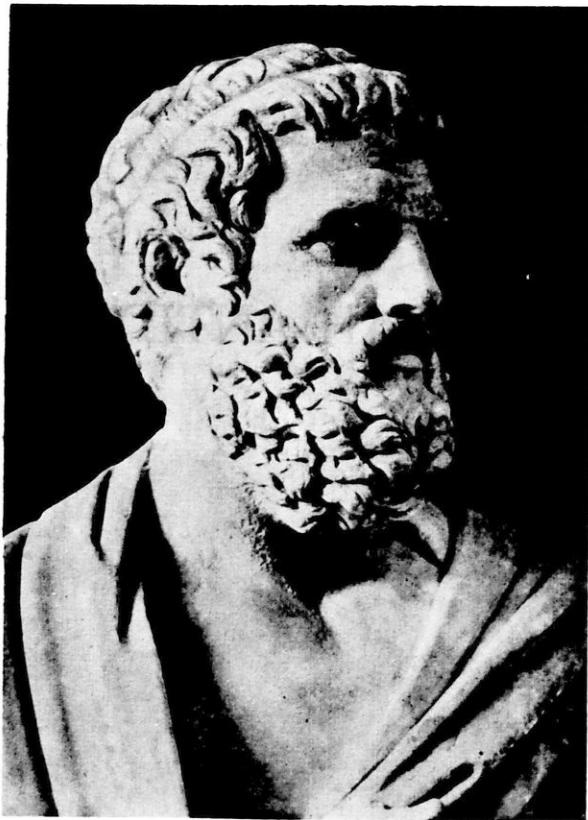
Εἰκ. 11. Μονομαχία τοῦ Ἀχιλλέα καὶ τοῦ Ἐκτορα.
(Από ἄγγειο)

Ἡ Ἀθηνᾶ προτρέπει τόν Ἀχιλλέα, ἐνῶ ὁ Ἀπόλλωνας ἐγκαταλείπει τόν Ἐκτορα πού προστάτευε. (Ιλ. Χ).

Π. Ν. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΟΦΟΚΛΗ ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ *

1. Τό δράμα καί τά εἰδη τον

Τό δράμα είναι ἔνα ἀπό τά τρία μεγάλα εἰδη τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ ποιητικοῦ λόγου. Τά ἄλλα δύο είναι τό ἔπος καί ἡ λυρική ποίηση.

Τό δράμα, ἔργο θεατρικό, προορισμένο στά χρόνια τῆς ἀκμῆς του πάντοτε γιά παράσταση καί ὅχι γιά ἀπλή ἀνάγνωση, ἢταν καλλιτέχνημα σύνθετο. Ἐκτός ἀπό τό λόγο, πού ἢταν τό κύριο ὅργανο τῆς καλλιτεχνικῆς του ἐκφράσεως, ἢταν ἀπαραίτητη στή σύνθεση καί τήν ἐκτέλεσή του ἡ συνδρομή καί ἄλλων τεχνών, τῆς μουσικῆς καί τῆς δραγήσεως. Όρισμένα μέρη του μελοποιούσε ὁ ποιητής καί τά τραγουδούνσαν πρόσωπα πού ἀποτελούσαν τό Χορό. Τά τραγούδια αὐτά συνοδεύονταν ἀπό ρυθμικές κινήσεις ἡ καί πραγματική ὅρχηση τοῦ χοροῦ.

Τό δράμα ὅμως ἢταν κυρίως ἔργο ποιητικό, δηλαδή λογοτεχνικό. Οι ἀρχαῖοι τό ὄντος σαν δράμα (ἀπό τό δράω - δρῶ = πράττω), γιατί γι' αὐτοὺς ἢταν κυρίως κάτι τό δράω με νον, δηλ. πράξη, καί μάλιστα, ὅπως θά δούμε πιό κάτω, ἰεροπραξία, ἰεροτελεστία.

Σέ ὄρισμένες ἰεροτελεστίες, π.χ. στά Ἐλευσίνια μυστήρια, οἱ παριστάμενοι, ἐκτός τοῦ ὅτι ἄκονταν αὐτά πού λέγονταν καί ψάλλονταν, ἔβλεπαν καί ἰερές συμβολικές πράξεις, πού τίς ὄντος αὖτε δράω με να. Αὐτά δέν ἢταν δράματα, πρωτότυπα δηλ. καί ἐλεύθερα καλλιτεχνικά δημιουργήματα· ἀντίθετα μάλιστα θά προσπαθούνσαν νά τά ἐκτελοῦν κάθε φορά πιστά, κατά ἔνα ὄρισμένο τυπικό, γιατί πίστευαν ὅτι ἔτσι ὁ θρησκευτικός σκοπός, γιά τόν ὅποιο

* Γράψτηκε ἀπό τό Θ. Σταύρου.

γίνονταν, θά πραγματοποιόταν εύκολότερα· πάντως όμως ύπηρχε κάποια ἀναλογία ἀνάμεσα σ' αὐτά τά δρώμενα καί στο δράμα πού γεννιόταν καί ἡ ὄμοιότητα αὐτή θά συντέλεσε στήν καθιέρωση του δνόματος «δράμα» γιά τό νέο αὐτό ποιητικό εἶδος.

Η ύπόθεση του ἔπους ἦταν τά καὶ λέα ἀν δρῶν, δηλαδή καὶ ἐκεῖ εἴχαμε δράση· τό λυρικό ποίημα ἐκφράζει συναισθήματα, ἀλλά ὅχι σπάνια ύμνει ἡ ἀφηγεῖται – μολονότι κατά τρόπο διαφορετικό ἀπό τό ἔπος – πράξεις. Τή δράση όμως αὐτή, τίς πράξεις αὐτές, οι ἀκροατές τοῦ ἐπικοῦ ἡ λυρικοῦ ἔργου δέν τίς βλέπονταν μπροστά τους. Βλέπονταν καὶ ἀκούονταν τόν ποιητή ἡ τό ραφωδόν νά ἀπαγγέλλει, νά ἀφηγεῖται· βλέπονταν καὶ ἀκούονταν τόν ἐκτελεστή τοῦ λυρικοῦ ἀσματος ἡ τούς ἐκτελεστές, τό χορό – ἀν πρόκειται γιά λυρικό χοροκό ποίημα – νά τραγουδοῦν καὶ νά ύμνοῦν πράξεις. Ἀντίθετα κατά τήν ἐκτέλεση τοῦ δράματος ὁ θεατής ἔχει μπροστά του πρόσωπα – τούς ήθοποιούς καὶ τούς χροεντές – πού παρουσιάζονται σάν ἥρωες τοῦ ἔργου, ύποδύονται δηλ. ἄλλα πρόσωπα. Στό δράμα λοιπόν ἡ δράση παρουσιάζεται σάν ζωντανή πραγματικότητα καὶ ὅχι σάν θέμα ἀφηγήσεως.

Τηγήραχαν στήν ἀρχαιότητα τριῶν εἰδῶν δράματα: ἡ τραγωδία, τό σατυρικό δράμα καὶ ἡ κωμῳδία.

Η τραγωδία είναι τό σοβαρό, σεμνό καὶ μεγαλόπρεπο δράμα. Οἱ ποιητές ἀντλοῦσαν τά θέματά τους ἀπό τούς θησαυρούς τῶν λαϊκῶν μύθων – πολύ σπάνια ἀπό ἄλλες πηγές – καὶ τά πραγματεύονταν μέ τέτοιο τρόπο πού νά δημιουργοῦν στίς ψυχές τῶν θεατῶν εὐγενή καὶ ὑψηλά συναισθήματα. Κνημίως προκαλοῦσαν τή συμπάθειά τους πρός τά πρόσωπα τοῦ ἔργου, πού ἔφτανε ὡς τά δάκρυα, καὶ τήν ἀνησυχία, τήν ἀγωνία γιά τούς κινδύνους πού τά ἀπειλοῦσαν, τόν ἐλεον καὶ τόν φόβον, δπως ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης.

Κατά τόν Ἀριστοτέλη ἡ ποίηση γενικά είναι μίμηση ση. Δέν πρέπει όμως νά θεωροῦμε τή μίμηση πιστή καὶ δουλική ἀντιγραφή τῆς πραγματικότητας, ἀλλά ἐλεύθερη δημιουργία καὶ σύνθεση τῶν στοιχείων τῆς πραγματικότητας μέ τάση πρός ἔξιδανίκευση. Εἰδικότερα ἡ τραγωδία είναι μίμηση σοβαρῆς πράξεως, πού ἔχει ἀρχή, μέση καὶ τέλος· ἐπίσης κάποια ἔκταση, μέγεθος εύσύνοπτο. Η μίμηση γίνεται μέ λόγο ἡ δυσμένη, πού ἔχει δηλ. ρυθμό, ἀρμονία

καὶ μελωδία. Τά ἡ δύσματα αὐτά δέ συγκεντρώνονται σ' ἔνα μέρος τοῦ ἔργου, ἀλλά στολίζονταν τά διάφορα μέρη τοῦ ἔργου, ὅπου τό καθένα ταιριάζει. Ἡ τραγωδία διεγέρει στήν ψυχή τῶν θεατῶν τόν ἐλεό καὶ τό φόβον. Ὁ θεατής βλέποντας τόν ἥρωα νά πάσχει – πού συνήθως ἔχει ύψηλά καὶ εὐγενή αἰσθήματα, ἀλλά συντρίβεται ἀπό κάποιο σφάλμα ἢ ἀπό ἀμαρτία – αἰσθάνεται ζωηρή συμπάθεια πρός αὐτόν καὶ ἀνησυχία γιά τήν τύχη του. Στό τέλος ὅμως ἔρχεται ἡ καθητική ποιητής μέ τήν τέχνη του δίνει τέτοια τροπή στήν ἔξελιξη τοῦ μύθου καὶ τέτοια λύση στό δράμα, πού ὁ ἥρωας πέφτει μέ ἀξιορέπεια καὶ ὑποκύπτει στούς νόμους τῆς ήθικῆς τάξεως. Ἡ ψυχή τοῦ θεατή πού ἔχει συγκλονιστεῖ ἀπό τόν ἔλεο καὶ τό φόβον, καὶ θα ιρεται ἀπό τά παθήματα αὐτά μέ τήν δοκιμασία πού πέρασε, ἀνακονφίζεται καὶ καταπραῦνεται. Τά γνωρίσματα αὐτά τῆς τραγωδίας, πού ἀποτελοῦν καὶ τήν οὐσία της, περιέλαβε ὁ Ἀριστοτέλης στήν *Ποιητική* του, στόν περιφήμο δρισμό, πού εἶναι ὁ ἔξις: ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἔχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρίς ἔκάστι τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τήν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.

Οἱ ποιητές τῶν τραγωδιῶν ἔγραφαν καὶ τά σατυρικά δράματα. Ἐδιναν σ' αὐτά τήν ἔξωτερην μορφή τῆς τραγωδίας καὶ ἀντλοῦσαν καὶ γι' αὐτά τά θέματά τους ἀπό τούς μύθους, πού τώρα ὅμως τούς ἔβλεπαν ἀπό τήν φαιδροή τους ὅψη. Τό σατυρικό δράμα, ζωηρό καὶ εὐθυμο, προκαλοῦσε τό γέλιο, ἀλλά δέν καντηρίαζε, δέ διακωμαδοῦσε, δέ σατιρίζε. * Τό σατυρικό δράμα δύνομάστηκε ἔστι, γιατί τό χορό του ἀποτελοῦσαν πάντοτε Σάτυροι, πού εἶχαν κορυφαῖο ἔνα γέροντα Σειληνό· οἱ ἀρχαῖοι τό δύναμαζαν μερικές φορές καὶ δράμα σειληνός.

Οἱ κωμῳδίες γράφονταν ἀπό εἰδικούς ποιητές, τούς κωμικούς ποιητές ἢ κωμωδοποιούς. Αὐτοί ἔπαιρναν τά θέματά τους ἀπό τήν σύγχρονη ζωή ἢ ἀπό κόσμους φανταστικούς. Καί ἡ κωμῳδία προκαλοῦσε τό γέλιο, ἀλλά σύγχρονα – τουλάχιστο στήν παλιά μορφή της, δηλ. ὡς τό 390 π.Χ. – καντηρίαζε καὶ μάλιστα πολλές

* Ἡ λέξη σατυρικό δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τήν σάτιρα, λέξη λατινική, ἀπ' τήν ὄποια σχηματίσαμε τό φήμα σατιρίζω.

φορές μέ τρόπο αντηρό καί ἀμείλικτο πρόσωπα καί πράγματα, καταστάσεις πολιτικές καί κοινωνικές· ἐπίσης πού οἱ κωμικοὶ ποιητές τίς θεωροῦσαν λαθεμένες καί ἐπικίνδυνες.

2. Ἡ τραγωδία

Ἡ ἀρχαία τραγωδία – ὅπως καί τά ἄλλα εἰδη τοῦ δράματος – ἦταν, ὅπως εἴπαμε, καλλιτέχνημα σύνθετο· τά μέσα τῆς ἐκφράσεώς του ἦταν ὁ λόγος, ἡ μουσική καί ἡ ὁρχηστῇ. Στήν παράσταση κάθε τραγωδίας ἀπαραιτήτητα ἔπαιρνε μέρος χορός, δηλ. ὅμιλος προσώπων – 12 παλιότερα, 15 ἀπό τὸ Σοφοκλῆ –, πού τραγουδοῦσε ὅλος μαζί ἡ κατά ἡ μιχόρια καί ἐκτελοῦσε ονθυμικές κινήσεις καί πραγματική ὁρχηστῇ, μιμητική πράξεων καί ἐκφραστική ψυχικῶν καταστάσεων. Ο χορός μέ τήν εἰσοδό του στὸν τόπο τῶν παραστάσεων, τήν ὁρχήση στὸ ρια, τραγουδοῦσε ἔνα ἀσμα πού ὀνομαζόταν πάροδος· Ἐπειτα κατά τά διαλείμματα τῶν διαλογικῶν μερῶν, πού οἱ ἥθοποιοί τά ἀπήγγελαν, τραγουδοῦσε ἄλλα ἀσματα, πού λέγονταν στάσιμα· Τά χορικά αὐτά ἀσματα ώς πρός τό περιεχόμενο ἦταν ἐμπνευσμένα ἀπό τό προηγούμενο διαλογικό μέρος· ώς πρός τή μορφή ἦταν ὅμοια μέ τά ἄλλα χορικά ἀσματα, πού τά ἔγραφαν καί τά τραγουδοῦσαν καί ποινί ἀπό τή γένεση τῆς τραγωδίας. Ἡταν γραμμένα σέ ποικίλα μέτρα, χωρίζονταν σέ στροφές καί ἀντίστροφές, ἀντίστοιχες πρός τίς στροφές στό μέτρο καί τή μελωδία, καί σέ ἐπωδούς. Τά χορικά ἀσματα γράφονταν σέ διάλεκτο δωρική ἡ τουλάχιστο ἀνάμεικτη μέ πολλά δωρικά στοιχεῖα. Ἐκτός ἀπό τά ἀσματα αὐτά παρεμβάλλονταν καί μέσα στά διαλογικά μέρη ἄλλα συντομότερα ἀσματα, πού τραγουδοῦσε ὁ Χορός καί ἐνας ἡδύο ἥθοποιοί (κομμοί) ἡ ἐνας ἥθοποιος (μονωδίες) ἡ δύο ἥθοποιοί (διωδίες). Ἡ πάροδος, τά στάσιμα καί τά ἄλλα ἀσματα ἀποτελοῦν τό λυρικό στοιχεῖο τῆς τραγωδίας.

Φορεῖς στήν ἔξελιξη τῆς ύποθέσεως ἦταν: α) ὁ πρόλογος, δηλ. τό μέρος ποινί ἀπό τήν εἰσοδο τοῦ χοροῦ. Αὐτό δέν ἦταν πάντοτε ἀπαραιτήτο, γιατί μερικές φορές ἡ τραγωδία ἀρχικές ἀμέσως μέ τήν πάροδο· β) τά ἐπεισόδια ἀπό κάθε ἐπεισόδιο ἀκολουθοῦσε ἔνα στάσιμο· γ) ἡ ἔξοδος, δηλ. τό τμῆμα τῆς τραγωδίας πού ἦταν μετά τό τελευταῖο στάσιμο. Ο πρόλογος, τά ἐπει-

σόδια καί ἡ ἔξοδος γράφονταν στήν ἀρχαία ἀττική διάλεκτο καί πάντοτε σέ στίχους – πεζό δράμα στήν ἀρχαιότητα δέν ύπηρχε – πού δέν τους τραγουδοῦσαν, ἀλλά τους ἀπίγγειλλαν οἱ ἥθοποιοι. Τό μέτρο ἦταν κατά κανόνα ἴαμβικό τρόμετρο καί μερικές φορές τροχαικό τετράμετρο. Στό διάλογο ἔπαιρνε μέρος πολλές φορές καί ὁ κορυνφαῖος τοῦ Χοροῦ. Τά διαλογικά καί ἀφηγηματικά μέρη τῆς τραγωδίας ἀποτελοῦν τό ἐπικό στοιχεῖο της.

Οἱ ἥθοποιοι καί οἱ χορευτές τοῦ δράματος ἐξίστανται, βγαίνοντες δηλ. ἀπό τήν προσωπικότητά τους καί ύποδύονται ἄλλα πρόσωπα, τους ἥρωες τοῦ ἔογου, τῶν ὅποιων μετενσαρκώνονταν κατά κάποιο τρόπο τά διανοήματα, τά συναισθήματα καί τό χαρακτήρα. Ἡ ἐκ στάσης αὐτής, οὐσιαστικό γνώρισμα τοῦ δράματος, ἐκδηλωνόταν μέ τή μεταμόρφωση τῶν ύποκριτῶν καί τῶν χορευτῶν, οἱ όποιοι ἐκτός ἀπό τή μεταμφίεσή τους φοροῦσαν καί κατάλληλο προσωπίδα (προσωπίδα) ἀνάλογα πρόστιμα πρόσωπο πού ύποδύονταν. Κατά τή διάρκεια τῆς παραστάσεως ἄλλαζαν προσωπίδα, ἃν ἦταν ἀνάγκη.

Οὐσιαστικό γνώρισμα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας ἦταν ὁ θρησκευτικός της χαρακτήρας. Ἡ παράστασή της δέ γινόταν όπουδήποτε καί ὀποτεδήποτε. Ἡ τραγωδία παριστανόταν, ἐδιδάσκετο, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, μόνο σέ ὄρισμένες ἑορτές τοῦ Διονύσου καί σέ χωρο ἀφιερωμένο σ' αὐτόν. Ἡ παράστασή της ἦταν ἱεροτελεστία, μέρος τοῦ προγράμματος τῶν ἑορτῶν, οἱ όποιες γίνονταν πρόστιμη τοῦ θεοῦ. Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη, προτού ἔξετάσουμε τό πρόβλημα τῆς γενέσεως τῆς τραγωδίας, νά ξέρουμε μερικά στοιχεῖα ἀπό τή διονυσιακή λατρεία.

3. Διονυσιακή λατρεία

Ο Διόνυσος ἦταν κυρίως θεός τῆς ἀμπέλου καί τοῦ οἴνου, ἀλλά γενικότερα προσωποποιοῦσε τή βλάστηση πάνω στή γῆ καί ὅλες τίς μυστηριώδεις παραγωγικές δυνάμεις τῆς φύσεως. Ἡ λατρεία του ἥρθε στήν Ἑλλάδα ἀπό τή Λυδία καί τή Φρογγία διά μέσου τῆς Θράκης. Στήν ἀρχή οἱ πιστοί του ἦταν λύγοι καί σέ Διόνυσος θεωροῦνταν κατώτερος θεός συγκριτικά πρόστιμος τούς ὄμηρικούς θεούς τοῦ Ὄλυμπου. Μέ τό πέρασμα ὅμως τοῦ χρόνου καί τήν παράλληλη

Προσωπεῖο Διονύσου.

ἀνάπτυξη τῆς ἀμπελονοργίας ή λατρεία τον διαδιόταν ὄλοένα καὶ περισσότερο. Τὸν 7ο καὶ τὸν 6ο π.Χ. αἰώνα ἀπλώθηκε σὲ πλατιά στρώματα τοῦ λαοῦ. Τῇ διάδοσῃ τῆς νέας λατρείας εὐνόησαν καὶ προστάτεψαν οἱ τύραννοι τῶν διαφόρων πόλεων, ὁ Περίανδρος στήν Κόρινθο, ὁ Κλεισθένης στήν Σικυώνα, ὁ Πεισίστρατος στήν Ἀθήνα.

Λεγόταν γιός τοῦ Δία καὶ τῆς Σεμέλης, κόρης τοῦ βασιλιὰ τῶν Θηβῶν Κάδμου. Οἱ μύθοι διηγοῦνται πολλές περιπέτειές του, ὅτι ἐπεσε σέ χέρια ληστῶν, ὅτι ὁ βασιλιάς τῶν Θηβῶν Λυκούργος τὸν καταδίωξε καὶ τὸν ἔριξε στή θάλασσα, καὶ ἄλλα παθήματά του, ἀλλά καὶ θριάμβους του. Οἱ περιπέτειες αὐτές συμβολίζουν καὶ τίς ἐναλλαγές τῶν φυσικῶν φαινομένων, π.χ. τή βλάστηση καὶ τό μαρασμό, τά ὅποια προσωποποιοῦνται ὁ Διόνυσος, ἀλλά καὶ τοὺς σκληρούς καὶ μακροχρόνιους ἀγῶνες, πού χρειάστηκε νά γίνονται γιά τή διάδοση τῆς λατρείας του σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀμπελονοργίας.

Οἱ ὄπαδοί τοῦ Διονύσου τόν λάτρευναν σέ κατάσταση ἰερῆς μανίας καὶ ἔξαλλον ἐνθουσιασμοῦ· ζωηρά καὶ παράφορα ἦταν τά τραγούδια πού συνέθεταν καὶ τραγουδοῦσαν πρός τιμή του. Ἐπιναν καὶ ἄφθονο κρασί, τό ἰερό δῶρο τοῦ θεοῦ.

Ούσιαστικό γνώρισμα τῆς διονυσιακῆς λατρείας ἦταν ή ἔκσταση, μέθη συναισθηματική, πού ἀνύψωνε τόν πιστό πάνω ἀπό τήν πραγματικότητα καί τόν ἔκανε νά αἰσθάνεται τόν ἑαυτό του ἄλλο πρόσωπο, πού κατεχόταν ἀπό τό πνεῦμα τοῦ λατρευόμενου θεοῦ.

Ἡ μεταμφίεση ἦταν ἀπαραίτητη στίς διονυσιακές τελετές. Οἱ πιστοί φοροῦσαν δέοματα ζώων, ἀλειφαν τό πρόσωπό τους μέ τρυγία (κατακάθι τοῦ κρασιοῦ) ἢ τό σκέπαζαν μέ φύλλα ἢ φλοιούς δέντρων καί φοροῦσαν στεφάνι κισσοῦ, ἵεροῦ, ὅπως τό κλῆμα, φυτοῦ τοῦ Διονύσου.

4. Ἡ γένεση τῆς τραγωδίας

Τώρα προκύπτει τό πρόβλημα: πῶς γεννήθηκε ἡ τραγωδία;

Τά συστατικά στοιχεῖα τῆς τραγωδίας, τό ἐπικό, τό λυρικό, ἡ ὄρχηση, ὑπῆρχαν πολύ πρὸ τήν ἐμφάνισή της, ἀλλ' ἡ σύνθεσή τους δέν εἶναι τόσο αὐτονόητη. Ὄλα σχεδόν τά ἔθνη δημιουργησαν ἐπικά καί λυρικά ποιήματα· ἐπίσης παντοῦ ἀναπτύχθηκε ἡ ὄρχηση. Πολλοί περιηγητές πού ἐπισκέφθηκαν φυλές θαγενῶν τῶν διαφόρων ἡπείρων παρατήρησαν καί μελέτησαν τούς πολύπλοκους χορούς μεταμφιεσμένων. Ἡ ἔκσταση, ἡ ζωοδότρα αὐτή δύναμη τῆς τραγωδίας, εἶναι κοινή σέ πολλά θρησκεύματα. Ἐχει εὐρύτατα διαδοθεῖ καί ἡ χρήση τῆς προσωπίδας μέ μαγικό χαρακτήρα, πού κατά τήν πίστη τῶν πρωτόγονων λαῶν μεταβιβάζει σ' αὐτόν πού τήν φορᾶ τή δύναμη καί τίς ἴδιότητες τοῦ εἰκονιζόμενου θεοῦ. Σέ κανένα ὅμως λαός καί σέ καμιά ἄλλη ἐποχῇ δέν ἔγινε σύνθεση αὐτῶν τῶν στοιχείων, γιά νά δημιουργηθεῖ ἡ τραγωδία. Τό ποιητικό τοῦτο εἶδος παρουσιάστηκε μόνο στόν ἐλληνικό χώρο καί εἶναι ἀποκλειστικό δημιουργημα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Ὦς τά μέσα περίπον τοῦ δου αἱ. π.Χ. δύο εἰδη ποιήσεως ὑπῆρχαν στήν Ἑλλάδα: τό ἔπος καί ἡ λυρική ποίηση.

Ἡ ἐποχή τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ ἔπους εἶχε βέβαια περάσει· τά μεγάλα καί ἀνύπερβλητα ἐπικά ἀριστουργήματα, ἡ Ἰλιάδα καί ἡ Ὀδύσσεια, εἶναι πολύ παλιότερα· αὐτό τό εἶδος ὅμως ἐξακολουθοῦσαν νά τό καλλιεργοῦν οἱ ποιητές τοῦ ἐπικοῦ κύκλου.

Ἡ λυρική ποίηση ἥδη ἀπό 150 χρόνια βρισκόταν σέ ὅλη τήν ἀκμή. Ὄλα τά εἰδη τῆς εἶχαν καλλιεργηθεῖ καί τά καλλιεργοῦσαν ἀκόμα λαμπρά. Ὁ Καλλίνος, ὁ Τυρταῖος, ὁ Μίμνεομος καί ἄλλοι εἴ-

χαν συνθέσει θαυμάσιες ἐλεγεῖες. Τό 560 ζούσε ἀκόμα ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης Σόλων, πού ἦταν καὶ ἔξοχος ἐλεγειοποιός. Σκωπικούς ἡμέρους εἶχαν γράψει ὁ μεγάλος ποιητής Ἀρχίλοχος καὶ ἄλλοι. Τά χρόνια γύρω στό 600 π.Χ. είναι ἡ ἐποχή τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ αἰολικοῦ μέλουντος στό ὅποιο διακρίθηκαν ὁ Ἀλκαῖος καὶ ἡ Σαπφώ.

Εἶδος τῆς λυρικῆς ποιήσεως είναι καὶ ἡ χορικὴ ποίηση. Τό χορικό ἄσμα, πού ἔξεφραζε σινασθήματα περισσότερο ὁμαδικά παρά ἀτομικά καὶ πού τό τραγουδοῦσε ὁμάδα προσώπων, ὁ Χορός, ἀναπτύχθηκε στήν ἀρχή στίς δωρικές χώρες, ὅπου τό ὁμαδικό πνεῦμα ἦταν ζωηρότερο. Γι' αὐτό καὶ γραφόταν πάντοτε σέ δωρική ἡ τουλάχιστο δωριζόντα διάλεκτο, ἀκόμα καὶ ἀπό τούς ποιητές πού δέν ἦταν Δωριεῖς. Οἱ πιο μεγάλοι ἀντιρρόσωποι τῆς χορικῆς ποιήσεως, ὁ Σιμωνίδης, ὁ Βαχχυλίδης, ὁ Πίνδαρος, ἐμφανίστηκαν μετά τά μέσα τοῦ δου αἰώνα. Ἡδη ὅμως πολύ ἀπό τά χρόνια αὐτά εἶχαν συνθέσει χορικά ἄσματα ἄλλοι σπουδαῖοι ποιητές. Ἐνας ἀπό αὐτούς ἦταν ὁ Ἀρίων, πού διακρίθηκε στό διθύραμβο.

Ο διθύραμβος ἦταν ὑμνος στό Διόνυσο. Αὐτό είναι τό ἄσμα, τό ὅποιο οἱ θιασῶτες τοῦ θεοῦ τραγουδοῦσαν — μέ συνοδείᾳ αὐλοῦ — στίς ἑορτές τοῦ θεοῦ σέ κατάσταση ἔνθετης μανίας καὶ ἔξαλλου ἐνθουσιασμοῦ. Στήν ἀρχή βέβαια θά ἦταν αὐτοσχέδιος καὶ ἄτεχνος. Θά τόν τραγουδοῦσαν λίγα πρόσωπα καὶ οἱ ἄλλοι θιασῶτες θά συνόδευναν τό τραγούδι βγαζοντας τήν ἐνθουσιώδη ιαχή ἵῳ Βάκχε, εὐθο.

Ο Ἀρίων ἔδωσε τεχνική μορφή στό διθύραμβο. Αὐτός ἦταν ἀπό τή Μήθυμνα τῆς Λέσβου, ζούσε ὅμως, γύρω στό 600 π.Χ., στήν αὐλή τοῦ Περιάνδρου, τύραννον τῆς Κορίνθου, δωρικής πόλεως. Ο Ἀρίων συνέθετε μέ ἐπιμέλεια τούς στίχους καὶ τή μελωδία τῶν διθύραμβων τον, πού τούς ἐκτελοῦσε κύκλιος χορός ἀπό 50 ἄντρες, πού τούς ἀσκοῦσε ὁ ίδιος. Ο ποιητής αὐτός ἦταν κατά τούς ἀρχαίους εὐδρετής τοῦ τραγούδου στημαίνει ὅτι πρώτος παρουσίασε τούς χορευτές, πού τραγουδοῦσαν τό διονυσιακό διθύραμβο, μεταμφιεσμένους σέ τραγούς, δηλ. σέ σατύρους*.

* Ὁχι ἐπειδή τούς φαντάζονταν τραγόμορφους. Ἀπό τά μνημεῖα τέχνης, στά όποια οἱ Σάτυροι εἰκονίζονται μέ χαρακτηριστικά τραγάων, κανένα δέν είναι ἀρ-

Οι Σάτυροι, δαίμονες τῶν δασῶν, προσωποποίηση τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς ἐλεύθερης γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως στῇ φύσῃ, δέν εἶχαν καμιά σχέση ἀρχικά μὲ τό Διόνυσο. Ἀλλωστε ἡταν στήν Ἑλλάδα πολύ παλιότεροι ἀπό τό Διόνυσο, πού ἡ λατρεία του ἥρθε, ὅπως εἴπαμε, ἀπέξω. Ὄταν δύμας ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου διαδόθηκε, οἱ Σάτυροι προσκολλήθηκαν σ' αὐτόν καὶ ἔγιναν οἱ ἀχώριστοι σύντροφοί του. Κατά τὴν πιό πιθανή ἐκδοχή ἡ ἔνωση τοῦ Διονύσου, πού ἥρθε ἀπό τό Βορρά, καὶ τῶν ἀρχαδικῶν Σατύρων ἔγινε γιά πρώτη φορά στή βρόχειο Πελοπόννησο, καὶ ἔτσι ὁ Ἀρίων βρήκε τό λαό τῆς Κορίνθου πρόθυμο νά δεχτεῖ τό νεωτερισμό του, δηλαδή τίν ἐκτέλεση τοῦ διονυσιακοῦ διθύραμβου ἀπό χορό Σατύρων, χορό τραγικό.

Ὀπωσδήποτε ὁ διθύραμβος ἔφτασε στήν τελική διαμόρφωσή του ἀπό τό 600 περίπου π.Χ. Ἀπό τότε, γιά πολλές δεκαετίες, οἱ ποιητές συνέθεταν κάθε φορά γιά τίς διονυσιακές τελετές νέους διθύραμβους, διθύραμβους τεχνικούς. Αὐτούς τούς ἐκτελούσαν χοροί πού εἶχαν ἀσκηθεῖ μέ ἐπιμέλεια. Αὐτό γινόταν σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας, κυρίως σέ κείνα, ὅπου λατρευόταν περισσότερο ὁ Διόνυσος. Ένα ἀπό τά μέρη αὐτά ἦταν ἡ Ἀττική.

Κάποτε, δέν ξέρουμε ἀκριβῶς πότε, πάντως γύρω στά μέσα τοῦ ήν αἰώνα ἡ λίγο νωρίτερα, ἔνας ποιητής ἀπό τήν ἀμπελόφυτη Ἰκαρία, κοντά στήν Πεντέλη (ὅπου ὁ σημερινός Διόνυσος), ὁ Θέσπης, εἶχε μιά ἔμπνευση: στό διθύραμβο πού τραγουδοῦσε ὁ Χορός παρενέβαλε μερικούς στίχους σέ ἄλλο μέτρο, χωρίς μελωδία, κατάλληλους γιά ἀπαγγελία, πού τούς ἀπήγγειλε κατά τήν πιθανότερη ἐκδοχή ὁ ἴδιος μέ τή μορφή κάποιου μυθικοῦ προσώπου. Μέ τούς στίχους αὐτούς ἀποκρινόταν (ἀρχ. ὁ π.ε κ ρ ί ν ε τ ο, ἀπ' ὅπου ὑ π ο κ ρ ι τ η ζ) κατά κάποιο τρόπο στό προηγούμενο μέρος τοῦ τραγουδιού· ἐπίσης ἔδινε νέα τροφή σέ αὐτό, ἔκανε τή συνέχεια τοῦ τραγουδιοῦ πιό εύπρόσδεκτη στούς θεατές, δημιουργούσε, ὅπως

χαιότερο ἀπό τήν ἐλληνιστική ἐποχή. Στούς παλιότερονς χρόνονυς, τούς Σατύρους τούς φαντάζονταν ζωόμορφους – συνήθως τούς ἐλεγαν θ ḥ ρ α ζ – δέν ἔδιναν ὅμως σ' αὐτούς τά χαρακτηριστικά ἐνός ὄρισμένον ζώων. Περισσότερο ἔμοιαζαν μέ ἄλλογα εἶχαν τ' αὐτιά τους, τίς μακριές οὐρές καὶ σέ ἀρχαιότερες παραστάσεις καὶ τίς όπλες. Ἐπειδή δύμας τούς φαντάζονταν μέ πυκνό τρήχωμα καὶ ζωηρούς, εὐθυμούς καὶ ἀσυγκράτητους, τούς ἐλεγαν καὶ τ ρ ά γ ο ν ζ.

λέμε σήμερα, τήν κατάλληλη άτμοσφαιρα, ώστε οι θεατές νά κατανοήσουν καί νά νιώσουν τό αόσμα καλύτερα καί βαθύτερα.

Ο νεωτερισμός, άπό μιά πρώτη ματιά, δέ φαίνεται ἵσως πολύ σημαντικός. Οι συνέπειές του ὅμως ἔχουν ἀξία ἀνυπολόγιστη· τή μέρα ἐκείνη πού ὁ Θέσπιης στάθηκε ἀπέναντι ἀπό τό χορό καί συνδιαλέχτηκε μαζί του μέ στίχους γιά ἀπαγγελία καί ἔνωσε τό ἐπικό στοιχεῖο τοῦ διαλόγου καί τῆς ἀφηγήσεως μέ τό λυρικό στοιχεῖο, πού κυριαρχοῦσε ὡς τή στιγμή ἐκείνη ἀπόλυτα καί ἀποκλειστικά, γεννήθηκε στήν Ἑλλάδα καί στόν κόσμο ή τραγωδία, ἔνα ἀπό τά λαμπρότερα δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος.

Τή λυρική καταγωγή τῆς τραγωδίας δείχνει καί τό ὄνομά της· στήν ἀρχή ἦταν τράγων ὥδη, δηλ. ἄσμα Χοροῦ μεταμφιεσμένου σέ Σατύρους.

Στά πρώτα χρόνια, στά ὅποια δημιουργήθηκε ή τραγωδία, τά διαλογικά μέρη ἦταν σύντομα καί τό κέντρο τοῦ βάρους ἀποτελούσαν τά χορικά. Σιγά-σιγά ὅμως τά χορικά περιοριζοῦνταν, ὁ πρόλογος καί τά ἐπεισόδια ἔπαιρναν ὅλο καί μεγαλύτερη ἔκταση καί ἔγιναν αὐτά τό κύριο μέρος τῆς τραγωδίας καί οἱ φορεῖς τοῦ μύθου· ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου ἔξελισσόταν μέσα σ' αὐτά.

Ο Θέσπιης ἀντικατέστησε τά παλαιότερα πρόχειρα, ἀπό φύλλα, φλοιό κτλ., προσωπεία μέ ἄλλα ἀπό λινό ὑφασμα ἐπιχρισμένο μέ γύψο.

Αγόρτερα ὁ Αἰσχύλος πρόσθεσε καί δεύτερο ὑποκριτή καί ὁ Σοφοκλῆς καί τρίτο. Οι τρεῖς αὐτοί ὑποκριτές, ὁ πρωταγωνιστής, ὁ δευτεραγωνιστής καί ὁ τριταγωνιστής, ὑποδύονταν ὅλα τά πρόσωπα τοῦ δράματος, πού ἦταν βέβαια συνήθως περισσότερα ἀπό τρία.

Οι τραγικοί ποιητές ἀντλοῦσαν τίς ὑπόθεσεις τῶν ἔργων τους ἀπό τήν ἀνεξάντλητη πηγή τῶν μύθων. Ἀπό τίς 32 τραγωδίες τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν τῆς ἀρχαιότητας (7 τοῦ Αἰσχύλου, 7 τοῦ Σοφοκλῆ καί 18 τοῦ Εὐριπίδη) πού ἔχουν διασωθεῖ, μόνο μία, οἱ Πέρσες τοῦ Αἰσχύλου, ἔχει ὑπόθεση ἴστορική: τήν ἦττα τῶν βαρβάρων στή Σαλαμίνα· ὅλων τῶν ἄλλων οἱ ὑπόθεσεις εἶναι μυθικές. Ἀλλά ἀπό αὐτές πάλι μόνο οἱ Βάκχες τοῦ Εὐριπίδη ἔχουν ὑπόθεση παραμένη ἀπό τούς διονυσιακούς μύθους. Ἐνῶ λοιπόν στήν τραγωδία ὅλα, ή καταγωγή της, ὁ τόπος παραστάσεως, οἱ

έορτές, πού στό πρόγραμμά τους περιλαμβανόταν, ήταν διονυσιακά, οι ύποθέσεις στά χρόνια της ἡταν παραμένεις ἀπό μύθους ἄλλων θεῶν καὶ κυρίως ἥρώων. Πῶς καὶ πότε ἔγιναν δεκτοί μύθοι ἄσχετοι μέ τό Διόνυσο σέ ἔργα προσορισμένα νά λαμπρύνονται τή γιορτή του, δέν εἶναι δυνατό νά καθορίσουμε· ἀκόμα καὶ πρὸ ἀπό τή γένεση τῆς τραγωδίας τό περιεχόμενο τῶν διθυράμβων εἶχε πάψει νά εἶναι ἀποκλειστικά διονυσιακό. Πάντως ὅμως ἡ χορησμοποίηση στήν τραγωδία μύθων, πού δέν ἦταν διονυσιακοί, εἶχε μιά φυσική καὶ ἀναγκαία συνέπεια: οἱ ποιητές ἀντικατέστησαν τό Χορό τῶν Σατύρων μέ Χορό ύποδυόμενο ἄλλα πρόσωπα, διαφορετικά κάθε φορά, γιατί μέ μύθο ἔνο πρός τό Διόνυσο ὁ Χορός τῶν Σατύρων δέν ἦταν δυνατό νά ἐναρμονιστεῖ. Ἀπό σεβασμό ὅμως πρός τήν παραδόση διατήρησαν ὡς τό τέλος τούς Σατύρους στά σατυρικά δράματα, μόλι πού καὶ αὐτῶν οἱ μύθοι εἶχαν πιά ποικίλη προέλευση. Φρόντιζαν ὅμως κάθε φορά νά δικαιολογοῦν, ὅσο ἦταν δυνατό φυσικότερα, τήν παρουσία τοῦ σατυρικοῦ χοροῦ σέ ἔργο, πού εἶχε ξένη (όχι διονυσιακή) ύπόθεση.

5. Τό θέατρο

Ἡ διδασκαλία τῶν διθυράμβων καὶ τῶν δραμάτων γινόταν πάντοτε τήν ἡμέρα καὶ στό ὑπαίθρῳ. Ἔνας κυκλικός χῶρος, ἡ ὁρχή στροφα, μέ τό βωμό (θυμέλη) τοῦ Διονύσου στή μέση ἀρκούσε γιά τήν ἐκτέλεση τοῦ διθύραμβου. Ὁ λαός στεκόταν γύρω ἀπό τόν κύκλο καὶ παρακολούθουντο. Ὄταν ὅμως ἀπό τό διθύραμβο γεννήθηκε τό δράμα, οἱ ύποκριτές, πού ἔπαιζαν καὶ αὐτοί μέσα στήν ὁρχήστρα, ἔπρεπε νά ἔχουν κάποιο σκεπασμένο οἴκημα, γιά νά περιμένουν μέσα σ' αὐτό τή σειρά τούς γιά ἀλλαγή προσωπείου καὶ ἐνδυμάτων, ἀφοῦ ἦταν ύποχρεωμένοι νά ύποδύνονται διάφορα πρόσωπα. Γι' αὐτό κοντά στόν κύκλο στηρόταν πρόσχειρο ξύλινο δρθογώνιο παραπτηγμα, ἡ σκηνή. Οἱ θεατές τότε στέκονταν γύρω ἀπό τό τμῆμα τοῦ κύκλου πού ἀπόμενε ἐλεύθερο καὶ παρακολούθουντο. Γι' αὐτοὺς ἔπειτα τοποθετούνταν ξύλινα καθίσματα σέ σκηνή μήκινα καὶ ὀλοένα πιό ψηλά, ὅσο ἀπομακρύνονταν ἀπό τήν ὁρχήστρα, ὥστε οἱ καθισμένοι στίς πίσω σειρές νά μήν ἐνοχλούνται ἀπό ἔκείνους πού κάθονταν μπροστά τους.

Ἐτοι τό ἀρχαῖο θέατρο ἀπαρτίστηκε ἀπό τοία μέρη: τήν δὸ χῆστρον, ὅπου γινόταν ἡ παράσταση, τήν σκηνήν, μέσα στήν ὁποία μεταμφιέζονταν οἱ ὑποκριτές, καὶ τό κυριόν ὡς θέατρον, τό προορισμένο γιά τούς θεατές· τό κυρίως θέατρο λεγόταν καὶ κοίλον, ἐξαιτίας τοῦ σχήματός του.

Ἡ πλευρά τῆς σκηνῆς πρός τούς θεατές εἰκόνιζε συνήθως τήν πρόσωψη ἀνακτόρου ἢ ναού· εἶχε μιά ἢ τρεῖς θύρες ἀπό τίς ὁποῖες ἔμπαιναν στήν ὀρχήστρα οἱ ὑποκριτές οἱ ὑποδυόμενοι πρόσωπα, πού ὑποτίθεται ὅτι βρίσκονταν μέσα στό ἀνάκτορο (ἢ τό ναό).

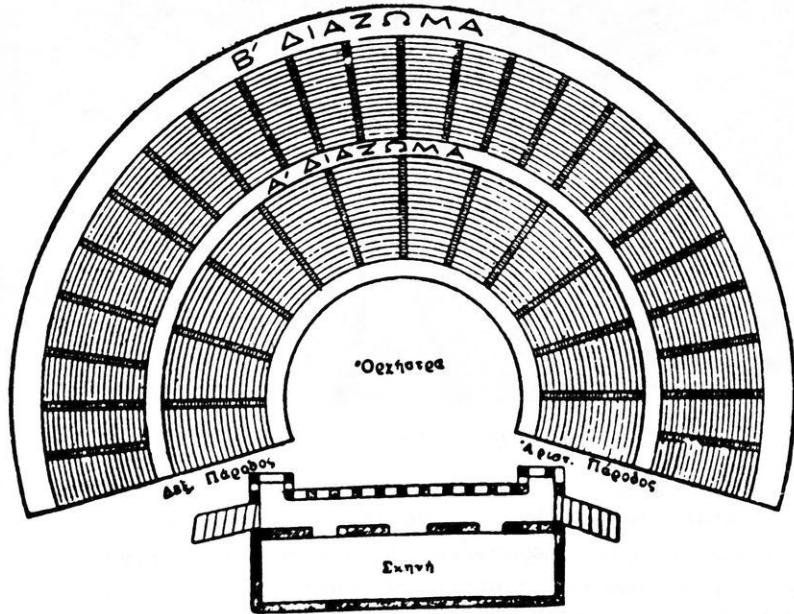
Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ὑποθέσεις τῶν δραμάτων δέν ἔξελίσσονταν πάντοτε μπροστά σέ ἀνάκτορα ἢ ναούς, ἐπινοήθηκε μέ τόν καιρό (στήν ἐποχή τοῦ Σοφοκλῆ) ἡ θεατρική ζωγραφική, ἡ σκηνή νογραφία. Ἐτοι κατασκεύαζαν μεγάλους πίνακες, πού εἰκόνιζαν δάσος, ἀκτή, στρατόπεδο κ.ἄ., καὶ τούς τοποθετούσαν στήν πρόσωψη τῆς σκηνῆς.

Μεταξύ τοῦ κοίλου καὶ τῆς σκηνῆς ὑπῆρχαν δύο διάδρομοι, ὁ ἔνας δεξιά, ὁ ἄλλος ἀριστερά, οἱ πάροδοι· ἀπό αὐτούς ἔμπαιναν στήν ὀρχήστρα ὁ Χορός καὶ τά πρόσωπα, πού ὑποτίθεται ὅτι ἔρχονταν ἀπό ἔξω καὶ ὅχι ἀπό τό ἀνάκτορο (ἢ τό ναό). Ἀν ἔνα πρόσωπο ἔμπαινε ἀπό τή δεξιά ὡς πρός τό θεατή πάροδο, ὑποτίθεται ὅτι ἐρχόταν ἀπό τήν πόλη ἢ τό λιμάνι, ἀν ἀπό τήν ἀριστερή, ὑποτίθεται ὅτι ἐρχόταν ἀπό τούς ἀγρούς ἢ ἀπό τήν ξενιτιά.

Στήν Ἀθήνα οἱ παραστάσεις γίνονταν μέσα στό τέμενος τοῦ Ἑλευθερίου, Διονύσου, πού βρισκόταν κάτω ἀπό τή νοτιοανατολική πλευρά τῆς Ἀκροπόλεως. Στόν 50 αἰώνα, δηλ. στά χορόνια τῆς ἀκμῆς τῆς τραγωδίας, μόνυμο θέατρο, ἐκτός ἀπό τήν ὀρχήστρα, δέν ὑπῆρχε. Ἡ ξύλινη σκηνή καὶ τά ξύλινα καθίσματα στήνονταν γιά τήν κάθε παράσταση. Μόνο γύρω στά τέλη τοῦ 5ου αἰώνα ἀρχισε ἡ κατασκευή λιθίνων ἑδωλίων.

Τόν 4ο αἰώνα ὅλα τά ἑδώλια ἔγιναν λιθίνα καὶ κτίστηκε καὶ πέτρινη σκηνή. Οργήτορας Λυκούρος, πού διαχειρίστηκε μέ σύνεση καὶ ἰκανότητα τά οἰκονομικά τῆς πόλεως κατά τά ἔτη 338-326, ἀποπεράτωσε τήν κατασκευή τοῦ μόνυμου λιθίνου θεάτρου.

Τό θέατρο αὐτό, πού μεταρρυθμίστηκε ἀργότερα, διατηρήθηκε ὡς σήμερα, ἀλλά δυστυχώς ὅχι ἀκέραιο· είναι τό λεγόμενο Διονυσιακό θέατρο τῶν Ἀθηνῶν.

Αρχαίο θέατρο.

Τό άρχαίο θέατρο τής Ἐπιδαύρου.

Τό κυρίως θέατρο, ήμικυκλικό, άποτελεῖται από 78 έπαλληλες σειρές έδωλίων· πολλά άπό αυτά ήταν σκαλισμένα στούς βράχους τῆς Ἀκροπόλεως. Στήν πρώτη σειρά ήταν οἱ μαρμάρινοι θρόνοι τῶν ἐπισήμων· τήν πιό τιμητική θέση εἶχε ὁ ἰερέας τοῦ Ἐλευθερέως Διονύσου. Ο θρόνος του, δηπως καὶ πολλοί ἄλλοι, σώζεται καὶ ἔχει ἀνάγλυφες παραστάσεις.

Δυό διαζώματα δριζόντια χώριζαν τό κυρίως θέατρο σε τρεις ζώνες, γιά νά διευκολύνεται η κυκλοφορία τῶν θεατῶν. Τίς σειρές τῶν έδωλίων διέκοπταν κλίμακες, άπό τίς όποιες οἱ θεατές ἀνέβαιναν στίς ψηλότερες θέσεις. Τά σφηνοειδή τμήματα ἀνάμεσα στίς κλίμακες ὀνομάζονταν κερκίδες.

Κατά μήκος τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς, πού ήταν πρός τό μέρος τῶν θεατῶν, κτίστηκε στενή ἀλλά ἀρκετά ψηλή ἐξέδρα, τό λογογέτης ἐπιασε μέρος τῆς ὁρχήστρας, πού ἔτσι ἐπαγει νά είναι ἐντελῶς κυκλική. Στό λογογέτης ἐπαιζαν οἱ ύποκριτές, πού χωρίστηκαν ἔτσι ἀπό τό Χορό. Πότε ἔγινε η μεταρρύθμιση αυτή δέν είναι γνω-

στό· πάντως κατά τούς κλασικούς χρόνους λογεῖο δέν ύπηρχε· ή ὁρχήστρα ήταν τότε ἔνας κύκλος, καί ὅλη ἡ παράσταση γινόταν πάνω σ' αὐτή. Ἐκτός ἀπό τό λογεῖο ύπηρχε καί τό θεοῦ γεράνιο, εἰδος ἐξώστη κοντά στή στέγη τῆς σκηνῆς, πού πάνω σ' αὐτόν παρουσιάζονταν θεοί.

Μέσα στή μόνιμη πιά σκηνή φυλάγονταν τά ἀπλά μηχανήματα τοῦ θεάτρου, πού εἶχαν ἐπινοήσει οἱ ἀρχαῖοι. Τά κυριότερα ἀπό αὐτά ἦταν: α) ἡ μηχανή της ἡραὶ αἰώνια, εἰδος γερανοῦ, πού παρουσιάζει θεούς (θεοῦ τοῦ ἀπό μηχανῆς), β) οἱ περιφέρειαις, δυό ἔντλοι προσματικοί στύλοι, τοποθετημένοι ἀπό τίς δυό μεριές τῆς σκηνῆς, πού περιστρέφονταν γύρω ἀπό αὗτα καί παρουσιάζαν τούς στεριωμένους πάνω σ' αὐτούς ζωγραφισμένους πίνακες, κάθε φορά πού ἦταν ἀνάγκη νά ἀλλάξει ἡ σκηνογραφία, γ) τό ἐκκλησία της μηχανῆς, ἔνα τροχοφόρο δάπεδο, πάνω στό ὅποιο παρουσιάζαν στούς θεατές ὅμοιωματα νεκρῶν (γιατί πάρα πολύ σπάνια στό ἀρχαῖο θεάτρο παριστανόταν φόνος ἢ αὐτοκτονία μπροστά στά μάτια τῶν θεατῶν).

Ἡ ἀκοντική τῶν ἀρχαίων θεάτρων προκαλεῖ τό θαυμασμό αὐτῶν πού τά ἐπισκέπτονται. Αὐτά πού λέγονται στήν ὁρχήστρα, ἀκόμη καί χαμηλόφωνα, ἀκούγονται καθαρά ἀπό αὐτούς πού κάθονται καί στίς πιό γηλές σειρές.

Τά σκηναριόμενα θέατρα δύνομάζονταν ὡς δεῖται· μέσα σ' αὐτά γίνονταν στούς παλιότερον χρόνους μόνο μουσικές ἐκτελέσεις καί, ὅπως θά δούμε πιο κάτω, δραματικοί προγράμματα εγών εις, ἀργότερα ὅμως καί θεατρικές παραστάσεις. Ἀπό αὐτά ἐκεῖνο πού καλύτερα διατηρεῖται εἶναι τό ὡς δεῖο, τό ὅποιο χάρισε στούς Ἀθηναίους γύρω στό 160 μ.Χ. ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικός.

6. Χρόνος καί τρόπος τῶν παραστάσεων

Μόνο σέ δρασμένες ἔορτές τοῦ Διονύσου διδάσκονταν, ὅπως εἴπαμε, τραγῳδίες· ἡ διδασκαλία τους εἶχε ἀγωνιστικό χαρακτήρα.

Πρός τιμή τοῦ Διονύσου γίνονταν στήν Ἀττική τέσσερις ἔορτές: γύρω στά τέλη Δεκεμβρίου (στό μήνα Ποσειδώνα) τά *Μικρά ή κατάρραγον* (τά *Διονύσια*, ὕστερα ἀπό ἔνα μήνα τά *Λήναια*, ἀργότερα τά *Ἀνθεστήρια* καί τέλος γύρω

στά τέλη Μαρτίου (στό μήνα Ἐλαφολιώνα) τά
Μεγάλα η ἐν ἄστει Διονύσια.

Κατά τά ἀνθεστήρια δέ διδάσκονταν δράματα. Κατά τά μικρά
Διονύσια γινόταν στους δήμους τῆς Ἀττικῆς ἐπανάληψη παλαιότε-
ρων τραγωδῶν. Νέες τραγωδίες διδάσκονταν κατά τά Λήναια
(ἀπό τό 433), λαμπρότερα ὅμως καί ἐπισημότερα κατά τά ἐν
ἄστει Διονύσια (ηδη ἀπό τό 534).

Τά ἐν ἄστει Διονύσια γιοττάζονταν ἔξι μέρες· ἀπό αὐ-
τές στίς τρεῖς τελευταῖς γύνονταν οἱ δραματικοί ἀγῶνες.
τήν ἐποπτεία τους εἶχε ὁ ἐπώνυμος ἄρχοντας.

Ο ποιητής πού ἐπιθυμοῦσε νά πάρει μέρος στόν ἀγώνα ὑπέ-
βαλλε στόν ἄρχοντα τρεῖς τραγωδίες καί ἔνα σατυρικό δράμα καί
ἡ τειχορόντας. Ὁ ἄρχοντας, ἀφοῦ μελετοῦσε τά ἔργα καί συμ-
βουλεύονταν καί πρόσωπα πού ἐκτιμοῦσε τή γνώμη τους, ἐδίδον
χορόν καί ἔτοι ἔδινε τό δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς στόν ἀγώνα
σέ τρεῖς ποιητές ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν ὑποβάλει αἰτήσεις. Στούς
ποιητές αὐτούς ἔδιναν ἀμοιβή ἀπό τό δημόσιο ταμείο, ἀπό τό όποιο
πληρώνονταν καί οἱ ὑποκριτές, τρεῖς γιά τόν κάθε ποιητή. Τά με-
γαλύτερα ὅμως ἔξοδα ἦταν τά ἀπαιτούμενα γιά τό Χορό καί αὐτά
τά ἀναλάμβαναν κάθε φορά τρεῖς πλούσιοι Ἀθηναῖοι, οἱ
χοροφόροι, πού ὀρίζονταν ἀπό τόν ἄρχοντα μέ ὑπόδειξη τῶν φυ-
λῶν. Η χοροφόροι ήταν μιά ἀπό τίς λειτουργίες, πού ἤ-
ταν βαριά ἀλλά καί πολύ τιμητική ἔμμεση φορολογία. Μέ κληρο
ὄριζόταν ὁ ποιητής μέ τόν όποιο θά συνεργαζόταν ὁ καθένας ἀπό
τούς τρεῖς χορηγούς.

Ο ποιητής ήταν καί σκηνοθέτης τῶν ἔργων του· ἀσκοῦσε τό χορό
στό ἄσμα καί τήν ὁρχηση, ἔκανε τήν κατανομή τῶν προσώπων τῶν
ἔργων στούς ὑποκριτές καί τούς ἀσκοῦσε στήν ἀπαγγελία, τή μυμι-
κή κτλ. Μερικές φορές ἀναλάμβανε τή διδασκαλία τού Χορού εἰδί-
κος χοροφόροις, πού ἀμειβόταν καί αὐτός ἀπό τό χο-
ρηγό.

Λίγες μέρες πρίν τόν ἀγώνα γινόταν καί ὁ προκαταρκτικός κα-
τάλογος τῶν κριτῶν – τά ὀνόματα 500 Ἀθηναίων, 50 ἀπό κάθε
φυλή, γράφονταν σέ πινακίδια, πού τά ἔστηχναν σέ 10 ὑδρίες, μιά
γιά κάθε φυλή· οἱ ὑδρίες σφραγίζονταν καί φυλάσσονταν στόν ὄπι-
σθόδομο τού Παρθενώνα.

Δυό μέρες προτοῦ ἀρχίσουν οἱ ἑορτές οἱ τρεῖς ποιητές, στεφανωμένοι, ἀκολουθούμενοι ἀπό τοὺς ὑποκριτές καὶ τοὺς χορευτές τῶν ἔογων τους, πού ἦταν καὶ αὐτοί στεφανωμένοι ἀλλά χωρίς προσωπεῖα καὶ θεατρικές στολές, ἔφταναν στὸ ὡ δε ἵ ο, θέατρο στεγανῷ, πού προοριζόταν γιά μουσικές ἀκροασίεις. Ἐκεῖ συναθροίζονταν οἱ Ἀθηναῖοι, γιά νά παρακολουθήσουν τὸ λεγόμενο προσώπον αγωνίας. Οἱ ποιητές, ὁ καθένας μέ τὸν ὄμιλό του, ἀνέβαιναν μέ τὴ σειρὰ στὴν ἔξεδρα τοῦ ὀδείου καὶ ἔδιναν στὸ κοινό πληροφορίες γιά τὰ ἔργα τους, πού ἐπρόκειτο νά παιχτοῦν, ἀνακοίνων τοὺς τίτλους καὶ τίς ὑποθέσεις τους καὶ παρουσίαζαν τοὺς ὑποκριτές, πού θά ὑποδύνονταν τὰ διάφορα πρόσωπα.

Τέλος τήν τέταρτη μέρα τῶν Μεγάλων Διονυσίων γινόταν ἔναρξη τῶν παραστάσεων. Οἱ θεατές ἔρχονταν πολὺ νωρίς, πρὸς ἀπό τήν ἀνατολή τοῦ ἥλιου, ἔμπαιναν στὸ θέατρο καὶ ἔπιαναν τίς θέσεις τους. Τίς παραστάσεις παρακολουθοῦσαν καὶ γυναικες ἀλλά ἀπό ἴδιαίτερες κερκίδες. Η εἰσόδος στήν ἀρχή ἦταν ἐλεύθερη, ἐπειτα ὅμως ἐπιτρεπόταν μόνο μέ εἰσιτήρια (σύμβολα), πού τό ἀντίτυμό τους πληρωνόταν στὸν ἐργολάβο τοῦ θεάτρου, τό θεατρικό ὧν η. Ἐπειδή ὅμως θεωροῦσαν τό θέατρο, ὅπως καὶ ἦταν πραγματικά, κέντρο ὑψηλῆς πνευματικῆς ἀπολαύσεως καὶ σπουδαῖο μέσο ἥθικῆς ἔξηψώσεως τοῦ λαοῦ καὶ ἐπειδὴ τό θεωροῦσαν ἀδικο νά μήν πηγαίνουν σέ αὐτό οἱ πολίτες πού δυσκολεύονταν νά πληρώσουν τό εἰσιτήριο, ἀποφάσισαν ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Περικλῆ νά δίνουν στους ἀποδότερους τό ἀπαιτούμενο χορηματικό ποσό ἀπό τό δημόσιο ταμεῖο. Αὐτά λέγονταν θεατρικά ἀργότερα τά θεωροῦσαν δῆλοι οἱ πολίτες.

Ἀστυνομικά καθήκοντα στὸ θέατρο ἐκτελοῦσαν οἱ ραβδούχοι.

Ἄπο τήν Ἀκρόπολη ἔφερναν στὸ θέατρο τίς δέκα ὑδρίες, πού εἶχαν τοὺς κλήρους μέ τὰ ὄνόματα τῶν ὑποψηφίων κριτῶν, τίς ἀποσφράγιζαν καὶ ἀπό κάθε ὑδρία ἔβγαζαν ἔναν κλῆρο· ἔτσι καταρτιζόταν δεκαμελής κριτική ἐπιτροπή. Ό καθένας ἀπό αὐτοὺς ἔπαιρνε ἀπό ἕνα πινακίδιο, γιά νά γράφουν πάνω σ' αὐτά τή γνώμη τους, καὶ κάθονταν στίς θέσεις τους.

Ἐπειτα ἥχοντες ἡ σάλπιγγα καὶ ὁ κήρυκας φώναζε τό ὄνομα τοῦ ποιητῆ, πού τά ἔργα του θά παιζονταν τήν πρώτη μέρα· καὶ αὐτό

όριζόταν μέ κληρο. Τίς ἐπόμενες δυό μέρες θά παιζονταν οἱ τετραλογίες τῶν ἄλλων ποιητῶν, πάλι κατά τή σειρά τῆς κληρώσεως.

Καὶ ἔτοι ἄρχιζε ἡ παράσταση τῆς πρώτης τραγωδίας, τήν ὥρα περίπου πού ἔβγαινε ὁ ἥμιος. Οἱ ύποκριτές παρουσιάζονταν στήν δρχήστρα ντυμένοι μέ πολυτέλεια. Φρόντιζαν νά είναι ἡ μεταμφίεσή τους παράδοξη, ὡστε καὶ αὐτή νά συντελεῖ στήν ἀπομάκρυνση τοῦ θεατῆ ἀπό τήν πεζή πραγματικότητα καὶ τή μεταφορά του στούς μυθικούς κόσμους τῆς τραγωδίας. Φορούσαν κ ο θ ὁ ρ ν ο ν ζ, ύποδήματα μέ φηλά κατύματα, καὶ διάφορα παραγεμίσματα κάτω ἀπό τά ἐνδύματά τους, ὡστε νά φαίνονται πιό μεγαλόσωμοι, ὅπως ὁ λαός φανταζόταν τους ἥρωες. Η ἐνδυμασία τους ἦταν βέβαια ἀνάλογη πρός τό πρόσωπο πού ύποδύονταν, γενικά ὅμως οἱ χιτῶνες τους ἦταν ποδήρεις μέ χρωματιστές κατακόρυφες φαβδώσεις καὶ χειριδωτοί· οἱ μανδύες ἦταν στολισμένοι μέ κεντήματα, ταινίες κτλ. Τά π ρ ο σ ω π ε ē α – τό πανάρχαιο καὶ ἀπαραίτητο αὐτό στοιχεῖο κάθε διονυσιακῆς τελετῆς – είχαν μεγάλα ἀνοίγματα γιά τό στόμα καὶ τά μάτια καὶ μέ ἀδρές γραμμές ζωγραφισμένα τά χαρακτηριστικά τῶν διαφόρων προσώπων τοῦ δράματος. Τά γυναικεῖα πρόσωπα ύποδύονταν ἄνδρες.

Ο Χρόδος ἦταν ντυμένος ἀπλούστερα. Ἐμπαινε στήν δρχήστρα ἔχοντας μπροστά τόν αὐλητή ἥ κατά στοίχους (μέτωπο 3, βάθος 5) ἥ κατά ζυγά (μέτωπο 5, βάθος 3). Ωστε ἦταν τετράγωνος καὶ ὅχι κυκλικός, ὅπως στό διθύραμβο.

Τήν τρίτη μέρα τῶν ἀγώνων, ἀφοῦ τέλειωνε ἡ παράσταση καὶ τῆς τρίτης τετραλογίας, οἱ δέκα κριτές ἔγραφαν τή γνώμη τους πάνω στίς πινακίδες τους· ἐπειτα ὅμως κληρώνονταν οἱ πέντε μόνο ἀπό αὐτούς, πού ἀποφάσιζαν τελικά γιά τό ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγώνα. Τό ἀποτέλεσμα τό ἀνακοίνωνε ἀμέσως ὁ κήρυκας.

Τό βραβεῖο ἦταν ἀπλό στεφάνι κισσοῦ, ἀλλά ἥ δόξα μεγάλη. Έκτος ἀπό τό νικητή ποιητή βραβεύονταν μέ στεφάνι καὶ ὁ χορηγός του.

Στούς δραματικούς ἀγώνες κρατούσαν ἐπίσημα πρακτικά. Τά δύνόματα τῶν ποιητῶν, τῶν χορηγῶν καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν, οἱ τίτλοι τῶν ἔργων καὶ τό ἀποτέλεσμα τῆς κρίσεως χαράζονταν σέ πλάκες, πού τίς κατέθεταν στό δημόσιο ἀρχεῖο· αὐτές ὀνομάζονταν διδασκαλίες.

7. Οι πρόδρομοι τῶν μεγάλων τραγικῶν – Ὁ Αἰσχύλος

Ο Θέσπις ήταν ὁ πρώτος τραγικός ποιητής και ὁ πρώτος ύποκριτής. Τό 534 διδάχτηκε γιά πρώτη φορά τραγωδία του στά Μεγάλα Διονύσια, πού τά δργάνωσε λαμπρά στήν Ἀθήνα ὁ Πειστρατος. Άσφαλως ὅμως ὁ Θέσπις και ποτίν ἀπό τήν ἐπίσημη αὐτή ἀναγνώσιη τῆς νέας τέχνης θά δίδαξε στά ἀγροτικά Διονύσια τραγωδίες του στόν τόπο τῆς γεννήσεώς του, τήν Ἰκαρία, και ἵσως και σέ ἄλλους δήμους τῆς Ἀττικῆς.

Λίγο νεότερος του ήταν ὁ Χοιρίος, γιά τόν ὅποιο ξέρουμε μόνο στι ἔγραψε πολλά ἔργα.

Ο μαθητής τοῦ Θέσπιδος Φοῖνιχος εἶχε ἔκτος ἀπό ἐκεῖνες πού εἶχαν μυθικό περιεχόμενο και δύν τραγωδίες μέ ύποθέσεις ἀπό τή σύγχρονη πραγματικότητα: Μιλήτον, τῆς Ἰωνικῆς αὐτῆς πόλεως, πού καταστράφηκε ἀπό τούς Πέρσες τό 494. Τόσο ὅμως ταράχτηκαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπό τό θλιβερό θέαμα, ὥστε ὅχι μόνο ἀπαγόρευσαν τήν ἐπανάληψη τοῦ ἔργου, ἀλλά ἐπέβαλαν και πρόστιμο στόν ποιητή, γιατί θύμισε σέ αὐτούς «οἴκεῖα κακά». Μέ τίς Φοίνισσες ὅμως κέρδισε τό 476 τό στεφάνι τῆς νίκης. Τό Χοοδό τοῦ ἔργου ἀποτελοῦσαν γυναικες ἀπό τή Φοινίκη (ἀπ' ὅπου ὁ τίτλος), πού βρίσκονταν στό παλάτι τοῦ βασιλιά τῶν Περσῶν. Ή ύπόθεσή του ήταν ὁ ἀντίκτυπος στήν Περσία τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων στή Σαλαμίνα. Τήν ίδια ύπόθεση πραγματεύτηκε υστερα ἀπό λίγα χρόνια ὁ Αἰσχύλος στούς Πέρσες τον, τό μόνο, ὅπως εἴπαμε, ιστορικό δράμα πού διασώθηκε.

Ο Πρατίνασσος ἔγραψε και τραγωδίες, ἀλλά περισσότερο ἀσχολήθηκε μέ τό σατυρικό δράμα. Ήταν Πελοποννήσιος, ἀπό τήν πόλη Φλέιρα, εζησε ὅμως και αὐτός στήν Ἀθήνα.

Όλα τά ἔργα τῶν ποιητῶν αὐτῶν χάθηκαν ἔκτος ἀπό ἐλάχιστα ἀποσπάσματα.

Ο Αἰσχύλος γεννήθηκε στήν Ἐλευσίνα τό 525. Κατά τούς Περσικούς πολέμους πολέμησε ἡρωικά στό Μαραθώνα και τή Σαλαμίνα. Στά μέσα τῆς δεκαετίας πού μεσολάβησε μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν μαχῶν νίκησε γιά πρώτη φορά σέ ἀγώνα δραματικό. Ἀπό τίς πολλές τραγωδίες του σώζονται μόνο ἑπτά: οἱ Τέτιδες,

οι Πέρσαι, τό ἀρχαιότερο ἀπό τά ἔογα πού σώθηκαν, οἱ Ἐπτά ἐπὶ Θήβας, ὁ Προμηθεὺς Δεσμώτης, ὁ Ἀγαμέμνων, οἱ Χοηφόροι καὶ οἱ Εὔμενίδες. Οἱ τοεῖς τελευταῖς τραγωδίες ἀποτελοῦν μιά τοιλογία, τήν Όρεστην εἰς αὐτήν, μέντοι ἑνίαί ὑπόθεση: τό φόνο τοῦ Ἀγαμέμνονα πού γύρισε ἀπό τήν Τροία, τήν ἐκδίκηση τοῦ γιοῦ του Όρεστη, τήν καταδίωξη τοῦ Όρεστη ἀπό τίς Έρινύες καὶ τήν ἀθώση του στὸν Ἀρειο Πάγο. Κατά τοὺς παλιότερους χρόνους τέτοιες τοιλογίες παριστάνονταν πάντοτε· καί τό σατυρικό δράμα πού τίς συνόδευε ἀντλοῦσε τήν ὑπόθεσή του ἀπό τὸν ἴδιο μύθο. Ἐπειτα ὅμως ἡ ἐνότητα αὐτή δέν ἦταν ὑποχρεωτική. Οἱ ποιῆτές ἔπαιρον μέρος στὸν ἀγώνα μέ τοεῖς τραγωδίες καὶ ἔνα σατυρικό δράμα, ἀλλά οἱ ὑποθέσεις ἐπιτρέποταν νά προέρχονται ἀπό διάφορους μύθους.

Ἡ φήμη τῆς νέας τέχνης ἐνωρίς διαδόθηκε πέρα ἀπό τά ὄρια τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Τέρων, ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν, προσκάλεσε τὸν Αἰσχύλο στὴ Σικελία, ὅπου δίδαξε μερικά ἔργα του. Πέθανε τό 456 στὴ Γέλα τῆς Σικελίας, ὅπου εἶχε πάει γιά τρίτη φορά.

Οἱ τραγωδίες του καί σήμερα ἀκόμα, ὅταν ἀνεβάζονται στὸ θέατρο, συγκλονίζουν τοὺς θεατές μέ τή βαθιά θρησκευτικότητα πού τίς διαπνέει, μέ τό ὑψος τῶν διανοημάτων καὶ τήν τιτανική μεγαλοπρέπεια τῆς ἐκφράσεως, μέ τή λάμψη τοῦ λυρισμοῦ καὶ τῶν εἰκόνων.

8. Ο Σοφοκλῆς.

Ο βίος καὶ τό ἔογο του

Ο Σοφοκλῆς, γιός του Σοφίλου, γεννήθηκε τό 496 π.Χ. στὸν Ιππιο Κολωνό, πού ἦταν ἔνα μαγευτικότατο προάστιο τῶν Ἀθηνῶν ἐπάνω σέ λόφο. Ως γιός εὗπορου πατέρα, πού εἶχε ἐργοστάσιο μαχαιροπούιας, ἔλαβε ἐπιμελημένη ἀγωγή καὶ παιδεία. Διδάχτηκε μέ ἐπιμέλεια τή μουσική καὶ τή γυμναστική καὶ ἀνέπτυξε ἀρμονικά τίς σωματικές καὶ ψυχικές του δυνάμεις. Τό σωματικό του μάλιστα κάλλος, ἡ ζηλευτή χάροι καὶ ἡ ψυχική του εὐγένεια, καθώς καὶ οἱ μουσικές του ἵκανότητες, τίς ὅποιες ἀνέπτυξε ὁ περίφημος δάσκαλός του τῆς μουσικῆς Λάμπρος, τόν κατέστησαν ἄξιο μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐκτιμήσεως ἀπό τοὺς συμπολίτες του. Γι' αὐτό, ὅταν μετά τή ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας γιορτάστηκαν τά ἐπινίκια,

εξέλεξαν τό Σοφοκλῆ μέσα ἀπό χιλιάδες ἄλλους ἐφήβους Ἀθηναίους καὶ χόρεψε ἐπικεφαλῆς χοροῦ ἀπό παιδιά γύρω ἀπό τό τρόπαιο τῆς νίκης. Ἡ φυσιογνωμία του μάλιστα, τό μεγαλόπρεπο παράστημά του καὶ ἡ ἡμερη ἔχφραση τοῦ προσώπου του εἶναι θαυμάσια ἀποτυπωμένα στόν ἐπιβλητικότατο ἀνδριάντα του πού βρίσκεται σήμερα στό Λατερανό Μουσεῖο τῆς Ρώμης.

Μελετώντας ἀπό τή νεότητά του ὁ Σοφοκλῆς τόν ἀδάνατο Ὁμηρο καὶ θαυμάζοντας τόν πρώτο καὶ μεγαλοφάνταστο τραγικό ποιητή καὶ δάσκαλό του Αἰσχύλο, νωρίς στράφηκε στήν ποίηση, καὶ μάλιστα στήν τραγική, καὶ ἀφοσιώθηκε στή δραματική τέχνη σέ ὅλη τή ζωή του.

Σέ ήλικια μόλις 28 ἑτῶν ὁ Σοφοκλῆς, ἔχοντας πεποιθηση στήν ποιητική του ἀξία, ἔλαβε μέρος γιά πρώτη φορά τό 468 στό δραματικό ἀγώνα, στόν ὅποιο ἀναμετρήθηκε μέ τόν παλαιόμαχο τραγικό ποιητή Αἰσχύλο καὶ τόν νίκησε. Κατά τόν ἀγώνα ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ἐνώ ἄλλοι ἀπό τούς θεατές ἐπενφημούσαν τόν Αἰσχύλο καὶ ἄλλοι τό Σοφοκλῆ, μπήκε στό θέατρο ὁ Κύμωνας, μόλις είχε ἐπιστρέψει ἀπό τήν ἐκστρατεία του. Παρακλήθηκε τότε νά χρησιμεύσει ώς κοιτής μαζί μέ τούς συστράτηγούς του καὶ ἀπένεμε τό στέφανο τῆς νίκης στό Σοφοκλῆ, ὁ ὅποιος ἔτσι ἐμφανίζεται ώς νέο ἀστέρι στή δραματική σκηνή. Ἀπό τότε ὑπερεῖχε σχεδόν πάντοτε στούς δραματικούς ἀγῶνες, κατά τό 441 μάλιστα δίδαξε τήν Ἄντιγόνη καὶ είχε τόσο μεγάλη ἐπιτυχία, ὥστε ἐκλέχηκε τό 440 συστράτηγος του Περικλῆ στό Σαμιακό πόλεμο. Καὶ γενικά ὁ Σοφοκλῆς ἀναδείχτηκε ἀλλητινός καλλιτέχνης τῆς δραματικής τέχνης, γοράφοντας ἐπί ἔξήντα χρόνια ἀριστοτεχνικά δράματα ώς τά βαθιά γεράματά του καὶ συνεχῶς ἀπολαμβάνοντας τήν εὐνοία καὶ τίς τιμές ἀπό τό ἀθηναϊκό κοινό, τού ὅποιους ἡ καλαισθησία ενδισκε πάντοτε στά ἔργα του τήν πληρεστερη ἰκανοποίηση.

Ως ἄνθρωπος ὁ Σοφοκλῆς ἦταν ποσχαρος, καταδεκτικός καὶ πολύ ἔπιος, δέν παρέλειπε νά διατηρεῖ φιλικές σχέσεις μέ ἔξέχοντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του, ὅπως μέ τόν Περικλῆ, τόν Ἡρόδοτο κ.α. Ήταν ἐπίσης φιλόθρονος καὶ τηρητής τῶν παραδόσεων καὶ θεοσεβής, χωρίς ὑπερβολές καὶ στενότητα πνεύματος, καὶ μάλιστα ἀσκησε καὶ ἴερατικό ἀξίωμα. Ἀξίζει ἐπίσης νά σημειωθεῖ, καθώς θά ἀντιληφτούμε καὶ ἀπό τήν ἀνάγνωση τῶν

τραγωδιῶν του, ὅτι ὅλα τά ἀνθρώπινα αἰσθήματα εἶχαν τήν ἀπήχησή τους στή μεγάλη ἐκείνη ψυχή, πού ἀντιλαμβανόταν μέ βαθιά πείρα τῆς ζωῆς ὅλους τούς βαθμούς καί τίς μορφές τοῦ πάθους, τά τρυφερά αἰσθήματα καί τίς νύψηλές εξάρσεις.

Τέλος ὁ Σοφοκλῆς διακρινόταν γιά τήν ἐξαίρετην ἀρχήν την προσωπικήν την ὄποια σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς ζωῆς του δέν ἐγκατέλειψε ποτέ γιά νά ἀποδημήσει σέ ἄλλα μέρη, ὅπως ἔκαμαν οἱ ἄλλοι δύο τραγικοί καί ἄλλοι διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς του, ἃν καί ἐπανειλημμένα εἶχε προσκληθεῖ ἀπό διάφορους ἡγεμόνες νά ἐπισκεφτεῖ τίς αὐλές τους.

Ωστόσο, μολονότι ὁ Σοφοκλῆς εἶχε ἀπό ιδιοσυγκρασία εῦθυνο χαρακτήρα, δοκίμασε στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἀρκετές λύπες, ἔξαιτίας οἰκογενειακῶν προστριβῶν. Ὁ γιός του Ἰοφώντας μάλιστα κίνησε δίκην ἐναντίον του γιά παράνοια, ὥστε νά τὸν θέσει «ὑπό ἀπαγόρευση». Ἡ βαρυθυμία πού τὸν κατέλαβε διαφαίνεται καί στό τρίτο στάσμο τοῦ τελευταίου δράματός του, τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ.

Αὐτός ἦταν ὁ μεγάλος τραγικός. Ὁ θάνατος, γαλήνιος καί φυσικός, τὸν βρήκε τὸ 406 π.Χ. σέ ηλικία 90 ἑτῶν.

Ο Σοφοκλῆς ἔζησε σέ ἐποχή κατά τήν ὄποια ἡ Ἀθήνα ἦταν τὸ πνευματικό κέντρο ὅλης τῆς Ελλάδας («κοινὴ παιδευσίς Ἑλλάδος», «Ἑλλὰς Ἑλλάδος», ὅπως λεγόταν)· μέ ανταγωνιστές του δύο μεγάλους ἐπίσης ὁμότεχνούς του, τὸν Αἰσχύλο καί τὸν Εὐριπίδη, κατόρθωσε νά καινοτομήσει στή δραματική τέχνη καί νά ἐμφανίσει τέτοιες ἰδιότητες, οἱ ὄποιες τὸν κατέστησαν ποιητικό ἀστέρα πρώτου μεγέθους καί ἀνυπέρβλητο τραγικό ποιητή.

Πρῶτα πρῶτα ἡ σπουδαιότερη μεταβολή, πού ἐπέφερε στό δράμα, ἦταν ὅτι δίδασκε τρεῖς χωριστές τραγωδίες μέ διαφορετική γιά καθεμιά ὑπόθεση, ἀντί μιᾶς συνεχόμενης τριλογίας μέ κοινή ὑπόθεση, ὅπως ἔκανε ὁ Αἰσχύλος. Αὕησε δόμοίως τὸν ἀριθμό τῶν ὑποκριτῶν ἀπό δύο – τὸν α' εἶχε εἰσαγάγει, ὅπως προείπαμε, ὁ Θέσπις, τὸ β' ὁ Αἰσχύλος – σέ τρεῖς. Ὄμοίως αὕησε τὸν ἀριθμό τῶν χορευτῶν γιά κάθε δράμα ἀπό 12 σέ 15. Ἐπίσης περιόρισε τά ἄσματα τοῦ χοροῦ καί ἔδωσε μεγαλύτερη ἔκταση στό διάλογο.

Ἐξάλλου ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ἀπαράμιλλος καλλιτέχνης στήν κατασκευή τοῦ δράματος. Ἐχει ἄρα τη ήθο ποιεία, ζωγραφίζο-

ντας στήν ἐντέλεια τούς χαρακτῆρες τῶν προσώπων του. Ἐπίσης ἐπιτηδεύεται ἄριστα τήν πλοκή τοῦ μύθου, παρεμβάλλοντας στά δράματά του περιπέτειες καὶ ἀναγνωρίσεις, καὶ χρησιμοποιεῖ σέ ὅλα τῇ φυσικότητα καὶ τήν ἀρμονία πού πρέπει. Ἀφοῦ ἀφαιρέσει τό πομπώδες καὶ τήν ὑπερβολή τοῦ Αἰσχύλου, πού παρίστανται τά πράγματα ἀνώτερα καὶ ὑπερφυσικότερα ἀπό τά πραγματικά, καὶ ἀντιθέτα πρός τόν Εὐριπίδη¹, πού παρίστανται αὐτά τέτοια πού εἶναι στήν πραγματικότητα, ὁ Σοφοκλῆς τά παρίστανται τέτοια πού ἔπειναί εἰναι, ἀκολουθώντας τό μέτρο πού πράγματα εἶναι ἡ εὐγενέστατη καὶ χαριέστατη ἀρετή τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἡ γλώσσα του, ὅπως θά τήν ἐκτιμήσουμε, εἶναι ὑπόδειγμα λεπτότητας καὶ ἀνάλογη πρός τήν ἀρμονική καὶ σύμμετρη δραματική του τέχνη, καὶ γι' αὐτό οἱ ἀρχαῖοι τόν ἀποκαλούσαν μέλιτταν, ἐνώ ὁ Ἀριστοφάνης ἔλεγε ὅτι τὸ στόμα αὐτοῦ μέλιττι κεχρισμένον ἦν. Ἀλλά καὶ τά χορικά του ἀσματα εἶναι περίτεχνα καὶ ὠραιαί, μεστά ἀπό μεγαλοπρέπεια καὶ χάρη.

Ἐπίσης, ἐνώ στόν Αἰσχύλο τό τραγικό πραγματοποιεῖται μέ τή στάση τῆς Μοίρας ἡ τοῦ Θείου ἀπέναντι στούς ἀνθρώπους καὶ τήν πάλη τῶν ἀνθρώπων πρός ἔκεινα, στό Σοφοκλῆς ἡ Μοίρα ἡ ὁ Θεός διευθύνον βέβαια ὡς ἔνα σημεῖο τίς τύχες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά ἡ ἐσωτερική δύναμη καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου εἶναι ἔκεινα πού τό παροομούν στήν πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν του.

Γιά τίς ἀρετές του αὐτές καὶ τίς ἄλλες, πού ἔμεις οἱ ἴδιοι θά ἐκτιμήσουμε κατά τήν ἀνάγνωση τῶν ἔργων του, δικαίως ὁ Ξενοφώντας ἀπό τήν μιά τόν θεωροῦσε ὡς τόν τελειότατον τὸν τραγικόν τραγικούς τραγικούς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ τραγικοῦ. Ο Σοφοκλῆς συγγράφοντας σέ ὅλη τή ζωή του ἔγραψε γύρω στά 123 δράματα μέ διάφορες ύποθέσεις καὶ ἔλαβε τίς περισσότερες νίκες ἀπό ὅλους τούς τραγικούς· ἀπό τά δράματα αὐτά σώθηκαν ὡς τίς ἡμέρες μας ἀκέραια ἔφτα: Ἄντιγόνη, Ἡλέκτρα, Τραχίνια,

1. Γιά τόν Εύριπίδη, τό νεότερο ἀπό τούς τρεις μεγάλους τραγικούς, βλ. στό βιβλίο Δραματική Ποίηση (Γ' Γυμνασίου) τίς σελ. 33-34.

Οἰδίποντες Τύραννος, Αἴας, Φιλοκτήτης καὶ Οἰδίποντες ἐπὶ Κολωνῷ.

Οἱ τραγῳδίες αὐτές παιζονταν σέ ὅλες τίς ἐλληνικές πόλεις. Εἰκόνες καὶ προτομές του στήθηκαν πολλές καὶ τά ἔργα του σήμερα τιμοῦνται ἀπό ὀλόκληρο τὸν πολιτισμένο κόσμο, ἀπλήστως διαβάζονται καὶ ἐμφανίζονται στή σκηνῇ.

9. Αντιγόνη

Ο Οἰδίποδας, τυφλό ὄργανο τοῦ μοιραίου, φόνευσε, χωρίς νά τό ξέρει, τὸν πατέρα του Λάιο καὶ παντρεύτηκε τή μητέρα του Ιοκάστη. Όταν ὅμως ἀποκαλύψτηκε τό γεγονός τῆς πατροκτονίας καὶ τοῦ μιαροῦ γάμου, ἡ μητέρα καὶ σύζυγος Ιοκάστη ἀπαγχονίστηκε καὶ ὁ Οἰδίποδας αὐτοτυφλώθηκε καὶ μετά ἀπό καιρό ἔξοριστηκε. Ύστερα ἀπό αὐτά οἱ δύο γιοί του συμφώνησαν νά βασιλεύει καθένας τους ἀπό ἕνα ἔτος. Πρῶτος βασίλευσε ὁ Ἐτεοκλῆς, ἀλλά ὅταν πέρασε τό ἔτος ἀρνήθηκε νά παραχωρήσει τή βασιλεία στὸν ἀδελφό του. Τότε ὁ Πολυνείκης πήγε στό Ἀργος, παντρεύτηκε τήν κόρη του βασιλιὰ τοῦ Ἀργοντος Ἀδραστον καὶ μαζί μέ τὸν πεθερό του καὶ πέντε ἄλλους ἥγεμόνες ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Θηβῶν. Καθένας ἀπό τους ἐφτά αὐτοὺς ἥγεμόνες τάχτηκε ἀπέναντι σέ μιά ἀπό τίς ἐφτά πύλες τῆς πόλεως, τίς ὅποιες ὑπεράσπιζαν ἐφτά ἐπίσης ἥρωες Θηβαῖοι. Ἐνὼ λοιπόν κάτ' αὐτό τὸν τρόπο εἶχαν ἀντιπαραταχτεῖ τά ἀντίπαλα στρατεύματα, ἀποφασίστηκε νά κριθεὶ ὁ πόλεμος μέ μονομαχία τῶν δύο ἀδελφῶν· στή μονομαχία αὐτή σκοτώθηκαν καὶ οἱ δύο.

Μετά ἀπό αὐτό τό γεγονός ἀνέλαβε τή βασιλεία ὁ θεῖος τους Κρέων, ἀδελφός τῆς Ιοκάστης, ὁ ὅποιος κατόρθωσε νά νικήσει τους ἔχθρους καὶ νά τους τρέψει σέ φυγή, ἀφοῦ κατά συμβούλη τοῦ μάντη Τειρεσία προσφέρθηκε ὡς θύμα πρός εὖλέωση τοῦ θεού Ἀρη ὁ μεγαλύτερος γιος του, ὁ Μεγαρέας.

Αὐτό τό δράμα, πού, ὅπως θά δοῦμε, εἶναι ἄριστο γιά τήν ἡθοποιία του καὶ ἀναμφισβήτητα ἡ ἀξιολογότερη ἀπό τίς ἀρχαῖες ἐλληνικές τραγῳδίες, ἀρχίζει ἀμέσως μετά τήν ἔκδοση τῆς διαταγῆς ἀπό τόν Κρέοντα σχετικά μέ τήν τύχη τῶν πτωμάτων τῶν δύο ἀδελφῶν πού ἀλληλοφονεύτηκαν.

10. Άπο τήν Ἀντιγόνης ύπόθεσιν Ἀριστοφάνους Γραμματικοῦ

Ἀντιγόνη παρὰ τὴν πρόσταξιν τῆς πόλεως θάψασα τὸν Πολυνεύκτην ἔφωράθη καὶ εἰς μνημεῖον κατάγειον ἐντεθείσα παρὰ τοῦ Κρέοντος ἀνήρηται...

Κεῖται ἡ μυθοποιία καὶ παρὰ Εὐριπίδῃ ἐν Ἀντιγόνῃ...

Ἡ μὲν σκηνὴ τοῦ δράματος ύπόκειται ἐν Θήβαις ταῖς Βοιωτίαῖς. Οὐ δὲ χορὸς συνέστηκεν ἐξ ἐπιχωρίων γερόντων. Προλογίζει ἡ Ἀντιγόνη. Υπόκειται δὲ τὰ πράγματα ἐπὶ τῶν Κρέοντος βασιλείων. Τὸ δὲ κεφάλαιόν ἐστι τάφος Πολυνεύκους, Ἀντιγόνης ἀναίρεσις, θάνατος Αἴμονος καὶ μόρος Εὐρυδίκης τῆς Αἴμονος μητρός.

Φασὶ δὲ τὸν Σοφοκλέα ἡξιώσθαι τῆς ἐν Σάμῳ στρατηγίας εύδοκιμήσαντα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἀντιγόνης. Λέλεκται δὲ τὸ δράμα τοῦτο τριακοστὸν δεύτερον.

Μετάφραση

Ἡ Ἀντιγόνη, ἐπειδὴ ἐνταφίασε τὸν Πολυνεύκην παραβαίνοντας τὴν ἀπαγόρευση τῆς πόλης, πιάστηκε ἐπ' αὐτοφωρῷ καὶ θανατώθηκε, ἀφοῦ ὁ Κρέων τὴν ἔκλεισε σέ ύπόγειο θάλαμο...

Τόν ίδιο μύθο πραγματεύεται καὶ ὁ Εὐριπίδης στήν τραγωδίᾳ τοῦ Ἀντιγόνη...

Τό δράμα ἔχει ὡς σκηνικό τή Θήβα τῆς Βοιωτίας. Ο χορός ἀποτελεῖται ἀπό ἐντόπιους γέροντες. Τόν πρόλογο κάνει ἡ Ἀντιγόνη. Τά πράγματα ύποτίθεται ὅτι συμβαίνουν κατά τὴν ἐποχή πού βασίλευε ὁ Κρέων. Τά σημαντικότερα γεγονότα είναι ὁ ἐνταφιασμός τοῦ Πολυνεύκη, ἡ θανάτωση τῆς Ἀντιγόνης, ὁ θάνατος τοῦ Αἴμονα καὶ τῆς μητέρας τοῦ, τῆς Εὐρυδίκης.

Οἱ ἀρχαῖοι λένε ὅτι ἡ ἐπιτυχία πού εἶχε ἡ παράσταση τῆς Ἀντιγόνης χάρισε στό Σοφοκλῆ τό ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ, κατά τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Σάμου. Οἱ ἐκδότες κατάταξαν τό δράμα αὐτό τριακοστό δεύτερο (μέσα στό σύνολο τῆς θεατρικῆς παραγωγῆς τοῦ Σοφοκλῆ).

11. Η διάρθρωση τῆς Τραγωδίας

<i>Πρόλογος</i>	<i>στ. (1–99)</i>
<i>Πάροδος</i>	<i>(100–161)</i>
<i>Α' ἐπεισόδιο</i>	<i>(162–331)</i>
<i>Α' στάσιμο</i>	<i>(332–375)</i>
<i>Β' ἐπεισόδιο</i>	<i>(376–581)</i>
<i>Β' στάσιμο</i>	<i>(582–625)</i>
<i>Γ' ἐπεισόδιο</i>	<i>(626–780)</i>
<i>Γ' στάσιμο</i>	<i>(781–800)</i>
<i>Δ' ἐπεισόδιο (χομμός)</i>	<i>(801–943)</i>
<i>Δ' στάσιμο</i>	<i>(944–987)</i>
<i>Ε' ἐπεισόδιο</i>	<i>(988–1114)</i>
<i>Ε' στάσιμο</i>	<i>(1115–1154)</i>
<i>Έξοδος</i>	<i>(1155–1353)</i>

12. Τά πρόσωπα τῆς Τραγωδίας

<i>Ἀντιγόνη</i>
<i>Ἴσμήνη</i>
<i>Χορός Θηβαίων γερόντων</i>
<i>Κρέων</i>
<i>Φύλαξ</i>
<i>Αἴμων</i>
<i>Τειρεσίας</i>
<i>Ἄγγελος</i>
<i>Ἐνρυδίκη</i>
<i>Ἐξάγγελος</i>

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΚΕΙΜΕΝΟ

Αντιγόνη (Από θεατρική παράσταση)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ω κοινὸν αὐτάδελφον Ἰσμήνης κάρα,
ἄρ' οἰσθ' ὅ τι Ζεὺς τῶν ἀπ' Οἰδίπου κακῶν
όποιον οὐχὶ νῷν ἔτι ζώσαιν τελεῖ;
οὐδὲν γάρ οὔτ' ἀλγεινὸν οὔτ' ἄτης ἄτερ
οὔτ' αἰσχρὸν οὔτ' ἀτιμόν ἐσθ', ὅποιον οὐ
τῶν σῶν τε κάμων οὐχ ὅπωπ' ἐγὼ κακῶν.
καὶ νῦν τί τοῦτ' αὖ φασι πανδῆμω πόλει
κήρυγμα θεῖναι τὸν στρατηγὸν ἀρτίως;
ἔχεις τι κείσήκουσας; ή σέ λανθάνει
πρὸς τοὺς φίλους στείχοντα τῶν ἔχθρῶν κακά;

5

10

ΙΣΜΗΝΗ

έμοι μὲν οὐδεὶς μῆθος, 'Αντιγόνη, φίλων
οὔθ' ἡδὺς οὔτ' ἀλγεινὸς ἵκετ', ἐξ ὅτου
δυοῖν ἀδελφοῖν ἐστερήθημεν δύο,
μιᾱͅ θανόντοιν ἡμέρᾳ διπλῇ χειρὶ:
ἐπεὶ δὲ φρούδός ἐστιν Ἀργείων στρατὸς

15

ἐν νυκτὶ τῇ νῦν, οὐδὲν οἴδ' ὑπέρτερον,
οὔτ' εύτυχοῦσα μᾶλλον οὔτ' ἀτωμένη.

AN. ήδη καλῶς, καὶ σ' ἔκτὸς αὐλείων πυλῶν
τοῦδ' οὐνεκ' ἐξέπεμπον, ὡς μόνη κλύοις.

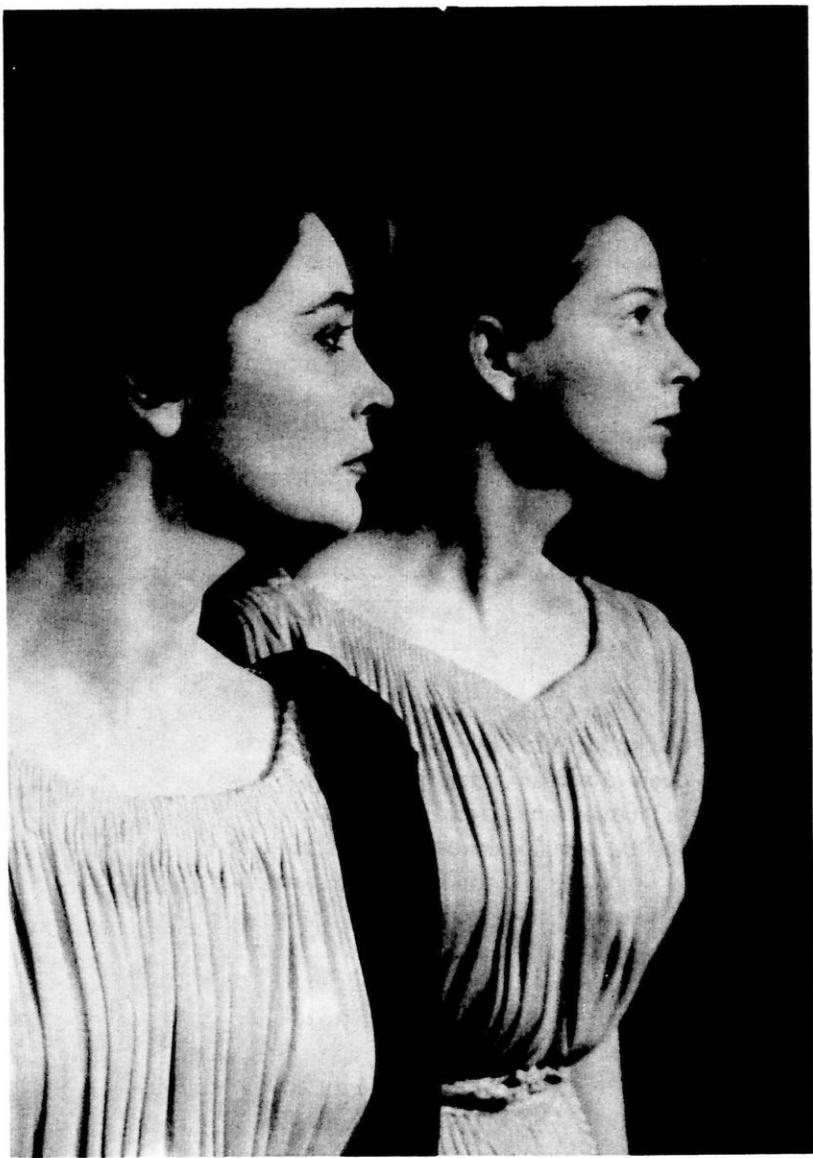
IΣ. τί δ' ἐστι; δηλοῖς γάρ τι καλχαίνουσ' ἔπος.

20

AN. οὐ γάρ τάφου νῷν τῷ καστηνήτῳ Κρέων
τὸν μὲν προτίσας, τὸν δ' ἀτιμάσας ἔχει;

'Ετεοκλέα μέν, ὡς λέγουσι, σὺν δίκῃ
χρησθεὶς δικαίᾳ καὶ νόμῳ κατὰ χθονὸς
ἔχρυψε τοῖς ἔνερθεν ἔντιμον νεκροῖς,
τὸν δ' ἀθλίως θανόντα Πολυνείκους νέκυν

25

Αντιγόνη και Ιαμήνη ('Από θεατρική παράσταση)

- ἀστοῖσί φασιν ἐκκεκηρυχθαι τὸ μὴ
 τάφω καλύψαι μηδὲ κωκῦσαι τινα,
 ἐᾶν δ' ἄκλαυτον, ἄταφον, οἰωνοῖς γλυκὺν
 θησαυρὸν εἰσορῶσι πρὸς χάριν βορᾶς.
 τοιαῦτα φασὶ τὸν ἀγαθὸν Κρέοντα σοὶ
 κάμοι — λέγω γὰρ κάμε — κηρύξαντ' ἔχειν,
 καὶ δεῦρο νεῖσθαι ταῦτα τοῖσι μὴ εἰδόσιν
 σαφῆ προκηρύξοντα, καὶ τὸ πρᾶγμ' ἄγειν
 οὐχ ὡς παρ' οὐδέν, ἀλλ' ὃς ἂν τούτων τι δρᾶ,
 φόνον προκείσθαι δημόλευστον ἐν πόλει.
 οὕτως ἔχει σοὶ ταῦτα, καὶ δεῖξεις τάχα
 εἴτ' εὔγενής πέφυκας εἴτ' ἐσθλῶν κακή.
 ΙΣ. τὶ δ', ὡς ταλαιφρον, εἰ τάδ' ἐν τούτοις, ἐγὼ
 λύουσ' ἂν εἴθ' ἀπτουσα προσθείμην πλέον;
 ΑΝ. εὶς ξυμπονήσεις καὶ ξυνεργάση σκόπει.
 ΙΣ. ποιόν τι κινδύνευμα; ποὶ γνώμης ποτ' εἰ;
 ΑΝ. εὶ τὸν νεκρὸν ξὺν τῇδε κουφιεῖς χερί.
 ΙΣ. ἦ γὰρ νοεῖς θάπτειν σφ', ἀπόρρητον πόλει;
 ΑΝ. τὸν γοῦν ἐμὸν καὶ τὸν σόν, ἦν σὺ μὴ θέλῃς,
 ἀδελφόν· οὐ γὰρ δὴ προδοῦσ' ἀλώσομαι.
 ΙΣ. ὡ σχετλία, Κρέοντος ἀντερηκάτος;
 ΑΝ. ἀλλ' οὐδὲν αὐτῷ τῶν ἐμῶν μ' εἵργειν μέτα.
 ΙΣ. οἴμοι φρόνησον, ὡς κασιγνήτη, πατήρ
 ὡς νῶν ἀπεχθής δυσκλεής τ' ἀπώλετο
 πρὸς αὐτοφώρων ἀμπλακημάτων διπλᾶς
 ὅψεις ἀράξας αὐτὸς αὐτουργῷ χερί·
 ἔπειτα μήτηρ καὶ γυνή, διπλοῦν ἔπος,
 πλεκταῖσιν ἀρτάναισι λωβᾶται βίον·
 τρίτον δ' ἀδελφῷ δύο μίαν καθ' ἡμέραν
 αὐτοκτονοῦντε τῷ ταλαιπώρῳ μόρον
 κοινὸν κατειργάσαντ' ἐπαλλήλοιν χεροῖν.
 νῦν δ' αὖ μόνα δὴ νὼ λελειμμένα σκόπει
 ὅσῳ κάκιστ' ὀλούμεθ', εἰ νόμου βίᾳ
 ψῆφον τυράννων ἦ κράτη παρέξιμεν.
 ἀλλ' ἐννοεῖν χρὴ τοῦτο μὲν γυναιχ' ὅτι
 ἔφυμεν, ὡς πρὸς ἄνδρας οὐ μαχουμένα·
- 30
- 35
- 40
- 45
- 50
- 55
- 60

- ἔπειτα δ' οὗνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐκ χρεισσόνων
 καὶ ταῦτ' ἀκούειν κάτι τῶνδ' ἀλγίονα.
 ἔγώ μὲν οὖν αἰτοῦσα τοὺς ὑπὸ χθονὸς
 ξύγγυνοιαν ἵσχειν, ὡς βιάζομαι τάδε,
 τοῖς ἐν τέλει βεβώσι πείσομαι· τὸ γὰρ
 περισσὰ πράσσειν οὐκ ἔχει νοῦν οὐδένα.
 AN. οὔτ' ἂν κελεύσαμ' οὔτ' ἄν, εἰ θέλοις ἔτι
 πράσσειν, ἐμοῦ γ' ἂν τὸ δρώης μέτα.
 ἀλλ' ἵσθ' ὅποιά σοι δοκεῖ, κεῖνον δ' ἔγώ
 θάψω· καλόν μοι τοῦτο ποιούσῃ θανεῖν·
 φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα,
 ὅσια πανουργήσασ'. ἐπεὶ πλείων χρόνος,
 δῆ δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε.
 ἔκει γὰρ αἱεὶ κείσομαι· σοὶ δ' εἰ δοκεῖ,
 τὰ τῶν θεῶν ἔντιμ' ἀτιμάσσασ' ἔχε.
 IS. ἔγώ μὲν οὐκ ἀτιμα ποιοῦμαι, τὸ δὲ
 βίᾳ πολιτῶν δρᾶν ἔφυν ἀμήχανος.
 AN. σὺ μὲν τάδ' ἂν προύχοι· ἔγώ δὲ δὴ τάφον
 χώσουσ' ἀδελφῷ φιλτάτῳ πορεύσομαι.
 IS. οἴμοι ταλαιπνῆς, ὡς ὑπερδέδοικά σου.
 AN. μὴ μοῦ προτάρβει· τὸν σὸν ἔξορθον πότμον.
 IS. ἀλλ' οὖν προμηνύσῃς γε τοῦτο μηδενὶ⁸⁰
 τοῦργον, κρυφῇ δὲ κεῦθε, σὺν δ' αὐτῶς ἔγώ.
 AN. οἴμοι, καταύδα· πολλὸν ἔχθίων ἔσῃ
 σιγῶσ', ἐὰν μὴ πᾶσι κηρύξῃς τάδε.
 IS. θερμὴν ἐπὶ ψυχροῖσι καρδίαν ἔχεις.
 AN. ἀλλ' οἴδ' ἀρέσκουσ' οἵς μάλισθ' ἀδεῖν με χρή.
 IS. εὶς καὶ δυνήσῃ γ'. ἀλλ' ἀμηχάνων ἐρᾶς.
 AN. οὐκοῦν, ὅταν δὴ μὴ σθένω, πεπαύσομαι.
 IS. ἀρχὴν δὲ θηρᾶν οὐ πρέπει τάμήχανα.
 AN. εὶς ταῦτα λέξεις, ἔχθαρῇ μὲν ἐξ ἐμοῦ,
 ἔχθρᾳ δὲ τῷ θανόντι προσκείσῃ δίκη.
 IS. ἀλλ' ἔα με καὶ τὴν ἐξ ἐμοῦ δυσβουλίαν
 παθεῖν τὸ δεινὸν τοῦτο· πείσομαι γάρ οὐ
 τοσοῦτον οὐδέν, ὥστε μὴ οὐ καλῶς θανεῖν.
 IS. ἀλλ' εὶ δοκεῖ σοι, στεῖχε· τοῦτο δ' ἵσθ', ὅτι⁸⁵

65

70

75

80

85

90

95

ἄνους μὲν ἔρχῃ, τοῖς φίλοις δ' ὁρθῶς φίλη.

ΧΟΡΟΣ¹

στροφὴ α'	ἀκτὶς ἀελίου, τὸ κάλ-	
	λιστον ἐπταπύλω φανὲν	100
	Θήβᾳ τῶν προτέρων φάος,	
	ἐφάνθης ποτ'. ὡ χρυσέας	
	ἀμέρας βλέφαρον, Διρχαί-	
	ων ὑπέρ ῥεέθρων μολοῦσα,	105
	τὸν λεύκασπιν Ἀργόθεν	
	φῶτα βάντα πανσαγίᾳ	
	φυγάδα πρόδρομον ὀξυτέρῳ	
	κινήσασα χαλινῷ.	
	δὸν ἐφ' ἡμετέρῳ γὰρ Πολυνείκης	110
	ἀρθεὶς νεικέων ἐξ ἀμφιλόγων	
	ἥγαγε· κεῖνος δ' ὀξέα κλάζων	
	αἰετὸς ἐς γᾶν ὡς ὑπερέπτα,	
	λευκῆς χιόνος πτέρυγι στεγανός,	115
	πολλῶν μεθ' ὅπλων	
	ξύν θ' ἵπποκόμοις κορύθεσσι.	
ἀντιστρ. α'	στὰς δ' ὑπὲρ μελάθρων, φονώ-	
	σαισιν ἀμφιχανῶν κύκλῳ	
	λόγχαις ἐπτάπυλον στόμα	
	ἔβα, πρίν ποθ' ἀμετέρων	120
	αἱμάτων γένυσιν πλησθῆ-	
	ναί τε καὶ στεφάνωμα πύργων	
	πευκάενθ' Ἡφαιστον ἐλεῖν.	
	τοῖος ἀμφὶ νῶτ' ἐτάθη	
	πάταγος Ἀρεος, ἀντιπάλω	125
	δυσχείρωμα δράκοντι.	

1. Ἡ μετάφραση τῶν λυρικῶν μερῶν τῆς τραγωδίας καταχωρίζεται στή σελ.
303 τοῦ βιβλίου.

Ζεύς γάρ μεγάλης γλώσσης κόμπους
ύπερεχθαίρει, καί σφας ἐσιδῶν
πολλῷ ρεύματι προσνισσομένους
χρυσοῦ καναχῆς ύπεροπλίαις,
παλτῷ ρίπτει πυρὶ βαλβίδων
ἐπ’ ἄκρων ἥδη
νίκην ὀρμῶντ’ ἀλαλάξῃ.

130

προφήτ. β' ἀντιτύπα δ' ἐπὶ γῆ πέσε τανταλωθεὶς
πυρφόρος, ὃς τότε μαίνομένα ξὺν ὄρμῳ
βαχχεύων ἐπέπνει
φιπαῖς ἔχθιστων ἀνέμων.
εἶχε δ' ἄλλα τὰ μέν,
ἄλλα δ' ἐπ' ἄλλοις ἐπενώματα στυφελίζων μέγας "Ἄρης
δεξιόσειρος.

135

140

ἔπτὰ λοχαγοὶ γάρ ἐφ' ἔπτὰ πύλαις
ταχθέντες ἵσοι πρὸς ἵσους ἔλιπον
Ζηνὶ τροπαίῳ πάργαλκα τέλη,
πλὴν τοῖν στυγεροῖν, ὡς πατρὸς ἐνὸς
μητρός τε μιᾶς φύντε καθ' αὐτοῖν
δικρατεῖς λόγγας στήσαντ' ἔχετον
κοινοῦ θανάτου μέρος ἄμφω.

145

ἀντιστρ. β' ἄλλὰ γάρ ἀ μεγαλωνύμος ἥλθε Νίκα
τῷ πολυαρμάτῳ ἀντιχαρεῖσα Θήβᾳ
έχ μὲν δὴ πολέμων
τῶν νῦν θέσθε λησμοσύναν,
θεῶν δὲ ναοὺς χοροῖς
παννυχίοις πάντας ἐπέλθωμεν, οἱ Θήβας δ' ἐλελίγθων
Βάκχιος ἄρχοι.

150

ἄλλ' ὅδε γάρ δὴ βασιλεὺς χώρας,

155

Κρέων ὁ Μενοικέως, νέον εἰλημχώς
ἀρχήν, νεοχμὸς νεαραῖσι θεῶν
ἐπὶ συντυχίαις χωρεῖ, τίνα δὴ
μῆτιν ἐρέσσων, ὅτι σύγκλητον
τήνδε γερόντων προύθετο λέσχην,
κοινῷ κηρύγματι πέμψας;

160

ΚΡΕΩΝ

ἄνδρες, τὰ μὲν δὴ πόλεος ἀσφαλῶς θεοὶ¹⁶⁵
πολλῷ σάλῳ σείσαντες ὥρθωσαν πάλιν.
ύμᾶς δ' ἐγὼ πομποῖσιν ἐκ πάντων δίχα
ἔστειλ' ἵκεσθαι, τοῦτο μὲν τὰ Λαῖον
σεβοντας εἰδῶς εὖ θρόνων ἀεὶ κράτη,
τούτ' αὐθίς, ἡνίκ' Οἰδίπους ὥρθου πόλιν,
κάπει διώλετ', ἀμφὶ τοὺς κείνων ἔτι
παιᾶς μένοντας ἐμπέδοις φρονήμασιν.

ὅτ' οὐν ἐκεῖνοι πρὸς διπλῆς μοίρας μίαν
καθ' ἡμέραν ὠλοντο παίσαντές τε καὶ
πληγέντες αὐτόχειρι σὺν μιάσματι,
ἐγὼ κράτη δὴ πάντα καὶ θρόνους ἔχω
γένους κατ' ἀγχιστεῖα τῶν δλωλότων.

ἀμήχανον δὲ παντὸς ἀνδρὸς ἐκμαθεῖν
ψυχὴν τε καὶ φρόνημα καὶ γνώμην, πρὶν ἄν
ἀργαῖς τε καὶ νόμοισιν ἐντριβῆς φανῆ.

ἔμοι γάρ ὅστις πᾶσαν εὔθυνων πόλιν
μὴ τῶν ἀρίστων ἀπτεται βουλευμάτων,
ἀλλ' ἐκ φόβου του γλῶσσαν ἐγκλήσας ἔχει,
κάκιστος εἶναι νῦν τε καὶ πάλαι δοκεῖ.

καὶ μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας
φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω.

ἐγὼ γάρ, ἵστω Ζεὺς ὁ πάνθ' ὄρῶν ἀεί,
οὔτ' ἄν σιωπήσαιμι τὴν ἀτην ὄρῶν
στείχουσαν ἀστοῖς ἀντὶ τῆς σωτηρίας,
οὔτ' ἄν φίλον ποτ' ἀνδρα δυσμενῆ χθονὸς
θείμην ἐμαυτῷ, τοῦτο γιγνώσκων ὅτι

165

170

175

180

185

199

ἥδ' ἔστιν ἡ σώζουσα καὶ ταύτης ἔπι
πλέοντες δρθῆς τοὺς φίλους ποιούμεθα.
τοιοῖσδ' ἐγὼ νόμοισι τήνδ' αὔξω πόλιν.
καὶ νῦν ἀδελφά τῶνδε κηρύξας ἔχω
ἀστοῖσι παιδῶν τῶν ἀπ' Οἰδίπου πέρι.
Ἐτεοκλέα μέν, δις πόλεως ὑπερμαχῶν
δλωλε τῆσδε, πάντ' ἀριστεύσας δορί,
τάφῳ τε κρύψαι καὶ τὰ πάντ' ἐφαγνίσαι,
ἄ τοις ἀρίστοις ἔρχεται κάτω νεκροῖς:
τὸν δ' αὐτὸν ξύναιμον τοῦδε, *Πολυνεάκη* λέγω
ὅς γῆν πατρώων καὶ θεοὺς τοὺς ἐγγενεῖς
φυγάς κατελθὼν ἥθέλησε μὲν πυρὶ
πρῆσαι κατ' ἄκρας, ἥθέλησε δ' αἷματος
κοινοῦ πάσασθαι, τοὺς δὲ δουλώσας ἄγειν,
τοῦτον πόλει τῇδε ἐκκεκηρύχθαι λέγω
μήτε κτερίζειν μήτε κωκύσαι τινα,
ἔαν δ' ἀθαπτον καὶ πρὸς οἰωνῶν δέμας
καὶ πρὸς κυνῶν ἐδεστὸν αἰκισθὲν τ' ἰδεῖν.
τοιόνδε ἐμὸν φρόνημα, κούποτ' ἔχ γ' ἐμοῦ
τιμὴν προέξουσ' οἱ κακοὶ τῶν ἐνδίκων.
ἄλλ' ὅστις εὔνους τῇδε τῇ πόλει, θανῶν
καὶ ζῶν ὁμοίως ἔχ γ' ἐμοῦ τιμήσεται.

190

195

200

205

210

XO.

σοὶ ταῦτ' ἀρέσκει, παῖ Μενοικέως Κρέον,
τὸν τῇδε δύσοντον καὶ τὸν εὔμενή πόλει·
νόμῳ δὲ χρῆσθαι παντὶ πού γ' ἔνεστί σοι
καὶ τῶν θανόντων χώπόσοι ζῷμεν πέρι.
ώς ἂν σκοποί νῦν ἦτε τῶν εἰρημένων.

215

XO.

νεωτέρῳ τῷ τοῦτο βαστάζειν πρόθες.

KP.

ἄλλ' εἴσ' ἔτοιμοι τοῦ νεκροῦ γ' ἐπίσκοποι.

XO.

τί δῆτ' ἂλλο τοῦτ' ἐπεντέλλοις ἔτι;

KP.

τὸ μὴ πιχωρεῖν τοῖς ἀπιστοῦσιν τάδε.

XO.

οὐκ ἔστιν οὕτω μῶρος, δις θανεῖν ἐρᾶ.

220

KP.

καὶ μήτ' ὁ μισθός γ' οὕτος· ἄλλ' ὑπ' ἐλπίδων
ἄνδρας τὸ κέρδος πολλάκις διώλεσεν.

ΦΥΛΑΞ

- ἄναξ, ἐρῶ μὲν οὐχ ὅπως τάχους ὑπο
δύσπνους ἵκανω κοῦφον ἔξαρας πόδα·
πολλὰς γὰρ ἕσχον φροντίδων ἐπιστάσεις,
225
ὅδοις κυκλῶν ἐμαυτὸν εἰς ἀναστροφήν·
ψυχὴ γὰρ ηὔδα πολλά μοι μυθουμένη·
τάλας, τί χωρεῖς, οἴ μολὼν δώσεις δίκην;
τλήμων, μένεις αὖ; κεὶ τάδ' εἰσεται Κρέων
ἄλλου παρ' ἀνδρός, πῶς σὺ δῆτ' οὐκ ἀλγυνῇ;
230
τοιαῦθ' ἐλίσσων ἥνυτον σχολῆ βραδύς,
χοῦτως ὁδός βραχεῖα γίγνεται μακρά.
τέλος γε μέντοι δεῦρο ἐνίκησεν μολεῖν
σοί· κεὶ τὸ μηδὲν ἔξερω, φράσω δ' ὅμως·
τῆς ἐλπίδος γὰρ ἔρχομαι δεδραγμένος
235
τὸ μὴ παθεῖν ἄν ἄλλο πλὴν τὸ μόρσιμον.
τί δ' ἔστιν, ἄνθ' οὐ τὴνδ' ἔχεις ἀθυμίαν;
ΦΥ. φράσαι θέλω σοι πρῶτα τάμαυτοῦ· τὸ γὰρ
πρᾶγμ' οὗτ' ἔδρασ' οὗτ' εἶδον ὅστις ἦν ὁ δρῶν,
οὐδ' ἄν δικαίως ἐξ κακὸν πέσοιμι τι.
240
KP. εὖ γε στοχάζῃ κάποιφάργυνσαι κύκλω
τὸ πρᾶγμα· δηλοῖς δ' ὡς τι σημανῶν νέον.
ΦΥ. τὰ δεινὰ γάρ τοι προστίθησ' ὅκνον πολύν.
KP. οὔκουν ἔρεις ποτ', εἰτ' ἀπαλλαχθεὶς ἄπει;
ΦΥ. καὶ δὴ λέγω σοι· τὸν νεκρόν τις ἀρτίως
245
θάψας βέβηκε κάπι χρωτὶ διψίαιν
κόνιν παλύνας κάφαγιστεύσας ἢ χρή.
KP. τί φῆς; τίς ἀνδρῶν ἦν ὁ τολμήσας τάδε;
ΦΥ. οὐκ οἶδ'; ἔκει γὰρ οὔτε του γενῆδος ἦν
πλῆγμ', οὐ δικέλλης ἐκβολή· στύφλος δὲ γῆ
250
καὶ χέρσος, ἀρρώξ οὐδ' ἐπημαξευμένη
τροχοῖσιν, ἀλλ' ἀσημος ούργατης τις ἦν.
ὅπως δ' ὁ πρῶτος ἡμὶν ἡμεροσκόπος
δείκνυσι, πᾶσι θαῦμα δυσχερές παρῆν·
ὁ μὲν γὰρ ἡφάνιστο — τυμβήρης μὲν οὖ,
255
λεπτὴ δ'; ἄγος φεύγοντος ὡς, ἐπῆν κόνις.

σημεῖα δ' οὔτε θηρὸς οὔτε του κυνῶν
έλθοντος, οὐ σπάσαντος ἔξεφαίνετο.
λόγοι δ' ἐν ἀλλήλοισιν ἐρρόθουν κακοί,
φύλαξ ἐλέγχων φύλακα, κανέναν ἐγίγνετο
πληγὴ τελευτῶσ', οὐδέ δὲ κωλύσων παρῆν·
εἰς γάρ τις ἦν ἔκαστος οὐξειργασμένος,
κούδεις ἐναργής, ἀλλ' ἔφευγε μὴ εἰδέναι.
ἥμεν δ' ἔτοιμοι καὶ μύδρους αἱρεῖν χεροῖν
καὶ πῦρ διέρπειν καὶ θεοὺς ὄρκωμοτεῖν,
τὸ μήτε δρᾶσαι μήτε τῷ ξυνειδέναι
τὸ πρᾶγμα βουλεύσαντι μήτ' εἰργασμένω.
τέλος δ' ὅτ' οὐδὲν ἦν ἐρευνῶσιν πλέον,
λέγει τις εἰς, ὃς πάντας ἐξ πέδον κάρα
νεῦσαι φόβῳ προστρεψεν· οὐ γάρ εἴχομεν
οὔτ' ἀντιφωνεῖν οὔτ' ὅπως δρῶντες καλῶς
πράξαιμεν· ἦν δ' ὁ μυθος ὡς ἀνοιστέον
σοὶ τοῦργον εἴη τοῦτο κούχῃ χρυπτέον.
καὶ ταῦτ' ἐνίκα, κάμε τὸν δυσδαιμόνα
πάλος καθαιρεῖ τοῦτο τάγαθὸν λαβεῖν·
πάρειμι δ' ἄκων οὐχ ἔκοῦσιν, οἶδ' ὅτι·
στέργει γάρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν.

260
265
270
275
280
285
290
295

XO.
KP.

ἄναξ, ἐμοί τοι, μή τι καὶ θεήλατον
τοῦργον τόδ', ή ξύννοια βουλεύει πάλαι,
παῦσαι, πρὶν δργῆς κάμε μεστῶσαι λέγων,
μὴ φευρεθῆς ἄνους τε καὶ γέρων ἄμα·
λέγεις γάρ οὐχ ἀνεκτά, δαιμονας λέγων
πρόνοιαν ἴσχειν τοῦδε τοῦ νεκροῦ πέρι·
πότερον ὑπερτιμῶντες ὡς εὐεργέτην
ἔχρυπτον αὐτόν, ὅστις ἀμφικίονας
ναοὺς πυρώσων ἥλθε κάναθῆματα
καὶ γῆν ἐκείνων καὶ νόμους διασκεδῶν;
ἢ τοὺς κακοὺς τιμῶντας εἰσορᾶς θεούς;
οὐκ ἔστιν ἀλλὰ ταῦτα καὶ πάλαι πόλεως
ἀνδρες μόλις φέροντες ἐρρόθουν ἐμοὶ
χρυφῇ, κάρα σείοντες, οὐδέ πότε ξυγῷ
λόφον δικαίως εἴχον, ὡς στέργειν ἐμέ.

Κρέοντας και Φύλακας
(Από θεατρική παράσταση)

έχ τώνδε τούτους ἔξεπίσταμαι καλῶς
παρηγμένους μισθοῖσιν εἰργάσθαι τάδε.
οὐδὲν γάρ ἀνθρώποισιν οἶον ἅργυρος
κακὸν νόμισμ' ἔβλαστε· τοῦτο καὶ πόλεις
πορθεῖ, τόδ' ἄνδρας ἔξανίστησιν δόμων,
τόδ' ἔκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας
χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγματ' ἵστασθαι βροτῶν.
πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν
καὶ παντὸς ἕργου δυσσέβειαν εἰδέναι.
ὅσοι δὲ μισθαρνοῦντες ἤνυσαν τάδε,
χρόνῳ ποτ' ἔξεπραξάν ως δοῦναι δίκην.
ἀλλ' εἴπερ ἵσχει Ζεὺς ἐτ' ἔξ ἐμοῦ σέβας,
εὗ τοῦτ' ἐπίστασ', ὅρκιος δέ σοι λέγω,
εἰ μὴ τὸν αὐτόχειρα τοῦδε τοῦ τάφου
εύροντες ἔκφανεῖτ' ἐς δφθαλμοὺς ἐμούς,
οὐχ ὑμὶν "Αἰδης μοῦνος ἀρκέσει, πρὶν ἢν
ζῶντες χρεμαστοὶ τήνδε δηλώσῃ" ὅμειν,
ἵν' εἰδότες τὸ κέρδος ἔνθεν οἰστέον
τὸ λοιπὸν ἀρπάζητε καὶ μάθητ' ὅτι
οὐκ ἔξ ἀπαντος δεῖ τὸ κερδαίνειν φιλεῖν.
έχ τῶν γάρ αἰσχρῶν λημμάτων τοὺς πλείονας
ἀτωμένους ἴδοις ἢν τὴ σεσωσμένους.

ΦΥ. εἴπειν τι δώσεις τὴ στραφεῖς οὕτως ἵω;
ΚΡ. οὐκ οἰσθα καὶ νῦν ως ἀνιαρώς λέγεις;
ΦΥ. ἐν τοῖσιν ὡσὶν τὴ πὶ τῇ ψυχῇ δάκνῃ;
ΚΡ. τί δαι ῥυθμίζεις τὴν ἐμήν λύπην ὅπου;
ΦΥ. δ δρῶν σ' ἀνιψ τὰς φρένας, τὰ δ' ὡτ' ἔγω.
ΚΡ. οἴμ' ως λάλημα δῆλον ἔκπεφυκός εἰ.
ΦΥ. οὔκουν τό γ' ἕργον τοῦτο ποιήσας ποτέ.
ΚΡ. καὶ ταῦτ' ἐπ' ἀργύρῳ γε τὴν ψυχὴν προδούς.
ΦΥ. φεῦ!
τὴ δεινὸν φόδοκει γε καὶ φευδῆ δοκεῖν.
ΚΡ. κόμψευε νῦν τὴν δόξαν· εἰ δὲ ταῦτα μὴ
φανεῖτε μοι τοὺς δρῶντας, ἔξερεῖθ' ὅτι
τὰ δειλὰ κέρδη πημονάς ἔργαζεται.
ἀλλ' εύρεθείη μὲν μάλιστ· ἐὰν δέ τοι

295

300

305

310

315

320

325

ληφθῆ τε καὶ μή, τοῦτο γὰρ τύχη κρινεῖ,
οὐκ ἔσθ' ὅπως ὅψει σὺ δεῦρ' ἐλθόντα με.
καὶ νῦν γὰρ ἔκτὸς ἐλπίδος γνώμης τ' ἐμῆς
σωθεὶς ὁφεῖλω τοῖς θεοῖς πολλὴν χάριν.

330

ΧΟΡΟΣ

στροφὴ α' πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀν-
θρώπου δεινότερον πέλει.
τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν
πόντου χειμερίᾳ νότῳ
χωρεῖ, περιβρυχίοισιν
περῶν ὑπ' οἰδμασιν,
θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν
ἀφθιτον, ἀκαμάταν ἀποτρύεται,
ἴλλοιμένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος,
ἴππείῳ γένει πολεύων.

335

ἀντιστροφὴ α' κουφονόων τε φῦλον ὁρ-
νίθων ἀμφιβαλῶν ἄγει
καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη
πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν
σπείραισι δικτυοκλώστοις
περιφραδής ἀνήρ·
κρατεῖ δὲ μηχαναῖς ἀγραύλου
θηρὸς ὀρεσσιβάτα, λασιαύχενά θ'
ἴππον ὀχυράζεται ἀμφιλόφῳ ζυγῷ
οὔρειόν τ' ἀκμῆτα ταῦρον.

345

στροφὴ β' καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν
φρόνημα καὶ ἀστυνόμους
ὅργάς ἐδιδάξατο καὶ δυσαύλων
πάγων ὑπαίθρια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη,
ποντοπόρος.
ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται
τὸ μέλλον· "Αἰδα μόνον

350

355

360

φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται·
νόσων δ' ἀμηχάνων φυγὰς
ξυμπέφρασται.

ἀντιστροφὴ β' σοφόν τι τὸ μηχανόνεν
τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
ποτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει·
νόμους γεραίρων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορχον δίκαν
ὑψίπολις·

ἄπολις, ὅτῳ τὸ μὴ καλὸν
ξύνεστι, τόλμας χάριν·
μήτε μοι παρέστιος
γένοιτο μήτ' ἵσον φρονῶν
ὅς τάδ' ἔρδει.

ἔς δαιμόνιον τέρας ἀμφινοῶ
τόδε· πῶς εἰδώς ἀντιλογήσω
τήνδ' οὐκ εἶναι παῖδ' Ἀντιγόνην;
ὦ δύστηνος καὶ δυστήνου
πατρὸς Οἰδιπόδα
τί ποτ'; οὐ δῆ που σέ γ' ἀπιστοῦσαν
τοῖς βασιλείοισιν ἄγουσι νόμοις
καὶ ἐν ἀφροσύνῃ καθελόντες;

ΦΥ. ήδ' ἔστ' ἔκείνη τοῦργον τὴν ἔξειργασμένη·
τήνδ' εἴλομεν θάπτουσαν· ἀλλὰ ποῦ Κρέων;

ΧΟ. οδ' ἐκ δόμων ἄφορρος ἔς δέον περᾶ.

ΚΡ. τί δ' ἔστι; ποίᾳ ξύμμετρος προούβην τύχη;
ἄναξ, βροτοῖσιν οὐδέν έστ' ἀπώμοτον·

ψεύδει γάρ τὴν πίνοια τὴν γνώμην· ἐπεὶ
σχολῇ ποθ' ἥξειν δεῦρ' ἀν ἔξηγύχουν ἔγω
ταις σαῖς ἀπειλαῖς, αἷς ἔχειμάσθην τότε·
ἄλλ' τὴν γάρ ἐκτὸς καὶ παρ' ἐλπίδας χαρὰ
ζοικεν ἄλλῃ μῆκος οὐδέν ήδοντῇ,
ἥκω, δι' ὅρκων καίπερ ὡν ἀπώμοτος,

365

370

375

380

385

390

κόρην ἄγων τήνδ', ή καθηρέθη τάφον
κοσμοῦσα. κλήρος ἐνθάδ' οὐκ ἐπάλλετο,
ἀλλ' ἔστ' ἐμὸν θούρμαιον, οὐκ ἄλλου, τόδε.
καὶ νῦν, δίναξ, τήνδ' αὐτός, ὡς θέλεις, λαβών
καὶ κρῖνε καξέλεγχ· ἐγὼ δ' ἐλεύθερος
δίκαιος εἰμι τῶνδ' ἀπηλλάχθαι κακῶν.

395

ἄγεις δὲ τήνδε τῷ τρόπῳ πόθεν λαβών;
αὗτη τὸν ἄνδρ' ἔθαπτε· πάντ' ἐπίστασαι.
ἢ καὶ ξυνίης καὶ λέγεις ὀρθῶς ἢ φῆς;
ταύτην γ' ἰδών θάπτουσαν δὲν σὺ τὸν νεκρὸν
ἀπεπάσε· ἀρ' ἔνδηλα καὶ σαφῆ λέγω; 400
καὶ πῶς ὁρᾶται κάπιληπτος ἥρεθη;
τοιοῦτον ἦν τὸ πρᾶγμα· ὅπως γὰρ ἤκομεν,
πρὸς σοῦ τὰ δείν' ἔκειν' ἐπηπειλημένοι,
πᾶσαν κόνιν σήραντες, ἢ κατεῖχε τὸν
νέκυν, μυδῶν τε σῶμα γυμνώσαντες εὖ, 410
καθῆμεθ ἄκρων ἐκ πάγων ὑπῆνεμοι,
ὅσμὴν ἀπ' αὐτοῦ, μὴ βάλῃ, πεφευγότες,
ἐγερτὶ κινῶν ἄνδρ' ἀνήρ ἐπιρρόθοις
κακοῖσιν, εἴ τις τοῦδ' ἀκηδήσοι πόνου.
χρόνον τάδ' ἦν τοσοῦτον, ἔστ' ἐν αἰθέρι 415
μέσῳ κατέστη λαμπρὸς ἡλίου κύκλος
καὶ καῦμ' ἔθαλπε· καὶ τότ' ἔξαιφνης χθονὸς
τυφῶς ἀείρας σκηπτόν, οὐράνιον ἄχος,
πίμπλησι πεδίον, πᾶσαν αἰκίζων φόβην
ὕλης πεδιάδος, ἐν δ' ἐμεστώθη μέγας 420
αἰθήρ· μύσαντες δ' εἴχομεν θείαν νόσον.
καὶ τοῦδ' ἀπαλλαγέντος ἐν χρόνῳ μακρῷ,
ἥ παῖς ὁρᾶται κάνακωκύει πικρᾶς
ὅρνιθος δέξνην φθόγγον, ὡς ὅταν κενῆς
εὔνης νεοσσῶν ὄρφανὸν βλέψῃ λέχος· 425
οὕτω δὲ καῦτη, φιλὸν ὡς ὁρῆ νέκυν,
γύοισιν ἔξωμωξεν, ἐκ δ' ἀράς κακάς
ἡράτο τοῖσι τοῦργον ἔξειργασμένοις.
καὶ χεροῖν εὐθὺς διψίαν φέρει κόνιν,
ἐκ τ' εύχροτήτου χαλκέας ἄρδην πρόχου 430

207

- χοαίσι τρισπόνδοισι τὸν νέκυν στέφει.
 χήμεις ἰδόντες ίέμεσθα, σὺν δέ νιν
 θηρώμεθ' εύθὺς οὐδὲν ἐκπεπληγμένην,
 καὶ τάς τε πρόσθεν τάς τε νῦν ἡλέγχομεν
 πράξεις· ἀπαρνος δ' οὐδενὸς καθίστατο
 ἄμ' ἡδέως ἔμοιγε κάλγεινῶς ἄμα·
 τὸ μὲν γάρ αὐτὸν ἐκ κακῶν πεφευγέναι
 ἥδιστον, ἐς κακὸν δὲ τοὺς φίλους ἄγειν
 κάλγεινόν· ἀλλὰ πάντα ταῦθ' ἥσσω λαβεῖν
 ἔμοι πέφυκε τῆς ἐμῆς σωτηρίας.
- 435
- KP. σὲ δή, σὲ τὴν νεύουσαν ἐς πέδον κάρα,
 φῆς ἦ καταρνῆ μὴ δεδραχέναι τάδε;
 AN. καὶ φημὶ δρᾶσαι κούκ όπαρνοῦμαι τὸ μῆ.
 KP. σὺ μὲν κομίζοις ἀν σεαυτὸν οἱ θέλεις
 ἔξω βαρείας αἰτίας ἐλεύθερον·
- 440
- σὺ δ' εἰπέ μοι, μὴ μῆκος, ἀλλὰ συντόμως,
 ἥδησθα κηρυχθέντα μὴ πράσσειν τάδε;
 AN. ἥδη· τί δ' οὐκ ἔμελλον; ἔμφανή γάρ ἦν.
 KP. καὶ δῆτ' ἐτόλμας τούσδ' ὑπερβαίνειν νόμους;
 AN. οὐ γάρ τι μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε,
 οὐδὲ ἡ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν Δίκη
 τοιούσδ' ἐν ἀνθρώποισιν ὥρισεν νόμους,
 οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον φόμην τὰ σὰ
 κηρύγμαθ', ὥστε ἄγραπτα κάσφαλή θεῶν
 νόμιμα δύνασθαι θνητὸν ὅνθ' ὑπερδραμεῖν.
- 445
- οὐ γάρ τι νῦν γε κάχθεις, ἀλλ' ἀεί ποτε
 ζῆται ταῦτα, κούδεις οἶδεν ἐξ ὅτου 'φάνη·
 τούτων ἐγώ οὐκ ἔμελλον, ἀνδρὸς οὐδενὸς
 φρόνημα δείσασ', ἐν θεοῖσι τὴν δίκην
 δώσειν· θανουμένη γάρ ἐξήδη, τι δ' οὐ;
- 450
- κεί μὴ σὺ προυκήρυξας· εἰ δὲ τοῦ χρόνου
 πρόσθεν θανοῦμαι, κέρδος αὕτ' ἐγώ λέγω·
 ὅστις γάρ ἐν πολλοῖσιν ὡς ἐγώ κακοῖς
 ζῆται, πῶς ὅδ' οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει;
 οὔτως ἔμοιγε τοῦδε τοῦ μόρου τυχεῖν
- 455
- παρ' οὐδὲν ἄλγος· ἀλλ' ἀν, εἰ τὸν ἐξ ἐμῆς

μητρὸς θανόντ' ἀθαπτον ἡνσχόμην νέκυν,
κείνοις ἀν τὴλγουν· τοῖσδε δ' οὐκ ἀλγύνομαι..
σοὶ δ' εἰ δοκῶ νῦν μώρα δρῶσα τυγχάνειν,
σχεδόν τι μώρω μωρίαν ὀφλισκάνω.

XO. δῆλοι τὸ γέννημ' ὡμὸν ἔξ ὡμοῦ πατρὸς 470

KP. τῆς παιδός, εἴκειν δ' οὐκ ἐπίσταται κακοῖς.
ἀλλ' ἵσθι τοι τὰ σκλήρ' ἄγαν φρονήματα
πίπτειν μάλιστα, καὶ τὸν ἐγχρατέστατον
σίδηρον ὀπτὸν ἐκ πυρὸς περισκελῇ

θραυσθέντα καὶ φάγεντα πλεῖστ' ἀν εἰσίδοις·
σμικρῷ χαλινῷ δ' οἶδα τοὺς θυμουμένους
ἵππους καταρτυθέντας· οὐ γάρ ἐκπέλει
φρονεῖν μέγ' ὅστις δοῦλός ἐστι τῶν πέλας.

αὕτη δ' ὑβρίζειν μὲν τότ' ἐξηπίστατο, 480

νόμους ὑπερβαίνουσα τοὺς προχειμένους·
ὑβρις δ', ἐπεὶ δέδρακεν, ἥδε δευτέρα,
τούτοις ἐπαυγεῖν καὶ δεδραχυῖαν γελᾶν.
ἢ νῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀνήρ, αὕτη δ' ἀνήρ,
εἰ ταῦτ' ἀνατὶ τῆδε κείσεται κράτη.

ἀλλ' εἴτ' ἀδελφῆς εἴθ' ὁμαιμονεστέρα 485

τοῦ παντὸς ἡμῶν Ζηνὸς ἐρκείου κυρεῖ,
αὕτῃ τε χὴ ξύναιμος οὐκ ἀλύξετον
μόρου κακίστου· καὶ γάρ οὖν κείνην ἵσον
ἐπαιτιώμαι τοῦδε βουλεῦσαι τάφου.

καὶ νιν καλεῖτ· ἔσω γάρ εἴδον ἀρτίως 490

λυσσώσαν αὐτὴν οὐδὲν ἐπήβιολον φρενῶν.
φιλεῖ δ' ὁ θυμὸς πρόσθεν ἥρησθαι κλοπεὺς
τῶν μηδὲν ὄρθως ἐν σκότῳ τεχνωμένων.
μισῶ γε μέντοι χῶταν ἐν κακοῖσί τις

ἀλούς ἔπειτα τοῦτο καλλύνειν θέλη.

AN. θέλεις τι μεῖζον ἢ κατακτεῖναι μ' ἐλών;

KP. ἐγὼ μὲν οὐδέν· τοῦτ' ἔχων ἀπαντ' ἔχω.

AN. τί δῆτα μέλειες; ὡς ἐμοὶ τῶν σῶν λόγων

ἀρεστὸν οὐδέν, μηδ' ἀρεσθεῖη ποτέ· 500

οὗτοι δὲ καὶ σοὶ τάμ' ἀφανδάνοντ' ἔφυ·

καίτοι πόθεν κλέος γ' ἀν εὔκλεέστερον

- χατέσχον ἢ τὸν αὐτάδελφον ἐν τάφῳ
τιθεῖσα; τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνειν
λέγοιτ' ἄν, εἰ μὴ γλῶσσαν ἐγκλήσοι φόβος.
ἄλλ' ἡ τυραννίς πολλά τ' ἄλλ' εὐδαιμονεῖ
καξέστιν αὐτῇ δρᾶν λέγειν θ' ἢ βούλεται. 505
- KP. σὺ τοῦτο μούνη τῶνδε Καδμείων ὥραξ.
AN. ὁρῶσι χούτοι, σοὶ δ' ὑπίλλουσι στόμα.
KP. σὺ δ' οὐκ ἐπαιδῆ, τῶνδε χωρίς εἰ φρονεῖς; 510
AN. οὐδὲν γάρ αἰσχρὸν τοὺς ὁμοσπλάγχνους σέβειν.
KP. οὕκουν ὅμαιμος χώ καταντίον θανών;
AN. ὅμαιμος, ἐκ μιᾶς τε καὶ ταύτου πατρός.
KP. πῶς δῆτ' ἔκεινων δυσσεβῆ τιμῆς χάριν;
AN. οὐ μαρτυρήσει ταῦθ' ὁ κατθανὼν νέκυς 515
KP. εἴ τοι σφε τιμῆς ἐξ ἵσου τῷ δυσσεβεῖ.
AN. οὐ γάρ τι δοῦλος, ἄλλ' ἀδελφὸς ὥλετο.
KP. πορθῶν γε τήνδε γῆν· δ' δ' ἀντιστὰς ὑπερ.
AN. ὅμως δ' γ' "Αιδης τοὺς νόμους ἵσους ποθεῖ.
KP. ἄλλ' οὐχ ὁ χρηστὸς τῷ κακῷ λαχεῖν ἵσος. 520
AN. τίς οἶδεν, εἰ κάτωθεν εὐαγγῆ τάδε;
KP. οὔτοι ποθ' οὐχθρός, οὐδ' ὅταν θάνη, φίλος.
AN. οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.
KP. κάτω νυν ἐλθοῦσ', εἰ φιλητέον, φίλει
κείνους· ἐμοῦ δὲ ζῶντος οὐκ ἀρξεῖ γυνή. 525
ΧΟ. καὶ μὴν πρὸ πυλῶν ἦδ' Ἰσμήνη,
φιλάδελφα κάτω δάκρυ' εἰβομένη,
νεφέλη δ' ὀφρύων ὑπερ αίματόνεν
ρέθος αἰσχύνει, 530
τέγγουσ' εὐῶπα παρειάν.
- KP. σὺ δ', ἡ κατ' οἴκους ως ἔχιδν' ύφειμένη
λήθουσά μ' ἐξέπινες, οὐδ' ἐμάνθανον
τρέφων δύ' ἄτα κάπαναστάσεις θρόνων
φέρ', εἰπὲ δή μοι, καὶ σὺ τοῦδε τοῦ τάφου
φῆσεις μετασχεῖν ἢ ἔσμη τὸ μὴ εἰδέναι; 535
ΙΣ. δέδρακα τούργον, εἴπερ δ' ἦδ' ὄμορροθεῖ,
καὶ ξυμμετίσχω καὶ φέρω τῆς αἰτίας.
Ἄλλ' οὐκ ἐάσει τοῦτό γ' ἡ δίκη σ', ἐπεὶ

	οὗτ' ἡθέλησας οὗτ' ἐγώ ἔχοινωσάμην.	
IΣ.	ἀλλ' ἐν κακοῖς τοῖς σοῖσιν οὐκ αἰσχύνομαι ξύμπλουν ἐμαυτὴν τοῦ πάθους ποιουμένη.	540
AN.	ῶν τούργον "Αἰδης χοί κάτω ξυνίστορες: λόγοις δ' ἐγώ φιλούσαν οὐ στέργω φίλην.	
IΣ.	μήτοι, κασιγνήτη, μ' ἀτιμάσης τὸ μὴ οὐ θανεῖν τε σὺν σοὶ τὸν θανόντα θ' ἀγνίσαι.	545
AN.	μή μοι θάνης σὺ χοινά, μηδ' ἂ μὴ θιγεῖς ποιοῦ σεαυτῆς ἀρκέσω θνήσκουσ' ἐγώ.	
IΣ.	καὶ τίς βίος μοι σοῦ λελειμμένη φίλος;	
AN.	Κρέοντ' ἔρωτα· τοῦδε γάρ σὺ κηδεμών.	
IΣ.	τί ταῦτ' ἀνιψις μ', οὐδὲν ὠφελούμενη;	550
AN.	ἀλγοῦσα μὲν δῆτ', εἰ γέλωτ' ἐν σοὶ γελῶ.	
IΣ.	τί δῆτ' ἀν δλλὰ νῦν σ' ἔτ' ὠφελοῖμ' ἐγώ;	
AN.	σῶσον σεαυτήν· οὐ φθονῶ σ' ὑπεκφυγεῖν.	
IΣ.	οἴμοι τάλαινα, κάμπλάκω τοῦ σοῦ μόρου;	
AN.	σὺ μὲν γάρ εἶλου ζῆν, ἐγώ δὲ κατθανεῖν.	555
IΣ.	ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἀρρήτοις γε τοῖς ἐμοῖς λόγοις.	
AN.	καλῶς σὺ μὲν τοῖς, τοῖς δ' ἐγώ δόσκουν φρονεῖν.	
IΣ.	καὶ μὴν ἵση νῷν ἐστιν ή ἔξαμαρτία.	
AN.	θάρσει· σὺ μὲν ζῆς, ή δ' ἐμὴ φυχὴ πάλαι τέθνηκεν, ὥστε τοῖς θανοῦσιν ὠφελεῖν.	560
KP.	τὰ παῖδε φημὶ τώδε, τὴν μὲν ἀρτίως ἄνουν πεφάνθαι, τὴν δ' ἀφ' οὐ τὰ πρῶτ' ἔφυ.	
IΣ.	οὐ γάρ ποτ', ὠναξ, οὐδὲ δις ἀν βλάστη μένει νοῦς τοῖς κακῶς πράσσουσιν, ἀλλ' ἔξισταται.	
KP.	σοὶ γοῦν, οὐδὲ εἴλου σὺν κακοῖς πράσσειν κακά.	565
IΣ.	τί γάρ μόνῃ μοι τῆσδ' ἀτερ βιώσιμον;	
KP.	ἀλλ' ἤδε μέντοι μὴ λέγ· οὐ γάρ ἔστ' ἔτι.	
IΣ.	ἀλλὰ κτενεῖς νυμφεῖα τοῦ σαυτοῦ τέχνου;	
KP.	ἀρώσιμοι γάρ χάτερων εἰσὶν γύαι.	
IΣ.	οὐχ ὡς γ' ἔκεινω τῆδε τ' ἦν ἡρμοσμένα.	570
KP.	κακάς ἐγώ γυναικας υἱέσι στυγῶ.	
IΣ.	ῶ φιλταθ' Αἴμον, ὡς σ' ἀτιμάζει πατήρ.	
KP.	ἄγαν γε λυπεῖς καὶ σὺ καὶ τὸ σὸν λέχος.	
XO.	ἢ γάρ στερήσεις τῆσδε τὸν σαυτοῦ γόνον;	

- KP. "Αιδης ὁ παύσων τούσδε τοὺς γάμους ἔφυ.
δεδογμέν", ώς ἔοικε, τήνδε κατθανεῖν.
KP. καὶ σοί γε κάμοι· μὴ τριβάς ἔτ', ἀλλά νιν
κομίζετ' εἴσω, δμῶες, ἐκ δὲ τοῦδε χρὴ
γυναικας εἶναι τάσδε μηδ' ἀνειμένας·
φεύγουσι γάρ τοι χοὶ θρασεῖς, ὅταν πέλας
ἡδη τὸν "Αἰδην εἰσορώσι τοῦ βίου.

575

- στροφὴ α' εὐδαίμονες οἵσι κακῶν ἄγευστος αἰών.
οἵσι γάρ ἂν σεισθῇ θεόθεν δόμοις, ἀτας
οὐδὲν ἐλλείπει γενεᾶς ἐπὶ πλῆθος ἔρπον.
δύοιον ὥστε ποντίαις
οἴδημα δυσπνόιοις ὅταν
Θρήσσαισιν ἔρεβοις ὑφαλον ἐπιδράμη πνοαῖς
κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν
θίνα καὶ δυσάνεμον,
στόνῳ βρέμουσι δ' ἀντιπλῆγες ἀκταί.

585

- στροφὴ α' ἀρχαῖα τὰ Λαβδακιδᾶν οἴκων ὄρῶμαι
πήματα φθιτῶν ἐπὶ πήμασι πίπτοντ',
οὐδ' ἀπαλλάσσει γενεὰν γένος, ἀλλ' ἔρείπει
θεῶν τις, οὐδ' ἔχει λύσιν.
νῦν γάρ ἐσχάτας ὑπέρ
ρίζας ἐτέτατο φάος ἐν Οἰδίπου δόμοις.
κατ' αὖ νιν φοινία θεῶν τῶν
νερτέρων ἀμάρκη κοπίς
λόγου τ' ἄνοια καὶ φρενῶν Ἐρινύς.

590

- στροφὴ β' τέαν, Ζεῦ, δύνασιν τίς ἀν-
δρῶν ὑπερβασία κατάσχοι,
τὰν οὕθ' ὑπνος αἱρεῖ ποθ' ὁ πανταγρεὺς οὔτ'
ἀκάματοι θέοντες
μῆνες; ἀγήρως δὲ χρόνῳ δυνάστας
κατέχεις Ὁλύμπου μαρμαρόεσσαν αἴγλαν.

605

610

τό τ' ἔπειτα καὶ τὸ μέλλον
καὶ τὸ πρὸν ἐπαρκέσει
νόμος· ὁ δ' οὐδὲν ἔρπει
θνατῶν βίοτος πάμπολύ γ' ἔκτὸς ἄτας.

χνιστροφὴ β' ἀ γάρ δὴ πολύπλαγχτος ἐλ-
πὶς πολλοῖς μὲν ὄνασις ἀνδρῶν,
πολλοῖς δ' ἀπάτα κουφονόων ἔρωτων.
εἰδότι δ' οὐδὲν ἔρπει,
πρὸν πυρὶ θερμῷ πόδα τις προσαύσῃ.
σοφίᾳ γάρ ἔκ του κλεινὸν ἔπος πέφανται,
τὸ κακὸν δοκεῖν ποτ' ἐσθλὸν
τῷδ' ἔμμεν, ὅτῳ φρένας
θεὸς ἄγει πρὸς ἄταν.
πράσσει δ' ὀλιγοστὸν χρόνον ἔκτὸς ἄτας.

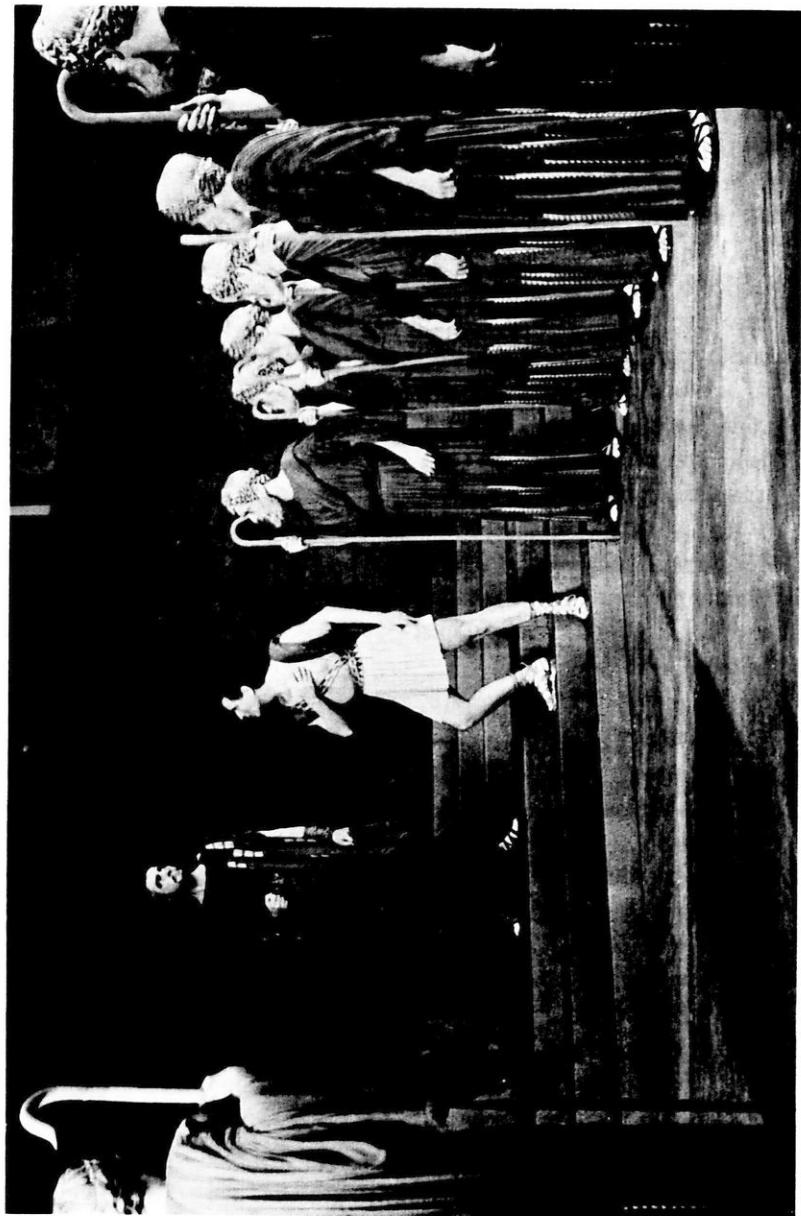
ὅδε μὴν Αἴμων, παίδων τῶν σῶν
νέατον γέννημ', ἀρ' ἀχνύμενος
τῆς μελλογάμου τάλιδος ἥκει
μόρον Ἀντιγόνης,
ἀπάτας λεχέων ὑπεραλγῶν;
τάχ' εἰσόμεσθα μάντεων ὑπέρτερον.
ὦ παῖ, τελείαν φῆφον ἄρα μὴ κλύων
τῆς μελλονύμφου πατρὶ λυσσαίνων πάρει;
ἢ σοὶ μὲν ἡμεῖς πανταχῇ δρῶντες φίλοι;

KP.

ΑΙΜΩΝ

πάτερ, σός εἴμι καὶ σύ μοι γνώμας ἔχων
χρηστὰς ἀπορθοῖς, αἷς ἔγωγ' ἐφέψομαι.
ἐμοὶ γάρ οὐδεὶς ἀξιώσεται γάμος
μείζων φέρεσθαι σοῦ καλῶς ἥγουμένου.
οὕτω γάρ, ὦ παῖ, χρὴ διὰ στέρνων ἔχειν,
γνώμης πατρώας πάντ' ὅπισθεν ἔσταναι.
τούτου γάρ οὖνεκ' ἄνδρες εὔχονται γονάς
κατηκόους φύσαντες ἐν δόμοις ἔχειν,
ώς καὶ τὸν ἔχθρὸν ἀνταμύνωνται κακοῖς

KP.

Κοέντας, Αἴγινας και ό χορός.
(Από θεατρική παράσταση)

καὶ τὸν φίλον τιμῶσιν ἐξ Ἰσου πατρί·
ὅστις δ' ἀνωφέλητα φιτύει τέκνα,645
τί τόνδ' ἄν εἴποις ἀλλο πλὴν αὐτῷ πόνους
φῦσαι, πολὺν δὲ τοῖσιν ἔχθροῖσιν γέλων;
μή νύν ποτ', ὡς παῖ, τάσδ' ὑφ' ἡδονῆς φρένας
γυναικὸς οὖνεχ' ἐκβάλῃς, εἰδὼς ὅτι
ψυχρὸν παραγκάλισμα τοῦτο γίνεται,650
γυνὴ κακὴ ἔχνευνος ἐν δόμοις· τί γάρ
γένοιτ' ἄν Ἑλκος μεῖζον ἢ φίλος κακός;
ἀλλὰ πτύσας ωσεί τε δυσμενῇ μέθες
τὴν παῖδ' ἐν "Αἰδου τήνδε νυμφεύειν τινί.
ἐπεὶ γάρ αὐτὴν εἶλον ἐμφανῶς ἐγώ655
πόλεως ἀπιστήσασαν ἐκ πάσης μόνην,
ψευδῆ γ' ἐμαυτὸν οὐ καταστήσω πόλει,
ἀλλὰ κτενῶ. πρὸς ταῦτ' ἐφυμνείτω Δία
ἔχναιμον· εἰ γάρ δὴ τά γ' ἐγγενῆ φύσει
ἄκοσμα θρέψω, κάρτα τοὺς ἔξω γένους.660
ἐν τοῖς γάρ οἰκείοισιν ὅστις ἔστ' ἀνήρ
χρηστός, φανεῖται καὶ πόλει δίκαιος ὡν.
ὅστις δ' ὑπερβάς ἢ νόμους βιάζεται
ἢ τούπιτάσσειν τοῖς κρατύνουσιν νοεῖ,665
οὐκ ἔστ' ἐπαίνου τούτον ἐξ ἐμοῦ τυχεῖν.
ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦτε χρὴ κλύειν
καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τάναντία.
καὶ τοῦτον ἄν τὸν ἄνδρα θαρσοίην ἐγώ
καλῶς μὲν ἀρχειν, εὖ δ' ἄν ἀρχεσθαι θέλειν,670
δορός τ' ἄν ἐν χειμῶνι προστεταγμένον
μένειν δίκαιον κάγαθὸν παραστάτην.
ἀναρχίας δὲ μεῖζον οὐκ ἔστιν κακόν·
αὕτη πόλεις ὅλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους
οἴκους τίθησιν, ἥδε συμμάχου δορὸς
τροπὰς καταρρήγνυσι· τῶν δ' ὁρθουμένων675
σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἢ πειθαρχία.
οὔτως ἀμυντέ· ἔστι τοῖς κοσμουμένοις,
κούτοι γυναικὸς οὐδαμῶς ἡσσητέα·
κρείσσον γάρ, εἴπερ δεῖ, πρὸς ἄνδρὸς ἐκπεσεῖν,

- κούκ ἄν γυναικῶν ἥσσονες καλοίμεθ' ἄν. 680
- XO. ήμιν μέν, εἰ μὴ τῷ χρόνῳ κεχλέμμεθα,
λέγειν φρονούντως ὡν λέγεις δοχεῖς πέρι.
- AI. πάτερ, θεοὶ φύουσιν ἀνθρώποις φρένας,
πάντων ὅσ' ἔστι χρημάτων ὑπέρτατον.
έγὼ δ' ὅπως σὺ μὴ λέγεις ὀρθῶς τάδε,
οὗτ' ἄν δυναίμην μῆτ' ἐπισταίμην λέγειν. 685
γένοιτο μεντὸν χάτερω καλῶς ἔχον.
σοῦ δ' οὖν πέφυκα πάντα προσκοπεῖν, ὅσα
λέγει τις ἦ πράσσει τις ἦ φέγειν ἔχει:
τὸ γάρ σὸν ὅμμα δεινὸν ἀνδρὶ δημότῃ
λόγοις τοιούτοις, οἷς σὺ μὴ τέρψῃ κλύων.
ἔμοι δ' ἀκούειν ἔσθ' ὑπὸ σκότου τάδε,
τὴν παῖδα ταύτην οἴ' ὀδύρεται πόλις,
πασῶν γυναικῶν ὡς ἀναξιωτάτη
κάκιστ' ἀπ' ἔργων εὐκλεεστάτων φθίνει. 690
ἡτις τὸν αὔτης αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
πεπτῶτ' ἀθαπτον μήθ' ὑπ' ὀμηστῶν κυνῶν
εἴασ' ὀλέσθαι μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος.
οὐχ ἥδε χρυσῆς ἀξία τιμῆς λαχεῖν;
τοιάδ' ἔρεμνή σειγ' ὑπέρχεται φάτις. 700
ἔμοι δὲ σοῦ πράσσοντος εύτυχῶς, πάτερ,
οὐκ ἔστιν οὐδὲν κτῆμα τιμιώτερον.
τί γάρ πατρὸς θάλλοντος εὐχείας τέκνοις
ἄγαλμα μείζον ἦ τί πρὸς παίδων πατρί;
μή νυν ἐν ἥθος μοῦνον ἐν σαυτῷ φόρει,
ώς φῆς σύ, κούδεν ἄλλο, τοῦτ' ὀρθῶς ἔχειν. 705
ὅστις γάρ αὐτὸς ἦ φρονεῖν μόνος δοκεῖ
ἢ γλῶσσαν, ἢν οὐκ ἄλλος, ἢ φυχὴν ἔχειν,
οὐτοὶ διαπτυχθέντες ὠφθησαν κενοί.
ἄλλ' ἄνδρα, κεῖ τις ἦ σοφός, τὸ μανθάνειν
πόλλ' αἰσχρὸν οὐδὲν καὶ τὸ μὴ τείνειν ἄγαν. 710
όρᾶς παρὰ φείθοισι κειμάρροις ὅσα
δένδρων ὑπείκει, κλώνας ὡς ἔκσωζεται,
τὰ δ' ἀντιτείνοντ' αὐτόπρεμν' ἀπόλλυται.
αὕτως δὲ ναός ὅστις ἐγκρατῇ πόδα 715

	τείνας ὑπείκει μηδέν, ὑπτίοις χάτω στρέφας τὸ λοιπὸν σέλμασιν ναυτῆλλεται. ἀλλ’ εἴκε θυμῷ καὶ μετάστασιν δίδου. γνώμη γάρ εἰ τις καὶ ἐμοῦ νεωτέρου πρόσεστι, φήμ’ ἔγωγε πρεσβεύειν πολὺ	720
	φύναί τιν’ ἀνδρα πάντ’ ἐπιστήμης πλέων· εἰ δ’ οὖν, φιλεῖ γάρ τοῦτο μὴ ταύτῃ ρέπειν, καὶ τῶν λεγόντων εὖ καλὸν τὸ μανθάνειν.	
XO.	ἄναξ, σέ τ’ εἰκός, εἴ τι καίριον λέγει, μαθεῖν, σέ τ’ αὖ τοῦδε· εὖ γάρ εἰρηται διπλῆ.	725
KP.	οἱ τηλικοίδε καὶ διδαξόμεσθα δῆ φρονεῖν ὑπ’ ἀνδρὸς τηλικοῦδε τὴν φύσιν;	
AI.	μηδὲν τὸ μὴ δίκαιον· εἰ δ’ ἐγὼ νέος, οὐ τὸν χρόνον χρὴ μᾶλλον ἦ τάργα σκοπεῖν.	
KP.	ἔργον γάρ ἔστι τοὺς ἀκοσμοῦντας σέβειν;	730
AI.	οὐδὲ ἀν κελεύσαιμ’ εὔσεβεῖν ἐς τοὺς κακούς.	
KP.	οὐχ ἥδε γάρ τοι ἄδειπτοι νόσω;	
AI.	οὐ φησι Θήβης τῆσδε ὁμόπτολις λεώς.	
KP.	πόλις γάρ ἡμῖν, ἀμέτ χρὴ τάσσειν, ἐρεῖ;	
AI.	ὅρᾶς τόδε ὡς εἰρηκας ὡς ἄγαν νέος;	735
KP.	ἄλλω γάρ ἦ μοι χρή με τῆσδε ἄρχειν χθονός;	
AI.	πόλις γάρ οὐκ ἔσθ’, ἥτις ἀνδρὸς ἔσθ’ ἐνός.	
KP.	οὐ τοῦ κρατοῦντος ἡ πόλις νομίζεται;	
AI.	καλῶς ἐρήμης γ’ ἀν σὺ γῆς ἄρχοις μόνος.	
KP.	ὅδε, ὡς ἔοικε, τῇ γυναικὶ συμμαχεῖ.	740
AI.	εἴπερ γυνὴ σύ· σοῦ γάρ οὖν προκήδομαι.	
KP.	ὦ παγκάκιστε, διὰ δίκης λών πατρί;	
AI.	οὐ γάρ δίκαια σ’ ἔξαμαρτάνονθ’ ὅρῳ.	
KP.	άμαρτάνω γάρ τὰς ἐμάς ἀρχάς σέβων;	
AI.	οὐ γάρ σέβεις, τιμάς γε τὰς θεῶν πατῶν.	745
KP.	ὦ μιαρὸν ἥθος καὶ γυναικὸς ὕστερον.	
AI.	οὐ τάν ἔλοις ἥσσω γε τῶν αἰσχρῶν ἐμέ.	
KP.	ὦ γοῦν λόγος σοι πᾶς ὑπὲρ κείνης ὅδε.	
AI.	καὶ σοῦ γε κάμου καὶ θεῶν τῶν νερτέρων.	
KP.	ταύτην ποτ’ οὐκ ἔσθ’ ὡς ἔτι ζῶσαν γαμεῖς.	750
AI.	ἥδ’ οὖν θανεῖται καὶ θανοῦσ’ δλεῖ τινα.	

- KP. ἦ κάπαπειλῶν ὡδ' ἐπεξέργη θρασύς;
 AI. τίς δ' ἔστ' ἀπειλὴ πρὸς κενὰς γνώμας λέγειν;
 KP. κλαίων φρενώσεις, ὡν φρενῶν αὐτὸς κενός.
 AI. εἰ μὴ πατήρ ἥσθ', εἴπον ἄν σ' οὐκ εὖ φρονεῖν. 755
 KP. γυναικὸς ὅν δουλευμα, μὴ κώτιλλε με.
 AI. βούλει λέγειν τι καὶ λέγων μηδὲν κλύειν;
 KP. ἔληθες; ἀλλ' οὐ, τόνδ' Ὀλυμπον, ἥσθ' ὅτι,
 καίρων ἐπὶ φόγοισι δεννάσεις ἐμέ.
 ἄγετε τὸ μίσος, ως κατ' ὅμματ' αὐτίκα 760
 παρόντι θνήσκῃ πλησία τῷ νυμφίῳ.
 AI. οὐ δῆτ' ἔμοιγε, τοῦτο μὴ δόξῃς ποτέ,
 οὕθ' ἥδ' ὀλεῖται πλησία, σύ τ' οὐδαμὰ
 τούμὸν προσόφει κρᾶτ' ἐν δφθαλμοῖς ὄρῶν,
 ώς τοῖς θέλουσι τῶν φίλων μαίνῃ ἔνων. 765
 XO. ἀνήρ, ἄναξ, βέβηκεν ἔξ ὄργης ταχὺς·
 νοῦς δ' ἔστι τηλικοῦτος ἀλγήσας βαρύς.
 KP. δράτω, φρονείτω μεῖζον ἢ κατ' ἄνδρ' ιών·
 τῷ δ' οὖν κόρᾳ τώδ' οὐκ ἀπαλλάξει μόρου.
 XO. ἄμφω γάρ αὐτῷ καὶ κατακτεῖναι νοεῖς; 770
 KP. οὐ τήν γε μὴ θιγοῦσαν· εὖ γάρ οὖν λέγεις.
 XO. μόρω δὲ ποίω καὶ σφε βουλεύῃ κτανεῖν;
 KP. ἄγων ἐρῆμος ἔνθ' ἄν ἢ βροτῶν στίβος
 κρύψω πετρώδει ζῶσαν ἐν κατώρυχι,
 φορβῆς τοσοῦτον ώς ἄγος μόνον προθείς,
 ὅπως μίασμα πᾶσ' ὑπεκφύγῃ πόλις. 775
 κάκει τὸν "Αιδην, δν μόνον σέβει θεῶν,
 αίτουμένη που τεύξεται τὸ μὴ θανεῖν,
 ἢ γνώσεται γοῦν ἀλλὰ τηνικαῦθ' ὅτι
 πόνος περισσός ἔστι τὰν "Αιδου σέβειν. 780

ΧΟΡΟΣ

στροφὴ
 "Ερως ἀνίχατε μάχαν,
 "Ερως, δς ἐν κτήμασι πίπτεις,
 δς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς
 νεάνιδος ἐννυχεύεις,

φοιτᾶς δ' ὑπερπόντιος ἐν τ' ἀγρονόμοις αὐλαῖς·
καὶ σ' οὕτ' ἀθανάτων φύξιμος οὐδεὶς
οὕθ' ἀμερίων σέ γ' ἀνθρώπων· ὁ δ' ἔχων μέμηνεν.

785

ἀντιστροφή.
σὺ καὶ δικαίων ἀδίκους
φρένας παρασπᾶς ἐπὶ λώβῳ·
σὺ καὶ τόδε νεῖκος ἀνδρῶν
ξύναιμον ἔχεις ταράξας.
νικᾷ δ' ἐναργῆς βλεφάρων ἴμερος εὐλέκτρου
νύμφας, τῶν μεγάλων πάρεδρος ἐν ἀρχαῖς
θεσμῶν· ἀμαχος γὰρ ἐμπαίζει θεός Αφροδίτα.

795

800

νῦν δ' ἥδη γὰρ καύτδες θεσμῶν
ἔξω φέρομαι τάδ' ὄρῶν, ἵσχειν δ'
οὐκέτι πηγᾶς δύναμαι δαχρύων,
τὸν παγκοίταν ὅθ' ὄρω θάλαμον
τήνδ' Ἀντιγόνην ἀνύτουσαν

805

AN. στρ. α' ὁρᾶτ' ἔμ', ω γὰς πατρίας πολῖται,
τὰν νεάταν ὄδὸν
στείχουσαν, νέατον δὲ φέγ-
γος λεύσσουσαν ἀελίου,
κούποτ' αὔθις· ἀλλά μ' ὁ παγ-
κοίτας "Αἰδας ζῶσαν ὅγει
τὰν Ἀχέροντος
ἀκτάν, οὕθ' ὑμεναίων
ἔγκληρον οὕτ' ἐπινυμφίδιος
πώ μέ τις ὕμνος
ὕμνησεν, ἀλλ' Ἀχέροντι νυμφεύσω.

810

815

XO. οὐκοῦν κλεινὴ καὶ ἔπαινον ἔχουσ'

ἐς τόδ' ἀπέρχῃ κεῦθος νεκύων,
οὔτε φθινάσιν πληγεῖσα νόσοις
οὔτε ξιφέων ἐπίχειρα λαχοῦσ',
ἀλλ' αὐτόνομος, ζῶσα μόνη δὴ
θνατῶν Ἀΐδαν καταβήσῃ.

820

AN. ἀντ. α' ἔρχουσα δὴ λυγροτάταν ὄλεσθαι
τὰν Φρυγίαν ξέναν
Ταντάλου Σιπύλω πρὸς ἄ-
κρω, τὰν κισσός ώς ἀτενής
πετραία βλάστα δάμασεν·
καί νιν ὅμβροι τακομέναν,
ώς φάτις ἀνδρῶν,
χιών τ' οὐδαμὰ λείπει,
τέγγει δ' ὑπ' ὀφρύσι παγκλαύτοις
δειράδας· ἢ με
δαίμων ὄμοιοτάταν κατευνάζει.

825

XO. ἀλλὰ θεός τοι καὶ θεογεννής,
ἡμεῖς δὲ βροτοὶ καὶ θνητογενεῖς.
καίτοι φθιμένα μέγα τάκοῦσαι
τοῖς ἴσοθέοις ἔγκληρα λαχεῖν
ξῶσαν καὶ ἔπειτα θανοῦσαν.

835

AN. στρ. β' οἵμοι γελῶμαι. τί με, πρὸς θεῶν πατρώων,
οὐκ οἰχομέναν ὑβρίζεις, ἀλλ' ἐπίφαντον;
ὦ πόλις, ὡς πόλεως
πολυκτήμονες ἀνδρες·
ἴω Διρκαῖαι κρῆναι
Θήβας τ' εὔαρμάτου ἄλσος, ἔμπας
ξυμμάρτυρας ὕμμ' ἐπικτῶμαι,
οἵα φίλων ἀκλαυτος, οἴοις νόμοις
πρὸς ἔργμα τυμβόχωστον ἔρχομαι τάφου ποταινίου.
ἴω δύστανος,
οὕτ' ἐν βροτοῖσιν οὕτ' ἐν νεκροῖσιν
μέτοικος, οὐ ξῶσιν οὐ θανοῦσιν.

840

845

XO. προβᾶσ' ἐπ' ἔσχατον θράσους
ὑψηλὸν ἐς Δίκας βάθρον
προσέπεσες, ὡς τέχνον,
πατρῷον δ' ἐκτίνεις τιν' ἀθλον.

855

- AN. ἀντ. β' ἔψαυσας ἀλγεινοτάτας ἐμοὶ μερίμνας,
 πατρὸς τριπόλιστον οἴτον τοῦ τε πρόπαντος
 ἀμετέρου πότμου 860
 κλεινοῖς Λαβδακίδαισιν.
 Ιώ ματρῷαι λέκτρων
 ἀται κοιμήματά τ' αὐτογέννητ'
 ἐμῷ πατρὶ δυσμόρου ματρός,
 οἵων ἐγώ ποθ' ἀ ταλαιφρῶν ἔψυν·
 πρὸς οὓς ἀραιοῖς, ἄγαμοις, ἀδ' ἐγὼ μέτοικος ἔρχομαι.
 Ιώ δυσπότμων,
 κασίγνητε, γάμων κυρήσας, 870
 θανὼν ἔτ' οὔσαν κατήναρές με.
- XO.
 σέβειν μὲν εύσέβειά τις·
 κράτος δ', ὅτῳ κράτος μέλει,
 παραβατὸν οὐδαμῷ πέλει.
 σὲ δ' αὐτόγνωτος ὥλεσ' ὄργά. 875
- AN. ἐπῳδ. ἄχλαυτος, ἀφιλος, ἀνυμέναιος ταλαιφρῶν ἄγομαι
 τάνδ' ἔτοιμαν ὁδόν.
 οὐκέτι μοι τόδε λαμπάδος ιερὸν ὅμμα
 θέμις ὄρāν ταλαίνα, 880
 τὸν δ' ἐμὸν πότμον ἀδάκρυτον οὐδεὶς φίλων στενάζει.
 KP.
 ἀρ' ἵστ' ἀοιδᾶς καὶ γόους πρὸ τοῦ θανεῖν
 ώς οὐδὲ ἄν εἰς παύσαιτ' ἀν, εἰ χρείη, λέγων;
 οὐκ ἀξεθ' ώς τάχιστα; καὶ κατηρεφεῖ
 τύμβῳ περιπτύξαντες, ώς εἱρηκ' ἐγώ,
 ἀφετε μόνην ἑρῆμον, εἴτε χρῆ θανεῖν
 εἴτ' ἐν τοιαύτῃ ζώσα τυμβεύειν στέγη·
 ήμεις γὰρ ἀγνοὶ τούπι τήνδε τὴν κόρην.
 μετοικίας δ' οὖν τῆς ἀνω στερήσεται. 885
- AN.
 ώ τύμβος, ώ νυμφεῖον, ώ κατασκαφῆς
 οἰκησις ἀείφρουρος, οἱ πορεύομαι
 πρὸς τοὺς ἐμαυτῆς, ὃν ἀριθμὸν ἐν νεκροῖς
 πλεῖστον δέδεκται Φερσέφασσ' ὀλωλότων.
 ών λοισθία γά καὶ κάκιστα δὴ μακρῷ
 κάτειμι, πρίν μοι μοῖραν ἔξήκειν βίου. 895

- ἐλθοῦσα μέντοι κάρτ' ἐν ἐλπίσιν τρέφω
 φίλη μὲν ἥξειν πατρί, προσφιλῆς δὲ σοί,
 μῆτερ, φίλη δὲ σοί, κασίγνητον κάρα·
 ἐπει θανόντας αὐτόχειρ ύμας ἔγώ
 900
 θλουσα κάκούσμησα κάπιτυμβίους
 χοάς ἔδωκα. νῦν δέ, Πολύνεικες, τὸ σὸν
 δέμας περιστέλλουσα τοιάδ' ἀρνυμαι.
 καίτοι σ' ἔγώ τίμησα τοῖς φρονοῦσιν εὖ.
 οὐ γάρ ποτ' οὔτ' ἄν, εἰ τέχν', ὃν μήτηρ ἔψυν,
 οὔτ' εἰ πόσις μοι κατθανὼν ἐτήκετο,
 905
 βίᾳ πολιτῶν τόνδ' ἄν ἡρόμην πόνον.
 τίνος νόμου δὴ ταῦτα πρὸς χάριν λέγω;
 πόσις μὲν ἄν μοι κατθανόντος ἄλλος ἦν,
 καὶ παῖς ἀπ' ἄλλου φωτός, εἰ τοῦδ' ἡμπλακον,
 910
 μητρὸς δ' ἐν "Αἰδου καὶ πατρὸς κεκευθότοιν
 οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις ἄν βλάστοι ποτέ.
 τοιῷδε μέντοι σ' ἐκπροτιμήσασ' ἔγώ
 νόμῳ, Κρέοντι ταῦτ' ἔδοξε ἀμαρτάνειν
 καὶ δεινὰ τολμᾶν, ὡς κασίγνητον κάρα.
 915
 καὶ νῦν ἄγει με διὰ χερῶν οὕτω λαβὼν
 ἀλεκτρον, ἀνυμέναιον, οὕτε του γάμου
 μέρος λαχοῦσαν οὕτε παιδείου τροφῆς,
 ἀλλ' ὡδ' ἐρῆμος πρὸς φίλων ή δύσμορος
 ζώσ' ἐς θανόντων ἔρχομαι κατασκαφάς:
 920
 ποίαν παρεξελθοῦσα δαιμόνων δίκην;
 τί χρή με τὴν δύστηνον ἐς θεοὺς ἔτι
 βλέπειν; τίν' αὐδᾶν ἔνυμάχων; ἐπεί γε δὴ
 τὴν δυσσέβειαν εύσεβούσ' ἐκτησάμην.
 ἀλλ' εἰ μὲν οὖν τάδ' ἔστιν ἐν θεοῖς καλά,
 925
 παθόντες ἄν ξυγγνοῦμεν ἡμαρτηκότες.
 εἰ δ' οἴδε ἀμαρτάνουσι, μὴ πλείω κακὰ
 πάθοιεν ή καὶ δρῶσιν ἐκδίκως ἐμέ.
 ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνέμων αύται
 ϕυχῆς ρίποι τήνδε γ' ἔχουσιν.
 930
 ΧΟ.
 ΚΡ.
 τοιγάρ τούτων τοῖσιν ἄγουσιν
 κλαύμαθ' ὑπάρξει βραδυτῆτος ὑπερ.

- AN. οἵμοι, θανάτου τοῦτ' ἐγγυτάτω
τούπος ἀφίκται.
- XO. θαρσεῖν οὐδὲν παραμυθοῦμαι,
μὴ οὐ τάδε ταύτῃ κατακυροῦσθαι.
- AN. ὡς γῆς Θήβης ἀστυ πατρῷον
καὶ θεοὶ προγενεῖς,
ἄγομαι δὴ κούκέτι μέλλω.
λεύσσετε, Θήβης οἱ κοιρανίδαι,
τὴν βασιλειδῶν μούνην λοιπήν,
οἴα πρὸς οἶων ἀνδρῶν πάσχω
τὴν εὔσεβίαν σεβίσασα.
- 935
- XO. στρ. ς' ἔτλα καὶ Δανάας οὐράνιον φῶς
ἀλλάξαι δέμας ἐν χαλκοδέτοις αὐλαῖς·
χρυπτομένα δ' ἐν τυμβήρει θαλάμῳ κατεζεύχθη.
καίτοι καὶ γενεῷ τίμιος, ὡς παῖ παῖ,
καὶ Ζηνὸς ταμιεύεσκε γονὰς χρυσορύτους.
- 945
- ἀλλ' ἀ μοιριδία τις δύνασις δεινά·
οὔτ' ἄν νιν δλβος οὔτ' Ἀρης,
οὐ πύργος, οὐχ ἀλίκτυποι
κελαιναὶ νᾶες ἐκφύγοιεν.
- 950
- ἀντ. ς' ζεύχθη δ' δέξυχολος παῖς ὁ Δρύαντος,
'Ηδωνῶν βασιλεύς, χερτομίοις ὀργαῖς,
ἐκ Διονύσου πετρώδει κατάφαρκτος ἐν δεσμῷ·
οὕτω τᾶς μανίας δεινὸν ἀποστάξει
ἀνθηρόν τε μένος· κείνος ἐπέγνω μανίαις
ψαύων τὸν θεὸν ἐν χερτομίοις γλώσσαις.
παύεσκε μὲν γάρ ἐνθέους
γυναικας εὗιόν τε πῦρ,
φιλαύλους τ' ἡρέθιζε Μούσας.
- 955
- στροφὴ β' παρὰ δὲ Κυανέων πελαγέων διδύμας ἀλὸς
ἀκταὶ Βοσπόριαι ίδ' ὁ Θρηκῶν ἀξενος
Σαλμυδησσός, ἵν' ἀγχίπολις Ἀρης
δισσοῖσι Φινεῖδαις
- 960
- 965
- παρὰ δὲ Κυανέων πελαγέων διδύμας ἀλὸς
ἀκταὶ Βοσπόριαι ίδ' ὁ Θρηκῶν ἀξενος
Σαλμυδησσός, ἵν' ἀγχίπολις Ἀρης
δισσοῖσι Φινεῖδαις
- 970

εἰδεν ἀρατὸν ἔλχος
τυφλωθὲν ἕξ ἀγρίας δάμαρτος
ἀλαὸν ἀλαστόροισιν ὄμμάτων κύκλοις,
ἀραχθέντων ύφ' αἴματηραῖς
χείρεσσι καὶ κερκίδων ἀκμαῖσιν.

975

ἀντιστρ. β'
κατὰ δὲ ταχόμενοι μέλεοι μελέαν πάθαν
κλαῖον, ματρὸς ἔχοντες ἀνύμφευτον γονάν.
ἀ δὲ σπέρμα μὲν ἀρχαιογόνων
ἄντασ' Ἐρεχθειδᾶν,
τηλεπόροις δ' ἐν ἄντροις
τράφη θυέλλαισιν ἐν πατρῷαις
Βορεάς ἀμιππος ὁρθόποδος ύπερ πάγου
θεῶν παῖς· ἀλλὰ κάπ' ἔκείνα
Μοῖραι μακραίωνες ἔσχον, ὡς παῖ.

980

985

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Θήβης ἄνακτες, ἥκομεν κοινὴν ὄδὸν
δύ' ἔξ ἐνὸς βλέποντες τοῖς τυφλοῖσι γάρ
αὕτη κέλευθος ἐκ προηγγητοῦ πέλει.

990

KP. τί δ' ἔστιν, ὡς γεραιὲ Τειρεσία, νέον;
TEI. ἐγὼ διδάξω, καὶ σὺ τῷ μάντει πιθοῦ.
KP. οὔκουν πάρος γε σῆς ἀπεστάτουν φρενός.
TEI. τοιγάρ δι' ὁρθῆς τήνδ' ἐναυκλήρεις πόλιν.
KP. ἔχω πεπονθώς μαρτυρεῖν ὀνήσιμα.

995

TEI. φρόνει βεβώς αὐτὸν ἐπὶ ξυροῦ τύχης.
KP. τί δ' ἔστιν; ὡς ἐγὼ τὸ σὸν φρίσσω στόμα.
TEI. γνώσῃ, τέχνης σημεῖα τῆς ἐμῆς κλύων.

ἐς γάρ παλαιὸν θάκον ὁρνιθοσκόπον
ἴζων, ἵν' ἦν μοι παντὸς οἰλωνοῦ λιμήν,
ἀγνῶτ' ἀκούω φθόγγον ὁρνιθῶν, κακῷ
κλάζοντας οἰστρῳ καὶ βεβαρβαρωμένῳ.
καὶ σπῶντας ἐν χηλαῖσιν ἀλλήλους φοναῖς
ἔγρων· πτερῶν γάρ φοιβδος οὐκ ἀσημος ἦν.
εὐθὺς δὲ δείσας ἐμπύρων ἐγευόμην

1000

1005

βωμοῖσι παμφλέκτοισιν· ἔκ δὲ θυμάτων
 Ἡφαιστος οὐχ ἔλαμπεν, ἀλλ' ἐπὶ σποδῷ
 μαδῶσα κηρίς μηρίων ἐτήκετο
 κάκτυφε κάνεπτε, καὶ μετάρσιοι
 χολαὶ διεσπείροντο, καὶ καταρρεῖς
 μηροὶ καλυπτῆς ἐξέκειντο πιμελῆς.1010
 τοιαῦτα παιδὸς τοῦδ' ἐμάνθανον πάρα,
 φθίνοντ' ἀσήμων ὄργίων μαντεύματα·
 ἐμοὶ γὰρ οὗτος ἡγεμών, ἄλλοις δ' ἐγώ.
 καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἔκ φρενὸς νοσεῖ πόλις·1015
 βωμοὶ γὰρ ἡμῖν ἐσχάραι τε παντελεῖς
 πλήρεις ὑπ' οἰωνῶν τε καὶ κυνῶν βορᾶς
 τοῦ δυσμόρου πεπτῶτος Οἰδίπου γόνου.
 καὶ τοῦ δέχονται θυστάδας λιτάς ἔτι
 θεοὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲ μηρίων φλόγα,1020
 οὐδὲ ὅρνις εὐσήμους ἀπορροιβδεῖ βοάς,
 ἀνδροφθόρου βεβρώτες αἴματος λίπος.
 ταῦτ' οὖν, τέκνον, φρόνησον· ἀνθρώποισι γὰρ
 τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τούξαμαρτάνειν·
 ἐπεὶ δ' ἀμάρτῃ, κεῖνος οὐκέτ' ἔστι ἀνὴρ1025
 ἀβουλος οὐδὲ ἀνολβος, ὅστις ἐς κακὸν
 πεσὼν ἀκήται μηδ' ἀκίνητος πέλη.
 αὐθαδία τοι σκαιότητ' ὀφλισκάνει.
 ἀλλ' εἴκε τῷ θανόντι μηδ' ὀλωλότα
 κέντει· τίς ἀλκὴ τὸν θανόντ' ἐπικτανεῖν;1030
 εὖ σοι φρονήσας εὖ λέγω· τὸ μανθάνειν δ'
 ἥδιστον εὖ λέγοντος, εἰ κέρδος φέρει.
 Ὡ πρέσβυ, πάντες ὥστε τοξόται σκοποῦ
 τοξεύετ' ἀνδρὸς τοῦδε, κούδε μαντικῆς1035
 ἀπραχτος ύμιν εἱμι, τῶν δ' ὑπαὶ γένους
 ἐξημπόλημαι κάμπεφόρτισμαι πάλαι.
 κερδαίνετ', ἐμπολάτε τάπο Σάρδεων
 ἥλεκτρον, εἰ βούλεσθε, καὶ τὸν Ἰνδικὸν
 γρυσόν, τάφω δ' ἐκεῖνον οὐχὶ κρύψετε,1040
 οὐδὲ εἰ θέλουσ' οἱ Ζηγὸς αἰετοὶ βορὰν
 φέρειν νιν ἀρπάζοντες ἐς Διὸς θρόνους,

KP.

- ούδ' ὡς μίασμα τοῦτο μὴ τρέσας ἐγὼ
θάπτειν παρήσω κεῖνον· εὖ γάρ οἶδ' ὅτι
θεοὺς μιαίνειν οὕτις ἀνθρώπων σθένει.
πίπτουσι δ', ὡς γεραιὲ Τειρεσία, βροτῶν
χοὶ πολλὰ δεινοὶ πτώματ' αἰσχρού', ὅταν λόγους
αἰσχρούς καλῶς λέγωσιν τοῦ κέρδους χάριν.
φεῦ,
ἀρ' οἰδεν ἀνθρώπων τις, ἀρα φράζεται,
KP. τί χρῆμα; ποῖον τοῦτο πάγκοινον λέγεις;
TEI. δόσω κράτιστον κτημάτων εὐβουλία;
KP. δόσωπερ, οἷμαι, μὴ φρονεῖν πλείστη βλάβῃ.
TEI. ταύτης σὺ μέντοι τῆς νόσου πλήρης ἔφυς.
KP. οὐ βούλομαι τὸν μάντιν ἀντειπεῖν κακῶς.
TEI. καὶ μὴν λέγεις, φευδῆ με θεσπίζειν λέγων.
KP. τὸ μαντικὸν γάρ πᾶν φιλάργυρον γένος.
TEI. τὸ δ' ἐκ τυράννων αἰσχροκέρδειαν φιλεῖ.
KP. ἀρ' οἰσθα ταγούς ὄντας ἀν λέγγης λέγων;
TEI. οἰδ'; ἐξ ἐμοῦ γάρ τήνδ' ἔχεις σώσας πόλιν.
KP. σοφὸς σὺ μάντις, ἀλλὰ τάδικεῖν φιλῶν.
TEI. δρσεις μὲ τάκινητα διὰ φρενῶν φράσαι.
KP. κίνει, μόνον δὲ μὴ πὶ κέρδειν λέγων.
TEI. οὔτω γάρ ηδη καὶ δοκῶ τὸ σὸν μέρος.
KP. ὡς μὴ ὑπολήσων ἵσθι τὴν ἐμὴν φρένα.
TEI. ἀλλ' εὖ γέ τοι κάτισθι μὴ πολλούς ἔτι
τρόχους ἀμιλλητῆρας ἥλίου τελῶν,
ἐν οἷσι τῶν σῶν αὐτὸς ἐκ σπλαγχνῶν ἔνα
νέκυν νεκρῶν ἀμοιβὸν ἀντιδοὺς ἔσῃ,
ἀνθ' ὧν ἔχεις μὲν τῶν ἄνω βαλῶν κάτω
ψυχὴν τ' ἀτίμως ἐν τάφῳ κατώκισας,
ἔχεις δὲ τῶν κάτωθεν ἐνθάδ' αὖ θεῶν
ἀμοιβὸν, ἀκτέριστον, ἀνόσιον νέκυν.
ῶν οὔτε σοὶ μέτεστιν οὔτε τοῖς ἄνω
θεοῖσιν, ἀλλ' ἐκ σοῦ βιάζονται τάδε.
τούτων σε λωβητῆρες ὑστεροφθόροι
λογῶσιν "Αἰδους καὶ θεῶν Ἐρινύες,
ἐν τοῖσιν αὐτοῖς τοῖσδε ληφθῆναι κακοῖς.
1045
1050
1055
1060
1065
1070
1075

- καὶ ταῦτ' ἀθρησον εἰ κατηργυρωμένος
 λέγω· φανεῖ γάρ οὐ μαχροῦ χρόνου τριβὴ
 ἀνδρῶν, γυναικῶν σοῖς δόμοις κωκύματα.
 ἐχθραὶ δὲ πᾶσαι συνταράσσονται πόλεις,
 1080
 ὅσων σπαράγματ' ἢ κύνες καθήγνισαν
 ἢ θῆρες ἢ τις πτηνὸς οἰωνός, φέρων
 ἀνόσιον ὄσμήν ἔστιουχον ἐς πόλιν.
 τοιαῦτά σου, λυπεῖς γάρ, ὥστε τοξότης,
 ἀφῆκα θυμῷ καρδίας τοξεύματα
 1085
 βέβαια, τῶν σὺ θάλπος οὐχ ὑπεκδραμῇ.
 ὡς παῖ, σὺ δ' ἡμᾶς ἀπαγε πρός δόμους, ἵνα
 τὸν θυμὸν οὗτος ἐς νεωτέρους ἀφῇ,
 καὶ γνῷ τρέφειν τὴν γλώσσαν ἡσυχωτέραν
 τὸν νοῦν τ' ἀμεινώ τῶν φρενῶν ἢ νῦν φέρει.
 1090
- XO. ἀνήρ, ἄναξ, βέβηκε δεινὰ θεσπίσας·
 ἐπιστάμεσθα δ' ἐξ ὅτου λευκὴν ἐγώ
 τήνδ' ἐκ μελαίνης ἀμφιβάλλομαι τρίχα,
 μή πώ ποτ' αὐτὸν φεύδοις ἐς πόλιν λακεῖν.
- KP. ἔγρωκα καύτός καὶ ταράσσομαι φρένας·
 1095
 τό τ' εἰκαθεῖν γάρ δεινόν, ἀντιστάντα δὲ
 ἄτῃ πατάξαι θυμὸν ἐν δεινῷ πάρα.
- XO. εὐβουλίας δεῖ, παῖ Μενοικέως, Κρέον.
 KP. τί δῆτα χρὴ δρᾶν; φράζε· πείσομαι δ' ἐγώ.
 XO. ἐλθὼν κόρην μὲν ἐκ κατώρυχος στέγης
 1100
 ἀνεῖ, κτίσον δὲ τῷ προκειμένῳ τάφον.
 KP. καὶ ταῦτ' ἐπαινεῖς καὶ δοκεῖς παρεικαθεῖν;
 XO. ὅσον γ', ἄναξ, τάχιστα· συντέμνουσι γάρ
 θεῶν ποδώκεις τοὺς κακόφρονας βλάβαι.
 KP. οἴμοι· μόλις μέν, καρδίας δ' ἐξίσταμαι
 1105
 τὸ δρᾶν, ἀνάγκῃ δ' οὐχὶ δυσμαχητέον.
 XO. δρᾶ νυν τάδ' ἐλθὼν μηδ' ἐπ' ὄλλοισιν τρέπε.
 KP. ὥδ', ως ἔχω, στείχοιμ' ἄν. ἵτ' ἵτ' ὀπάονες,
 οἵ τ' ὄντες οἵ τ' ἀπόντες, ἀξίνας χεροῖν
 ὄρμασθ' ἐλόντες εἰς ἐπόφιον τόπον.
 1110
 ἐγὼ δ', ἐπειδὴ δόξα τῇδ' ἐπεστράφη,
 αὐτὸς τ' ἔδησα καὶ παρὼν ἐκλύσομαι·

δέδοικα γάρ, μή τούς καθεστῶτας νόμους
ἀριστον ἢ σφέζοντα τὸν βίον τελεῖν.

ΧΟ. στρ. χ' Πολυώνυμε, Καδμείας ἄγαλμα νύμφας
καὶ Διὸς βαρυβρεμέτα γένος,

κλυτὰν ὃς ἀμφέπεις
Ίταλίαν, μέδεις δὲ
παγκοίνοις Ἐλευσινίας

Δηϊοὺς ἐν χόλποις,
ἄντα Βαχχεῦ, Βαχχᾶν ματρόπολιν Θήβαν
ναιετῶν παρ' ὑγροῖς
Ισμηνοῦ ῥείθροις ἀγρίου τ'
ἐπὶ σπορῷ δράκοντος.

ἀντιστρ. χ' σὲ δ' ὑπὲρ διλόφου πέτρας στέροψ ὅπωπε
λιγνύς, ἔνθα Κωρύκιαι νύμφαι
στείχουσι Βαχχίδες

Κασταλίας τε νάμα·
καί σε Νυσσίων ὀρέων
κισσήρεις ὅχθαι

χλωρά τ' ἀκτὰ πολυστάφυλος πέμπει,
ἀμβρότων ἐπέων
εύαξόντων, Θηβαῖας
ἐπισκοποῦντ' ἀγυιάς.

στροφὴ β' τὰν ἐκ πασῶν τιμῆς ὑπερτάταν πόλεων
ματρὶ σὺν κεραυνίχ·

καὶ νῦν, ὡς βιαίας ἔχεται
πάνδαμος πόλις ἐπὶ νόσου,
μολεῖν καθαρσίω ποδὶ Παρνασσίαν
ὑπὲρ κλιτὺν ἢ στονόεντα πορθμόν.

ἀντιστρ. β' ἵω πύρπνων ἀστρων χοραγὲ καὶ νυχίων
φθεγμάτων ἐπίσχοπε,
παῖ Διὸς γένεθλον, προφάνηθ',
ἄναξ, σαῖς ἄμα περιπόλοις
Θυίασιν, αἷς σε μαινόμεναι πάννυχοι
χορεύουσιν τὸν ταμίαν Ταχχον.

1115

1120

1125

1130

1135

1140

1145

1150

ΑΓΓΕΛΟΣ

- Κάδμου πάροικοι καὶ δόμων Ἀμφίονος,
οὐκ ἔσθ' ὄποιον στάντ' ἀν ἀνθρώπου βίον
οὔτ' αἰνέσαιμ' ἀν οὕτε μεμφαίμην ποτέ.
τύχη γὰρ ὁρθοῖ καὶ τύχη καταρρέπει
τὸν εὐτυχοῦντα τὸν τε δυστυχοῦντ' ἀεί,
καὶ μάντις οὐδεὶς τῶν καθεστώτων βροτοῖς. 1155
- Κρέων γὰρ ἦν ζηλωτός, ὡς ἐμοί, ποτέ,
σώσας μὲν ἐχθρῶν τήνδε Καδμείαν χθόνα
λαβών τε χώρας παντελῆ μοναρχίαν
ηὔθυνε, θάλλων εὐγενεῖ τέκνων σπορᾷ.
καὶ νῦν ἀφεῖται πάντα· τὰς γὰρ ἡδονὰς
ὅταν προδῶσιν ἀνδρες, οὐ τίθημ' ἐγὼ
ζῆν τοῦτον, ἀλλ' ἔμψυχον τίγοῦμαι νεκρόν.
πλούτει τε γὰρ κατ' οἰκον, εἰ βιούλει, μέγα
καὶ ζῆ τύραννον σχῆμ' ἔχων· ἐάν δ' ἀπῆ
τούτων τὸ χαίρειν, τάλλ' ἐγὼ καπνοῦ σκιᾶς
οὐκ ἀν πριαίμην ἀνδρὶ πρὸς τὴν ἡδονήν. 1160
- ΧΟ.
ΑΓ.
ΧΟ.
ΑΓ.
ΧΟ.
ΑΓ.
ΧΟ.
ΑΓ.
ΧΟ.
ΑΓ.
ΧΟ.
- τί δ' αὖ τόδ' ἄχθιος βασιλέων ἥκεις φέρων;
τεθνᾶσιν· οἱ δὲ ζῶντες αἴτιοι θανεῖν.
καὶ τίς φονεύει; τίς δ' ὁ κείμενος; λέγε.
Αἴμων ὅλωλεν, αὐτόχειρ δ' αἰμάσσεται.
πότερα πατρώας ἦ πρὸς οἰκείας χερός;
αὐτὸς πρὸς αὐτοῦ, πατρὶ μηνίσας φόνου.
ὦ μάντι, τοῦπος ὡς ἄρ' ὁρθὸν ἤνυσας.
ὡς ὡδ' ἐχόντων τῶνδε βουλεύειν πάρα.
καὶ μὴν ὄρω τάλαιναν Εύρυδίκην ὄμοι
δάμαρτα τὴν Κρέοντος· ἐκ δὲ δωμάτων
ἥτοι κλύουσα παιδὸς ἦ τύχῃ περᾶ. 1175
- 1165
1170
1175
1180

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

- ὦ πάντες ἀστοί, τῶν λόγων ἐπησθόμην
πρὸς ἔξοδον στείχουσα, Παλλάδος θεᾶς
ὄπως ίκοίμην εύγμάτων προσήγορος. 1185

«Λιθόστρωτον νυμφεῖον "Αἰδου".

καὶ τυγχάνω τε κλῆθρ' ἀνασπαστοῦ πύλης
χαλῶσα καί με φθόγγος οἰκείου κακοῦ
βάλλει δι' ὕτων ὑπτία δὲ κλίνομαι
δείσασα πρὸς δύμωασι κάποπλήσομαι.
ἀλλ' ὅστις ἦν ὁ μῦθος, αὐθίς εἴπατε·
κακῶν γάρ οὐκ ἄπειρος οὖσ' ἀκούσομαι.

ΑΓ.   1190
έγώ, φίλη δέσποινα, καὶ παρὼν ἐρῶ
κούδεν παρήσω τῆς ἀληθείας ἔπος·
τί γάρ σε μαλθάσσοιμ' ἄν, ὃν ἐς ὕστερον
ψεῦσται φανούμεθ'; ὀρθὸν ἀλγθεῖ' δεῖ.
έγώ δὲ σῷ ποδαγρὸς ἐσπόμην πόσει
πεδίον ἐπ' ἄκρον, ἔνθ' ἔκειτο νηλεές
κυνοσπάρακτον σῶμα Πολυνείκους ἔτι·
καὶ τὸν μέν, αἰτήσαντες ἐνοδίαν θεὸν
Πλούτωνά τ' ὄργας εὔμενεῖς κατασχεθεῖν,

1190

1195

1200

λούσαντες ἀγρὸν λουτρὸν ἐν νεοσπάσιν
 θαλλοῖς, ὃ δὴ λέλειπτο, συγκατήθομεν,
 καὶ τύμβον ὄρθοχρανον οἰκείας χθονὸς
 χώσαντες αὖθις πρὸς λιθόστρωτον κόρης
 νυμφεῖον "Αἰδου κοῖλον εἰσεβαίνομεν.
 φωνῆς δ' ἀπαθεν ὄρθιῶν κωκυμάτων
 κλύει τις ἀκτέριστον ἀμφὶ παστάδα,
 καὶ δεσπότη Κρέοντι σημαίνει μολών·
 τῷ δ' ἀθλίας ἀσημα περιβαίνει βοῆς
 ἔρποντι μᾶλλον ἀσσον, οἰμώξας δ' ἔπος
 ἵησι δυσθρήνητον· ὡς τάλας ἐγώ,
 ἀρ' εἰμὶ μάντις; ἀρα δυστυχεστάτην
 κέλευθον ἔρπω τῶν παρελθουσῶν ὁδῶν;
 παιδός με σαίνει φθόγγος· ἀλλά, πρόσπολοι,
 ἵτ' ἀσσον ὠκεῖς καὶ παραστάντες τάφῳ
 ἀθρήσαθ', ἀρμὸν χώματος λιθοσπαδῆ
 δύντες πρὸς αὐτὸν στόμιον, εἰ τὸν Αἴμονος
 φθόγγον συνίημ' ἢ θεοῖσι κλέπτομαι.
 τάδ' ἐξ ἀθύμου δεσπότου κελευμάτων
 ἥθροῦμεν· ἐν δὲ λοισθίῳ τυμβεύματι
 τὴν μὲν κρεμαστὴν αὐχένος κατείδομεν,
 βρόχῳ μιτώδει σινδόνος καθημμένην,
 τὸν δ' ἀμφὶ μέσσῃ περιπετῇ προσκείμενον,
 εὐνῆς ἀποιμώζοντα τῆς κάτω φθορὰν
 καὶ πατρὸς ἔργα καὶ τὸ δύστηνον λέχος.
 ὁ δ' ὡς ὄρφη σφε, στυγνὸν οἰμώξας ἔσω
 χωρεῖ πρὸς αὐτὸν κάνακωκύσας καλεῖ·
 ὡς τλῆμον, οἶον ἔργον εἰργασαι; τίνα
 νοῦν ἔσχες; ἐν τῷ συμφορᾶς διεφθάρης;
 ἔξελθε, τέκνον, ἱκέσιός σε λίσσομαι.
 τὸν δ' ἀγρίοις ὅσσοισι παπτήνας ὁ παῖς,
 πτύσας προσώπῳ κούδεν ἀντειπών, ξίφους
 ἔλκει διπλοῦς κνώδοντας, ἐκ δ' ὄρμωμένου
 πατρὸς φυγαῖσιν ἡμπλαχ· εἴθ' ὁ δύσμορος
 αὐτῷ χολωθείς, ὕσπερ εἰχ' ἐπενταθείς
 ἥρεισε πλευραῖς μέσσον ἔγχος, ἐς δ' ὑγρὸν

1205

1210

1215

1220

1225

1230

1235

- ἀγκῶν' ἔτ' ἔμφρων παρθένον προσπτύσσεται,
καὶ φυσιῶν ὀξεῖαν ἐκβάλλει ροήν
λευκῇ παρειὰ φοινίου σταλάγματος.
κείται δὲ νεκρὸς περὶ νεκρῶ, τὰ νυμφικὰ
τέλη λαχῶν δειλαῖος ἐν γ' "Αἰδου δόμοις,
δειξας ἐν ἀνθρώποισι τὴν ἀβουλίαν
ὅσῳ μέγιστον ἀνδρὶ πρόσκειται κακόν.
ΧΟ. τί τοῦτ' ἄν εἰκάσειας; ή γυνὴ πάλιν
φρούδη, πρὸν εἰπεῖν ἐσθλὸν ή κακὸν λόγον.
ΑΓ. 1240
καύτὸς τεθάμβηκ· ἐλπίσιν δὲ βόσκομαι
ἄχρι τέκνου κλύουσαν ἐς πόλιν γόσις
οὐκ ἀξιώσειν, ἀλλ' ὑπὸ στέγης ἔσω
διμωαῖς προθήσειν πένθος οἰκείον στένειν·
γνώμης γάρ οὐκ ἀπειρος, ὥσθ' ἀμαρτάνειν.
ΧΟ. 1245
οὐκ οἶδ· ἐμοὶ δ' οὖν ή τ' ἄγαν σιγῇ βαρὺ
δοκεῖ προσεῖναι χῆ μάτην πολλὴ βοή.
ΑΓ. ἀλλ' εἰσόμεσθα, μή τι καὶ κατάσχετον
κρυφῇ καλύπτει καρδίᾳ θυμουμένη
δόμους παραστείχοντες· εὖ γάρ οὖν λέγεις·
καὶ τῆς ἄγαν γάρ ἔστι που σιγῆς βάρος.
ΧΟ. 1250
καὶ μήτ' ὅδ' ἄναξ αὐτὸς ἐφήκει
μνῆμ' ἐπίσημον διὰ χειρὸς ἔχων,
εἰ θέμις εἰπεῖν, οὐκ ἀλλοτρίας
ἄτης, ἀλλ' αὐτὸς ἀμαρτών.
ΚΡ. 1260
ἰώ φρενῶν δυσφρόνων ἀμαρτήματα
στερεά, θανατόεντ',
ῶ κτανόντας τε καὶ
θανόντας βλέποντες ἔμφυλίους,
ῶμοι ἐμῶν ἀνολβά βουλευμάτων!
ἰώ· παῖ, νέος νέω
αἰαῖ αἰαῖ,
ἴθανες, ἀπελύθης,
ἐμαῖς οὐδὲ σαῖσι δυσβουλίαις!
οἵμ· ως ἔοικας ὄψε τὴν δίκην ἰδεῖν!
ΧΟ. 1265
οἴμοι,
ἔχω μαθῶν δειλαῖος· ἐν δ' ἐμῷ κάρῃ
ΚΡ.

θεὸς τότ' ἄρα, τότε μέγα βάρος μ' ἔχων
ἔπαισεν, ἐν δ' ἔσεισεν ἀγρίαις ὁδοῖς,
οἴμοι, λαχπάτητον ἀντρέπων χαράν!
φεῦ, φεῦ, ὡς πόνοι βροτῶν δύσπονοι.

1275

ΕΞΑΓΓΕΛΟΣ

ὦ δέσποιθ', ὡς ἔχων τε καὶ κεκτημένος,
τὰ μὲν πρὸ τῶν χειρῶν τάδε φέρων, τὰ δ' ἐν δόμοις
ἔοικας ἥκειν καὶ τάχ' ὅψεσθαι κακά.

1280

KP. τί δ' ἔστιν, αὖ; κάκιον ἢ κακῶν ἔτι;
ΕΞ. γυνὴ τέθνηκε, τοῦδε παιμήτωρ νεκροῦ,
δύστηνος, ἄρτι νεοτόμοισι πλήγμασιν.

KP. ^{πτ. α'} ίώ ίώ δυσκάθαρτος "Αἰδου λιμήν,
τί μ' ἄρα, τί μ' ὀλέκεις;
ὦ κακάγγελτά μοι
προπέμψας ἄχη, τίνα θροεῖς λόγον;
αἰσι, δλωλότ' ἄνδρα ἐπεξειργάσω.
τί φῆς, ὡς παῖ, τίνα λέγεις μοι νέον,
αἰσι, αἰσι,

1285

σφάγιον ἐπ' ὀλέθρῳ
γυναικεῖον ἀμφικεισθαι μόρον;

XO. ὁρᾶν πάρεστιν· οὐ γάρ ἐν μυχοῖς ἔτι.
KP. οἴμοι,

1290

κακὸν τόδ' ἄλλο δεύτερον βλέπω τάλας.
τίς ἄρα, τίς με πότμος ἔτι περιμένει;
ἔχω μὲν ἐν χείρεσσιν ἀρτίως τέκνον,
τάλας, τὸν δ' ἔναντα προσβλέπω νεκρόν.
φεῦ, φεῦ μάτερ ἀθλία, φεῦ τέκνον.

1295

ΕΞ. ἥδ' ὀξυθήκτῳ βωμίᾳ περὶ ξίφει
λύει κελαινὰ βλέφαρα, κωκύσασα μὲν
τοῦ πρὶν θανόντος Μεγαρέως κλεινὸν λάχος,
αὔθις δὲ τοῦδε, λοισθιον δὲ σοὶ κακάς
πράξεις ἐφυμνήσασα τῷ παιδοκτόνῳ.

1300

KP. ^{πτ. β'} ἀνέπτων φόβῳ. τί μ' οὐκ ἀνταίαν, αἰσι αἰσι,
ἔπαισέν τις ἀμφιθήκτῳ ξίφει;
δειλαιος ἐγώ, αἰσι,

1305

1310

233

- δειλαίᾳ δὲ συγκέχραμαι δύξ.
 ΕΞ. ὡς αἰτίαν γε τῶνδε κάκείνων ἔχων
 πρὸς τῆς θανούσης τῆσδ' ἐπεσκήπτου μόρων.
- KP. ποίω δὲ κάπελύσατ' ἐν φοναῖς τρόπῳ;
 ΕΞ. παίσασ' ὑφ' ἥπαρ αὐτόχειρ αὐτήν, ὅπως
 παιδὸς τόδ' ἥσθετ' ὁξυκώχυτον πάθος.
- KP. ὥμοι μοι, τάδ' οὐκ ἐπ' ἄλλον βροτῶν
 ἔμδις ἀρμόσει ποτ' ἔξ αἰτίας.
 ἔγω γάρ σ' ἔκανον, ἵω μέλεος,
 ἔγω, φάμ' ἔτυμον· ἵω πρόσπολοι,
 ἀγετέ μ' ἐκποδών, ἀγετέ μ' ὅ τι τάχος
 τὸν οὐκ ὄντα μᾶλλον ἦ μηδένα.
- XO. κέρδη παραινεῖς, εἴ τι κέρδος ἐν κακοῖς·
 βράχιστα γάρ κράτιστα τὰν ποσὶν κακά.
- KP. ^{αντ. β'} ἵτω ἵτω,
 φανήτω μόρων ὁ κάλλιστ' ἔμῶν
 ἔμοι τερμίαν ἄγων ἀμέραν
 ὅπατος· ἵτω ἵτω,
 ὅπως μηκέτ' ἄμαρ ἄλλ' εἰσίδω.
- XO. μέλλοντα ταῦτα· τῶν προκειμένων τι χρὴ
 πράσσειν· μέλλει γάρ τῶνδ' ὅτοισι χρὴ μέλειν.
- KP. ἄλλ' ὅν ἐρῶ μὲν, ταῦτα συγκατηγράψαμην.
- XO. μή νυν προσεύχου μηδέν· ὡς πεπρωμένης
 οὐκ ἔστι θητοῖς συμφορᾶς ἀπαλλαγῆ.
- KP. ἄγοιτ' ἂν μάταιον ἄνδρ' ἐκποδών,
 ὅς, ὡς παῖ, σέ τ' οὐχ' ἔκών κατέκτανον,
 σέ τ' αὖ τάνδ', ὥμοι μέλεος, οὐδὲ ἔχω
 πρὸς πότερον ἴδω, πᾶς κλιθώ· πάντα γάρ
 λέχρια τὰν χεροῖν, τὰ δ' ἐπὶ κρατί μοι
 πότμος δυσκόμιστος εἰσήλατο.
- XO. πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας
 πρῶτον ὑπάρχει. χρὴ δέ τά γ' ἐς θεοὺς
 μηδὲν ἀσεπτεῖν· μεγάλοι δὲ λόγοι
 μεγάλας πληγὰς τῶν ὑπεραύχων
 ἀποτείσαντες
 γήρᾳ τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (1-99)

α') 1-10

Λεξιλογικές.- κοινὸς = ὁ συνδεμένος μέ κοινή καταγωγή ή συγγένεια: ίδιως γι' ἀδελφια, αὐτός πού κατάγεται ἀπό τό ἴδιο αἷμα (ὅμαιμος). αὐτά- δελφος = ὁ ἀδελφός πού γεννήθηκε ἀπό τους ίδιους γονεῖς. ὅποιον = ὅποιο- δήποτε. **κάρα** (τὸ) = κεφαλή. **Ισμήνης κάρα** = περίφραση σέ ἐκδήλωση ἀγάπης, ἀντί: **Ισμήνη.** ἀρ' οἰσθα... ἡ κανονική πλοκή τῶν λέξεων: ἀρ' οἰ- σθα ὅ, τι ἔστι τῶν ἀρ' Οἰδίπου κακῶν, ὅποιον οὐχὶ Ζεὺς τελεῖ νῶν ἔτι ζώσαν; νῶν δοτ. ἀντιχριστική. ἔτι ζώσαν = οἱ ὄποιες ἐπίζουμε, ἀπομέ- νουμε (μετά ἀπό τό θάνατο τῶν γονέων καί τῶν ἀδελφῶν). ἡ ἄτη = ἡ σύγ- χυστή τοῦ νοῦ ἀπό τοῦ θεϊκή τιμωρία, βλάβη, συμφορά. **ἀλγεινός** = λυπηρός. **ἄ- τερ** = χωρίς. **ἄτης ἄτερ** (ἐδῶ) = βλαβερό, καταστρεπτικό. **αἰσχρόν.** **ἄτι- μον** = αἴτιο ντροπῆς, ἀτιμίας. **ὅποιον** οὐχ... ἡ σειρά τῶν λέξεων: ὅποιον οὐχ ὅπωπα ἔγώ οὐχ ὃν τῶν σῶν τε κάμων κακῶν. τῶν κακῶν γεν. διαιρ. καὶ νῦν μετάβαση ἀπό τά γενικά στήν τωρινή περίσταση. πανδήμω πόλει ποιητ. ἔκφραση ἀντί τοῦ πάσση τῇ πόλει: ἡ σειρά τῶν λέξ.: καὶ νῦν τί ἔστιν αὖ τὸ κήρυγμα τοῦτο, ὅ φασι θεῖναι ἀρτίως τὸν στρατηγὸν πανδήμω πό- λεις; **κήρυγμα θεῖναι** = κηρῦξαι, προκηρῦξαι = ὅτι προκήρυξε. στρατηγὸν ἔνν. τὸν Κρέοντα. **ἔχω** = γνωρίζω. **ἔχεις τι κείστηκουσας;** σχῆμα πρωθύ- στερο. **λανθάνω** = διαφεύγω τήν προσοχή. φίλους ἔνν. τὸν Πολυνείκη. **ἔχθρῶν** ἔνν. τὸν Κρέοντα, ἔχαιτιάς τοῦ δυσμενούς κηρύγματος για τὸν Πο- λυνείκη.

Πραγματικές. Ή σκηνή τοῦ δράματος «ύπόκειται» στίς Θήβες μπροστά στά ἀνάκτορα τῶν Λαβδακιδῶν, στήν Καδμεία, τά ὅποια είκονίζονται μέ τήν ἀνάλογη σκηνογραφία. **Ο πρόλογος**, ἀπό τό στίχο 1 ὡς τόν 99, περιέ- χει τήν πρόταση τοῦ δράματος (πρόταση: τό πρώτο μέρος τοῦ δράματος σέ ἀντίθεση πρός τήν ἐπίταση καί τήν καταστροφή) καί ἐκθέτει μέ συντομία τά ὅσα συνέβησαν πρίν ἀπό τό δράμα, εἰσάγοντας τό θεατή στήν ύπόθεσή του. Οι δύο ἀδελφές ἔξερχονται ἀπό τή δεξιά θύρα τῶν ἀνακτόρων, πού ὁδηγεῖ στό γυναικωνίτη, καί ἀλληλοπροσφωνοῦνται μέ τό ὄνομά τους, γιά νά δηλωθεῖ τό πρόσωπό τους στούς θεατές. **Η Ἀντιγόνη** προσφωνεῖ μέ πολλή στοργή καί τρυφερότητα τήν **Ισμήνη**, γιατί μόνο αὐτή ἀπόμεινε ἀπό

όλοκληρη τήν οίκογένεια ώς σύντροφος καί παρηγοριά τῆς ζωῆς της καί ἀκόμη γιατί θέλει νά τήν προσεταιριστεί σέ κοινές ἐνέργειες. Πώς διαμορφώνεται τό ήθος τῆς Ἀντιγόνης στούς πρώτους αὐτούς στίχους; τῶν ἀπ' Οἰδίποου κακῶν. Πρόκειται γι' αὐτά πού προηλθαν ἀπό τήν πατροκτονία καί τήν αίμομειξία τοῦ Οἰδίποδα, προσέτι καί γιά τό χυμένο νωπό ἀκόμη αἷμα τῶν ἀδελφῶν πού ἀλληλοφονεύθηκαν, πράγματα γνωστά στούς θεατές ἀπό τό μύθο. Εἶναι κοινή ἡ ἀντιλήψη ἀρχαίων καί νέων Ἑλλήνων ὅτι «ἄμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα».

β') 11-38

Λεξιλογικές. μὲν = τουλάχιστο. μῆθος = λόγος, εἰδηση. Ἀντιγόνη μετρ. ἀνάπαιστος. φίλων ἔξαρταται ἀπό τό μῆθος ώς γεν. ἀντικ. = γιά τούς φίλους. δυσὶν-δύο = ἐπαλληλία γιά μεγαλύτερη ἔμφαση. μιχ-διπλῆ ἀντίθεση· σ' αὐτή ἀρέσκονται οἱ τραχικοί. διπλῆ χερὶ = δυοῖν χερσί, μιχ τοῦ Ἐτεοχλέους καί μιχ τοῦ Πολυνεύκους = μέ ἀμοιβαῖο φόνο, γιατί ὁ ἔνας σκοτώθηκε ἀπό τό χέρι τοῦ ἄλλου. φροῦδός ἐστιν (πρὸ-δόδος) = ἔφυγε, γάθηκε. ἐν νυκτὶ τῇ νῦν δῆλ. αὐτή πού μόλις πέρασε (κατά τήν ὅποια ἀπογώρησαν ἀπό τίς Θῆβες οἱ Ἀργείοι). ὑπέρτερον = πλέον. ἀτῶμαι (ἀτη) = δυστυχῶ. ἥδη = ἀρχαιότερος τύπος τοῦ ἥδειν (ἐνν. μηδέν σε ὑπέρτερον εἰδυῖαν). οὔνεκα (ἀπό τό ἔνεκα), ώς πρόθ. = ἔνεκα. ώς μόνη κληύονται ἐπεξηγεῖ τό τοῦδ' οὔνεκα. κλύω = ἀκούω. ἐκπέμπω ἀντί τοῦ μέσου ἐκπέμπομαι = προσκαλῶ ἔξω. τί δ' ἔστι; (μέ κάποια ἔκπληξη) = ἀλλά τί συμβαίνει; καλχαίνω (μεταφρ. ἀπό τήν ταραχμένη θάλασσα) = κάνω κάτι πορφυρό. δηλοῖς γάρ τι καλχαίνουσ' ἔπος = γιατί φανερά δείχνεις ὅτι εἰσαι ψυχικά ταραχμένη, ἔτοιμη νά πεις κάποιο λόγο. καστίγνητος = ἀδελφός. γάρ = αιτιολογεῖ ἀπόκριση πού ἀποσιωπήθηκε: ναί, βέβαια. τὼ καστίγνητω... τὸν μέν... τὸν δὲ = σχῆμα καθ' ὅλον καί μέρος, μέρη καί ὅλον ἔχουν τεθεῖ ὅμοιόπτωτα. νῶν = τὴν. προτίω = κατά προτίμηση τιμῶ (μέ ταφή). ἀτιμάζω τάφον = δέ θεωρῶ ἄξιο τήν τιμῆς τοῦ ἐνταφιασμοῦ, στερῶ ἀπό τήν τιμὴν τοῦ ἐνταφιασμοῦ. Τό προτίσας ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἀντίθεση πρός τό ἀτιμάσσας. σὺν δίκη τροπ. διορισμός. χρησθεῖς = χρησάμενος (ἐνν. ἀντικ. αὐτῶ). ώς λέγουσι ἀρμόζει στό σύν δίκη, δηλ. μέ δίκαιη κρίσις. ὅπως λέγουν οἱ ἀνθρωποί, χωρίς ἐννοεῖται νά τήν παραδέχουμαι ἐγώ ώς τέτοια, ἀφού δέν τιμᾶ μέ ἐνταφιασμό καί τόν Πολυνεύκη. ἐνερθε ἡ ἐνερθεν = κάτω (σημαίνει τήν «ἐν τόπῳ» στάση), ἀρμόζει στό νεκροῖς. ἔκρυψε κατά χθονὸς = διέταξε νά θάψουν κάτω ἀπό τή γῆ. ἐντιμον (προληπτ. κατηγορ.) = ωστε εἶναι ἐντιμος. ἀθλίως = κατά τρόπο ἀξιολύπητο. θανόντα Πόλιν. νέκυν ὑπαλλαγῆ ἀντί: νέκυν θανόντος Πολυνεύκους. ἔκκηρύττω = κηρύσσω δημόσια. τὸ μὴ καλύψαι· ύποκ. τοῦ ἔκκεκηρύχθαι. κωκύω = θρηνῶ, κλαίω.

τάφω καλύψαι-κωκῦσαι σχῆμα πρωθύστερο (ό **κωκυτός**, θρήνος, προηγεῖται του ἐνταφιασμοῦ). **οἰωνὸς** = πτηνό (ἀρπακτικό). **θησαυρὸς** = εὕρημα. **εἰσορῶ** = βλέπω κάπου μέ πόθο. **βορὰ** = τροφή (γιά σαρκοβόρα θηρία). **ἄγαθόν· εἰπώθηκε** μέ κάποια πικρή εἰρωνεία, γιατί ούσιαστικά, κατά τήν ἀντίληψη τῆς Ἀντιγόνης, αὐτός πού τόσο πολύ ἀσέβησε κατά τού θείκου δικαίου δέν μπορεῖ νά είναι καλός, ἀλλά τό ἀντίθετο, κακός. **σοὶ κάμοι** = τό κήρυγμα ἦταν βέβαια γενικό γιά ὅλο τό λαό, ἀλλά τή **Ἀντιγόνη** τό περιορίζει. **στίς δύο ἀδελφές**, γιατί αὐτές μόνες είναι οι στενότερες συγγενεῖς του καί αὐτές εἶχαν ίδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τήν ταφή τού ἀδελφού. **δεῦρο· προδηλώνει** τήν ἐμφάνιση τού χορού καί τού Κρέοντα. **νέομαι** = ἔρχομαι, μέ σημασία μέλλοντα = ὅτι θά ἔλθει. **προκηρύσσω** = δημόσια κηρύσσω (ή προθ. πρὸ δηλώνει δημοσιότητα, ὅπως καί ἐμεῖς χρησιμοποιοῦμε τή λέξη προκήρυξη). **ἄγω** = θεωρῶ, νομίζω. **τὸ πρᾶγμα· δηλ.** τὸ τάφω καλύψαι καί κωκῦσαι τινα. **οὐχ ὡς παρ'** οὐδὲν = ὅχι ὡς ἀσήμαντο. **φόνος** = θάνατος. **δημόλευστος** (λεύω = λιθοβολῶ) = πού γίνεται ἀπό τό λαό μέ δημόσιο λιθοβολισμό. ἐν πόλει = ἐνώπιον τῆς πόλεως, δημόσια. **προκειθαι** = ὅτι ἐπικρέμεται, ἀπειλεῖται. **σοι· δοτ.** ἡθική. **τάχα** = γρήγορα. εὔγενης γενναία κατά τό ἥθος (μέ εὐγενική καταγωγή). **ἐσθλῶν** = ἔξι ἐσθλῶν (ἀπό εὔγενεῖς γονεῖς).

Πραγματικές. Ἀργείων Ὁ Πολυνείκης, ώς γνωστό, εἶχε ἐκστρατεύσει μέ συμμάχους τούς Ἀργείους, πού εἶχαν βασιλιά τόν πεθερό του Ἀδραστο. ἐντιμον Πιστεύόταν ὅτι ὁ ἄταφος καί ἐκείνος πού δέν ἔτυχε τίς πρεπούμενες τιμές ἀπό τούς ζωντανούς ἀτιμαζόταν καί στόν "Αδη. αὐλείων πυλῶν Βρίσκονταν πρός τό δρόμο, ὅπως φαίνεται ἀπό τό ὡς μόνη κλύοις. Αὐλείος πράγματι πύλη ἦταν αὐτή πού βρισκόταν στόν τοίχο πού περιέβαλλε τήν οἰκία μαζί μέ τήν αὐλή· ἡ πύλη πού δόηγοῦσε ἀπό τήν αὐλή στόν οἴκο λεγόταν μέταυλος. τάφω καλύψαι" Ἀπό τήν ἀπώτατη ἀρχαιότητα ἐπιχρατούσε ἡ ἴδεα ὅτι ὁ ἄταφος νεκρός δέ γινόταν δεκτός στόν "Αδη, ἀλλά ταλαιπωριόταν καί πλανιόταν σάν φάντασμα. Πρβ. Ἰλιάδας Ψ, στ. 65 κέ., ὅπου ἐμφανίζεται ἡ ψυχή του Πατρόκλου στόν κοιμισμένο Ἀχιλλέα καί τόν παρακαλεῖ νά τόν θάψει, γιατί περιπλανιέται, ἐνώ οί ψυχές τών νεκρῶν τήν ἐμποδίζουν νά πληριάσει στόν "Αδη κτλ. κωκῦσαι" Ὁ θρήνος γιά τόν πεθαμένο ἦταν ἀπαραίτητο καθήκον τών οἰκείων του. **εἰσορῶσι** Θέλει νά ἔξαρει τό προστηλωμένο καί λαίμαργο βλέμμα τών ἀρπαχτικών πτηνῶν. λέγω γάρ κάμε Μέ αὐτά διαγράφεται ὁ χαρακτήρας τῆς Ἀντιγόνης καί προβλέπεται ἡ σύγκρουσή της πρός τόν Κρέοντα· ἔξαλλου γίνεται προσπάθεια ἀπό αὐτή νά διεγείρει τή φιλοτιμία τῆς Ἰσμήνης, ὡστε νά τή βοηθήσει στίς προσπάθειές της. **φόνος δημόλευστος** Οι ἀρχαῖοι, ἀκτός ἀπό τίς ἄλλες ποινές, ἐπέ-

βαλλαν καί τή θανατική τιμωρία μέ δημόσιο λιθοβολισμό σέ ατομα που κηρύσσονται έκτος νόμου γιά προδοσία ή προσβολή τοῦ κοινοῦ συμφέροντος η γιά ιεροσυλία ή δηγούσαν τὸν κατάδικο στὸν τόπο τῆς ἔκτελέσεως καί οἱ μάρτυρες ἔριχναν πρῶτοι τοὺς λίθους καί μετά ἀπό αὐτούς οἱ ἄλλοι που παρευρίσκονται ἔκει. Μέ τέοια τιμωρία τιμωρήθηκε καί ὁ Παλαμάδης στὴν Τροία. ἐσθλῶν Ἀναφέρει τὴν εὐγενική καταγωγή της, γιά νά προκαλέσει τή φιλοτιμία τῆς Ἰσμήνης καί νά τὴν παρακινήσει ἀκόμη περισσότερο στή σύμπραξη.

γ') 39-68

Λεξιλογικές. ταλαιφρων = τολμηρός. εἰ τάδ' ἐν τούτοις = (ἐν τοιαύτῃ καταστάσει) ἐστί. εἴθ' ἀπτουσα = εἴτε δένονταις (εἴτε μετέχονταις στὴν ύπόθεση); τή φράση λύουσα εἴθ' ἀπτουσα τῇ χρησιμοποιούσαν σέ μεγάλη ἀμηχανία γιά τό τί πρέπει νά γίνει. ἔμπονω = κοπιάζω μαζί (γενικότερο τοῦ ἀμέσως ἐπόμενου ρήματος). εἰ ἔμπονήσεις καί ἔννεργάσει πλαγ. ἐρωτ. προτ. ἀπό ποῦ ἔξαρτῶνται; κινδύνευμα = ἐπικίνδυνη πράξη. εἰ (μέλλονταις τοῦ ἔρχομαι) = θά φθάσεις, θά ριχτεῖς; ή κανονική σειρά τῆς προηγούμενης προτάσεως: ποίον τι κινδύνευμα λέγεις σκοπεῖν με, εἰ ἔμπονήσω καί ἔννεργάσομαι; κουφίω = ἀναιροῦμαι = σηκώνω γιά ταφή, θάβω. εἰ κουφιεῖς πλαγ. ἐρωτημ. πρότ. ἀπό τό ἐννούμενο σκόπει. ἔνν τῇδε χειρὶ = σὺν ἐμῷ χειρὶ = σὺν ἐμοὶ (ό ύποκριτής λέγονταις αὐτά σηκώνει κατάληξ τό χέρι του για νά δείξει). ή γάρ; ἀραγε λοιπόν; σφὲ = αὐτόν. ἀπόρρητον (ἐνν. ή μετ. δην, παράθ. στό θάπτειν) = πράγμα που είναι ἀπαγορευμένο. τὸν γοῦν ἐμὸν = τόν γ' ἐμὸν = τό δικό μου τουλάχιστο. οὐχ ἀλώσομαι = δέ θά ἐλεγχθώ, δέ δέ θά βρεθώ, δέ θά πιαστώ. προδοῦσα (κατηγορ. μετ.) = δητι πρόδωσα. σχέτλιος (ἀπό τόν ἀόρ. β' σχεθεῖν τοῦ ἔχω) = ἔκεινος που ἀποτολμᾶ φιβερά· ἔπειτα, ὅπως ἔδω, ἔκεινος που πάσχει φιβερά, ή δύστυχοςμένος. ἀντειρηκότος: ἐναντιώμ. μετ., ἐννοεῖται ή πρότ. νοεῖς θάπτειν σφε. (Διαφαίνεται καί πάλι τό ήθος τῆς Ἰσμήνης). ἀλλ' οὐδὲν μέτα = μέτεστι, ή σειρά τῶν λέξεων: ἀλλ' οὐδὲν μέτεστιν αὐτῷ εἰργειν με τῶν ἐμῶν (καθηκόντων) = ἀλλά κανένα δικαιώμα δέν ἔχει: αὐτός νά μέ ἐμποδίζει ἀπό τήν ἐκπλήρωση τῶν δικῶν μου καθηκόντων. φρόνησον = σκέψου, ἀναλογίσου. νῷν διοτ. ήθ. ὡς ἀπεγθής (ἐνν. πᾶσι) = πόσο μησητός. δυσκλεής = μέ κακή φήμη (ἔξαιτίας τῶν ἀνοσιούργημάτων του). ἀπώλετο = χάθηκε (ήθικῶς). αὐτόφωρος (αὐτὸς-φώρ, φωρὸς = κλέφτης) = αὐτός που ἀνακαλύφθηκε ἀπό μόνος του. ἀμπλάκημα = ἀμάρτημα. πρὸς αὐτόφ. ἀμπλακημάτων = ἔνεκα ἀμαρτημάτων του που ἀποκαλύφθηκαν ἀπό αὐτόν τόν ίδιο. ἀράσσω = χτυπῶ ισχυρά (τυφλώνω). αὐτουργῶ γερὶ = ίδιᾳ γειρὶ μέ τό ίδιο του χέρι. αὐτὸς αὐτουργῶ σχῆμα ἐπαλληλίσαις. ἔπειτα· μέ αὐτό

δέν έχφράζει γρονική όκολουθία, άλλά θέλει νά δηλώσει τή σειρά τής διηγήσεως τών γεγονότων. ἀναφέροντας πρώτα τά σχετικά μέ τόν πατέρα καί ὄκολουθως τά σχετικά μέ τή μητέρα κ.ο.κ. διπλοῦν ἔπος = διπλό ὄνομα (παραθ. τών μήτηρ καὶ γυνὴ) = πού ἔχει τό διπλό αὐτό ὄνομα. λωβάριμαι-ῶμαι = βλάπτω, κακομεταχειρίζομαι. ἀρτάνη (ἀπό τό ἀρτάω) = σχοινί, ἀγγόνη. λωβάται βίον = θέτει ἀτιμωτικό τέλος στή ζωή της. δύο-μίαν ἀντίθεση. αύτοκτονῶ = ἀλληλοσκοτώνομαι, φονεύω καί φονεύομαι μαζί. κοινὸν μάρον = ἀμοιβαίο θάνατο. ἐπαλλήλοιν χεροῖν (δοτ. δργαν.) = μέ γέρια πού ὑψώσαν ὁ ἔνας κατά τού ὅλου. ὅσῳ κάκιστα ὀλούμεθα (πλάγ. ἐρωτ. πρότ. ἀπό τό σκόπει) = τί οἰκτρότατο τέλος, ποιό θάνατο θά ἔχουμε. νόμου βίᾳ = παραβιάζοντας τό νόμο. εἰ παρέξιμεν (ρῆμα περέξειμ) = ἔσν θά παραβούμε. φῆφον = ὄρισμένη ἀπόφαση, ἐνώ μέ τό κράτη ἐννοεῖ γενικά τή βασιλική ἔξουσία. γυναῖκ' = γυναῖκε = γυναῖκες. ως ού μαχούμενα = ὥστε νά μήν μπορούμε νά πολεμήσουμε. ἔπειτα δὲ ἀντί: τοῦτο δέ. ἐκ κρεισσόνων = ἀπό ἵσχυροτέρους ἀκούειν ταῦτα ἀπαρέμφ. ὄκολουθίας: ὥστε νά ὑπακούουμε σέ αὐτά. ἀλγίονα (ἀλγεινὸς) = λυπηρότερα, χειρότερα. αἰτοῦσα = παρακαλώντας. τοὺς ὑπὸ χθονὸς (δηντας) ἐννοεῖ τόν Πολυνείκη καί τούς ὑποχθόνιους θεούς. ἕγγρηνοιν ἵσχω (περίφρ.) = ἕγγριγνώσκω = συγχωρῶ. βιάζομαι τάδε = παρά τή θελησή μου κάνω αὐτά ἐδῶ. τέλος = ἀρχή, ἀξίωμα. οἱ ἐν τέλει ὄντες (καί ποιητικά βεβώτες) = οἱ ἀρχοντες. περισσός = ὑπερβολικός, ὑπερβαίνοντας τή δύναμη. νοῦν οὐδένα = κανένα νόημα, δηλ. εἶναι ὀλότελα ἀνόητο.

Πραγματικές. κειδύνευμα. Ή λέξη ὑποδηλώνει μικροψυχία τής Ἰσμήνης. ὄλετο Δέν ἐννοεῖ ὅτι πέθανε μετά τήν τύφλωση, ἀλλά ὅτι ἡθικῶς χάθηκε ὑστερα ἀπό τήν ἀναγνώριση τής πατροκτονίας καί τής αίμομειξίας. ἀμπλακήματα. Ἐννοεῖ αὐτά τά ἀνοσιούργηματά του... πλεκταῖσιν ἀρτάναισι. Ἐννοεῖ τήν ἀγγόνη, μέ τήν ὅποια ἀπαγγονίστηκε ἡ μητέρα τους Ἰοκάστη.

δ') 69-99

Λεξιλογικές. κελεύσαιμ' ἀν ἐνν. ώς ἀντικείμ. τό προηγούμενο πράσειν. ἔτι = (τώρα) πλέον, πιά, δηλ. μετά τά τελευταῖα λόγια σου πού φανέρωσαν τά φρονήματά σου. δρῶ μετά τίνος = συμπράττω μέ κάποιον. μετ' ἔμοι γε δρώης ἀν τίδεως = θά συνεργαζόσουν βέβαια μ' ἐμένα κατά τρόπο εὐχάριστο (σ' ἐμένα). δοκεῖ ἐνν. εἰδέναι. κείνον δ' ἔγω ἀντί: ἔγω δ' ἐκεῖνον. προηγεῖται τό ἐκείνον γιά ἔμφαση (εἶναι ἀντίθεση). καλόν... φίλη... ἀσύνδετα, γιά ἔμφαση. ὅσια = θεϊκά, δίκαια, πανουργήσασα (ρ. πανουργέω -ω) = ἀφού ἀποτόλμησα δίκαιο ἔγκλημα (σχῆμα δξύμωρο, γιατί ἡ Ἀντιγόνη θάβοντας τόν Πολυνείκη παραβαίνει βέβαια τό νόμο, γεγονός

πού ήταν πανούργημα, ἀλλά ἔκτελεῖ ἔργο εὐσεβές). ὅν = καθ' ὅν. τοῖς
 κάτω = στούς χθόνιους θεούς, στούς θεούς τοῦ "Αδη. τῶν ἐνθάδε γεν.
 συγχρ. ἀντί ή τοῖς ἐνθάδε (δηλ. στὸν Κρέοντα καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους
 ἐπάνω στὴ γῆ). δοκεῖ ἐνν. τὸ ἀτιμάσαι... τὰ τῶν θεῶν ἔντιμα αὐτά πού οἱ
 θεοὶ θεωροῦν ἔντιμα. ἀμήχανος = ἄπορος, ἀνίκανος. τὸ δρᾶν προσδιορ. τῆς
 ἀναφορᾶς, τὸ ἔρθρο τέθηκε πλεοναστικά. προέχομαι = προφασίζομαι. ἀν
 προύχοιο ἀντί προστακτικῆς. ἔγώ δὲ ἵσχυρή ἀντίθεση. (σου) ταλαντίης γεν.
 τῆς αἰτίας. προταρβέω-ῶ = φοβάμαι γιά κάποιον. ἔξορθόω-ῶ = ἀνορ-
 θώνω, (ἐδῶ) ἔξασφαλίζω (ἀποπειρ. ἐνεστώτας). πότμος (πίπτω) = μοίρα.
 κεύθω = ἀποκρύψω. κρυφῇ κεύθε (πλεονασμός) = τήρησε τὸ μυστικό. σὺν
 δ' αὐτῶς = ὡσαύτως καί. καταυδάω-ῶ = μιλῶ, λέγω φανερά. ἔχθιων =
 μισητότερη. σιγῶσ', ἔνν μὴ πᾶσι κηρύξῃς τάδε ἐκφράζει καταφατικά καί
 ἀρνητικά τὴν ἔννοια, γιά μεγαλύτερη ἔμφαση καὶ ἔξαρση τοῦ πάθους τῆς
 Ἀντιγόνης. Θερμήν-ψυχροῖσι γιά τὴν ἀντίθεση ἔθεσε ψυχροῖς ἀντί δεινοῖς.
 ἀδεῖν ἀρ. β' τοῦ ρήμ. ἀνδάνω = ἀρέσω. οἶς ἐνν. τὸν Πολυνείκη καὶ τοὺς
 θεούς τοῦ "Αδη. εἰ καὶ δυνήσῃ γε (ἐνν. ἀρέσεις) = θά εἰσαι ἀρεστή σ' αὐ-
 τούς βεβαίως, ἢν θά δυνηθεῖς (νά τὸ κατορθώσεις). ἐράω-ῶ μέ γεν. = ἐπι-
 θυμῶ. ἀμήχανα = ἀδύνατα. ἀμηχάνων ἐρᾶς ή φράση εἶναι παροιμιώδης,
 ὅπως καὶ ή ἀδύνατα θηράρ. πεπαύσομαι ἀντί ἀπλοῦ μέλλοντα = θά πάψω
 ὄριστικά, θά παραιτηθῶ ἀσφαλῶς ἀπό τὴν προσπάθεια. ἀρχήν οὐ = καθό-
 λου. ἔχθαίρομαι = μισοῦμαι, μέσος μέλλοντας ἀντί παθητ. ἔξ = (ύπό) ἀπό.
 προσκείσῃ = ἔσει (μετά τὸ θάνατο). δίκη = δικαιώς. δυσβουλία = ἀφρο-
 σύνη. πείσομαι τοῦ πάσχω. τοσοῦτον = τόσο μεγάλο. ἔα με καὶ τὴν ἔξ
 ἐμοῦ δυσβουλίαν τὸ ὅλο συνάπτεται μέ το μέρος ή μέ ιδιότητά του. μὴ οὐ
 καλῶς = δηγί ἐντίμως, μετά ἀπό ἀρνηση ἀκολουθοῦν καὶ τὰ δύο ἀρνητικά
 μόρια. στείχω = βαδίζω, πηγαίνω. ἔρχη = ἀπέρχεσαι. ἄνους = ἀπερίσκε-
 πτος. ὄρθως = εἰλικρινῶς.

Πραγματικές. οὔτ' εί θέλοις ἔτι πράττειν, τίδεως δρώης ἂν... Ή Ἀ-
 ντιγόνη, ἀφοῦ ἔξαντλησε προηγουμένως ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά της γιά νά
 πετύχει τὴ σύμπραξη τῆς Ἰσμήνης καὶ ἀφοῦ δέν τὸ πέτυχε, ἀρχίζει πιά νά
 αισθάνεται ἀντιπάθεια γι' αὐτή, σάν ἐπιλήσμονα τῶν καθηκόντων τῆς καὶ
 σάν δειλή, καὶ νά μή θέλει πιά τὴ συνεργασία της. πλείων χρόνος, ἔκειν ἥπερ
 δει κείσομαι Οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ στὴν αἰώ-
 νιότητα τῆς ζωῆς μετά τὸ θάνατο, στὸν "Αδη. πολλὸν ἔχθιων ἔση σιγῶσα
 κτλ. Πώς διαφαίνεται πάλι τὸ ἔθος τῆς Ἀντιγόνης; ὥστε μὴ οὐ καλῶς θα-
 νεῖν Μετά ἀπό τὰ λόγια αὐτά ή Ἀντιγόνη ἔξέρχεται ἀπό τὴν ἀριστερή πά-
 ροδο, γιά νά βγει ἀπό τὴν πόλη καὶ νά προβεῖ στὴν ταφή τοῦ νεκροῦ, ἐνῶ ή

Ίσμήνη μπαίνει άπό τή δεξιά θύρα στά διάκτορα και έτσι ή σκηνή μένη κενή.

"Έτσι, στο τέλος του προλόγου χαρακτηρίστηκαν σύντομα οι δυο άδελφές και δηλώθηκε ή γενική δομή του δράματος.

ΠΑΡΟΔΟΣ 100-161

Λεξιλογικές. στροφή αί. ἀκτίς συνεχδοχή ἀντί ἀκτῖνες. ἀκτίς ἀελίου = ἀκτινοβόλει ἔλιει ή κανονική σειρά τῶν λέξεων: ἀκτίς ἀελίου, φάος φανὲν ἐπταπύλω Θήρια, τὸ κάλλιστον τῶν προτέρων. ποτὲ = τέλος πάντων, ἐπί τέλους. Μέ αὐτό θέλει νά δηλώσει τή μεγάλη ἐναγώνια προσδοκία. φανὲν φάος ἐφάνθης παρίχηση γιά ἔμφαση. ἀμέρας βλέφαρον (περίφραση) = ἡμέρας ὄφθαλμος· τό βλέφαρον τέθηκε ἀντί του ὄφθαλμου, δηλ. τό μέρος ἀντί του ὅλου. τά πολλά συνώνυμα ἀκτίς ἀελίου, τὸ κάλλιστον φάος, βλέφαρον ὄφειλονται στά συναισθήματα χαρᾶς πού καταπλημμυρίζουν τήν ψυχή τῶν πολιτῶν γιά τήν ἀπαλλαγή τῆς πόλης ἀπό τούς ἐχθρούς. μολούσα (ρ. βλάσκω) = ἐλθοῦσα. φώς, φωτὸς (ό) = ἀντρας. τὸν λεύκασπιν φωτα = τό στρατό μέ τίς λευκές ἀσπίδες, γιατί τό φώς λαβαίνεται περιληπτικά και σημαίνει ὅλο τό στρατό οι ἀργίτικες ἀσπίδες ἡταν λευκές και στρογγυλές. πανσαγία (πᾶν-σάγη = ὄπλισμός) = μέ πανοπλία. φυγάδα (κατηγορ. κατά πρόληψη) = ὥστε εἶναι φυγάδα. πρόδρομον = ἐπίρρημ. προσδιορισμός του φυγάδα, σημ. πάρα πολύ γρήγορα κινήσασα μετχ. χρονική πού προσδιορίζει τό μολούσα, δηλ. ἀφού κίνησε (πρωτύτερα), ἀφού ἔτρεφε σέ φυγή. ὁξυτέρω χαλινῷ = σύν ὁξυτέρω χαλινῷ = μέ πιό εύχινητο χαλινάρι, μέ γοργότερο (όρμητικότερο) χαλινάρι. 'Ανήκει στό φυγάδα και σημαίνει μέ ταχύτερο (όρμητικότερο) ἄρμα, γιατί τήν ιδιότητα ὁξυτέρω ἀπέδωσε στό μέρος χαλινῷ ἀντί στό ὅλο ἄρματι, τό ὅποιο ἦταν ταχύτερο· καταδιωκόμενοι πράγματι οι 'Αργείοι, ἔφευγαν πιό γρήγορα μέ τήν ἀνατολή του ἥλιου παρά κατά τή νύχτα. αἴρομαι = παρακινούμαι, ἔξαπτομαι. (τό) νεῖκος = ἔριδα, φιλονικία. ἀμφίβολος = ἀμφίβολος, πού προκαλεῖ ἀμφισβητήσεις (γιατί ο Ἐτεοχλῆς και ο Πολυνείκης φιλονικούσαν διεκδικώντας καθένας τους τή βασιλεία). ὁξέα κλάζων = ἐκβάλλοντας ὁξεῖς κρωγμούς. ὑπερέπτα (ὑπερπέτομαι) = πέταξε ἐπάνω (ἀπό τήν πόλη μας). αἰετὸς εἰς γάν ώς ὑπερέπτα = ώς αἰετὸς ὑπερέπτα εἰς γάν. στεγανὸς = στεγασμένος, καλυμμένος, σκεπασμένος. λευκῆς χιόνος ή γεν. ὀντί ἐπιθέτου χιονώδει (πτέρυγι) = μέ πτέρυγες χιονόλευκες. ἵπποκομος = αὐτός πού ἔχει κόμη ἀπό τρίχες ἵππου. κόρυς ἵπποκομος = περικεφαλαία μέ λοφίο ἀπό τρίχες ἀλογούσης.

ἀντιστροφή α'. στάξ ίπέρ μελάθρων = ἀφοῦ στάθηκε (πῆρε θέση) ἐπάνω ἀπό τίς οἰκίες μας. φονώσαισι (ἀπό τό φόνος, φονή) λόγχαις = μέ λόγχες αἱμοδιψεῖς (προσωποπ.). ἀμφιχάσκω = ἀνοίγω τό στόμα γύρω, πε ριτεργυρίζω μέ ἀνοιχτό τό στόμα (μέ αὐτό θέλει νά δηλώσει τή μεγάλη μα νία τῶν Ἀργείων). ἔβα = ἀπῆλθε (δηλ. πρίν ἔκτελέσει τό σκοπό του). ή σει ρά τῶν λέξεων: στάξ δ' ίπέρ μελάθρων φονώσαισι λόγχαις, ἀμφιχανών στόμα κύκλω ἐπτάπυλον ἔβα· ή μετ. στάξ προσδιορίζει χρον. τή μετ. ἀμ φιχανών. γένυσιν δοτ. δργαν. ἀντί τῆς αἰτιατ. γένυς, καί ή ὄνομαστική γένυς = κυρίως τό κάτω σαγόνι· στόν πληθ. γένυες καί συνηρημένο γένυς = οί σιαγόνες ή τό στόμα μαζί μέ τά δόντια. πληθστήναι ἀφ. τοῦ πίμπλα μαι = χορταίνω. στεφάνωμα πύργων = πύργους πού στεφανώνουν τήν πόλη, τόν πυργωτό περίβολο. πευκάεις Ἡφαιστος = ή φωτιά ἀπό πεύκινα δαδιά (μετωνυμία, ὅπως εἶναι: "Αρης ἀντί πόλεμος κτλ.). πρίν ἐλεῖν = πρίν καταλάβει, περιλάβει. τοῖος = γιατί τέτοιος (αἰτιολογεῖται τό γιατί οί Ἀρ γείνοι ἔφυγαν πάρα πολύ γρήγορα). ἑτάθη = σύντομα ἔγινε, ἐγέρθηκε. πά ταγος Ἀρεος = παταγώδης μάχη. δυσχείρωμα = ἐκεῖνο πού δύσκολα κα ταχιέται, πού δύσκολα νικήθηκε (κερδήθηκε), δύσκολη κατάκτηση· εἶναι παράθεση στό πάταγος Ἀρεος. ἀντιπάλω δράκοντι ποιητ. αἴτιο. μεγάλης γλώσσης κόμπους = τίς καυχησιολογίες, τούς κομπασμούς. ὑπερεχθαίρω = ὑπερβολικά μισῶ. σφᾶς = τούς Ἀργείους. πολλῷ φεύματι = μέ πολλή ὀρμή (ἐπιτυχής μεταφορά ἀπό τό χείμαρρο). προσνίσομαι = ἐπέρχομαι (ἐναντίον τοῦ τείχους μας). καναχή (ἀπό τό κανάσσω) = ὅξει τίχος, κλαγγή (κυρίως τοῦ μετάλλου). χρυσοῦ = χρυσῶν ὅπλων ή γεν. εἶναι ὑπο κειμενική στό καναχή καί αἰτιολογεῖ τό ὑπεροπλίσις = ἔξαιτίας (λόγω) τῆς κλαγγῆς τῶν χρυσοποίκιλτων ὅπλων. ὑπεροπλίσια = ὑπερβολική πεποί θηση στά ὅπλα, ὑπεροφία. πλατόν πῦρ = ὁ κεραυνός (πού πάλλεται ἀπό πάνω). παλτῶ πυρὶ = μέ τόν κεραυνό πού ἐκσφενδονίστηκε ἀπό τόν ἴδιο (τό Δία). ῥιπτεῖ (ιστορ. ἐν) = ἔριξε, γκρέμισε κάτω· τό ὑπερεχθαίρει καί τό ῥιπτεῖ παρατακτικῶς ἀντί νά τεθεῖ: ὑπερεχθαίρων (αἴτιολ. μέτ.) ῥιπτεῖ. βαλβίς βλ. πραγματ. ἐπ' ἄκρων βαλβίδων στίς ἐπάλξεις τοῦ τείχους: προσδιορίζει τοπικώς τό ὀρμῶντα· ἄκραι βαλβίδες κυρίως εἶναι τά ἄκρα τοῦ τείχους, ὅπου ἀνέβηκε ὁ Καπανέας μέ κλίμακα. νίκην = νικήτρια κραυγή. ἀλαλάζω = κραυγάζω δυνατά· ή σειρά τῶν λέξεων: ῥιπτεῖ (τόν Καπανέα) παλτῶ πυρὶ ὀρμῶντα ἡδη ἀλαλάζει νίκην ἐπ' ἄκρων βαλβί δων.

στροφή β'. ἀντιτύπα δ' ἐπὶ γῆ = καί ἐπάνω στή γῆ, πού ἀνταπέδωσε τό χτύπημα. τανταλόμαι = τραντάζομαι. πυρφόρος δς = δς πυρφ. ὑπέρθεση (μετάθεση). βακχεύω = μαίνομαι. ἐπιπνέω (μεταφορ. ἀπό τούς ἀνέμους

καί τή θύελλα) = ἔφορμῶ (ἐναντίον τῆς πόλεως). ριπαῖς... ἀντί: ἄμα ριπαῖς ἀνέμων = μέ τὴν ἵδια μέ τούς ἀνέμους ὄρμή καί ταχύτητα. ἄλλα τρόπ. = κατ' ἄλλο τρόπο (παρά ὅπως ἔλπιζε). τὰ μὲν = τὰ σχέδιά του λοιπόν, ὅσα περίμενε (νά γίνουν), ὅσα δύνεται. ἄλλα δὲ ἐνν. κακά. ἐπ' ἄλλοις = ἐναντίον ἄλλων (ἡρώων, τῶν Ἀργείων). ἐπινωμάτω-ῶ = ἐπισωρεύω, προξενῶ. στυφελίζω (ἀπό τὸ στυφελὸς = τραχύς, σκληρός) = χτυπῶ δυνατά, πατάσσω. δεξιόσειρος (βλ. πραγματικά) = ισχυρός καί γενναῖος βοηθός. λογχαγός = ἡγεμόνας. τέλη = φόρους, προσφορές (ἐδῶ: πρός τὸ Δία). τροπαῖος = ἔκεινος πού προκάλεσε τὴν τροπή τῶν ἔχθρῶν σέ φυγή, ἔκεινος πού δίνει τή νίκη (εἶναι εἰρωνεία γιά τούς ἡγεμόνες τῶν Ἀργείων, οἱ ὄποιοι κατά κάποιον τρόπο οἱ ἴδιοι πρόσφεραν τά πάγχαλκα (όλόχαλκα) ὅπλα τους, γιά νά στηθεῖ το τρόπαιο). στυγερός = ταλαιπωρος. ὁ (δυϊκ.) = οἱ. φύντε ἐναντιωμ. μετ. καθ' αὐτοῖν = ὁ ἐναντίον τοῦ ἄλλου. στήσαντε = ἀφοῦ ὑψώσαν (σήκωσαν). δικρατεῖς = πού νίκησαν καί οἱ δύο, διπλά φονικές. ἔχετον (ιστορ. ἐνεστ.) μέρος κοινοῦ θανάτου = ἔλαβον μεριδιο κοινοῦ θανάτου.

ἀντιστροφή β'. ἄλλα γάρ = ἄλλά ἐπειδή. μεγαλώνυμος = πολυύμνητος. ἀντιχαρεῖσα Θήβᾳ = χαρούμενη ἔξισου μέ τῇ Θήβᾳ (δηλ. πρός τῇ Θ. πού χάρηκε, ἤλθε καί ἡ Νίκη γεμάτη χαρά). ἐκ μὲν δὴ πολέμων μετά τὸν τελευταῖο τώρα πόλεμο. τίθεμαι λησμοσύνην = λησμονῶ· ἀντικείμ. ἐνν. τίς περασμένες συμφορές. παννύχιος καί πάννυχος = ὀλονύχτιος, ἀντίθ. τοῦ πανημέριος. ἐλειλίθων (ἀπό τὸ ἐλειλίζω = κάνω κάτι νά τρέμει, νά σείεται) = αὐτός πού σείει καί κινεῖ τό ἔδαφος (ἐνν. μέ χοροπηδήματα). Θήβας γεν. ἀντικείμ. ἐπέρχομαι = ἐπισκέπτομαι. ἄρχοι = εἴθε νά είναι ἀρχηγός τοῦ χοροῦ. ὅδε = ἰδού, νά. ἄλλα γάρ = ἄλλά ὅμως (ό γάρ αἰτιολογεῖ τό ἐννοούμενο ἄλλα στῶμαν). νέον εἰληγάως (τοῦ ρ. λαγχάνω) = πού πρό δλίγου ἀνέλαβε. νεοχμός = νέος, πρόσφατος. ἐπὶ νεαραῖσι συντυχίαις θεῶν = μετά τά πρόσφατα συμβάντα ἀπό τούς θεούς· αὐτό σχετίζεται ὅχι πρός τό χωρεῖ, ἄλλα πρός τό βασιλεὺς νεοχμός· νεαράς συντυχίας ἀποκαλεῖ τὸν τελευταῖο θάνατο τῶν ἀδελφῶν, ὁ ὄποιος ἦταν βέβαια κακός, ἄλλα γιά τὸν Κρέοντα εύνοϊκός. δὴ = ἀρχεγ. μῆτις = σκέψη. ἐρέσσω (μεταφορ. ἀπό τούς κωπηλάτες) = ἀνακινῶ στό νοῦ, ἀναλογίζομαι. ὅτι = γιατί. λέσχη = ὄμιλία. ἐπειτα ὁ τόπος πού μιλούσαν, ἐδῶ: συνέλευση. σύγκλητος = ἔκτακτος (βλ. πραγματικά). προτίθεμαι = συγκαλῶ δημοσίως. πέμψας = μεταπειμάρεινος = ἀφοῦ ἔστειλε καί προσκάλεσε.

Πραγματικές. Οι στίχοι 100-161 εἶναι ἡ πάροδος τοῦ χοροῦ. Ὁ χορός ἀποτελεῖται ἀπό 15 ἐπίσημους γέροντες Θηβαίους, οἱ ὄποιοι ἀπαρτίζουν

δύο ήμιχόρια, ἀπό 7 πρόσωπα τό καθένα, καί τὸν κορυφαῖο. Μπαίνει στὴν δργήστρα ἀπό τὴ δεξιὰ πάροδο, γεμάτος ἀπό συναισθήματα χαρᾶς γιά τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς πόλης ἀπό τὸν ἔχθρο, τὸ ὅποια καὶ ἔξωτερικεύει μὲ τὴν ὡδῆ του. Πράγματι ἦταν εὐλογό, μετά τὸ μεγάλο κίνδυνο τῆς προηγούμενης ημέρας, νά προσαγορεύει πρώτα τὸν ἥλιο πού ἀνέτελε, γιατί δέν ἔλπιζε ὅτι θά τὸν ξανάβλεπε μέ τόση χαρά, ὑστερα ἀπό τὶς φοβερές ἀπειλές τῶν ἔχθρῶν. Θήβᾳ· Ἡ πόλη λεγόταν Θήβη καὶ Θήβαι· λεγόταν καὶ ἐπάπυλος (ἐφάπυλη) πρός διάκριση ἀπό τὶς ἔκατομπλες Θήβες τῆς Αἰγύπτου. Διρκαίων· Ἡ Δίρκη κατά τὴν μυθολογία ἦταν κόρη τοῦ Ἡλίου καὶ γυναίκα τοῦ Λύκου, τοῦ βασιλιὰ τῶν Θηβῶν· ἐπειδή αὐτή δείχτηκε σκληρή στὴν πρώτη γυναίκα τοῦ Λύκου, τὴν Ἀντιόπη, τὰ παιδιά τῆς πού εἶχαν πατέρα τὸ Δία, ὁ Ζῆθος καὶ ὁ Ἀμφίων, τὴν πρόσδεσαν σέ κέρατα ἄγριου ταύρου, ἀπό τὰ ὅποια γκρεμίστηκε στὴν κρήνη πού πήρε τὸ ὄνομά της. Ὁ ποιητής προτίμησε τὴν Δίρκη καὶ ὅχι τὸν Ἰσμηνό ποταμό πού ρέει ἀνατολικότερα καὶ πού ἔπρεπε νά ἀναφέρει, γιατί αὐτή ἦταν ἐπισημότερη στοὺς μύθους, δράκοντι· Ἐνῶ οἱ Ἀργείοι παραβάλλονται μέ δετό, οἱ Θηβαῖοι παραβάλλονται μέ δράκοντα, ἀπό τὴν μιά γιατί ὁ δράκοντας (= φίδι) εἶναι ἀπό τὴν φύση του πολέμιος τοῦ ἀετοῦ, ἀπό τὴν ἄλλη γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ μύθος, οἱ Θηβαῖοι ἦταν δρακοντογενεῖς, δηλ. γεννήθηκαν ἀπό τὰ δόντια τοῦ δράκοντα πού τὰ εἶχε σπείρει ὁ ίδρυτής τῆς Καδμείας Κάδμος, ἀφοῦ σκότωσε τὸ θηρίο. Ζεύς γάρ μεγάλης γλώσσης... Μέ ποιό παρόμοιο χριστιανικό ρητό ἀντιστοιχεῖ; χρυσῶν ἐννοεῖ χρυσοποικιλτῶν καὶ ὅχι χρυσῶν. νίκην ἥδη ὄρμωντα Πρόκειται γιά τὸν ἥρωα Καπανέα πού ἦταν ἔνας ἀπό τοὺς ἐφτά ἡγεμόνες πού εἶχαν ἐκστρατεύει κατά τῶν Θηβῶν· κεραυνοβολήθηκε ἀπό τὸ Δία, γιατί καυχήθηκε ὅτι θά κατασκάψει τὶς Θήβες, εἴτε τὸ ὕθελε ὁ Δίας εἴτε ὅχι. βαλβίδων· βαλβίς καὶ βαλβίδες ἦταν τὸ μέρος τοῦ σταδίου ἀπό ὅπου ἀρχίζε ὁ δρόμος τῶν ἀθλητῶν καὶ αὐτό στὸν ἵπποδρομο λεγόταν ἀφεσις ἡ ἀφετηρία· ἐνίστε ὅμως σήμανε καὶ τὸ τέρμα, ἐπειδή ἔκεινοι πού ἀγωνίζονταν στὸ δίσιυλο ἐπανέρχονταν στὶς βαλβίδες. Ἐδῶ ὅμως βαλβίδες σημαίνουν τὰ ἀκρα τοῦ τείχους, τὶς ἐπάλξεις του. δεξιόσειρος μεταφορά ἀπό τοὺς παρασείρους ἵππους πού ἦταν στὰ δεξιά τῶν τέθριππων ἀρμάτων. Παράσειροι ἵπποι (στὴ σημερινή γλώσσα γεντέκια) ἦταν οἱ βοσθητικοί ἵπποι πού παραζεύνονταν στὰ πλάγια τῶν ζυγίων ἡ ζυγιτῶν, τῶν ἵππων δηλ. πού ἀποτελοῦσαν τὸ κανονικό ζεῦγος τοῦ ἀρματος. Ἐπειδή ὅμως κατά τοὺς ἀγῶνες τῶν ἀρματοδρομιῶν, ὁ δεξιός ἵππος ἔπρεπε, κάμπτοντας τὴν νύσσα πρός τὰ ἀριστερά, νά διατρέχει μεγαλύτερο κύκλῳ ἀπό τοὺς ἄλλους ἵππους, χρειαζόταν νά είναι γερός. ἐπτά λογαργοί· Ἐφτά ἦταν οἱ πύλες, ἐφτά οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἀργείων καὶ ἐφτά οἱ Θηβαῖοι ἡγεμόνες. Ζηνὶ τροπαιώ· Ὁ Ζεύς ἔδινε τὴ νίκη, ἦταν ὁ τροπαιός, αὐτός πού ἔτρεπε τοὺς ἔχθρούς σέ φυγή· τρόπαιον

ήταν τό σύμβολο τῆς τροπῆς σέ φυγή του ἔχθρου, τό μνημείο τῆς νίκης, πού σχημάτιζαν οι νικητές μέ δισπίδες, περικεφαλαῖες καί ἄλλα ὅπλα τῶν νικητῶν. Νίκα Τήν τιμούσαν ώς θεά ξεχωριστή μέ φτερά καί συνήθως μέ στέφανο ἢ κλάδο νίκης: ὡραιότατη παράστασή της ἔχουμε τή νίκη τοῦ Παιωνίου. πολυαρμάτῳ Θήβᾳ Λεγόταν πολυάρματος, γιατί εἶχε πολλά καί ὥραία ἄρματα, γι' αὐτό καί ὁ Πίνδαρος τήν ἀποκαλεῖ φιλάρματον, εύάρματον, χρυσάρματον κτλ. Βάκχιος ἀντί Βάκχος: γεννήθηκε στίς Θήβες ἀπό τό Δία καί τή Σεμέλη, θυγατέρα τοῦ Κάδμου, καί γι' αὐτό λατρευόταν ἴδιαίτερα σ' αὐτές, συγχόρεε μάλιστα μέ τούς κατοίκους διευθύνοντας τούς χορούς, ὅπως πιστεύοταν καί παριστανόταν σέ πολλά ἔργα τέχνης. ἄλλ' ὅδε γάρ... Οἱ τελευταῖοι ἀναπαιστικοὶ στίχοι 155-161, πού ἀπαγγέλονται ἀπό τὸν κορυφαῖο τοῦ χοροῦ, ρυθμίζουν τό βῆμα τοῦ Κρέοντα, ἐνώ αὐτός ἔξερχεται ἀπό τά ἀνάκτορα. σύγκλητος λέσχη 'Αναχρονιστικά, εἶναι ἡ ἔκτατη συνέλευση τῆς ἔκκλησίας πού γινόταν κατά τοὺς ἱστορικούς χρόνους: οἱ ἔκκλησίες τοῦ Δῆμου τῶν Ἀθηναίων διακρίνονταν στίς τακτικές, πού γίνονταν κάθε μήνα καί λέγονταν κύριαι, καί στίς ἔκτακτες, τίς ὅποιες συγκροτούσαν γιά ἐπείγουσες καί ἔκτακτες ἀνάγκες καί τίς ὅποιες καλούσαν ἔκτάκτους: σύμφωνα λοιπόν μέ αὐτά ὁ Σοφοκλῆς λέγει ἐδῶ σύγκλητον τή συνέλευση τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ καί γι' αὐτό ἀκόμη λέγει κανῶ κηρύγματι, γιατί ἡ εἰδοποίηση ἔγινε δημόσια, ὅπως δημόσια γινόταν ἡ πρόσκληση καί γιά τήν ἔκτακτη συνέλευση τοῦ δήμου.

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

α') 162-222

Λεξιλογικές. ἀσφαλῶς προσδιορίζει τό ὄρθωσαν καί ἔρχεται σέ ἀντίθεση πρός τό σάλω· σάλω = μέ θαλασσοταραχή (μεταφορά ἀπό τή θάλασσα, καθότι ἡ πολιτεία παραβάλλεται μέ σκάφος πού σάλεύει). σείσαντες = ἀφοῦ συγκλόνισαν. πομπὸς = ἀπεσταλμένος, κλητήρας. δίχα ἐκ πάντων ξεχωριστά, κατ' ἐκλογή ἀπό ὅλους. ἔστειλ' ικέσθαι = μετεπεμψάμην = ἔστειλα καί σᾶς προσκάλεσα. εἰδὼς αἰτιολ. κράτη θρόνων = τή βασιλική ἀρχή (ό πληθ. ἀρ. πρός ἐκδήλωση μεγαλοπρέπειας). ὄρθου = κυβερνούσε, ὁδηγούσε ὄρθως. διώλετο = χάθηκε. μένοντας ἐμπ. φρονήμασιν = ὅτι παραρμένατε μέ σταθερά φρονήματα (ὅτι μένατε πιστοί). ἡ σειρά τῶν λέξεων: εῦ εἰδὼς τοῦτο μὲν σέβοντας ἀεὶ τὰ κράτη θρόνων Λαῖου, τοῦτ' αὐθις, τήνικα Οἰδίπους ὄρθου πόλιν, κάπει διώλετο, μένοντας ἔτι ἐμπ. φρονήμασιν ἀμφὶ τοὺς κείνων (Λαῖου καὶ Οἰδίπ.) παΐδας. πρὸς διπλῆς μοίρας = ἀπό κοινή μοίρα (θανάτου). παίσαντες καὶ πληγέντες = ἀφοῦ χτύπησαν καὶ χτυπήθηκαν, φόνευσαν καὶ φονεύτηκαν. σὺν αὐτόχειρι μιάσματι = σὺν

μιάσματι αύτογειρίας = μέ ίδιόχειρη μιαρή πράξη. κράτη και θρόνους σχῆμα ἔν διά δυοῖν (θέλει νά δηλώσει ὅλη τήν ἔξουσία). δὴ = ὅπως εἶναι γνωστό. κατ' ἀγχιστεῖα γένους τῶν δλωλότων (τέθηκε οὐδ. ἀγχιστεῖα ὅτι θηλ. ἀγχιστεῖαν) = σύμφωνα μέ την πλησιέστατη συγγένεια πρός αὐτούς πού φονεύτηκαν. ἀμήγανον = ἀδύνατο. παντὸς ἀνδρός (ἐνν. ἄρχοντος) ἐκμαθεῖν (ύποκ. τινὰ) = νά μάθει κανείς ἀκριβῶς. γνώμην = τίς ιδέες. Ἡ συσσώρευση τῶν πολλῶν συνωνύμων ψυχήν, φρόνημα, γνώμην, γιά νά δηλωθει τό ὅλο και ἀληθινό φρόνημα. πρὶν ἂν ἡ σύνταξη τοῦ πρὶν μέ ύποτακτική (φανῆ) λόγω τής προηγούμενης ἀρνητικής ἐννοίας ἀμήγανον κτλ. ἄρχαῖς τε και νόμοισιν = στήν ικανότητα τής διοικητικής ἔξουσίας και τής νομοθετικής (στή γνώμη τοῦ Βίαντα τοῦ Πρηγέα «ἄρχη ἄνδρα δεῖχνουσι» ὁ Σοφοκλῆς προσθέτει και τή νομοθετική ικανότητα τοῦ ἄρχοντα). ἐντριβῆς φανῆ = δοκιμαστεῖ. ἐμοὶ γάρ... ὁ Κρέοντας ἄρχιζει νά ἀναπτύσσει τό βασιλικό πρόγραμμά του. ὅστις μὴ ἀπτεται (ἀναφ. ύποθ. πρότ.) = ἂν κανείς δέν πιάνει (στό νοῦ του). ἐγκλήσας ἔχει = ἔχει κλεισμένη (ἀπό φόβο), δὲ μιλεῖ μέ παρρησία. δοκεῖ ἀπό αὐτό ἡ δοτ. προσωπ. στήν ἄρχη ἐμοὶ. Στό φ. τοῦτο ἀνήκει τό νῦν, ἐνῶ στό πάλαι θά νοηθεῖ ὁ παραπάτη. ἐδόκει, δηλ. πάλαι τε ἐδόκει και νῦν δοκεῖ. μεῖζον' (α) = ἀνώτερο, πολυτιμότερο φίλο (χρησιμ. ὡς ἐπιθ. διορ. τοῦ φίλου). ἀντὶ τῆς αύτοῦ πάτρας β' ὅρος τής συγχρίσεως = ἡ τήν αύτοῦ πάτραν. οὐδαμοῦ λέγω (ἐνν. εἶναι) = δέν τόν ύπολογής ω καθόλου, δέν τόν ἐκτιμῶ καθόλου· ἡ σειρά τῶν λέξεων: και ὅστις ἀντὶ τῆς αύτοῦ πάτρας φίλον νομίζει μεῖζον' (α), τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω. Τά πιό κάτω: ἵστω Ζεύς... ὥς τό στίχο 190 ἀποτελούν παρένθεση: περιγράφουν τόν ἐπίσημο ὄρχο πού κάνει ὁ Κρέων στό Δία. ἵστω (οἰδα) = ᾔς εἶναι μάρτυρας. οὕτ' ἀν σιωπήσαμι ἀπόδοση τής ύποθετ. μετ. ὄρῶν = εἰ ὄρων. ἄτῃ (ἡ) = ὅλεθρος, καταστροφή. τοῦτο = τό ἔξις. γιγνώσκω = γνωρίζω, ἔχω ύπόψη μου. ἔδει ἡ πόλη. πλέοντες (ύποθ.) μεταφορά ἀπό τά πλοῖα. ποιούμεθα ἀποκτάμε. ὄρθης = ὅταν εύτυχει. τοιούσδε νόμοισι = μέ τέτοιους νόμους, μέ βάση τέτοιες προγραμματικές ἀρχές. αὔξω = μεγαλύνω, καθιστώ μεγαλύτερη και ἐνδοξότερη. ἀδελφά τῶνδε = σύμφωνα μέ τίς ἀρχές μου αὔτές. πάντ' ἀριστεύσας δορὶ = ἀφοῦ ἀρίστευσε σέ ὅλα κατά τή μάργη. τά πάντ' ἐφαγνίσαι (ἐξαρτ. ἀπό τό κηρύξας ἔχω) = νά προσφέρουμε ὅλες τίς καθιερωμένες τιμές (δηλ. σπουδές, κτερίσματα κτλ.). ὅσα ἔρχεται κάτω = ὅσα κατέρχονται κάτω ἀπό τή γῆ. Πολυνείκη λέγω παράθεση τοῦ ἔνυναιμον. ἐγγενεῖς = ἐγγάριους, ντόπιους. φυγάς κατελθῶν = ἀφοῦ ἐπανῆλθε ἀπό τήν ἔξορία. πρῆσαι (πρήθω) = νά κατακαύσει. κατ' ἄκρας (κυρίως ἀπό τήν κορυφή ὡς κάτω) = ἐντελῶς. κοινοῦ πάσασθαι (πατέομαι) = νά γευθεῖ μέ ἀδελφικό ἡ συγγενικό αἴμα. τοὺς δὲ ἐνν. πολίτας. κτερίζω = προσφέρω κτέρεα ἡ κτερίσματα, κηδεύω μέ κάθε τι-

μή πού ἀνήκει (πρέπει) στούς νεκρούς. πρὸς οἰωνῶν ποιητ. αἴτιο. ἐδεστὸν = ἐδεσθὲν = καταφαγμένο. αἰκίζω καὶ αἰκίζομαι = μεταχειρίζομαι κακῶς, κακοποιῶ. φρόνημα = θέληση· ἡ σειρά τῶν λέξεων: ἔαν δ' ἄθαπτον καὶ ἰδεῖν δέμας (Πολυνείκους) ἐδεστὸν καὶ αἰκίσθεν πρὸς οἰωνῶν καὶ κυνῶν. κούποτ' ἔχ γ' ἐμοῦ τιμῆν προέξουσ' οἱ κακοὶ τῶν ἐνδίκων = καὶ οὐδέποτε ἀπό μένα τουλάχιστο θά πάρουν οἱ κακοὶ μεγαλύτερη τιμῇ ἀπό τούς δικαίους (δέν πρόκειται ἐδῶ βέβαια γιά ἀπόδοση μεγαλύτερης τιμῆς στόν Πολυνείκη, ἀλλα ἵστης· ὁ Κρέων ὅμως μέ αὐτά ἐννοεῖ ὅτι, ὅταν ἀποδοθεῖ καὶ στούς δύο ἀδελφούς ἵση τιμή, οἱ καλοὶ τότε τιμοῦνται στόν ἴδιο βαθμό μέ τούς κακούς, ἐνῶ δικαιοῦνται μεγαλύτερη τιμῇ ὅμοια οἱ κακοὶ τιμοῦνται ὅσο καὶ οἱ καλοί, ἐνῶ δέν ἔχουν τό δικαίωμα γιά καμιά τιμή). Θανῶν καὶ ζῶν πρωθύτερο. τὸν δύσνουν καὶ εὔμενη προσδιορ. ἀναφορᾶς. δύσνους = δυσμενής, ἔχθρος. που = ὅπως νομίζω. ἔνεστί σοι = εἶναι δικαίωμά σου. νόμῳ χρῆσθαι = νά νομοθετεῖς· ἡ σειρά τῶν λέξεων: σοί γέ που ἔνεστι παντὶ νόμῳ χρῆσθαι καὶ περὶ τῶν θανόντων καὶ περὶ ήμῶν, ὅπόσοι ζώμεν. ὡς ἂν σκοποὶ ἦτε (πλάγ. ἔρωτ. πρόταση, ἔξαρτάται ἀπό τό δράτε ἡ σκοπεῖτε) τῶν εἰρημένων = προσέξτε πῶς θά φυλάξετε τά ὅσα ἔχω διατάξει. νὺν = λοιπόν. βαστάζειν (μεταφορά ἀπό τό φορτίο) = νά ἀναλαβεῖ τό βάρος τῆς φυλάξεως. προτίθημι = ἀναθέτω. ἐπίσκοπος = σκοπός, φρουρός. ἐπεντέλλω = διατάξω ἀκόμη· ἡ κανονική διατύπωση τῆς φράσεως θά ἤταν: τί δῆτ' ἔστι τοῦτο τὸ ἄλλο, δ ἐπεντέλλοις ἔτι ἄν; ἀλλά τί εἶναι λοιπόν αὐτό τό ἄλλο, τό ὅποιο ἀκόμη θά μέ διάταξες νά ἑκτελέσω; ἢ μπορεῖ τό ἄλλο νά ἔχληφθεῖ ὡς ἐπιρρηματικό κατηγορ. τοῦ τοῦτο καὶ νά ἔξηγηθεῖ ἐπιπλέον, δηλ. τί ἄλλο ἐπιπλέον θά διάταξες; ἐπιχωρῶ = ἐπιτρέπω. τὸ μή ἐπιχωρεῖν ἀντικ. τοῦ ἐπεντέλλω. ἀπιστῶ = ἀπειθαρχῶ. τάδε = τά ὅσα ἔχουν κηρυχθεῖ, διαταχθεῖ. δς ἔρα... ἀναφορ. συμπερ. πρότ. = ὥστε αὐτός νά ἐπιθυμεῖ. καὶ μὴν = καὶ ἀλήθεια. μισθὸς εἰρων. ὑπ' ἐλπίδων ἀναγκ. αἴτιο. τὸ κέρδος = ἡ ἐλπίδα τοῦ κέρδους. διώλεσεν γνωμ. ἀρ. = συνήθως καταστρέψει.

Πραγματικές. ἄνδρες Ὁ Κρέων βγῆκε μέ πολλή μεγαλοπρέπεια ἀπό τή μεσαία (βασική) πύλη τοῦ ἀνακτόρου καὶ κρατώντας σκῆπτρο προχωρεῖ μέ συνοδεία τῶν ἀκολούθων του (δορυφόρων) καὶ μέ ρυμό σύμφωνο πρός τούς ἀναπαιστικούς στίχους 155-161 τοῦ κορυφαίου τοῦ χοροῦ. Ἐπειτα πῆρε θέση στό προσκήνιο καὶ προσφωνεῖ μέ κάποια ἔπαρση τούς γέροντες πού ἀποτελοῦν τό χορό· ἀπλά καὶ σύντομα μέ τό ἄνδρες ἀνακοινώνει τίς ἀρχές τοῦ προγράμματός του καὶ ἔχαγγέλλει τό διάταγμά του, πού προκηρύχτηκε γιά τούς ἀδελφούς Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνείκη. ὅτι ἥδ' ἔστιν ἡ σώζουσα κτλ. Τήν ώραία αὐτή ἰδέα τοῦ Κρέοντα ὅτι, ἐφόσον τό σκάφος τῆς

πολιτείας πλέει καλά, ἀποκτάμε καί τούς φίλους, δηλ. ἂν ἔχουμε πατρίδα, ἔχουμε καί φίλους, ἐνῶ ἂν δέν ἔχουμε πατρίδα, δέν ἔχουμε τίποτα, ἐξέφρασε μέ αλλα λόγια καί ο Περικλῆς (Θουκ. II 60): ἐγώ γάρ τήγουμαι πόλιν πλείω ξύμπασσαν ὄρθουμένην ὥφελεῖν τοὺς ἴδιωτας, η καθ' ἔκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσσαν, ἀθρόαν δὲ σφαλλομένην...». Ἡ ἔρχεται τοῖς κάτω νεκροῖς Στούς ἀρχαίους ἐπικρατοῦσε ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ ἐπιτύμβιες χοές εἰσχωροῦσσαν κάτω ἀπό τὴ γῆ καὶ ἔφταναν ὡς τούς νεκρούς. τοὺς ἔγγενες αὐτούς πού λάτρευαν καί τιμοῦσσαν σέ κάποιο τόπο· τὸ πρῆσαι λέγεται ὑπερβολικά γιά τούς θεούς, γιατί θά καίονταν μόνο τά ιερά τους καὶ ὅχι καί οἱ θεοί. Ἀξίζει τέλος νά παρατηρηθεῖ, σχετικά μέ τά δσα εἰπε ὁ Κρέων, ὅτι κατά τούς ἡρωικούς χρόνους ὁ λαός, ὅταν τόν καλοῦσε ὁ βασιλιάς, ἀκουγε τίς γνῶμες του, χωρίς νά φέρει ἀντιρρήσεις· διατύπωνε μόνο συμβουλευτικές γνῶμες.

β') 223-277

Λεξιλογικές. ὅπως = ὅτι. ὑπὸ τάχους = ἀπό τήν ταχύτητα. δύσπνους δύσκολα ἀναπνέοντας, λαχανιάζοντας. ικάνω (σημ. παραχ.) = ἔχω ἔλθει. κοῦφον ἔξαρας πόδα (τό κοῦφον προληπτ. κατηγ., η μετοχή αἰτιολ.) = γιατί σήκωσα τό πόδι μου (συνεχδ. ἀντί πληθυντ.), ὥστε νά είναι ἐλαφρό, γιατί ἔφταναν τά πόδια μου στόν ὠμό ἀπό τήν τρεχάλα, γιατί ἔτρεξα πολὺ. φροντίδων γεν. ὑποκ. στίς ἐπιστάσεις, πού σημαίνει σταθμούς, κυκλῶν ἐμαυτὸν ὄδοις εἰς ἀναστροφήν = κάνοντας πολλές στροφές στά διάφορα σημεῖα τοῦ δρόμου μέ τό σκοπό νά ἐπιστρέψω (τοῦτο λέγεται γιά τούς ἀναποφάσιστους). αὐδάω-ω = λέγω. ηδόνα μυθουμένη πλεονασμός. οἱ = ἔκει ὅπου. δίδωμι δίκην (παθ. τοῦ λαμπάνω δίκην) = τιμωροῦμαι.. μολὼν (βλάσκω) ὑποθ. μετ. τλήμων = ἄθλιος, κακόμοιρος. τάδε = τό γεγονός αὐτό. οὐκ ἀλγυνῇ; = δέ θά λυπηθεῖς, δέ θά τιμωρηθεῖς; ἐλίσσω = περιστρέφω στό νοῦ μου. ἀνύτω καί ἀνύώ = διανύω, διατρέχω. σχολῇ βραδὺς = ἀργά καὶ μέ δυσκολία. βραχεῖα μαχρὰ δέξυμωρο σχῆμα. ἐνίκησεν = ἐπικράτησε, ὑπερίσχυσε η γνώμη, ὑποκ. τό δεῦρο μολεῖν. κεί τό μηδὲν ἔξερω = καί ἂν θά πῶ ἔνα μηδενικό, καί ἂν θά σου ἀνακοινώσω ἔνα τίποτα. δράττομαι τινος = πιάνομαι η κρατιέμαι ἀπό κάτι. τό μη παθεῖν ἂν ἄλλο πλήν τό μόρσιμον = ὅτι δέ θά πάθω ἄλλο τίποτα παρά τό πεπρωμένο. ἀνθ' οὐ ἀναγκ. αἰτιο. ἀθυμία = ἀγωνιώδης λύπη. τάμαυτοῦ = αὐτά πού μέ ἀφοροῦν. γάρ διασαφ. δστις ἦν ὁ δρῶν (ὁ δράστης) πλάγ. ἐρωτ. πρότ. οὐδ' ἂν δικαίως... καὶ ἐπομένως δέ... στοχάζομαι = σκοπεύω. εὐ γε στοχάζῃ = καλά πράγματι ἀποβλέπεις (σκοπεύεις) γιά τήν ἐπιτυχία τού σκοπού σου. ἀποφάργυσσαι κύκλω τό πρᾶγμα = προφυλάγεσαι δλόγυρα ἀπό τήν εὐθύνη γιά τό γεγονός. ὡς σημανῶν νέον τι = ὅτι πρόκειται νά ἀνακοινώσεις κάτι τό σοβά-

ρό. γάρ αίτιολογεῖ τά έννοούμενα ἀπό τά προηγουμένα εὗ στοχάξῃ κάποιο φάργυνσαι τὸ πρᾶγμα... τὰ δεινὰ = τά φοβερά (έννοει τήν τιμωρία τοῦ θανάτου). προτίθησ' ὄχον πολὺν = προξενοῦν μεγάλο φόβο. οὐκουν ἔρεις ποτε; δέ θά μιλήσεις τέλος πάντων; ή ἐρώτηση μέ δρνηση ἰσοδυναμεῖ μέ ̄-ντονη προσταγῆ: μιλα τέλος πάντων ὄμοιώς καὶ τό εἰτ' ἀπαλλαχθεὶς ἄπει (περίφραση) = καὶ ἔπειτα γκρεμίσου καὶ φύγε, πήγαινε στά κομμάτια. καὶ δῆ = καὶ νά λοιπόν. βαίνω = ἀπέρχομαι. καὶ πρι χρωτὶ (χρώς-τὸς) = καὶ ἐπάνω στό σώμα. δίψιος = ξηρός. πλατύνω = πασπαλίζω. ἐφαγιστεύω καὶ ἐφαγνίζω = κάνω νεκρική τελετή. ἢ χρὴ = αὐτά πού πρέπει. τίς ἀνδρῶν τραγική εἰρωνεία: δέ φαντάζεται καθόλου ὁ Κρέων ὅτι μπορεῖ ὁ δράστης νά είναι γυναίκα. (ή) γενής, γενῆδος = ἀξίνα, ξινιάρι. δίκελλα = σκαπάνη μέ δύο δόντια, δικέλλι. πλήγμα = χτύπημα, ἀπό αὐτό ή γεν. ύποκ. γενῆδος. ἐκβολὴ = βγαλμένο χώμα (μέ τό δικέλλι). στύφλος = σκληρός. ἀρρώξ (ἀ-ρήγγυνυμ) = ἀσχιστος, ἀσκαφτος. ἐπαμαξεύω ἀντί ἐφαμαξεύω τροχοῖσι = χαράξω μέ τούς τροχούς τῆς ἀμάξας. ἀσημος = ἀγνωστος: σύμφωνα μέ ἄλλη ἐρμηνεία: δέν ἀφησε ἔχην, κάποιο σημειο. δπως χρον. = μόλις (τό δικό μας: καθώς). τήμεροσκόπος = σκοπός τῆς ἡμέρας. δυσχερές = δησερμή-νευτο. ὁ μὲν ἐνν. νεκρός. τυμβήρης = τυμβόχωστος, θαυμένος. ὡς φεύ-γοντος (ἐνν. τού δράστη) = σάν νά θητελε νά δποφύγει. ἄγος = τό μίασμα, τό ἔγκλημα τῆς ἀσέβειας. (ό) θήρ-θηρὸς = ἄγριο θηρίο (σαρκοβόρο). σπάω-ω = σπαράξω (ἄν ἦταν θηρίο ή σκύλος, θά φαίνονταν ὀπωσδήποτε ἔ-χην ἀπό τά πόδια του στό χώμα ή ἔχην ἀπό τά δόντια καὶ τά νύχια του στό πτώμα). ρόθεω-ω = κάνω βουή (ρόθον), λέγεται γιά τά κύματα ή τήν κω-πηλασία: θορυβώ. λόγοι ἐρρόθουν κακοί = ἀνταλλάσσονταν ύβριστικοί λό-γοι. φύλαξ ἐλέγχων ἀνακόλουθο σχῆμα, ἀντί νά τεθεὶ γενική ἀπόλυτη. κάν ἐγίγνετο πληγὴ τελευτῶσα (ένικ. ἀντί πληθ.). = καὶ ή ύπόθεση θά κατέ-ληγε σέ ἀμοιβαίκα χτυπήματα: είναι ἀπόδοση τῆς ύποθ. ει μή τις ἔλεγεν, πού ἐννοεῖται ἀπό τό πιό κάτω λέγει, ή ὅποια δέν τέθηκε, ἐπειδή μεσολά-βησαν ἄλλες προτάσεις: εἰς γάρ τις ἦν ἔκαστος οὐξειργασμένος = γιατί καθένας μας ἦταν (κατά τή γνώμη τῶν ἄλλων) ὁ δράστης, καὶ οὐδεὶς ἐναργής καὶ κανένας δέ φανερωνόταν ως ἀληθινός δράστης. ἄλλ' ἔφευγε μή εἰδέναι = ἄλλα ἀρνιόταν ὅτι γνώριζε (πλεον. ο μή). μύδρος = πυρω-μένο σίδερο. πύρ διέρπειν = καὶ νά περνάμε μέσα ἀπό τή φωτιά. ὀρκωμο-τῶ θεοὺς = ἐπικαλούμαι μέ ὅρκο τούς θεούς. τό μήτε δρᾶσαι μήτε τῷ ξυ-νειδέναι = ὅτι οὔτε πράξαιμε τό ἔργο οὔτε ἔχουμε γνώση γιά κάποιον (ὅτι κτλ.). βουλεύσαντι ἐνν. καὶ μπροστά ἀπό αὐτό τό μήτε = μήτε ὅτι διανοή-θηκε (οἱ μετοχές κατηγορ.). ὅτε αίτιοι. οὐδὲν ἦν ήμιν πλέον ἔρευνῶσιν = κανένα κέρδος (καμία ωφέλεια) δέν εἰχαμε, ἄν καὶ κάναμε γι' αὐτό ἔρευνες. πέδον = τό ἔδαφος. νεύω = κατεβάξω κάτω (τό κεφάλι). καλῶς πράττω

= εὗ πράττω = εύτυχῶ, σώζομαι. ὅπως πράξαμεν πλαγ. ἐρώτ., ἔξαρτάται ἀπό ρήμα γνώσεως σημαντικό (ἐγιγνώσκομεν), τό δόποιο ἐννοεῖται κατά ζεῦγμα ἀπό τό εἶχομεν (= μπορούσαμε). μύθος = λόγος. ἀνοιστέον τοῦ ρήματος ἀναφέρω. τούργον = τήν ταφή τοῦ Πολυνείκη. καὶ ταῦτ' ἐνίκα = καὶ ὑπερίσχε αὐτή ἡ γνώμη. ὁ πάλος (πάλλω) = ὁ κλήρος. καθαιρεῖ = καταδίκασε. τάγαθὸν εἰρωνεία. οὐχ ἐκοῦσιν (ἐνν. ὑμῖν, πληθ. ἀντί ἐνικοῦ) = χωρίς νά μέ θέλετε.

Πραγματικές. ἄναξ 'Ο φύλακας μπήκε ἀπό τήν ἀριστερή πάροδο λαχανίαζοντας· ήθογραφεῖται λαμπρά ὡς ἀνθρώπος τοῦ λαοῦ, προσπαθώντας μέ γνωμολογίες καὶ μακρολογίες νά σώσει πρώτα πρώτα τόν ἐαυτό του ἀπό τήν μεγάλη τιμωρία πού τόν ἀπειλεῖ. 'Ο ποιητής μέ τόν ταπεινό αὐτό τύπο ἀποσκοπεῖ νά ἔξαρει τό ίδιανχο ύψος τῆς Ἀντιγόνης. τὸ μόρσιμον Οἱ ἀνθρώποι τοῦ λαοῦ ἀποδίδουν ίδιαίτερη σημασία στό πεπρωμένο πού κατά τή γνώμη τους διέπει τά ἀνθρώπινα. παλύνας διψίαν κόνιν καφαγιστεύσας δηλ. ἀπλῶς πασπάλισε μέ χῶμα τό πτώμα τοῦ νεκροῦ· κατά τους ἀρχαίους αὐτό στήν ἀνάγκη ἀναπλήρωνε τήν κανονική ταφή· μέ τό ἐφαγιστεύσας ἐννοεῖ τίς καθιερωμένες νεκρικές τρίσπονδες χοές. ὁ πρῶτος ἡμεροσκόπος Οἱ φύλακες εἶχαν ἀναλάβει τή φρούρηση τοῦ νεκροῦ τήν ἡμέρα καὶ τή νύχτα μέ βάρδιες. 'Ο πρῶτος ἦταν ἐκεῖνος πού ἀνέλαβε πολύ πρωί τή φρούρηση, γιατί τήν ἡμέρα αὐτή γιά πρώτη φορά ἀνέλαβαν τήν ὑπηρεσία· ἀπό αὐτό συμπεραίνουμε ὅτι τή Ἀντιγόνη ἤλθε πολύ πρωί καὶ ἔθαψε τόν ἀδελφό καὶ ὅτι οἱ φύλακες ἦ λόγω τοῦ σκότους δέν τήν ἀντιλήφτηκαν τήν ὥρα τῆς ταφῆς ἢ ἔφτασαν ἐκεὶ μετά ἀπό τήν ταφή. ἄγος φεύγοντος Οἱ ἀρχαῖοι θεωροῦσαν ἀσεβή ἐκεῖνον πού ἔβρισκε ἀταφο πτώμα καὶ δέν ἔριχνε ἐπάνω του τουλάχιστο λίγη σκόνη· μέ τή φράση αὐτή τοῦ φύλακα κατηγορεῖται ἀθέλητα ὁ Κρέων πού διάταξε νά μήν ταφεῖ τό πτώμα. ἡμεν δ' ἔτοιμοι καὶ μύδρους Πρόκειται γιά εἶδος θεοχρισίας ἢ θεοδικίας, πού γίνονταν καὶ σέ ἐποχές παλαιότερες ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Σοφοκλῆ. Σέ αὐτές, στήν περίπτωση ἀμφιβολίας γιά τήν ἐνοχή κάποιου, ὁ ἐνοχος κρατοῦσε στά χέρια του κομμάτια ἀπό σίδερο πυρωμένα ἢ περνοῦσε μέσα ἀπό ἀναμμένα κάρβουνα κτλ. καὶ ἔπρεπε νά ἔξελθει σώσις καὶ ἀβλαβής, ἀν ἦταν ἀθώος. ὄρκωμοτεν Οἱ ἀρχαῖοι τόσο στίς εὐχές δσο καὶ στούς ὄρκους τους καλούσαν σέ βοήθεια τους θεούς. κάμε τόν δυσδαιμονα πάλος καθαιρεῖ. Ἡ κλήρωση στούς ἀρχαίους γινόταν ώς ἔξης: ἔβαζαν τούς κλήρους μέσα σέ κυνή (δερμάτινο κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ) ἢ σέ ἀγγειο καὶ τούς ἔπαλλαν (κουνούσαν), μέχρις ὅτου ξεπηδοῦσε ἔνας κλήρος.

Λεξιλογικές. Θεήλατον = σταλμένο ἀπό τό θεό, θεόπεμπτο, θεοκίνητο. μή τι πλάγ. ἐρωτ. πρότ. ἀπό τό βουλεύει. ξύννοια = διαλογισμός, βαθιά σκέψη. πάλαι ἀπό τή στιγμή πού ἄκουσε ἀπό τό φύλακα γιά τήν ταφή. πρὶν καὶ μεστῶσαι με δργῆς = προτοῦ καί μένα γεμίσεις ἀπό θυμό. Μέ τό κάμε γίνεται συμμετρική ἀντίθεση πρός τό ἔμοι τι τοῦ χοροῦ. ἄνους τε γέρων ἄμα ἀντί νά εἰπεῖ: ἄνους καίπερ γέρων ὡν = ἀπερίσκεπτος, μολονότι εἴσαι γέρος (ἐπειδή, κατά τόν Κρέοντα, τά γεράματα καί ἡ ἀπερισκεψία εἴναι ἀσυμβίβαστα). ὑπερτιμῶ (ἡ μετοχή αἰτιολ.). = ἔξαιρετικά τιμῶ. κρύπτω = θάρω ἀμφικιών = περίστυλος. πυρόω-ῶ = καίω. διασκεδάννυμι = καταλύω (συνάπτεται πρός τούς νόμους), ἀπό αὐτό κατά ζεῦγμα θά ἐννοήσουμε καταπατήσων τήν γῆν· ἡ σειρά τῶν λέξεων τῆς ἐπόμενης προτ.: ἡ εἰσορᾶς θεοὺς τιμῶντας τοὺς κακούς; ταῦτα = τά κηρύγματά μου αὐτά (ἀντικ. τοῦ φέροντες). καὶ πάλαι ἐνν. οὐ νῦν πρώτον, ἀλλὰ καὶ πάλαι. μόλις φέρω = μέ δυσκολία ἀνέχομαι. δόθω τινι = φιθυρίζοντας βρίζω κάποιον. λόφος = τράχηλος. λόφον ὑπὸ ζυγῷ (μεταφορά ἀπό τά ὑποζύγια). ἔτσι εἰκονίζεται ἡ αὐταρχικότητα τοῦ Κρέοντα. δικαίως = ὅπως ἐπέβαλλε τό δίκαιο. ὡς στέργειν ἐμὲ = ὥστε νά δείχνουν τό σεβασμό πού μοῦ διείλεται. ἐκ τῶν δε = ἀπό αὐτούς ἐδῶ. τούτους ἐνν. τοὺς φύλακας, δείχνει τόν παρόντα. ἔξεπισταμαι καλῶς (πλεονασμός), ἡ πρόθ. ἐκ καὶ τό καλῶς γιά νά δείξει τήν ἀπόλυτη πεποίθησή του. παράγομαι = παρασύρομαι. παρηγμένους ἡ κατηγορ. μετ., ὅπότε τό εἰργάσθαι ἔχαρτ. ἀπό τό ἐπίσταμαι. τάδε τήν ταφή. νόμισμα = τό καθιερωμένο ἀπό τούς ἀνθρώπους, θεσμός. κακὸν νόμισμα = κακό κατασκεύασμα. θεσμός. τοῦτο τό νόμισμα, ἀντί: οὗτος ὁ ἄρχυρος. ἔξανίστημι = ξεσηκώνων κάποιον (ἀπό τό σπίτι του). ἔκδιδάσκω = διδάσκω καλά, καθοδηγῶ. παραλλάσσω = μεταστρέφω. ἵστασθαι = ὥστε νά προσχωροῦν, νά παίρνουν κατεύθυνση. πανουργίας ἔχειν = νά ἀσχολούνται μέ πουνηρά ἔργα. ἔδειξεν γνωμ. ἀόρ. δυσσέβεια παντὸς ἔργου = κάθε ἀσεβές ἔργο. μισθαρνέω (μισθὸν-δρυνυμαι) = παίρνω μισθό, δωροδοκοῦμαι. ἀνύω ἡ ἀνύτω = ἐκτελῶ, κάνω. ἔγνυσαν-ἔξέπραξαν (γνωμ. ἀόριστοι). τό β' ρῆμα = συνήθως κατορθώνουν. ἔσχω σέβας (παθητ. τοῦ σέβω καὶ σέβομαι) = τυχαίνω σεβασμοῦ, μέ σέβονται. ὅρκιος μέ ὅρκο. αὐτόχειρ = αὐτούργος. ἔκφαίνω = παρουσιάζω. μόνος Ἀιδηγης = μόνη ἡ τιμωρία τοῦ θανάτου, μόνος ὁ ἀπλός θάνατος. Ἡ πλοκή τοῦ λόγου θά ἤταν ὄμαλότερη, ἢν ἐκφερόταν ὡς ἔξῆς: οὐχ ὑμῖν "Αιδηγης μοῦνος ἀρκέσει, ἀλλὰ πρότερον ἔωντες κρεμασθήσεσθε, μέχρις ὃν τήνδε δηλώσθη" ὕβριν. τήν ὕβριν = τήν πράξη αὐτής τής ἀναίσχυντης ἀσέβειας καί τό δράστη της. δθεν οἰστέον

(ρήμα φέρω) τὸ κέρδος (πλαγ. ἔρωτ. πρότ.) = ἀπό πού πρέπει νά λαβαίνετε τό κέρδος. τὸ λοιπὸν (ἐπίρρ.) = στό ἔξης. ἐξ ἄπαντος = ἀπό τά κάθε πράγμα γενικά. ἐκ τῶν αἰσχρῶν λημμάτων (ἀναγκ. αἴτιο) = ἀπό τά αἰσχρά κέρδη. ἀτῶμαι = δυστυχώ· οἱ μετοχές κατηγορηματικές. δώσεις = θά ἐπιτρέψεις. οὕτως = ἔτσι. ἀναπολόγητος καὶ νῦν ὡς ἀνιαρῶς λέγεις; = ὡς καὶ νῦν... ὅτι καὶ τώρα μιλᾶς (ὅπως καὶ πρωτύτερα) κατά τρόπο πού μέ ἐνοχλεῖ. ὅτι καὶ τώρα οἱ λόγοι σου μου εἶναι δυσάρεστοι: δάκνω = δαγκώνω, ἔδω. λυπῶ. ἐν τοῖσιν ὡσὶν ἦ πί... προσδ. ἀναφορᾶς. τί δαι = ἀλλά πῶς. ρύθμιζω = κανονίζω, σταθμίζω. τὴν ἐμήν λύπην ὅπου πρόληψη, ἀντί: ὅπου ἐστὶν ἦ ἐμή λύπη = πού ἔχει τήν ἔδρα της... σὲ τὰς φρένας = σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος, λάλημα = φλύαρος. ἐκπεφυκός (ἀντί – κώς πρός τό ὑποκ. σύ) = ὅτι εἶσαι ἀπό τή φύση σου φλύαρος: ἡ σειρά τῶν λέξεων: οἷμ' ὡς δῆλον εἶ ἐκπεφυκός λάλημα. οὐκουν τό γ' ἔργον τοῦτο ποιήσας (εἰμί) ποτὲ = ἵσως εἶμαι φλύαρος, ἀλλά σέ καμιά περίπτωση δέν ἔχω κάνει τουλάχιστο αὐτό τό ἔργο. καὶ ταῦτα (προσδιορ. τοῦ προδούς) = καὶ μάλιστα. ἡ δεινὸν = ἀλήθεια, εἶναι φοβερό. φευδῆ δοκεῖν = νά σχηματίζει ἐσφαλμένες ἀντιλήψεις. φ' δοκεῖ γε = τουλάχιστο ἐκείνος πού παίρνει ἀποφάσεις (ώστε ἡ σημασία τοῦ δοκεῖν εἶναι διάφορη ἔδω). ἡ σειρά τῶν λέξεων: ἡ δεινόν ἐστι δοκεῖν τούτων φευδῆ φ' γε δοκεῖ. Ἐδώ θέλει νά τονίσει ὅτι εἶναι φοβερό νά ἀπατάται ὁ ἄρχων στίς ἀποφάσεις του. κόμψεις τὴν δόξαν = λέγε εὐφυολογήματα κάνοντας λογοπαίγνιο μέ τή λέξη δοκεῖν. τοὺς δρῶντας (δέν ἐννοεῖ τούς πολλούς) = τό δράστη, ὅποιος καὶ νά εἶναι. ἔξερω (ἔξαγορεύω) = θά διακηρύξω. δειλὰ κέρδη = τά κέρδη πού ἔχουν κακά ἐλατήρια. πημοναὶ = συμφορές (ἀφοῦ ὁ Κρέων εἶπε αὐτά, μπήκε ἀπό τή μεσιανή θύρα στά ἀνάκτορα). ἀλλ' εὔρεθείν μὲν μάλιστα = ἀλλά βεβαίως προπάντων εὔχομαι νά βρεθεῖ ὁ δράστης. ἐάν ληφθῇ τε καὶ μή ἀντί: εἴτε ληφθῇ εἴτε μή. οὐκ ἔσθ' ὅπως = μέ κανένα τρόπο, καθόλου. ἐκτὸς ἐλπίδος τ' ἐμῆς = ἀνέλπιστα καὶ παρά τήν πεποίθησή μου. (Τά δόσα εἰπώθηκαν ἀπό τό στίχο 327 εἶναι τοῦ φύλακα, ἀφοῦ εἶχε φύγει ὁ Κρέων).

Πραγματικές. παῦσαι Πρέπει νά παρατηρθεῖ ἡ αὐταρχική καὶ δεσποτική στάση τοῦ Κρέοντα πού προσιδιάζει στούς ἡρωικούς χρόνους. πότερον Πρός ἀπόδειξη τῆς γνώμης του, ὅτι δέν εἶναι θεοκίνητη ἡ ταφή, χρησιμοποιεῖ τό ἔξης διλημμα: γιά νά εἶναι θεοκίνητο τό ἔργο τῆς ταφῆς, ἔπρεπε οι θεοί ἡ νά τιμοῦν τόν Πολυνείκη, σάν εὐεργέτη τους, ἡ νά τιμοῦν τούς κακούς: ἀλλά τό πρώτο εἶναι ἀδύνατο νά ἀληθεύει, γιατί αὐτός ἥλθε νά κάψει τούς ναούς τους..., ἀλλά καὶ τό δεύτερο δύμινως ἀναιρεῖται ἀπό μόνο του. πόλεως διδρες μόλις φέροντες Χαρακτηριστικό τῶν τυράννων εἶναι νά ὑποπτεύονται: συνωμοσίες καὶ σκευωρίες γιά ἀνατροπή τους. κρεμαστοί

Συνηθιζόταν κατά τήν ἀρχαιότητα νά ύποβάλλονται οἱ δοῦλοι σέ βασανιστήρια, γιά νά μαρτυρήσουν τήν ἀλήθεια, καί γενικά θεωρούσαν ἔγκυρη κάθε μαρτυρία τους καί μπροστά στά δικαστήρια μετά ἀπό διάφορα βασανιστήρια.

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (332-375)

Λεξιλογικές. στροφή α'. τὰ δεινὰ = τά ἐκπληκτικά, τά ὑπερφυσικά (αὐτά πού ξεπερνοῦν τά συνηθισμένα μέτρα γιά τό καλό καί γιά τό κακό). σύνταξη παραταχτική, ἀντί νά είπει: πολλών τῶν δεινῶν δντων, ούδεν ἐστιν ἀνθρώπου δεινότερον. κούδεν = καί ούμως τίποτε. δεινότερον γιά τή σοφία καί τήν τάλμη του. πέλω = ὑπάρχω. τοῦτο ἀντί ούτος. πέραν πολιού πόντου χωρεῖ = διαπερνᾶ (διασχίζει) τό ἀφρόλευκο πέλαγος. χειμερίων νότω σέ καιρό τριχυμισμένου νοτιά, μέ θυελλώδη (τριχυμιώδη) νοτιά. ὑπ' οἶδμασι περιβρυχίσοισι = κάτω ἀπό τά κύματα πού τόν περιβρέχουν. ὑπερτάτα = μεγάλειότατη. ἄφθιτος = ἄφθαρτη, αἰώνια. ἀκαμάτα = ἀκαταπόνητη (πού ποτέ δέν κουράζεται νά προσφέρει δῶρα, προϊόντα). ἀποτρύομαι = κατατρίβω, καταπονῶ γιά ωφέλειά μου (ή ἔννοια τοῦ ἀποτρύεται ἔρχεται σέ μεγάλη ἀντίθεση πρός τά ὑπερτάταν, ἄφθιτον κτλ.). ίλλομαι = περιστρέφομαι (βουστροφηδὸν κινούμααι). πολεύω = ὅργώνω, καλλιεργώ. ἵππείω γένει δηλ. μέ ἵππους καί ἡμιόνους (μουλάρια).

ἀντιστροφή α'. κουφόνους αὐτός πού ἔχει κούφιο κεφάλι, ἀλαφρόμυαλος. φῦλον = σμῆνος. ὀρνίθων = πτηνῶν. τό ἀμφιβάλλω ὅπως καί τό περιβάλλω χρησιμοποιεῖται στό κυνήγι καί στό φάρεμα = συλλαμβάνω, πιάνω. ἄγει = φέρνει (ἀπό τήν ἐνέδρα στό σπίτι). ἔθνη = γένη. είναλίσαν τε φύσιν = καί τά θαλασσινά εἴδη (τά φάρια κτλ.). πόντου είναλίσαν πλεονασμός· τά φῦλον, ἔθνη, φύσιν χρησιμοποιούνται ώς ἀντικ. τοῦ ἀμφιβαλῶν ἄγει. σπείρα δικτυόκλωστος = δίχτυ νηματόκλωστο. περιφραδῆς = πολυμήχανος, περινούστατος (φραδῆς = συνετός). κρατεῖ = ἔχουσιάζει, δαμάζει. μηχαναῖς (δοτ. ὅργαν.) = μέ διάφορα τεχνάσματα (μέ τά ὅποια ὁ ἀνθρωπος πιάνει καί τιθασσεύει τά ἄγρια θηρία). ἄγραυλος = ἄγριοδίαιτος, ὁρεσσιβάτης = ὁρεσίβιος. λασιτύγχην = αὐτός πού ἔχει πυκνό αὐχένα. ὀχυμάζομαι (ἀπό τήν ρίζα ἔχ- τον ἔχω) = δαμάζω πρός ωφέλειά μου. ἀμφιλόφω ζυγῷ = μέ περιτράχηλο ζυγό. ἀκμής (ἀ-κάμνω) = ἀκαταπόνητος.

στροφή β'. φθέγμα = τήν ἔναρθρη φωνή, τή γλώσσα, κατ' ἀντίθεση πρός τήν ἀναρθρη τῶν ξώων. ἀνεμόεις = ταχύς σάν ἀνεμος. φρόνημα = σκέψη, λόγια. ὄργη = ὄρμή, ροπή. ἀστυνόμοι ὄργανοι = ἡ ὄρμή γιά διαμόρφωση καί ρύθμιση πολιτειών (χρατῶν), τά συναισθήματα καί οἱ διαθέσεις γιά τήν κοι-

νωνική διαβίωση σύμφωνα μέ νόμους. ἐδιδάξατο = ἐδίδαξε ο ἕνας τόν ἄλλο. δύσαυλος αὐτός πού κάνει δύσκολη τῇ διαμονή. ὑπαιθρίος = στό υπαιθρό. πάγος = παγετός. δύσομβρα βέλη = τίς προσβολές ἀπό τίς θυελλώδεις βροχές ή σειρά τῶν λέξεων: ἐδιδάξατο φθέγμα καὶ ἀνεμόνεν φρόνημα καὶ ἀστυνόμους ὄργας καὶ φεύγειν (ἀπαρέμφ. ἀντί τοῦ οὐσ. φυγὰς) ύπαιθρια καὶ δύσομβρα βέλη δυσαύλων πάγων (ἀντί υπαιθρίων δυσαύλων πάγων βέλη). παντοπόρος (τέθηκε ἐπιφωνηματικῶς στό τέλος πρός ἔκφραση ἐκπλήξεως γιά τίς προηγούμενες ἐφευρέσεις του) = ὁ παντομήχανος. ἄπορος (τέθηκε κοντά στό παντοπόρος γιά ἔξαρση τῆς ἀντίθ.) = ἄσπιλος, ἀμήχανος. τὸ μέλλον ἐνν. συμβήσεσθαι. "Αἰδα φεῦξιν = τήν ἀποφύγη τοῦ θυνάτου. ἐπάγομαι = κατορθώνω. ἀμήχανος = ὀθεράπευτος. ξυμφράζομαι = ἐπινοῶ, ἐφευρίσκω· ή ἔνι ἐπιτείνει τήν ἔννοια. φυγὰς νόσων = διάφορους τρόπους γιά τήν ἀποφύγη ἀπό νόσους (δηλ. τήν ιατρική, τά διάφορα φάρμακα, τή δίαιτα, τή γυμναστική κτλ.).

ἀντιστροφή β'. τὸ μηχανόν τέχνας = τήν ἐπινοητικότητα τεχνασμάτων, τή δύναμη νά ἐπινοεῖ κανείς διάφορες «μηχανές» (τεχνάσματα). κακὸν ἐνν. καὶ μπροστά ἀπό αὐτό ή ἐπί. ἐσθλὸν = καλό. ἔρπω = βαδίζω. γεραίρω = τιμῶ (ή μετ. υποθ.). νόμους χθονὸς = τό ἀνθρώπινο δίκαιο. θεῶν τ' ἔνορκον δίκαιον = καὶ τό δίκαιο τό κυρωμένο μέ δρκο πρός τούς θεούς. ύψιπολις (ἐνν. ἐστι) = αὐτός πού ἀπολαμβάνει μεγάλη τιμή στήν πόλη, ἔδω μᾶλλον: αὐτός πού τιμᾶ τήν πόλη καὶ τήν ἀνυφώνει, τήν κάνει νά πάρει ἀπάνω της. ἄπολις = ὅχι καλός πολίτης. ὅτω ἔνυεστι (ἀναφορ. υποθ. πρότ.) τὸ μη καλὸν (προσωπ.) = ὅστις τῷ μη καλῷ ἔνυεστι = ἐάν κανείς σχετίζεται μέ τό κακό. τόλμας (μέ τήν κακή σημασία) χάριν = λόγω τής ἀλόγιστης τόλμης του. παρέστιος = σύνοικος. μήτ' ἵσον φρονῶν = μήτε δύοιδεάτης μου στά πολιτικά (καί μέ τό ἔνα καὶ μέ τό ἄλλο θέλει νά δηλώσει ὅτι ἀποστέργει κάθε σχέση μέ αὐτόν καὶ στό δημόσιο καὶ στόν ιδιωτικό βίο). τάδε = αὐτά ἔδω (πού ἀνέφερα πιό πάνω, τά ἀσεβή καὶ κακά).

Πραγματικές. πολλὰ τὰ δεινὰ... Ἀπό ποῦ παίρνει ἀφορμή ὁ χορός νά τραγουδήσει τό πρώτο στάσιμο καὶ νά θαυμάσει τή δεινότητα τοῦ ἀνθρώπου: χειμερίων νότω γιάτι νά δηλώσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ναυσιπλοεῖ καὶ ὅταν ή θάλασσα είναι πολύ τριχυμιώδης καὶ ταραγμένη, ὅπως συμβαίνει στήν Ἐλλάδα κυρίως μέ τούς νοτιάδες. Γān Τήν ὄνομάζει ύπερτάταν ἀπό τή μιά γιατί τή θεωρεῖ πρεσβύτατη καὶ ἀπό τήν ἄλλη γιατί ταυτίζεται πρός τή μητέρα τῶν θεῶν Ρέα ή Κυβέλη, πού γέννησε τούς ἄλλους θεούς, κι ἀκόμη γιά τήν ιδιότητά της νά φυτρώνουν σ' αὐτή τά πάντα καὶ νά παράγει ὄλους τούς καρπούς: προκαλοῦσε πράγματι κατάπληξη γιά τήν ἀνεξάντλητη γονιμό-

τητα καί τήν ἀφθαρσία της. φθέγματα Ἐννοεῖ βέβαια τήν ἔκφραση τῶν σκέψεων τοῦ ἀνθρώπου μέ φθόγγους, τὸν ἄναρθρο λόγο, τὸν ὅποιο ὁ Σοφοκλῆς θεωρεῖ ὅχι ὡς φυσικό δῶρο, ἀλλὰ ἐπινόμημα τοῦ ἀνθρώπου καὶ δημιούργημά του. καθώς πρέσβευταν καὶ ὄλλοι φιλόσοφοι, οἱ Ἐλεάτες ὁ Πρωταγόρας κτλ. λέγει ἀνεμόδεν τὸ φρόνημα, δηλ. τίς σκέψεις καὶ τίς ἰδέες τοῦ ἀνθρώπου, λόγω τῆς μεγάλης ταχύτητας καὶ εὐκινησίας τοῦ νοῦ στό νά τίς συλλαχμβάνει. ἀστυνόμους ὄργας "Ο.τι εἶπε γιά τὸν προφορικό καὶ ἐνδιάθετο (ἐσωτερικό) λόγο ἔχει ἐφαρμογή καὶ ἐδῶ, δηλ. ὅτι εἶναι βεβαίως ὁ ἀνθρώπος ἀπό τή φύση του (φύσει) πολιτικός καὶ κοινωνικός, ὅπως τόνισε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ τίς ἰδιότητες αὐτές, καὶ ἰδίως τίς σχετικές μὲ τή διαμόρφωση καὶ ρύθμιση τῶν πολιτειῶν (χρατῶν), τίς τελειοποίησε καὶ τίς μετέδωσε μέ τήν πολιτική ἐπικοινωνία καὶ διδασκαλία. νόσων δὲ φυγάς ἔμπειροφρασταί· "Αἰδα μόνον φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται Πῶς διαρκῶς ὁ ἀνθρώπος παλεύει μέ τίς ἀσθένεις καὶ τό θάνατο; Σχετικά μέ τό θάνατο ὁ λαός σήμερα λέει: «Μόνο τοῦ Χάρου δέν μπορεῖ κανείς νά κάνει τίποτα». νέμους χθονός, θεῶν δίκαιαν Ἐννοεῖ βέβαια τό ἀνθρώπινο καὶ τό θεῖο ἥ φυσικό δίκαιο, τά ὅποια ὀφείλει ὁ πολίτης νά εὐλαβεῖται καὶ νά τηρεῖ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (376-581)

α') 376-440

Λεξιλογικές. διαικόνιον τέρας = ὑπερφυσικό (ἐκπληκτικό) θαῦμα (κατηγορ. τοῦ τόδε). ἀμφινοῶ = μέ ἀμφιβολία προσβλέπω, ἀπορῶ, δέν μπορῶ νά πιστέψω βραχυλογία, τό κανονικό θά ἦταν: διαικόνιον τέρας ἐστὶ τόδε, ἔς ὁ ἀμφινοῶ. πῶς ἀντιλογήσω (ἀπορημ. ὑποτ.) = πῶς νά ἀντείπω; εἰδὼς ἐναντ. μετ. Οἰδίποδα = Οἰδίποδος, τό α εἶναι τύπος δωρ. τί ποτε (ἐστίν); τί ἄραγε συμβαίνει: οὐκ ἄγουσί σέ γε ἀπιστοῦσαν δή που τοῖς βασιλείοις νόμοις; δέ σέ φέρουν ἀλήθεια, γιατί προφανῶς, κατά τή γνώμη μου, δέν πειθαρχεῖς στά βασιλικά προστάγματα; καθαιρῶ = συλλαχμβάνω ἐπ' αὐτοφώρω. ἐν ἀφροσύνῃ = σέ ἀφρονα κατάσταση ἥ νά κάνει ἀσύνετα. ἥδ' ἔστ' ἔκεινη... ἥ σειρά τῶν λέξεων: ἔκεινη ἥ ἔειργασμένη τοῦργον (τήν ταφήν) ἐστὶν ἥδε. θάπτουσαν μετ. κατηγορημ. δέδε = ἴδου. νά. ἄφορος (ἄψ-όέω) = πάλι. ἔς δέον = εἰς δέοντα καιρὸν = ἐπίκαιρα, στήν ὥρα. τί δ' ἔστιν ἐκπληξη. ἔμμετρος (ἐπιρρημ. κατηγορουμ.). ποίᾳ τύχᾳ; ταυτόχρονα μέ ποιό περιστατικό; προῦβην = ἥλθα. οὐδέν ἔστ' ἀπώμοτον = τί ποτε δέν ὑπάρχει πού μπορεῖ κανείς νά ἀρνηθεῖ μέ ὅρκο πώς δέ θά γίνει. φεύδω = διαφεύδω. ἥ πίνοια = ἥ δεύτερη γνώμη. τήν γνώμην = τήν πρώτη γνώμη. σχελῆ = μέ δυσολία, καθόλου. ἔξαυχῶ = καυχιέμαι πολύ,

διακηρύσσω, διαλαλώ. ταῖς σαῖς ἀπειλαῖς ἀναγκ. αἴτιο· ἡ σειρά τῶν λέξεων: ἐπεὶ ἔξηγουν ἄγω σχολῆ ποθ' ἂν γένειν δεῦρο... χειμάζομαι = πάσχω πολύ, καταταράζομαι, δοκιμάζω μεγάλη λύπη. οὐδὲν ἔσικεν = καθόλου δὲ μοιάζει. μῆκος = κατά τό μέγεθος. χαράν ἐννοεῖ τή μεγάλη χαρά του γιά τήν ἀνεύρεση τοῦ δράστη τῆς ταφῆς. καίπερ ὥν ἀπώμοτος δι’ ὄρκων (πλεονασμός) = ὃν καί εἶχα ὄρκιστει (πώς δέ θά ἔλθω). καθηρέθη βλ. τό πιό πάνω καθατιρῶ. τάφον κοσμοῦσα (μετ. κατηγορ.) = νά φροντίζει τήν ταφή, νά θάβει. κλῆρος ἐνθάδ' οὐκ ἐπάλλετο = δέν γίνειν κλήρωση αὐτή τή φορά (ὅπως τήν πρώτη φορά). θούρμαιον = τὸ ἔρματον = τό εὔρημα. κρίνω = ἀνακρίνω. ἔξελέγχω = ἔξετάζω. δίκαιος εἰμι = (προσ. σύνταξη ἀντί ἀπρόσωπη) = δικαιούμαι. ἐλεύθερος ἀπήγλαγθαι (πλεον.). τῶνδες κακῶν ἀπό τίς τιμωρίες μέ τίς ὁποίες μέ ἀπειλησαν γι’ αὐτήν ἐδῶ τήν ὑπόθεση. τῷ τρόπῳ = μέ ποιό τρόπο. πόθεν τέθηκε ἀντί ποι, γιατί ὑπάρχει κίνηση. ἡ καὶ ξυνιεῖς; ἄραγε ἔχεις σαφή συνείδηση τῶν λεγομένων σου; ὄρθως = ἀκριβῶς. ίδων αἰτιολ.· ἡ σειρά τῶν λέξεων: ίδων ταύτην θάπτουσαν τὸν νεκρόν, διν σὺ ἀπεῖπας θάπτειν. ἀπεῖπας τοῦ ἀπαγορεύων. ἐπίληπτος = ἐπ’ αὐτοφώρω, πιασμένη ἀκριβῶς σ’ αὐτό τό ἔργο. ὅπως γάρ τίκομεν (ἀντί ἥκον ἄγω) = μόλις δηλ. ἐπανήλθαμε. τὰ δεῖν’ ἔχειν’ ἐπηπειλημένοι = ἔχοντας ἀκούσει τίς φοβερές ἔκεινες ἀπειλές (στήν πραγματικότητα ἀπειλήθηκε καί ἐπανήλθε μόνο ἔκεινος ὁ φύλακας, ἐνώ οἱ ἄλλοι, πού περιμεναν, ἐπανήλθαν μαζί του καί σάρωσαν τή σκόνη). σαίρω = σαρώνω, καθαρίζω. κατέχω = καλύπτω. μυδάω = είμαι υγρός, καί ἐπί πτώματος ἐδῶ = στάζω ἀπό σήψη. ἄκρων ἐκ πάγων = ἐπὶ τῶν ἄκρων πάγων (τό ἄκρον κατηγορ. καί ὅχι ἐπιθ. διορ.) = στά πλευρά (στίς πλαγιές) τῶν κορυφῶν τῶν βράχων. ὑπήνεμος = ἔχοντας τά νώτα πρός τόν ἀνεμο καί προφυλαγόμενος ἀπό αὐτόν, ἀπάγκιος, ἀπάνεμος. δσμήν... ἡ σειρά τῶν λέξεων: πεφυγότες δσμήν ἀπ’ αὐτοῦ, μὴ βάλῃ, ἀποφεύγοντας μήπως προσβάλει τίς μύτες μας ἡ δσμή (μήπως μᾶς πάρει ἡ μυρουδιά) πού ἐκπεμπόταν ἀπό τό πτώμα. ἄγερτι = ἄγρυπνα. ἐπίρροθος = μέριστικός. κακοῖσιν = μέ κακολογίες. ἀκήδῶ τινος = παραμελῶ κάτι. εἰ τις ἀκηδήσοι πλαγ. ἐρωτ. πρότ., ἔξαρταται ἀπό ἐννοούμενο ρῆμα φόβου σημαντικό. πόνος = ἡ ἔκτελεση τοῦ ἐπίπονου ἔργου (τής φρουρήσεως τοῦ πτώματος). ἦν = γίνονταν. ἔστε = ώστου. μέσω κατηγορ. ἐν αἰθέρι μέσω = στή μέση τοῦ ούρανοῦ (πρόκειται γιά τό μεσημέρι). θάλπω = καίω (ώς ἀμετάβ. ἐδῶ). τυφώς = μανιώδης, καταιγιστικός ἀνεμος, θύελλα. σκηνπτὸς = ἀνεμοστρόβιλος. οὐράνιον ἄχος (παράθ. τοῦ προηγούμενου) = θεομηνία. πίμπλησι ἐνν. τοῦ σκηνπτοῦ τήν πεδιάδα. αἰκίζω = κακοποιῶ, ἀποκόπτω. φόβη = φύλακα. ὕλης πεδιάδος = τῶν δέντρων τής πεδιάδας. ἐν δὲ ἐπιρρημ. = προσέτι μάλιστα. ἐμεστώθη (ἀπό τόν ἀνεμοστρόβιλο) = γέμισε. μύω κλείνω τά μάτια

(έδω, έξαιτίας τοῦ κουριαχτοῦ πού στηκώθηκε). εἴχομεν τὴν θείαν νόσον = ύπομέναμε, ἀναμένοντας νά περάσει ἡ θεομηνία. καὶ τοῦδ' ἀπαλλαγέντος = καὶ ἀφοῦ τὸ κακό ἀυτό (ό ἀνεμοστρόβιλος), σταμάτησε. ἐν χρόνῳ μακρῷ = μετά ἀπό παρέλευση ἀρκετῆς ὥρας. κάνακων πικρᾶς ὅρνιθος ὁξὺν φθόγγον = καὶ βγάζει λυπητερή ὁξεία κραυγή σάν τὴν κραυγῆς πικραμένου πτηνοῦ. λέχος εὐնής = τὴν κλίνη τῆς φωλιᾶς της. ὄρφανὸν = στερημένη. κενῆς προληπτ. κατηγορ. τοῦ εὐνῆς = ὡστε νά εἶναι κενή. ὄρφανὸν κενῆς πλεον. φιλὸν = γυμνό (ἀπό τῇ σκόνῃ). γρόσιν ἔξημαξε = στέναξε γιορά. ἐκ δ' ἀράς (τμήση) ἡράτο = καὶ ἔξεφερε φοβερές κατάρες. εὔκροτητος = καλά σφυρηλατημένος. ἄρδην = κρατώντας φηλά. πρόχους (ἡ) = ἡ υδρία, τό κανάτι. χοσι = σπονδές. στέφει = στεφανώνει, περιρραίνει. ίέμεσθα (ἐνεστ.) = πέφτουμε ἀπάνω της. ἡλέγχομεν = ἀνακρίναμε. ἀπαρνος καθίσταμαι = ἀρνούμασι. ἄμ' ἡδέως ἔμοιγε κάλγεινῶς ἄμα = ταυτόχρονα μέ χαρά ἀλλά καὶ μέ λύπη δική μου τουλάχιστο. ἡδιστον καὶ ἀλγεινὸν κατηγορούμενα τῶν: τὸ πεφεγέναι καὶ ἄγειν... φίλους ἐνν. τὴν Ἀντιγόνη, ὡς βασιλοκόρη. ἔμοι πέφυκε = εἶναι φυσικό σ' ἐμένα, εἶναι ίδιο τοῦ χρακτήρα μου. ἡσσω = κατώτερα. λαβεῖν = ὑπολαβεῖν = νά θεωρήσω. ἡ σειρά τῶν λέξεων: ἀλλ' ἔμοι πέφυκε λαβεῖν πάντα ταῦτα (δηλ. τὸ εἰς κακὸν τοὺς φίλους ἄγειν ἀλγεινὸν) ἡσσω τῆς ἐμῆς σωτηρίας.

Πραγματικές. Στό δεύτερο ἐπεισόδιο παρουσιάζεται ἡ συνάντηση τοῦ Κρέοντα καὶ τῆς Ἀντιγόνης καὶ ἡ μετά ἀπό ἀυτή φοβερή σύγκρουσή τους. Ὁ χορός στούς στίχους 376-383 μέ ἀνάπαιστους, πού ρυθμίζουν τό βῆμα της ἀναγγέλλει στούς θεατές τὴν εἰσόδο τῆς Ἀντιγόνης ἀπό ἀριστερά μέ τὴ συνοδεία ἑνός φύλακα. ἔς δαιμόνιον τέρας... Γιατὶ ὁ χορός αἰσθάνεται ἔκπληξη; Οἰδίποδα Τόν ἀναφέρει ὁ ποιητής γιά νά δηλώσει ὅτι ἡ δυστυχία τῆς Ἀντιγόνης προέρχεται κατά κάποιο τρόπο κληρονομικά ἀπό τὸν πατέρα. ἥδ' ἔστ' ἔκεινη... Μέ ποιά ἐκδήλωση συναισθημάτων μιλάει τώρα ὁ φύλακας κατ' ἀντίθεση πρός τὴν πρώτη του ἐμφάνιση; ἄναξ βροτοῖσιν οὐδὲν ἔστ' ἀπώμοτον Πῶς μιλᾶ καὶ πάλι στήν ἀρχή ὁ φύλακας; ἔρμαιον Λεγόταν ἔτσι τό εὐτυχές εύρημα πού διφειλόταν στήν εὔνοια τοῦ θεοῦ Ἐρμῆ καὶ γι' αὐτό, ὅσες φορές οἱ ἀρχαῖοι ἔβρισκαν στήν τύχη τέτοιο ἀντικείμενο, ἀναφωνοῦσαν κοινὸς Ἐρμῆς. τυφώς ἀείρας σκηπτόν... Ἡ φοβερή περιγραφή τοῦ τυφώνα ἔξαιρει τό ἀτρόμητο τῆς Ἀντιγόνης, ἀφοῦ φοβήθηκαν οἱ ἄντρες, ὅχι ὅμως καὶ αὐτή. χοαῖσι τρισπόνδοισι Οἱ τριπλές σπονδές ἥταν ἀπό μελίκρατο (γάλα μέ μέλι) ἡ μία, ἀπό οἶνο ἡ ἄλλη καὶ ἀπό νερό ἡ τρίτη· ἄλλοτε πάλι ἡ πρώτη ἥταν ἀπό γάλα, ἡ δεύτερη ἀπό οἶνο καὶ ἡ τρίτη ἀπό μέλι καὶ νερό. Οἱ ἀρχαῖοι στρέφονταν πρός δυσμάς καὶ ἔχυναν αὐτές ἡ χωριστά καθεμιά ἡ ὅλες μαζί, ὅπως ἔκανε τώρα ἡ Ἀντιγόνη ἀπό μιά κανάτα,

άφοῦ τίς εἶχε ἀναμείξει μέσα σέ αὐτή. Καὶ σ' ἐμᾶς ὁ ἵερεας χύνει ἐπάνω στό νεκρό στόν τάφο τρεῖς φορές χοές (λάδι καὶ νερό). Τῆσσα λαβεῖν τῆς ἐμῆς σωτηρίας Νά παρατηρηθεῖ ἡ μεγάλη ἀντίθεση του χαρακτήρα τῆς Ἀντιγόνης καὶ τοῦ φύλακα.

β') 441-525

Λεξιλογικές. σὲ ἐνν. τὸ λέγω ἢ κοίνω. νεύω = κλίνω (ἢ Ἀντιγόνη μπροστά στόν Κρέοντα στέκεται σιωπήλῃ καὶ μέ τά μάτια κατεβασμένα). φῆσις = ὄμοιογεις. καταρνέμουσι-οῦμαι = ἀρνοῦμαι ισχυρά, ἐπιμένω στήν ἀρνηση· ἡ σειρά τῶν λέξεων: φῆσις ἢ καταρνῆσι μὴ δεδρακέναι τάδες; καὶ φῆμι κούκ... σχῆμα ἐκ παραλλήλου, γιά μεγαλύτερη ἔμφαση! Η ἀπάντηση εἶναι ὅμοια μέ τήν ἑρώτηση· ἐτοι εἶναι πειραχτική γιά τόν Κρέοντα. τὸ μή ἐνν. δρᾶσαι. οἱ = ὅπου αἰτία = κατηγορία. ξέω ἐλεύθερον πλέον. Μετά ἀπό αὐτό ἀπέρχεται ὁ φύλακας, γιά νά ἐπανέλθει ἀργότερα μεταμφιεσμένος ως Ἰσμήνη, μή μῆκος = ὅχι μέ πολλά λόγια. ηδησθα ἀρχαιότερος τύπος τοῦ ηδεις (οἰδα), τάδε = τά ὅσα ἔπραξε αὐτή, τί δ' οὐκ ἔμελλον (ἐνν. εἰδέναι) = καὶ γιατί ὅχι. καὶ δῆτα (ό Κρέων ὀργίζεται) = καὶ ὅμως (μολονότι δῆλ. γνώριζες). γάρ αἰτιολογεῖ τό ἐννοούμενο ναί, ἐτόλμων ὑπερβαίνειν... ἐν ἀνθρώποισι = μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. σθένειν τοσοῦτον = δτι ἔχουν τόσο μεγάλη ισχύ. τὰ σὰ κηρύγματα τό λέγει μέ περιφρόνηση. ἀσφαλῆ = ἀσάλευτα, στερεά. θυητὸν ὄντα ἐναντ. μετ. ὥσθ' ὑπερδραμεῖν (τοῦ ρήμ. ὑπερτρέχω) = ὡστε νά τά παραβεῖς. ζῆ = ισχύουν, ἔχουν κύρος. ἔξ δτού 'φάνη (πλάγ. ἐρωτ.) = ἀπό πότε φάνηκαν. τούτων (βραχυλογ.), γιά τήν παράβαση αὐτών τῶν νομίμων, τῶν ἀγγράφων (ἀναγκ. αἴτιο). οὐκ ἔμελλον = δέν εἰχα σκοπό. δείσασα (δέδοικα). φρόνημα = θέληση, διάθεση. ἐν θεοῖσι = μπροστά στούς θεούς· ἡ σειρά τῶν λέξεων: οὐκ ἔμελλον ἐγώ οὐδενὸς ἀνδρὸς φρόνημα δείσασα ἐν θεοῖσι δώσειν δίκην τούτων. ἔξηδει (ἔξοιδα) = γνώριζα καλῶς. θανουμένη κατηγορημ. μετ. πρόσθεν τοῦ χρόνου = πρίν ἀπό τόν πεπρωμένο χρόνο. αὔτε = τουναντίον (ἐγώ ὀντίθετα μ' ἐσένα). ὅστις γάρ... ὁ γάρ δικαιολογεῖ τό ἐννοούμ. καὶ λέγω ἐγώ κέρδος. ἐν πολλοῖς κακοῖς = μέσα σέ πολλά κακά (ἐννοεῖ τίς δυστυχίες τῆς οἰκογένειάς της). κατθανάνων ὑποθ. φέρει = λαβαίνει, ἀποκομίζει. οὕτως = κατά ταῦτα, μετά ἀπό αὐτά. παρ' οὐδὲν ἀλγος ἐστὶ = καθόλου δέ μέ λυπεῖ. τὸ τυχεῖν τούδε... εἶναι ύποκ. τῆς προτάσεως αὐτῆς, τό παρ' οὐδὲν ἀλγος κατηγορ. τὸν ἐξ ἐμῆς μητρὸς ἐνν. γεγώτα, γεννηθέντα. ἀθαπτον νέκυν κατηγορ. τοῦ προηγουμένου. εἰ τὸν ἐξ ἐμῆς μητρὸς θανόντ' ἀθαπτον ήνσχόμην νέκυν = ἔαν θά ἀνεχόμουν, ὡστε ὁ γεννημένος ἀπό τή δική μου μητέρα (ό ἀδελφός μου) νά μείνει μετά τό θάνατο του ἀταφος. τοῖσδε = γι' αὐτό. ἀλγύνομαι = θλίβομαι. λυπάμαι γιά κάτι· ἡ σειρά τῶν λέξεων: εἰ δὲ δοκῶ

σοι νῦν τυγχάνειν δρῶσα μᾶρα... σχεδόν τι μώρω μωρίαν ὄφλισκάνω
 (τό σχεδόν τι φαίνεται: ὅτι μετριάζει τῇ δεινή ὕβρη τοῦ μωροῦ, ἀλλὰ κυρίως
 περικλείει εἰρωνεία γιά τόν Κρέοντα) = ἵσως θεωροῦμαι μωρή ἀπό μωρό.
 τὸ γέννημα = ἡ ἴδιοισυγχρασία, ὁ χαρακτήρας. ὡμὸν (ένν. ὅν) = ὅτι εἶναι
 σκληρό, γιατί προηλθε ἀπό... εἴκω = ὑποχωρῶ, ὑποχύπτω. κακοῖς = στά
 ἀτυχήματα (στά ὅσα φοβερά ἔχουν συμβεῖ). τὰ σκλήρ' ἄγαν = τά πολύ ἄ-
 καμπτα, τά ὀλότελα ἀλύγιστα. πίπτειν ἀντί κατηγ. μετ. ἀπό τό ἵσθι. μάλι-
 στα = ὅτι συνήθως ταπεινώνονται. ἐγκρατῆς = ἰσχυρός. ὀπτὸν ἐξ πυρὸς
 (ὕργαν.) = ὁ ὄποιος πυρακτώθηκε. περισκελῆ (κατηγ.) = ὡστε νά σκλη-
 ρυνθεῖ πολύ. θραυσθέντα· ἡ σειρά τῶν λέξεων: εἰσίδοις ἀν καὶ τὸν ἐγκρα-
 τέστατον σίδηρον (ὅντα) ὀπτὸν ἐξ πυρός, περισκελῆ, θραυσθέντα πλεῖ-
 στα (σύστ. ἀντικ.) = σέ πάρα πολλά τεμάχια. θυμοῦμαι = ἔξαγριώνομαι.
 καταρτύομαι = σωφρονίζομαι, πειθαρχῶ. γάρ αἰτιολ. τό ἐννοούμ. ἀπό τό
 προηγούμενο: αὐτό θά πάθει καὶ αὐτή (ἡ Ἀντιγόνη), γιατί... οὐκ ἐκπέλει =
 δέν εἶναι ἐπιτραπέμενό, δέν ἐπιτρέπεται, μέγχα φρονεῖν = νά μεγαλοφρονεῖ.
 δοῦλος (ἀντί ὑπήκοος): δέν ἀρμόζει σέ βασιλοκόρη, ἀλλά ὀφείλεται στό πά-
 θος τοῦ Κρέοντα. οἱ πέλας = οἱ ἄλλοι. ὕβρις = παρεκτρέπομαι. τότε
 (συμπληρώνεται μέ τή μετ. ὑπερβαίνουσα) = ὅταν παράβαινε. ἐπει δέδρα-
 κεν = ἀφοῦ ἔχουν τίν πράξη (τήν ταφή). ἥδε καθ' ἔξη, πρός τό ὕβρις, ἀντί
 τόδε, καὶ ἐπεξηγεῖται ἀπό τά ἀμέσως ἐπόμενα: τούτοις ἐπαιυχεῖν καὶ δε-
 δρακούταν γελάν = νά καυχησιολογεῖ, γιατί διέπραξε αὐτά, καὶ ὃν καὶ τά ἔ-
 πραξε, νά φέρεται σκωπτικά, εἰρωνικά. ἥ = ἀλήθεια, στό α' ἀνήρ ἐνν. εἰμί,
 ἐνώ στό β' ἔσται. ἀνατὶ (ἀπό τό ἄνατος, τό ὄποιο γίνεται ἀπό τό στερ. α
 καὶ ἄτη = βλάβη) = χωρίς τιμωρία. ταῦτα = ἡ βασιλική μου αὐτή ἔξουσία.
 κείσεται = θά ἔχακολουθεῖ νά ταπεινώνεται. τῆδε (ποιητ. αἰτ.) = ἀπό αὐτή
 ἐδῶ. ἀλλ' εἴτε κυρεῖ (τυγχάνει κόρη) τῆς ἀδελφῆς μου εἴθ' ὄμαιμονε-
 στέρα = εἴτε πλησιέστερη συγγενής, τοῦ παντὸς ἡμὲν Ζηνός ἐρκείου (ἕρ-
 κος) γεν. μεριστ. = ἀπό τόν ὅλο συγγενικό μας κύκλο. Τό Ζηνός ἐρκείου
 τέθηκε κατά μετωνυμία ἀντί τῆς συγγενείας, ἐνώ τό ἡμιν ἀντί τοῦ ἡμῶν.
 ἀλύσκω μόρον = διαφεύγω τό θάνατο. ἵσον ἐπαιτιῶμαι = ἔξισου κατηγο-
 ρῶ. τοῦδε τάφου γεν. αἰτίας. βουλεῦσαι (ἐπεξῆγ.) = ὅτι δηλ. σκέψητηκε καὶ
 προμελέτησε καὶ ἀποφάσισε αὐτό (δηλ. τήν ταφή). Ἀχριβῶς στό σημεῖο αὐ-
 τό μπήκε στά ἀνάκτορα ἔνας στρατιώτης, γιάτονά φέρει τήν Ἰσμήνη. νιν =
 αὐτήν. λυσσάω-ῶ = εἴμαι φοβερά ταραχμένος, μαίνομαι, λυσσάζω. ἐπή-
 βολός τινος = κύριος κάποιου. φιλεῖ = συνηθίζει. θυμός = ψυχή. ἥροήσθαι
 = νά ἔχει συλληφθεῖ ἐπ' αὐτοφώρω. κλοπεὺς = λαθραῖος δράστης. πρόσθεν
 = πρωτύτερα (δηλ. πρίν ἐπιχειρηθεῖ τό κακό). τῶν μηδὲν ὄρθως ἐν σκότῳ
 τεχνωμένων = ἔκεινων πού τίποτα τό καλό δέ μηχανεύονται στά σκοτεινά.
 μισῶ γε μέντοι = ἀλλά ὄμως μισῶ. ἀλούς τις ἐν κακοῖς = ἀφοῦ πιάστηκε

κάποιος ἐπ' αὐτοφώρω νά κάνει τό κακό. καλλύνω = παρασταίνω γιά καλό. τοῦτο = τή σύλληψη γιά κακό. ή κατακτεῖναι μ' ἐλών = ή νά μέ πιάσεις καί νά μέ σκοτώσεις. οὐδὲν ἐνν. θέλω μειζόν. μὲν = τουλάχιστο. τοῦτο = τὸ ἐλεῖν σε = τό ὅτι σέ ἔχω πιάσει. μέλλεις (ἐνν. κατακτεῖναι) = ἀναβάλλεις, βραδύνεις. ἀφανδάνω = δέν ἀρέσω. καὶ σοι τάματα ἀφανδάνοντ' ἔφυ = οἱ λόγοι μου καί γενικά ή συμπεριφορά μου δέν ἡταν ἀρεστά σ' ἐσένα. κατέσχον γ' ἄν = τουλάχιστο θά ἀποκτοῦσα. πόθεν = ἀπό κάποιο ἄλλο γεγονός. κλέος μέση λέξη, γιά καλό καί κακό. εὔκλεέστερον κλέος μεγαλύτερη δόξα. ή τιθεῖσα = ή εἰ ἐτίθην. τούτοις = πού ἀποτελοῦσαν τό χορό, ἀντικ. τοῦ ἀνδάνειν = ὅτι ἀρέσει, ἀλλά καί ποιητ. αἴτιο τοῦ λέγοιτ' ἄν. τούτοις λέγοιτ' ἄν τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνειν = τοῦτο θά όμολογούσαν καί ὅλοι αὐτοί ἐδῶ (τοῦ χοροῦ), ὅτι τούς εἶναι ἀρεστοί (ὅτι τό ἐπιδοκιμάζουν). ἐγκλήμα γλώσσαν = δένω τή γλώσσα. ή τυραννίς (τό ἀφηρημένο ἀντί τοῦ συγκεχριμένου) = δύτυραννος. πολλὰ τ' ἄλλα εὐδαιμονεῖ = καί ἀπό πολλές ἄλλες ἀπόφεις πλεονεκτεῖ. τοῦτο τό ὅτι εἶναι καλό νά γίνει ή ταφή τοῦ Πολυνείκη. Τό δρῶσι, ὅπως καί τό προηγούμ. δρᾶς ἔχει γνωμική σημασία = γνωρίζουν, φρονοῦν. ὑπίλλω (μεταφορά ἀπό τούς σκύλους πού φοβοῦνται καί μαζεύουν τήν οὐρά κάτω ἀπό τά σκέλια τους) = συμμαζεύω ἀπό φόβο. στόμα = τή γλώσσα ἐπαιδοῦμαι = ντρέπομαι. χωρίς τῶνδες = διαφορετικά ἀπό αὐτούς, διαφωνώντας μέ τή γνώμη αὐτῶν ἐδῶ, δηλ. τῶν γερόντων τοῦ χοροῦ. εἰ φρονεῖς = ἄν (ἐπειδή) σκέπτεσαι καί ἔκτελεις τίς σκέψεις σου (δηλ. αὐτοί πού ἀποτελοῦν τό χορό εἶναι δυνατό νά ἔχουν τίς ίδιες μ' ἐσένα σκέψεις, ἀλλά δέν τίς ἔκτελοῦν, μόνο ύπακούουν στίς διαταγές τοῦ ἀρχοντα). γάρ = αἰτιολογεῖ τό ἐννοούμ. οὐκ ἐπαιδοῦμαι. οὐδὲν αἰσχρὸν = δέν υπάρχει καμιά ντροπή. διόσπλαχνος = ἀδελφός. ο καταντίον = δέναντίον τοῦ Πολυνείκη (δ' Ἐτεοκλῆς). μιᾶς τε (μητρός) ἐνν. γεγών. πῶς δῆτ' ἔκεινω δυσσεβῆ τιμῆς χάριν = πῶς δῆται τιμῆς (Πολυνείκη) χάριν δυσσεβῆ ἔκεινω; πῶς λοιπόν ἀποδίδεις τιμή στόν Πολυνείκη, ή δοπία μαρτυρεῖ ἀσέβεια γιά ἔκεινον (τόν Ἐτεοκλῆ); ταῦτα = ὅτι τιμώντας τόν Πολυνείκη δείχνω ἀσέβεια στόν Ἐτεοκλῆ... εἰ τοί σφε τιμῆς ἐνν. ως κύριο ρῆμα μαρτυρήσει ταῦτα... σφε τόν Ἐτεοκλῆ. πορθῶν... ἐνν. ὠλετο ὀδελφός. ὑπερ = ὑπέρ, υπέρ αὐτῆς. τοὺς νόμους ίσους ποθεῖ = ἔχει τήν ἀξίωση οι νόμοι πού διέπουν τήν ταφή νά εἶναι ίσοι γιά ὅλους. ίσος = εἶναι στήν αὐτή μοίρα. λαχεῖν = ὕστε νά πάρει τήν ίδια τιμή. εὐαγγῆ = εὐσεβή. τάδε = οι διαχρίσεις αὐτές γιά τούς νεκρούς. συνέχθω = μισῶ μαζί, μετέχω στό μίσος τῶν ἄλλων. συμφιλῶ = ἀγαπῶ μαζί, συναγαπῶ, μετέχω στήν ἀγάπη. οὐτοι ἔφυν δέ γεννήθηκα βέβαια, δέν είμαι βέβαια τέτοια κατά τή φύση. νῦν = λοιπόν. κείνους αὐτούς πού βρίσκονται στόν "Αδη" καί μάλιστα τόν Πολ.

έμου δὲ ζῶντος... στά ἐπιχειρήματα τῆς Ἀντιγόνης ὁ Κρ. ἀπαντᾷ μέ σα-
τραπικό ἀξίωμα.

Πραγματικές. καὶ φημὶ δρᾶσαι... Πῶς χαρακτηρίζεται τὸ ἥθος τῆς
Ἀντιγόνης μὲ τὴν ὄμολογία τῆς πράξεως τῆς κατά δύο τρόπους καὶ μέ σθέ-
νος; Ἀσφαλῶς μᾶς προδικάζει τῇ σύγχρουσῃ τῆς πρός τὸν Κρέοντα, ποὺ
πρόκειται νά ἐπακολουθήσει, καὶ τὴν ἀναδείχνει τήρωδα. οὐ γάρ τι μοι
Ζεὺς Θέλει νά πεῖ ὅτι μόνο ἄν ὁ Ζεύς καὶ ἡ Δίκη, πού καθόρισαν τὴν ὑπο-
χρέωση τῶν ἀνθρώπων νά θάβουν τοὺς νεκρούς, διάταξαν τὰ ἀντίθετα, τότε
θά ὑπάκουε σ' αὐτούς· θεωρεῖ δηλ. τὸ θεῖο καὶ φυσικό δίκαιο ἀνώτερο ἀπό
τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ θετό. Δίκη χόρη τοῦ Δία καὶ τῆς Θέμιδας. Εἶναι σύνε-
δρος τοῦ Δία πού παρακολουθεῖ ἀγρυπνα τά ὅσα συμβαίνουν στή γῆ καὶ
στὸν "Ἄδη καὶ ἀναφέρει κάθε φορά στὸ Δία γιά τὴν τιμωρία ἔκεινων πού
παραβαίνουν τοὺς κανόνες καὶ τὶς σχέσεις πού διέπουν τὸ κόσμο. οὐ γάρ τι
νῦν γε κάχθεσ... Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἀνέκαθεν εἶχαν τὴν ἀντιληφτή γιά τό
αιώνιο κύρος τοῦ φυσικοῦ δικαίου. σχεδόν τι μώρω...". Ή στάση τῆς Ἀντι-
γόνης μὲ τὰ λόγια τῆς ἀπό ὑπερήφανη καὶ ἀνδροπρεπῆς γίνεται αὐστηρή
καὶ περιφρονητική, ὡστε νά σχηματίσουμε τή γνώμη ὅτι καμιά πιά συνεν-
νόηση δέν εἶναι δυνατή ἀνάμεσά τους. τὰ σκλήρ' ἄγαν φρονήματα... Τρα-
γική εἰρωνεία γιά τὸν Κρ., στὸν ὅποιο αὐτά θά βροῦν τὴν ἐφαρμογή στὸ τέ-
λος τοῦ δράματος. Ζηνὸς ἔρκειον Ὄνομάζεται ἔτσι, γιατί ὁ βωμός του βρι-
σκόταν στὸ προαυλιο (τὸ ἔρκος) κάθε οικίας. οὐ γάρ τι δοῦλος Βλ. τὶς ἀντι-
λήψεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου σχετικά μὲ τή μεγάλη ἀπόσταση, πού ὑπῆρχε
μεταξύ ἐλευθέρων καὶ δούλων, τὴν ὅποια κατάργησε ὁ χριστιανισμός. Ἀπό
ὅλους ὅμως τοὺς ἀρχαίους λαούς οἱ Ἑλληνες, καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, φέ-
ρονταν σχετικά ἡπιότερα πρός τοὺς δούλους τους καὶ εἶχαν θεσπίσει γιά
χάρη τους προστατευτικούς νόμους. οὕτοι ποθ' οὐχθρός... Ἐπιχρατοῦσε ἡ
ἰδέα ὅτι τά φυχικά πάθη ἐξακολουθούσαν νά ὑπάρχουν καὶ στὸν "Ἄδη, καὶ
γι' αὐτό ἡ φυχή τοῦ Αἴαντα, καθὼς βλέπουμε στήν Ὁδύσσεια (λ 583), ἀπα-
ξίωσε κάθε συνομιλία μὲ τὸν Ὁδύσσεα, ὅταν αὐτός κατέβηκε ἔκει. οὕτοι
συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν Καί μέ αὐτό μόνο τὸ στίχο μπορεῖ ἀριστα
νά χαρακτηρίστει τό ἥθος τῆς Ἀντιγόνης.

γ') 526-581

Λεξιλογικές. καὶ μήν = ἀλλά νά (αὐτές τὶς λέξεις χρησιμοποιεῖ συνήθως
ὁ Σοφοκλῆς γιά τὰ πρόσωπα πού εἰσάγονται). εἰβομαι καὶ εἰβω = χύνω.
φιλάδελφα δάκρυα = δάκρυα ἀδελφικῆς ἀγάπης. νεφέλη = θλίψη, κατή-
φεια (μεταφ. ἀπό τή νεφέλη τοῦ οὐρανοῦ, ἡ ὅποια κάνει τήν ἡμέρα κατηφή
καὶ ἐπιφέρει τή βροχή). ὑπὲρ ὀφρύων (ἐνν. οὖσα = ἐπικαθισμένη) = ἐπάνω

ἀπό τά φρύδια. νεφέλη δ' ὁφρύων ὑπερ = καί ἡ κατήφεια σάν νεφέλη ἐπιχθισμένη ἐπάνω ἀπό τά φρύδια της. αἰσχύνω = ἀσχημίζω. αἴματοις = αἷματόχρωμος, κατακόκκινος (ἀπό τά κλάματα καί τή μεγάλη στενοχώρια γιά τήν περιπέτεια τῆς ἀδελφῆς της). ῥέθιος (ῥέθεα στόν "Ομηρο = τά μέλη τοῦ σώματος) = τό πρόσωπο. τέγγω = βρέχω. εὐάψ-εύώπος = ἔκεινος πού ἔχει καλή ὄψη, ὁ ὥραιος (ἀπό τήν αἰτιατ. εὐώπα προήλθε καὶ ἡ σημερινή λέξη γάπα, τό ψάρι μέ τά μεγάλα καὶ ὥραια μάτια). ὑφειμένη (ρ. ὑφίεμαι) = (όχιά) πού ἐλλογεύει (ἐνεδρεύει). κατ' οἴκους = σύνοικός μου. λήθουσα = γωρίς νά τό καταλαβαίνω. μ' ἔξεπινες = μοῦ ἔπινες τό αἷμα (μεταφορ. ἀπό τή βδέλλα. γιατί ἡ ὄχιά δέν πίνει αἷμα). δύ' ἀτα κ' ἀπαναστάσεις (τέθηκαν τά ἀφηρημένα ἀντί γιά τά συγκεκριμένα) = δύο συμφορές (πανούκλες) καὶ ἐπαναστάτιες. ἦ 'ξομῆ (ἔξομνυμι) = ἦ θά ἀρνηθεῖς μέ δροχο. ὅμορροθῶ (μεταφορά ἀπό τόν ῥόθον = τόν χρότο πού παράγεται ἀπό τούς κωπηλάτες, ἐνώ κωπηλατούν συγχρόνως) = συμφωνῶ. ἔμμετίσχω τῆς αἰτίας καὶ φέρω = συμμετέχω στήν κατηγορία, ἀναλαμβάνοντας καὶ ἔγώ τήν εὐθύνη τῆς πράξεως. ἀλλ' οὐκ ἔάσει γέ σοι τοῦτο ἡ δίκη = ἀλλά δέ θά ἐπιτρέψει βέβαια τούτο σ' ἔσενα ἡ δικαιοσύνη. κοινοῦμαι τινα = παίρνω κάποιο συμμέτοχο. ἐν κακοῖς τοῖς σοῖσι = στή δυστυχία σου. ἔμπλους = συμμέτοχος. τοῦ πάθους = τοῦ παθήματός μου. ὧν = τίνων, ποιῶν (ἐνν. εἰσί, πλάγ. ἐρώτ. ἀπό τό ἔμμετίστορες). ἔμμετίστορές εἰσι = ἔμμετισσαι = γνωρίζουν καλά. στέργω = ἀγαπῶ. ἀτιμάζω = στερῶ ἀπό τήν τιμή. μὴ οὐ (ἔθεσε δύο ἀρνήσεις λόγω ἔξαρτήσεως ἀπό ἀρνητική ἔννοια μή ἀτιμάσσης) = ἀπό τό νά μή. ἀγνίζω = ἔξαργνίζω, ἔξιλεώνω. μοι κοινὰ (= κοινῆ) = ἀπό κοινοῦ μ' ἐμένα. ἔθιγες (θιγγάνω) = ἔγγιξες, ἔβαλες χέρι. ποιοῦμαι ἔμαυτοῦ = οίκειοποιοῦμαι. θεωρῶ δικά μου. ἀρκέσω... ἀντί τῆς ἀπρόσωπης συντάξεως: ἀρκετὸν ἔσται θνήσκειν ἔμε. λελειμμένη σου (ύποθ. μετ..) = ἐάν σέ στερηθῶ. κηδεμῶν (ἐνν. εἰ) = ἐνδιαφέρεσαι.. ταῦτ' ἀνιψίς με (σύνταξη μέ διπλή αἰτιατική) = μέ αὐτά μέ λυπεῖς. ἀλγοῦμαι μὲν δῆτα (ἐνν. τό ρ. ἀνιώ σε) = ὄπωσδήποτε ὅμως αἰσθανόμενη θλίψη. γέλωτα ἐν τινι γελῶ = περιγελώ κάποιον. τί δῆτα... ἡ σειρά τῶν λέξεων: (εἰ μή πρότερον ὠφέλησά σε) ἀλλὰ νῦν δῆτα τί ἀν σ' ἔτι ὠφελοῖμ' ἔγώ; = ἀλλά τώρα τουλάχιστο σέ τί μπορῶ νά σέ ὠφελήσω: οὐ φθονῶ = δέν ἀρνοῦμαι. ὑπεκφυγεῖν σε ἐνν. τό θάνατο. ἀμπλάκω (ἄρρ. τοῦ ἀμπλακίσκω) ἀπορηματική ύποτ. = νά ἀποτύχω, νά στερηθῶ ἀπό τήν τιμή νά μετάσχω. γάρ = αἰτιολογεῖ τό ἔννοούμενο ναι. αἱροῦμαι = προτιμῶ. ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἀρρήτοις = ἀλλά ὅχι χωρίς νά πω τούς λόγους (τίς ίδιες πού μέ ὀθησαν). τοῖς δοτ. προσ. ἀπό τό ἔννοούμενο ἐδόκεις (μέ τό τοῖς μὲν ἐνν. τόν Κρέοντα, μέ τό τοῖς δὲ τόν Πολυνείκη καὶ τούς κάτω θεούς). σύ μὲν τοῖς - τοῖς δ' ἔγώ σχῆμα χιαστό. καὶ μήν ἡ ἔχαμαρτία ἵση ἔστιν νῷν = καὶ ὅμως ἡ παρεκ-

τροπή, τό όμαρτημά μας είναι άμοιο (έπειδή άπό τή μιά ή 'Αντιγόνη' ἔχωνε τήν πράξη, άπό τήν ἄλλη ή 'Ισμήνη' συμφωνοῦσε ώς πρός τήν ἀρχή, ἄλλά τής ἔλειπε τό ἐπιβαλλόμενο θάρρος). ξῆται = δικαιοῦσαι νά ζεῖς. τώ πατέδε - τήν μέν, τήν δὲ σχῆμα καθ' ὅλον καί μέρος. ἀφ' οὐ τὰ πρῶτα' ἔφυ άπό τή στιγμή τής γεννήσεώς της (χαρακτηρίζει τήν 'Αντιγόνη ώς ὀνέκαθεν άπει- θαρχη). οὐδ' οὓς ἀν βλάστη... (ἀπόδοση) = ὅχι μόνο ο νοῦς (τό μυαλό) πωύ ἀποχτιέται μέ τήν πείρα, ἄλλα καί ὁ ἔμφυτος νοῦς δέν παραμένει σ' αὐτούς πού δυστυχοῦν παρά σαλεύει (βγαίνει άπό τή θέση του). σοὶ γοῦν (ἐνν. ἐξ· στη) = ἐσένα λοιπόν σάλεψε ὁ νοῦς. ὅτε = άπό τή στιγμή κατά τήν ὄποια. γάρ ο αἰτιολ. τό ἐννοούμ.: ναί, πράσσω κακῶς (= δυστυχώ), τό ὄποιο εἶπε ή 'Ισμήνη' άπό παρανόηση, άπό τό πράσσειν κακά. ἀτερ τῆσδε = χωρίς αι- τή. ηδε (ἔχει σχέση μέ τό προηγούμενο τῆσδε) = αὐτή ἐδώ (ώς παρούσα καί ζωντανή, ἐνώ είναι πεθαμένη). νυμφεῖα = ὁ γάμος, καί κατά μετωνυ- μία = ή νύφη. ἀρώσιμος = αὐτός πού μπορεῖ νά ἀρωθεῖ, νά ὀργωθεῖ, νά σπαρθεῖ. γύνης = ἀγρός (ἐδώ ἐνν. κόρη). οὐχ ως γ' ἔκεινω τῆσδε τ' ἦν ή· μοσμένα = ἄλλα τὰ τού γάμου ούκ ἔσται ἡρμοσμένα, ως γ' ἔκεινω... = ἄλλά ὁ γάμος μέ ἄλλη δέ θά είναι ταιριαστός στόν ἰδιο βαθμό, ὅπως ήταν ταιριαστός μεταξύ αὐτής ἐδώ καί ἔκεινου. οὐέσι αντί τοῦ ἐνικού ἀριθμού. στυγῶ = μισῶ. τὸ σὸν λέχος = ὁ λόγος σου γιά τό γάμο, ή νύφη γιά τήν ὄποια μιλᾶς (λέγεται μέ σκληρό ύπαινιγμό). σ' ἀτιμάζει ο Κρ. βρίζοντας τή μνηστή τοῦ Αἴμονα καί ἀρνούμενος τό γάμο του μέ αὐτή, βρίζει τόν ἰδιο τό γιό του. ὁ παύσων = αὐτός πού πρόκειται νά διαλύσει (ἐνν. μέ τό θάνατο τής 'Αντιγόνης' τραγ. εἰρωνεά, γιατί ή διάλυση θά γίνει μέ τό θάνατο καί τοῦ ἰδιου τοῦ γιου, τοῦ Αἴμονα). ἔφυ = προώρισται, ἔστι, δεδογμένα ἔστι = είναι ἀποφασισμένο. καί σοί γε κάμοι ποιητ. αἰτια στό δεδογμένα ἔστι. (Πιατί καί ο χορός στό στίχο 213 είχε ἀποφανθεί γιά τήν τιμωρία αἰτού πού θά ἀποκαλυφθεῖ ώς δράστης τής ταφῆς). μή τριβάζεις ἔτι (ἐνν. τριβάζεις χρόνου ποιεῖσθε) = μή βραδύνετε, μή χρονοτριβεῖτε πιά. νιν = αὐτές. ἐκ δὲ τούδε = ἀπό δῶ λουπόν καί στό ἔξτης. μηδ' ἀνειμένας = καί ὅχι χειραφετημένες, ἐλεύθερες. θρασύς = τολμηρός. τὸν "Αἰδην πέλας τοῦ βίου = τόν "Αδη (τό θάνατο) νά προσεγγίζει τή ζωή τους, ἐπομένως: νά ἐπίκειται ο θάνατος. Μετά άπό αὐτό ἀπάγονται οι δύο ἀδελφές στό γυναικωνίτη ἀπό τούς δύο διορυφόρους τοῦ Κρέοντα.

Πραγματικές. ἐπαναστάσεις θρόνων 'Ο τύραννος πάντοτε ὑποπτεύειαι συνωμοσίες καί ἀνατροπές. οὗτ' ήθέλησας ὅταν δηλ. τής ἔχανε τήν πρό- ταση νά πάρει μέρος στήν ταφή, πρίν προβεῖ σέ αὐτή. ξύμπλουν Οι 'Αη- ναῖοι, ως λαός ναυτικός, χαίρονταν ἀκούοντας ναυτικές λέξεις, ὅπως ἔμορ-

ροθεῖ κτλ. τοῦδε γάρ σὺ κηδεμῶν Ἐννοεῖ πώς ή Ἰσμήνη ἐνδιαφέρεται γι'; αὐτόν, ἐπειδὴ δέ θέλησε νά πάρει μέρος στήν ταφή καὶ ἐπειδὴ ὑπάκουσε τυφλά στίς διαταγές τοῦ Κρέοντα. τί ταῦτ' ἀνιχνεύει; Οὐδὲν ὡφελούμενόν; Τό παράπονο αὐτό τῆς Ἰσμήνης εἶχε καλό ἀποτέλεσμα, ἀπό τή μιά γιατί ή 'Αντιγόνη ἀποβάίνει στὸ ἔξης ἡπιότερη, ἀπό τήν ἄλλη γιατί σώζεται ή Ἰσμήνη ἀπό τήν καταδίκη, ἐφόσον ή 'Αντιγόνη τῆς φέρθηκε αὐστηρά μπροστά στόν Κρέοντα. σὺ μὲν ζῆς, τί δ' ἐμή φυχὴ πάλαι τέθυηκε. 'Η ἀπόσταση μεταξύ τῶν δύο ἀδελφῶν εἶναι μεγάλη: 'Η Ἰσμήνη ἔχει δικαιώματα στή γῆινη αὐτή ζωή, τῆς ὅποιας ἀκολούθησε τίς ἰδέει, ἐνώ ή 'Αντιγόνη, ὡς ἡρωΐδα γιά τίς υψηλές καὶ θείες ἀντιλήψεις της, πρό πολλού ἀνήκει σέ ἄλλες σφαίρες ύψηλότερες καὶ εὐγενέστερες, στήν ἄλλη ὑπερχόσμια ζωή. ἀρώσιμοι γάρ χάτερων γύναι Λέγει αὐτό, γιατί, ὅπως ή γῆ παράγει καρπούς μέ τό δργαμα, ἔτσι καὶ ή γυναίκα εἶναι κατάληη γιά τεκνοποιία. Αξίζει μάλιστα νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ Κρέων, παραγνωρίζοντας στήν δργή του τήν ἔνωση τῶν δύο εὐγενῶν ὑπάρχεων, συναισθηματικά δεμένων (ένωμένων), θεωρεῖ τό γάμο ως ἀποκλειστικό μέσο γιά τή γέννηση παιδιῶν κτλ. ὁ φίλταθ' Αἴμον 'Ο Αἴμων ήταν δευτερότοκος γιός τοῦ Κρέοντα: ὁ πρώτος γιός του, ὁ Μεγαρέας, θυσιάστηκε μέ πρόταση τοῦ μάντη Τειρεσία γιά τή σωτηρία τῆς πόλεως. 'Η Ἰσμήνη προσφωνεῖ τόν Αἴμονα μέ περιπάθεια φίλτατον, ως ἔξαδελφο καὶ μηνστήρα τῆς ἀδελφῆς της καὶ ἀκόμη γιατί βριζόταν ἀπό τόν πατέρα του. γυναῖκας εἶναι μηδ' ἀνειμένας. 'Εδώ μιλάει ἀναγρυπτικά ὁ Σοφοκλῆς γιά τίς γυναῖκες τῶν ιστορικῶν χρόνων, οἱ ὅποιες πράγματι στίς Ιωνικές φυλές, καὶ μάλιστα στούς Αθηναίους, ηταν ὑποταγμένες ύπαρχεις μέ προορισμό τους νά γεννᾶνε παιδιά καὶ νά ρυθμίζουν καλά τό νοικοκυριό τους. Καὶ τότε ὅμως ή γυναίκα δέν ταπεινώθηκε ἀπέναντι στόν ἄντρα καὶ δέ μεταβλήθηκε σέ ἀνδράποδο. ὅπως στούς βάρβαρούς λαούς τῆς Ασίας. 'Αντίθετα, στούς ἡρωικούς χρόνους ή γυναίκα ἀπολάμβανε μεγάλη ἔκτιμηση, καθώς βλέπουμε στά ὅμηρικά ποιήματα, καὶ ἀπό πολλές ἀπόψεις ή θέση τῆς ήταν ισοδύναμη μέ τή θέση τοῦ ἄντρα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (582-625)

Λεξιλογικές. στροφή α'. ἄγευστος (μέ ἐνεργ. διάθ.) = ἄγευστη, πού δέ γεύτηκε, πού δέ δοκίμασε, ἀπαλλαγμένη ἀπό συμφορές. αἰών = ζωή. οἰς = ὕν. δόμος = οίκος, ἄτα δωρ. (ἄτη) = συμφορά· γεν. διαιρ. τοῦ οὐδὲν = κακιά συμφορά. ἐπὶ πλῆθος γενεᾶς = γιά πολλές γενιές (δέ σταματά σέ μιά γενιά, ἀλλά μεταβαίνει ἀπό τή μιά στήν ἄλλη); ή σειρά τῶν λέξεων: οἰς γάρ ἀν ὁ δόμος σεισθῇ θεόθεν, (τούτοις) οὐδὲν ἐλλείπει ἔρπον ἐπὶ πλῆθος γενεᾶς. ὅμοιον ἐνν. ἐστί. ὥστε = ὅπως. ποντίαις δυσπνόοις Θρήσσαις

πνοαις (ἀναγκ. αἰτ.) = ἔνεκα τῶν θαλασσινῶν θρακικῶν ἀνέμων που πνέουν μέ μανία. ὑφαλον ἕρεβος = τά σκοτεινά ὑφαλα στρώματα (τῆς θάλασσας). ἐπιδράμη = ἐφορμήσει· ή σειρά τῶν λέξεων: δύοιόν ἔστι (τὸ πρᾶγμα), ὡστε ὅταν οἶδη μα δυσπνόις ποντίαις Θράσσαισι πνοαις ἐπιδράμη ὑφαλον ἕρεβος. βυσσόθεν = ἀπό τό βυθό του πυθμένα. κελαινός = μαῦρος, μέ σκοτεινό χρῶμα. κυλίνδω = ἀνασκάψω, ἀνασκαλεύω, ή θίζθινός = ή ἀμμώδης ἀκτή τῆς θάλασσας καὶ ὁ πυθμένας της. δυσάνεμος = που ταράζεται ἀπό κακούς ἀνέμους, ἀνεμόδαρτη. βρέμω = ἀντηχώ. στόνος = στεναγμός, μυκηθμός. στόνω βρέμουσι = στενάζοντας ἀντηχοῦν. ἀντιπλῆγες = αὐτές που πλήσσονται κατά μέτωπο.

ἀντιστροφή α'. **ἀρχαῖα** (ἐπιρρηματικῶς) = ἀπό παλαιά. **πήματα** = δυστυχήματα. **ἐπί πήμασι φιτεῶν** = ἐπάνω στά δυστυχήματα τῶν γενιῶν που ἔξαφανίστηκαν· ή σειρά τῶν λέξεων: δρῶμαι (ἀντί ὄρω) τὰ πήματα τῶν Λαζδ. οἷκων πίπτοντα ἐπί πήμασι βροτῶν· παρήχηση του π. οὐδ' ἀπαλλάσσει = καὶ δέν ἀπολυτρώνει (ἀπό τὰ δυστυχήματα). γενεὰν γένος = ή προηγούμενη γενιά τήν ἐπόμενη. **ἔρείπω** = καταγκρεμίζω, καταβάλλω, φθείρω. **οὐδ' ἔχει λύσιν** = οὐδ' ἔχει τέρμα (ύποκ. τὰ πήματα) = καὶ δέν ἔχουν τέλος οἱ συμφορές. **νῦν γάρ** = γιατί τώρα (παραδείγματος χάρη). **ὑπὲρ ἐσχάτας ρίζας** = ἐπάνω ἀπό τήν τελευταία ρίζα (ένν. τίς δύο ἀδελφές καὶ ιδίως τήν 'Αντιγόνη, που ἀπό τό γάμο της, σάν ἀπό ρίζα, θά προέρχονταν νέοι κλάδοι του οίκογενειακοῦ δέντρου). **ἔτετατο φάσος** = εἰχε ἀκτινοβολήσει ἀκτίνα σωτηρίας (ἐλπίδας). **κατ' ἀμῷ** (τμήση), **καταμῷ** = κατακόπτει, θερίζει. φοινία κοπὶς νερτέρων θεῶν = τό φονικό μαχαίρι τῶν κάτω θεῶν. λόγου ἄνοια καὶ φρενῶν ἔρινυς (ἐπεξήγ. τοῦ προηγούμενου) = ἀσυνεσία καὶ διστάραξη φρενῶν (ένν. τήν 'Αντιγόνη, ή ὅποια ἀπό ἀμυαλοσύνη περιφρόνησε τό κήρυγμα του Κρέοντα· ἐπίσης ἀπό φρενοβλάβεια ἐπισκοτίστηκε ὁ νοῦς της).

στροφή β' δύνασις = δύναμη. **ὑπερβασία** = παράβαση, ἀμάρτημα· κατ' ἄλλη ἐρμην.: ἀλαζονεία, ἐπαρση. **τάν** = ἦν. **κατάσχοι** θά κατέβαλλε. **πανταγρεύς** (πάντα-ἀγρεύω) = αὐτός που τά πάντα κυριεύει, ὁ παντοδαμαστής. **ἀκάματοι κατηγορ.** ἐνηγείται ἐπιρρημ. = ἀκούραστα. μῆνες = χρόνος. **ἄγγίρως** = ἀγέραστος. **χρόνω** = μέ τήν πάροδο του χρόνου. δυνάστας = ώς κυρίαρχος. **κατέχεις** = ἔχεις ώς ἔδρα. 'Ολύμπου μαρμαρόεσσα αἴγλα = ή ἀστραφτερή λαμπρότητα του 'Ολύμπου. τό τ' ἔπειτα = καὶ καὶ τό προσεχές μέλλον (έπομένως καὶ κατ' αὐτό τό παρόν). **καὶ τὸ μέλλον καὶ τὸ πρὸν** = καὶ κατά τό ἀπότερο μέλλον καὶ κατά τό παρελθόν. **ἐπαρκεῖ νόμος** = ίσχυει, ἐπικρατεῖ ὁ νόμος αὐτός. **οὐδὲν ἔρπει** = δέν προχωρεῖ καθό-

λου. πάμπολυ = πάρα πολύ· ή σειρά τῶν λέξεων: ὁ δὲ βίστος θνατῶν οὐδὲν ἔρπει πάμπολύ γ' ἔκτὸς ἄτας.

ἀντιστροφή β'. πολύπλαγκτος = πολυπλάνητος (πολὺ + πλάνω = πλανῶ), ἀβέβαιη. ὄνασις (ἀπό τό ὄνινημι = ωφελώ) (ἐστιν) = εἶναι ὡφέλεια. κουφόνους ἔρως = ἀνόητη ἐπιθυμία. κουφονών ἔρωτων γεν. ὑποκ. στό ἀπάτα, τήν ὅποια προκαλοῦν ἀνόητες ἐπιθυμίες. οὐδὲν δ' εἰδότι (τινὶ) = καί χωρίς νά γνωρίζει καθόλου, ἔρπει = ἀνεπισθῆτα ύποβόσκει. πρὶν = ώστου. προσαύω = προσκαίω, καίω προσέτι, ζεματίζω. πρὶν προσαύσῃ πόδα = πρὶν ζεματιστεῖ (δηλ. προτού νά πάθει κάτι φοβερό καί ἔτοι σωφρονιστεῖ). σοφία = μέ σοφία. ἔκ του ποιητ. αἴτ. πέφανται = ἔχει φανερωθεῖ, εἰπωθεῖ. κλεινὸν ἔπος = τό περίφημο ρητό. ἐσθλὸν = καλό. ἔμμεν(αι) (όμηρ. τύπος) = εἶναι. ὅτῳ δοτ. ἀντιχαριστική. θεός ἄγει πρὸς ἄταν = ὁ θεός ὀδηγεῖ πρός διαστρέβλωση· ή σειρά τῶν λέξεων: κλεινὸν ἔπος πέφανται δοκεῖν εἶναι ποτ' ἐσθλὸν τῷ δ' ὅτῳ φρένας θεός ἄγει πρὸς ἄταν. πράσσει ἔκτὸς ἄτας = ζει ἔξω ἀπό δυστυχίες· ισοδυναμεῖ μέ τή φράση εῦ πράσσει.

Πραγματικές. Άφου οι δύο ἀδελφές ὀδηγήθηκαν ἀπό ἀκολούθους στή θύρα, πού φέρνει στό γυναικωνίτη, καί ἔμεινε μόνος ὁ Κρέων στή σκηνή καί σκεπτόταν, ὁ χορός στό δεύτερο στάσιμο πήρε ἀφορμή ἀπό τήν καταδίκη τῶν δύο ἀδελφῶν καί ἀπό τή φοβερή συμφορά ὅλου τοῦ οἴκου τῶν Λαζδακιδῶν, καί προβαίνει στή διατύπωση γενικῆς γνώμης σχετικά μέ τό ἄστατο τής ἀνθρώπινης εύτυχίας κτλ. εὐδαιμονες οίσι κτλ. Τό ἀνύπαρκτο τής ἐπί ζωῆς εύτυχίας τοῦ ἀνθρώπου, τό τόνισαν ὅλοι σχεδόν οι συγγραφεῖς καί οι ποιητές κατά τίς διάφορες ἐποχές· πρβ. καί τό: τέρας ἐστιν εἰ τις εὔτύχησε διὰ βίου. Θρήσσαισι πνοαῖς Ἐπειδὴ συνήθως οι σφοδροί ἄνεμοι πνέουν ἀπό τό βοριά, καί μάλιστα ἀπό τή Θράκη, γι' αὐτό οι Ἑλληνες θεωροῦσαν πατρίδα τους τή Θράκη· οι Ἀθηναῖοι μάλιστα τιμούσαν ιδιαιτέρως τό Βορέα καί εἶχαν πρός τιμή του βαμό κοντά στόν Ἰλισό, ἀπό ὅπου, σύμφωνα μέ τό μύθο, ἀρπάζει τή θυγατέρα τοῦ βασιλιά· Ἐρεχθέα Ὡρείθυια καί τή μετέφερε στή Θράκη. Λαζδακιδῶν οίκων· Ο Λάζδακος ἦταν πατέρας τοῦ Λαζίου· πατέρας τοῦ Λαζδάκου ἦταν ὁ Πολύδωρος καί πατέρας αὐτοῦ ὁ Κάδμος, ἀλλά οι συμφορές ἄρχισαν ἀπό τό Λάιο καί ἔπειτα. οὐδ' ἔχει λύσιν Κάθε γενιά μποροῦσε νά ἀπολυτρώσει ἀπό τά δεινά τήν ἐπόμενη γενιά μόνο μέ τή θεϊκή δύναμη, ἃν ζητούσε τήν ἔξιλέωσή της. Κάτι τέτοιο ἔχανε ή γενιά τοῦ Ὁρέστη, ὁ ὄποιος μέ τή βοήθεια τής Ἀθηνᾶς ἔξιλέωσε τούς θεούς καί ἀπάλλαξε τούς ἀπογόνους του ἀπό τήν κατάρα τῶν Τανταλίδῶν. Θεῶν κοπίς· Αποδίδονται στούς θεούς ξίφη, μάχαιρες, δόρατα κτλ. ὑπνος παντα-

γρεύς Ὁ ὑπνος κυριεύει ὅλα τά ἔμψυχα καί γι' αὐτό λεγόταν πανδαιμάτωρ (παντοδαιμαστής) καὶ ἀκόμη τὸν θεωροῦσαν διδυμο ἀδελφό του θανάτου. ὅτῳ φρένας θεός ἄγει προς ἄταν· παρόμοιο μέ τό χριστιανικό φητό: Μωραίνει Κύριος, ὃν βούλετ' ἀπολέσαι.

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (626-780)

α') 626-680

Λεξιλογικές. νέατος = νεότατος, τελευταῖος. ἄγνυματι = λυπάμαι. μόρον (ἔχει θέση ἀναγκ. αἰτίου) = γιά τό θάνατο. τάλιξ-ιδος = μελλόνυφη, μνηστή. ἀπάτας (αἰτιατ.) = γιά τή στέρηση, γιά τήν ἀποτυχία. λεχέων = τοῦ γάμου. ὑπεραλγῶ = ὑπερβολικά λυπάμαι. τάχα = γρήγορα. ὑπέρτερον = ἀκριβέστερα. τελεία = τελεσιδικη (λέγει αὐτό γιά νά δείξει στόν Αἴμονα ὅτι ή ἀπόφασή του είναι τελεσιδικη καὶ ἐπομένως ἀνέκκλητη). Φῆφον τῆς μελλονύμφου (γεν. ἀντικ.) = ἀπόφαση κατά τῆς μελλόνυμφης. λυσσαίνω = ὁργίζομαι, λυσιάζω (ἀπό ὁργή): ή σειρά τῶν λέξεων: ἀρα μή πάρει (ἔχεις ἔλθει) λυσσαίνων πατρί, κλύων (αἰτιολ.) τελείαν φῆφον τῆς μελλονύμφου; πανταχῇ δρῶντες = μέ ὅπιοινδήποτε τρόπο καὶ ἂν ἐνεργοῦμε. ἔχων κατά τὸν Κρέοντα είναι αἰτιολ., ἐνῶ κατά τὸν Αἴμονα ὑποθετική μετοχή. ἀπορθοῖς δύοις κατά τὸν Κρέοντα ὄριστικ. ἐγκλίσ., ἐνῶ κατά τὸν Αἴμονα εὔκτικής. ἀπορθώ-ω = κατευθύνω στό δρθό, δρθά καθιδηγῶ. ἀξιώσεται = θά κριθεὶ ἀξιος. ἐμοὶ ποιητ. αἰτ. μείζων = σπουδαιότερος, πολυτιμότερος. φέρεσθαι = ὥστε νά ἔχω αὐτόν. σου ἡγουμένου (ύποθ. μετ.) β' δρ. συγκρ. = παρά ἐάν σύ, ἀπό δ, τι ἐσύ νομίζεις καλό, ἀπό τίς καλές σου συμβουλές. οὕτω γάρ· ὁ γάρ αἰτιολ. τό ύπονοούμενο: καλῶς μιλεῖς, συμφωνῶ σέ ὅσα είπεις. διὰ στέρνων ἔχω = ἔχω στήν καρδιά. φρονῶ· τέτοιες φράσεις μέ τήν πρόθ. διὰ ἀπαντοῦν καὶ ἄλλες: διὰ χειρός, διὰ στόματος ἔχω κ.ἄ. πάντα ἐστάναι ὅπισθεν πατρώας γνώμης (ἐπεξηγεῖ τό οὕτω γρή...) = δηλαδή νά ἀκολουθεῖ κανείς σέ ὅλα (πιστά) τήν πατρική γνώμη. τούτου ἔνεκα τελ. αἰτ. γοναὶ = τέκνα. κατήκοος = εὔπειθίς, ὑπάκουος: τό α' είναι ἀντικ. τοῦ φύσαντες, καὶ τά δύο ἀντικ. τοῦ ἔχειν. ἀνταμύνωνται κακοῖς = ἀποκρούοντας ἀποδίδοντας κακό στό κακό. ἀνωφέλητος = ἀνωφελής, ἀνυπάκουος. φιτύω = γεννῶ. πόνους = βάσανα, στενοχώριες. τόνδε = αὐτόν (τόν πατέρα). γέλων = ἀφορμή γιά γέλωτα· ή σειρά τῶν λέξεων: εἴποις ἂν φύσαι τόνδε τί ἄλλο πλήν πόνους ἔσαυτῷ, πολὺν δὲ γέλωτα τοῖς ἔχθροῖς. νῦν = λοιπόν. ὑφ' ἡδονῆς ἀναγκ. αἰτιο, ἐνῶ τό οὕνεκα γυναικός τελ. αἰτιο. φυχρὸς = παγερός, ἀγδής. παραγκάλισμα = τό ἀντικείμενο ἐναγκαλισμοῦ, περιπτύξεως. τοῦτο = ἀναφέρεται στό ἀκόλουθο: γυνὴ ἔνυευνος (σύζυγος). ἔλκος = πλήγη, λύπη. φίλος = οἰκιακός φίλος. πτών =

ἀποστρέφομαι, σιγαίνομαι. ώσει τε = ὅπως. μέθεις = ἄφησε. ἐν "Αἰδου
 νυμφεύειν σχῆμα ὀξύμωρο. αἰρώ ἐμφανῶς = πιάνω ἐπ' αὐτοφώρω. ἐκ πό-
 λεως πάστης = ἀπό ὅλους τούς πολίτες. ἀπιστῶ = ἀπειθαρχῶ. πρὸς ταῦτα
 = ἐναντίον τῆς ἀποφάσεώς μου αὐτῆς. ἐφυμνῶ = ἐπικαλοῦμαι πρός βοή-
 θεια. ξύναιμος = προστάτης τῆς συγγένειας. τὰ φύσει ἔγγενή = τούς φυσι-
 κούς συγγενεῖς. ἄκοσμα (προληπτ. κατ.) = ὡστε νά είναι ἀπειθάρχητα.
 κάρτα = πάρα πολύ. τοὺς ἔξω γένους (ὄντας) = τούς μή συγγενεῖς· ἐνν.
 ἀκόσμους ποιήσω ή θήσω. ἐν οἰκείοισιν = ἀνάμεσα στούς οἰκείους του.
 δίκαιος = ἀμερόληπτος, εὔσυνειδητος. ὑπερβάς = ἀφοῦ ξεπεράσει τά ὅρια
 τῆς ἀλαζονείας. ὅστις βιάζεται (ἀναφ. ὑποθ. πρότ.) = ἐάν κανείς παραβιά-
 ζει. οὐκ ἔστ' ἐπαίνου τυχεῖν σχῆμα λιτότητας. ἀντί: δεῖ τοῦτον τῆς μεγί-
 στης τιμωρίας τυχεῖν. δην στήσει = δην ἀν στήσῃ = ὅποιονδήποτε ἀνακτ-
 ρύξει, καταστήσει ἄρχοντα. τοῦδε χρή κλύειν = σ' αὐτόν πρέπει νά ύπα-
 κούει κανείς. καὶ τ' ἀναντία = καί τά ἀντίθετα ἀπό αὐτά, δηλ. τά μεγάλα
 καὶ ἀδικα. Θαρσῶ = ἔχω πεποίθηση· ἀπό τό θέλειν ἔξαρτ. τά ἀπαρέμφατα
 ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· ή σειρά τῶν λέξεων: καὶ θαρσοίην ἀν ἔγώ τοῦτον
 τὸν ἄνδρα θέλειν ἀν καλῶς μὲν ἄρχειν, εὖ δ' ἄρχεσθαι... ἐν χειμῶνι δὲ
 δορὸς = στή σφοδρότητα τῆς μάχης, στή θυελλώδη μάχη. προστεταγμένος
 = ἀν ἔχει παραταχτεῖ δίπλα. μένειν (ἄν), ἔξαρτάται ἀπό τό θαρσοίην ἄν.
 κάγαθὸν παραστάτην = καί γενναῖο συστρατιώτη, σύντροφο, βοηθό.
 αὐτη-ήδε-ήδε ή ἀναφορά αὐτή γίνεται γιά νά ἔξαρθει ή μεγάλη καταστρε-
 πτική δύναμη τῆς ἀναρχίας. ἀναστάτους τίθησι = ἀναστατώνοντας κατα-
 στρέφει. συμμάχου δορὸς = συμμάχων πολεμιστῶν, συμμαχικῶν στρατευ-
 μάτων. τροπάς καταρρήγνυσι = διασπώντας τίς τάξεις τούς συμμαχικούς
 στρατού τίς τρέπει σέ φυγή. τῶν ὀρθουμένων (ἀντίθεση πρός τό προηγού-
 μενο ἀναρχίας) = αὐτῶν πού πειθαρχοῦν, πού μένουν ἀκλόνητοι. τά πολλὰ
 σώματα = τούς πολλούς. οὕτως = σύμφωνα μέ αὐτά. ἀμύνω συντάσσεται
 μέ δοτική, ὅπως καὶ τά συνώνυμά του: βοηθώ, ἐπικουρῶ, τιμωρῶ,
 ἀρήγω. ἀμυντέα ἔστι (πληθ. ἀντί ἐνικοῦ) τοῖς κοσμουμένοις (οὐδετ. γέ-
 νους) = πρέπει νά ύπερασπίζει κανείς τά ὄσα διατάζονται, τά ὄσα νομοθε-
 τοῦνται, τούς νόμους. οὐδαμῶς ἡσσητέα (ἡσσῶμαι, ἡττῶμαι) = μέ κα-
 νένα λόγο δέν πρέπει νά γίνεται κανείς κατώτερος (ἡττῶν) ἀπό μιά γυ-
 ναίκα. ἐκπεσεῖν (τῆς ἀρχῆς) = νά ἔκθρονιστῷ. εἴπερ δεῖ ἐνν. ἐκπεσεῖν
 πρός τινος.

Πραγματικές. νέατον 'Ο Αἴμονας, ὅπως εἴπαμε πιό πάνω, ήταν ὁ τε-
 λευταίος γιός τοῦ Κρέοντα. τάλιδος· τάλις στούς ἀρχαίους λεγόταν ή παρ-
 θένος σέ ὥρα γάμου καὶ λογοδοσμένη νύφη σέ κάποιον. μάντεων ύπέρτε-
 ρον Δείχνεται ή δυσμένειά του πρός τό γένος τῶν μάντεων· τή φράση αὐτή
 οἱ ἀρχαίοι τήν εἶχαν σάν παροιμία, ὅταν ἤθελαν νά δηλώσουν ὅτι γνώριζαν

κάτι από αὐτοφία καί ὅχι από στοχασμούς, ὅπως ἔκαναν οἱ μάντεις. ὡς καὶ τὸν ἐχθρὸν ἀνταμύνωνται Τό νά ὥφελεῖς τὸ φῦλο καὶ νά καταδιώκεις τὸν ἐχθρό, νά κακοποιεῖς τὸν ἐχθρό καὶ νά εὐεργετεῖς τὸ φῦλο, ἐπικρατοῦσε στὴν ἀρχαιότητα γενικά πρὶν ἀπό τὸ Σωκράτη ποὺ πρῶτος διδαξει χριστιανικές πράγματι ἀλήθειες, λέγοντας μηδαμῶς ἀδικεῖν καὶ εἰ δ' ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖν ή ἀδικεῖσθαι, ἐλοίμην ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ή ἀδικεῖν. Πρέπει νά παρατηρηθεῖ ἀκόμη ή μεγάλη ἀπόσταση μεταξύ του Κρέοντα, πού εἶπε τὰ πιο πάνω, καὶ τῆς Ἀντιγόνης, πού εἶπε τὴν ἡθικότατη ρήση (στίχ. 523): οὗτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν. ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε 'Ο Σοφοκλῆς μιλεῖ ἀναγρονιστικά για ἐκλογή τοῦ ἡγεμόνα ἀπό τοὺς πολίτες, ἐπειδὴ αὐτό ἵσχε μόνο κατά τοὺς ἴστορικούς χρόνους, ἐνώ κατά τοὺς ἡρωικούς χρόνους, στούς ὄποιούς ἀναφέρεται τὸ δράμα, ή βασιλεία ἦταν ἔξουσία κληρονομική.

β') 681-723

Λεξιλογικές. τῷ χρόνῳ = λόγω τῆς μεγάλης ἡλικίας, ἔξαιτίας τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς πού πέρασε, τῶν βαθιῶν γερατειῶν μας. κεκλέμμεθα = ἔχουμε στερηθεῖ, ἔχουμε χάσει ἀντικ. εἶναι τάς φρένας. λέγω φρονούντως = μιλώντας μέ φρόνηση, συνετά. ὑπέρτατον = πολυτιμότατο. ὅπως (εἰδικ.) = ὅτι. τάδε ἐνν. τά δσα διακηρύχτηκαν προηγουμένως ἀπό τὸν Κρέοντα. μήτ' ἐπισταίμην = μήτε εὔχομαι νά γνωρίζω. μεντᾶν = μέντοι ἂν, ὁ ἂν ἀρμόζει στὴν εὐκτική γένουτο = μπορεῖ ὡστόσο νά ἔλθει στὸ νοῦ καὶ ἄλλου κάποια συνετή σκέψῃ. δ' οὖν = ὅπως καὶ νά ἔχει τὸ πράγμα. πέφυκα = ἔχω ἀπό τὴν φύση τῆς θέσης μου τὴν ἰδιότητα. προσκοπεῖν = σκοπεῖν πρὸ σοῦ = νά ἔξετάξω μπροστά ἀπό σένα καὶ γιά τὸ συμφέρον σου. λόγοις τοιούτοις (δηλώνεται τὸ αἴτιο τοῦ φόβου τοῦ δημότη) = λέγοντι τοιούτους λόγους = ἂν λέγει τέτοια λόγια. οἷς σὺ μή τέρψῃ (ἀναφ. συμπερ. πρότ.) = ὡστε νά μήν εὐχαριστεῖσαι ἀκούντας τα. ὑπό σκότου (ἀναγκ. αἴτ.) = ἔνεκα τῆς ἀστημότητας τῆς θέσεώς μου. τὴν παιδα ταύτην ἀναγκ. αἴτ. οἷα (σύστ. ἀντικ. τοῦ ρήμ.). ὁδύρεται πόλις = πόσο θρηνεῖ ἔξαιτίας τῆς κόρης αὐτῆς. ὡς ἀναξιωτάτη = πόσο ἀναξιότατα, καθόλου ὅξια τιμωρίας (ἐντελῶς ἀθώα). ἀπ' ἔργων εύκλεεστάτων ἀναγκ. αἴτ. ἥτις... ἀναφ. αἰτιολ. πρότ. (αἰτιολογεῖ τὸ ἀπ' ἔργ. εὔκλ.). ἐν φονικοῖς πλήγμασι πεπτωκότα = ἐν φονικοῖς πλήγμασι πεπτωκότα = πού φονεύτηκε. ὡμηστής = ὡμοφάγος. μήθ' ὑπ' ὡμηστῶν...: ἥτις οὐκ εἰασεν (ἄθαπτον) δλέσθαι μήθ' ὑπ' ὡμηστῶν κυνῶν, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος. χρυσῆς τό ἐπιθ. αὐτό λεγόταν ἀπό τοὺς ἀρχαίους μεταφορικά γιά λαμπρά καὶ ἔξαίρετα πράγματα, ὅπως καὶ ἀπό ἐμάς: «χρυσός ἄνθρωπος», «χρυσή καρδιά» κτλ. τιμῆς ἔξαρτ. ἀπό τὸ λαχεῖν. ἐρεμνός (ἀπό τὸ ἔρεβος, ἐρεβεννός, ἐρεμνός) = σκοτεινός. σῆγα = σιωπηλά. ἐπέρχεται

= διαδίδεται στήν πόλη. εύτυχῶς πράσσω = εύτυχω. Ἡ μετοχή ύποθ. μέθηση β' ὅρου συγκρ. = τῆς δικῆς σου εύτυχίας. τιμιώτερον = πολυτιμότερο. εὐκλείας β' ὅρος συγκρ. στὸ μεῖζον ἄγαλμα. ἄγαλμα = στόλισμα, εὔχαριστηση. θάλλω = εύτυχω. πρὸς παίδων = ἐκ μέρους τῶν παιδιῶν (τέθηκε ἀντὶ τοῦ εὐκλείας παίδων θαλλόντων). ἡ σειρά τῶν λέξ.: ἦ τί ἄγαλμα μεῖζόν ἔστι πατρὶ πρὸς παίδων θαλλόντων; νῦν ἀντὶ νῦν = λοιπόν. ἐν μοῦνον ἥθος = ἔνα μόνο τρόπο σκέψεως, μία γνώμη. ἐν σαυτῷ φόρει = ἔχει στήν ψυχή σου, δηλ. μή σηγματίζεις γνώμες μονότροπα. ὡς φῆσ σὺ = καθήσεις ἐσύ λέξ.: ἡ σειρά τῶν λέξ.: μή νῦν ἐν ἥθος μοῦνον ἐν σαυτῷ φόρει, τοῦτ' ὀρθῶς ἔχειν, ὡς φῆσ κούδεν ἄλλο: τό δοτις μέ περιληπτική ἔννοια. φρονεῖν = ὅτι σκέπτεται ὀρθά, συνετά. διαπτύσσομαι = διανοίγομαι σάν χαρπός, ἔξετάζομαι κακριβέστερα. ἄφθησαν (γνωμ. ἀόρ.) = συνήθως φαίνονται, ἀποκαλύπτονται. μή τείνειν ἄγαν (μεταφορ. ἀπό τὰ σκοινιά καὶ τὶς γορδές τοῦ τόξου, οἱ όποιες ἀν τεντωθοῦν πολύ, κόβονται) = νά μήν τό παρατεντώνει, νά μήν ισχυρογνωμονεῖ ὑπερβολικά, νά μήν είναι ὑπερβολικά κυθήδης: ἡ κανον. πλοκή τῶν λέξ.: ἀλλ' οὐδὲν αἰσχρόν ἔστι τὸ μανθάνειν τὸν ἄνδρα πολλά, κεῖται ἢ σοφός, καὶ τὸ μή τείνειν ἄγαν. παρὰ ρείθροισι χειμάρροις = κοντά στούς χειμάρρους (στάξεροπόταμα). ὑπέκινω = ὑποχωρῶ. ὡς ἔκσώζεται = πῶς διασώζουν. ἀντιτείνω = ἀντιστέκομαι. αὐτόπρεμνα (αὐτοὶς πρέμνοις, πρέμνον εἶναι ὁ κορμός, τὸ στέλεχος, ἡ φίξα) = σύρροικα. αὐτῶς = ὡσαύτως, ἐπίσης. πόδα = σκότα: αὐτήν ἀποτελοῦν τὰ δύο ἄκρα τοῦ ίστίου καὶ τὰ σκοινιά πού προσδένονται σ' αὐτά, στά όποια στηρίζεται, σάν σέ πόδι, τό ίστίο τοῦ πλοίου. ναὸς = νεώς: ἡ γεν. εἶναι κτητική τοῦ πόδα, ὅμοιώς γεν. ἀντικειμ. τοῦ ἐγκρατῆ, τό ἐγκρατῆ προληπτ. κατηγ. = ὅστε είναι ἐγκρατῆ, ὅστε νά ἔξουσιάζει, νά κανονίζει τή διεύθυνση τοῦ πλοίου: ἡ σειρά τῶν λέξ.: δοτις τείνας πόδα ναὸς ἐγκρατῆ ὑπείκει μηδὲν = ἀν κανείς τεντώσει τή σκότα τοῦ πλοίου, ὅστε νά γίνει κυρίαρχος αὐτοῦ (τοῦ πλοίου), καὶ δέν τή χαλαρώνει καθόλου. κάτω στρέψας = ἀφοῦ ἀναποδογύρισει. τό λοιπόν = στό ἔξτις. ὑπτίοις σέλμασι ναυτίλλεται = ναυσιπλοιει μέ ἀνεστραμμένα τά σανιδώματα (δηλ. καταποντίζεται). καὶ μετάστασιν δίδου = καὶ μετάβαλε γνώμη. κάπ' ἐμοῦ = καὶ ἀπό ἐμένα (ἐκδήλωση μετριοφροσύνης). πρόσεστι = μπορεῖ νά προστεθεῖ. πρεσβεύω = ὑπερέχω. πάντ' ἐπιστήμης πλέως = πανεπιστήμονας. πάντα ἐπιρρηματ. ἡ σειρά τῶν λέξ.: φῆμ' ἐγωγε πολὺ προσβεύειν φῦναι τὸν ἄνδρα πάντα πλέων ἐπιστήμης. φῦναι τὸν ἄνδρα = τό νά είναι κανείς ἀπό τή φύση του. εἰ δ' οὖν = ἀν ὅμως δὲ συμβαίνει αὐτό, εἰδεμή, δηλ. εἰ μή ἔφη ἐπιστήμης πλέως. φιλεῖ γάρ τοῦτο μή ταύτη ρέπειν (μεταφορά ἀπό τό ζυγό) = γιατί τοῦτο συνήθως δέ γέρνει κατ' αὐτό τόν τρόπο, δέν ἔχει ἔτσι τό πράγμα. καὶ τῶν λεγόντων εὖ = καὶ ἀπό ἔκείνους πού μιλάνε σωστά.

Πραγματικές. ούδεν αἰσχρόν ἔστι καὶ τὸ μανθάνειν πολλὰ Πρβ. καὶ τό
ώραῖον φητό τοῦ Σόλωνα: «γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος». ὅσα
δένδρων ὑπείκει κτλ. Παρόμοια γνώμη ἔξεφρασε ὁ Κρέων στό στίχο 473,
ὅταν εἶπε πώς καὶ τά σκληρά φρονήματα ταπεινώνονται καὶ τό σίδερο σπά-
ζει σέ πάρα πολλά κομμάτια κτλ.

γ') 724-780

Λεξιλογικές. καίριον = δρόθ. λέγει· ὁ Αἴμονας. σέ τε ἐνν. τόν Αἴμονα.
τοῦδε· τοῦ Κρέοντα. μαθεῖν συντάχτηκε μέγεν. κατά τό ἀκούειν. διπλῆ =
καὶ ἀπό τούς δύο. οἱ τηλικοίδε μέση λέξη γιά μεγάλη καὶ μικρή τήλικια· γιά
τόν Κρέοντα σημαίνει οἱ τόσο μεγάλης τήλικιας, γιά τόν Αἴμονα οἱ τόσο
νέοι. διδαχέόμεσθα ἀντί διδαχηθέσομεθα. μηδὲν τό μὴ δίκαιον ἀντικ. τοῦ
νοούμενου διδάσκου. τόν χρόνον = τήν τήλικια. τά ἔργα = τίς πράξεις (ἐνν.
τήν ἐνέργειά του γιά ύπεράσπιση τοῦ δικαιού τῆς Ἀντιγόνης). ἔργον γάρ ἐ-
στι... εἰναι λοιπόν (χαλό) ἔργο... τούς ἀκοσμοῦντας = αὐτούς πού δέν πει-
θαρχοῦν. ούδε (ἐπιδοτ.) κελεύσατι' ἀν = ὅχι μόνο δέ δείχνω σεβασμό σ'
αὐτούς πού ἀπειθαρχοῦν, ἀλλά οὔτε καὶ θά πρότρεπα ἀλλους νά σέβονται
τούς κακούς, ἥδε μέ κάποια περιφρόνηση ἀναφέρει τήν Ἀντιγόνη. τοιἀδ'
ἔπειληρπται νόσω = ἔχει ἀποκαλύψθει (ἔχει συλληφθεῖ ἐπ' αὐτοφάρω) ὅτι
ἔπεισε σέ τέτοια παρεκτροπή (δηλ. νά δείχνει σεβασμό στούς κακούς). νόσω
= σ' αὐτό τό ἔγκλημα. οὐ φησι δέν όμολογει (δέν παραδέχεται) τοῦτο. ὄμό-
πτολις λεώς = ὅλος γενικά ὁ λαός τῆς πόλεως. ήμιν ὁ πληθ. γιά μεγαλο-
πρέπεια. ἔρει = θά μοῦ εἰπει. ἀμέ = ἀ ἐμέ. τάσσειν = νά διατάξω. ἀλλω ἦ
'μοι = γιά χάρη ἀλλου ἢ γιά χάρη μου. πόλις γάρ ὁ γάρ αἰτιολογει τό
νοούμενο: σοὶ καὶ τῷ λαῷ δεῖ σε ἀρχειν. ητις ἔσθ' ἐνός ἀνδρὸς ἀναφ. ύ-
ποθ. πρότ. τοῦ κρατοῦντος ἐνν. κτηῆμα. νομίζεται = θεωρεῖται κατά γενική
γνώμη. καλῶς = ώραῖα (εἰρων.). δόδ' ὡς ἔοικε... ἔπειτα ἀπό τά ἐπιχειρή-
ματα τοῦ Αἴμονα. ὁ Κρέων ἀλλάζει θέμα καὶ στρέφεται στούς παρευρισκό-
μενους, μιλώντας περιφρονητικά γ' αὐτόν. εἴπερ γυνὴ ἐνν. εἰ προκήδομαι
= προνοῶ ύπέρ. ὁ παγκάκιστε ἐνν. τό ρήμα προκήδει (μού). διὰ δίκης ἕ-
ναι τινὶ = νά ἀντιδικεῖς, μέ κάποιον. οὐ δίκαια ἔξαμαρτάνω = παίρνω
ἀποφάσεις πού δέ συμφωνοῦν μέ τό δίκαιο. ἀρχάς = ἀρχή, ἀξίωμα. οὐ γάρ
σέβεις αἰτιολογει τό νοούμενο ἀμαρτάνεις. πατῶν = καταπατώντας, περι-
φρονώντας (ἀσεβώντας στούς θεούς). ήθος = χαρακτήρας. ὑστερον = κα-
τώτερο, ὅργανο μιᾶς γυναίκας. οὐ τάν ἔλοις γε ήσσω = (μπορεῖ νά είμαι
κατώτερος ἀπό γυναίκα), ἀλλά δέν μπορεῖς τουλάχιστο νά μέ βρεις κατώ-
τερο (ύποχείριο) αἰσχρῶν πράξεων. ἐμὲ τέθηκε σέ διακριτική θέση (στό τέ-
λος) τοῦ στίχου, γιά νά δηλωθεῖ ἡ ἀντίθεση πρός τόν Κρέοντα. γοῦν = του-
λάχιστο. ύπερ ἔκείνης καὶ κατ' ἀκολουθία ύπέρ τῶν αἰσχρῶν, κατά τόν

Κρέοντα, πράξεων, τίς όποιες ἔκανε ἐκείνη. οὐκ ἔσθ' ὡς = οὐκ ἔσθ' ὅπως = μέ κανένα τρόπο. γαμεῖς χρον. μέλλ. δλεῖ τινα = θά γίνει αἰτίος νά πεθάνει κάποιοις (δ Αἴμονας ύπονοεῖ βέβαια τόν έαυτό του, πού πρόκειται νά αυτοκτονήσει, ἀλλά ὁ Κρέων νομίζει ὅτι αὐτόν ἀπειλεῖ). κάπαπειλῶν = καὶ ἐπαπειλῶν = καὶ μέ ἀπειλές ἀκόμη. ἐπεξέρχει ὅδε Θρασύς = ἐπέρχεται ἐναντίον μου μέ τόσο μεγάλη θρασύτητα. κενὸς = κούφιος, μωρός. φρενώ-ῶ = νουθετῶ, συνετίζω. κλαίων = κλαίοντας, μέ κλάματα, ὅχι ἀτιμώρητα, μέ τιμωρία. ὃν ἐναντιωμ. δούλευμα = δοῦλος, ὅργανο. κωτίλλω = κολακεύω (λέγοντας «πατέρα»), κολακευτικά ἀποκαλῶ. λέγειν μηδὲν κλύειν ἀντίθεση: δηλ. θέλεις νά λέσ καὶ ὅχι νά ἀκούς, η: γάνει κανείς τά λόγια του μιλώντας μ' ἐσένα. ἄληθες; = ἀλήθεια: (εἰρων.). οὐ (ἀρμόζει στό χαίρων) = ὅχι ἀτιμώρητα. δεννάζω = βρίζω, περιπαίζω· στούς προηγούμενους στίχους, κυρίως στους 735 καὶ 753, ὁ Κρέων διέκρινε φόρο ἀπό τό μέρος του Αἴμονα, στούς στίχους 755 καὶ 757 κατάλαβε εἰρωνεία ἐκ μέσους του, καὶ γι' αὐτό δργίστηκε. ἐπί φόρουσι = μετά ἀπό τούς φόρους σου. ἔγετε = ἀπομακρύνετε (δίνει τήν παραγγελία στούς συνοδούς τῆς Ἀντιγόνης). τὸ μῆσος (τό ἀριθμημένο ἀντί τοῦ συγκεκριμένου) = τή μισητή. κατ' ὅμματα πλησία τῷ νυμφίῳ παρόντι = μπροστά καὶ κοντά στόν παρευρισκόμενο γαμπρό. ἔμοιγε (ἀπό τό πλησία) = κοντά μου τουλάχιστο. οὐδαμὰ = καθόλου. τούμὸν κράτα = τό κεφάλι μου, τό πρόσωπό μου, ἐμένα. προσόφει ἐν δόθιολμ. δρῶν καὶ ὁ Αἴμονας, ὅπως πιό πάνω ὁ πατέρας του, χρησιμοποιεὶ πλεονασμό γιά νά ἔξαρει τά δσα λέγει. ὥς (τελ.) μαίνῃ ἔνυν τοῖς θέλουσι τῶν φίλων = νά κάνεις ἐπίδειξη τῆς μανίας σου μέ συντροφιά ἀπό τούς φίλους σου αὐτούς πού θέλουν νά τήν ἀντικρίζουν. νοῦς τηλικούτος = νοῦς τηλικούτου = τόσο νέου. βαρὺς = ἐπικίνδυνος (ἐπιρρεπής σέ κινδύνους), ἀλγήσας ύποθ. μετ. φρονείτω μείζον ἢ κατ' ἀνδραῖσιν (ἢ πρόθ. κατὰ ἐδῶ σημ. συμφωνία) = ἀς μεγαλοφρονεῖ περισσότερο ἀπό ὅσο ἀρμόζει σέ ἀντρα. τώ δ' οὖν κόρα (ό δε γιά νά δηλωθεῖ ἢ ἀντίθεση μεταξύ του Αἴμονα, δ όποιος μπορεῖ νά κάνει ὅτι θέλει, καὶ τής ἀποφάσεως του Κρέοντα γιά τήν καταδίκη τῶν δύο κορῶν) = ὅπωσδήποτε ὅμως τίς κόρες. καὶ κατακτεῖναι ὁ καὶ εἶναι ἐπιδοτικός: ὅχι μόνο καταδίκασες, ἀλλά καὶ σκοπεύεις... οὐ ἐνν. οὐ νοῶ κατακτεῖναι. γε = τουλάχιστο. εὖ γάρ οὖν λέγεις = γιατί, ἀλγήσεια, καλά πού μού τό θύμησες. σφε = αὐτήν. στίβος (δ) = ὀδός. κρύψω = θά βάλω νά θάψουν. κατῶρευ-υχος ὡς ἐπιθ. ὑπόγειος, ἐδῶ ως ούσιαστ. = δρυγμα, λάκκος. φορβή = βοσκή γιά τά ζώα, τροφή γιά τούς ἀνθρώπους. τοσοῦτον = τόσο λίγο. ἄγος ἢ λέξη σήμαινε τήν κάθαρση, τήν ἀποτροπή ἀπό τήν ἀμαρτία, ἀλλά καὶ τήν ἀμαρτία, τό μίασμα· ἐδῶ ἔχει τήν πρώτη σημασία, ἐνώ στό στ. 256 τή δεύτερη· τό ώς ἄγος μόνον (ἐνν. εἶναι) = ὡστε νά εἶναι ίκανή (ἀρκετή) μόνο γιά κάθαρση. προτίθημι =

θέτω μπροστά, παραθέτω. ὃν μόνον σέβει θεῶν γιατί πρός χάρη του παρά-
βηκε τήν ἐντολή του ἀρχοντα. τεύξεται που = θά τύχει πιθανόν (εἰρων.).
ἔδω τό ρῆμα συντάσσεται μέ αἰτιατ. τηνικαῦτα = τότε. πόνος περισσός =
μάταιος κόπος.

Πραγματικές. ἄλλω γάρ τῇ μοὶ χρή ἀρχειν... Στά λόγια τοῦ Κρέοντα
διαφαίνονται οἱ ἀπολυταρχικές ἀντιλήψεις τῶν ἀρχόντων κατά τούς ἡρωι-
κούς χρόνους· τήν ἵδια ἔννοια ἔχει καὶ ὁ στ. 737. Ἀντίθετα ὁ Αἴμονας μέ τις
γνώμες του ἀντιπροσωπεύει τόν πολίτη τῶν ἴστορικῶν χρόνων, κατά τούς
ὅποίους ἐπικρατοῦσαν μᾶλλον φιλελεύθερες ἀρχές. πετρώδει κατώρυχοι
Ἐννοεῖ τόν ὑπόγειο θολωτό τάφο, ὅπως ἦταν καί οἱ λεγόμενοι θησαυροί
στις Μυκῆνες. ἄγος Ἡταν ἀρχαία συνήθεια νά παραθέτουν λίγη τροφή, σ'
αὐτόν πού καταδικάστηκε σέ θάνατο, γιά νά μήν πεθάνει ἀπό πείνα, γεγο-
νός πού ἦταν μίασμα γιά δλόκληρη τήν πόλη καί δέν ἦταν ἀνεκτό ἀπό τούς
θεούς.

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (781-800)

Λεξιλογικές. στροφή. ὃς ἐν κτήμασι πίπτεις (τό ἐν κτήμασι τέθηκε
προληπτικά) = ὃς ποιεῖς κτήματα ἔκείνους, οἵς ἀν ἐμπέσεις = ὁ ὄποιος
κάνεις κτήματά σου ἔκείνους στούς ὄποιους θά πέσεις ἀπάνω. ἔρως τῇ λέξῃ
αὐτή, καθώς καί στήν ἀντιστροφή ἡ λέξη σύ, στήν ἀρχή στίχου προσδίνουν
μεγαλύτερη ἔμφαση καί ἐνάργεια. μαλακός = τρυφερός. νεάνιδος συνεκδο-
χή ἀντί πληθ. ἐννυχεύω = διανυκτερεύω. ὑπερπόντιος κατηγορούμενο, τό
ὅποιο ἔχειται μέ ἐμπρόθετο προσδιορισμό. ἐν ἀγρονόμοις αὐλαῖς = ἐν
αὐλαῖς ἀγρονόμων = στις αὐλές (καί ἐπομένως στις κατοικίες) ἀνθρώπων
ἀγροδίαιτων, ἀγροτῶν. οὐδεὶς σὲ φύξιμος (μεταβ.) = κανεὶς δέν μπορεῖ νά
σου ξεφύγει. ἀμέριος = ἐφήμερος (ἀντιθ. τοῦ ἀθάνατου). Ἡ ἐπανάληψη τοῦ
σὲ γάρ έμφάσεως. ὁ ἔχων σε = ἔκεινος πού κατέχεται ἀπό σένα. μαίνομαι
= καταντώ μανιακός, τρελαίνομαι.

ἀντιστροφή. ἀδίκους (προληπτ. κατηγορ.) = ὥστε νά γίνονται ἀδικοι.
παρασπῶ = παραπλανῶ, παρασύρω. ἐπὶ λώβῳ (τελ. αἰτιο) = πρός βλάβη,
πρός καταστροφή, τὸ νεῖκος = φιλονικία· είναι σχῆμα ὑπαλλαγῆς: τόδε
νεῖκος ἀνδρῶν ἔνναίμων (δηλ. γιοῦ πρός πατέρα) ἔχεις ταράξις = ἔχεις
ξεστηκώσει. ὁ ἰμερος = ὁ πόθος. εὐλεκτρος = ἡ καλή στόν ἔρωτα, ἡ ώραία.
βλεφάρων γεν. ὑποκειμ. ἀπό τό ἰμερος. νύμφας κτητ. στό βλεφάρων.
ἐναργής (κατηγορ. ἐπιρρημ.) = ὀλοφάνερα. πάρεδρος (παράθεση τοῦ ἔ-
ρως, ἰμερος) = συμπάρεδρος. τῶν μεγάλων ἐν ἀρχαῖς θεσμῶν = τῶν με-
γάλων ἡθικῶν νόμων τῆς διακυβερνήσεως τοῦ κόσμου. ἄμαχος = ἀκατα-
γώνιστος, ἀκαταμάχητος. ἐμπαῖζει = παῖζει στά βλέφαρα τῆς νύφης.

Πραγματικές. Ἔφως Ὡς θεό γενικά τόν θεωρούσαν γιό τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀρη ἢ σύμφωνα μέ ξλλους μύθους τοῦ Δία εἴτε τοῦ Ἐρμῆ. Στήν ἀρχῇ παρασταινόταν στήν τέχνη ὡς πάρα πολύ χαριτωμένος ἔφηβος, ἀργότερα ὡς ὥραιο καὶ πονηρό παιδί μέ φτερά, φέροντας τόξο καὶ βέλη μέσα σέ φαρέτρα ἢ κάπου κάπου καὶ δάδα: ἔτσι εἰκονιζόταν πάντοτε ὡς τοξότης καὶ πυγμάχος καὶ γενικά ὡς μαχητής. Τό τρίτο στάσιμο τοῦ χοροῦ εἶναι ἔνας ἐπινίκιος ὕμνος στή δύναμη τοῦ ἔρωτα. Τόν λέγει μάλιστα ἀνίκητο, γιατί ἔκτος ἀπό τίς ἄλλες περιπτώσεις νίκησε καὶ στό πρόσωπο τοῦ Αἴμονα τά καθήκοντα τοῦ γιοῦ πρός τό πατέρα καὶ ἀρχοντα. ὑπερπόντιος ἐν τ' ἀγρονόμοις αὐλαῖς Ἐννοεῖ βέβαια ὅλη τῇ στεριανή καὶ θαλάσσια φύση. Πρβ. καὶ τούς στίχους τοῦ νεοέλληνα ποιητῆ Ἀθ. Χριστόπουλου: «έσυ θεούς κι αιθέρια, οὐράνια κι ἀέρια κρατεῖς καὶ βασιλεύεις». τῶν μεγάλων θεσμῶν Ὁ ἔρως, ὡς ἐπιγρεαστής τῶν σκέψεων καὶ ἐνεργειῶν τῶν ἀνθρώπων, θεωρεῖται ὡς δύναμη ἵστη μέ τούς ἄλλους ἡθικούς νόμους, οἱ ὄποιοι διέπουν τίς σκέψεις καὶ τίς ἀποφάσεις τους καὶ κατ' ἀκολουθία θεωρεῖται ὡς συμπάρεδρος καὶ συνάρχοντας τῶν ἄλλων ἡθικῶν νόμων.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (801-943)

(Σ' αὐτό περιέχεται καὶ ὁ κομμός 806-886)

α') 801-882

Λεξιλογικές. ἔξω θεσμῶν = ἔξω ἀπό τά νόμιμα, ἀπό τήν καθιερωμένη τάξη τῶν πραγμάτων. ὄρῶν καὶ θό' ὄρω· ἐκφράζεται αἰτιολογία. παγκοίτας = ὁ ὄποιος κοιμίζει τούς πάντες. ἀνύτω καὶ ἀνύτω θάλαμον = διανύω τό δρόμο γιά τόν κοιτώνα, βαδίζω πρός τόν κοιτώνα (ἐνν. τόν "Αδη").

στροφή α': νεάταν (νέος) = τήν τελευταία ὄδό. νέατον (ἐπιρρημ. προσδιορ.) = γιά τελευταία φορά. ἔγκληρος = μέτοχος. ἐπινυμφίδιος = τό ἐπιθαλάμιο ἄσμα (πού τό τραγουδοῦν γιά τή νύφη). κευθίσος (τὸ) = ἡ κρύπτη. φιθινάδεις νόσοι = νόσοι πού φιθείρουν, φιθίστη. ἐπίχειρα ἔισφέων (ἡ γεν. ὑποκειμ.) = ἀμοιβή πού παρέχεται ἀπό τό ξίφος, ὁ θάνατος μέ ξίφος (αὐτόν σκόπευε ἀρχικά νά ἔφαρμόσει ὁ Κρέων, βλ. στ. 760 καὶ 761). αὐτόνομος = αὐθαίρετος, μέ τή θέλησή σου. μόνη ἀναφέρεται στό ζῶσα.

ἀντιστροφή α'. λυγροτάταν (ἐπιρρημ. κατηγ.) = οἰκτρότατα, κατά τρόπο λυπηρότατο. πρὸς ἄκρω Σιπύλω = κοντά στήν κορυφή τοῦ ὄρους Σιπύλου. δαμάζω = ἀποιλιθώνω. πετραία βλάστα = βλάστηση (προεξοχή) τοῦ βράχου. ὡς ἀτενής κισσός = σάν κισσός πού ἔχει περιτυλιχτεῖ σφιχτά, ὅπως δηλ. ὁ κισσός πού ἀγκαλιάζει σφιχτά τό δέντρο καὶ τό κάνει νά μή φαίνεται, ἔτσι καὶ ὁ βράχος περιπλεγμένος σφιχτά ἀποιλιθωσε τή Νιόβη. ὡς φάτις ἀνδρῶν = καθώς λέγεται. τάκομαι = τήκομαι, λιώνω, μαραίνομαι

ἀπό λύπη. λείπει· στόν ἐνικό, καθότι συντάχτηκε πρός τό πλησιέστερο χιών· τό χιών τέθηκε ἀντί τοῦ νερού πού παράγεται ἀπό αὐτή· μέ αὐτό μᾶς ἐρμηνεύει ἀπό πού προέρχονται τά δάκρυα τῆς Νιόβης. δειράξ-άδος = ὁ λαϊμός τοῦ σώματος. Τούτο λέγεται καὶ γιά τῇ ράχῃ τοῦ ὅρους, καθώς καὶ ὄφρυες (ἐδῶ ὀφθαλμοί) λέγονται καὶ γιά ὅρος καὶ γιά ἀνθρώπινο σῶμα (π.χ. στό φρύδι τοῦ βουνοῦ). παγκλαύτοις = σ' αὐτές πού πάντοτε κλαίνε. ζὴ με ὄμοιοτάτων (ἐπιρρημ. κατηγορ.) = πρός τήν ἴδια ἐμένα ὄμοιότατα (δηλ. τόσο ἡ μιά ὅσο καὶ ἡ ἄλλη περιβάλλονται ἀπό βράχο). κατευνάζω = κοιμίζω, θανατώνω. θεογεννής = πού γεννήθηκε ἀπό θεούς (ἢ Νιόβη). καίτοι = καὶ ὅμως. φθιμένα (τινὶ) = ὅταν κανεὶς (καμιά) πεθάνει. ἀκούω = νομίζομαι, φημίζομαι. ἔγκληρα = κοινά, ὅμοια, τῆς ἴδιας τύχης: ἡ σειρά τῶν λέξεων: καίτοι τάκοῦσαι ἔγκληρα τοῖς ισοθέοις λαχεῖν μέγα ἐστὶ (τινὶ) φθιμένα = καὶ ὅμως τό νά δημιουργηθεῖ φήμη γιά κάποιον ὅτι, ὅταν πέθανε, εἶχε τήν ἴδια μοίρα μέ τούς ισόθεους, εἶναι σπουδαῖο.

στροφή β': γελῶμαι = περιγελέμαι, περιπαίζομαι: (ἢ Ἀντιγόνη λέγει αὐτό εἴτε γιατί ἐρμήνευσε τή λέξη λαχεῖν μέ τό παθεῖν, εἴτε γιατί δέν ἔ-βλεπε τό λόγο νά παραβληθεῖ πρός τή Νιόβη: τά ὅσα εἰπώθηκαν ἀπό τό χο-ρό τά πήρε γιά εἰρωνικά σέ βάρος της). οὔχομαι = φεύγω, πεθαίνω. ἐπί-φαντος = ὀρατή, ζωντανή. πολυκτήμονες = πλούσιοι. ὅμμε (αἰολικός τύ-πος) = ἐμάξ. ἔμπαξ = μολαταύτα (ἄν καὶ δέν κερδίζω τίποτε). ἐπι-κτῶμαι = ἐπικαλοῦμαι μάρτυρες. οἴα... ἔρχομαι πλαχ. ἔρωτ. πρότ. = κάτω ἀπό ποιές συνθήκες...: ἐπειγηρεῖται μέ τό: φίλων ἀκλαυτος. οἴσις νόμοις (ἐνν. ἀνοσίοις) = μέ ποιούς ἀνόσιους νόμους. ἔργμα (εἰργνυμι, εἰργω) = ειρ-κτή, φυλακή, τάφος. τυμβόχωστος = σάν τύμβος (τάφος) χωμένος. ποταί-νιος = νέος, πρωτάκουστος (πρωτοφανής, γιατί πρόκειται νά κλειστεῖ σ' αὐτόν ζωντανή). πρός ἔργμα τυμβόχ. ἔρχομαι τάφου ποταίνιον = πη-γαίνω σέ φυλακή πρωτάκουστου τάφου, πού είναι χωμένη σάν τύμβος. μέ-τοιχος = ζωντανή, κάτοιχος μεταξύ. προσέπεσες = προσέκρουσες (ποιητι-κή ἔκφραση), ἀμάρτησες βαριά. βάθρον δίκας = βάση (θρόνος) τοῦ ἀγάλ-ματος τῆς θεᾶς Δικαιοσύνης. ἔκτινω = πληρώνω. πατρῷος = πού κληρο-δοτήθηκε ἀπό τόν πατέρα, πολύν τινα = πάρα πολύ (φοβερό). ἀθλος = ἀγώνας, δυστύχημα.

ἀντιστροφή β': φαύω (ἐδῶ μέ αἰτιατ.) = ἀγγίζω, ὑπενθυμίζω. τριπόλι-στος = (τρίς-πολίζω ἡ πολέω = ὀργώνω, στρέφω) = πού λέγεται τριπλά (δηλ. ἐπανειλημένα) καὶ ἐπομένως διαβόητος. οίτος (ἀπό ρίζα οἱ- τοῦ οἰσω τοῦ ρήμ. φέρω) = μοιραίο, τύχη (χρησιμεύει ώς ἐπεξήγ. τοῦ μερί-μνας). προπάντος = ὀλοκλήρου γενικά (ἢ πρὸ ἐπιτείνει τήν ἔννοια τοῦ

παντός). κλεινοῖς Λαβδᾶκ. = ἀντί γενικῆς τέθηκε ἡ δοτική ἀπό τό πότμου (πίπτω) = τοῦ πεσόντος ἡμῖν κτλ.: ἡ δοτική αὐτή χρησιμεύει ως ἐπεξήγηγηση τοῦ ἀμετέρου. ματρῷαι λέκτρων ἀται = ἀται ματρῷών λέκτρων = δυστυχήματα (συμφορές) πού προήλθαν ἀπό τό γάμο τῆς μητέρας μας. κοιμήματα δυσμόρου μητρός (γεν. ύποκ.) = περιπτύξεις, ἀγκαλιάσματα τῆς... αὐτογέννητα (ύπαλλαγή) ἀντί αὐτογεννήτω πατρὶ = μέ τόν πατέρα, τόν ὅποιο αὐτή ἡ ἴδια γέννησε. οἴων = ἀπό ποιούς γονεῖς. ἀφάτος = ἐπικατάρατος. μέτουκος = γιά νά συνοικήσω μαζί τους. δύσποτος = κακότυχος. κυρέω-ῶ = τυχαίνω. κατήναρες ἀρ. β' τοῦ κατεναντίονται = φονεύω. εὔσεβεια = εἶναι τεχμήριο (ἀπόδειξη) εύσεβῶν φρονημάτων. κράτος δὲ (τούτου) ᾧ κράτος μέλει, οὐδαμὰ παραβατὸν πέλει = ἡ ἔξουσία ὅμως ἔκεινου, πού φροντίζει γι' αὐτή, μέ κανένα τρόπο δέν εἶναι δυνατό νά καταπατηθεῖ. αὐτόγνωτος ὄργα = αὐτόβουλος ὄρμή, θεληματική ὄρμη, βιασύνη. τάνδε = πρός αὐτήν ἐδῶ. οὐχέτι μοι θέμις (ἐστι) = δὲν ἐπιτρέπεται πιά σ' ἐμένα. λαμπάδος = τοῦ ἥλιου. πότμος (δ) = ἡ μοίρα. ἀδάκρυτος = ἄκλαυτος.

Πραγματικές. ἔξω φέρομαι τῶν θεσμῶν. Βγαίνει ἀπό τήν κανονική τάξη τῶν πραγμάτων, ἐπειδή μέ τά δάκρυά του δείχνει συμπάθεια γιά τή βασιλοπούλα πού καταδικάστηκε. Στόν κομμό, στιχ. 806-882, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ ὅποια ως ἡρωΐδα, πάνω ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους, θυσίασε ζωή καί κάθε ἀγαθό, γιά νά ἐκπληρώσει ἔνα ὑπέρτατο καθήκον, τώρα, ὅταν αὐτό κατορθώθηκε καί βλέπει μπροστά της τό φάσμα τοῦ θανάτου καί ἀναλογίζεται τή στέρηση τοῦ γάμου, ὁ ὅποιος ἦταν καί είναι ὁ φυσικός προορισμός τῆς γυναίκας, λυπάται ὑπερβολικά ως ἄνθρωπος. Ποια ἄλλα παρόμοια παραδείγματα ἔχουμε; Ἀχέρων Ποταμός τῆς Ἡπείρου στή Θεσπρωτία: πηγάζοντας ἀπό τά βουνά τοῦ Σουλίου διαρρέει τήν Ἀχερούσια λίμνη καί βυθίζεται κάτω ἀπό τή γῆ, γιά νά καταλήξει τέλος στό Ἰόνιο πέλαγος. Τό ἄγριο καί τραχύ καί μυστηριακό πού ἔχουν οἱ τόποι ἀπό τούς ὅποιους διέρχεται, τά σκοτεινά καί λασπώδη νερά τῆς λίμνης, οἱ ἔξαρφανίσεις καί ἐπανεμφανίσεις του, ἔδωσαν ἀφορμή σέ παλαιότατες τοπικές παραδόσεις καί ἔπλασαν τόν ὅμωνυμο ποταμό τοῦ "Αδη. ὑμεναίων Οἱ ύμέναιοι ἦταν ἀσματα πού τραγουδοῦσαν στούς γάμους, καί ἴδιως κατά τήν πομπή, μέ συνοδεία αὐλοῦ. Ὁ ἐπιθαλάμιος ὕμνος φαλλόταν πρός τιμή τῆς νύφης, ἀπό παρθένες πού στέκονταν ἔξω ἀπό τό νυφικό θάλαμο. ζώσα μόνη δή... Ὁ χορός θέλοντας νά παρηγορήσει τή θλιμμένη Ἀντιγόνη βρίσκει πρόχειρη δικαιολογία, ὅτι κατ' ἔξαριστη μόνη αὐτή, χωρίς νά ἀσθενήσει κτλ., κατεβαίνει στόν "Αδη. Φρυγίαν ἔνων Πρόκειται γιά τή Νιόβη, τή θυγατέρα τοῦ Ταντάλου· κατά τή μυθολογία ἡ ἀπολίθωση τῆς Νιόβης ἔγινε κοντά στό ὄρος Σίπυλο τῆς Λυδίας στή Μ. Ἀσία, ὅπου ὑπάρχει ἀνάγλυφη φυσική μορ-

φή ἀπό πέτρα, ή ὅποια μοιάζει μέ γυναικά πού κάθεται καί κλαίει: δάκρυα εἶναι τά βρόχινα νερά καί αὐτά πού ρέουν ἀπό τά χιόνια πού λιώνουν. Τό ἀνάγλυφο αὐτό ἀναφέρει πώς τό εἰδε καί ὁ περιηγητής Παυσανίας. Φαίνεται ὅτι ἀρχικά ἦταν καθιερωμένο στήν ἀσιανή θεά Κυβέλη καί στερεά ἔδωσε ἀφορμή νά πλαστεῖ ὁ μύθος τῆς Νιόβης, μέ τήν ὅποια ἀσχολήθηκε ἡ ἐπική, ή λυρική καί ἡ δραματική ποίηση. Θεογεννής γιατί καταγόταν ἀπό τό Δία, τοῦ ὅποιου ἦταν γιός ὁ πατέρας της Τάνταλος. Διρκαῖαι κρήναι Τέθηκε πληθ. γιατί ή Δίρκη σχηματιζόταν ἀπό πολλές πηγές πού βρίσκονταν κοντά στίς Θηβαίς. συμμάρτυρας ἐπικτηματία Συχνά στούς ἀρχαίους γινόταν ἐπίκληση τῆς γύρω φύσεως, τῆς θάλασσας, τῶν βουνών, τῶν ποταμῶν κτλ. δυσπότεμων γάμων Ἡ ὑπόμνηση τοῦ ἄτυχου γάμου τῶν γονιών τῆς θύμισε σ' αὐτή καί τόν ἄτυχο γάμο τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Πολυνείκη, πού νυμφεύτηκε τήν κόρη τοῦ "Ἄδραστου" ὁ γάμος αὐτός, ἐκτός ἀπό τά ἄλλα, ὑπῆρξε καί ἡ αἰτία τῆς ἐκστρατείας του ἐναντίον τῶν Θηβών, τοῦ ὀλέθρου του καί τῆς καταδίκης σέ θάνατο τῆς Ἀντιγόνης, ἀκλαυτος, ἀφιλος κτλ. Στήν ἐπωδό ή Ἀντιγόνη ἐπαναλαμβάνει μέ λίγα λόγια τά εἰπωμένα στόν κομμό, προσθέτοντας μόνο τό ὅτι δέν τήν ἔχλαψαν οἱ φίλοι.

β') 883-943

Λεξιλογικές. Ό Κρέων, βγαίνοντας ἀπό τά ἀνάκτορα καί βλέποντας ὅτι ἡ Ἀντιγόνη ἦταν ἀκόμη ἔκει, ὀργίζεται. ἀοιδὴ = θρήνος. εἰς χρείη = ἀν θά παρουσιαζόταν ἀνάγκη, θά προέκυπτε ὠφέλεια: ἡ σειρά τῶν λέξεων: ἀρ' ἵσθ' ὡς, εἰς χρείη λέγειν πρὸ τοῦ θανεῖν (= μπροστά στό θάνατο) ἀοιδᾶς καί γόους, οὐδ' ἀν εἰς παύσαιτ' ἀν λέγειν; οὐκ ἀξεθ' ὡς τάχιστα ισοδυναμεῖ μέ ἔντονη προσταγή = ἀπαγάγετε την τό γρηγορότερο, πάρτε τήν τώρα ἀμέσως. κατηφερής τύμβος = θολωτὸς τάφος (στεγασμένος ἀπό πάνω). περιπτύσσω = περικλείω, περιβάλλω. χρῆ (τοῦ ρήμ. χράω) = θέλω. τυμβεύω (ἀμετάβ.) = διάγω στόν τύμβο μέσα, κατοικῶ μέσα σέ τάφο. τούπη τήνδε τήν κόρην (προσδιορ. τῆς ἀναφορᾶς) = ἀναφορικά μέ αὐτή ἐδῶ τήν κόρη. ἀγνοὶ λέγει ἔτσι γιατί δέν τή φονεύει, ἀλλά τήν ἀφήνει: ζωτανή μέ μιά ποσότητα τροφῆς, ὅπως εἴπε καί στό στ. 775 (φορβῆς τοσοῦτον). δ' οὖν = ὅπωσδήποτε ὅμως. μετοικίας τῆς ἄνω = ἀπό τό δικαιώματα νά κατοικεῖ (νά βρίσκεται μεταξύ μας ἀπάνω στή γῆ, στόν ἐπάνω κόσμο). νυμφεῖον = νυφικός θάλαμος (μέ πολλή πικρία λέγει τόν ἀπαίσιο τάφο τῆς νυφικό θάλαμο). κατασκαφῆς = κοῦλος, ύπόγειος. ἀειφορούρος = ἐπειδή πρόχειται ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς νά φυλάει τήν Ἀντιγόνη. οἰ πορεύομαι πρὸς τοὺς ἔμαυτῆς = ὅπου πορεύομαι καί πηγαίνω πρός τούς δικούς μου. ὃν... ή σειρά τῶν λέξεων: ὃν ὀλωλότων πλεῖστον ἀριθμόν. Φερσέφασσα = ή Περσεφόνη. ὃν λοισθία (ή ὃν γεν. διαιρ.) = τελευταία. μακρῷ (ἐπιτείνει τό) κάκιστα = μέ ύπερβολικά οίκτρότατο θάνατο (γιατί θάβεται ἀθώα, νέα καί

ζωντανή). πρίν μου μοιραν ἔζηκειν βίου = προτού νά φτάσει στό τέρμα ό πεπρωμένος σ' ἐμένα χρόνος τῆς ζωῆς. κάρτ' ἐν' ἐλπίσιν τρέφω = διαηρώ πάρα πολύ μεγάλη ἐλπίδα. φίλη-προσφιλής-φίλη ή ἐπαναφορά χάρη ἐμφάσεως. κασίγνητον κάρα ἔτσι ἀποκαλεῖ τόν Ἐτεοχλή. περιστέλλω (χυρίως) = ντύνω νεκρό. ἐπειτα: κηδεύω, θάβω. τοιάδ' ἄρνυμαι = τέτοια ἀμοιβή παίρνω. τοῖς φρονοῦσιν (δοτ. τῆς χρίσεως) = κατά τή γνώμη αὐτῶν πού ὀρθοφρονούν. τό εὗ ἀνήκει στό ρήμα ἐτίμησα· γιά τά ἀπό: σ' ἔγώ, τί-μησα... μέγει: νόμω, βλ. πραγμ. παρατηρήσεις. ἔτήκετο = ἔλιωνε. σάπιζε ἀταφος. εἰ τέκνα ἐνν. τό ἔτήκοντο. βίᾳ = παρά τή θέληση. ἀν τρόμην τόνδε πόνον = θά ἀναλάβαινα τήν πραγματοποίηση αὐτού ἐδῶ του ἐπίπονου ἔργου. πρὸς χάριν τίνος νόμου; γιά χάρη ποιᾶς ήθικης ἀρχῆς, ποιού ήθικου δξιώματος; Ή μετ. κατθανόντος είναι υποθ. ἀμπλακίσκω = στεροῦμαι.. τοῦδε δηλ. παιδός. κεκευθότοιν (τοῦ ρήμ. κεύθω ώς ὀμετάβ.) = ἀν θά πέθαιναν. οὐκ ἔστιν ὅστις = κανείς. βλάστοι τοῦ ρήμ. βλαστάνω. τοιῷδε μέντοι νόμω = μέ βάση ὅμως τέτοια ἀρχή (γιά τήν όποια μίλησα πιό πάνω). ἐκπροτιμήσασα = ἀφού προτίμησα ἀπό τους ὄλλους, ἀπό τό σύζυγο καί τό γιό. ταῦτα ἔδοξ' ἀμαρτάνειν = φάνηκα ὅτι ἔπεσα σ' αὐτό (πού μού ἀποδόθηκε) τό ἔγκλημα. διὰ χειρῶν οὕτω = ἔτσι μέ τή βίᾳ. ἄγει με = διέταξε τους δορυφόρους νά μέ ὅδηγήσουν. μὴ λαχοῦσαν μέρος οὔτε γάμου του οὔτε παιδείου τροφῆς = χωρίς νά παντρευτώ καί χωρίς νά μεγαλώσω παιδιά. ἔρημος πρὸς = ἔγκαταλειμένη ἀπό. εἰς κατασκαφάς θανόντων = σέ κοιλο τάφο. ποίαν παρεξελθουσα δαιμόνων δίκην = γιατί παραβίασα ποιό θεῖκό δίκαιο; βλέπειν = νά προσβλέπω, νά ἀποβλέπω. αὐδᾶν = νά προσφωνώ, νά ἐπικαλούμαι. ἐπεὶ γε δὴ εὔσεβοῦσα τήν δυσσέβειαν ἔκτησάμην = ἐπειδή, ώς γνωστόν, κάνοντας εὔσεβή πράξη ἀπόκτησα κατηγορία (καί τιμωρία) γιά ἀσέβεια. τάδε = τό πιό πάνω (δηλ. ἡ ἀπόκτηση τῆς κατηγορίας γιά τήν εὔσεβή μου πράξη). ἔυγγιγνώσκω = λα-βαίνω γνώση, διδάσκομαι. παθόντες ἔυγγινούμεν ἀν τήμαρτηκότες = ἀφού πάθουμε, θά μάθουμε ὅτι σφάλαμε (προβ. τή λαϊκή ρήση: «ο παθός μαθός»). οἵδε ο Κρέων καί οι ὁμόγνωμοι του. μὴ πλείω τῇ καὶ = ίσα, ὅμοια πρός ὅσα. ἔκδίκως = ἀδικα. ἔτι αὐταὶ φίπαι τῶν αὐτῶν ἀνέμων φυχῆς τήνδε γ' ἔχουσιν = ἀκόμη τῇ ίδια φυχική ταραχή (ἔξαψη) κατέχει πράγματι αὐτήν ἐδῶ. τοιγάρ = γι' αὐτό ἀκριβώς. κλαύσμαθ' ὑπάρξει = θά τιμωρηθοῦν. ὑπὲρ βραδυτήτος = ἔξαιτίας τῆς ἀργοπορίας νά τήν πάρουν. θανάτου ἔγρυπτάτω = παρά πολύ κοντά στό θάνατο. ἀφίκεται = ἔχει ἐχφραστεῖ (δηλ. δέ λόγος αὐτός του Κρέοντα εἰπώθηκε γιά νά δείξει ὅτι προσεγγίζει ο θάνα-τος). οὐδὲν παραμυθοῦμαι = καθόλου δέ σε συμβουλεύω. μὴ οὐ τάδε ταύτη κατακυροῦσθαι = ὅτι αὐτά ἐδῶ, δηλ. οι ἀπειλές του γιά θάνατο. δέ θά ἐπικυρωθοῦν κατ' αὐτό τόν τρόπο. προγενεῖς = προγονικοί. ἄγομαι δή

κούκετι μέλλω (ἐνν. ίέναι). **κοιρανίδαι** = βασιλιάδες, ἡγεμόνες. **βασιλεύδῶν** = βασιλειόδῶν = ἀπό τά βασιλόπαιδα. **τήν εὐσεβίαν σεβίσασα** = ἐπειδή τίμησα τό ἔργο τῆς εὐσέβειας.

Πραγματικές. Φερσεφόνη. Ή Περσεφόνη σύμφωνα μέ τό μύθο ήταν κόρη τῆς θεᾶς Δήμητρας καί του Δία καί σύζυγος του Πλούτωνα, του θεού του "Αδη". Αύτή ἐπί ἔξι μῆνες ζοῦσε στὸν κάτω κόσμο μέ τόν ἄντρα τῆς καί ἐπί ἔξι μῆνες στή γῆ μέ τή μητέρα τῆς. Αύτό δέν είναι τίποτε ἄλλο παρά συμβολική παράσταση τοῦ σπόρου τοῦ σιταριοῦ που χώνεται στή γῆ καί φυτρώνει. Τά ἀπό τό στ. 904: σ' ἔγω 'τίμησ...' ὡς τό στ. 914: νόμω, σύμφωνα μέ τή γνώμη πολλῶν (τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ ποιητῆ Goethe καί ἄλλων), δέν ήταν του Σοφοκλῆ, ἄλλα προστέθηκαν ἀπό ἄλλο χέρι, γιατί τά λόγια αὐτά τῆς 'Αντιγόνης ἀντιφάσκουν πρός τίς πράξεις καί τούς προηγούμενους λόγους καί τίς ἀρχές τῆς. 'Ενω δηλ. προηγουμένως δικαιολογούσε τήν πράξη τῆς, λέγοντας ὅτι παράβηκε τήν ἐντολή τοῦ θρησκευτικοῦ νόμου, τώρα θεωρεῖ τούς ἀνθρώπινους νόμους ὑπέρτερους ἀπό τούς θεϊκούς καί ὄμοιογει ὅτι γιά χάρη μόνο ὁρισμένου συγγενῆ, τοῦ ἀδελφοῦ, θά παράκουε τούς νόμους τῆς πολιτείας. Τό χωρίο λοιπόν αὐτό κατά τή γνώμη τους δέν είναι γνήσιο, ἄλλα προστέθηκε μεταγενέστερα, ἐπήρεασμένο ἀπό μιά διήγηση τοῦ Ήροδότου, κατά τήν ὄποια, ὅταν πιάστηκε ὁ 'Ινταφέρνης αἰχμάλωτος ἀπό τό Δαρεῖο καί καταδικάστηκε σέ θάνατο μέ ὅλους τούς δικούς του, προτάθηκε ἀπό τό Δαρεῖο στή σύζυγό του νά ἐκλέξει ποιόν θέλει νά σώσει ἀπό τούς οἰκείους τῆς: αὐτή ἔσπευσε νά ἐκλέξει τόν ἀδελφό τῆς, γιατί, καθώς εἶπε, ἀν ηθελε ὁ θεός, μποροῦσε νά ἀποκτήσει ἄλλο σύζυγο ἢ γιό, ἀν θά πέθαιναν ἔκεινοι, ἐνω δέν ήταν δυνατό νά ἀποκτήσει ἄλλον ἀδελφό, ἀφού εἶχαν πεθάνει οἱ γονεῖς τῆς. "Αλλωστε, ὅπως είναι λογικό, ὁ Πολυνείκης δέ ζοῦσε, ὡστε ἡ 'Αντιγόνη νά προτιμήσει τή σωτηρία αὐτοῦ ἀπό τή σωτηρία τῶν ἄλλων. Μερικοί ὅμως παραδέχονται ὅτι οἱ πιό πάνω στίγοι είναι γνήσιοι του Σοφοκλῆ, καθότι μαρτυροῦν ἀπό τή μιά τή μεγάλη ἀξία τῆς πατροπαράδοτης στούς Ἐλληνες ἀδελφικῆς ἀγάπης καί ἀπό τήν ἄλλη τή στενή συνάφεια που ὑπάρχει μεταξύ τοῦ Ήροδοτου καί του Σοφοκλῆ, οἱ όποιοι ήταν σύγχρονοι καί συνδέονταν φιλικότατα μεταξύ τους. προγενεῖς 'Εννοεῖ τούς ἀρχαίους ἐγχώριους θεούς. **κοιρανίδαι** 'Ετσι προσφωνούνται αὐτοί που ἀποτελοῦν τό χορό, ὅπως καί ἄλλοι ἀποκαλούνται **ἄνακτες**: αὐτή τήν ἐπωνυμία εἶχαν ὅχι μόνο οἱ βασιλιάδες, ἄλλα καί εὐγενεῖς.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (944-987)

Λεξιλογικές. στροφή α'. ἔτλα καὶ = ὑπόμεινε τήν ἴδια τύχη (ρῆμα τλάω

= ύπομένω). Μπροστά από αύτό πρέπει νά έννοησουμε τό από τό μέρος του χορού παραπετικό πρός τήν Ἀντιγόνη τέτλαθι. Δανάης δέμας (περίφραση) = ή Δανάη. ἀλλάξαι = νά ἀνταλλάξει τό ουράνιο φῶς μέ τό σκότος τῆς φυλακῆς (μέσα στό υπόγειο οίκοδόμημα). χαλκόδετοι αὐλαῖ = δωμάτιο, στους τοίχους του ὄποιου είναι προσαρμοσμένες μέ καρφιά χάλκινες πλάκες. ἐν τυμβ. θαλάμῳ ἐπεξηγεῖ τό χαλκοδ. αὐλαῖς. κατεξένυθη = ύπεκυψε στήν ἀνάγκη τῆς είμαρμένης. τίμιος γενεφ = εὐγενής κατά τήν καταγωγή. ταμιεύεσκεν (μεταφορά από τους ταμίες πού φύλαγαν τό θησαυρό τῆς πόλεως η τού ναού) = φύλαγε στήν κοιλία. χρυσορύτους μέ ἔνα ρ χάρη του μέτρου. γονάς = τό γόνο πού χύθηκε σ' αὐτή σάν χρυσή βροχή. ἀ μοιριδία δύνασις = ή δύναμη τῆς μοίρας. δεινά τις = ἔξαιρετικά φοβερή (ἰσχυρή)? Αρης (μετωνυμία) = πολεμική δύναμη. πύργος ἐνν. οὔτε καί ἀν κλειστεὶ κανείς μέσα στόν πύργο. ἀλίκτυπος = αὐτός πού δέρνεται από τή θάλασσα. κελαινός = αὐτός πού ἔχει σκοτεινό χρώμα.

ἀντιστροφή α'. ζεύχθη = δαμάστηκε (ύπεκυψε καί αὐτός στήν ἀνάγκη τῆς είμαρμένης). δέξυχολος = δέξυθυμος. κερτομίοις ὄργαῖς = ἔνεκα τῶν πειραχτικῶν (σκωπιτικῶν) ἐκδηλώσεων τῆς ὄργης του. ἐκ Διονύσου ποιητ. αἰτ. κατάφαρκτος ἐν πετρώδει δεσμῷ = κατάφραχτος (ἐγκάθειρκτος) σέ πέτρινο δεσμωτήριο (έννοει τό ἄντρο του Παγγαίου, στό ὄποιο δέθηκε ὁ Λυκοούργος). οὔτω = ἔτσι, μέ τόν τρόπο αὐτό, δηλ. σέ τέτοια κάθειρξη (φυλακή), ἔνεκα τέτοιας καθείρξεως. ἀποστάζει = σιγά σιγά ἔξαφανίζεται (μέ τό νά καταρρέει κατά σταγόνες) μεταφορά από τό ἀπόστημα, τό ὄποιο, δταν ὡριμάσει, σπάζει καί ἔκρεει. δεινὸν ἀνθηρόν τε μένος μανίας = ή φοβερή καί φλογερή ἔξαφη τῆς μανίας. ἐπέγνω = κατάλαβε, κατανόησε. μανίας φαύων = ὅτι ἔξερθιζε τό θεό κυριευμένος από μανία. κερτομίοις γλώσσαις = μέ πειραχτικούς λόγους. παύεσκε = διέκοπτε, ἀνάγκαζε νά παύουν. ἔνθεος = θεόληπτος, ἔνθουσιασμένος. εὔιον πῦρ = τίς δάδες, πού καίονταν ἀπό αὐτές (τίς μαινάδες), μέ συνοδεία τῶν φωνῶν εύοι, εύοι. φίλαυλος = αὐτός πού ἀγαπᾶ τόν αὐλό.

στροφή β'. κυανέων = σκοτεινῶν (βλ. πραγματ.) διδύμας ἀλός = τοῦ Εὔξεινου Πόντου καί τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου. ἀκται ἐνν. εἰσί, κείνται. ίδ' = ίδε = ήδε = καί. ἀξενος = ἀφιλόξενος. ἵνα = ὅπου. ἀγχίπολις = γείτονας (κοντά στήν πόλη Σαλμυδησσό). ἀρατός = ἐπάρατος, ἀποτρόπαιος. ἔλκος τυφλωθὲν = πληγή (τραῦμα) πού ἔφερε τήν τύφλωση. δάμαρτος = τῆς συζύγου. ἀλαὸν (κατηγ.) = ὥστε νά τυφλωθεῖ (τό σύνδεσε πρός τό ἔλκος ἀντί ὄμματων). κύκλοις ὄμματων = οί κόρες τῶν ματιών. Τά δισσοῖσι Φινεῖδαις καί κύκλοις ὄμματων ἀποτελοῦν σχῆμα καθ' ὅλον καί μέρος. Ἡ

δοτ. δισσοῖς Φιν. ἀντί γενικῆς κτητικῆς τοῦ κύκλοις ὁμοάτων. ἀλάστοροι (οἱ ἄλαστα παθόντες) = αὐτοὶ πού ἀπαιτοῦν ἐκδίκηση (ἀπό τό ἀλάστωρ-ρος = ἡ θεότητα πού τιμωρεῖ τό ἔγκλημα). ἀράσσω = χτυπῶ δυνατά. αἴματηραῖς (τέθηκε κατά πρόδηψη) = ὥστε νά ματώσουν. ἀχμαῖ κερκίδων = οἱ ἄκρες τῶν κερκίδων (κερκίς = σαῖτα, ὑφαντικό ἐργαλεῖο). ὑφ' αἵματηραῖς χείρεσσι δοτ. ὀργανική· ἡ σειρά τῶν λέξεων ἔχει ὡς ἔξτης: ἵνα ἀγχίπολις Ἀρης εἰδεν ὀρατὸν ἔλκος τυφλωθὲν ἀλαὸν (ἀντί, τυφλωθέντων ἀλαῶν πρός τό: ὁμοάτων) ἀλαστόροισι κύκλοις ὁμοάτων δισσοῖσι Φινεῖδαις, ἀραχθέντων ὑφ' αἵματηραῖς χείρεσσι καὶ ἀχμαῖσι κερκίδων ἐξ ἀγρίας δάμαρτος.

ἀντιστροφή β': κατὰ δὲ ταχόμενοι (τμήση) = κατατηκόμενοι δὲ = λειώνωντας λοιπόν. μέλεος = δυστυχής. μελέαν πάθαν = τήν οἰκτρή συμφορά. ἀνύμφευτος = πού παντρεύτηκε γιά κακό, ἀνύμφευτον γονάν = καταγωγή ἀπό μητέρα πού παντρεύτηκε γιά κακό. ἀντασε (ρῆμα ἀντάω = συναντώ) = μετέχω. σπέρμα = καταγωγή. γένος (προσδιορ. ἀναφορᾶς). ἀρχαιόγονος = πρωτόγονος, πανάρχαιος. ἢ δέ... = αὗτή ὅμως κατά τήν καταγωγή κρατοῦσε ἀπό τούς πανάρχαιους Ἐρεχθ. τηλέπορα ἀντρα = πού εἶχαν μακρύ ἢ πλατύ πόρο, δηλ. τά μεγάλα. Βορεάς = ἡ κόρη τοῦ Βορέου (ἡ Κλεοπάτρα). ἀμιππος = πού ἔτρεχε σάν ίππος (ταχύτατα). πάγος = πέτρα, ὅρος. ὀρθόπους πάγος = ἀπόκρημνο ὅρος. ὑπέρ = ἐπί. θεῶν παῖς· γιατί ὁ πατέρας τῆς Κλεοπάτρας Βορέας καὶ ὁ παππούς της Ἐρεχθίας ἦταν θεοί. κάπ' ἐκείνᾳ ἔσχον (τμήση) = καὶ ἐκείνᾳ ἐπέσχον = καὶ ἐναντίον ἐκείνης στράφηκαν. μακραίων = πολύχρονος, μακρόβιος (ἐπειδή ὑπῆρχε ἀπό τήν ἀρχαιότητα).

Πραγματικές. Σ' αὐτό τό στάσιμο ὁ χορός ἀναφέρει τρία παραδείγματα προσώπων πού ὑπόφεραν ἀνάλογα δεινά ἀπό τή μοίρα, γιά νά παρηγορήσει τήν Ἀντιγόνη καί γιά νά παραστήσει τό ἀναπόφευκτο τοῦ μοιραίου. Στούς στ. 949 καὶ 987 προσαγορεύει δύο φορές τήν Ἀντιγόνη: ὡς παῖ παῖ, ὃν καὶ εἶναι ἀπούσα, σάν νά τήν παραχολούσθει πού βαδίζει στόν "Αδη. Δανάες" Ἡταν κόρη τοῦ βασιλιά τοῦ Ἀργούς Ἀκρίσιου, ὁ ὄποιος εἶχε λάβει χρησμό πώς, ὃν ἡ κόρη του γεννήσει γιό, αὐτός θά φονεύσει τόν παππού του. Γι' αὐτό ὁ Ἀκρίσιος ἔκλεισε τήν κόρη του μέσα σ' ἓνα χάλκινο θάλαμο τοῦ παλατιοῦ, γιά νά μήν παντρευτεῖ, ἀλλά ὁ Δίας γινήκε χρυσή βροχή καί ἡ Δανάη γέννησε ἀπ' αὐτόν τόν Περσέα. Μετά ἀπό αὐτό ὁ Ἀκρίσιος ἔβαλε τή Δανάη καὶ τόν Περσέα μέσα σέ λάρνακα (κιβώτιο) καὶ τούς ἔριξε στή θάλασσα. βασιλεύεις τῶν Ἡδωνῶν 'Ο γιός τοῦ Δρύαντα, πού ὄνομαζόταν Λυκούργος.

Βασιλιάς τῶν Ἡδωνῶν, λαοῦ τῆς Θράκης κοντά στό Στρυμόνα, καταδίωξε τό Διόνυσο μέ τίς συντρόφισές του Μαινάδες καὶ γι' αὐτό δέθηκε ἀπό τό θεό μέσα σέ βραχώδη σπηλιά στό Πάγγαιο ὄρος καὶ κατασπαράχτηκε ἀπό τά θηρία. **Μούσας** Αὔτές ἀρχικά ἀκολούθουσαν τόν κιθαρωδό Ἀπόλλωνα, ὁ ὅποιος γι' αὐτό ὄνομαζόταν καὶ μουστρέτης. Τίτερα ὅμως, ὅταν ἐπιχράτησε ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου καὶ γεννήθηκε τό δράμα, ἔγιναν ἀκόλουθοι καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ μεταχειρίζονταν τούς αὐλούς. Κυανέων Εἶχαν αὐτό τό ὄνομα ἀπό τίς **Κυάνεες** πέτρες, οἱ ὅποιες ἦταν δύο νησίδια στό στόμιο τοῦ Βόσπορου πρός τόν Εὔξεινο Πόντο. Σύμφωνα μέ τό μύθο ἀρχικά κινιοῦνταν καὶ συγκρούονταν, γι' αὐτό λέγονταν καὶ Συμπληγάδες, ἀλλά ὅταν τίς διέπλευσαν οἱ Ἀργοναύτες ἔμειναν πιά ἀκίνητες. **Σαλμυδησσός** πόλη καὶ παραλία ΒΔ τοῦ Βόσπορου. **Ἄγριπόλις** Ἀρης Πιστευόταν ὅτι διῆρης κατοικοῦσε στή Θράκη, δῆπου καὶ πολὺ τόν τιμούσαν· ως πολεμικός θεός εὐχαριστιόταν νά παραστέκει μάρτυρας σέ αιματοχυσίες καὶ σέ μυσαρέες πράξεις, πού θά ἔκτειθούν πιο κάτω, τίς ὅποιες παρακολουθοῦσε ως ἐρχώριος θεός. Ἀπό τό σ. 966 ἔχουμε τρίτο παράδειγμα, τό πάθημα τῆς Κλεοπάτρας καὶ τῶν παιδιών της. Ὁ μύθος σχετικά μέ αὐτή ἔχει ως ἔξτις: ὁ φτερωτός θεός Βορέας ἀπήγαγε κάποτε ἀπό τήν Αθήνα τήν κόρη τοῦ βασιλιά Ἐρεχθέα Ὡρείθυια καὶ τήν ὁδήγησε στή Σαρπηδόνα πέτρα τοῦ ὄρους Αἴμου· ἔκει ἀπόκτησε ἀπ' αὐτήν τούς φτερωτούς γιούς Ζήτη καὶ Κάλαη καὶ τήν Κλεοπάτρα. Αὐτή τή νυμφεύτηκε ὁ βασιλιάς τῆς Σαλμυδησσοῦ Φινέας καὶ ἀπόκτησε δύο γιούς. Ἀλλά ὁ Φινέας φυλάκισε τήν Κλεοπάτρα καὶ πήρε ἀλλη σύζυγο, τήν Εἰδοθέα, ἀδελφή τοῦ Κάδμου· αὐτή ως μητριά τύφλωσε τούς Φινείδες μέ τή συνεργία τοῦ Φινέα καὶ τούς φυλάκισε. δάμαρτος ἐνν. τήν Εἰδοθέα. **ἀρχαιογόνων** Ἐρεχθείδῶν καθότι αὐτοί ἦταν αὐτόχθονες, ἀφού ὁ Ἐρεχθέας ἦταν γιός τής Γῆς καὶ ἀνατράφηκε σύμφωνα μέ τό μύθο ἀπό τήν Αθηνᾶ· ἀκόμη τόν τιμούσαν μαζί της στό Ἐρεχθείο. τηλέπορα **ἄντρα** Αὔτά, στά ὅποια ἀνατράφηκε ἡ Κλεοπάτρα, βρίσκονταν στή Σαρπηδόνα πέτρα τῆς Θράκης. **ἄμιππος** καὶ ἡ Κλεοπάτρα, ὅπως ὁ Ζήτης καὶ Κάλαης, ἂν καὶ ἦταν ἀπτερη, δέν ὑστεροῦσε ἀπό αὐτούς σέ ταχύτητα.

ΠΕΜΠΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (988-1114)

α') 988-1032

Λεξιλογικές. Θήβης **ἄνακτες** Εἰσέρχεται ὁ Τειρεσίας ἀπό τήν ἀριστερήν πάροδο· ἔνα παιδί τόν κρατάει ἀπό τό χέρι, γιατί εἶναι τυφλός, καὶ ἔτσι προσφωνεῖ τόν Κρέοντα καὶ τούς χορευτές· ἔξι ἐνός (προσδιορ. ὄργαν.) = μέ τά μάτια ἐνός. **κέλευθος** (ἡ) = ὁδός. **προηγγητής** = ὁδηγός. **οὐκουν** ἀπεστάτουν = ἀλλά ὅμως δέν ἀπομακρυνόμουν. **φρενός** = μαντείας, γνώμης.

πάρος γε Ἐννοεῖ καὶ τίς ἄλλες περιπτώσεις, κατά τίς όποιες ὑπάκουουσε πρόθυμα στὸ μάντη, καὶ μᾶλιστα τήν περίπτωση κατά τήν όποια θυσίασε τὸν πρώτῳ γιό του Μεγαρέα ἢ Μενοικέα χάρη τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδας. τοιγάρ = ἀκριβῶς γιά τοῦτο. ναυακληρῶ = διευθύνως ὡς κυβερνήτης. ὄνήσιμος (ρῆμα ὀνίημι = ὠφελῶ) = ὠφέλιμος. πάσχω ὄνήσιμα = ὠφελοῦμαι: ἢ σειρά τῶν λέξ.: πεπονθῶς ὄνήσιμα ἔχω (= δύναμαι!) μαρτυρεῖν (ταῦτα). βεβῶς κατηγ. μετ. ἀπό τὸ φρόνει. ἐπὶ ξυροῦ τύχης = στό κριτιμότερο σημεῖο τῆς τύχης. (Ἐκφραση παροιμιακή πού ἔχει ἀηγθεῖ κατά μεταφορά ἀπό τὸ ξυράφι, στήν κόψη του όποιου τίποτα δέν ἴσορροπεῖ, ἀλλά γέρνει πρός τη μία ἀπό τίς πλευρές του· λέγεται καὶ: ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς). ὡς φρίσσω = γιατί μέ πιάνει φρίκη μέ τὰ λεγόμενά σου. θάκος = ἔδρα. ὀρνιθοσκόπος = τοῦ οἰωνοσκοπείου. ἵνα = ὅπου. λιμὴν = τόπος καταφυγῆς. οἰωνὸς καὶ πιό κάτω ὅρνις = πτηνό, ὅρνιο. ἀγνώσ-ώτος = ἀγνωστος, δυσκολονόητος. κλάζω = ἔκβαλλω κρωγμούς. οἰστρος (ό) = μανία. βεβαρβαρωμένος = ἀνερμήνευτος, ζενότροπος: ἢ σειρά τῶν λέξεων: ἀκούω φθόγγον ὅρνιθων κλάζοντας (ἀντί κλαζόντων, τέθηκε κατά τὸ νοούμενο σχῆμα, ὡσάν δηλ. νά ύπηρχε ὅρνιθας) κακῶς οἰστρω καὶ βεβαρβαρωμένω = ἀκούω φωνές πτηγῶν (ὅρνιων), πού ἔξεβαλλων κρωγμούς μέ ἄγρια καὶ ἀκατανόητη μανία. **σπάω** = σπαράζω. φονός = φονικός (ρίζα φεν- τοῦ ἀχρηστοῦ φένω). χρῆμα (ή) = νύχι. ἐν χρηλαῖς προσδιορ. ὁργάνου. γάρ αἰτιολογεῖ τό ἔγρων (ώς τυφλός). ρίζιδος (ό) = ὁ ὄρμητικός ἕχος πού προκαλεῖται ἀπό τή βίαιη κίνηση τῶν φτερῶν τῶν πτηνῶν. οὐκ ἀσημος (σχῆμα λιτότητας) = πολὺ σαφῆς. γενόμαι = ἀποπειρώμαι, δοκιμάζω. ἔμπυρα = ἢ θυσία μέ τήν πυρά (φωτιά). πυρομαντεία. πάμφλεκτος (τό πᾶς ώς συνθετικό στούς τραγικούς δηλωνει μεγάλη ποσότητα ἢ μεγάλο βαθμό) = αὐτός πού φλέγεται ὀλόγυρος. Ἡφαιστος μετων. ἀντί πῦρ. **σποδός** (ή) = τέφρα. **κηκίς-ΐδος** = λιπαρή ούσία πού βγαίνει ἀπό τά σώματα πού καίονται. Ρῆμα κηκίων = ἔκρεω, ἀναβλύζω. μαδάω = διαλύμαι: ὑπαλλαγή: ἀρμόζει στό μηρίων, δηλ. μαδώντων μηρίων = ἀπό τή διάλυση τῶν μεριών. μηρία ἦταν τά κόκκαλα τῶν μηρῶν μέ μεγάλο ἢ μικρό μέρος ἀπό τίς σάρκες τους (αὐτά περιβάλλονταν καὶ ἀπό διπλό στρώμα λίπους). τύφω = καπνίζω. ἀναπτύω = ἔξαχοντίζω μόρια (ἀπό τό λίπος). μετάρσιοι (μεταίρω) κατηγορ. = μετεωρίζμενες (ψήλα στόν ἀέρα ἀπό τή θερμότητα). καταρρυεῖς ὑπαλλαγῆ, ἀντί καταρρυείστης πιμελῆς. ἔκκειμαι = κείμαι ἔξω, ἐδῶ: ἀπογυμνώνομαι: ἢ σειρά τῶν λέξεων: καὶ μηροὶ ἔξεκειντο καταρρυεῖς (ἀντί καταρρυείστης) καλυπτῆς πιμελῆς = καὶ τά κόκκαλα τῶν μηρῶν ἀπογυμνώνονταν (ήταν γυμνά), ἀφοῦ ἔλιωσε τό λίπος πού τά κάλυπτε. φθίνοντα (μετ. κατηγορημ.) μαντεύματα ἀσήμων δργίων = ὅτι οἱ μαντείες χάρονταν ἔξαιτίας τῶν ἀσαφῶν θυσιῶν· ὡς στίχος 1013 εἶναι ἐπεξήγηση τῆς προηγούμενης λέξης.

τοιαῦτα. ἡγεμών = ὁδηγός (τό παιδί πού τόν ὁδηγοῦσε). ἐκ σῆς φρενὸς (ἀναγκ. αἰτ.) = ἔξαιτίας τῆς δικῆς σου ἰσχυρογνωμοσύνης. **παντελεῖς** = ὅλες γενικά· ἀνήκει καί στό ἑσχάραι (= στρογγυλές ἑστίες στή γῆ) καί στό βωμοί. **πλήρεις βιοράς** τοῦ πεπτῶτος δυσμόρου γόνου Οἰδίπου ύπ' οἰωνῶν τε καὶ κυνῶν = εἶναι γεμάτα ἀπό τά σπαραγμένα ἀπό τά ὅρνια καί τά σκυλιά μέλη τοῦ πεθαμένου ἄτυχου γιοῦ τοῦ Οἰδίποδα· ὥστε τό ύπ' οἰωνῶν κτλ. εἶναι ποιητ. αἰτ. τοῦ βιορᾶς. **κάτα χρον.** προσδιορ.. ἀλλά ἐδῶ ἔχει αἰτιολ. **ἔννοια** = καί γι' αὐτό. λιτή θυστάς = ἡ παράκληση μέθυσίες. **ἀπορροιβδέω-ω** = ἀφήνω, ἔκβάλλω. **εὔσημος** = σαφής, καταφάνερος. **βεβρῶτες λίπος αἴματος ἀνδροφθόρου** = ἐπειδή ἔχουν φάγει λιπαρό αἷμα ἀπό ἀντρα πού σκοτώθηκε. ἐπειδή δ' ἀμάρτητη (παραλείπεται. διπλας καὶ ἀλλοῦ, τό άν) = ἀλλά κανείς ὅταν πέσει σέ σφάλμα. **ἄνολβος** = ἀθλιος (ἀπό δικαιοητική ἄποψη) = μωρός, ἀπερίσκεπτος. **ἀκέομαι-οῦμαι** = θεραπεύω, διορθώνω (ἐνν. ἀντικείμ. αὐτὸ τὸ κακόν). **ἀκίνητος** = ἀμετάπειστος, ἄκαμπτος. **αύθαδία (αύτός-άνδρανω)** = αύθαδεια, **ἰσχυρογνωμοσύνη.** **σκαιότητ'** ὄφλισκάνει = αἰτίαν σκαιότητος ὄφλισκάνει = θεωρεῖται ἀνόητος. **εἴκω τινί** = ὑποχωρῶ σέ κάποιον, δηλ. ἄφησε νά πάρει δ, τι τοῦ ἀνήκει. **κεντῶ** = πλήττω, κεντῶ. **ἀλεχή** = ἔνδειξη ἀντρείας. **ἐπικτείνω** = φονεύω γιά δεύτερη φορά. **εὖ φρονῶ τινί** = σκέπτομαι γιά τό συμφέρον κάποιου. **κέρδος** = ὠφέλιμα (πράγματα).

Πραγματικές. Τό ε' ἐπεισόδιο περιέγει περιπέτεια. Πού τή βλέπουμε; **Τειρεσίας Ἡταν** περίφημος μάντης τῆς ἀρχαιότητας. Θιβαίος· τυλφός ἀπό ἔφτά χρονῶν. **Ο Δίας ὅμως ἀντί τῆς τυφλώσεώς του ἔδωσε σ'** αὐτόν τό χρισμα τῆς μαντικῆς καί τήν ἰδιότητα νά καταλαβαίνει τή φωνή τῶν πτηνῶν καί νά προβλέπει καί νά προλέγει τά μέλλοντα· ἀχόμη τοῦ χάρισε τή μαχροβιότητα· ἔζησε ἐπί ἔφτα ἦ ἐννιά γενιές. **ὅρνιθοσκόπον** κατά τήν ἀρχαιότητα χρησιμοποιούσαν πολλά εἰδή μαντικῆς. Τήν παρατήρηση τοῦ λαλήματος ἡ τοῦ πετάγματος καί τῶν ἀλλων κινήσεων τῶν πτηνῶν ὀνόματαν οἰωνοσκοπία ἡ ὄρνεοσκοπία. Οι ὄρνιθοσκόποι ἡ οἰωνοσκόποι κάθονταν γιά παρατήρηση στό οἰωνιστήριο ἡ ὄρνιθοσκοπείο, πού λεγόταν καί θῶκος ἡ θᾶκος ὄρνιθοσκόπος, καί ἦταν ντυμένοι μέ λευκά ἐνδύματα, φορούσαν στό κεφάλι τους στέφανο καί στά χέρια κρατούσαν πινακίδια, στά δποια ἔγραφαν τίς παρατηρήσεις τους. Τό οἰωνοσκοπείο τοῦ Τειρεσία δειχνόταν καί μ.Χ., διπλας ἀναγράφει δ Παυσανίας (9, 16, 1). **Ἐμπυρομαντεία** ἦταν ἡ παρατήρηση ἔκεινη, κατά τήν ὅποιαν παρατηρούσαν πώς ἀναβε ἡ φωτιά, πώς φαινόταν ἡ φλόγα, ἢν περικύκλων τό θύμα κτλ. βωμοίσι παριφλέκτοισιν **Ἡφαιστος οὐκ** ἔλαμπε Μολονότι ἀπό παντού φλέγονταν τά θύματα, διμας δέν καίονταν. Αυτό ἦταν δεῖγμα ὅτι οι θεοί δέν καλοδέχονταν τή θυσία. **χρ-**

λαὶ διεσπείροντο. Ἡ χολὴ ἦταν μέρος ἀπό τά σπλάχνα· ὅταν ἡ θυσία ἦταν καλή, ἡ χολὴ καιγόταν (Ἕλιωνε) σιγά σιγά καὶ δέν ἔσκαζε, ὅπως ἐδῶ. καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς κτλ. Ἀφοῦ οἱ φωνές τῶν πτηνῶν καὶ τά σχετικά τῆς θυσίας ἦταν ἀκατανόητα στό μάντη, κατάλαβε πιά ὅτι αὐτό ὁφειλόταν στίς αὐθαίρετες ἐνέργειες τοῦ Κρέοντα.

β') 1033-1063

Λεξιλογικές. ὥστε = ὅπως. ἀνδρὸς τοῦδε = ἐμοῦ, σκοποῦ = στόχου. κούδε ἀπρακτός εἴμι μαντικῆς ὑμῖν = καὶ δέν ἔμεινα ἀκακοποίητος ἀπό τή μαντική τέχνη σας. τῶν = ὧν, δηλ. τῶν μάντεων. ὑπαὶ = ὑπό. γένος = σωματεῖο, σύλλογος. ἔξεμπολάσματ-ῶματι = πουλιέματι ὡς ἐμπόρευμα. ἐκφορτίζομαι = φορτώνομαι ὡς ἐμπόρευμα. ἐμπολάσ-ῶ = ἐμπορεύομαι. τάφῳ δ' οὐχὶ κρύψετε... = ὅπωσδήποτε ὅμως δέ θά ἐνταφιάσετε. τρέω = φοβᾶμαι. οὐδ' ὡς μίασμα τοῦτο μὴ τρέσας ἐγὼ παρήσω θάπτειν κεῖνον = οὐδ' ὡς μὴ παρήσω θάπτειν ἐκείνον τρέσας τὸ μίασμα τοῦτο = οὔτε σ' αὐτῇ τήν περίπτωση ὑπάρχει περίπτωση μήπως ἐγώ, ἐπειδή φοβήθηκα τοῦτο τό μίασμα, ἐπιτρέψω νά τόν θάψουν. πίπτουσι δ' αἰσχρὰ πτώματα = ὑφίστανται μάλιστα ἐπονεΐστες πτώσεις. χοὶ πολλὰ δεινοὶ = καὶ οἱ δεινότατοι, οἱ πολὺ ἐπιτήδειοι. φράζομαι = σκέπτομαι. χρῆμα = πράγμα. πιὸν τοῦτο... σύμπτυξῃ τῶν δύο προτάσεων ποιῶν ἔστι τοῦτο τὸ πάγκοινον, δὲ λέγεις; εὑβουλία = σύνεση, δρθή σκέψη. μὴ φρονεῖν = ἡ ἀφροσύνη. τῆς νόσου δηλ. τοῦ μὴ φρονεῖν. ἀντιλέγω κακῶς = ἀντικακολογῶ, ἀνταποδίνω τήν κακολογία. θεσπίζω = μαντεύω. τὸ δ' ἐκ τυράννων = τό γένος ὅμως τῶν τυράννων, οἱ τύραννοι. ταχός = ἡγεμόνας, ἄρχων· ἡ σύνταξη: ἀρ' οἱ-σθια λέγων ταχοὺς ὄντας ἢ ἂν λέγηται; = ἄραγε γνωρίζεις ὅτι λές, ὅσα λές, σέ ἄντρες πού είναι τήγεμόνες σου; ὅρσεις = θά μέ ἀναγκάσεις. τ' ἀκίνητα διὰ φρενῶν = τά ἀπόρρητα στήν ψυχή μου. κίνει = λέγε τα. μόνον δὲ μὴ λέγων = ἀρκεῖ μόνο νά μή λές. ἐπὶ κέρδεσι = γιά κερδοσκοπία. οὕτω (δηλ. ἐπὶ κέρδεσι) γὰρ ἥδη καὶ δοκῶ (λέγειν) τὸ σὸν μέρος; = ἔτσι λοιπόν τώρα πιά φαίνομαι ὅτι μιλῶ πρός κερδοσκοπία κατά τή δική σου γνώμη; ὡς μὴ ὑπολήσων τήν ἐμὴν φρένα = ὅτι δέ θά μεταβάλεις τίς σκέψεις μου, πουλώντας αὐτές στούς συνενόχους σου.

Πραγματικές. κούδε μαντικῆς ἀπρακτός εἴμι Οἱ ἀρχαῖοι θεωροῦσαν τούς μάντεις ἐνίστε καπήλους τοῦ ἐπαγγέλματός τους γιά κερδοσκοπία καὶ χρηματισμό (πρβ. Ο Ι δ. Τ ύρ. στ. 387, ὅπου δὲ Οιδίποδας ἀποκαλεῖ τόν Τειρεσία δόλιον ἀγύρτην ὅστις ἐν τοῖς κέρδεσιν μόνον δέδρορκε...). ἥλεκτρον Είναι ἡ φυσικό ἡ ἐπίτηδες φτιαγμένο χράμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου σέ ποσοστό 3/4 ἀπό τό πρώτο καὶ 1/4 ἀπό τό δεύτερο. Συγκεντρωνόταν πολύ

ήλεκτρο στίς Σάρδεις καί ἀπό τίς Ἰνδίες, οἱ ὄποιες κατέβαλλαν στὸ Δαρεῖο ὡς φόρο 360 τάλαντα σκόνης χρυσοῦ. Διός αἰτεῖτο Τὸν ἀετό, ἐπειδὴ πετὰ στά ὑψη καὶ τὸν Ὄλυμπο, τὸν θεωροῦσαν ἱερό πτηνό τους Δία. εἰς Διὸς θρόνους Ὁ Κρέων παραφέρεται ἀπὸ ὅργη σὲ σημεῖο νά ἀσεβήσει καὶ πρός τὸ Δία, καὶ, ὅτεν τὸ συναισθάνθηκε, προσπαθεῖ νά διορθώσει τὸ σφάλμα του μέ τά λεγόμενά του στό στ. 1044.

γ) 1064-1090

Λεξιλογικές. κάτιασθι ὁ Τειρεσίας μιλᾶ χρησιμοποιώντας τὴν ἴδια λέξην τοῦ Κρέοντα. Ισθι, πρός ἔμφασην, τρόχους = τροχίες, δρόμους. ἀμιλητῆρας = ποὺ συναγωνίζονταν μεταξύ τους στήν ταχύτητα· εἰναὶ ποιητικῇ ἔκφραση ἀντὶ ἥμέρας· λέγονται ἔτσι, ἐπειδὴ οἱ δρόμοι τοῦ ἥπερου, οἱ ἥμέρες, φαίνονται νά συναγωνίζονται μεταξύ τους κατά τὴν ταχύτητα. τελῶν (μελλ. χρόνου) = ὅτι... θά διανύσεις. σπλάγχνον = τέκνο, νέκυν νεκρῶν τὸν Αἴμανα ἀντὶ τοῦ Πολυνείκη καὶ τῆς Ἀντιγόνης· ἡ σύνταξῃ: ἐν οἷσι (τρόχοις) ἀντός ἀντιδοὺς ἔστη = κατά τίς ὄποιες ἥμέρες θά ἔχεις δώσει οἱ ἔδιοις σέ ἀνταπόδοση. ἀμοιβὴν νεκρῶν = σέ ἀντάλλαχμα τῶν νεκρῶν. ἀνθ' ὅν = γιατί. τῶν ἄνω γεν. διαιρετική. ἔνα τῶν ὄντων ἄνω (ἐπάνω στή γῆ). ἔνν. τὴν Ἀντιγόνη. ψυχήν τ' ἀτίμως ἀναπτύσσουν τὸν προτηγούμενο στίχο (μέ τὸ ψυχήν ἐννοεῖ τῇ ζωῇ). ἀτίμως = χωρίς τίς διφειλόμενες σ' αὐτήν τιμές. κατοικίζω = βάζω νά κατοικήσει. ἀμοιρος = ἀμέτοχος, στερημένος. τῶν κάτωθεν θεῶν (στούς ὄποιούς ἀνήκει). ἡ γενική αὐτή ἔξαρταται ἀπό τὸ προτηγούμενο ἐπίθετο ἀμοιρος. ἐνθάδε = ἐδῶ στή γῆ· ἡ ὅλη πρόταση: ἔχεις δ' αὖ ἐνθάδ' (ἔνα ἄλλον) ἀμοιρον τῶν κάτωθεν θεῶν = ἔξαλλου κρατεῖς πάλι ἐδῶ (στὸν ἀπάνω κόσμο) ἔναν ἄλλο νεκρό στερημένο ἀπό τούς θεούς τοῦ κάτω κόσμου. στούς ὄποιούς ἀνήκει. ἀκτέριστος = χωρίς τά κτερίσματα (νεκρικά δῶρα), χωρίς τίς πρέπουσες ἐπικήδειες τιμές. ἀνόσιος = χωρίς τίς κακιερωμένες τιμές· τά δύο τελευταῖα ἐπίθετα ἐπεξηγοῦν τὸ ἐπίθετο ἀμοιρον. μέτεστί τινί τινος = μετέχει κανείς σέ κάτι, ἔχει κανείς δικαιώματα σέ κάτι. ὁν = σέ ὅλα τά πιο πάνω (τιμές καὶ δικαιώματα). ἐκ σοῦ βιάζονται τάδε = ἀπό σένα ἔξαναγκάζονται νά βλέπουν αὐτά ἐδῶ (οἱ θεοί). κατ' ἄλλη ἐρμηνεία: ἄλλα αὐτά εἰναὶ αὐθαιρέτες ἐνέργειές σου. τούτων (γεν. αἰτ.) = γι' αὐτά (ἐννοεῖ τό ὅτι ἔμεινε ἀταφος ὁ Πολυνείκης καὶ τό ὅτι φυλακίστηκε ἡ Ἀντιγόνη). λωβητήρ-ηρος (θηλ. γεν.) = ἔξολοθρεύτρια. ὑστεροφθόρος = αὐτή ποὺ τιμωρεῖ μετά τὴν κακή πράξη. λογάρω-ῶ = ἐνεδρεύω καὶ φυλάω. καὶ θεῶν = καὶ τῶν ἄνω θεῶν, γιατί ὁ Κρέων ἀμάρτησε καὶ στούς ἄνω καὶ στούς κάτω θεούς, καὶ κατά συνέπεια γιά χάρη καὶ τῶν δύο θά καταδιωχτεῖ ἀπό τίς Ἐρινύες. ληφθῆναι ἐν τοῖσιν αὐτοῖς τοῖσδε κακοῖς = ὥστε νά περιπλακεῖς στίς ἴδιες μέ αὐτές ἐδῶ τίς συμφορές.

ἀθρέω-ῶ = παρατηρῶ. καταργυρόω-ῶ = ἀσημώνω, περικαλύπτω μέ τὸ ἄργυρο, ἐδῶ: ἔξαγοράζω μέ χρήματα. τριβὴ = παρέλευση. ἀνδρῶν γυναικῶν (ύπαινίσσεται τοὺς κατοικούς θρήνους τοῦ Κρέοντα καὶ τῆς Εύρυδίκης), γεν. ὑποκειμ. στά κωκύματα. κωκύματα = θρήνοι. ἔχθραι κατηγορ. πού προσδιορίζει τροπικῶς τὸ ρῆμα. συνταράσσονται = πέφτουν σέ ἐμφύλιες ἔριδες. δσων γεν. κτητ. στὸ σπαραγματα = σπαραγμένα μέλη, ὅπως ἐδῶ τοῦ Πολυνείκη. καθηγνίζω = καθιερώνω, ἐκπληρώνω ὅσιο καθῆκον (μέ κάποια σαρκαστική εἰρωνεία λέγει ὅτι τὰ σκυλιά ἡ τά θεριά ἡ τά δρυια ἔπληρωσαν ἀντί τῶν ἀνθρώπων τὸ καθῆκον τοῦ ἐνταφιασμοῦ, μέ τό νά θάψουν τὰ σπαραγμένα μέλη μέσα στήν κοιλιά τους). ἐστιοῦχος = πού ἔχει ναούς καὶ βωμούς. πόλις = ἀκρόπολη. τοξεύματα καρδίας (γεν. ἀντικειμ.) = βέλη πού πλήκτουν τήν καρδιά σου. θυμῷ = κάτω ἀπό τό κράτος τῆς ὥργῆς μου. βέβαια = ἀσφαλή. τὸ θάλπος = τή φλόγα, τήν καυστικότητα. οὐχ ὑπεκδραμῆ (ρῆμα ὑπεκθέω) = δέ θά ξεφύγεις. ἀφῇ = ἔκχυσει, ἔξαπολύσει. τὸν νοῦν τῶν φρενῶν = τίς ἰδέεις του.

δ') 1091-1114

Λεξιλογικές. δεινὰ θεσπίσας = ἀφοῦ εἶπε φοβερές προφητείες. ἔξ ὅτου τήνδε λευκήν ἐκ μελαίνης ἀμφιβάλλομαι τρίχα = ἀπό τήν ἐποχή πού τά μαλλιά μου ἀπό μαῦρα γίνηκαν ἀσπρα, πέρασα ἀπό τήν νεανική στήν γεροντική τήλικία. λακεῖν ἀόρ. β' τοῦ λάσκω = λέγω. Νά παρατηρθεῖ ἡ ἔξαρτηση τοῦ ἀπαρέμφατου ἀπό τό ἐπιστάμεθα. ἔγνωκα καύτὸς ὅτι δηλ. ποτέ ἄλλοτε δέν φεύστηκε. είκαθεῖν ἀπάρ. ἀορ. β' τοῦ εἴκω (ἔκτεταμένος τύπος) = ὑποχωρῶ. ἀντιστάντα (ύποθ. μετ.) πατάξαι θυμὸν ἀτη = νά πλήξω τήν ψυχή μου μέ συμφορά. ἐν δεινῷ πάρα (πάρεστι) = ὑπάρχει κίνδυνος. εύ-βουλίας δεῖ = ὑπάρχει ἀνάγκη γιά ὅρθη σκέψη, χρειάζεται ὅρθιοφροσύνη. ἀνες = ἀφησει ἐλεύθερη. ἐπαινεῖς = συμβουλεύεις. παρεικαθεῖν βλ. τό προηγ. είκαθεῖν. δσον γ' ἀναξ ἐνν. δοκεῖ μοι παρεικαθεῖν. συντέμνω τοὺς κακόφρονας = συντέμνω τήν ὁδὸν πρὸς τοὺς κακόφρονας = σύντομα καταφτάνω τούς ἄφρονες. θεῶν βλάβαι = οι Ἐρινύες τῶν θεῶν. ποδώκης = γοργοπόδαρος. μόλις μὲν = μέ δυσκολία βέβαια (ἐνν. ἔξισταμαι τῆς καρδίας = μεταβάλλω ἀπόφαση). τὸ δρᾶν = στό νά πράττω, νά ἐνεργῶ. ἀνάγκη δ' οὐχὶ δυσμαχητέον = ἀλλά δέν πρέπει νά ἀντιμάχεται μάταια κανείς (χωρίς ἐλπίδα ἐπιτυχίας) πρός τήν ἀκαταμάχητη ἀνάγκη τῶν πραγμάτων. δρᾶ (προσταχτική) = πράττε = κάνε. μηδὲ τρέπε = καὶ νά μήν ἀναθέτεις (ἀντικ. ἐνν. δρᾶν). στείχοιμ' ἀν = εἴμι. ὀπάων = ἀκόλουθος. ὄρμασθε = ἔκεινήστε ἀμέσως, ὄρμάτε. ἐπόφιος τόπος = ύψηλός τόπος, ύψωμα (πού φαίνεται καλά). ἡ δόξα τῆς' ἐπεστράφη = ἡ γνώμη μου πῆρε αὐτή τήν κατεύθυνση. αύτὸς τ' ἔδησα καὶ παρὼν ἐκλύσομαι = ὅπως ὁ ἴ-

διος περίπλεξα τά πράγματα, έτσι καί ἐγώ ὁ Ἰδιος μέ τήν παρουσία μου (αὐτοπροσώπως) θά ἐπιφέρω τῇ λύση τους. τὸν βίον τελῶ = περνῶ τῇ ζωῇ· ἡ σύνταξη: δέδοικα γὰρ μὴ ἀριστον ἢ τελεῖν τὸν βίον σώζοντα τοὺς καθεστῶτας νόμους = τούς νόμους πού ἰσχύουν ἀπό παλιά (δηλ. τό φυσικό καὶ τό θεϊκό δίκαιο). Έτσι στό τέλος ὁ Κρέων υφίσταται ὀλοκληρωτική ἥττα, μέ τό νά παραδεχτεὶ ἔκεινο τό ὄποιο μέ αὐτοθυσία ύπεράσπισε ἢ Ἀντιγόνη. Ο Κρέων εἶπε αὐτά καὶ βγῆκε ἀπό ἀριστερά, μεταβαίνοντας ἔκει ὅπου κειτοῦν ἀταφο τό πτῶμα τοῦ Πολυυείκη.

Πραγματικές. τρόχους ἀμιλλητῆρας Φαντάζονταν τόν ἥλιο νά ἐπιβαίνει σέ τέθριππο ἄρμα. οὐχ' ύπεκδραμῆ Ἐννοεῖ ὅτι τά σφάλματα τοῦ Κρέοντα εἶναι ἀθεράπευτα πιά καὶ δέ θά μπορέσει νά ἀποφύγει τό θλιβερό ἀποτέλεσμά τους. ἀξίνας Γιά νά κόψουν τά ἔυλα τῆς πυρᾶς τοῦ Πολυυείκη, καὶ νά ἀνοίξουν τό στόμιο τοῦ τάφου τῆς Ἀντιγόνης. αὐτὸς τ' ἔδησα καὶ ἔκλυσομαι. Αύτά ἀναφέρονται στήν Ἀντιγόνη, τήν ὄποια ἔχει δέσμια ζωντανή στόν τάφο, καὶ στόν Πολυυείκη, τόν ὄποιο κρατοῦσε ἀταφο, χωρίς νά μπορεῖ νά κατέβει στόν "Αδη. Ωστόσο παρατηρεῖται κάποια ἀσάφεια στίς παραγγελίες τοῦ Κρέοντα, ἡ ὄποια ἔξηγεται ἀπό τή μιά λόγω τῆς σπουδῆς καὶ ἀπό τήν ἄλλη λόγω τοῦ ὅτι καὶ ὁ Ἰδιος πηγαίνει καὶ μπορεῖ αὐτοπροσώπως καὶ ἐπί τόπου νά δώσει καλύτερες ὁδηγίες.

ΠΕΜΠΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (1115-1154)

Λεξιλογικές. στροφή α': πολυώνυμε ἀποκαλεῖ ἔτσι τό Διόνυσο, γιατί εἶχε διάφορα ὄνόματα: Βάκχος, Ιαχχος, Διθύραμβος, Εὔιος κτλ. Καδμ. νύμφαις = τῆς Σεμέλης. ἄγαλμα (ἀγάλλομαι) = χάρμα. βαρυβρεμέτας (βαρὺς-βρέμω) = αὐτός πού βαριά βροντᾶ. ἀμφέπω = προστατεύω. κλυτὸς = ἔνδοξος. μέδω = ἄρχω, κυβερνῶ. κόλποις = σέ πεδιάδες. πάγκοινοι = κοινοί σέ ὅλους (γιατί κατά τίς ἔօρτές στήν Ἐλευσίνα συνέρρεαν πολλοί καθώς καὶ ἔνοι). Δηγώ = ἡ Δήμητρα. Βακχῶν = τῶν Βακχῶν (ἀκολούθων τοῦ Διονύσου). ναιετάω-ω = κατοικῶ. ἐπὶ σπορῷ δράκοντος = στόν τόπο πού σπάρθηκαν τά δόντια τοῦ δράκοντος· (ἔθεσε τό ὅλον, δράκοντος, ἀντί νά θέσει τό μέρος, δόδοντων). τά παρ' ύγροις δείθροις καὶ ἐπὶ σπορῷ προσδιορίζουν τοπικά τό Θήβαν καὶ ὅχι τό ναιετῶν.

ἀντιστροφή α'. ὑπὲρ διλόφου πέτρας = ἐπάνω ἀπό τό ὄρος μέ δυό κορφές (βλ. πραγμ. παρατηρ.). στέροφ-οπος (στερ- ἀπό τό ὄποιο ἀστραπή, καὶ ὅπ-δψις) = ἀπαστράπτων, λαμπρός. λιγυνός (λί) = πυκνός καπνός (ἀπό τίς δάδεις), ἀναμειγμένος μέ φλόγες. στείχω = βαδίζω. νάμα (ρῆμα νάω = ρέω) = πηγή. κισσήρεις = κισσόφυτοι. ὅχθαι = λόφοι, ἔξοχές. ἀκτὰ ἥταν ἡ

Εύβοϊκή Νύσα, παραθαλάσσια. πέμπει = συνοδεύει (ένν. σέ). ἄμβροτος = θεϊκός, θεόπνευστος. εύάξω = (λέγω εύοι, εύάν) = ύμνω. ἐπισκοποῦντα = ὅταν ἐπισκέπτεσαι. ἀγυιά (ἡ) = (πλατιά) ὁδός.

στροφή β'. τὰν = ἥν (Θήβαν). ὑπερτάταν (ἐπιρρημ. κατηγ.) = σέ ύπερτατο βαθμό, σὺν κεραυνίᾳ μητρὶ = μαζί μέ τὴν κεραυνόπληκτη μητέρα. Ἡ Σεμέλη, ὅπως εἰναι γνωστό ἀπό τὸ μύθο, πλήγηκε ἀπό κεραυνό τοῦ Δία, πού παρουσιάστηκε μπροστά τῆς σέ ὅλη του τῇ μεγαλοπρέπεια, κατά τὴν ἐπιθυμία της, καί κατακάχηκε, ἀφοῦ πρώτα ἀπέβαλε πρόωρα τὸ Διόνυσο. ὡς = ἐπειδή. ἔχεται = κατέχεται. νόσου ἐνν. τό μίασμα τῆς πόλεως. μολεῖν (ἀντί προστ.) = ἔλα. καθαρσίω ποδὶ = μέ καθαρτήριο ἐρχομό, ὡς καθαρτής. στονόεις = πολυθόρυβος. πορθμὸν ἐνν. τὸν Εὔριπο.

ἀντιστροφή β'. πύρπνους = πυρίπνους, αὐτός πού βγάζει φωτιά. νυχίων = νυχτερινῶν. ἐπίσκοπος = ἐπόπτης, ρυθμιστής. παῖς Διὸς γένεθλον (ποιητ. ἔκφαρση) = διογενής. προφάνηθι = φανερώσου μπροστά. περίπολοι = ἀκόλουθοι. Θυῖαι καί Θυιάδες = Βάκχες. χορεύω = τιμῶ μέ χορούς. ταμίας. = δεσπότης.

Πραγματικές. "Οταν ὁ Κρέων ἔφυγε, ὁ χορός μέ πολλή χαρά φάλλει, κάνοντας ἐπίκληση στὸν πολιούχο τῶν Θηβῶν Βάκχο, γιά νά σώσει τή γενέθλια πόλη ἀπό τούς κακούς· ἔξυμενι μάλιστα τό Διόνυσο καί γιατί ἦταν πολιούχος τῶν Θηβῶν καί γιατί οἱ τραγικοὶ ὀρέσκονταν νά τόν ἀναφέρουν, ἐπειδή καί τό δράμα ἀπό τίς διονυσιακές ἑօρτές προήλθε καί στό διονυσιακό θέατρο παιζόταν. κλιτὰν Ἰταλίαν Ἀναφέρει πρώτα τήν Ἰταλία ὡς τόπο λατρείας τοῦ Διονύσου, ὅπου ἦταν καί εἶναι πολλοὶ ἀμπτελώνες. Τήν ἀποκαλεῖ μάλιστα ἔνδοξη, γιατί ἀκμαζε τότε ἡ Κάτω Ἰταλία, ἡ ὅποια λεγόταν Μεγάλη Ἑλλάδα, ὅπου καί οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀποικίσει λίγο ἐνωρίτερα (τό 443 π.Χ.) τούς Θουρίους. Ἐλευσινίας Δηοῦς Στά τέλεση τῶν Ἐλευσινών μυστήρια ἡ Δήμητρα, πρός τιμή τῆς ὅποιας γίνονταν αὐτά, δύνομαζόταν Δηώ. "Ομοια καί ὁ Τακχος, ὁ ὅποιος ταυτιζόταν ἀπό τούς Ἀθηναίους μέ τό θεό Διόνυσο, λατρεύοταν κατά τήν τέλεση τῶν Ἐλευσινών μυστηρίων, ἐνώ τό ἀγαλμά του μεταφερόταν ἀπό τόν Κεραμεικό στήν Ἐλευσίνα. Βακχᾶν Ἡταν οι Μαινάδες, οι ὅποιες ἀκολουθοῦσαν τό θεό Διόνυσο. ἐπὶ σπορᾷ δράκοντος Ἐνν. τόπο ὅπου σπάρθηκαν ἀπό τόν Κάδμο τά δόντια τοῦ δράκοντα, τοῦ φύλακα τῆς Ἀρείας Κρήνης. διλόφου πέτρας Δίκορφο ὅρος λέγει τόν Παρνασσό, γιατί ἔκτος ἀπό τίς ἄλλες ἔχει δύο ὑψηλότατες κορφές: τή Λυκώρεια καί τήν Υάμπεια. Κωρύκιαι νύμφαι Ἡταν οι νύμφες τοῦ Κωρύκιου ἄντρου, στούς νότιους πρόποδες τοῦ Παρνασσοῦ· τό Κωρύκιο ἦταν ίε-

ρό καί ἀπό ὅλα τά μέρη του στάλαξε καθαρό καί διαυγέστατο νερό. Βακχίδες Ἦταν οἱ νύμφες τῆς Φωκίδας, τῆς Βοιωτίας καί τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὄποιες κάθε δεύτερο ἔτος, κατά τίς χειμερινές τροπές τοῦ ἥλιου, τελούσσαν κατά τή νύχτα θρησκευτικές τελετές πρός τιμήν τοῦ Διονύσου καί τοῦ Ἀπόλλωνα· ἐπικρατοῦσε μάλιστα ἡ πίστη πώς καί στὶς τελετές αὐτές ἦταν παρών ὁ Βάκχος. Κασταλίας Εἶναι ἡ περίφημη πηγὴ στούς Δελφούς στούς πρόποδες τοῦ Παρνασσοῦ, ἵερή τοῦ Ἀπόλλωνα καί τῶν Μουσῶν. Νυσσίων ὄρέων Πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας, ἀλλά καί ἔκτος τῆς Ἑλλάδας ὡς τίς Ἰνδίες, ἔφεραν τό ὄνομα Νῦσσα· σέ ὅλες αὐτές λατρεύοταν ὁ Διόνυσος. Ἐδῶ πρόκειται γιά τή Νύσσα τήν Εύβοϊκή, ἡ ὄποια ἦταν πολυστάφυλη. κισσήρεις Ὁ κισσός ἦταν ἱερό φυτό τοῦ Διονύσου. ματρὶ Ἐννοεῖ τή Σεμέλη, τήν ὄποια θεωροῦσαν κεραυνία (= κεραυνόπληκτη), μολονότι, κατά μιά ἐκδοχή τοῦ μύθου, δέν πλήγηκε αὐτή, ἀλλά ἀπέβαλε πρόωρα τό Διόνυσο, ἐπειδή φοβήθηκε τίς ἀστραπές καί τούς κεραυνούς πού ρίγτηκαν γύρω της.

ΕΞΟΔΟΣ (1155-1352)

α') 1155-1182

Λεξιλογικές. δόμων ἀνήκει καί στό Κάδμου· οἱ Θηβαῖοι ἦταν πάροικοι, γιατί κατοικοῦσαν κοντά στήν ἀκρόπολη τῆς Καδμείας, τήν ὄποια ἔκτισε ὁ Κάδμος καί ὀχύρωσε ὁ Ἀμφίωνας. στάντα = ἐφόσον ὑπῆρχε. αἰνέω-ω = ἐπιανῶ, μακαρίζω. μέμφομαι = κατακρίνω, φέγω· ἡ σύνταξη: οὐκ ἔστ' ἀνθρώπου βίος τοιοῦτος, ὅποιον στάντα οὗτ' αἰνέσαιμ' ἂν οὔτε μεμφάιμην ποτέ. βίον τέθηκε κατ' αἰτιατική, καθ' ἔλξη πρός τό ὅποιον. τύχη ὀρθοῖ-καταρρέπει, εύτυχοῦντα-δυστυχοῦντα σχῆμα χιαστό. ὀρθόω-ω = ἀνορθώνω. καταρρέπω = καταγκρεμίζω. τῶν καθεστώτων = τοῦ πεπρωμένου καί τῆς ἐκβάσεως του. γάρ ἐνῶ μιλησε προηγουμένως γενικά, τώρα εἰδικεύει μέ τό παράδειγμα τοῦ Κρέοντα· γι' αὐτό τό γάρ πρέπει νά ἔρμηνετε: παραδείγματος χάρη. ὡς ἐμοὶ (ἐνν. ἐδόκει) = κατά τή γνώμη μου. παντελῆ = γενικά δῆλη. εὐθύνω = διοικῶ, κυβερνῶ. θάλλω = ἀκμάζω, είμαι εὐτυχής, τέκνων ἐνν. τόν Αἴμονα, γιατί ὁ Μεγαρέας εἶχε θυσιαστεῖ πρό πολλοῦ. "Ως ἐδῶ ὁ ἄγγελος ἐκθέτει τή δημόσια καί ιδιωτική εύτυχία τοῦ Κρέοντα. ἀφεῖται = ἔχουν ἔξαφανιστεῖ (ή βραχυλογία καί ὁ παρακείμενος δηλώνουν τό ἀπότομο καί τετελεσμένο τῆς καταστροφῆς). ὅταν προδῶσι = ὅταν ἀφήσουν νά χαθοῦν. τίθημι = θεωρῶ, νομίζω. ἔμψυχον νεκρὸν (σχῆμα δέξιμωρο) = ζωντανό νεκρό. πλούτει καὶ ξῆ = τέθηκαν προστακτικές μέ τήν ἔννοια ἐναντιώσεως = ἔστω καὶ ἀν.. τύραννον σχῆμα = βασιλικό ἀξίωμα. τὸ χαίρειν = ἡ χαρά, ἡ ἡδονή. τάλλα δηλ. τόν πλούτο, τήν τυραννική ἐξουσία κτλ. σκιάς καπνοῦ γεν. κατηγορηματική (τοῦ τιμήματος)

= ἀντί ένός τίποτε. πρὸς τὴν ἡδονὴν = σέ σύγκριση μέ τή χαρά. Βλέπουμε
 ὅτι ὁ ἄγγελος, ὅπως καὶ ὁ φύλακας (ἀπό τό στ. 223 καὶ 338 καὶ ἔτης), μιλᾶ
 μέ γνωμολογίες καὶ φιλοσοφικές θεωρίες, σάν δπαδός τῶν ἡδονικῶν φιλο-
 σόφων, χωρίς νά εἰσέρχεται στό κύριο θέμα, γιά τό ὅποιο ἥλθε, ἀλλά ἀπλώς
 κάνοντας νῦξη καὶ σ' αὐτό. ἄγχθος = λύπη, συμφορά· ἡ σειρά τῶν λέξεων: τί
 δ' αὖ ἐστι τοῦτο τό ἄγχθος βασιλέων (γιά τήν βασιλική οἰκογένεια), δῆκεις
 φέρων; τεθνᾶσι μονολεκτικά καὶ ἀπότομα ἀναφέρει τό γεγονός ἀντίθετα
 μέ τήν προηγούμενη ἀπεραντολογία του, ὅπως καὶ ὁ φύλακας, στό στ. 402.
 καὶ τίς φονεύει; ὁ χορός κάνει τήν ἑρώτηση αὐτή, γιατί ἀπό τή λέξη θανεῖν
 συγχατίζει τήν ἀντίληψη ὅτι πρόκειται γιά φόνο. ὁ κείμενος ὁ φονεμένος.
 αἰμάσσομαι = χύνω τό αἷμα μου, φονεύομαι. αὐτός πρὸς αὐτοῦ = ὁ ἕδιος
 μέ τό δικό του χέρι. φόνου γεν. αἵτίας (ἐνν. τῆς Ἀντιγόνης). τοῦπος = τό
 μάντευμα. ὡς ἄρ' ὅρθὸν ἤνυσσας = πόσο λοιπόν ἀληθινό ἔξεφρασες τό μά-
 ντευμά σου. ἔχόντων τῶνδε = ὅτι αὐτά ἔχουν ἔτσι (ὅπως τά ἔξεθεσα). πάρα
 = πάρεστι = εἶναι δυνατό. βουλεύειν = νά γίνει σκέψη καὶ γιά τό ἀλλο κα-
 θήκον σου (νά σπεύσεις νά τό ἀναγγείλεις καὶ στήν Εύρυδίκη). δάμαρ-τος
 (ἀπό τό δαμάω = δαμάζω) = ἡ σύζυγος. ὅμοι = πλησίον, κοντά. ἦτοι
 κλύουσα παιδὸς = ἡ γιατί ἀκουσε τήν εἰδηση γιά τό τέχνο της. τύχη = τυ-
 χαίως.

Πραγματικές. Κάδμου πάροικοι... 'Ο ἄγγελος στήν ἀρχή ἀπευθύνει μέ
 κάποια μεγαλοπρέπεια ἐπίσημο κάπως χαιρετισμό πρός τό χορό, θέλοντας
 νά δείξει τή μεγάλη σοβαρότητα τῆς εἰδήσεως πού πρόκειται νά ἀνακοινώ-
 σει. 'Αμφίονος Αὔτός ἦταν γιός του Δία καὶ τῆς Ἀντιόπης, πού ἦταν σύζυ-
 γος του Λύκου, βασιλιά τῶν Θηβῶν, τού πρώτου πραγματικοῦ οἰκιστῆ τῶν
 Θηβῶν. τύχη γάρ ὅρθεῖ. 'Ο ἄγγελος, ὅπως βλέπουμε, μιλάει σάν πιστός
 δπαδός τῆς ἰδέας γιά τό ἀστατο τῆς τύχης στά ἀνθρώπινα καὶ γιά τά ἡδονι-
 κά δόγματα τῆς Κυρηναϊκής σχολῆς. Εύρυδίκην Αὔτη ἔρχεται ἀπό τή με-
 σιανή πύλη του ἀνακτόρου καὶ ἀκολουθεῖται ἀπό δύο θεραπαινίδες· στό ἄ-
 κουσμα του Αἴμων ὅλωλεν λιποθύμησε, καὶ μόλις συνῆλθε, βγῆκε στή σκη-
 νή (στ. 1180).

β') 1183-1243

Λεξιλογικές. ἐπαισθάνομαί τινος = ἀκούων κάτι. ὅπως ἴκοιμην προσή-
 γορος εύγμάτων = γιά νά προσέλθω καὶ νά ἀπευθύνω εύχες. εύγμάτων
 καὶ Παλλάδος γεν. ἀντικειμ. ἀπό τό προσήγορος. ἀνασπαστοῦ (προιληπτ.
 κατηγ.) = ὥστε ἀνασπαστὸν γενέσθαι = ὥστε νά ἀνοιχτεῖ. χαλῶ = χαλα-
 ρώνω, λύνω. ὑπτιος = αὐτός πού κλίνει πρός τά πίσω· ἀντίθετο τό πρηγής.
 πρὸς δμωαῖσι = στά χέρια (στίς ἀγκάλες) τῶν θεραπαινίδων της. ἀποπλήσ-

σομαι = λιποθυμῶ. ὅστις ἦν... πλάγια ἔρωτ. πρότ. οὐκ ἀπειρος· σχῆμα λι-
 τότητας. παρῶν = ὄντας αὐτόπτης μάρτυρας. ἔρω κουδὲν παρήσω ή ἔν-
 νοια ἐκφράστηκε θετικά καὶ ἀρνητικά. μαλθάσσω = παρηγορῶ. ποδαγὸς
 = ὀδηγός. πόσις = ὁ σύζυγος. νηλεές (νη-ἔλεος) = χωρίς νά τύχει οὔκτου
 (γιατί κανείς δέν τολμούσε νά τό θάψει). αἰτῶ = παρακαλῶ. ἐνοδία θεός =
 ή Ἐκάτη. εύμενεῖς (ἐπιφρημ. κατηγορ.) = εύμενῶς. ὀργάς κατασχεθεῖν =
 νά παύσουν τήν ὄργη τους (τήν όποια εἶχαν, γιατί ἔμενε ἀταφο ἀκόμη τό
 πτώμα του Πολυνείκη). νεοσπάς θαλλός = μόλις κομμένος κλάδος ἐλιᾶς. ὁ
 δῆ = ὁ, τι βέβαιο ἀπό τό πτώμα (του Πολυνείκη). συγκαταίθω = καίω ὅλα
 μαζί τά κομμάτια. ὀρθόχρων = φηλό. οίκειας χθονὸς (γεν. τῆς οὐλῆς) =
 ἀπό τήν πατρική, γενέθλια γη. νυμφεῖον (κατ' εὐφημισμό) = νεκρικός θά-
 λαμος. εἰσβαίνω = πηγαίνω γιά νά μπώ. ὀρθίων κωκυμάτων = δέξιφω-
 νων θρήνων. ἀμφὶ ἀκτέριστον παστάδα = στό στερημένο ἀπό τίς καθιερω-
 μένες νεκρικές τιμές νυφικό θάλαμο. τῷ δὲ = στά αύτιά ὅμως τούτου. περι-
 βαίνει ἄσημα βοῆς = φτάνει δυσδιάκριτη φωνή. μᾶλλον ἀσσον = ἀκόμη
 πλησιέστερα· τό μᾶλλον πλεονάζει. ἵησι = ἐξβάλλει. δυσθρήνητον ἔπος =
 πολύ θρηνώδη φωνή. σαίνω = χτυπῶ μαλακά. ἵτ' ἀσσον ὥκεις πλεονα-
 σμός, γιά νά δείξει τή μεγάλη σπουδή. ἀρμὸν χώματος = ἄνοιγμα τάφου.
 λιθοσπαδῆ = πού γίνηκε μέ ἀπόσπαση λίθου. στόμιον = εἰσοδος (έμπατή).
 τή πλοκή τών λέξεων: ἀθρήσατε (ἀθρέω-ῶ), δύντες ἀρμὸν λιθοσπαδῆ χώ-
 ματος, πρὸς αὐτό στόμιον = παρατηρήστε, ἀφοῦ χωθεῖτε στό ἄνοιγμα τοῦ
 τάφου, πού σχηματίστηκε ἀπό ἀπόσπαση λίθου, (καί προχωρήστε) ἀκριβώς
 ὡς αὐτό τό στόμιο. εἰ τὸ Αἴμονος... βραχυλογία, ἀντί: εἰ αὐτός ἔστιν ὁ
 φθόγγος (ή φωνή) τοῦ Αἴμονος, δὲν ἀκούω. κλέπτομαι = ἀπατῶμαι. ἀθυ-
 μος = ἡταν χωρίς καρδιά, εἶχε χάσει τό θήικό του. ἐν λοισθίῳ τυμβεύματι
 = στό ἐσωτατο μέρος του θολωτού τάφου. βρόχος μιτώδης = θηλειά ἀπό
 μίτους (κλωστές, λουριά). σινδῶν = λινό ὕφασμα. καθημμένη (καθάπτο-
 μαι) = κρεμασμένη. τὸν δὲ (Αἴμονα) προσκείμενον ἀμφὶ μέσῃ περιπετῆ
 = νά ἔχει ἐναγκαλιστεῖ αὐτήν ἀπό τή μέση. εύνης = τῆς μνηστῆς. ἀποι-
 μῶνα = θρηνῶ μεγαλοφώνως. φθορὰν = ἀπώλεια. τῆς κάτω = ή όποια
 τώρα πιά ἤταν κάτω στόν "Αδη. στυγνὸν = ἀπαίσια. δύστηνον λέχος = τό
 δύστυχο, κακότυχο γάμο. ἐν τῷ (τίνι) ἔμυφοράς (γεν. διαιρετ.) διεφθάρης;
 σέ ποιό βαθμό τυφλώσεως ἔχασες τό νοῦ σου; δσσοισι = δφθαλμοῖς. ἴκέσιος
 λίσσομαι = θερμοπαρακαλῶ. παπταίνω = προσβλέπω. διπλοῦς κνώδον-
 τας = τά δύο σιδερένια δόντια πού προέχουν ἀπό τίς δυσ μεριές του ξίφους
 κατά τό τέλος τῆς λαβῆς· ἐδῶ σημαίνει: τό ἀμφίστομο ξίφος. φυγαῖσιν =
 γιά νά φύγει. ἀμπλακίσκω = ἀποτυχαίνω. αὐτῷ χολωθεὶς = δργισμένος
 κατά του ἔκυτου του (γιά τήν ἀνόσια πράξη πού ἐπιχείρησε κατά του πα-
 τέρα του). ὕσπερ εἶχε δηλ. χωρίς ἀλλη προπαρασκευή καὶ παρέλευση χρό-

vou. ἐπενταθείς = ἀφοῦ σήκωσε τό χέρι κατά τοῦ ἔαυτοῦ του. ἥρεισε = ὢ-θησε, ἔμπηξε. μέσσον (κατηγορ. τοῦ) ἔγχος = ὡς τῇ μέση τοῦ ξίφους. ὑγρὸν = χαλαρό, ἄτονο. ἐτ' ἔμφρων = ἔχοντας ἀκόμη τίς αἰσθήσεις του. φυσιῶ = φυσῶ δυνατά, ἀναπνέω δυνατά. δέξειαν = ὁρμητική. φοινίου σταλάγματος = φονικοῦ αἷματος. τὰ νυμφικὰ τέλη λαχῶν = ἀφοῦ τέλεσε τὴ γαμήλια τελετή. δείλαιος = ὁ δυστυχής. τὴν ἀβουλίαν κατά πρόληψη.

Πραγματικές. Παλλάδος θεᾶς 'Ο Σοφοκλῆς, καὶ ἐδῶ ὅπως καὶ σέ ἄλλες περιπτώσεις, ἀναφέρει τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ γιά νά εὐχαριστήσει τούς Ἀθηναίους, μπροστά στούς ὅποιους παίζεται τό δράμα. κλειθρα ἀνασπαστοῦ Κλειθρα εἶναι οἱ δύο μοχλοὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς θύρας, ἵνας ἀπὸ ἀριστερά καὶ ἔνας ἀπὸ δεξιά· γιά νά ἀνοιχτεῖ ἡ θύρα ἐπρεπε νά ἀποσυρθοῦν οἱ μοχλοὶ. οὐκ ἀπειρος Τί ἐννοεῖ μέ αὐτό; ἐνοδία θεὸς 'Η Ἐκάτη γύριζε στὶς ὁδούς, τὶς τριδόους καὶ τούς τάφους, γι' αὐτό τὴν ἀποκαλοῦσαν καὶ Ἔνοδίαν, Τριοδίτιν, Τυμβιδίαν κτλ. οἰκείας χθονὸς Κάθε Ἐλληνας ἀπό τά ἀρχαιότατα χρόνια ποθεῖ νά ταφεῖ στὴ γενέθλια γῆ· μονάχα οἱ ἔχθροι τῆς πατρίδας ρίπτονταν ἀταφοι μαχριά ἀπό τά ὅρια της. Τώρα πού ὁ Πολυυνέκης θάβεται στὴν πατρική γῆ παύει νά εἶναι πιά ἔξοριστος καὶ ἔχθρος της. λιθόστρωτον Μέ πέτρες καὶ δχι μέ τάπτητες κτλ., δπως θά ἦταν στρωμένος ὁ νυφικός θάλαμος. ἐτ' ἀσσον κτλ. 'Ο Κρέων προαισθάνεται μεγάλο κακό καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι χάνει τό θάρρος καὶ τὶς δυνάμεις του, γι' αὐτό ἀναθέτει στούς ἀκολούθους του νά πλησιάσουν στὸν τάφο. ἀρμὸν χώματος κτλ. Αὐτοὶ οἱ τάφοι ἦταν λιθόστρωτοι, ἀλλά εἶχαν καλυψτεῖ μέ χῶμα καὶ ἔμοιαζαν ἀπό ἔξω μέ γῆλοφους. Αὐτῶν τῶν τάφων ἡ θύρα ἀποκλεινόταν μέ λίθους, ἕσως μάλιστα αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι τακτοποιοῦνταν ἔτσι, ὥστε μέ τὴν ἀπόσπαση ἐνός ἀπό αὐτούς σχηματιζόταν ὁ ἀρμός (= ἀνοιγμα, χαραμάδα), γιά τὸν ὅποιο μιλᾶ ὁ τραγικός. Τέτοιοι τάφοι εἶναι οἱ μυκηναϊκοί θολωτοί. σινδόνος Ἐννοεῖ τό λινὸν ὄφασμα (σεντόνι), τό ὅποιο συνέστρεψε καὶ ἔκανε βρόχο. Χρησιμοποιοῦσαν τό ὄφασμα αὐτό ἡ ὡς ζώνη ἡ ὡς κρήδεμνον (= κεφαλόδεσμο) ἡ ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πού κατέβαινε καὶ ἀπό τὶς δύο μεριές ὡς τούς ὄμμους.

γ') 1244-1276

Λεξιλογικές. τί (κατηγορ. τοῦ τοῦτο) = πῶς. φρούδη = ἔφυγε. θαμβέω = μένω ἔκπληκτος, εἴμαι ἔκθαμβος. βόσκομαι ἐλπίσιν = τρέφομαι μέ ἐλπίδες. ('Η Εύρυδίκη ἐπανῆλθε στά ἀνάκτορα ἀπό τή μεσαία (βασιλική) θύρα, χωρίς νά πει κάτι). ἄχη = λύπη, ἐδῶ: συμφορά. ὑπὸ στέγης ἔσω τό ἔσω πλεονάζει. προθήσειν = ἀλλά ὅτι θά προβάλει, θά ἀναθέσει· ἡ σύνταξη: βόσκομαι δ' ἐλπίσιν κλύουσαν (αἰτιολ. μετ.) ἄχη τέκνου ούκ ἀξιώσειν στέ-

νειν ἐς πόλιν ἀλλὰ προθήσειν δμωαῖς (= στίς θεραπαινίδες) στένειν (= θρηνεῖν) οίκειον πένθος ὑπὸ στέγης ἔσω. γνώμης = συνέσεως. γν. ἄπειρος = στερημένη συνέσεως, ἀνόητη. ἀμαρτάνειν = νά κάνει κάτι τό ἄτοπο (ό ἄγγελος βέβαια ἐννοεῖ ὅτι ή Εύρυδίκη δέ θά παρεκτραπεῖ θρηνώντας δημοσίως, ἀλλά οἱ θεατές ἐννοοῦν ὅτι ἐπίκειται ἀπονενοημένο διάβημά της). ἐμοὶ δ' οὖν ἀλλά σ' ἐμένα τουλάχιστο. εἰσόμεθα (ρῆμα οἶδα) ὁριστ. μέλλοντα ἀντί ὑποτακτ. εἰδῶμεν. βαρὺ = ἐπίφοβο, σοβαρό. κατάσχετον = κάποια χρυφή πρόθεση. χρυφῇ = μέ τή σιωπή της. παραστείχω = εἰσέρχομαι. βάρος τῆς σιγῆς (ή γενική ἐννοι ὑποκειμ.) = ή σιγή κλείνει μέσα της κάτι σοβαρό. (Ο ἄγγελος στή συνέχεια μπαίνει στά ἀνάκτορα). ἐφήκει = ἦλθε, εἴναι παρών. ἐπίσημον μνῆμα = φανερό σημείο. εἰ θέμις εἰπεῖν μέ αὐτά μετριάζει τήν κατηγορία κατά τοῦ Κρέοντα: αὐτὸς ἀμαρτών.

στροφή α'. δυσφρόνων φρενῶν (δέξυμωρο) = ἄφρονα νοῦ. στερεὰ (ἀντί στερεῶν στό φρενῶν) = ἴσχυροιγνώμονα (νοῦ). θανατόεντα = θανατηφόρα. ἔμφυλίους = συγγενεῖς. ἄνολβα ἐμῶν βουλευμάτων = ἀτυχή δικά μου βουλεύματα. ἔννυν νέω μόρῳ = μέ θάνατο πρόωρο (ή ἀσυνήθιστο), γιατί αὐτοκτόνησε καί μάλιστα ἔξαιτίας τοῦ πατέρα). ἀπελύθης ἔνν. τοῦ ζῆν = ἔφυγες ἀπό τή ζωή. τὴν δίκην = τό δίκαιο. τότε· ὅταν προκήρυσσα τά σχετικά μέ τήν ταφή. ἄρα καθώς βλέπω ἀπό τά ἐπακόλουθα μέγα βάρος = μεγάλη συμφορά. ἐνέπαισεν ἐμῷ κάρᾳ = κατάφερε κατά τής κεφαλῆς μου· ή κανονική πλοκή τῶν λέξεων: θεὸς δ' ἄρα ἔχων με (κατέχοντάς με ὀλοκληρωτικά στήν ἔξουσία του) ἔπαισε τότε μέγα βάρος ἐν ἐμῷ κάρᾳ, ἐνέσεισε δέ με ἐν ἀγρίαις ὁδοῖς = μέ συγκλόνισε ρίχνοντάς με σέ ἄγριους δρόμους, βάζοντάς μου ἄγρια βουλεύματα. λακεπάτητον (λάξ+πατῶ) προληπτ. κατηγορ. = τήν ὄποισ λάκτισε μέ τά πόδια του, τήν ποδοπάτησε. πόνοι δύσπονοι βροτῶν = βάσανα τῶν ἀνθρώπων πού γεμίζουν πίκρες τή ζωή τους.

Πραγματικές. ούκ ἀξιώσειν ἐς πόλιν στένειν Θεωροῦσαν ἄτοπο τό νά θρηνοῦν οἱ γυναικες δημοσίως· ὑπῆρχε συνήθεια μάλιστα νά μοιρολογοῦν αὐτές μαζί μέ τίς θεραπαινίδες τους μέσα στό σπίτι (πρβ. Ἰλιαδ. X 340, 515). καὶ μήν δδ' ἀναξ ἐφήκει... Εἰσέρχονται ἀπό τήν ἀριστερή πάροδο δικρέων μέ τούς ἀκολούθους του, φέρνοντας νεκρό τόν Αἴμονα, ἀπάνω στόν ὄποιο ἔχει τά χέρια του δικρέων. ἐν δ' ἔσεισεν ἀγρίαις ὁδοῖς Οἱ ἀνθρωποι τῶν ἡρωικῶν χρόνων πολλές φορές τήν αἰτία τῶν ἀνοησιῶν τους τήν ἀπέδιναν στούς θεούς.

δ') 1277-1305

Λεξιλογικές. ἔχων τε καὶ κεκτημένος ἐνν. ἀντικ. κακά. φέρων = κρα-

τώντας: ή κανονική σειρά τῶν λέξεων: ἔοικας ἥκειν ἔχων τε καὶ κεκτη-
μένος κακά, τὰ μέν... (ένν. τὸν Αἴμονα), τὰ δὲ (ένν. τὴν Εύρυδίκην) τάχα
δῆθεσθαι (καθ' ἔλξη πρός τὸ πλησιέστερο ἥκειν, ἀντί τοῦ δόφομενος). ἦ; =
ἄραγε; παμμήτωρ = ἡ καθ' δλα μητέρα (πού γέννησε τὸν Αἴμονα καὶ τὸν
ἀκολούθησε ὡς τὸν τάφο). νεοτόμος = αὐτός πού μόλις ἐπληγε (χτύπησε).

ἀντιστροφή α'. δυσκάθαρτος = δυσεξιλέωτος (πού δέν ἀρκέστηκε στὴ
μεταμέλεια τοῦ Κρέοντα, ἀλλά ἀπαίτησε καὶ δύο θύματα, τὸν Αἴμονα καὶ
τὴν Εύρυδίκην). κακάγγελτα ἄσχη = λύπες μέ τίς ἀπαίσιες εἰδήσεις σου.
προπέμπω = ἔκαπολάω, προξενῶ. θροῶ = λέγω. ἐπεξειργάσω = ἀποτε-
λείωσες (ἔδωκες τὸ τελειωτικό χτύπημα). σφάγιος = πού ἔγινε μέ σφαγή.
ἐπ' ὀλέθρῳ = ἀμέσως μετά τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ μου· ἡ σύνταξη: τίνα νέον
σφάγιον γυναικεῖον μόρον λέγεις ἀμφικείσθαι μοι ἐπ' ὀλέθρῳ (τοῦ υἱοῦ);
οὐκ ἐν μυχοῖς ἔτι = δέν εἶναι πιά στὸ βάθος τοῦ οἴκου (γιατί οἱ θύρες
ἀνοιχτήκαν). ἔναντα = ἀπέναντι. πότμος (πίπτω) = (κακή) τύχη. δένθη-
κτος = καλά ἀκονισμένος, μέ δέξεια αἰχμή, κοφτερός (θήγω = ἀκονίζω).
βωμία = ὄντας στὸ βωμό. λύει = παράλυσε. κελαινὰ (κατηγορ. προληπτι-
κό) = ὡστε γενέσθαι κελαινὰ = ἡ νύχτα τοῦ θανάτου τά κάλυψε. λάχος
(τό) = μοιρά. λοισθιον (ἐπίρρημ. διορ.) = καὶ τέλος. ἐφυμνῶ = καταρίεμαι.

Πραγματικές. τὰ μὲν πρὸ τῶν χειρῶν Οἱ ὑπηρέτες φέρνουν σέ φέρετρο
τὸ πτῶμα τοῦ Αἴμονα, ἐνώ ὁ πατέρας του τὸ ἀγκαλιάζει μέ τό χέρι του.
"Αἰδου λυμήν Τό λιμάνι τοῦ θανάτου· λέγεται ἔτσι, γιατί δέχεται δλους ἀπό
τὴν τρικυμιώδη ζωή σάν γαλήνιο λιμάνι. δρᾶν πάρεστιν. Ἀνοίγεται ἡ με-
σαία πύλη τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐκφέρεται μέ μηχάνημα (τὸ ἐκκύκλημα) τὸ
πτῶμα τῆς Εύρυδίκης. κακάς πράξεις ἐφυμνήσασα Πῶς χαρακτηρίζεται ὁ
ἄγγελος, ἀναφέροντας μπροστά στὸν ἴδιο τὸν Κρέοντα τὰ λόγια τῆς Εύρυδί-
κης γιά τίς κακές πράξεις του;

ε') 1306-1353

Λεξιλογικές. στροφή β'. ἀνέπτων = ἀνέπτην (ἀναπέτομαι) = τρόμαξα,
πετάχτηκα ἀπό τό φόβο μου (ἐπειδή ἄκουσε ἀπό τὸν ἄγγελο τὸ εἰπωμένο
γιά τὴν κατάρα, πού ξεστόμισε ἔναντίον του ἡ Εύρυδίκη: ἐφυμνήσασα τῷ
παιδοκτόνῳ). ἀνταίον (ένν. πληγήν) = ἐμπρός στὸ στῆθος. τί μ' οὐκ ἔ-
παισεν (ἰσοδυναμεῖ μέ ἔντονη προτροπή) = ἐμπρός ἂς μέ χτυπήσει κάποιος.
ἀμφίθηκτος = ἀμφίστομος, δίκοπος. συγκέκραμαι = ἔχω συνδεθεῖ ἀνα-
πόσπαστα. δύα = δύη = δυστυχία (προσωποποίηση). ἐπισκήπτομαι = κα-
τηγοροῦμαι. τῶνδε μόρων κάκείνων μέ τούς πρώτους ἐννοεῖ τό θάνατο τοῦ

Αἴμονα, μέ τούς δεύτερους τοῦ Μεγαρέα· ἡ κανονική σειρά τῶν λέξεων: (ἐνν. ἀπό τά προηγούμενα: δρθώς θρηνεῖς λέγων ταῦτα) ἐπεσκήπτου γε πρὸς τῆς θαυμάσης, ὡς ἔχων αἰτίαν τῶνδε κάκείνων μόρων. ποίω δὲ τρόπῳ κάπελύσατο ἐν φοναῖς; = καὶ μέ ποιό λοιπόν τρόπῳ αὐτοκτόνησε καὶ πέθανε; ὅπως = μόλις. δέσυκωχτον = τό δποιο θρήνησε μέ δξείς φωνές. τάδε οὐ ποθ' ἀρμόσει ἐξ ἐμᾶς αἰτίας ἐπ' ἄλλον βροτῶν = ἡ αἰτία (ἡ εὔθυνη) αὐτῶν ἐδῶ τῶν δεινῶν οὐδέποτε θά μεταβιβαστεῖ ἀπό ἐμένα σέ... καίνω = φονεύω. φάμ' = φαμὶ = φημί. ἔτυμον = πραγματικῶς, ἀληθινά. ἐν κακοῖς = μέσα στά κακά (ἐδῶ θέλει νά πεῖ ὅτι ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Κρέοντα ἀπό τό νά βλέπει τούς νεκρούς είναι κέρδος γι' αὐτόν, ἐφόσον είναι δυνατό νά γίνει λόγος γιά κέρδος). βράχιστα = συντομότατα· ἡ σύνταξη είναι: κράτιστα γάρ τά ἐν ποσὶν κακά (ἐνν. ἔστιν) δητα (ὑποθ.) βράχιστα. Ἡ σύντ. προσωπ. ἀντί ἀπρόσωπης: κράτιστον γάρ ἐστι βράχιστα είναι τά ἐν ποσὶν (πρό τῶν ὀφθαλμῶν) δητα κακά. (Τά κακά ἐδῶ γίνονται συντομότατα, ἀν ἀποχωρήσει ὁ Κρέων τό γρηγορότερο ἀπό τή θέα τῶν πτωμάτων πρόκειται δηλ. γιά ἐμμεση ὑπόδειξη τοῦ χοροῦ πρός τόν Κρέοντα νά ἀποχωρήσει).

ἀντιστροφή β'. τέρμιος ἡμέρα = ἡ τελευταία ἡμέρα (τοῦ θανάτου). ὑπατος = ἔσχατος· ἡ σύνταξη: φανήτω ὁ ὑπατος ἐμῶν μόρων (μοιρῶν) ἄγων μοι κάλλιστα τερμίαν ἡμέραν. τῶν προκειμένων τι = ἀπό αὐτά κάτι, ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ παρούσα περίσταση (ἐννοεῖ τήν ταφή τῶν νεκρῶν). τῶνδε δηλ. τοῦ θανάτου σου. δητοισι δηλ. τοῖς θεοῖς. ταῦτα δηλ. τό θάνατο. συγκατεύχομαι = εὔχομαι ὅλα μαζί, συγκεφαλαιώνω καὶ εὔχομαι. μάταιον = τόν ἀνύπαρκτο, τόν ἄχρηστο. ίδω = νά προβλέψω. πᾶ κλιθῶ = ποῦ νά στηριχτῶ (ἀφού πιά τούς ἔχασα δλους). λέχριος = πλάγιος, πεσμένος. τὰν χεροῖν ἐνν. τή γυναίκα του καὶ τόν Αἴμονα. τά δὲ = καὶ ἔξαλλου. ἐπὶ κρατὶ = στό κεφάλι μου. πότμος = μοίρα. δυσκόμιστος = ἀνυπόφορος, ἀφόρητος. εἰσάλλομαι = εἰσορμῶ, ἐφορμῶ. Ἀφοῦ ὁ Κρέων εἶπε τά τελευταία του λόγια, ἀπῆλθε μέ τούς ὑπηρέτες του πού τόν ὀδηγοῦσαν, ἐνώ ἀκολούθως ὁ χορός, κατά τό χρόνο πού ἀπέρχεται, λέγει τούς τελευταίους ἔξι στίχους, στούς ὁποίους κλείνεται ἡ ήθική ἀρχή τοῦ δράματος. τό φρονεῖν = ἡ φρόνηση. πολλῶ πρῶτον = πρώτιστο, κυριότατο. τά γ' εἰς θεοὺς = τουλάχιστο δσο ἀφορά στούς θεούς (καὶ τούς νόμους πού ὅριζονται ἀπό αὐτούς). ἀσεπτῶ = ἀσεβῶ. μεγάλοι λόγοι = κομπασμοί, καυχησιολογίες. μεγάλας πληγάς ἀποτείσαντες = ἀφού πληρώσουν μεγάλες ποινές, δηλ. ἀφοῦ τιμωρθοῦν μέ μεγάλα δυστυχήματα. μεγάλοι λόγοι μεγάλας πληγάς παρήγηση. ὑπέραυχος = περήφανος. γήρα (μεταφορικά) = μέ τό χρόνο,

ἀργά (μετά τήν τιμωρία). ἐδίδαξαν (γνωμικός ἀόριστος) = συνήθως διδάσκουν τούς ἄλλους.

Πραγματικές. μέλλοντα ταῦτα... Ὁ χορός ἀπό τήν μιά μέ εὔσχημο τρόπο καταχρίνει ώς ἀνόητη τήν ἐπίκληση τοῦ θανάτου ἀπό τόν Κρέοντα, γι' αὐτό καί δικαιολογεῖται ὁ Κρέων στό στ. 1336, ἀπό τήν ἄλλη ἐπιζητεῖ νά ἐπισπεύσουν τήν ταφή τῶν νεκρῶν πρός ἀνακούφιση τοῦ Κρέοντα. τὸ φρονεῖν πρῶτον κτλ. Οἱ ἀρχαῖοι δῆλ. θεωροῦσαν τήν φρόνηση ώς μέρος τής εὐδαιμονίας, καί μάλιστα τό πρῶτο, δηλαδή τό ἄριστο, ὅπως ἀντίθετα, στό στ. 1051 εἰδαμε ὅτι τό μή φρονεῖν πλείστη βλάβη ἔστι.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ
ΤΑ ΛΥΡΙΚΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ
ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Ι. ΓΡΥΠΑΡΗ

1. ΠΑΡΟΔΟΣ (100-161)

ΧΟΡΟΣ

Αχτίνα τοῦ ἥλιου, τ' ὀδυρφότερο
τὸ φῶς πού φώτισε ποτέ ὡς τά τώρα
τῇ Θήβᾳ τὴν ἐφτάπυλη,
φάνηκες τέλος, τῆς χρυσῆς
ῶ βλέφαρον ἡμέρας,
πάνω ἀπ' τῆς Δίρκης τά νερά
καὶ τὸν πολεμιστὴ μέ τίς ὀλόλευκες
ἀσπίδες του, ποὺ ὅθε ἀπό τ' Ἀργος πάνοπλος
τὸν ἔκαμες τὸ φευγατιό νά πάρει
κινώντας τὸν σέ δρομοκόπισμα*
μέ πιο γοργό ἀπό τότε χαλινάρι.

Πού τὸν εἶχε ὁ Πολυνεύκης ὁδηγήσει
στή δική μου ἐδῶ τή χώρα ἐρεθισμένος
μέ διχόγνωμες ἀμάχες·*
καὶ μ' ὅξιές στριγγιές* ἔκεινος
πάνω χίμησε ἀπ' τή χώρα, σάν ἀιτός
σκεπασμένος μέ φτερούγα ἀσπροχιονάτη
μ' ἄρματα πολλά καὶ φοῦντες
ἄλογίσιες στό κεφάλι.

Κι ἀφοῦ ἀπ' τοὺς πύργους πάνω ζυάστηκε*
μ' ἀνοιχτά γύρω ἀπό τό ἐφτάπυλο τό κάστρο
τά αἰμόδιψα τ' ἀρπάγια* του,
ἔφυγε πρὶν χορτάσουν
τό αἷμα μας τά σαγόνια του

δρομοκόπισμα: βιαστική τρεχάλα
διχόγνωμες ἀμάχες: ἀσυμβίβαστο μίσος
ὅξιές στριγγές: δυνατά σχουξίματα, κραυγές
ζυάζομαι: ζυγιάζομαι, ισορροπώ στά φτερά μου
αἵμόδιψα ἀρπάγια: γαμφά νύχια διψασμένα γιά αἷμα

καί πρίν νά πιάσει ὁ Ἡφαιστος ὁ πεύκινος
τῶν πύργων τά στεφάνια· τέτοιος σάλαχος
τοῦ Ἀρη τὸν χτύπησε στὶς πλάτες
ἀπ' τὸν ἀντίπαλό του Δράκοντα
πού δύσκολα νά νικηθεῖ στὶς μάχες.

Γιατί ὁ Δίας παραεχτρεύεται τῆς γλώσσας
τῆς μεγάλης κομποφάνειες*, κι ὡς τούς εἶδε
νά χιμοῦν μέ πλήθιο ρέμα
ξεπαρμένοι* ἀπ' τῶν χρυσῶν τους
τῶν ἀρμάτων τὴν κλαγγή*,
μέ ριχτή φωτιά γκρεμνίζει ἐκεῖνον
πού ἀπό πάνω πιά ἀπ' τῶν κάστρων τὴν χορφή
έτοιμάζοταν τῇ νίκῃ ν' ἀλαλάξει.

Καί τὸν ἀντιδούπησε* ή γῆ, ὅταν χάμω βροντήχτηκε
μέ τῇ δάδα στὸ χέρι του, αὐτός
πού μ' ὄρμή τότε ξώφρενη*
φαρομανώντας* φυσοῦσε
μ' ἄγριων ἀνέμων ριπές·
μά αὐτά τοῦ ἥρθαν ἀλλιώς,
κι ἄλλη στούς ἄλλους φύλαγε μοίρα ξεκάνοντάς τους
ό μέγας Ἀρης, δεξιός παραστάτης μας.

Γιατί ἑφτά στὶς ἑφτά πύλες λοχαγοί τους
ἴσοι μέ ίσους σέ δικούς μας ἀντικρύ παραταγμένοι
φόρον ἀφησαν στὸ Δία τὸν τροπαιοῦνχο
τίς δλόγχαλκες ἀρματωσίες τους,
ἔξω ἀπό τους ἄθλιους δυό, πού ἀπό τὸν ίδιο
τὸν πατέρα γεννημένοι καί τῇ μάνα,
διπλό στήσανε κοντάρι κι ὁ ἔνας τοῦ ἄλλου νικητής
κοινό θάνατο ἔχουν πάρει.

κομποφάνεια: κομπορημοσύνη, μεγάλα λόγια γεμάτα δισέβεια
ξεπαρμένος: συνεπαρμένος, ξεσηκωμένος, ἐνθουσιασμένος
κλαγγή: ὁ θόρυβος τῆς μάχης
ἀντιδούπω: χτυπάω κάτω μέ μεγάλο χρότο
ξώφρενος: τρελός, ἀλόγιστος
φαρομανῶ: ἀφρίζω σάν τό φαρί, τό ἄλογο

Μ' ἀφοῦ μᾶς ἤρθεν ἡ Νίκη, — μεγάλο της τ' ὄνομα —
φέρνοντας χάρη ἀντίχειρη
στήν πολυάρματη Θήβα της,
τούς πολέμους πιά τώρα
πού περάσαν ἔχασετε,
καὶ στῶν θεῶν ὅλων τούς ναούς
χορούς νά στήσομε ἀς πᾶμε δόλονύχτιους, κι ὁμπρός ἀς σέρνει
τό χορό δ Βάκχος, τῆς Θήβας τραντάχτορας.

Αλλά νά τοῦ Μενοικέα ό γιός ό Κρέοντας,
ό νέος βασιλιάς τῆς χώρας, μ' αὐτές τώρα
πού μᾶς ἤρθιν συντυχίες* ἀπ' τούς θεούς,
κατά δῶ προβαίνει. Τάχα
ποιά βουλή μέσα στό νοῦ του ν' ἀναδεύει*,
γιά νά στείλει καὶ τήν ἔκτακτη αὐτή σύναξη
τῶν γερόντων συγκαλέσει
μέ μιά γιά ὅλους προσταγή;

συντυχία: σύμπτωση, περίσταση
ἀναδεύω: ἀνακατεύω, κουνῶ

2. ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (332-375)

ΧΟΡΟΣ

Πολλά ναι τά θάματα,
πισθάμ' ἀπ' τόν ἄνθρωπο, τίποτα.
πέρ' ἀπ' τήν ἀφρομάνιστη^{*}
τραβάει καί πάει τή θάλασσα
μέ τοῦ νοτιᾶ τίς φουρτούνες,
περνώντας κάτω ἀπ' τά κύματα
π' ὀλόγυρά του βρυχιούνται·
καί τήν τρανύτερη μέσ στούς θεούς
τήν ἄφθαρτη ἀδάματη Γῆ,
καταπονάει^{*} μέ τ' ἀλέτρια, πού χρόνο μέ χρόνο
πάνε κι ἔρχονται ἀλογόσυρτ' ἀπάνω της
δργώνοντάς την.

Καί τῶν ἀλαφρόμυαλων
τῶν πουλιῶν τή γενιά παγίδεύοντας
πιάνει καί τά ἔθνη τῶν ὅγριων
τῶν θηρίων καί τά θαλάσσια
τά θρέμματα τοῦ πελάου
μέσ στά διχτυόκλωστα βρόχια^{*} του
ὅ ἄνθρωπος ὁ πολυτεχνίτης,
καί τ' ἀγρίμι πού ζεῖ στῶν βουνῶν τίς ἐρμιές
μέ τίς μηχανές του νικᾶ
καί στό δασύτριχο γύρω τ' ἀλόγου τόν τράχηλο
περνάει τό ζυγό, καθώς καί τοῦ ἀδάμαστου^{*}
βουνίσιου ταύρου.

ἀφρομάνιστος: μανιασμένος, ἀφρισμένος
καταπονῶ: καταβάλλω, κατανικῶ, γονατίζω κάποιον
διχτυόκλωστα βρόχια: παγίδες γιά πουλιά φτιαγμένες μέ δίχτυ
ἀδάμαστος (ταύρος): ἀτίθασος, πού δέν ἔχει εύνουχιστεῖ

*Kai γλώσσα καὶ νόηση ἀνεμόφτερη
καὶ τὴν καλῇ μές σέ πόλεις κυβέρνια τον
ἔμαθε νά ’χει· καὶ πῶς
ἀπ’ τὰ ὑπαίθρια τὰ βέλη τῆς νύχτιας παγωνιᾶς
καὶ τοῦ κακοῦ τ’ ἀνεμόβροχου
νά φυλάγεται — ὁ παντοσόφιστος·
ἀνεφοδίαστον, τίποτα
δέν τὸν βρίσκει ἀπ’ ὅ, τι ’ναι νά ’ρθει·
μόνο ἀπ’ τό Θάνατο
γλιτωμό δέ θά βρεῖ πουθενά·
ὅμως γι’ ἀρρώστιες, πού τρόπο δέν εἶχανε,
βρῆκε ὁ ἔνας μέ τὸν ἄλλο γιατρειά.*

*Ki ἐνῷ ἔχει σοφία νά μηχανεύεται
τέχνες π’ οὔτε μποροῦσε νά ἐλπίσει κανείς
πότε γυρνάει στό κακό
καὶ στό καλό πότε πάλι· μά ὅποιος τούς νόμους τιμᾶ
τῆς χώρας του καὶ τὴν ὄρχοδετη^{*}
τῶν θεῶν δίκη, δοξάζει τὴν πόλη του,
κι είναι χαμός της ἐκείνος, πού
ξεδρομίζει ἀπ’ τὴν ἴσια τή στράτα
χάρη στό θράσος του.
Ο Θεός μήν τό δώσει ποτέ
κάτω ἀπ’ τὴν ἴδια τή στέγη νά κάθεται
ἢ νά μου είναι ἔνας τέτοιος ὁμόγνωμος.*

όρχοδετος: δεμένος μέ σρχο

3. ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (582-625)

ΧΟΡΟΣ

Καλότυχοι πού δέ γευτοῦν
στή ζωή τους κανένα κακό·
γιατί γιά κείνους πού δργή θεῖκιά
τά σπίτια των σείσει*, δέ λείπει καμιά συφορά
πού νά μήν πέφτει σέ πλήθος γενεές τους.
Όμοια, καθώς ὅταν κύμα
κυλάει φουσκωμένο
ἀπ' τίς ἄγριες τῆς Θράκης πνοές
πάνω στή σκοτεινή τήν ἀβύσσο,
ἀπ' τό βυθό ἀναταράξει
τή μαύρη ἀνεμοτράνταχτη ἀμμουδιά
κι ἀντιβογγώντας στενάζουν
κυματόδαρτοι οἱ κάβοι*.

Ἄπο παλιούς βλέπω καιρούς
τά πάθη τῶν Λαζαριδῶν
νά πέφτουν ἀπόνω στά πάθη ἔκεινῶν
πού σβήσανε κι οὔτε καμιά
δέ γλυτώνει γενιά τήν ἄλλη γενιά τους:
μά ἔνας θεός τίς γκρεμίζει
καί λυτρώμό δέν ἔχουν·
γιατί τώρα τό φῶς, στή στερνή^{τήν}
πάνω ωἶζα πού ἀπλώνονταν
μές στά σπίτια τοῦ Οἰδίποδα,
τό θερίζει τῶν ὑποχθονίων* θεῶν
τό δρεπάνι τό αίματόβρεχτο,
ἄχριτη γλώσσα καί νοῦ θεοβλάβη*.

σείω: κουνῶ μέ σεισμό, ταραχούνω
κάβοι: ἀκρωτήρι (καί παλαμάρι)
ὑποχθόνιος (θεός): θεός τοῦ "Αδη, τοῦ κάτω κόσμου
θεοβλάβη: θεόσταλτη συμφορά

Τή δική σου τή δύναμη, ὡ Δία,
ποιά ἀνθρώπινη ἔπαρση*
νά σταματήσει θά μπόρεις; πού αυτήν
μήτε ό υπνος ποτέ ό πανδαιμάτορας* πιάνει,
μήτε οι μῆνες τῶν θεῶν οι ἀκούραστοι,
μ' ἀπ' τά χρόνια ἀκατάλυτος*
βασιλεύεις δυνάστης
μές στοῦ Ὀλύμπου τό ξέλαμπρο φέγγος*.
ἐνώ καί τώρα καί πρίν καί στό μέλλον
θά κρατᾶ αὐτός ό νόμος: πώς τίποτα
στή ζωή τῶν ἀνθρώπων δέν ἔρχεται
μέ χωρίς καί καμιά δυστυχία.

Γιατί ή ἄστατη βέβαια ή ἐλπίδα
γιά πολλούς βγαίνει σέ δφελος,
μά ἄλλων τούς κούφιους τούς πόθους γελᾶ
κι ή ἀπάτη γλιστρᾶ μές στόν ἀνθρωπο, δίχως
νά γνωρίζει αὐτός τίποτα, ὥσπου
στήν πυρωμένη τή φωτιά
τό ποδάρι του κάψει.
γιατί ἀλήθεια σοφός ό περίφημος λόγος
πού βγήκε ἀπό κάποιον: πώς φαίνεται
καλό τό κακό σέ κείνον πού ό Θεός
όδηγάει τό νοῦ του στό χαμό,
κι ό χαμός δέ θ' ἀργήσει νά φτάσει.

ἔπαρση: ἀλαζονεία, περηφάνια
πανδαιμάτορας: αὐτός πού ὅλα τά δαμάζει, τά ἡσυχάζει, τά γαληνεύει
ἀκατάλυτος: ἀκατάβλητος, ἀφθαρτος
ξέλαμπρο φέγγος: ἀστραφτερό φῶς

4. ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (781-800)

ΧΟΡΟΣ

”Ερωτ’ ἀνίκητε στόν πόλεμο
πού κάνεις χτῆμα σου ὅπου πέσεις,
πού στ’ ἀπαλά τά μάγουλα
τῆς κορασίδας νυχτερεύεις
καί γυρνᾶς πάνω ἀπό τά πέλαγα
καί στούς πιο ἀπόμερους τούς τόπους,
δέ σου ἔσφεύγει ἐσένα οὕτε θεός
οὕτε κανείς ἀπ’ τούς λιγόζωους ἀνθρώπους
κι ὅποιον θά πιάσεις γίνεται τρελός.

’Εσύ καί τῶν δικαίων τούς λογισμούς
στήν ἀδικία ξεσέρνεις* γιά ὅλεθρό τους,
ἔσύ ἔχεις καί τὴν ἔχθρ’ ἀνάφει αὐτῇ
ἀνάμεσα παιδί καί τό γονιό του·
μά ὄλόφαντος μέσ’ ἀπ’ τά βλέφαρα
τῆς νύφης τῆς λαχταριστῆς νικάει ὁ Πόθος,
πάρεδρος* τῶν μεγάλων τῶν θεσμῶν
πού αἰώνια κυβερνοῦν τὸν κόσμο.
γιατ’ ἀνίκητη ἡ Κύπριδα παῖζει μέ μᾶς.

ΧΟΡΟΣ

Τώρα πιά κι ἐγώ ἔξω ἀπό τους νόμους
βγαίνω βλέποντας αὐτά, καί δέ μπορῶ
τῶν δακρύων μου τίς πηγές νά σταματήσω,
ὅταν βλέπω νά τραβᾶ στόν παντοδέχτη
θάλαμον αὐτή τὴν Ἀντιγόνη.

ξεσέρνω: σέρνω, ὀδηγῶ μέ τή βία
πάρεδρος: παρακαθήμενος, σύντροφος

5. ΚΟΜΜΟΣ (801-882)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μέ βλέπετε, πολίτες τῆς πατρικῆς μας γῆς,
πού τό στερνό μου δρόμο
βαδίζω καί στερνά
τοῦ ἥλιου τό φέγγος βλέπω
κι ὅχι ποτέ ξανά·
μά ό πανδέχτης ό "Αδης
μέ στέλνει ζωντανή
στοῦ Χάρου τ' ἀκρογιάλι
κι ἀπόξενη* ἀπ' τού γάμου τίς τίμιες τίς χαρές
ξένω ἀπ' τή νυφικιά μου τήν κάμαρα ποτέ¹
νυφιάτικα τραγούδια δέ με ὅμνησαν, μά ἐγώ
τό Χάρο θενά παντρευτῶ.

ΧΟΡΟΣ

Μά έσύ ὅμως ξακουστή καί παινεμένη
σ' αὐτή πᾶς τῶν πεθαμένων τήν χρυψώνα
οὔτ' ἀπό κακό μαράζι* χτυπημένη,
οὔτε πού νά πηρες ἀπό μασχαίρι,
μ' ἀπό μόνη σου τό θέλησες καί μόνη
ἀπό τούς θνητούς στόν "Αδη
ζωντανή θά κατεβεῖς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

"Ακουσα πώς μέ θάνατο χάθηκε θλιβερό
τοῦ Τάνταλου ἀπό τή Φρυγία ή κόρη
πάνω στοῦ Σίπυλου τήν κορυφή,
πού σάν σφιχτοπερίπλεχτος τή δάμασε κισσός
ό βράχος πού τής βλάστησε

ἀπόξενος: ἀποξενωμένος, ἀποδιωγμένος
μαράζι: καημός, πόνος, ἀρρώστια

τριγύρω ἀπ' τό κορμί·
κι ἔτσι παραλλαμένη*, καθώς λέν,
βροχές καί χιόνια δέν τῆς λείπουνε ποτέ
κι αἰώνια κάτω ἀπ' τά φρύδια της κυλᾶ
τό δάκρυ καί τῆς βρέχει τά λαιμά·
παρόμοια ἡ μοῖρα μου μ' αὐτῆς
τέτοιο μοῦ γράφει τέλος.

ΧΟΡΟΣ

Μά θεός ήταν ἐκείνη καί θεῶν γενιά
κι ἐμεῖς εἴμαστε θνητοί καί θνητῶν γέννες·
δῆμως ὄνομα μεγάλο θενά βργάλεις
μέ τό θάνατό σου αὐτό, πώς σου ἔχει λάχει
δημοιος μέ τούς ίσοθέους κλήρος
κι ὅσο ζοῦσες καί κατόπι πεθαμένη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Οιμένα, μέ γελοῦνε· γιά τ' ὄνομα τῶν θεῶν,
γιατί πρί νά πεθάνω καί βλέπω ἀκόμα φῶς
μέ βρίζεις ἔτσι; ὡς πόλη κι ἀρχοντολόι ἔσεις
τῆς χώρας, ὡς τῆς Δίρχης τρεχάμενα νερά,
διμένα ἀλσος τῆς Θήβας τῆς πολυξακουστῆς,
μά ἔσας μαρτύρους παίρνω,
πώς ἀκλαυτη ἀπό φίλους, μέ νόμους ποιούς ἐγώ
στήν πετροστοιβαγμένη πηγαίνω φυλακή
τοῦ ἀνήκουστού μου τάφου·
καί ἡ ἀμοιρή, διμέ,
οὔτε στή γῆς ἐπάνω οὔτε κάτω ἀπ' τή γῆ
συγκάτοικη θέ νά' μαι
οὔτε μέ πεθαμένους κι οὔτε μέ ζωντανούς.

ΧΟΡΟΣ

Μά ώς τ' ἀκρόκορφα τοῦ θράσους προχωρώντας
στό φηλό θρονί τῆς Δίκης
σκόνταψες πολύ
καί πλερώνεις κάποιο κορμά, κόρη, πατρικό.

παραλλαμένος: μεταμορφωμένος

ANTIPONH

Μ' ἄγγιξες τὴν ἔγνοια τὴν πικρότατή μου,
τὸν τρισόργωτο* καημό μου γιά τὴ μοίρα
τοῦ πατέρα μου, καὶ γιά ὅλης τῆς γενιᾶς μας,
τῶν κλεινῶν* Λαζδακιδῶν, τῇ μοίρᾳ.

Οἰμένα, ὁ μητρικός ὁ ἀνίερος γάμος
ῷ κοιμήματα* τῆς ἀθλίας μου τῆς μητέρας
μέ τὴν ἴδια τῆς τῇ γέννα,
τό δικό μου τὸν πατέρα.
ῷ ἀπό ποιούς γονιούς, ἡ μαύρη πού χω γεννηθεῖ
πού ἡ καταραμένη τώρα πάω νά τους βρῶ
ἔτσι ἀνύπαντρη νά κάθομαι μαζί τους·
κι ἐσύ ἀδερφέ μου, ὥ γάμο πού λαχες πικρό,
ἄχ, θανάτωσες καί μένα, ζωντανή, νεκρός.

ΧΟΡΟΣ

Καλός κι ἄγιος εἶν' αὐτός σου ὁ σεβασμός
μά τή δύναμη καί κείνου πού τὴν ἔξουσία κρατᾷ
ν' ἀψηφᾶς δέν εἶναι τρόπος·
κι ἔτσι ἡ αὐτόγνωμή σου ἐσένα
σέ κατάστρεψε βουλή*.

ANTIPONH

Αθρήνητη, ἄφιλη, χωρίς
τραγούδια τῆς χαρᾶς μου,
σέρνομαι ἡ ἄμοιρη σ' αὐτόν
τὸν δικαπόφευγο τό δρόμο.
Κι αὐτό τοῦ ἡλιου τό μάτι τό ιερό
νά βλέπω δέ μου συχωριέται πιά
κι οὐδέ κανείς ἀπό δικούς
τῇ μοίρᾳ μου δέν κλαίει, δέ στενάζει.

τρισόργωτος: τρεῖς φορές ὄργωμένος, πολυπονεμένος
κλεινῶν: ἔνδοξος, φημισμένος
κοιμῆμα: ἔδω, ἐρωτικό πλάγιασμα
βουλή: βούληση, θέληση ἀλλά καί σκέψη

6. ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (944-987)

ΧΟΡΟΣ

Τό παθε κι ή Δανάη νά στερηθεὶ¹
τό ούράνιο φῶς μές σέ χαλκόδετες είρχτες*
καὶ στό ζυγό ὑποτάχτηκε, νά ζεῖ
χρυμμένη μές σέ θάλαμο σάν τάφο·
κι δμως, ὡ κόρη, ἦταν κι αὐτή τρανή γενιά
καὶ φύλαξ θησαυρό στόν κόρφο της
τοῦ Δία τό σπέρμα, τή χρυσοβροχή·
μά ή δύναμη τῆς Μοίρας φοβερή
κι οὔτε ἀρχοντιά οὔτε "Αρης οὔτε κάστρα
οὔτε γοργά καράβια χυματόδαρτα
δέν εἶναι μπορετό νά τῆς ξεφύγουν.

Γνώρισε τό ζυγό της καὶ τοῦ Δρύαντα ὁ γιός,
ὁ ἀγίχολος* τῶν Ἡδωνῶν ὁ βασιλιάς,
πού γιά τίς βλαστημιές του τίς παράφορες
κλείστηκε ἀπ' τό Διόνυσο δεσμώτης
μέσα σέ πέτρινη σπηλιά· κι ἔτσι σταλιά σταλιά
ρεύει τό φοβερό τό θρασομάνισμά* του
καὶ τ' ἄγριο φούντωμα τῆς λύσσας του,
κι ἔνιωσε πού ἦταν τρέλα, τό Θεό
μέ βλάστημη νά 'γγίζει γλώσσα, γιατί μπόδιζε
τίς ἔνθεες* τίς γυναικες καὶ τίς βαχικές φωτιές
κι ἐρέθιζε τίς φιλαυλες* τίς Μούσες.

Δῶθε ἀπ' τούς Μαύρους βράχους τῆς διπλῆς
τῆς θάλασσας εἶναι τοῦ Βόσπορου οἱ ἀκτές

είροκτή: φυλακή, μπουντρούμι
ἀγίχολος: αὐτός πού ἀνάβει εὔκολα ἀπό θυμό
θρασομάνισμα: παράτολμη, ἀλόγιστη ἀσέβεια
ἔνθεος: γεμάτος θεό, ἐνθυμιασμένος, ἐμπνευσμένος
φιλαυλος: φιλόμουσος, αὐτός πού ἀγαπᾷ τὸν αὐλό

κι ὁ ἔχθρόξενος Σαλμυδησσός τῆς Θράκης,
ἐκεῖ δπου ὁ "Ἄρης ὁ γειτονικός
εἶδε τό ἄθεο τό πάθημα τῶν δυό τῶν Φινειδῶν,
πού ἡ ἄγρια ἡ μητριαὶ τους
τούς τύφλωσε χτυπώντας τούς ἀνεύφραντους*
τούς κύκλους τῶν ματιῶν τους
μέ τά ματοβαμμένα χέρια τῆς
καί μέ τίς μυτερές σαίτες τ' ἀργαλειοῦ της.

Κι ἔλιωναν κλαίοντας οἱ βαριόμοιροι
τῇ μαύρῃ τους τῇ μοίρᾳ, πού ἔχαν γεννηθεῖ
ἀπό μητέρα κακοπαντρεμένη·
κι αὐτή ἦταν σπέρμα τῶν ἀρχαίων Ἔρεχθειδῶν
καί μέσ σ' ἀπόμακρες μεγάλωσε σπηλιές
μέ τοῦ πατέρα τῆς Βοριᾶ τίς μπόρες
καί πιό γοργή ἀπό ἄλογα ἔτρεχε
πάνω ἀπ' τά ὀρθόφηλα τά βράχια,
θεῶν παιδί· μά καί σέ κείνη ἀπάνω πέσανε
οἱ προαιώνιες Μοῖρες, κόρη ὡς κόρη.

ἀνεύφραντος: αὐτός πού δέν εύφραίνεται, δέ χαίρεται

7. ΠΕΜΠΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (1115-1139)

ΧΟΡΟΣ

Ὥ η πολυνομάτε
τῆς νύφης τῆς Καδμείας καμάρι
καὶ τοῦ βαρύβροντου
τοῦ Δία βλαστάρι,
τὴν Ἰταλία τὴν ἔακουστή
πού προστατεύεις
καὶ στῆς Ἐλευσινίας Δηοῦς
τούς κοσμοσύναχτους* τούς κόρφους* βασιλεύεις,
ῳ Βάκχῃ ἐσύ, πού τῶν Βακχῶν
κατοικεῖς τῇ μητρόπολη, τῇ Θήβᾳ,
στοῦ Ἰσμηνοῦ πλάνι τά νερά
καὶ στῇ Δρακοσπορά.

Ἐσένα πάνω ἀπό τό δίκορφο
τό βράχο, πού οἱ Κωρύκιες οἱ μαινάδες
περνοῦν βακχεύοντας,
σέ εἰδαν οἱ δάδες*
μές σέ φεγγόβολους καπνούς,
σέ εἶδε κι ἡ βρύση
τῆς Κασταλίας σέ σένα προβοδοῦν
οἱ κισσοφούντωτες βουνοπλαγιές τῆς Νύσσας
κι ὁ πολυστάφυλος χλωρός γιαλός,
ὅταν μ' εὐάν εὐοί θεϊκά τραγούδια
τῆς Θήβας σου τούς δρόμους τούς πλατεῖς
θά ρθεῖς νά ἐπισκεφτεῖς.

Τὴν πόλη πού χεις σέ τιμή
ἀπ' ὅλες πιό ἔγχωριστή

---

*κοσμοσύναχτος: γεμάτος κόσμο, πολυσύγχαστος
κόρφος: κόλπος, ἀκρογιάλι:
δάδα: πυρσός, δαδί

μαζί μέ τὴν κεραυνωμένη σου μητέρα·
καὶ τώρα πού τῇ χώρᾳ μας κρατεῖ
μεγάλη ἀρρώστια πέρα ὡς πέρα,
ἔλα σέ μᾶς νά φέρεις λυτρωμό
πάνω ἀπ' τοῦ Παρνασσοῦ τίς ράχες
ἢ πέρ' ἀπό τὸν πολυτάραχο πορθμό.

"Ω ἐσύ πού σέρνεις σέ χορό
τά φλογερός ἄστρα τ' οὐρανοῦ,
ὦ τῶν νυχτερινῶν ὄργιών* παραστάτη,
ὦ θεϊκό διογέννητο παιδί
μπρόβαλ' ἐσύ τῆς χώρας μας προστάτη
μέ τή δική σου συνοδεία μαζί,
τίς Θυιάδες, πού ὀλονύχτιες σέ χορεύουν,
τὸν Ιαχχό τους, ξώφρενες, εὔάν εύοι.

ὅργιο: γιορταστικό γλέντι γιά τό Διόνυσο

8. Ο ΚΟΜΜΟΣ ΤΗΣ ΕΞΟΔΟΥ (1284-1353)

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

’ Οιμέ,
’ Οιμέ λιμάνι τοῦ “Αδη ἀνέλεο*,”
γιατί, γιατί νά μέ χαλᾶς;
ῶ ἐσύ, πού χακομήνυτα
μοῦ φέρνεις πένθη, τί μοῦ λές
κι ἔνα νεκρό ἀποτελειώνεις;
πέ μου, παιδί, ποιά νέα μοῦ λές
πώς μ’ ἀγκαλιάζει συφορά,
διμέ, ποιό γυναικεῖο σφαχτάρι
γιά τό ξετέλειωμά* μου ἔχει κοπεῖ;

ΑΓΓΕΛΟΣ

Μπορεῖς νά δεῖς, πού ἔξω τή βγάζουν τώρα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Συφορά μου ὁ βαριόμοιρος,
τό ἄλλο μου δεύτερο χακό, νά, βλέπω·
ποιά μοίρα, ποιά μέ περιμένει ἀκόμα;
ἐνῶ χρατῶ στά χέρια τό παιδί μου
νεκρό, κι ἄλλο νεκρό αὐτή ἀντικρίζω·
ἀλί μου, ω ἄθλια μάνα, ω ἄθλιε γιέ μου!

ΑΓΓΕΛΟΣ

Μέ κοφτερό μπρός στό βωμό μαχαίρι
τά σκοτεινά της ἔσβησε τά μάτια,
ἀφού τοῦ Μεγαρέα θρήνησε τό τέλος
πού σκοτώθηκε πρίν μέ τόση δόξα,
κι ἔπειτα αύτοῦ καί τελευταία καί σένα

ἀνέλεος: ἀλύπητος, ἀνελέητος
ξετέλειωμα: ἀποτέλειωμα

σοῦ εὔχήθηκε ὅλα τά κακά τοῦ κόσμου
πού πήες νά τῆς σκοτώσεις τό παιδί της.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Συφορά, συφορά μου,
τρομάρα μοῦ παίρνει τό νοῦ·
γιατί δέ σηκώνει κανείς νά μοῦ μπήξει
στό στήθος σπαθί κοφτερό;
ἀλί μου ὁ βαριόμοιρος, μαύρη μέ ζώνει
συφορά ἀπό παντοῦ.

ΑΓΓΕΛΟΣ

Σέ σένα ἡ σκοτωμένη ἔριχτε ἀπάνω
τήν αἰτία τοῦ χαμού κι αύτοῦ καί κείνου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί ποιός στάθηκε τοῦ φόνου της ὁ τρόπος;

ΑΓΓΕΛΟΣ

Μέ τό ἕδιο της χτυπήθηκε τό χέρι
κάτ' ἀπό τό συκώτι, ὅταν τό τέλος
τό βαρυθρήνητο ἔμαθε τοῦ γιοῦ της.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

’Οιμένα, γιά ὅλ’ αύτά ποτέ¹
ἄλλον κανένα ἔξω ἀπό μέ
δέ θά βαρύν’ ἡ αἰτία:
ἔγώ, ναί ἔγώ σέ σκότωσα,
ἀλήθεια λέω, ἔγώ ὁ τρισάμοιρος·
μά πάρτε με, ἄνθρωποί μου ἐσεῖς·
βγάλετε γρήγορα ἀπ’ ἔδω
ἔναν πού πιότερο ἀπ’ τό τίποτα δέν είναι..

ΧΟΡΟΣ

Κέρδος γιά σένα ὅ,τι ζητᾶς, ἂν κέρδος
ύπάρχει μές στίς συφορές· γιατ’ είναι
πάντα πολύ καλύτερο νά βλέπεις
ὅσο πιό λίγο τό κακό μπροστά σου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

”Ας ἐρθεῖ, ω̄ ἄς ἐρθεῖ,
ἄς φανεῖ ή πιο καλύτερη μοίρα μου ἐμένα
στό στερνό νά μέ φέρει
τῆς ζωῆς μου τό τέρμα:
ώ̄ ἄς ἐρθεῖ, ω̄ ἄς ἐρθεῖ,
νά μή ξαναδῶ πιά ἄλλη μέρα.

ΧΟΡΟΣ

Αύτά μελλούμενα είναι· τώρ' ἀνάγκη
κάτι νά γίνει γιά δσα ἔχομε μπρός μας·
γιά τ' ἄλλα ἔχουν τήν ἔγνοια τους ἐκεῖνοι
που πρέπει νά τήν ἔχουν.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μά ἐγώ ἔκεινα
εὐχήθηκα που λαχταρᾶ ή καρδιά μου.

ΧΟΡΟΣ

Καμιάν εὐχή μήν κάνεις καί δέν είναι
στό χέρι τών ἀνθρώπων ν' ἀποφύγουν
τή συφορά που ή μοίρα τους τούς γράφει.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πάρετε τόν ἀχρείαστον
ἐμένα, πάρετ' ἀπ' ἑδῶ,
ἐμένα, που καί σέ, παιδί μου,
χωρίς νά θέλω σκότωσα
καί σένα τή δυστυχισμένη·
σέ ποιό νά στρέψω ἀπό τούς δυό
νά βρῶ ἀποκούμπι*; πᾶνε μου ὅλα,
που τέτοια πάνω στό κεφάλι μου
δοτήκωτη πήδησε μοίρα.

ΧΟΡΟΣ

Kai' πολύ πιό πάνω ἀπ' ὅλα ή φρόνηση

ἀποκούμπι: στήριγμα

είναι τής ευδαιμονίας τό πρῶτο,
καί στά θεῖα δέν πρέπει ν' ἀσεβεῖ κανείς.
Τά μεγάλα τους τά λόγια οἱ ξιπασμένοι*
μέ μεγάλα τά πλερώνουνε χτυπήματα
γιά νά βάλουν στά γεράματά τους γνώση.

ξιπασμένος: ἀλαζόνας, καυχησιάρης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΛΥΣΙΑ, ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΑΔΥΝΑΤΟΥ	7
Εἰσαγωγή	9
Κείμενο	13
Ἐρμηνευτικές σημειώσεις	21
2. ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ, ΞΥΓΓΡΑΦΗ (Πλαταιϊκά)	27
Εἰσαγωγή	29
Κείμενο	37
Ἐρμηνευτικές σημειώσεις	59
3. ΟΜΗΡΟΥ, ΙΛΙΑΔΑ (Ραφωδίες Ζ καὶ Ω)	71
Εἰσαγωγή	73
Κείμενο	81
Γραμματικές διαφορές στόν "Ομηρο"	113
Ἐρμηνευτικές σημειώσεις	121
4. ΣΟΦΟΚΛΗ, ΑΝΤΙΓΟΝΗ	163
Εἰσαγωγή	165
Κείμενο	191
Ἐρμηνευτικές σημειώσεις	235
Ἐπίμετρο (Μετάφραση τῶν λυρικῶν μερῶν τῆς τραγωδίας)	301

ΕΚΔΟΣΗ Α' 1980 (VI) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 100.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 3436/3.6.1980
ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: «ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ Ι. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής